FRANCISCI PETRARCHÆ

Poëtæ Oratorisque clarissimi,

De remediis utriusque Fortunæ,

LIBRI DVO.

EJUSDEM

DE CONTEMPTV MVNDI

Colloquiorum Liber, quem secretum suum inscripsit.

Editio nova ac melior.

Cum Indicibus duobus, altero Dialogorum, altero Rerum.

[redacted]

ROTERODAMI.

Ex Officinâ ARNOLDI LEERS.

clɔ Iɔc xlix.

EPIGRAMMA
AD
FRANCISCUM PETRARCHAM.

Corporis addoceant alii bene tollere morbos,
Tu morbos animi tollere ſolus amas:
Fortunam ratione tuâ premis uſque ſuperbam,
Fortiter illius temnere jura doces.
Primus item linguam fugientem ex orbe Latinam
Dum ſequeris, revocas, reſtituiſq; probè.

ZACHARIAS SYLVIUS
Medicus Roterodamenſis.

FRAN-

FRANCISCI PETRARCHÆ Elogia.

JOANNIS BOCATII.

FRANCISCUS Petrarcha cælestis homo, profectò & nostro ævo Poëta clarissimus, nonne spretâ Babylone occidentali atque Pont. Maxim. benevolentiâ, quam omnes ferè Christiani summoperè cupiunt & procurant, & pileatorum orbis cardinum, aliorúmque Principum, in Vallem clausam abiit insignem Galliæ solicitudinem, locum ubi Sorgia fontium rex oritur, & ibidem omnem fere floridam juventutem suam villici unius contentus obsequio, meditando atq; componendo consumpsit. Fecit equidem, stant vestigia, stabuntque diu, parva domus & hortulus, & dum Deo placet, testes vivunt plurimi. Et paulò pòst. Credámne igitur tantæ dementiæ fuisse Platonem ut Franciscum Petrarcham urbe pellendum jusserit? qui à juventute suâ cælibem vi-

tam ducens, adeò ineptæ Veneris ſpurcitias horret, ut noſcentibus illum, ſanctiſſimum ſit exemplar honeſti. Cui mendacium lætalis eſt hoſtis, qui vitiorum omnium execrator eſt, & venerabile veritatis ſacramentum, virtutum decus & lætitia, & catholicæ ſanctitatis norma, pius, mitis, atque devotus, & adeò verecundus, ut inde dicatur Parthenias alter. Eſt & inſuper Poëticæ gloriæ facultatis, Orator ſuavis & facundus, cui cùm omnis pateat philoſophiæ ſinus, eſt illi ingenium, præter humanum perſpicax, memoria tenax, & rerum omnium, prout homini poteſt eſſe notitia plena, ex quo opera ejus, tàm proſaica quàm metrica, quæ plura extant, tanto ſplendore refulgent, tantâ ſuavitate redolent, tanto florido ornatu ſpectabilia ſunt, & lepôre ſonantium verborum melliflua, & ſententiarum ſucco mirabili ſapida, ut cœleſtis ingenii artificio potiùs, quam humani fabrefacta credantur. quid multa dixerim? profectò hominem ſuperat, & in longum mortalium vires excedit. Neque ego has laudes prædico, quaſi antiquum hominem, & longis ante ſeculis defunctum commendem, quinimmò, dum Deo placet, viventis atque valentis merita refero, quem morſores egregii, ſi non literulis meis creditis, oculatâ fide, videre poteſtis. Nec dubito ut ex eo

con-

contingat, quod ut plurimum famosis viris contingere consuevit, ut ait Claudianus: Minuit præsentia famam. imò audacter affero, quia hujus superet præsentia famam: tantâ enim morum majestate, tantâ suavis eloquentiæ facundiâ, tantâ etiam urbanitate & compositâ senectute conspicuus est, ut de eo, quod apud Senecam moralem Philosophum de Socrate, dici possit. Auditores scilicet ejus, plus ex moribus, quàm ex verbis traxisse doctrinæ.

Amplissimum hoc quidem, & liquidò veritati datum, etsi amicitiæ atque amori mutuo attributum videri possit, apud eos nempe, qui stultâ æmulatione, alienas laudes in suspicionem rapiunt libenter. syncerâ verò illâ atque subtili testificatione Magni illius D. Erasmi Roterodami, quid potest esse laudabilius? cujus quidem de hoc nostro, verba hæc sunt.

Des. Erasmi Roterodami.

Itaque reflorescentis eloquentiæ Princeps, apud Italos videtur fuisse Franciscus Petrarcha, suâ ætate celebris ac magnus, nunc vix est in manibus, ingenium ardens, magna rerum cognitio, nec mediocris eloquendi vis.

Ex his siquidem intelligi maximè potest, ornamenta illa innumerabilia, quæ

dicendi magistro (à quo Philosophia abesse nocuit) & necessaria & propria sunt, PETRARCHAE, cumulatè adfuisse. Quòd verò raro in manibus sit, id petulantiæ hujus seculi tribuendum puto, quo aures teretes & religiosas, verborum volubilitate demulcere, quam sententiarum pondere prehensare magis consuetum. Certè virum hunc emunctissimi judicii, multa & in se, & in aliis desiderasse, aliam quoque in ejus mente reconditam habuisse eloquentiæ speciem, quam exprimere nec illi, nec alii ulli hactenus concessum, in libro, quo de suâ ipsius & aliorū ignorantiâ graviter sanè & probè disputat, facilè deprehenditur. id quod nec Ludovicus Vives, vir in omni literaturâ singularis, nec Franciscus Floridus præcocis & elegantissimi ingenii juvenis, censuris suis dissimularunt, quorum verba adscribam.

Ludovici Vivis.

FRanciscus Petrarcha ad hinc annos paulò plures ducentos Bibliothecas tam diu clausas reseravit primus, & pulverem sitúmque è monumentis maximorum authorum excussit: quo nomine plurimum ei Latinus sermo debet: Non est omnino impurus, sed squalorem sui seculi non valuit prorsum detergere, &c.

Fran-

Francisci Floridi Sabini.

QUid tu? censésne Dantem, Franciscum Petrarcham, & Joannem Bocatium Latinæ linguæ fuisse imperitos? minimè quidem. immò & plurimum laudis inter eos meruit Petrarcha, qui primus apud Italos (nisi fallor) Latinam linguam diù sepultam, ex ruderibus & vetustate, in lucem asserere adortus est. quod tamen cùm parum fœliciter succederet, vel quia bona optimorum librorum pars desideraretur, vel quòd opus majus esset, quàm quod ab uno exactè perfici posset, ad Hetruscam linguam se invitus contulit, quod ipse edito, de hâc re carmine confitetur: tantum àbest, ut quisquam inficiari valeat. Nec aliud sanè clamant ejus opera Latinè scripta, quæ summum ingenium, nec mediocrem eruditionem ostendunt.

Horum judicium multo magis confirmat elogium illud maximi illius Historici Pauli Jovii, qui & parcus alieni operis laudator, severæ quoque auris arbitrio semper superbus. Hetruscæ tamen eloquentiæ palmam PETRARCHAE tribuit, ac Gottica barbarie ad obrutarum literarum Latinarum, alterum facit quasi parentem & assertorem. inquit enim;

Pauli Iovii Novocomensis.

FRanciſcus Petrarcha eodem cive magiſtróque ſuo Dante, Etruſcæ linguæ facultate conſtitutam planè, & certis adornatam numeris, flagranter excepit, tantâ ingenii ſolertiâ duriora molliendo, & ſingulari ſuavitate, variis modis flectendo numeros, ut enatam dudum, & vix dum flores oſtendentem eloquentiam, ingenti culturâ, ad abſolutæ maturitatis fructum, ſummúmque ideò exactæ elegantiæ faſtigium perduxerit, eámque laudem ſit conſecutus, ut in eo poëſis genere amatorióque præſertim caſtitate, candore, dulcedine nobilium Poëtarum & primus & ultimus, ſanis à ſcribendo deterritis, exiſtimetur. Sed tanti viri judicium illudens fortuna graviter fefellit, quum hæc æternæ fœlicitatis ſpiritum habitura, tanquam temporaria deſpiceret, ut ex Latina Aphrica, unde ei id Capitolio inſignis laurea præmium fuit, certiorem & nobiliorem gloriam adſequeretur. Sed debeamus plurimum ingenuo ſudore ſemper æſtuanti, dum literas à multo ævo miſerè ſepultas, è Gothicis ſepulchris excitaret, modò enim tanquam Italicæ linguæ conditorem & Principem, ab incomparabili divini ingenii virtute veneremur.

Ioannis Heroldi.

IN doctrinâ & differendi ratione PETRARCHA hic noster, religione pius, grandis verbis, sententiis admodum instructus, totus gravis apparet: in Historiis, si omninò perfectum neges, satis tamen elegantem, nusquam infantem reperies. In Epistolis est acer, vehemens, nonnunquam dulcis & perfacetus, legendus quidem omnibus, præsertim de Rebus Senilibus, habet enim quo ingenium non solum acuatur, verumetiam & ali possit. Quis igitur neget, vel hunc PETRARCHAM, vel etiam alios viros huic similes, à Rebuspublicis bene institutis, meritò coli? quum etiam in maximis Reip. occupationibus studia doctrinæ nunquam intermiserint: semper aliquid elucubraverint negotiis obruti: vel à regendis rebuspublicis, totos se ad rerum cognitionem transtulerint, ut hominum mentes excellentissimorum suorum ingeniorũ inventis, ad honestatem virtutésque fingerent, omnéque suum tempus eâ unâ in re consumpserint. Quis credet Ciceronem ipsum conservatæ Romæ, quam linguæ Latinæ ac Philosophiæ assertæ gloriæ fructum legisse uberiorem? quid enim rogo, ex eâ urbe, quam ex ferro & facibus truculentissimi parricidæ Catilinæ, eri-

puerat vigilantissimus Cos. præter stupendas illas ruinas extat? cùm tamen Oratoris illius clarissimi in dicendo majestas, ac Philosophi summi, præclara tot literarum monumenta, in ipso urbis interitu, non modò Latini sermonis puritatem, verum pene ipsam etiam civitatem, Rémque publ. tueantur, testimonium ac exemplar optimorum suorum consiliorum exhibeant.

DE ORIGINE, VITA CONVERSATIONE,

Et ſtudiorum ſuorum ſucceſſu, ipſiuſmet Auctoris Epiſtola.

Fran. Petrarcha poſteritati S.

FVerit tibi forſan de me aliquid auditum, quanquam & hoc dubium ſit, an exiguum & obſcurum longè nomen, ſeu locorum, ſeu temporum, perventurum ſit. Et illud forſitan optabis noſſe, quid hominis fuerim, aut quis operum exitus meorum, eorum maxime, quorum ad te fama pervenerit, vel quorum tenue nomen audieris? Et de primo quidem variæ erunt hominum voces, ita enim fermè quiſque loquitur, ut impellit non veritas, ſed voluptas, nec laudis, nec infamiæ modus eſt. Veſtro de grege unus: fui autem mortalis homuncio, nec magnæ admodum, nec vilis originis, familiâ (ut de ſe ait Auguſtus Cæſar) antiqua. Natura quidem, non iniquo neque inverecundo animo, niſi ea conſuetudo contagioſa nocuiſſet. *Adoleſcentia me fefellit, Iu-*

venta

venta corripuit, Senecta autem correxit, experimentóque perdocuit, verum illud, quod diù ante perlegeram: quoniam adolescentia, & voluptas vana sunt: immò ætatum, temporúmque omnium conditor, qui miseros mortales de nihilo tumidos, aberrare sinit interdum, ut peccatorum suorum, vel serò memores sese cognoscant. Corpus juveni, non magnarum virium, sed multæ dexteritatis obtigerat: formâ non glorior excellenti, sed quæ placere, viridioribus annis, posset: colore vivido, inter candidum, & subnigrum: vivacibus oculis, & visu, per longum tempus, acerrimo, qui præter spem supra sexagesimum ætatis annum me destituit, ut, indignanti mihi ad ocularium confugiendum esset auxilium. Totâ ætate sanissimum corpus senectus invasit, & solita morborum acie circumvenit. Honestis parentibus, Florentinis origine, fortunâ mediocri, & (út verum fatear) ad inopiam vergente, sed patriâ pulsis. Aretii in exilio natus sum, anno hujus ætatis ultimæ, quæ à CHRISTO *incipit, 1304. die Lunæ, ad auroram, Kalend. Augusti. Divitiarum contemptor eximius, non quòd divitias non optarem, sed labores, curásque oderam, opum comites inseparabiles, non ut ista cura esset, lautarum facultas epularum: ego autem tenui victu, & cibis vulgaribus vitam egi lætius, quàm cum exquisitissimis dapibus omnes Apitii successores. Convivia quæ dicuntur (cùm sint commessationes mo-*

destiæ & bonis moribus inimica) semper mihi displicuerunt: laboriosum, & inutile ratus sum, ad hunc finem vocare alios, nec minus ab aliis vocari. Convivere autem cum amicis adeo jucundum, ut eorum superventu nil gratius habuerim, nec unquam volens sine socio cibum sumpserim. Nihil mihi magis, quam pompa displicet, non solùm quia mala, & humilitati contraria, sed quia difficilis, & quieti adversa est. Amore acerrimo, sed unico & honesto, in adolescentiâ laboravi, & diutius laborassem, nisi jam tepescentem ignem, mors acerba, sed utilis, extinxisset. Libidinum me prorsus expertem dicere posse optarem quidem, sed, si dicam, mentiar: hoc securè dixerim, me, quanquam fervore ætatis & complexionis, ad id raptum, utilitatem illam tamen semper animo execratum. Mox verò ad quadragesimum annum appropinquans, dum adhuc & caloris satis esset, & virium, non solum factum illud obscœnum, sed ejus memoriam omnem sic abjeci, quasi nunquam fœminam aspexissem. Quod inter primas felicitates meas memoro, Deo gratias agens, qui me adhuc integrum & vigentem, tam vili, & mihi semper odioso servitio liberavit. Sed ad alia procedo. Sensi superbiam in aliis, non in me, & cum parvus fuerim semper, minor judicio meo fui. Ita mihi persæpe, nocuit aliis nunquam. Amicitiarum appetentissimus honestarum & fidelissimus cultor fui, intrepidè glorior, quia scio me

verum-

verum loqui, indignantissimi animi, sed offensarum obliviosissimi, beneficiorum permemoris. Principum ac Regum familiaritatibus, & Nobilium amicitiis, usque ad invidiam, fortunatus fui. Sed hoc est supplicium senescentium, ut suorum sæpissimè mortes fleant. Maximi Regum, & meæ ætatis, amarunt & coluerunt me, cur autem, nescio, ipsi viderint. & ita cum quibusdam fui, ut ipsi quodammodo mecum essent, & eminentiæ eorum nullum tædium, commoda multa perceperim. Multos tamen eorum, quos valdè amabam, effugi, tantus fuit mihi insitus amor libertatis, ut cujus, vel nomen ipsum, libertati, vel illi esse contrarium videretur, omni studio declinarem. Ingenio fui æquo potiùs, quam acuto, ad omne bonum, & salubre studium apto: sed ad moralem præcipuè philosophiam, & ad poëticam prono. Quam ipsam, processu temporis, neglexi, sacris literis delectatus, in quibus sensi dulcedinem abditam, quam aliquando contempseram, poëticis literis, non nisi ad ornatum, reservatis. Incubui unicè, inter multa, ad notitiam vetustatis, quoniam mihi semper ætas ista displicuit: ut, nisi me amor charorum in diversum traheret, quâlibet ætate natus esse semper optaverim, & hanc oblivisci nisus, animo me aliis semper inserere. Historicis itaque delectatus sum, non minùs tamen offensus eorum discordiâ: secutus in dubio, quo me vel veri similitudo rerum, vel scribentium traxit

authoritas. Eloquio, ut quidam dixerunt, claro, ac potenti: ut mihi visum est, fragili, & obscuro: neque verò in communi sermone cum amicis aut familiaribus, eloquentiæ unquam cura me attigit: mirórque eam curam Augustum Cæsarem accepisse. Vbi autem res ipsa, vel locus, vel auditor aliter poscere visus est, paulo annisus sum, idque quàm efficaciter, nescio, eorum sit judicium coram quibus dixi. Ego, modò benè vixissem, qualiter dixissem, parvi facerem: ventosa gloria est, de solo verborum splendore, famam quærere. Tempus mecum sic, vel fortuna, vel voluntas mea, nunc usque partita est. Primum illum vitæ annum, neque integrum Aretii egi, ubi in lucem natura me protulerat: sex sequentes, Ancisæ, paterno in rure, supra Florentiam quatuordecim passuum millibus, revocata ab exilio Genitrice: octavum, Pisis: nonum, ac deinceps, in Galliâ Transalpinâ, ad lævam Rhodani ripam (Avinio urbi nomen) ubi Romanus Pontifex, turpi in exilio, CHRISTI *tenet Ecclesiam, & tenuit diù: licèt ante Te, paucos annos Vrbanus V. eam reduxisse videretur in suam sedem: sed res, ut patet, in nihilum rediit, ipso, quod graviùs fero, tunc etiam superstite, & quasi boni operis pœnitente. Qui si modicum plus vixisset, haud dubiè sensisset, quid mihi, de ejus abitu videretur. Iam calamus erat in manibus, sed ipse confestim gloriosum principium ipsum, cum vitâ destituit infelix.*

fœlix. Quam fœliciter ante Petri aram mori, & in domo propriâ potuisset. Sive enim successores ejus, in suâ sede mansissent, & ipse boni operis auctor erat: sive abiisset, & tantò ipsius clarior virtus, quantò illorum culpa conspectior. Sed hæc longior, atque incidens est querela. Ibi igitur, ventosissimi amnis ad ripam, pueritiam sub parentibus: ac deinde sub vanitatibus meis, adolescentiam totam egi: non tamen sine magnis disgressionibus. Namque hoc tempore Carpentoras civitas parva, & illi ad Orientem proxima, quadriennio integro me habuit, inque his duabus aliquantulum Grammaticæ, Dialecticæ, ac Rhetoricæ, quantum ætas potuit, didici, quantum scilicet in scholis disci solet: quod, quantulum sit, clarissime lector, intelligis. Inde ad montem Pessulanũ, legum ad studium profectus, quadriennium ibi alterum: inde Bononiam, & ibi triennium expendi, & totum Iuris Civilis Corpus audivi, futurus magni provectus adolescens, ut multi opinabantur, si cœpto insisterem. Ego verò studium illud omne destitui, mox ut me Parentum cura destituit, non quia Legum mihi non placeret auctoritas, quæ absque dubio, magna est, & Romanæ antiquitatis plena, quâ delector: sed quia earum usus nequitiâ hominum depravatur: itaque piguit perdiscere, quo inhonestè uti nollem, & honestè vix possem, &, si vellem, puritas inscitiæ tribuenda esset. Itaque secundum & vigesimum annum agens,

domum

domum redii: domum voco, Avinionense illud exilium, ubi ab infantiæ meæ fine fueram. Habet enim consuetudo proximam vim naturæ. Ibi ergo, jam nosci ego, & familiaritas mea à magnis viris expeti cœperat. Cur autem, nescire nunc me fateor, & mirari: tunc equidem non mirabar, ut qui mihi more ætatis, omni honore dignissimus viderer. Ante alios expetitus fui à Columnensium clarâ, & generosâ familiâ: quæ tunc Romanam curiam frequentabat, dicã melius, illustrabat: à quibus accitus, & mihi, nescio, an & nunc, at tunc certè indebito in honore habitus, ab illustri & incomparabili viro Iacobo de Columna, Lomberiensi tunc Episcopo, cui nescio an parem viderim, seu visurus sim, in Vasconiam ductus, sub collibus Pyreneis, æstatem prope cœlestem, multa & domini, & comitum jucunditate, transegi, ut semper, tempus illud memorando, suspirem. Inde rediens, sub fratre ejus Ioanne de Columnâ Cardinale, multos per annos, non quasi sub domino, sed sub patre, immò ne id quidem, sed cum fratre amantissimo, immò mecum, & propriâ meâ in domo fui. Quo tempore juvenilis me impulit appetitus, ut & Gallias, & Germaniam peragrarem: & licet aliæ causæ fingerentur, ut profectionem meam, meis majoribus approbarem, vera tamen causa erat, multa videndi ardor, ac studium. In quâ peregrinatione Parisios primum vidi, & delectatus sum inquirere, quid verum, quidve fabulo-

sum

sum de illâ urbe narraretur: inde reversus, Romam adii, cujus videndæ desiderio ab infantiâ ardebam, & hujus familiæ magnanimum genitorem, Stephanum de Columnâ, virum cuilibet antiquorum parem, ita colui, atque ita sibi acceptus fui, ut inter me, & quemlibet filiorum, nil diceres interesse. Qui viri excellentis amor, & affectus usque ad vitæ ejus extremum, uno erga me semper tenore, permansit, & in me nunc etiam vivit, neque unquam desinet, nisi ego antè desiero. Inde etiam reversus, cum omnium, sed in patris illius tædiosissimæ urbis fastidium atque odium, naturaliter animo meo insitum, ferre non possem: diverticulum aliquod, quasi portum, quærens, reperi vallem perexiguam, sed solitariam, atque amœnam, quæ Clausa dicitur, quindecim passuum millibus ab Avinione distantem: ubi fontium rex omnium Sorga oritur. Captus loci dulcedine, libellos meos, & meipsum illuc transtuli. Longa erit historia, si pergam exsequi, quid ibi, multos ac multos egerim per annos. Hæc est summa, quod quicquid ferè opusculorum mihi excidit, ibi vel actum, vel cœptum, vel concœptum est: quæ tam multa fuerunt, ut usque ad hanc ætatem, me exerceant, ac fatigent. Fuit enim mihi ut corpus, sic ingenium magis pollens dexteritate, quàm viribus. Itaque multa mihi facilia cogitatu, quæ executione difficilia prætermisi. Hic mihi ipsa locorum facies suggessit, ut Bucolicum Carmen,

sylvestre opus, aggrederer, & Vitæ solitariæ libros duos, ad Philippum semper magnum virum, sed parvum tunc Episcopum Cavallicensem, nunc magnum Sabinensem Episcopum Cardinalem, qui mihi jam solus omnium veterum superstes: non me Episcopaliter, ut Ambrosius Augustinum, sed fraternè dilexit, ac diligit. Illis in montibus vaganti, sextâ quâdam feriâ majoris hebdomadæ, cogitatio incidit, & valida, ut de Scipione Africano illo primo, cujus nomen, mirum unde, à primâ mihi ætate charum fuit, poëticum aliquid Heroïco carmine scriberem. Quod tunc magno cœptum impetu, variis mox distractus curis, intermisit, sed subjecti de nomine, Africæ nomen libro dedi: operi nescio, quâ vel sua, vel mea fortuna, dilecto multis, antequam cognito. Illis in locis moram trahenti (dictu mirabile) uno die, & ab urbe Româ Senatus, & de Parisiis Cancellarii studii ad me literæ pervenerunt, certatim me ille Romam, ille Parisios, ad percipiendam lauream poëticam evocantes: quibus ego juveniliter gloriabundus, & me dignum judicans, quo me dignum tanti viri judicarent: nec meritum meum, sed aliorum librans testimonia: parumper tamen hæsitavi, cui potius aurem darem. Super quâ, consilium Ioannis de Columnâ, Cardinalis supranominati, per literas expetii. Erat enim adeò vicinus, ut cùm sibi sero scripsissem, die altero, ante horam tertiam, responsum ejus acciperem: cujus consilium

lium

filium secutus, Romanæ urbis auctoritatem, omnibus præferendam statui: & de approbatione consilii ejus, mea duplex ad illum extat epistola. Ivi ergo, & quamvis ego, more juvenum, rerum mearum benignissimus judex essem, erubui tamen, de meipso testimonium sequi, vel eorum à quibus evocabar, quod proculdubio non fecissent, nisi me dignum oblato honore judicassent. Vnde Neapolim *primum petere institui, & veni ad illum summum, & Regem, & Philosophum Robertum, non regno, quam literis clariorem: quem unicum regem, & scientiæ amicum, & virtutis, nostra ætas habuit, ut ipse de me, quod sibi visum esset, censeret, à quo qualiter visus, & cui quam acceptus fuerim, & ipse nunc miror, & tu, si noveris, lector, puto mirabere. Auditâ autem adventus mei causâ, mirum in modum exhilaratus est, & juvenilem cogitans fiduciam, & forsitan cogitans honorem, quem peterem, suâ gloriâ non vacare, quod ego eum solum judicem idoneum, è cunctis mortalibus, elegissem. Quid multa? Post innumeras verborum collationes, variis de rebus, ostensámque sibi Aphricam illam meam, quâ usque adeò delectatus est, ut eam sibi inscribi, magno pro munere posceret. Quod negare nec potui, certè nec volui. Super eo tandem, pro quo veneram, certum mihi deputavit diem, & à meridie ad vesperam me tenuit: & quoniam crescente materiâ, breve tempus apparuit, duobus proximis diebus idem fecit,*

cit, sic triduò excussâ ignorantia meâ, die tertio, me dignum laurea judicavit. Eam mihi Neapoli offerebat, & ut assentirer, precibus etiam multis, urgebat. Vicit amor Romæ, venerandam tanti Regis instantiam. Itaque inflexibile propositum meum cernens, literas mihi, & nuncios ad Senatum Romanum dedit, quibus de me judicium suum, magno favore professus est: quod quidem tunc judicium regium, & multorum, & meo in primis judicio, consonum fuit. Hodie & ipsius, & mecum, & omnium idem sentientium, judicium non probo. Plus in eum valuit amor, & ætatis favor, quàm veri studium. Veni tamen, & quamlibet indignus, tanto tamen fretus, fisúsque judicio, summo cum gaudio Romanorum, qui illi solemnitati interesse potuerunt, Lauream Poëticam, adhuc scholasticus rudis adeptus sum: de quibus etiam, & carmine, & solutâ oratione, epistolæ meæ sunt. Hæc mihi Laurea, scientiæ nihil, plurimum verò quæsivit invidiæ. Sed hæc quoque historia longior est, quàm poscat hic locus. Inde ergo digressus, Parmam veni, & cùm illis de Corrigiâ viris in me liberalissimis atque optimis, sed inter se malè concordibus, qui tunc urbem illam tali regimine gubernabant, quale nec ante in memoriâ hominum habuerat civitas illa, nec ætate hâc, ut auguror, habitura est: aliquantulum tempus peregi, & suscepti memor honoris, sollicitúsque ne indigno collatus videretur: cum die quodam

dam in montana conſcendens, fortè trans Entiam amnem, Rheginis in finibus, ſylvam, quæ Plana dicitur, abiiſſem, ſubitò, loci ſpecie, perculſus, ad intermiſſam Africam ſtilum verti, & fervore animi, qui ſopitus videbatur, excitato, ſcripſi aliquantulum die illo, poſt continuis diebus, quotidie aliquid: donec Parmam rediens, & repoſtam, ac tranquillam nactus domum, quæ poſtea empta, nunc etiam mea eſt, tanto ardore opus illud non magno in tempore ad exitum deduxi, ut ipſe quoque nunc ſtupeam. Inde reverſus ad fontem Sorgiæ, & ad ſolitudinem tranſalpinam redii, cùm jam quartum, & triceſimum ætatis annum poſt terga relinquerem: diúque & Parmæ, & Veronæ verſatus, & ubique, Deo gratias, charus habitus, multò amplius quàm valerem. Longum poſt tempus, viri optimi, & cujus, neſcio, an è numero dominorum quiſquam ſimilis, ſuâ ætate vir fuerit, immò verò ſcio, quòd nullus, Iacobi de Carrhariâ junioris famæ præconio, benevolentiam adeptus, nunciis quoque & literis, uſque trans alpes, quando ibi eram, & per Italiam, ubicunque fui, multos per annos, tantis precibus fatigatus ſum, & in ſuam ſollicitatus amicitiam, ut quamvis de fœlicibus nil ſperarem, decreveram tandem ipſum adire, & videre quid ſibi hæc magni & ignoti viri, tanta vellet inſtantia. Itaque ſerò quidem Patavium veni, ubi ab illo clariſſimæ memoriæ viro, non humanæ tantùm, ſed, ſicut in cœlum fœli-

felices animæ recipiuntur. acceptus sum tanto cum gaudio, et tam inextimabili charitate, et pietate, ut quam æquare eam verbis posse non spero, silentio opprimenda sit.

cit, sic triduo excussâ ignorantiâ mea, die tertio, me dignum laurea judicavit. Eam mihi Neapoli offerebat, & ut assentirer, precibus, etiam multis urgebat. Vicit amor Romæ, venerandam tanti Regis instantiam. Itaque inflexibile propositum meum cernens, literas mihi & nuntios ad Senatum Romanum dedit, quibus de me judicium suum, magno favore professus est. Tanto fretus, fisusque judicio veni, & summo cum gaudio Romanorũ, Lauream poëticã adeptus sum. Inde ego digressus, Parmam veni, & cum illis de Corrigia viris in me liberalissimis, atq; optimis, aliquantulũ tempus peregi. Inde Parmam rediens, & postea emptâ domo, quæ nunc etiam mea est, tanto ardore Africã meam non magno in tempore ad exitum deduxi, ut ipse quoque nunc stupeam. Inde reversus ad fontẽ Sorgiæ, & solitudinem Transalpinam redii. Cùm jam quartum & tricesimum ætatis annum post terga relinquerem: diuque Parmæ, & Veronæ versatus, & ubique, Deo gratias, charus habitus, multo amplius quam valerem.

Longũ post tempus, viri optimi, benevolentiam adeptus, nunciis quoque & literis, usque trans Alpes, quando ibi eram, & per Italiã, ubicunq; fui, multos per annos, tantis precibus fatigatus sum, & in ejus sollicitatus amicitiam, ut decreverim tandẽ ipsum adire & videre, quid sibi hac magni & ignoti viri, tanta vellet instantia. Itaque serò quidem Patavium veni, ubi tanto cum gaudio receptus, ut quia æquare illud verbis posse nõ spero, silentio opprimenda sit. Inter multa sciens me Clericalẽ vitã à pueritiã tenuisse, ut me non solum sibi, sed etiam patriæ arctius astringeret, me Canonicum Paduæ fieri fecit, & ad summã, si vita ipsi longior fuisset, mihi erroris & itinerũ, omnium finis erat. Sed, heu, nihil inter mortales diuturnum, & si quid dulce se obtulerit amaro mox fine concluditur, biennio post eum Deus abstulit. Et licet filius ipsi successerit, Vir prudentissimus, & qui per paterna vestigia me charũ semper habuit: ego tamen illo amisso, cum quo magis mihi præsertim de ætate, convenerat, redii rursus in Gallias, stare nesciens: non tam desiderio visa millies, revisendi, quam studio, more ægrorum, loci mutatione, tædiis consulendi.

INDEX CAPITUM
Libri prioris.

De lu-

Franciſci Petrarchæ de Remediis utriuſque Fortunæ, Indicis libri prioris

FINIS.

INDEX

INDEX CAPITUM

Libri posterioris.

De amis-

De amis-

Francisci Petrarchæ, de Remediis utriusque Fortunæ, Indicis libri posterioris

FINIS.

FRAN-

FRANC. PETRARCHÆ, Philoſophi, Poëtæ, Oratoríſque clariſſimi, de Remediis utriuſque Fortunæ, ad *Azonem Corregium*, Principem Parmenſem, amicum ſuum.

EPISTOLARIS PRÆFATIO.

Cum res, fortunáſque hominum cogito, incertóſque, & ſubitos rerum motus nihil fermè fragilius mortalium vitâ, nihil inquietius invenio: ita cunctis animantibus Naturam, miro remedii genere conſuluiſſe video, ignororantiâ quadam ſui nobis ſolis memoriam, intellectum providentiam; divinas, ac præclaras animi noſtri dotes, in perniciem, & laborem verſas. Tam ſupervacuis enim ſemper nec inutilibus modò, ſed damnoſis, atque peſtiferis curis obnoxii, & præſenti torquemur, & præterito, futuróque angimur, ut nil magis metuere videamur, quàm, ne quando fortè parum miſeri ſimus. Tanto ſtudio miſeriarum cauſas, & dolorum alimenta conquirimus, quibus vitam, quæ, ſi ritè ageretur, feliciſſima prorſus, ac jucundiſſima rerum erat, miſerandum, ac triſte negotium efficimus: cujus initium cæcitas & obli-

oblivio possidet; progressum labor, dolor exitum, error omnia. Quod ita esse, quisquis vitæ suæ cursum, acri judicio remetietur, intelliget? Quem quietum, quæso? Quem tranquillum? Quem non laboriosum magis, atque anxium diem egimus? Quod unquam tam securum, aut tam lætum mane vidimus, ut non ante crepusculum, sollicitudo, mœrórque surriperet? Cujus mali etsi ipsis in rebus multa insit occasio, nisi tamen nos fallit amor, nostri causa major; sive (ut ingenuè fateamur) culpa omnis in nobis est. Vt verò sileam reliqua omnia quibus undique trudimur, quod illud est bellum, quamque perpetuum, quod cum Fortunâ gerimus, cujus nos poterat facere virtus sola victores? Nos ab illa, volentes scientésque descivimus. Soli igitur imbecilles, exarmati, non æquo Marte cum implacabili hoste congredimur; quos illa vicissim, ceu leve aliquid, attollit, ac dejicit, & in gyrum rotat, ac de nobis ludit: vinci tolerabilius foret; nunc etiam ludibrio habemur. Id verò quid aliud, quàm levitas, & mollicies nostra fecit? Idonei visi sumus, qui pilæ in morem, huc illuc tam facilè, jactaremur, animalia ævi brevissimi, sollicitudinis infinitæ, quibus inscii. Cui puppim littori, cui animum consilio applicemus, pro consilio interim sit pendere, ac præter præsens malum, & à tergo, quod doleat, & ante oculos semper habere, quod terreat. Quod, præter hominem, animantium nulli accidit, quibus,

præsentia evasisse, plenissimam securitatem tribuit. Nobis ob ingenium, & acumen animi, semper, quasi cum Cerbero tricipiti hoste, luctandum est. Vt ratione caruisse propè melius, in nosmetipsos, ætherea naturæ præstantioris, arma vertentibus, huic malo obstare subdifficile est, vetustate jam, & consuetudine radicato: enitendum tamen; in quam rem, præter generosi animi conatum, cui nihil est arduum, nihil inexpugnabile, & sapientum hominum crebra colloquia (quamvis id genus jam rarescat) & multò maximò jugis lectio, ac pervigil, scriptorúmque nobilium monumenta profuerunt, modò salubribus monitis consensus animi non desit: quem unum in terris sani consilii vivum fontē asseverare non verear. Quamobrem si vel plebeis scriptoribus, pro affectu nudo, gratiam aliquando habitam scimus, sive pro eo, quòd iter apparuisse sequentibus visi erant, quanta (oro te) gratia, claris, ac probatis Scriptoribus est habenda; qui multis ante nos sæculis, in terram versi, divinis ingeniis, institutísque sanctissimis nobiscum vivunt, cohabitant, colloquuntur? Intérque perpetuos animorum fluctus, ceu totidem lucida sydera, & firmamento veritatis affixa, ceu totidem suaves, ac felices auræ, totidem industrii, ac experti nautæ, & portum nobis quietis ostendunt, & eo voluntatum nostrarum lenta carbasa promovent, & fluitantis animæ gubernaculum regunt, quoad tantis procellis agitata

consilia, tandem sistat, ac temperet. Hæc est enim vera philosophia, non quæ fallacibus aliis attollitur, & sterilium disputationum ventosâ jactantiâ per inane circumvolvitur; sed quæ certis, & modestis gradibus compendio ad salutem pergit. In hoc te studium hortari, amicum fortè, sed profectò necessarium non est. Nam te variæ lectionis, multiplicísque notitiæ avidum fecerat fortuna, quæ (ut ajunt) magnæ rerum partis imperium tenet; turbido quodam, ac profundo negotiorum, & curarum pelago jactandum dedit. Cæterùm non ut legendi otium, sic noscendi desiderium eripuit, quo minus semper literatorum hominum delectatus amicitiâ, & convictu, & occupatissimis diebus, otiosas horas, quoties licuit, furatus, quotidie instructior, quotidie rerum memorabilium doctior fieri velles: ubi illa, quâ nulli cedis, memoria, sæpè te pro libris uti solitum, ipse tibi sum testis. In quod, si ab ineunte ętate pronus eras, eò nunc putandus es pronior, quo serotinus, matutino viatore ferventior, atque animo saltē promptior esse soles; quandoquidem hæc vulgaris est querela; crescere iter, diémq; decréscere; quod utrique nobis in hoc vitæ tramite accidit, ad vesperam propinquantibus, & vitæ multùm superesse cernentibus. Non mihi igitur es hortandus, ut facias quod semper avidissimè fecisti. Admonuisse suffecerit, ut intendas animum, ne qua te hinc humanarum rerum cura dimoveat, quæ plerosque mortalium, post ęgregios labores, in

ipsa

ipsa consummatione maximorum operum avertit. Hoc adjecto, ut quia simul omnia, vel legere, vel audire, & meminisse non potes, utilissimis quidem, & (quando brevitas est amica memoriæ) brevissimis quoque te fulcias. Non quod ego suadeam operosiora illa, & majora sapientiæ consulta negligere, quibus te in ordinario (ut ita dicam) fortunæ certamine tueare; sed ut his interim brevibus, ac præcisis sententiis; quasi quibusdam expeditis, atque continuis armis, contra omnes insultus, omnémque repentinum impetum, hinc illinc jugiter sis instructus. Duplex enim est nobis duellum cum fortuna, & utrobique quodam modo par discrimen. Cujus non nisi partem unicam vulgus novit, eam scilicet, quæ vocatur adversitas. Philosophi, etsi utramque noverint, hanc tamen ipsam difficiliorem arbitrantur. Itaque notum illud Aristotelis in Ethicis, suo jure definientis: Difficilius esse tristia sustinere, quàm à delectabilibus abstinere. Quem secutus Seneca ad Lucilium scribens: Majus est, inquit, difficilia perstringere, quàm læta moderari. Quid dicam? Ausímne tantos inter viros hiscere? Durum quidem, & temeritatis parata suspicio novo homini vetusta tangenti. Hinc authoritate igitur, hinc ætate permoveor; sed alterius magni cujusdam, & antiqui viri succurrit authoritas. Neque enim impetrari potest, quin quale quidque videatur ei, talem quisque de illo

opinionem habeat. Marci Bruti sunt verba ſcribentis ad Atticum, quibus vix aliquid verius dici reor. Quid enim de re qualibet judicare poſſum, niſi quod ſentio? niſi fortè compellar, ut judicio judicem alieno; quod qui facit, jam non ipſe judicat, ſed judicata commemorat. Ego itaque reverenter tantorum hominum omniúmque ſic ſentientium judicia prætervectus, ſi de proprio loqui velim, ſcio quidem aliàs variè de virtutibus diſputatum, neque ſemper difficilioribus principatum dari; neque fortuitò ultimum inter virtutes locum obtinuiſſe modeſtiam; ſive eam temperantiam dici mavis. Quantùm tamen ad id de quo agitur, attinet, difficilius proſperæ Fortunæ regimen exiſtimo, quam adverſæ; aliquantóque, fateor, apud me formidoloſior, & (quod conſtat) inſidioſior eſt Fortuna blanda, quàm minax: quod, ut ſic opinor, non me ſcribentium fama, non verborum laquei, nodique ſophiſmatum, ſed rerum experimenta, vitæque hujus adigunt exempla, & magnum difficultatis argumentum, raritas. Nam qui damna, qui pauperiem, qui exilium, qui carcerem, qui ſupplicium, qui mortem, & pejores morte, graves morbos, æquo animo tulerunt, multos vidi: qui divitias, qui honores, qui potentiam, nullum. Ita ſæpenumerò, me ſpectante, contra omnem adverſæ Fortunæ violentiam invictos, ludo facili proſperior ſtravit; humaníque robur animi, quod minæ non fregerant, inflexêre blanditiæ.

Nescio enim quomodo, mox ut mitior esse cœperit Fortuna, incipit mens emollita tumidior fieri, & suæ sortis oblivionem, adjuncta prosperitate, concipere. Neque de nihilo dictum est, jámque apud nostros homines in proverbium venit: Magni laboris esse, ferre prosperitatem. Neque à casu Flaccus ait : Bene ferre magnam disce Fortunam. *Difficilem nempe censebat artem, quæ, nisi studio adhibito, nesciretur. Cæterum Seneca ipse Fortunæ partem illam, quæ sibi difficilior visa erat, & est, haud dubiè, primâ fronte rigidior, brevi admodum sermone perstrinxerat. Is libellus passim in manibus vulgi est. Cui ego nil addere, nil detrahere meditor, quod & magno ingenio conflatum opus, nostram dedignatur limam; & mihi meis rebus intento, nec comere aliena, nec carpere est animus. Sed quoniam & virtus, & veritas publicæ sunt, neque studium antiquitatis obesse debet posteritatis industriæ, cui excitandæ, atque adjuvandæ noscitur institutum; de hoc ipso tecum loqui aliquid, quodque ille* Gallioni *suo tunc præstitit, id* Azoni *meo nunc, quantum hoc defesso jam, & occupato semper ingenio dabitur, præstare propositum est mihi, insuper & partem alteram ab illo, seu oblivione, seu judicio prætermissam, attingere. Vtrique autem, sciens, pauca permiscui, non Fortunæ cujuspiam, sed virtutis, aut vitii, excellentiæ, aut defectus; quod etsi extra propositum ipsa quidem, effectu tamen*

haud dissimili, & lætos quoque, mœstósque animos factura viderentur. Quibus in rebus, quo me gesserim ingenio, tu censebis, occupationum memor, ac temporis, qui paucissimis diebus cœptum, perfectúmque opus, admirans videris. Ego solus fidei judex sum. Studui hercle non ut unum quodque mihi speciosius, sed ut tibi, atque aliis (si tamen alius quisquam hæc attigerit) utilius visum est conquirere: denique finis meus is, qui semper in hoc genere studiorum fuit, non tam scilicet, scribentis laus, quàm legentis utilitas; si qua ex me percipi, aut sperari potest, ad id maximè respexi; ne armarium evolvere ad omnem hostis suspicionem, ac strepitum sit necesse; quin mali omnis, & nocentis boni, atque utriusque Fortunæ *remedium breve, sed amicâ profectum manu, quasi duplicis morbi, ut non inefficax antidotum, in exigua pixide omnibus locis, atque temporibus ad manum (ut ajunt) & in promptu habeas.* Nam *(ut dixi) utraque fortunæ facies metuenda, veruntamen utraque toleranda est; & hæc quidem frœno indiget, illa solatio; hîc animi elatio reprimenda, illic refovenda, ac sublevanda fatigatio.* Hanc *ergò varietatem cogitanti mihi non modò, cùm de hoc vellem aliquid scribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo uterque nostrûm communiter uteretur, ut ait* Cicero, *sed etiam tu me solus, ut scriberem, excitabas non quidem verbo, ut qui cœptorum nihil conscius sis tantorum,*

torum, sed rebus ipsis, & in utramque partem abundante materiâ. Multos in equuleo Fortunæ habitos, multos in deliciis scimus, multos magno impetu rotatos, nec scandentium desunt exempla, nec ruentium, nec sum nescius, quosdam ex altiore fastigio prolapsos. Quot Romani Imperatores, quot externi Reges, vel hostium, vel suorum manibus, è summo solio detracti, vitam simul, & imperium amisere? Anne omnia à vetustate mutuemur? & exules nuper, & captivos, & in acie cæsos, & domi capite truncos, (quodque durissimum relatu est) & laqueo enectos, fœdéque laniatos Reges novimus. Tibi, cui cor regium natura dederat, nec dedit regnum Fortuna, nec abstulit; ad quem, in cæteris, illa tam variè egerit, vix, quod sciam, nostra ætas inveniet. Iam imprimis valetudine prosperrimâ, & corporis viribus dudum fretus, usque ad stuporem omnium, qui te norant, intra non multos annos, ter desperatus à Medicis, ter vitam ac salutem tuam in solo Medici cœlestis auxilio posuisti: sic ab illo tandem sanitati redditus, ut penitus tuum illum pristinum robur amiseris; non inferiore miraculo dexteritatis eximiæ atque insolitæ gravitatis; ut qui olim penè Aëripes fueris, nunc acclivis, aut servorum manibus equi tergo impositus, aut humeris nixus, lentis terram passibus metiaris. Patria tua uno propè tempore te dominum vidit, atque exulem, ita tamen, ut nihil obscurior exilio videretur.

Nulli ferè nostrorum hominum par principum favor, nulli par fuit injuria; ut cùm paulò ante certatim in amicitiam tuam niterentur, iidem ipsi de nullâ aliâ re concordes, in tuum mox exitium, quasi communicato consilio conspirarent. Et pars quidem tuum caput insidiis peteret, auro prius, ac gemmis, largifluísque muneribus, tot per annos propitiæ, ac faventis Fortunæ, & (quæ hominibus gravior jactura est) Amicis, atque clientibus, universáque familia, duris quidem, sed diversis tormentorum, ac mortium generibus spoliatum: pars, quæ clementior fuit, illud ingens patrimonium, terras, homines, domos, oppida invaderet, ut qui modò te viderant, mox è summis opibus ad inopiam redactum, ceu aliquod Fortunæ prodigium mirarentur, Amicorum (ut dixi) pars periit. In superstitibus periit fides fugítque (quod assolet,) cum prosperitate favor hominum, ut dubitare posses, an amicorum priùs, an fidei fleres interitum. Accessit in medio rerum æstu ægritudo penè ultima, & tam morte proxima, ut quem vivere amplius non posse, persuasum esset, extinctum fama vulgaret. Et hic morbus, hæc paupertas, hic laborum cumulus, pulsum patria, procul domo, in alienis terris, ac laribus circumtonante bello, semiobsessum oppresserant: ne, quod omnino interim tibi cum his amicis, si quos aut virtus fecerat, aut Fortuna dimiserat, seu colloquii, seu literarum posset esse commercium, nihil omnium præter-

car-

carcerem defuit, ac mortem; quamvis nec carcer defuerit, dum fidissima conjunx, & pars tuorum viscerum nati omnes, natæque ab hostibus capti, essent; nullo prorsus tibi relicto solatio tantæ prolis. Nec mors quidem, dum & tu secum assiduè luctareris, & unus ex filiis jam tunc teneram, & insontem animam in carcere posuisset. Quid multa? Impletum in te uno vidimus, quod de duobus summis viris Cajo Mario, Magnóque Pompejo legimus; quid boni scilicet, & quid mali possit haud unquam læta tristibus miscentem in te tuísque pignoribus, secretim explicuisse Fortunam, cujus olim, cum blanditias non tam insolenter, ut plerique felicium, tum verò minas nuper, atque impetum, tam forti, támque invicto animo tulisti; ut vel ad hoc unum inutilis, qui antea tuum nomen oderant, te amandum, mirandúmque præbueris. Habet enim hoc proprium virtus ut in amorem sui bonos erigat, in stuporem malos. Idque cùm omnis virtus habeat, tum præcipuè fortitudo, cujus inter Fortunæ turbines, ac tenebras. rerum terribilium, & tranquillitas gratior, & lux ipsa conspectior est. Mihi verò non solùm ad antiquum tui amorem (quod impossibile factu rebar) multùm novæ benevolentiæ adjeceris; sed aliò festinantem calamum, ad hæc non suo tempore scribenda, deflexeris; ut & in scriptis meis animi tui vultum, velut in speculo contempleris: & si quid tibi minus excultum apparuerit,

quod bonâ fide displiceat ad hunc modum formes, atque ita te instituas, ut seu solitis, seu novis artibus, quæ innumerabiles ei sunt tecum posthac Fortuna variaverit, nulla te species rerum turbet. Sed paratus ad omnia promptus ad singula dulcia pariter, & amara despicias. Fidentissimè ab adverso Maronianum illud exclamans:

——— Non ulla laborum
O Virgo, nova mi facies, inopinàve surgit;
Omina percepi, atq; animo mecũ antè peregi.

Nec me fallit, ut in corporibus hominum, sic in animis multiplici passione affectis, medicamenta verborum, multis inefficacia visum iri. Sed nec illud quoque me præterit, ut invisibiles animorum morbos, sic invisibilia esse remedia. Falsis opinionibus circumventi, veris sententiis liberandi sunt; ut qui audiendo ceciderant, audiendo consurgant. Ad hæc, qui, quæ habuit, libens egenti obtulit amico, quantulumcúnque est, plenus amicitiæ functus est munere. Animum enim spectat amicitia, non rem; quæ parva licèt, magni amoris indicium esse potest. Ego quidem, ut magnificum quodque tibi opto, sic quid aptius, hoc tempore largiar, non habeo; quod si validum senseris, ipsa, quæ pretium rebus facit, utilitas commendabit. Si invalidum, excusabit amor nostri. Sic autem ad legendum venies, quasi quatuor illæ famosiores, & consanguineæ passiones animi: spes, seu cupiditas, & gaudium, metus, & dolor, quas

duæ ſorores, æquis partubus proſperitas, & adverſitas peperêre, hinc illinc humano animo inſultent: quæ verò arci præſidet ratio, his omnibus una reſpondeat, clypeóque, & galea, ſuíſque artibus, & propriâ vi, ſed cœleſti magis auxilio circumfrementia hoſtium tela diſcutiat: ea mihi de tuo ingenio ſpes eſt, ut unde victoria ſtet, facilè judices. Non te diutiùs traham; ſed, ut propoſitum meum noſcas, Index operis epiſtola præmittenda erat, quam ſi adſcribendam duxeris, utrunque metiens video, ne longior præfatio libellum brevem, non aliter quam pręgrande caput exiguum corpus premat. Nihil eſt enim, ſine menſurâ, ac partium proportione formoſum.

De

De Ætate florida.

DIALOGVS I.

INTERLOCUTORES,

Gaudium, & Spes, Ratio.

Quid, demens, tantùm gaudens juvenilibus annis,
Cùm fugiat volucri læta juventa pede?

Gau. & Sp. ÆTAS florida est; multum superest vitæ.

Ratio. En prima mortalium vana spes, quod multa hominum millia & fefellit, & fallet.

Gau. Florida est ætas.

Ra. Inane gaudium & breve: flos iste, dum loquimur, arescit.

Gau. Ætas integra est.

Ra. Quis integram vocet, cui multum deest, & quantulum sit, quod restat, incertum est?

Gau. Atqui lex est certa vivendi.

Ra. Quis hanc legem tulit, aut quod istud legitimum tempus est vitæ? Iniquissima verò lex, quæ non omnibus una est: immo tam varia, ut nihil incertius hominum in vita, quàm ipsius vitæ modus sit.

Gau. Est tamen & modus aliquis, & vitæ meta, quàm sapientes statuerunt viri.

Ra. Metam vitæ statuere, non qui accipit, sed qui dat illam Deus potest. Intelligo autem, septuagesimum, aut si natura potentior est, octuagesimum cogitatis annum; atque ibi metam figitis, quò provectos maneat labor, & dolor: nisi fortè longiùs spem promovit is, qui ait: Numerus dierum hominum, ut multum, centum anni; quò, quàm

quàm rari veniant, videmus: sed ut sit omnium, quod paucorum est, quantulum tamen nunc etiam id est?

Gau. Multum sanè. Est enim juvenum vita serior, & à senectute remotior, & à morte.

Ra. Falleris. Etsi nil tutum homini, illa tamen periculosior vitæ pars, quam securitas nimia reddit incautam. Nil est alteri vicinius, quam mors vitæ. Cùm distantissimæ videantur, contiguæ sunt: semper illa præterlabitur: semper hæc instat. Quocunque fugeritis, præstò est, & cervicibus imminet.

Gau. Juventa nunc saltem præsens est, & senectus absens.

Ra. Nil mobilius juventâ, nihil insidiosius senectute. Illa non stat, mulcendóque fugiens abit: ista per tenebras, atque silentium pedetentim subiens, improvidos ferit: & dum longinqua fingitur, in foribus est.

Gau. Ætas in ascensu est.

Ra. Insidiosissimæ rei fidis. Ascensus iste, descensus est. Vita brevis, tempus instabile, furtim, nullo pedum strepitu, inter somnum, & locos effluit, &, O, si hæc temporum celeritas, vitæque brevitas, ut in fine, sic in principio nota esset; nunc intrantibus infinitum quiddam, exeuntibus nihil; & quod sæcula videbantur, vix totidem sunt momenta. Sic tum demum fraus noscitur, dum vitari nequit; unde est, quòd sæpè frustrà huic consulitur ætati: incredula simul & inexperta est, & contemptrix alieni consilii, inops sui. Itaque juveniles errores, licet innumerabiles, & immensos, his ipsis tamen occultos, & incognitos, quorum sunt; nil melius, quàm senectus detegit: & dissimulantium, conniventiúmque luminibus ingerit; nec priùs, quod esse debuistis, advertitis, quàm, quod esse voluistis, effecti estis, fierique jam aliud non potestis.

teſtis. Quod, ſi quis in tempore, aut per ſemetipſum intelligere poſſet, aut docenti credere: ille mihi unus ex millibus præclarus, ac felix ſurgeret adoleſcens; nec tam multis aufractibus ageret vitam, cujus unica tuta, & recta per virtutem via eſt.

Gau. Ætas indecerpta eſt..

Ra. Quomodo indecerpta eſt, quæ, ex quo eſſe cœperit, aſſiduè carpitur, & quæ minutiſſimis portiunculis, dum datur, eripitur? Si quidem motu perpetuo cœlum rotat, momenta horas, horæ diem rapiunt? is alium diem trudit, iſque alium: & nunquam quies. Sic menſes prætereunt, ſic anni, ſic & ætas currit, & properat: &, ut Cicero ait, volat: Quodque ait Maro; *Celeres neque commoveat alas.* Ita ceu navi iter agentibus, nec ſentientibus, qui vehuntur, ſæpe nec cogitantibus, finis adeſt..

Gau. Ætas incipiens, ab extremo procul abeſt.

Ra. Intra brevis vitæ ſpatium nihil eſt procul.

Gau. At nulla pars à fine diſtantior, quàm principium.

Ra. Nulla quidem: ſed tunc rectè diceretur, quando omnes æquis ſpatiis viverent. Nunc pluribus viis, & ſæpiùs prima ætas in mortem incidit: quo fit, ut plerunque vicinior ſit extremo, qui remotior videbatur.

Gau. Certè florentiſſima eſt Ætas.

Ra. Etſi ad hoc pauci animum advertant, tamen, ex quo loqui cœpimus, mutatio aliqualis inceſſit, & modò per ſingulos ſyllabarum tractus, vitæ aliquid excidit: aliquid de caduco ætatis flore ſubtrahitur. Quid autem (quæſo) plus habet hic mollis, & nitidus adoleſcens, quam ille durus, & ſquamoſus ſenex, præter hunc, quem loquimur, ætatis brevem ſcilicet, & caducum, immo aſſiduè cadentem florem? Ubi quid tam dulce, tam ju-

cundum non invenio, cùm sciat dicto citiùs se futurum, quod ille nunc est; vel si nescit, insaniat. Nisi fortè è duobus aliàs capitali simul supplicio addictis, ille fœlicior est habendus, qui novissimè jussus est dare colla securibus, qui mihi quodammodo ipsâ dilatione miserior videatur: quanquam non est par horum conditio, & illorum: huic enim intervenire aliquid potest, unde collegæ supplicium evadat, & vivat: juvenem senio eripere sola mors potest. Ad summam, parvo temporis in spatio non stat magna fœlicitas, & ingentibus animis, breve nihil, optabile est. Expergiscimini consopiti, tempus est, caligantésque oculos aperite. Assuescite tandem æterna cogitare, & amare, & optare, simul autem peritura contemnere. Condiscite ab his sponte discedere, quæ nobiscum diu esse non possunt, & animo illa relinquere, antequam relinquamur.

Gau. Ætas est stabilis, viréńsque.

Ra. Mentiuntur, qui nescio quam ætatem stabilem dicunt. Nil volubilius tempore: tempus verò est vehiculum ætatum omnium, & hoc stabile fingitis? O vanitas! nihil est stabile; nunc maximè raperis.

De Fortuna corporis eximia.

DIAL. II.

Discite mortales fragili non fidere formæ.
Quæ castis damno moribus esse solet.

Gau. FOrma corporis eximia est.

Ra. Nihilo firmior est illa quam tempus, cum eo veniens, cum eodem fugit. Siste si potes, tempus, poterit forsan & forma consistere.

Gau. Forma corporis egregia est.

Ra. Fra-

Ra. Fragili niteris fundamento. Corpus ipsum umbræ in morem præterit: tu momentaneum corporis accidens tibi mansurum spondes? Ruere queunt accidentia, stante subjecto, nequeunt, illo ruente, non ruere. Atqui cunctis ex qualitatibus, quæ mortali cum corpore fugiunt, nulla velocior, quàm forma; quæ mox ut amœnũ flosculum ostenderit, ipsos in oculos mirantium, atque laudantium evanescit; brevis hunc pruina perusserit, levis hunc aura decusserit, subitò vel inimicæ manus ungue decerpitur, vel prætereuntis morbi calce deprimitur. Denique gloriare, & exulta, ut libet; venit, ecce, magnis passibus, quæ te velo tenui latentem detegat: quanti esset forma vivi hominis, mors ostendit; nec mors sola, sed senectus, & paucorum spatium annorum; immo vel unius lucis repentina febricula. Postremò ut nihil externum incidat, per sese stando, durandóque consumitur, & in nihilum redit; neque tantum gaudii veniens tulit, quantum fugiens fert doloris. Hæc (ni fallor) expertus erat aliquando formosus ille Romanus Princeps Domitianus, qui amico scribens; scias, inquit, nec gratius quicquam decore, nec brevius. Quamvis, etiamsi durabile, perpetuúmque naturæ donum esset, non intelligo, quid tantopere expetendum habeat iste non solidus, nec in ipso homine, nisi superficie tenus, fulgens decor multáque fœda contegens, & horrenda lævissimæque cutis obtentu, sensibus blandiens & illudens? Veris igitur ac mansuris bonis delectari convenit; non falsis atque labentibus.

Gau. Forma corporis elegantissima est.

Ra. Habes velum oculis, laqueum pedibus, alis viscum; haud facile seu vera discernere, seu virtutem sequi poteris, seu in altum evolare animo: multos ad honesta pergentes forma detinuit, detorsitque contrariam in partem.

Gau.

Gau. Forma corporis mira est.

Ra. Benè ais, mira. Nam quid hac vanitate mirabilius? quot delectabilibus abstinent formosi juvenes? quot suscipiunt labores? quanta sibi inferunt supplicia, ut formosiores non sint quidem, sed appareant: unius formæ studio & valetudinis, & voluptatis immemores? Quantum verò, inter comendum, tempus effunditur? quot honesta interim? quot utilia? quot postremò necessaria negliguntur? Tuum igitur breve, caducumque bonum, & inane gaudium, sine invidia tibi habeto. Habes hostem tuum domi (quodque pejus est) delectabilem ac blandum. Habes raptorem quietis, ac temporis: perpetuúmque tortorem habes materiam laboris: uberrimam discriminum causam: fomenta libidinum: nec minorem quærendi odii, quàm amoris aditum. Fies mulierculis forsan amabilis, odiosus viris, aut fortè suspectus. Nulla re magis, quàm forma corporea conjugalis zelus accenditur. Nulla enim res ardentius appetitur, quàm forma. Nulla animum movere potentior, atque ideò nulla suspectior.

Gau. Forma corporis magna est.

Ra. Solet hæc stultos adolescentes, quò non expedit, urgere, dum bono suo, ut libitum, sic licitum, frui putant; neque, quid deceat, attendunt? quæ sæpè jam multis acerbi, ac turpis interitus causa fuit.

Gau. Forma corporis rara est.

Ra. Ad brevissimum tempus èrit, quando oris habitus hic, colórque mutabitur. Cadet flava cæsaries; reliqua albescent; teneras genas, & serenam frontem squallentes arabunt rugæ; lætas oculorum faces, & lucida sydera mœsta teget nubes; leve dentium ebur, ac candidum scaber situs obducet, atque atteret, ut non colore tantùm, sed tenore alio sint; recta cervix atque agiles humeri curvescent,

vescent; guttur leve crispabitur; aridas manus, & recurvos pedes suspiceris tuos non fuisse. Quid multa? Veniet dies, quo te in speculo non agnoscas. Et hæc omnia, quæ abesse multùm existimas: ne quid improvisis monstris attonitus, non prædictum dicas, hinc jam tibi, si vivis, dicto citiùs eventura denuncio: qui si mihi nunc credis, nunc te parciùs miraberis transformatum.

Gau. Interim forma clara est.

Ra. Quid hic dicam breviùs, quàm illud Apuleji Medaurensis: *Exspecta paulisper, & non erit.*

Gau. Forma corporis hactenus excellens est.

Ra. Quàm mallem formam animi excellentem. Est enim & sua animæ pulchritudo, multò suavior, certiórque, quàm corpori: & ipsa quoque suis legibus decorè ordinis, atque apta suarum partium dispositione subsistens. Illam optare, illi operam impendere dignum erat, quam nec dies longa detereret, nec morbus extingueret, nec mors ipsa. Nunc caduca miramini.

Gau. Certè nunc saltem insolita forma est.

Ra. In hac, ut in aliis multis, optanda mediocritas. Sin hac tali forma, nec tibi placueris, nec nisi qua decet, aliis, placere curaveris, usúsque fueris castè, sobriè, modestè, non exigua tuæ laudis accessio est futura.

Gau. Præclara facies animum honestat.

Ra. Immo quidem exprobrat, & sæpiùs in periculum trahit. Quid verò attinet gloriari eo, quod neque tuum sit, neque diutiùs servare possis? Quod habuisse, nulli, projecisse multis gloriosum fuit? Mitto alios: Spurinam non naturalis forma nobilitat, sed accersita deformitas.

Gau. Ut virtus animi, corporis formæ juncta sit, studeo.

Ra. Si id effeceris, tum demum verè mihi, tunc undique fortunatus fueris, formáque clarior videbitur,

bitur, & virtus gratior. Quamvis enim errare sibi visum esse, qui ait, *Gratior est pulchro veniens è corpore virtus*, scribit Seneca: mihi tamen jure reprehensus videretur, si dixisset, major, aut perfectior, aut altior. Nunc quia dicendo, gratior, non rem ipsam, sed spectantium judicia respicit, non mihi visus est errare Vergilius, qui hoc ait. Et ad summam, ut nihil in se solidum habet formæ gratia, nihil optabile: sic, si ultrò obvenerit, virtuti addita, neque utriusque de pretio error sit, hanc illius ornamentum dici patiar, vel non inamœnum visui, breve tamen, ac fragile: solam verò, pondus animæ dixerim, atque infaustum tristis insigne ludibrii.

De valetudine corporis prosperâ.

DIAL. III.

Sapiens ægrotat mens sano in corpore, nusquam
Pejus habet mala mens, corpore quàm valido.

Gau. QUid, quòd valetudo prospera est.

Ra. Quicquid de formâ modò diximus, repetitum puta.

Gau. Valetudo corporis forma est.

Ra. En senectus ab adverso, mille morborum armata generibus: contra valetudinem interea voluptas militat, familiare certamen.

Gau. Valetudo corporis tuta est.

Ra. Inconsulta jucunditas: quæque negligentes, & incautos facere soleat possessores suos: & sæpè morbos accersere, quos valetudini propriæ diffidentis intentio declinasset.

Gau. Valetudo corporis bona est.

Ra. Bene utere: alioqui leve bonum: quin & grave malum: si (ut solita est) culpæ cujuspiam causa

causa fit. Multis periculosa, & pestilens sanitas fuit, qui tutiùs ægrotassent.

Gau. Valetudo corporis optima est.

Ra. Res pergrata, multúmque utilis, seu corpore quid agendum, seu animo est. Sed, ut quarundam radicibus herbarum inest vis veneni, quæ dum aliarum rerum immixtione purgata est, salubre poculum è pluribus fit, quod ex uno pestiferum fuisset: sic corporea sanitas, ne noxia sit habenti, non aliter quam adjuncta animi prospera valetudine, temperanda est. Nusquam pejùs, quàm in sano corpore æger animus habitat.

De Sanitate restituta.

DIAL. IV.

Est melius valeant ainmo, quàm corpore, multis,
Crede mihi, nocuit convaluisse malis.

Gau. LOnga ægritudine liberatus gaudeo.

Ra. Gratiorem fateor sanitatem redditam, quàm retentam. Ingratissimi mortales bona vestra vix aliter, quàm perdendo cognoscitis, & perdita ergò vos cruciant, & recuperata lætificant.

Gau. Gravissima febris me destituit.

Ra. Gravissimas febres Medici dicunt, quæ ipsis in ossibus & medullis æstuant. Quantò illæ sunt graviores, quæ in anima intus latent: his te maximè liberatum velim.

Gau. Ægritudo abiit.

Ra. Ægritudo præsens sæpè profuit, dum debilitatis viribus corporis, animæ sanitatem peperit. Consequenter igitur, & digressa nocuit, & animæ lumen imminuit, & corporis auxit insolentiam: quamvis mala, quamvis pessima ægritudo videatur: optabile malum tamen, quod mali remedium sit majoris.

Gau. Tan-

Gau. Tandem ægritudo longior finem habet.

Ra. O stultissime! sic tu reris mortem effugisse, ad quam curris assiduè: nunc propinquior morti es, quàm dum illi contiguus videaris. Irremeabile vobis est iter, neque ulla ejus in parte subsistitur, neque diversorium, neque lentior usque gressus, & somnus, & vigilia, & labor, & requies, & morbus, & sanitas, æquè sunt gradus ad mortem.

Gau. Ancipiti ægritudine absolutus sum.

Ra. Creditricem habes infallibilem: dilata solutionis dies est, sed non cassæ ratio. Habes ægrotare iterum, & mori.

De Viribus corporis.

DIAL. V.

Insanit, qui robusto de corpore fidit;
Excellit vires corporis ingenium.

Gau. VIrium satis, immo multum contigit.

Ra. Quæ de formâ, ac valetudine dicta sunt, relege. Similium similis disciplina est.

Gau. Multum est virium.

Ra. Vide, ne quid aggrediare virium fiduciâ, quò imbecillis appareas.

Gau. Abundè est virium.

Ra. Taurina gloria.

Gau. Plurimum est virium.

Ra. Plusculum elephanti.

Gau. Virium nimis est.

Ra. Facilè crediderim id quidem. Semper excessus autem in vitium vergit, seu ipsum est vitium.

Gau. Nimis est virium.

Ra. Nimietas hæc, si ad mediocritatem redeat, bene erit. Quid si ad defectum transeat? Quid si hoc robur fragilitas insignis excipiat? Crede mihi, nullæ tantæ usque corporum vires, quæ vel la-

bore

bore immodico, vel morbo acri, vel cuncta vincente senio, non frangantur: infatigabilis, & invicta vis animi est.

Gau. Ingens robur est corporis.

Ra. Nemo Milone robustior, clariores multi.

Gau. Vastum & prævalidum corpus est.

Ra. Præstantissima rerum virtus, mole corporeâ non eget, in animis habitans.

Gau. Nihil his viribus difficile.

Ra. Immò impossibilia permulta, atque illud imprimis, ut qui in corpore spem posuit, in altum scandat.

Gau. Jam supra hominum vires sunt.

Ra. Hac in re qui superior cunctis hominibus evaserit, multis tamen animantibus inferior erit.

Gau. Nihil his viribus metuendum?

Ra. Immo nunc maximè. In magnam enim virium fiduciam, magnis viribus accingitur fortuna: & interdum ex æquo congredi indignans, ut ostendat quam fragile animal est homo (dum sibi etiam robustissimus videtur) giganteos viros levi prælio confecit. Herculem ab omnibus invictum vis latentis mali vicit. Milonem ipsum cunctis celebratum, & cognitum palæstris arbor una detinuit, lacerandúmque feris obtulit. Sic robur illud eximium sine exemplo, fissæ quercus robori impar inventum est. Tu viribus tuis fidis?

Gau. Vires immensæ suppetunt.

Ra. Omne immensum laborat mole sui.

Gau. Vires in augmento sunt.

Ra. Natura fermè rerum omnium hæc est, ut cùm ad summum pervenerint, descendant, idque non æquo gressu. Ascensus enim lentior; descensus præceps: hæ quoque vires cùm crescere desierint, non consistent: & primò quidem clanculum, post apertiùs tandem ruent. Omnes res mortalium, præter animum solum, æquè fugiunt: sed non æquè omnium

omnium fugæ, vestigia apparent, nisi fortè minùs eunt animalia, quæ vel tenebris, vel tacito repunt nisu; vel, quoniam id quoque traditur, itineris indicium caudis permeunt.

Gau. Corporis mei viribus glorior.

Ra. Quid faceres tuis? Cogita verò quantarum ipse sis virium: istæ enim non tuæ sunt, sed hospitii, immò carceris vires tui. Vanum est autem, cùm ipse sis fragilis, forti habitaculo (dicam melius) foris adversario gloriari.

Gau. Viribus meis lætor.

Ra. Quid hic dicam, nisi poëticum illud? *Non longum lætabere, inque lætitiæ locum venient querelæ.* Meministi, ut is ipse tam validus, quem bis modò memoravi, de suis viribus in senectute conqueritur.

De velocitate corporis.

DIAL. VI.

Currimus ad mortem citiùs, vel tardiùs omnes:
At pretium vitæ, qui bene currit, habet.

Gau. SEd pernicitas multa est.

Ra. Refert, quónam cursus intendatur. Multos sua velocitas in exitium tulit.

Gau. Pernicitas mira est.

Ra. Currite mortales, ut libet: cœli velocitas vos præcurrit, & ad senium, & ad mortem applicat. Illud vobis cursum eripiet, motum illa.

Gau. Pernicitas summa est.

Ra. Eò tendit, ubi desinat.

Gau. Pernicitas inaudita est.

Ra. Illò properat, ubi tarditas multa erit.

Gau. Pernicitas infinita est.

Ra. Sit quanta libet: ubi se exerceat, non habebit. Siquidem puncti vicem terra omnis obtinuit.

B *Gau.* Per-

Gau. Pernicitas inæstimabilis est.

Ra. Hæc ingenii laus est, cui maria & cœlum, & æternitas, & naturæ spatia, recessúsque, & arcana rerum omnium patent. Corpus puncti, momentíque ambitu circumscriptum, quò sua pernicitas latura, atque ubi dispositura est? Nónne enim ut latissimè pateat hoc spatium, seu temporum, seu locorum, nihilominùs quocúnque se flexerit, ad sepulchrum currit? Illæ saltem angustiæ sine ullis, aut astrologicis conjecturis, aut geometricis demonstrationibus notæ sunt. Ita eò curritur, ubi profectò non curritur.

Gau. Incredibilis mihi modò pernicitas est.

Ra. Cùm omnes homines excesseris, lepusculum non æquabis.

Gau. Pernicitas stupenda est.

Ra. Hæc plerósque pendentibus, & præruptis locis comitata, plano calle destituit: quosdam per propugnacula turrium, per antennas navium, per confraga montium innocuè volitantes, post levi pedis offendiculo, in viâ publicâ prolapsos, extinctósque novit ætas nostra. Anceps est contráque naturam insueta, gravium corporum hæc levitas, volucrémque hominem non diu factura. Nam etsi inoffensa processerit, fessa tamen citò desinet: breve robur hominis, breviórque pernicitas.

Gau. Valde nunc agilis sum.

Ra. Et asellus agilis juventâ, & senio piger pardus. Spatio levitas ingravescet. Prima ætas stimulos habet, frœnos ultima: quicquid es, non eris diu, & si esse cupis, cura ut sis bonus. Senium virtus sola non metuit.

De Ingenio.

DIAL. VII.

Serpentina placet prudentia, callida vulpis
Astutæ mens est insidiosa nimis.

Gau. AT ingenium est velox.

Ra. Ad virtutes utinam. Alioqui quò velocius, eò propius ruinæ.

Gau. Ingenium expeditum est.

Ra. Si & bonis artibus applicabile, pretiosa animi suppellex: si minus, onerosa, periculosa, laboriosâ.

Gau. Ingenium peracutum est.

Ra. Ingenii non acumen, sed æquabilitas, atque constantia, veram laudem, & perpetuam merentur: quorundam acumen tenui cuspide frangitur, primóque molimine deficiet: validissima etiam, si ad ultimum extenuentur, infirma sunt, sic robur omne tenuitas atterit.

Gau. Acutissimum ingenium est mihi.

Ra. Nihil sapientiæ odiosius acumine nimio. Nihil verò philosophanti molestius quàm sophista: ideò invisam Palladi finxere veteres araneam, cujus subtile opus, ac tenues telæ sunt, sed fragiles, nullíque usui. Ut mucronis ergo, sic ingenii acies sit; non penetret modò, sed subsistat.

Gau. Promptum, & versatile ingenium est.

Ra. Hoc Mar. Catoni Censorio tributum est, quòd literis simul, atque armis, bellicisque omnibus, & urbanis, ac rusticis artibus æquè foret idoneus: quod ex parte Græci suo tribuunt Epaminondæ; Persæ autem Cyro. Tuum hoc versatile quonam vergat, nec versutum sit, néve aliquid non agile, sed leve potiùs, & inconstans habeat, caveto. Aliud est enim non posse consistere, aliud facilè ire posse, quò velis.

Gau. Ingenium est excellens.

Ra. Multùm refert, quo in genere excellas: hujus enim quoque verbi significatio vaga est: verúmque est, ubi intenderis ingenium, valere. Malo igitur ingenium bonum, quàm excellens: quòd illud in malum flecti nequit, hoc in diversa volubile est. Nam & Crispus Lucium Catilinam magna vi animi fuisse, ait, sed ingenio malo, pravóque.

Gau. Ingenium magnum est.

Ra. Bonum cupio,& modestum, magnitudo sola suspecta est: sæpè magnum ingenium magnorum initium malorum fuit. Rarò autem magni errores, nisi ex magnis ingeniis prodiere.

De Memoriâ.

DIAL. VIII.

Est aliquid, bene qui meminit; sed sæpe tenaci
Accidit ingenio, quod meminisse dolet.

Gau. MEmoria ingens data est.

Ra. Ampla ergo domus tædii, & Atrium fumosarum imaginum, ubi multa displiceant.

Gau. Memoria est multarum rerum.

Ra. Multis in rebus pauca delectant, plurima cruciant, & sæpè delectabilium mœsta recordatio est.

Gau. Rerum adest variarum memoria.

Ra. Si bonarum, bene; si malarum, quid hinc gaudes? parúmne triste est, vel tulisse mala, vel vidisse, nisi vel quotidie recursent, vel sub oculis sint semper?

Gau. Memoria diversarum rerum suppetit.

Ra. Et culparum, & delictorum, & scelerum, & ignominiarum, & repulsarum, & dolorum, & laborum, atque discriminum: quamvis huic ultimæ voluptas quædam (ut ajunt) sit adjuncta memoriæ.

In

In quo tamen intelligitur, non tam præteritorum malorum cogitatio, quàm præsentis boni delectatio jucunda esse. Itaque neminem laboris, ac periculi meminisse juvat, nisi quietum, aut securum: paupertatem læte meminit, sed dives: morbum, sed incolumis: sed liber, carcerem: sed solutus, vincula: sed reversus, exilium. Sola ignominiæ memoria, in mediis licet honoribus tristis est. Adeò nihil deliciatius, vel incurabilius, quàm fama.

Gau. Memoria multiformis est, & multorum temporum.

Ra. In recordatione multiplici multiplex molestia. Quædam nempe conscientiam vellicant, quædam pungunt, quædam vulnerant. Alia confundunt, alia exterrent, alia dejiciunt: unde fit, ut memorantium ora rubor, pallórque vicissim in silentio occupent, quod pessimis hominum plerumque accidit, incessúsque fit varius, vox incerta, & quæ sunt ejusmodi, animi memoria laborantis indicia.

Gau. Memoria prompta est.

Ra. Mallem, voluntas pia, castúmque desiderium & honesta consilia, & actus innocui, & vita probri nescia.

Gau. Memoria apprimè tenax est.

Ra. Unde hæc igitur oblivio cœlestium præceptorum, quæ tam pauca sunt numero? Unde oblivio Dei unius? Unde oblivio suimet?

Gau. Memoria admodum tenax est.

Ra. Terrenarum, & inutilium rerum credo: quonam verò, & quò vaga hæc, volatilísque memoria: quæ cùm cœlum, terrámque peragraverit, in seipsam nesciens reverti, quod unum necessarium ac salubre erat, obliviscitur. In quâ, ei si fortè aliquid delectationis interdum, sæpè tamen anxietatis est plurimùm, nec immeritò. Themistocles, cùm ei quidam memorandi artem à Simonide tunc inventam polliceretur: Malle se ait oblivionis artem,

quam memoriæ discere. Et licèt hoc ille suo quodam jure respondisse videatur, ut qui naturæ dono illo supra fidem excelleret: cujúsque memoriam innumeræ quidem rerum, atque verborum imagines prægravarent; ferè tamen omnibus convenit: ita omnes & dediscenda discitis, & discenda dediscitis; in his tantùm, quorum utilis esset oblivio, memoriam exercentes, inque id naturæ finibus non contenti, insaniam arte laxatis.

Gau. Memoria omnipotens est.

Ra. Titulus hic uni suus est Deo. Multipotens dicere voluisti. Si qua tamen insignis, memoriæ vis est (quod omni curiositate melius fuerit) damnosa rejiciat, stringat utilia, neque tam sedulò, quæ delectent aggreget, quàm quæ prosint.

Gau. Memoria optima est.

Ra. Optimo nihil est melius, quod si fidem dicto quæris, ut in optimis te memórem præbeas oportet. Memento peccati tui, ut doleas; memento mortis, ut desinas; memento divinæ justitiæ, ut timeas; memento misericordiæ, ne desperes.

De Eloquentiâ.

DIAL. IX.

Eloquio multi adjuti, multi periêre.
Heu quantum miseris lingua nocere potest.

Gau. At præclarum est eloquium.

Ra. Magnum fateor, instrumentum gloriæ, sed anceps, cuspide geminâ. Et hoc quoque qualiter uti scias, refert plurimùm.

Gau. Eloquium torrens est, & rapidum.

Ra. Haud ineptè quidam stulti, atque improbi eloquentiam furiosi gladio æquiparant, utrumque enim publicè inermem esse expedit.

Gau. Eloquium clarum est.

Ra. Clarum aliquid variè dicitur. Clarus Sol, clarum incendium.

Gau. Præfulgidum eloquium est.

Ra. Et lugubres cometæ, & infesti gladii, & hostiles galeæ, fulgent. Ut fulgor eloquentiæ gloriosus sit; sanctitate & sapientia temperetur.

Gau. Copia eloquii ingens est.

Ra. Siquidem juncta modestiæ, magnum aliquid supráque communem hominum mensuram, non inficior, alioqui mutum esse præstabat.

Gau. Eloquentiæ satis est.

Ra. Satis eloquentiæ, parùm sapientiæ fuisse in homine illo sceleſtiſſimo apud Crispum legis: neque is quidem gloriam eloquentiæ quæsivit ullam, quanquam altiore judicio non eloquentia, sed loquacitas illa fuit. Verus enim orator, hoc est, eloquentiæ magister, nisi vir bonus, esse non potest. Quòd si bonus & sapiens, putabas ad oratorias laudes, perfectúmque munus eloquentiæ hunc verborum impetum, qui sæpe procacibus, atque inverecundis uberior est, sive hanc ipsam etiam dicendi peritiam satis esse; fallebaris: linguæ volubilitas, atque verborum copia, & ars etiam quædam, sceleratis piisque communia esse possunt. Id quod quæris, bonorum est non omnium quidem, sed paucissimorum: ita ut mali omnes hujus laudis extorres sint, ad quam scilicet, animi bona, quibus carent, virtus & sapientia requiruntur. Quod, ut sic esse non intelligas, dicam. Sed memineris duarum, de quibus loquor, rerum: definitiones in mentem redeant, quarum altera Catonis, Ciceronis est altera. Ille ait: Orator est, vir bonus dicendi peritus. Iste autem, nihil est, inquit, aliud eloquentia, nisi copiosè loquens sapientia. Ex his vides ad oratoris, atque eloquentiæ essentiam, & bonitatem, & sapientiam exigi: nec tamen sufficere, nisi & peritia adsit, & copia. Ita ut primæ illæ

doæ virum bonum sapientémque duntaxat: hæ autem solæ nec bonum, nec sapientem, nec eloquentem quidem efficiant, sed loquacem. Omnes verò conjunctæ perficiant oratorem, ejúsque artificium: quod profectò rarius, atque altius est, quàm putent qui in multiloquio situm speraret. Tu ergò si oratoris nomen, & eloquentiæ veram laudem quæris, virtuti & sapientiæ primum stude.

Gau. Eloquentia plena atque perfecta est.

Ra. Pleno atque perfecto nihil deest: deerit autem multum, si præmissa defuerint. Antè igitur quàm de universo pronunties, hoc unum tacitus tecum volve.

Gau. Eloquentia summa est.

Ra. Supra summum nihil est: his ergo cessantibus, jam summa non erit, sed caducum quiddam, & informe, cui fundamentum fastigiúmque detraxeris.

Gau. Eloquentia dulcis & ornata est.

Ra. Dulcedo & ornatus iste nescio quid blandum, seu dolosum, non virile, nec syncerum præfert: sed non pluris est apud rectos judices suavis, & compta viri fallacis oratio, quàm vel meretricis fucus, vel mellitum virus, vel phrenetici robur, vel avari aurum: quid est quamvis appareat, ac mulceat, si principium essentiale defuerit, nihil penitus, aut nihilo proximum videri debet.

Gau. Eloquentiæ fiducia magna est.

Ra. Magna sæpe fiducia magnis periculis viam fecit, ut animum attollat, atque adjuvet, frœnum accipiat, sese norit, quod agendum instat, examinet, absit insolentia pariter, & contemptus. Sin progressa liberiùs, virium oblivisci cœperit, jam non fiducia, sed temeritas, & audacia est, quâ nihil est à sapiente remotius: hæc in rebus omnibus agendis, ut aspectu pretiosior, sic affectu periculosior ignaviâ est. Illa enim domi pigros, & inglorios

tenet,

tenet, hæc impellit ardentes, & quos æstimabatur promotura, præcipitat: hæc sæpe bellacissimos viros ostendit imbelles, cautissimos probavit incautos, utque ad te redeam, qui disertissimi videbantur, infantissimos patefecit.

Gau. Eloquentia ingens est.

Ra. Ut sit historico fides, inter vitia infinita eloquentiam habitasse, veríque locum teneat authoritas, neque dubium sit, quod eloquentiæ princeps in Rhetoricis scribit eloquentiam sine sapientiâ esse non posse: quæ ut liquet, superioribus adversatur: ista tamen quolibet modo sumpta eloquentia, certè quò major, eò damnosior, funestiórque si sola est.

Gau. Eloquentia singularis est.

Ra. Hæc est, quæ singulares viros, & Græcos, & nostros in perniciem traxit, quod ita esse Demosthenes, & Cicero, & Antonius non negabunt.

Gau. Eloquentia plausibilis est.

Ra. Si innocenter absque jactantiâ utare: vix ulla re citiùs multitudinis amorem tibi concilies, & gloriam quæras, si quo, nisi meræ virtutis artificio, quæri potest; sin arroganter atque improbè, perfacilè tibi discrimen, & multorum odia tibi conflaveris. Sapientis dictum est cujusdam: Mors & vita in manu linguæ. Non unius verò tantum hominis, sed multorum. Quorundam linguæ totas evertêre Respub. evertúntque. Pessimum, nocentissimúmque hominis mali membrum, lingua est. Nil hac mollius, nil durius.

Gau. Eloquentia sonora est.

Ra. Et sonorum fulmen.

Gau. Eloquentia florida est.

Ra. Et floridum Aconitum. Denique versa, ut libet, & reversa, & gloriæ habes viam arduam, & invidiæ pronam valde.

De Virtute.

Dial. X.

Virtutem jactas, vitiorum pondere pressus;
Affectus, Virtus est, cohibere suos.

Gau. Nunquid non saltem licet de virtute gloriari?

Ra. Ut liceat, in illo tantum licet, qui virtutis & omnis boni auctor solus, atque largitor est.

Gau. Magna est animi virtus.

Ra. Vide autem, ne quo major creditur, minor sit.

Gau. Spectata virtus in rebus dubiis est.

Ra. Proprium est virtutis, non quid actum, sed quid agendum sit, nec quid adsit sibi, sed quid desit attendere: unde est, ut sæpe illam non de quæsito gloriantem, sed de quærendo sollicitam videamus. Dicerem, si liceret, avaram, aut certè avaritiæ similem esse virtutem. Jugiter sitit, quotidie inardescit, quò plus quæsierit, eò sibi pauperior videtur, & plus appetit. Nullus ei desiderii modus est. Nullus sat magnus cumulus meritorum.

Gau. Virtus supra humanum morem est.

Ra. Vereor ne superbiæ sit ista professio, non virtutis.

Gau. Virtus longè clarissima est.

Ra. Fundamentum veræ virtutis, humilitas, nec tanta claritas ulla est, quam elatio non obscuret. Scit ille, qui clarissimus creatus, séque ipsum efferens, non obscurus tantùm, sed princeps meruit fieri tenebrarum. Quod si illi accidit, quid alii de se sperent?

Gau. Virtus eximia est.

Ra. Non solet esse virtus jactatrix, aut miratrix sui, sed imitatrix alieni. Itaq; semper anhelans, semper altius aspirans, dum se comparat, parvi pendit.

Gau. Vir-

Gau. Virtus consummata est.

Ra. Nunquam hoc virtus de se judicat, non confidit, nihil arrogat. Scit hoc tempus esse militiæ, non triumphi, atque adeò nunquam torpet, & semper in actu est: semper, quasi nunc incipiens, accingitur. Quæ omnia perfecisse, séque undique consummatam credit, crede mihi, non est virtus, error est virtuti obvius, atque adversus. Quisquis ad summam pervenisse credit, in hoc primum fallitur, quòd ubi credit esse, non est. Deinde, quòd illinc ferentem viam aberrando, deserit, dúmque quod non habet, anticipat, quod habere potuisset, sponte suâ negligit: siquidem nil tam profectui adversum, quàm perfectionis opinio. Nemo studet agere, quod peregisse se putat. Error hic sæpe magna parantibus obstitit, jámque alta prensantibus.

Gau. Virtus pro humanâ capacitate plena est.

Ra. Si omnem vitam ante oculos ponis, pérque dies singulos actuum, ac verborum, & cogitatuum rationem à te ipso exigis, incorruptus rerum arbiter tuarum, videbis, quantùm vacui in animis sit, quantum vitia occupent.

Gau. At saltem communis, & mediocris est virtus.

Ra. In rebus altissimis vix mediocritas locum habet: verum habeat, non tamen hæc gaudii materia, sed laboris ac studii est. Nam quod ad summa disponitur, donec eò pervenitur, non quiescet.

Gau. Aliqua est virtus.

Ra. Hujus quoque judicium linque aliis. Et si qua est virtus, non ibi finis gaudii, sed in illo, ad quem vera per arduum virtus ducit. Eam nempe philosophiam profitemur, quæ non fruendum virtutibus, sed utendum docet. Nondum plenè igitur gaudendi tempus est, tot nunc etiam vitæ periculis circumfusis, sed optandi potiùs, sperandíque. Gavisurum te, sperare potes, sic tamen, ut metuas, doliturum.

Gau. Si quid boni est, sentio unde sit, & in illo gaudeo: quicquid autem deest, scio unde poscendum sit, & de illo spero.

Ra. Hæc est virtus, & jam tutum iter ad verum gaudium invenisti.

De Virtutis opinione.

DIAL. XI.

Conscia mens pravi, non claro nomine gaudet,
Displicet ingenuis gloria falsa viris.

Gau. QUisquis ego sum, opinio de me hominum bona est.

Ra. Opinio rem non mutat.

Gau. Bonum me communis habet opinio.

Ra. Quid si malus tu, nonne opinio falsa est? Scientem certè falso gaudere, dementia est.

Gau. Opinione vulgari bonus dicor.

Ra. Nihil est, quod non sibi fingere possit opinio. Bonum autem, seu malum, quod in animis habitat, neque diversis opinionibus, neque sermunculis variatur. Non si cuncti igitur te mortales bonum dixerint, bonus fies.

Gau. Bonum mihi saltem est nomen.

Ra. Melius esse nomen bonum, quàm divitias multas, Hebræorum Sapiens ait. Idémque alibi: Melius nomen bonum, quàm unguenta pretiosa, & valorem boni nominis: & odorem famæ his verbis expressit, comparatione scilicet auri, & unguenti. Quomodo autem, seu nomen, seu aliud quicquam esse potest bonum, si sit falsum? Qualecunque igitur sit nomen impii, non fit ideò minor impietas. Non inani igitur nomine glorietur, sed illud ejusdem Sapientis audiat: Nomen, inquit, impiorum putrescet. Et illud alterius: Gloria nostra hæc est, testi-

testimonium conscientiæ nostræ. Illa si intus tibi obstrepit, quid tibi proderunt adulantium susurri? quid blanditiis, aut fictionibus partum nomen? E radice malâ nihil boni oritur. Neque hinc ortum nomen bonum dixeris, cùm verum dicere non possis.

Gau. Bene de me sentiunt cives mei.

Ra. Non refert, quid de te alii sentiant, sed quid tu.

Gau. Bene de me loquuntur cives.

Ra. Noli credere; quid loquantur nesciunt, & cupidè mentiuntur, pruritu quodam linguæ, in utramque partem nimio, & consuetudine in naturam versâ.

Gau. Bene de me plurimi loquuntur.

Ra. Ignorantibus credere, quid est aliud, quàm volentem falli?

Gau. Bene de me loquitur vicinia.

Ra. Dulciloquio forsan, aut muneribus delinita, aut de te aliquid sperans. Nunquam, vel amanti credideris, vel speranti.

Gau. Vicini mei nomen meum celebrant.

Ra. Alter alterum decipit, omnes te.

Gau. Bonum mihi testimonium cives dant.

Ra. Est intus in anima testis incorruptior, certiòrque; Conscientiam tuam interroga: illi crede.

Gau. Bene de me homines opinantur.

Ra. Opinio ambiguæ nomen est rei: certissima res est virtus.

Gau. Ego ipse mihi vir bonus videor.

Ra. Ergò es malus. Boni enim, sibi displicent; séque accusant.

Gau. Et mihi videor, & aliis bonus.

Ra. Quid si tu malus, illi autem stulti?

Gau. Bene de me sperant cives.

Ra. Cura ne spes civium falsa sit. Turpe est de se sperantes, cùm possis aliud, frustrari.

Gau.

Gau. Credo sim, de quo non frustrà sperent multi.

Ra. Si id esses, id non crederes. Malum est alios, pessimum autem seipsum fallere.

Gau. Omnes me virum bonum putant.

Ra. Quid si tu contrarium scis?

Gau. Omnes me virum bonum dicunt.

Ra. Et tu credis omnibus? Num te autem dici pudet, quod non es? sed est hoc nobis insitum inter cuncta mirabile; de nobis nostrísque de rebus, quamvis occultis, plus cuicunque, quàm nobis credere, juxtáque Flacci sententiam, Et mendacem timere infamiam, & falsâ gloriâ delectari.

Gau. Totum vulgus unâ voce me laudat.

Ra. Nulla pronior ad errorem, atque ad præcipitium vita est, quàm per vulgi vestigia. Quicquid penè vulgus laudat, vituperio dignum est.

Gau. Cunctis hominibus placeo.

Ra. Placentes hominibus Deus spernit, & placere hominibus, displicere est Deo: contraria contrariis gaudent.

Gau. Viri boni nomen habeo.

Ra. Vitæ constantiâ & honestate servandum est, alioqui facilè evanescet: ventus est enim.

Gau. Multæ sunt in populo laudes meæ.

Ra. Sevisti in agro arido arbores eaducas.

Gau. Magnæ inter doctos etiam laudes meæ sunt.

Ra. Si veræ, durabunt, &, ut ait Cicero, radices agent, & propagabuntur. At si fictæ, celeriter tanquam flosculi decident.

Gau. Omnes uno ore meam prædicant virtutem.

Ra. Non in hominum statu, neque in propriâ virtute, quamvis vera, sed in ipso virtutum omnium authore gloriandum. Qui contrarium facit non modò non assequitur assertione hominum, quod non habet, sed id ipsum, quod habet, vel imminuit, vel amittit.

Gau. Vul-

Gau. Vulgus omne me prædicat.

Ra. Dixi, & repeto, quicquid vulgus cogitat, vanum eſt, quicquid loquitur, falſum eſt, quicquid improbat, bonum eſt, quicquid approbat, malum eſt, quicquid prædicat, infame eſt, quicquid agit, ſtultum eſt. I nunc, inſanorũ ſermunculis gloriare.

De Sapientiâ.

DIAL. XII.

Eſt ſapiens, qui diſsimulat ſapientiam habere,
Eſt ſapiens vitam qui tenet innocuam.

Gau. SApientiam conſecutus ſum.

Ra. Rem magnam, ſi vera eſſet, & inſeparabilem à virtute. Si illam igitur approbaſſes: hæc probata eſſet: ſed utraque opinione aliquanto facilior eſt quàm re.

Gau. Sapiens ſum.

Ra. Crede autem mihi, nunquam, ſi verè eſſes, hoc diceres. Sapiens enim quantum eſt, quod ſibi deſit, intelligit, non gloriatur itaque, ſed ſuſpirat.

Gau. Sapientem me profiteor.

Ra. Bene irent res, ſi tot eſſent ſapientes, quot ſapientiæ profeſſores. Nunc illud perdifficile eſt, hoc verò facillimum.

Gau. Sum ſapiens.

Ra. Si verè ſapiens eſſe vis, noli id quidem opinari. Credere ſe ſapientem, primus ad ſtultitiam gradus, proximus eſt profiteri.

Gau. Studio ad ſapientiam perveni.

Ra. Utique ſic ad illam pervenitur. Sed an tu perveneris, recogita. Non eſt enim res ſtudii brevis, egens aliquot annorum, ut reliquæ artes; totâ, vel longiſſimâ opus eſt vitâ. Si quis (ut ajunt) totâ die currens pervenit ad veſperam, ſatis eſt. Notum eſt illud Platonis, ut alia multa, præclariſſimum, quod Ciceroni placet, & mihi, Beatum, cui etiam in ſene-

senectute contigerit, ut sapientiam, verásque opiniones assequi possit. Has tu an calle medio obvias habueris, an nescio quo pennato equo vectus ante tempus attigeris incertum, tam citò sapiens evasisti?

Gau. Sapientiæ perfectionem cœlitus accepi.

Ra. Est, fateor, cœleste donum sapientia, sed magnus certè vir erat, & cœli amicus, qui dicebat: Non quòd jam acceperim, aut perfectus sum.

Gau. Sapientiam cupidâ mente comprehendi.

Ra. Ut pecuniæ rerumque multarum, mala, sic sapientiæ cupiditas bona est. Sed an tu tantæ rei capax sis, videto. Certè, ille idem: Ego me, inquit, non arbitror comprehendisse. Et ille quoque permagnus erat, qui cum Deo de seipso loquens, sic ajebat: Imperfectum meum vidérunt oculi tui. Hoc est proprium Sapientis, imperfectionem suam nosse, ac fateri.

Gau. Sapiens dicor.

Ra. Non te tuæ, neque alienæ unquam voces, sapientem fecerunt, sed res ipsa.

Gau. Sapiens vulgò dicor.

Ra. Vulgus insanos sapientes dicere, & sapientes insanos, jure suo didicit, quod est, ut falsa pro veris, veráque pro falsis habeat. Nihil est à virtute vel à veritate remotius, quàm vulgaris opinio.

Gau. Omnes prædicant me sapientem.

Ra. Ad famam fortasse aliquid, ad sapientiam nihil omnino. Sentio autem: superscriptionibus inniteris literarum, quibus nihil est liberalius: non satis est facere sapientes, qui non sunt, sed egregios & insignes faciunt, ac verecundos: serenissimos insuper, & illustres, ut jam simplex sapientiæ titulus sit pudori, qui quàm paucis conveniat, stupor est: obsolevit tamen inter titulos clariores, quos qui scribendo sic accumulant sciunt se mentiri. Sed urbani, vel mendacio, fieri volunt. Vos qui legitis non

non veros modo, ſed citra verum ſiſtere illos rati publico errore fallimini. Nemo eſt, qui de ſuis rebus interroget. Omnes aliis de ſe credunt. Vis autem noſcere quam ſis ſapiens, verte oculos retrò. Recordare quoties in hoc vitæ curſu ceſpitaveris, quoties aberraveris, quoties offenſo pede cecideris, quot pudenda, quot dolenda, quot pœnitenda commiſeris; tunc, ſi audes, te dicito ſapientem: credo autem, non audebis.

Gau. Scio me ſapientem.

Ra. Literarum forſan vis dicere. Sunt enim planè literati aliqui verè, licet pauci, ſapientes autem pene nulli. Aliud eſt ſapienter loqui, aliud ſapienter vivere, aliud dici, aliud eſſe ſapientem. Fuêre, qui dicerent, ſapientem nullum. Id quàm verum falſúmve ſit non diſputo. Certè nimis prærupta ſententia eſt, & ad deſperationem prona, & ſtudio adverſa ſapientiæ. Hebræi Sapientem Salomonem ſuum prædicant, qui quàm ſapiens eſſet, turba conjugum pellicúmque teſtatur, multóque maximè Diis alienis cultus exhibitus. Romani Sapientem Lælium, & Catonē. Græcia ipſa dum floruit, ſeptem habuiſſe dicitur Sapientes. Ii quoque hoc titulo indigni ſequentibus viſi erant. Qui excuſant, dicunt non eos illum ſibi titulum aſſumpſiſſe, ſed ab errantibus populis traditum poſſediſſe. Unus tantum fuit, ſuâ poſſeſſione, ſuoque ſapiens judicio ſtultiſſimus omnium Epicurus. Quem titulum cum Metrodoro participare voluit, nec honorificum amici donum ille reſpuit, ſeque etiam Sapientem dici æquanimiter tulit, ut ſua illa, qualis qualis gloria error eſſet alterius. Unus quoquè ſapiens Socrates oraculo dictus Apollinis, forſan ideò, ut unum illum ſapienti proximum, falſo teſtimonio, falſus Deus ad amentiam, atque inſolentiam irritaret. Hæc de antiquis ſapientibus dixerim. Felicior ætas noſtra quæ non unum, duóſve, vel ſeptem, ſed in ſingulis urbibus,

bibus, ceu pecudum greges numerat sapientum. Nec mirum sanè, multos esse, qui tam facilè fiant. Venit juvenis stultus ad templum, præceptores illum sui prædicant, celebrant, seu amore, seu errore: tumet ille, vulgus stupet, plaudunt affines, & amici. Ipse jussus, in cathedram scandit, cuncta jam ex alto despiciens, & nescio quid confusum murmurans, tunc majores certatim, ceu divina locutum, laudibus ad cœlum tollunt, tinniunt interim campanæ, strepunt tubæ, volant annuli, figuntur oscula, vertici rotundus, & niger pannus imprimitur. His peractis descendit sapiens, qui stultus ascenderat. Mira prorsus transformatio, nec Nasoni cognita. Sic fiunt hodie sapientes. Verus sapiens fit aliter.

Gau. Sapiens sum.

Ra. Solent, qui de se magnificè sentiunt, præfidenter majora viribus aggredi, inque nisu medio prolapsi, suo vel periculo, vel pudore condiscere, quàm justi fuerint rerum æstimatores suarum. Præstat igitur (mihi crede) falsas opiniones abjicere, insolentiam deponere, insipientiam circumspicere, & optare, ne qua experiendæ sapientiæ necessitas incidat, quæ declaret te de nihilo gloriatum. Hæc rectior, tutiórque quærendæ sapientiæ via est.

Gau. Credo ego ad sapientiam pervenisse.

Ra. At, si mihi obsequeris, ad illam potiùs assurgendo, nitendóque pervenies, quàm credendo. Nihil altiùs ascendit, quàm humilitas operosa.

De Religione.

DIAL. XIII.

Orphanos, viduásque invisere, spernere mundum,
Hac Christo verâ Religione places.

Gau. RELigione glorior perfectâ.

Ra. Religio optima, ac perfecta, una est,

est, supra Christi nomen, supráque petram firmissimam fundata: reliquæ omnes superstitiones vanæ, & devia, & errores sunt, quibus est iter ad tartarum, atque ad mortem, non hanc momentaneam, sed æternam. Et quot putas, quantique viri hujus veræ religionis inopiam mirabilem passi sunt, cunctis in rebus aliis altiores? Habent illi, quod æternum gemant, habes tu unde glorieris, & gaudeas, non in te quidem, sed in eo, qui te summâ in re tantò majoribus præferre dignatus est, quâ nil majus, nil melius tibi tribui poterat in hac vitâ, de quâ loqui aliquid uberiùs non gravarer, ni res ipsa cœlesti lumine penè jam omnibus nota esset.

Gau. Piis sacris initiatus sum.

Ra. Pia sacra religionis hujus sunt tantummodò; reliquarum omnium sunt furores, ritúsque sacrilegi. Neque tamen initiatum esse sufficit. Majus est fortè, quàm putas, devoto licet animo dulce negotium. Non enim Deum nosse satis est, quod & dæmones faciunt, qui oderunt. Amor, & cùltus exigitur, his ex rebus constans, quæ utinam tam bene implerentur ab hominibus, quàm sciuntur.

Gau. De verâ religione mihi placeo.

Ra. Placere sibi superbire est. Hæc autem vera religio, quæ te Deo religat; Deum tibi, humilitatem piis mentibus inserit, insolentiam extirpat. Sic tibi igitur gaudere permissum, ut quantò lætior, quantóque religiosior, tantò sis melior, & operibus bonis affluentior. Illi gratias agens, qui tibi ex hac mortali vitâ rectum iter ostendit ad æternam vitam.

Gau. Veram Religionem (Deo gratias) sum adeptus.

Ra. Bene agis, Deo gratias. Custodi autem illam bene ab erroribus, à negligentiâ, à peccatis, & sic habe, si hanc assecutus es, & in eâ te exerceas, ut dignum est, cessare controversiam, de quâ modò litigavimus, cùm sit scriptum sacris in literis: *Pietas*

est

est sapientia: Et per alium: *Initium sapientiæ est timor Domini.* Neque id ipsum tacitum in prophanis. Cujus rei Lactantius meminit Institutionum secundo. Affirmat, inquit, Hermes, eos qui cognoverunt Deum, non tantùm ab incursibus dæmonum tutos esse, verùm etiam ne fato quidem teneri. Una, inquit, custodia pietas. Etenim pius homo, neque dæmoni pessimo, neque fato subjacet. Deus enim liberat pium ab omni malo. Namque unicum atque solum bonum est hominibus pietas. Quid sit autem pietas ostendit alio loco his verbis: Pietas enim scientia est Dei. Eandémque sententiam Asclepium in sermone quodam regio latiùs explicasse confirmat. Vides, ut obstinatissimi duo pagani vestram circumvolant veritatem: tanta est veri vis, ut linguas sæpe hostium ad se trahat.

De Libertate.

DIAL. XIV.

Non liber, qui peccatis inservit, habetur.
Libertas, sed ubi Spiritus est Domini.

Gau. IN Libertate natus sum.

Ra. Non qui nascitur liber, sed qui moritur, liber est. Multùm fortunæ licet in nascentem, in extinctum nihil. Expugnat urbes munitissimas, armatos fundit exercitus, potentissima regna subvertit. Inexpugnabilis arx, sepulcrum. Illic regnum verminibus, non fortunæ. Itaque limen illud ingressi soli mortalium, vitæ hujus ab insultibus tuti sunt. Tu te liberum jactas, & ignoras non dico ad sepulcrum, sed an liber hodie in cubiculum sis iturus. Libertas vestra tenuissimo nitens filo, sicut alia, quibus fiditis, omnia, tremula semper, & caduca est.

Gau. Liber sum.

Ra. Id-

Ra. Idcircò te (ut reor) liberum dicis, quia dominum nullum habes, sed Annæum audi Senecam: Bona, inquit ætas est, forsitan habebis. Nescis, quâ ætate Hecuba servire cœpit, quâ Crœsus, quâ Darii mater, quâ Plato, quâ Diogenes? His ille te admonet exemplis. Multa sunt alia, vel tacita Senecæ, vel ignota. Nunquid non Attilium Regulum meministi: indignum prorsus hoc ludibrio; passum tamen? Nunquid tibi recentior annis Valerianus excidit? quorum ille modò dux, hic autem princeps populi Romani, moxque ille Carthaginensium, hic Persarum servus: ille truci supplicio peremptus; hic longa & misera contabuit servitute. Quid Macedoniæ, Numidiæque Reges? hinc Persen, hinc Siphacem memorem atque Jugurtham? regni omnes è culmine, Romana lapsos in vincula. Mitto veteres regum casus. Ætas tua quosdam è regia trusit in carcerem, eundémque una hora, & primum regem, & ultimum servum vidit. Siquidem eò quisque miserior servus est, quò felicior liber fuit. Noli igitur libertate tumescere, quoniam non ex liberis modò, sed ex regibus, tam subitò servi fiunt. Nec miraberis, cùm secundum Platonis sententiam, non minùs ex servis etiam reges fiant. Mutantur assiduè res humanæ. Nihil sub cœlo stabile. Quis in tanta vertigine firmum aliquid ac mansurum speret? Neque verò te liberum hinc duxeris, quòd esse dominum tibi non vides, quod potentibus ortus ingenuis, nec in acie captus, nec venundatus sis. Sunt vobis invisibiles animorum domini, & in ipsa hominum origine latens pestis est. Nascendi genus obnoxium peccato, qua nulla gravior servitus fingi potest. Sunt occulti hostes, & bella clandestina: sunt, quæ miseras animas nundinentur, quas (heu) vili pretio venditis voluptates fœdissimæ dominarum, quæ vos inenodabili laqueo vinctos tenent. Ite nunc, & libertate gloriamini. Sed vos cæci, nihil,

hil, nisi corporeum videtis. Unde eum, qui uni mortali subest domino servum dicitis: Illum verò, qui mille immortalibus tyrannis opprimitur, liberum judicatis: eleganter, ut reliqua. Profectò autem liberum non facit fortuna, sed virtus.

Gau. Liber sum,

Ra. Planè. Si prudens es, si justus, si fortis, si modestus, si innocens, si pius. Horum si quid absuerit, pro eâ-te parte servum scito.

Gau. In liberâ patriâ natus sum.

Ra. Urbes quoque tu liberas, tuâ ætate, perexiguo flexu rerum, post paululum servas nosti. Quòd si vel notiora, vel clariora sunt vetera, Lacedæmon & Athenæ liberrimæ urbes, civile primùm, mox externum passæ sunt jugum. Hierosolyma sancta urbs, & libertatis æternæ mater, temporaliter & Romanis serviunt, & Assyriis, nunc servit Ægyptiis. Roma ipsa non solùm libera, sed domina gentium, suorum primum civium, post etiam vilissimorum hominum serva fuit: nemo unquam libertati, nemo vel imperio suo fidat.

De Patriâ gloriosâ.

DIAL. XV.

Quid refert, quâ sis patriâ satus? omnibus una
Quærenda est nobis, non peritura domus.

Gau. Gloriosâ in patriâ natus sum.

Ra. Plus negotii habes, ut in lucem venias. Fulgent minutiora etiam astra per noctem, & Bootes ad Solis radios hebet, & Lucifer.

Gau. Clarissimæ patriæ civis sum.

Ra. Bene, si virtutum hospes, vitiorum hostis: fortunæ enim est illud, hoc tuum.

Gau. Patria mihi felix ac nobilis est.

Ra. Refert quâ nobilitate. Hanc numerus incolarum,

larum, hanc insignis opum magnitudo hanc specta-ta fertilitas, hanc situs ipse nobilitat. Salubris aër, clari fontes, mare proximum, tuti portus, opportuni amnes. Nobilis patria vulgo dicitur vini ferax, olei, frumenti, frequens armentis, ac gregibus, auri scatebris, & argenti. Bonam terram dicitis, ubi fortes equi, ubi pingues boves, ubi teneri hœdi, ubi dulcia demum poma nascuntur: ubi autem boni viri, id nec quæritis quidem, nec quæsitu dignum ducitis, æstimatores egregii. Atqui summa patriæ laus, sola virtus est civium. Rectè ergo Virgilius gloriam, ac felicitatem cùm describeret Romanam, nihil horum, ad quæ sola respicitis, dignatus attingere, unam urbis, & imperii magnitudinem, atque altitudinem attigit animorum. Felicem denique prole virum dixit. Ea est enim vera urbium felicitas, vera nobilitas.

Gau. Præclara civibus bonis patria est.

Ra. Quid si tu obscurus? Quid si claritas ipsa te prodet, téque latebris eruet, & in apertum trahet? promptiùs in luce notaberis.

Gau. Famosissima est patria.

Ra. Non tam infamis esset Catilina, nisi tam famosa in patriâ natus esset. Cajo etiam & Neroni, alter infamiæ acervus Imperium accessit, & mundi natos in vertice fortunæ favor extulit, quò latiùs noscerentur.

Gau. Nobilissimâ in patriâ vivo.

Ra. Multorum aut contemptui patens, aut invidiæ: sine altero in magnâ urbe vix vivitur, illud tutius hoc clarius malum. Utriusque autem hæc ipsa, quam prædicas natalis soli nobilitas causa est. Tot inter oculos nullæ sunt latebræ.

Gau. Notissimâ ex patriâ sum.

Ra. Malim per te patria, quàm tu propter patriam notus sis; nisi verò per te fulseris, quid tibi ux patriæ præter tenebras allatura est? Multos ha-

buit

buit claritas magnæ urbis obscuros, quos abunde claros, parvi ruris obscuritas habuisset.

Gau. Inclyta mihi patria est.

Ra. Est quæ suas sibi laudes habeat, tuásque participet, quicquid bene gesseris, prima quodammodo patriæ laus erit. Fuit qui Themistoclis gloriam Athenis ascribere niteretur, qui planè pergraviter, & ut talem virum decuit, respondit. Cùm enim sibi Seriphi angustæ, & ignobilis Insulæ quidam incola inter jurgia objecisset, non eum sua, sed patriæ gloriæ clarum esse. Neque hercle ait, aut ego obscurus, si Seriphius, aut tu si Atheniensis, clarus esses. Non splendori patriæ sed virtuti propriæ fidebat. Viriliùs planè quàm Plato, major licet ille philosophus. Sed existunt interdũ in magnis etiam ingeniis magni, & mirabiles errores. Is ergo inter cætera, magnæ suæ felicitatis claritatem patriæ ascribebat. Ut enim totum noris hac in parte excellentis viri animum, ajebat Plato se pro multis gratias agere. Rectè id quidem, modò intelligat, cui quibusve pro donis gratiæ sint agendæ. Ille verò naturæ gratias agebat. Primùm quòd hominem eum, non mutum animal, quòd marem, & non fœminam, quòd Græcum, & non Barbarum, quòd Atheniensem, & non Thebanum, denique quòd Socratis ætate, non alio tempore genuisset, ut scilicet esset à quo doceri posset, atque instrui. Vides inter gratulandi gloriandíque causas, ut Atheniensem quoque ponat originem. Quid hic dicam, forsan expectas? Ego verò, & si de hoc uno sermo sit institutus, quando tamen tanti viri mentio incidit, quid de hoc toto illius sermone, & aliis sit visum, & mihi etiam videatur, dicam similiter. Scio quosdam claros, & disertos viros incunctanter asserere, nihil unquam ab aliquo esse dictum delicius, quorum in sententiam, quin (ut dici solet) eam pedibus, parum abest. Nam quid quæso attinet his gaudere?

Quæro

Quæro enim quid si barbarus, quid si mulier natus esset? An non multi barbari multis græcis, & virtute, & ingenio meliores extiterunt? An non fœminæ aliquæ & rerum gloriâ, & inventione artium, quibusdam viris obtabiliores? Quid denique si bos; quid si asinus nasceretur? quid ad hunc ipsum de quo loquimur, Platonem? qui tam non Plato esset, sed id potiùs, quod natura parens edidisset, nisi fortè Pythagoricæ credebat insaniæ; è corpore in corpus animas commigrare, quo nihil unquam certè stultiùs, nihil impudentiùs, non dicam à Philosopho, sed ab homine dictum fuit, nihil magis veritati dissonum, ac pietatis nihil demum à quo religiosæ aures magis abhorreant. Quid deinde, an Atheniensem nasci, clarum adeò, ut non æquè clarum esse potest alibi, Thebis etiam natum esse? An non Homerus, & Pythagoras ipse, & Democritus, & Anaxagoras, & Aristoteles, & mille alii alibi, quàm Athenis nati, clarique habiti, non minùs quàm qui nati sunt Athenis? Ac ne à Thebis abeam, quas spernere Graji solent; an non si ingenium quæratur, Thebis natus est Pindarus, quem imitatione inaccessibilem Flaccus ait? Si rerum claritas gestarum, Liber pater, atque Hercules, tam famosi, ut Alexander Macedo contemptor omnium fermè mortalium, illos duos, ut altissimum, atque ultimum signum gloriæ sibi proponeret imitandos? Sin utrunque, nónne recenti memoriâ, & penè ante oculos, erat, Thebanus Epaminondas, summus Philosophus, summus Dux, Græcorumque omnium, recto sub judice, omnis ævi Princeps? Hic est qui Lacedæmones penè funditus evertit, & Athenienses Platonis sic exterruit, ut eo mortuo, quasi summo terrore liberati, illicò se in luxum ignaviámque resolverent: quo adhuc etiam apud Thebas florente, quot Athenis inertium, & stultorum millia fuerint, quis facilè animo metiatur? Non igitur quòd Athe-

nis, sed quòd talis natus esset, ac genitus, hoc est, tali ingenio, talique animo, tali denique & parentum indulgentiâ, & rerum temporalium facultate, ut erudiri posset, & ad omne bonum opus institui, gratias agere decuit tam anxiè doctum virum illi Deo, qui hæc ei dederat, non Socrati, non Athenis, cujus in scholâ, & in quâ urbe, quot & iniqui fuerint, & indocti opinari promptius sit, quàm noscere. Et ut urbem sileam, habuit schola illa inter multos Alcibiadem & Critiam, illum patriæ hostem, hunc sævissimum tyrannorum, quibus quid præceptor Socrates contulerit, Plato ipse respondeat, vel sic intelligens, quàm inane est, quòd terreni doctrina præceptoris discipulorum auribus instrepit, nisi gratia magistri cœlestis aspiret, sine qua nihil omnino Socratem potuisse, quanquam Dei mendacis oraculo, ut prædictum est, sapientissimum judicatum, inter duas tamen simul uxores procacissimas anus, ipse vel alius quantumlibet eum excuset ineptissimè conversatum. Sed hæc & reliqua incidenter præter unum illud, quò Platonem talem virum hac eâdem vanitate gloriosæ patriæ implicitum fuisse cognosceres, non ut magni comitis clypeo tuum tegas errorẽ, sed ut accuratius illum vites, cui succubuisse summa etiam cernis ingenia.

Gau. Amplâ in patriâ vitam ago.

Ra. Multa sunt amplæ urbis incommoda, distat templum, distat forum. Illud animo nocet, hoc corpori, distant opifices atque amici. Qua quidem nulla durior distantia, quos laboriosam visere, negligere inhumanum. Audis, ut de hoc queritur Flaccus: *Cubat hic in colle Quirini, Hic extremo in Aventino, visendus uterque.* Quocunque ire decreveris, ceu peregrè profecturus, domui tuæ dispone, quando, & an redeas incertum, & ipse reditus cum labore est. Sæpe etiam cum errore, ferro, ac magnete iter agitur, hac eas faciliùs, hac rectiùs,

hac

hac curiam, hac theatrum vites, hac balneum effugias, hac macellum, hi & mille alii sunt urbium scopuli, inter quos navigans, domum tuam, quasi alterum orbem petis, vix te ad illam perventurum sperans. Et hoc quoque apud ipsum Flaccum legis: *Vt Philippus orator., Domum dum redit, fore nimium distare carinas, Iam grandis natus queritur.* Hæ parvo in oppido modestiæ cessant omnes. Quicquid quæritur, juxtà est.

Gau. E parvo oppido in immensam urbem commigravi.

Ra. E tranquillo portu procellosum sponte pelagus ingredi temeritas est. Nec miror, ideò quia læti eventus. Fecit hoc tamen & gens Claudia, è Sabinis Romam petens, è Tusculo Marcus Cato, ex Arpino Marius, & Cicero, successitque feliciter. Sed ubinam tales viri? non tutò quidem in exemplum trahitur, quicquid raris, & summis ingeniis attentatum est. Postquàm tamen solvisti funem, omni studio inter difficultates enitere, inter alta consurge, consilio cœptum regens, (quod hic boni dixerim) plures erunt ad virtutem stimuli. Erunt fortè quos ad gloriam sequi velis. Erit ubi te exerceas, ubi cum paribus possis de laude contendere, pudebiique testium tantorum. Multis sæpè, quod vis animi non dabat, contulit vis pudoris, & ad ignaviam profligandam sæpè plus spectator valuit, quàm virtus. Et hi hercle quorum proximè memini, & accitus Curibus Numa Pompilius, Corduba profectus Seneca, Leptique veniens Severus, multique alii ex aliis locis, ubique futuri magni viri, ut aliquantò majores Romæ essent, æmulatio virtutis & illustrium copia exemplorum præstitit. Stude ergo, quòd unicum bonum est, in hac tuâ commigratione, ne pereat, neu nil aliud migrando quæsieris, quàm ut te coràm pluribus, novæ patriæ fulgor nudet.

De Origine generosâ.

Dial. XVI.

Quid frustrà exultas clarorum nomine avorum?
Et falsum nomen nobilitatis habes.

Gau. ORigo generosa est. *Ra.* Rursum mihi redis ad ineptias, quid ad te?

Gau. Propago vetus, & gloriosa est.

Ra. Alieno gloriari ridiculosa jactantia, avorum merita, nepotum degenerantium notæ sunt, nec aliud magis posterorum maculas aperit, quàm majorum splendor ac gloria. Sæpe alteri commodum virtus alterius tulit. Veram laudem, nisi de proprio sumpseris, ab alio non expectes.

Gau. Magna est nobilitas antiquorum meorum.

Ra. Mallem per te alii, quàm tu per alios nosceteris. Verùm age aliquid & tu, unde sis nobilis. Nam & illi nisi aliquid egissent laude dignum, nunquam nobiles fuissent.

Gau. Multa sanguinis est claritas.

Ra. Omnis propemodum sanguis est concolor, sicubi fortè alter altero clarior juventus sit, non id nobilitas efficit, sed sanitas.

Gau. Magna est claritas parentum.

Ra. Quid si major obscuritas tua est? Corpus semper,& patrimonium sæpe à parentibus accipitis, claritatē, & qui habet, raro in filium transfert,& qui non habet, aliquoties in filio illam videt. Quantùm patre clarior Cæsar, quantùm obscurior Africani filius? Qui, si per manus tradi claritas posset quàm clarus futurus esset, intelligis. Sed amare illum potuit pater, illustrare non potuit, infinitum suæ lucis eclipsin passus in filio. Sic quod pretiosissimum habet hæreditas, judicio testantis eximitur, nec nisi

de vi-

de vilissimis rerum est tanta illa solemnitas testamenti. Mille ego nunc tales clarissimorum hominum obscurissimos hæredes enumerem, si vacet, & si expediat, summam tenes.

Gau. Ingens claritas gentis est.

Ra. Nil tibi ampliùs ea claritas præstabit, quàm ut latere nequeas, si velis. Ita in primis jucundissimum tibi vitæ latibulum, & secretus rerum trames eripitur. Quicquid ages, erit vulgi fabula. Qualiter domi vivas, & quid cœnes, nosse vicinorum studium, & veluti exploratores ad te pater avúsque remiserint, sic totum rei familiaris arcanum, & quotidiani victus ratio. Quid cum filiis, quid cum servis, quid denique cum uxore; & ad unum actus omnes, ac verba, de rebus licet minimis, inquirentur, quoque altius stomacheris, ab his maximè quorum nihili intererit. Hic igitur tuæ claritatis est fructus, utque si vel modicum aberres, dedecus gentis, & monstrati desertor itineris, longè inexcusabilis habeare. Hoc est enim suum ac perpetuum gentilitiæ claritatis. Reliqua alia communia, undecunque partum decus infestant, quoniam difficile est clara recondere.

Gau. Clarissimè natus sum.

Ra. Stultè, claritas non nascendo quæritur, sed vivendo: sæpe etiam, quod miraberis, moriendo.

Gau. In multâ luce natus sum.

Ra. Turpitudinem cave, quæ objectu lucis insignior fit, atque conspectior. Id ni feceris, in tenebris natum fuisse melius foret. Adulteri, & fures, & omnis turpium cohors tenebras quærunt. Sola lucem non refugit fœda hæc, falsa nobilitas, cognoscíque appetit, cui unum vitandæ infamiæ consilium sit, nesciri.

Gau. Antiqua nobilitas est generis.

Ra. Antiqua igitur virtus fuit, sine qua vera nobilitas non est.

Gau. Pervetusta nobilitas est.

Ra. Vetustas nimia claritatem rebus eripit, & parit oblivionem. Quot fuerunt nobiles familiæ, quarum hodie memoria nulla est? Quot tu ipse florentissimas vidisti, quæ paucis annis fermè ad nihilum rediere? Unde præsagium facias de his modò florentibus, déque his nunc primùm erumpentibus, capútque tollentibus. Omnia tempus imminuit, consumítque. Senescunt non modò familiæ, sed urbes, mundus ipse (nisi fallimur) ad extremum vergit. Tu qui vetustate gloriaris, vide ne gloriam ipsa vetustas extinxerit, neu jam radix aruerit, cujus floribus vis ornari. Omne quod in tempore oritur, cum tempore occidit. Vestráque nobilitas tempore incipit, tempore desinit, & quam longa dies peperit, longiórque auxit, longissima subruit. Fieri potest, ut quo te nobilem fingis, esse desieris, esses fortè nobilior, si seriùs incepisses.

Gau. Inveterata nobilitas est.

Ra. Inanis ambitio, nec suo merito, sed aliorum oblivione subnixa. Confusa nempe sunt omnia, & perplexa successionum series. Hæc inter tibi accidit, non nobilior ut esses, sed ignotior. Origo cunctorum una est. Unus parens humani generis, unus fons universorum, qui vicissim modò turbidus, modò nitidus ad unumquemque vestrum pervenit, eâ lege, ut quod paulò antè clarum erat, mox obscurum fiat, & quod obscurum, clarum. Ita non de fonte dubitatio est, sed quibus alveolis hæc clari sanguinis, (ut dicitis) ad vos unda profluxerit. Hinc est, ut qui heri arabat, hodie militet, & qui per urbes medias ardentem cornipedem aureis habenis regere solitus, superbus incesserat, per squallentem campum pigros boves humili pugione sollicitet, verùmque Platonicum illud libet opinari, neminem regem non ex servis oriundum, neminem

minem servum non ex regibus. Ita verò vicissitudo hæc, & conditio statuum humanorum variabilis, atque inconstans est, ut iterabilis quoque sit semel & pluries, ne mireris, si vel arator ad malitiam, vel miles redeat ad aratrum. Ingens rerum mortalium rota est. Et quia tractus est longior, brevis hunc vita non percipit, quod nisi sic esset, & ligones regum, & agrestium diademata cernerentur. Nunc hominum memoriam occupatam, intentámque aliis tempus fallit. Et hæc est illa tota vestra nobilitas, quæ tumidi, clarique inceditis, vanum genus.

Gau. Avorum clara prosapia est.

Ra. Quousque vagaberis? de te agitur Tu mihi nescio quos in tuum locum substituere niteris, qui pro se fortè aliquid, pro te nihil, nisi ipse tuis testibus causam instruxeris, responsuri sint. Proinde avi isti, vel proavi clari fuerint, tum scilicet, dum è vulgari acie virtutum sese alis attollere cœperant. Ea nobilitas radix ultima, sed perge altiùs, exquire acriùs, proavorum atavos obscuros invenies, & ignotos. Ad summam, hæc nominum, atque imaginum claritas, & perbrevis est, & quantulacumque est, tua certè non est. Desine igitur tuum nomen alienis obumbrare virtutibus, ne, unoquoque suum reposcente, nudus ipse de proprio rideare.

Gau. Nobilis sum.

Ra. Quantum sit nobilior rusticus vel fortis, quàm ignavus nobilis, scies, quum libraveris, quantò sit melius nobilitatem fundare, quàm evertere. Si exemplis eges, domi militiæque affluunt, passimque legentibus occurrunt, ut per teipsum mensor, censórque reliquorum fias. Ex omnibus duo paria hominum expendisse suffecerit. Altera igitur in lance Marium & Tullium, in altera horum adversarios Aulum & Clodium constitue:

quò examen vergat, & quantum Roma cedat Arpino, quis tam cæcus, ut non videat?

Gau. Nobilis natus sum.

Ra. Jam dixi. Verùs nobilis non nascitur, sed fit.

Gau. Insignis nobilitas, saltem ista vulgaris à parentibus est relicta.

Ra. Ipsa claritas non nascendo quæritur, sed vivendo. Unum hic quoque bonum video. Familiaria virtutum exempla non deerunt, & domestici duces, quorum pudeat deseruisse vestigia. Id si labi sinis, quid nisi famosum, & difficile malum est nobilitas? Nescio autem quomodo difficilior est suorum imitatio, quam exterorum: fortè ne videatur hæreditarium bonum virtus. Non libens dico, sed res ipsa loquitur. Raro excellentis viri filius excellens fuit.

De Origine fortunatâ.

DIAL. XVII.

Indulget Fortuna malis, ut lædere possit,
Fit casus levior, si minùs altus erit.

Gau. IN magnâ genitus sum fortunâ.

Ra. Vitam ab inquietudine auspicatus es: haud equidem impropriè tempestatem Fortunam vocant nautæ. Magna quoque fortuna, magna est tempestas: magna verò tempestas & consiliis magnis eget, & viribus. Habes non lætitiæ materiam, sed curarum.

Gau. In amplissimâ fortunâ natus sum.

Ra. Tunc fortè fœlicius censes magno in mari, quàm exiguo in flumine natum esse: quod si nemo sanus dixerit, quid perinde fœlicius habet nasci in palatio, quàm in casu? ubique ortos terra parens excipit.

Gau. In magnâ fortunâ natus sum.

Ra. Ad-

Ra. Adverso sydere voluisti funem: quòd si in tempestate dies acta est, cura ut nox te inveniat in portu.

Gau. In alto natus sum.

Ra. Turbinibus rerum pates, lætitandi spe præ-repta Scitum est illud Lyrici poëtæ:

Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus, & celsæ graviore casu
Decidunt turres, feriúntque summos,
Fulmina montes.

Ut clarum fatear in alto nasci, nec tranquillum certè, nec tutum est. Altitudo quantalibet humana per se ipsam inquieta est, perpetuóque fremens tonitru. Unde miror quid ita displiceat Senecæ, Mecœnatis illud: Ipsa enim altitudo attonat summa. Nam cùm alii hoc verbo usi sint, cur solus ille reprehenditur? Nil præterea tam altum, quod non & sollicitudini, & labori, & invidiæ, & pavori, & mœrori, & in finem morti pervium sit. Et sanè omnem fastum, eminentiámque mortalium sola mors in planum redigit.

Gau. Alto & magno in statu natus sum.

Ra. Jam primùm ex alto graves lapsus, & magno rara quies in pelago est: nec in imo præcipitium metuas, nec naufragium in sicco.

Gau. Principium fortunatum fuit.

Ra. Finem respice, ut reliquis, sic fortunæ suo multùm licet in regno. Quò fortunatius principium, eò finis est incertior. Nónne vides, ut res hominum turbinis more volvuntur? ut quietum mare tempestàs turbida, lucidum mane, nubilus vesper insequitur? ut inter initia planum iter in confragosum definit, sic prosperitatis insolentiam improvisa calamitas, & lætissimæ cursum vitæ mœsta mors claudit, & sæpè primordio dissimillimus finis est.

Gau. In alto cœpi.

Ra. Vide ubi desinas. Vita omnis à fine describitur, & finem planè senties, qui principium non sensisti.

Gau. In summâ fortunâ editus sum.

Ra. Et servorum filios in solio vidimus, & filios regum in ergastulis.

De Lauto victu.

DIAL. XVIII.

Fœcundi calices, amor immoderatus edendi,
Enervant vires corporis, atque animi.

Gau. IN lautissimâ educor familiâ.

Ra. Multum tibi hoc videtur, parum est, eritque mox nihil. An ideò magis tibi quàm duro agricolæ vermes parcent, an cibo molliore vescentur avidiùs? Non jocor tecum, nec te terreo. Scis, etsi fortè dissimules, te illi convivio præparatam escam, & fortè jam cœnæ tempus instare, certè autem longiùs abesse jam non posse. Nam & brevis est lux, famelicique convivæ, & quæ mensam instruit mors impigra, quid tibi nunc lautitiæ istæ profuturæ sint videris.

Gau. Lautissimè ab infantia educatus sum.

Ra. O pessima pueritiæ rudimenta, neglectis bonis artibus, exquisitis cibis, & peregrinis poculis assuefactus à puero præclarissimam in spem adolevisti. Sapores atque odores nosse, mirarique doctus eximiè, opiparas mensas, & vasa aurea venerari, neque sero, ut virorum fortium mos fuit, famem sitimque communibus lenire, sed ambitiosa semper nausea, & damnosis stomachi sarcinis manè illis occurrere, cum tot in eremo sancti viri esurierint, tot in castris gloriosi duces, parcè, sobriè, atque asperè vixerint. An si tibi gemmis atque epulis obsesso, hinc Curius, Fabricius, Coruncanus lecta suis

manibus olera cœnantes fictilibus, atque arantes ad vesperam jejuni: Quintius ac Serranus, aut post hos. Cato Censorius Consul in Hispaniam navigans, unde triumphator rediit, non alio quàm quo remiges vino usus, omnes notissimi hostes voluptatis occurrerent: illinc Paulus atque Antonius fontis ad ripam missum cœlitùs partientes panem, non verecundiâ ac dolore faucibus hæreret iners cibus, & attoniti gustus titillatio illa lentesceret? Cogitares ab his viris victu tam tenui tamque humili labore gaudentibus, & servatam patriam, subactósque nobilissimos reges ac populos; & (quæ victoriarum difficillima est) carnem propriam, ac mundum, & invisibiles hostes animæ debellatos: te inter amplas dapes, ac superbam requiem vili perdomitum voluptate?

Gau. Lautissimus victus est.

Ra. Sentio: omne in eo est, ut ad fundum miseriæ curiositas fœda perveniat: nihil est actum cibi ac potus elegantiâ, nisi accedat & copia, immo verò redundantia, atque fastidium. Nec succurrit; ut Augustus Cæsar, qui fortassis paululum te lautior esse potuerat, cibi (sic enim de illo traditur) minimi fuit, & vulgaris ferè. Sileo quibus vesci solitus, ne quasi rusticanus paterfamilias contemptui tibi sit, intérque fasianos, & ficedulas ac pavones tuos, illius principis secundarius panis, & caseus bubulus, & minuti pisciculi rideantur. At quanto meliùs fasiani isti vestri, & mensarum decus eximium, & gulæ summa felicitas apud Colchon semper, & Phasidem latuissent, quàm huc ad corrumpendum orbem nostrum, & irritandas illecebras advolassent! Quantò fuit honestior ætas illa, de quâ Naso ait:

Piscis adhuc illis populis sine fraude natabat:
Ostreáque in conchis tuta fuêre suis.
Nec Latium norat, quam præbet Ionia dives.
Nec quæ pygmæo sanguine gaudet, avis.

Gau. Vino fruor electissimo.

Ra. Malè; sed propriè, ais, fruor: hic est finis vester, ad hoc nati estis. Quantò autem tutiùs sitim vestram vinum debile, vel lymphis debilitatum, sive purus etiam rivus extingueret? Certè princeps ille, de quo nunc loquebar, vini quoque parcissimus (nam & id scribitur) fuit, ter non amplius super cœnam bibens, dum in castris esset. Vos ter decies ante cœnā bibitis, & in cœna centies, nec numero quantitas cedit, & castra ipsis vinosiora sunt urbibus. Nulla nisi ab ebriis vel expeditio, vel certamen. Non bibebat ille interdiu, vos diebus, & noctibus non cessatis. Ille sitiens pro potione, perfusum aquâ frigidâ panem, vel lactuculæ thyrsum, vel succosi pomi morsum, vel frustum cucumeris capiebat, at vos sitim omni lenocinio aucupantes, illam vinis ardentibus, & bibendo aliam sitim parituris extinguitis (dicam veriùs) accenditis. Nec in animum venit, bibere vos sanguinem terræ, ac venenum cicutæ, dum sic vinum bibitis, ut Alexandro Macedoni scripsit Androcides. Quibus si ille præceptis obtemperavisset, profectò amicos in temulentia non interemisset, ut ait Plin. nec ipse insuper tandem in temulentia periisset. Hæc eadem cibi indifferentis ac potus parcitas in cunctis ferè claris ducibus, atque principibus fuit, & in Julio Cæsare singularis, quæ quantùm vestræ sit præferenda libidini, somnus vester illorum industriæ, & gestarum rerum gloriæ collatus, judicio est.

Gau. Lautissimo fruor victu.

Ra. Si honestis etiam rebus frui vetitum, quanto magis inhonestis, ac turpibus? Nec te pudet? in eo, quod ad caduci corporis servitium spectat, immortalis animæ fructum ponis. Epicureum dogma; sed infame, olimque rejectum, denique cunctis ex voluptatibus, quæ corporeis sensibus obrepunt animæ illas esse fœdissimas, diffinitum est,

quæ

quæ tactu gustúque sese ingerunt, quòd illæ maximè vobis cum belluis sint communes, & in bellui nos mores rationale animal incurvent, quo nihil abjectius humana sors patitur.

Gau. Lautis, & variis cibis delector.

Ra. Et delectare, & fruere, si nil melius nosti, si nil pejus; pudeat more pecudis pabulo gaudere aut reconditorium ferculorum fieri, & suum dolio munus eripere: denique sic habeto non posse te hanc, quam probas, vitam diu pati, fastidio est vicina sacietas, jejunium cibos condit. Nil nisi dulce ac sapidum gustat fames. Nil tam lautum, quod non nausea reddat insipidum ac sordidum. Ipsi etiam, qui delectationi huic intendunt, appetitu & raritate illam acui fatentur, ut reliquas copia frequentiaque contundi, & in nihilum sæpè, & in contrarium verti. Ipse demum professor voluptatis Epicurus tenuem victum, quasi unicum suæ professionis auxilium & laudavit & coluit. Quódque sobrietati ac modestiæ tribuunt honesti viri, hoc ille tribuit voluptati, ut quamlibet vivendi viam eligas diversis finibus unum callem convenire noveris, uno victu utendum, tenui semper ac modico, nisi quem honestis ex causis rara forte licentia, sed illæsa sobrietate, laxaverit. Victus hic siccos, & validos, & aspectu placidos facit, & odore corporis nec sibi nec aliis molesto. Confer his madidos, æstuantes, tremulos, olentes, & ut Ciceronis utar verbis, confer & sudantes, & ructantes, tunc videbis quid inter frugalitatem intersit, & crapulam, & si non virtus ut aspectus ipse monstrabit recta quonam vergat electio, ut vix sit quispiam tam gulæ servus, qui acriter re discussa, non sobrietatem longè illi præferendam fateatur. Si hæc spernis ut levia, nunquid & morbos hinc nascentes, mortémque contemnes? Quæ licèt per se ipsam magnis animis contemnenda sit; naturaliter atque honestè, seu certè

certè non turpiter invecta, sic turpibus causis accersitâ morte, nil fœdius, nilque formidabilius. An verò non audis ecclesiasticum consultorem? Noli avidus esse, inquit, in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam. In multis enim escis erit infirmitas, & aviditas appropinquabit usque ad choleram. Propter crapulam multi perierunt, qui autem abstinens est, adjiciet vitam.

Gau. Lautis, & multiplicibus utor cibis.

Ra. Asellum tuum, si nimis presseris, opprimes, si molliùs paveris, calcitrabit, venter verò depositarius malæ fidei est, non inefficax consilium videtur ad omnes, & præsertim gulæ illecebras comprimendas, exitum contemplari.

De Conviviis.

DIAL. XIX.

Sæpe bonos mores rapiunt convivia, mensa;
Sæpe perit probitas, ingenuúsque pudor.

Gau. Conviviis glorior.

Ra. Lautus victus voluptatis, convivia sunt furoris. Quid enim nisi pompaticus furor est, multos divites, à negotiis honestioribus fortassis abstractos, honorifico tædio unum in locum cogere, & multos ventres, aut vacuos meliùs mansuros, aut suo gratiùs implendos arbitrio, exquisitis & nocivis cibis infarcire; ubi, ut uni morem gesseris palato, multis tædio fueris atque fastidio? Rarò enim inter convivas convenit, verúmque deprehenditur quod ait ille:

Tres mihi convivæ propè dissentire videntur:
Poscentes vario multùm diversa palato.
Quid dem? quid non dem?

Quid des, Flacce, seu quid facias? nisi ut penitus, nihil

nihil des, & hanc curam illis linquas, quibus nulla cura altior est. Agant quodlibet, qui agere nil aliud sciunt. Nam si tres discordant, quid centum facient, aut mille? Vix sine tacitis sáltem abeunt lamentis. Hoc malè sapuit, illud malè oluit, hoc præferendum fuit, illud gelidum, illud intempestivum, Hoc mœsto oblatum, hoc irato vultu. Crudum illud, hoc lacerum. Ille famulus segnis, hic præceps. Hic surdaster, hic contumax. Hic clamore offendit, hic silentio. Ille illotis vasis aquam tepidam, hic vinum molle porrexit. His querelis non tam aulæ, quam vitæ resonant, & plateæ, nec immeritò. Nam quid attinet jucundiùs domui suæ pransuros, precibus fatigare, aut quorsum & sumptus inutilis, & supervacuus labor, atque unum in atrium turba conveniens, nisi ut te viciniæ ostentes, & quasi de conviviis tuis pedester agas voluptuarium triumphum? Sic tubis cymbala concrepant, utque appareat pompæ omnia tribui charitati nihil. Finge postridie unum aliquem convivarum tantulo egere, quanti sua constitit paropsis, nunquam id à convivii domino impetrabit. Nempe non id illi præstitum, sed sibi. Quæ quamvis ita esse non sit dubium: solent tamen, ubi ad mensam ebrii dejerant, affirmántque aliquid, percussis epulis, his fermè verbis uti: Per hanc, inquiunt, quam simul facimus charitatem; quibus ritè respondeatur. Immo verò per hanc ebrietatem, & hanc crapulam. Vera enim charitas demum esset, si jejuni, & sicci, quæ in vestram perniciem effunditis, in usum pauperum verteretis, tunc charitatem non impropriè juraretis, nunc ad vestra convivia fastidiosi divites coguntur, famelici pauperes excluduntur. Vobis scilicet æstimantibus gloriosum claris hospitibus abundare. Nec deest, præter vulgus (fontem omnis erroris) author insignis. Est enim, ut mihi videtur, ait Cicero, valde decorum patere domos hominum illu-

illustrium hospitibus illustribus. Planè, vir egregie, qui referre vicem valeant, sed egentibus clausas esse. Qua in re haud indignè forsitan notatum à Lactantio Ciceronem novimus, qui profectò illud meliùs alibi, sed eodem libro: Hoc maximè, inquit officium est, ut quisque maximè opis indigeat, ita ei potissimum opitulari. Quod contrà fit à plerisque; à quo enim plurimum sperant, etiamsi ille his non eget, tum ei potissimùm inserviunt. Bene nunc ait, Cicero, & verè: nam & ita fieri debet, & à plurimis contrà fit: Sed (ut ad rem redeam) si queretis, ac fastidio convivarum vis carere, conviviis abstine. Habent utcunque fortassis, qui convivio intersuêre quod arguant, quod graventur: qui hoc ipsum arguit, quòd convivio, non intersit, non jam ille convivia est: sed impudentissimus parasitus, cujus lingua non pluris existimanda, quàm gula est: quæ non modò non metuenda est, sed optanda nonnunquam, dicente Satyrico:

Nam quæ comœdia,
Mimus quis melior plorante gula?

Tales aliqui apud Comicos describuntur; lætique risum excitant, quid, nisi coram auditi, queant facere? Hæc denique summa est: convivalem censuram, non convivando evaseris, parasiticos morsus ac rabiem ridendo, & contemnendo fugaveris: non est alia ad quietem via.

Gau. Conviviis vaco.

Ra. Pulchrum tibi studium elegisti: quid huic gustui conveniat, quid illi; quibus aut compescenda fames ferculi, aut irritanda salsamentis. En præclaram utilémque Philosophiæ partem; quis primus, quis secundus, & quis tertius ingratum stomachum cibus premat, quis vini fumus cerebro graviores nebulas effundat?

Gau. Conviviis delector.

Ra. Si sic accipiatur, ut verbum sonat, & ut senserunt majores nostri, nominis hujus authores, non modò non arguam, sed laudabo. Dulce est enim, & optabile, & honestum amicis convivere: sed commessationem convivium appellatis, turpissimæque rei pulcherrimum nomen imponitis, quasi verò non possit cum amicis vivi aliter, quàm comedendo & bibendo, & non meliùs cogitando, & loquendo, cùm & docto homini, & erudito, (ut ait Cicero ipse) vivere sit, cogitare, & nil profectò sit dulcius noto ac fido colloquio amicorum. Nolite ergò rem fœdam pulchro velo tegere. Translucet enim, & quod convivium dicitur, commessatio esse cognoscitur, Audite potiùs Apostolum Paulum, clarâ voce à malis nos, inter cætera, commessationibus, & ebrietatibus dehortantem, & videte ne ad turpia, nominum splendore rapiamini.

Gau. Convivia me delectant.

Rd. Dic quod est, Comestiones, potationes, epulationes, viscerationes. Hæc si delectat accipere, vilis tu, vilis rei debitor: at si dare stultus tu, stultæ sollicitudinis servus es.

Gau. Conviviis gloriam quæro.

Ra. Mos est vester quærere cibi, ubi quod quæritis non est.

Gau. Spero gloriam conviviis.

Ra. Falsa est gloria, verus error. Alexandrum Macedonem conviviis indulsisse usque ad funestam ebrietatem legimus. Lucium Verum usque ad profluvium amentis impensæ, flebilémque Imperii jacturam. Quæro alios duos, quem mihi sanum principem, quem sobrium regem his intentum dabis? Nam philosophos ac poëtas egregios memorare necessarium non est, multóque minùs sanctos viros, & omnino omnes grande aliquid, piúmve animo agitantes; quibus omnibus, haud dubiè, tota ea res infamis, & invisa est.

Gau. Glo-

Gau. Gloria mihi apud vulgus, & multorum gratia ex conviviis parta est.

Ra. Vilissimæ mercis ingens pretium, coquum fieri, ut gulæ complaceas alienæ. Credo autem sunt, quos gula urget, frenat inopia: his nihil est gratius, quàm aliena cura & impensa freno illo absolvi, quódque per se nequeunt, per alios adipisci. Qui hoc eis præstant, clari apud illos, dum id faciunt, & famosi sunt. Finge desinere, simul desinent clari esse. Tandem, ut ego quoque jam desinam, hæc summa est: convivarum conditio delicata est, & querula, longéque difficilis. De parasitis brevem accipe regulam: dum illos affatim paveris, rodent, arridebunt, plaudent manibus, laudabunt, virum optimum liberalémque, patriæ patrem dicent. Nihil ad ultimum Grajæ adulationis omiserint, de qua Satyricus loquens, adulandi gentem prudentissimam, & comedam nationem asseruit, & reliqua pueris quoque notissima: sin aliquando cessaveris, & quidem sponte, avarum, sordidum, miserum, diffamabunt. Sin inopia, homunculum, non malum certè, sed stolidum, & ineptum, téque, tuámque domum fugient, ut scopulum. Tunc intelliges illud Flacci:

Diffugiunt cadis cum face siccatis amici.

De his quidem loquitur amicis. Veri enim maximè in adversis hærent, & illas domos avidiùs frequentant, quas fortuna deseruit. His ineptiis, hisque difficultatibus ut occurras in tempore, & convivas tumidos, & scurras aridos, horúmque omnium voces, & sententias disce contemnere: & sic habeto; nihil loci recto esse judicio, ubi totum voluptati tribuitur, nil virtuti. Caducum denique, malis artibus partum nomen, eámque vulgò, quæ gloria dicitur, apud doctos infamiam esse, non gloriam.

De Ve-

De Vestitu cultúque corporis.

DIAL. XX.

Vile quid exornas nitido tam corpus amictu,
Quod cras fortè avidis vermibus esus erit?

Gau. AT egregiè vestior.

Ra. Quæ pura sunt, nuda videri amant. Mos est, fœda coloribus abdere.

Gau. Exquisitissimè induor.

Ra. Pudebit cultus exterioris, quoties, quid eo tegatur, cogitabis. Insana enim ambitio est fimum tegere purpurâ.

Gau. Mundissimè vestior.

Ra. Non audisti, quid ille vir fortissimus apud Crispum dicat: Munditias mulieribus, laborem viris convenire.

Gau Vestitus insignis ac mollis est.

Ra. Superbiæ vexillum, nidúsque luxuriæ.

Gau. Vestis singularis ac insolita est.

Ra. Non objiciam tibi sacros pauperes seminudos, & rigidos, atque hirsutis togis hybernum frigus arcentes. Scio quidem quòd peccatrix opulentia sanctam spernit inopiam. Ille idem ditissimus hominum Augustus, cujus altercatione retrò tertiâ memini, veste non temerè aliâ, quàm domesticâ usus est, ab uxore, & sorore, & filiâ, neptibúsque confectâ. Nam & hoc quoque de illo scriptum est. Sic ille cunctorum dominus, paucas quidem, sibique junctissimas fœminas fatigebat. Tu fortassis aliorum servus, disjunctissimas fatigas gentes. Tibi nent, tibi pectunt, tibi texunt Belgæ, tibi Persæ, tibi Seres, tibi Indi, tibi Tyrius murex natat, tibi fragans bacca hispidis pendet arbusculis, tibi oves albicant Britannicæ, tibi Indica sandix rubet, uterque tibi sudat Oceanus. Augusto autem uxor & filia sorórque cum neptibus. Eò usque decrevit virtus, cre-

crevítque superbia: sic contrario delectaris; exempla modestiæ viluerunt. In victu igitur ac vestitu multi, optimo principum contempto, post pessimos abiêre: Cajum dico & reliquos, quorum ventri, ac tergo, nec civilis unquam, nec virilis, nec Romanus certè, nec humanus, sed insanus, & nunc fœmineus, nunc divinus, ab omni autem parte persusus, atque monstrificus cultus fuit.

Gau. Exquisitissimè induor.

Ra. Operosior ornatus, & superstitiosæ curæ intentus formosis formæ gratiam imminuit, & fulgore suo, deformium mendas prodit, oculósque prætereuntium ad spectandum excitat. Itaque nullâ re pejus sibi consulit deformis homo, quàm dum formosus vult videri. Vestis insignior, cultúsque corporis, qui ad formam quæritur, risus movet.

Gau. Electissimis coloribus exornor.

Ra. Natura rerum humanâ arte non vincitur. Sæpe etiam, quasi indignans se tentari, quò majore nisu premitur, tegitúrque, eò magis ac magis attollitur, eminétque: nativam mortalis corpusculi fœditatem, nec colores alterant, nec odores: quin, aut magis conspectam efficiunt, aut suspectam.

Gau. Pretiosis, ac variis ornamentis ambior.

Ra. Pone in feretro aureo pallidum cadaver, gemmis illud ostróque circumda, quò plus ornatus, & plus erit horroris, neu quod loquor ad injuriam trahas, origo nominis inquirenda est. Siquidem à cadendo dicitur cadaver, cur non ut mortui; sic viventis rectè dicitur? Nempe illud cecidit, hoc casurum est, cadítque continuè.

Gau. Novus, & insolitus cultus est mihi.

Ra. Non est locus ut defleam, utque execrer ludibria hæc habituum externorum, quos vobis ab extremis mundi finibus furibunda præsens ætas intulit. Sed dii hominésque malè oderint has belluas humana effigie, ferino animo, linguâ latinâ, barbari-

cóve

cóve habitu, compto fœmineam ad mollitiem capillo, moribus, ad aprinam duritiem, horridis atque incultis, hinc obscœna corporum impudentissimè detegentes, illinc mentium levitatem, vano vertice volucrum plumis extantibus, apertissimè designantes. An verò tam vigiles magistri, an tam dociles discipuli plus odii mereantur in dubio est, quorum ingeniis effectum vides, ut inter mimos, ducésque, inter scorta & matronas, propè jam nil intersit aspectu. Nec dum sistit, sed indies serpens crescit, & variatur insania.

De Otio & Quiete.

DIAL. XXI.

Nulla est certa quies, cunctis crux una ferenda est:
Post, liceat stabili, fata, quiete frui.

Gau. OTium, quiésve è laboribus obtigit.

Ra. Duo humanæ vitæ bona gratissima, nisi usus immodicus mala illa gravissima fecerit, quod multis fecit, & totidem corporis, atque animi pestes, tumorem corpori parientes, animóque rubiginem.

Gau. Otio fruor jucundissimo.

Ra. Utor dic. Nullâ hic re fruendum, sed utendum multis, habet doctrina salubrior.

Gau. Delectabile otium est mihi.

Ra. Refert multùm hoc ipsum otium quale sit. Duas nempè species otii diffiniunt; operosi alteram, atque ipsâ in requie laborantis, ac circa honesta studia solliciti: quo nil est dulcius. Alteram inertis, & languidi, & solam requiem complexi, quo nil fœdius, nil similius est sepulchro. De primo igitur sæpè magna quædem opera, & mundo utilia, & suis authoribus gloriosa proveniunt. De secundo autem nihil unquam, nisi inglorius torpor, ac marcidus,

cidus. Primum illud, ritè philosophantibus, hoc secundum, pigris, ventri, somnóque deditis peropportunum, ubi nullo interpellante, edant licenter ac dormiant.

Gau. Optatâ perfruor quiete.

Ra. Quies illa quâ perfruendum erit finem, ullum habitura non est hic. Vide ergò, quâ gaudeas, quiete.

Gau. Quietem optatam reperi.

Ra. Quietem dicis, an accubitum vis dicere, an somnum? quem mortis consanguineum poëtæ quidam, alii mortis imaginem dixêre. Utrique perpropriè.

Gau. Dormio, & quiesco.

Ra. Atqui & euntes sæpe animo quiescunt, & sedentes jacentésque animo laborant. Et somnus ipse animalium quies dictus, suos habet abditos dolores, visionúmque ac phantasmatum turbidos tumultus atque horribiles, de quo Deum familiariter alloquens sanctus, & afflictus vir ille queritur.

Gau. Otiosus in thalamo requiesco.

Ra. Uter, quæso, putas dulciùs quiesceret an Vacia suo in rure dormiens, an Scipio in Africa cum hostibus pugnans? Cato cum anguibus, Regulus cum utrísque? Nec quies sine gaudio, nec sine virtute verum gaudium esse potest.

Gau. Rejectis laboribus grato recreor sopore.

Ra. Labor est materia virtutis, & gloriæ: hunc qui rejicit, illas rejicit. Contrà, vitii, & infamiæ materia sopor est nimius, qui multos ad perpetuum soporem urget, atque præcipitat. Fovet ille libidinem, corpora prægravat, enervat animos, fuscat ingenia, scientiam minuit, memoriam extinguit, parit oblivionem. Non sine causâ insomnes industrísque laudantur, Somno non laudatos cernimus, sed inflatos. Proinde ut somnum quidam mortem dicunt, sic vitam alii dixêre vigiliam. Inter mortem verò, & vitam

vitam vide quid eligas: vigilandum certè, quod sapientibus placet, ad hoc saltem, ut longior vita fit.

Gau. Longo & minimè interrupto fruor somno.

Ra. Bene, si non curis mordacibus, avaritiâ, ambitione, metu, mœrore aut amore impio. Malè autem, si non honesti studii curâ cujuspiam sopor abrumpitur. Profectò, populis stertentibus, vigilant reges, sopitóque duces vigilant exercitu, quod & res docet, & Ilias probat Homerica. Nobilioribus animis curæ vigiles impendent, sed sobriæ ac salubres. Augustum Cæsarem principum maximum atque optimum, somni brevis accepimus, ejúsque etiam crebriùs interrupti. Tu contrario gloriaris.

Gau. Profundè dormio.

Ra. Et gulosi, & libidinosi, & iracundi brutis animantibus, vivis tamen; somnolenti ac sopiti, duntaxat mortuis comparantur, & quod ad illam partem temporis attinet, nihil differre felices à miseris, philosophicam scis esse sententiam. Jure igitur, ut pars illa pro viribus evitanda, quæ solam inter homines differentiam somniorum linquit, sic sectanda contraria est, nil difficultatis allatura volentibus. Si pro levi enim gloria aut lucro exiguo, & bellatores, & mercatores, & nautæ totis sub dio noctibus pervigilant, illi quidem inter hostium insidias, hi quolibet hoste pejores, inter fluctus, ac scopulos tu propter veram gloriam, lucrúmque jugens, inter Dei laudes, ac libellos tuos partem noctium vigilare non poteris?

Gau. Vigiliis defessus somno totus incubui.

Ra. Sic est: non mutatis stilum: cuncta ferè uno modo agitis, & quæ Deus ipse, vel naturâ, vel ars aliqua vobis ad obsequium dedit, in vestrum dedecus damnúmque convertitis, potum cibúmque ad ebrietatem, & crapulam, otium & quietem ad somnolentiam, & marcorem, valetudinem ad volupta-

voluptates, formam corporis ad libidinem, robur ad injurias, ingenium ad fraudes, scientiam ad superbiam, eloquentiam ad discrimen, domicilium ac vestitum ad pompam inanémque jactantiam, opes ad avaritiam & luxum, prolem & conjugium ad metum & sollicitudinem immortalem. Ite nunc, stupete, & querimini de fortunâ, & malis vestris ingemiscite: de bonis mala facitis, deque cœlestibus donis compedes vobis, ac laqueos, & vincula animæ conflatis.

Gau. Somno placido delector.

Ra. At non modo Reges, & Duces, & Principes, & Philosophi, & Poëtæ: insuper & familiarum patres vigilant ac nocte consurgunt, quod ad sanitatem atque œconomiam, & philosophiam utile ait Aristoteles. Sed fures etiam, & insidiatores (quodque est mirabilius) insani, & amatores, quos suarum mulierculärum memoria, & desiderium excitat: tu verò non virtutis amore somnum oderis, vitiis amicum? utque eleganter ait Flaccus;

Ut jugulent homines surgunt de nocte latrones,
Ut teipsum serves; non expergisceris?

Pudeat semper tantùm in vobis posse turpes causas, & nil posse pulcherrimas.

Gau. Nullo unquam interpellante, totis noctibus quiesco.

Ra. Videtur quidem Aristoteles, quod superiùs attigi, ita vitam hominis partiri, ut dimidiam partem somno tribuat, dimidiamque vigiliæ, dum pro parte dimidia non differre studiosi vitam ait à stulti vita. Et si quidem pro somno noctem, pro vigilia diem vult intelligi: recta, fateor, ac vera est divisio: æquis enim partibus tempus inter sese dividunt. At si sic accipitur, æquas spatio inter partes, differentia certè alia ingens est. Nulla enim acrior, nulla altior cogitatio est, quàm nocturna, nulla pars tem-

temporis studentibus aptior. Si autem somnum ipsum dimidiam temporis partem dicit, mirabile dictum est, ex ore tam studiosi, tam docti hominis. Absit enim ab animâ bene institutâ, & studiis intentâ, dimidium temporis dormire: cùm quartum suffecerit quibusdam & tertium voluptuosis quoque sufficiat. Noctu quidem surgere qualibet anni parte consilium est. Absit ut noctem, non hybernam modo, sed æstivam totam dormiant, qui grande aliquid moliuntur. Cæterum semel illam fregisse sufficiet fortassis, quodque vigiliarum anticipatum erit brevi (si res poscat) meridiana vicissitudine restaurari potest. At brumalis horæ noctis sæpius rumpendæ, psallendum, studendum, legendum, scribendum, cogitandum, contemplandum, quærendum ingenio novi aliquid semper, & quod studio quæsitum fuerit, memoriâ repetendum. Audiendus quoque Hieron. ad Eustochium scribens, Noctibus bis terque surgendum, inquit, revolvenda de Scripturis, quæ memoriter retinemus. Denique his studiis fatigati oculi, alterno sopore recreandi, & brevi quiete recreati alterno exercitio fatigandi erunt, ne totis noctibus dormiendo, culcitræ incumbendo, sepulta cadavera videamini; motu crebro atque honesto vos vivos, & virtuti deditos comprobate.

De suavi odore.

DIAL. XXII.

Quàm gratos, moriens tumulo exhalabis odores?
Gratus odor tineis putre cadaver eris.

Gau. Suavibus delector odoribus.

Ra. Hi vel victui, vel vestitui subserviunt, de quibus quid sentiam audivisti.

Gau. Odoribus studeo.

 Ra. Odo-

Ra. Odorum alii gulam, alii libidinem irritant. Horum appetitus incontinentiæ notam subit; & præsertim vehemens. Alii propter seipsos expetuntur. Horum studium non turpitudinis nempe, sed vanitatis arguitur. Unde est ut muliebrium unguentorum odor, aut dapum, quàm florum turpior, ac pomorum sit. Eadem ratio est earum delectationum, quæ auribus, oculisque percipiuntur. Si unquam Ethicis applicuisti animum, nosti hæc, neque te nunc doceo, sed notæ veritatis ad memoriam retraho, ut hujus generis oblectamenta videas, vel fœda esse, vel levia.

Gau. Odoribus operam do.

Ra. Bonæ utinam famæ, cujus odor bonus quoque dicitur, malúsque, major multò latiúsque sensibilis, quàm aromatum, si terantur, aut sulphurum, si crementur. De his odoribus non nares, sed mens judicat.

Gau. Bonis odoribus delector.

Ra. Si sensui pares, & voluptati inhias, ut dictum est, aut obscœnum, aut inane. Si valetudinis curam geris: excusabile; modò condimentum rerum omnium modus adsit. Confortat enim tabescentem spiritum odor levis, sed ad omnia valet illud Comicum: Nequid nimis. Est autem (ut in multis) in hoc quoque naturarum varietas infinita, non solùm inter hominem atque hominem, sed inter gentem & gentem. Siquidem vera fama est, quámque magni non respuunt authores, gens, quæ Gangis fontem accolit, omnis cibi expers, solo mali sylvestris odore alitur, peregrè profecturi, nil, nisi bonum illud malum, ac vitale circumferunt, tam fætoris impatientes, ut sicut eos purus nutrit, sic infectus odor interimat. Delicata complexio, quæ sic vivat, & pereat. Hinc gens omnis ad ortum solis obversa, cœlique mollitie delinita, ut ciborum negligentior, sic egentior, atque appetentior est odorum,

rum, & inde nimirum hæc primùm curiositas nos invasit. Assyrii, Arabes, & Sabei vestris armis edomiti, suis vos odoribus domuêre, quibus aliquandiu rigida patrum & invicta sobrietas obstitit usque adeò, ut quingentesimo & sexagesimo quinto anno urbis conditæ gravi edicto à censoribus caveretur, ne quis in urbem ipsam unguenta externa conveheret. Non multò autem post, modernorum vitiis (ut assolet) veterum scita rumpentibus, in senatum ipsum, edicti talis authorem, victrix lascivia penetravit.

Gau. Libenter bene oleo.

Ra. Peregrini odores, atque omne artificium bene olendi, proprii naturalis, non boni odoris argumenta, & latentium sunt signa defectuum. Ob hoc ipsum, atque ob illam, nedum viro, sed ne honesta quidem fœminâ dignam curam, solitam sensum viri fortis offendere. Meministi adolescentis illius, qui dum, ut erat unguento illitus, pro collatâ præfecturâ Vespasiano Principi gratias acturus, ante eum staret, ille, hausto mox odore, substomachans, acri supercilio, voce asperâ: Mallem, inquit, allium oboleviſſes; sic increpitum sine honore, inhibitis, seu resciſſis jam conceſſæ gratiæ literis, bene olidum dimisit. Ita cùm semper dedecori sint odores hujusmodi, interdum etiam damno sunt, maximè ubi morum gravis, ac masculus censor sit. Quid? quòd quibusdam fuêre periculo. Nam & illud nosti, ut Plantius Senatorii vir ordinis, triumvirali proscriptione, metu mortis Salernitanis latebris abditus, unguenti proditus odore, sibi quidem perniciem, proscriptoribus autem suis excusationem sævitiæ quæsivit. Nam quis non jure cæsum diceret eum, qui eo tempore Reip. tantóque privato discrimine unguenta etiam nunc oleret?

Gau. Artificiosis odoribus assuevi.

Ra. Desuesce, si consilium meum vis. Turpius

est enim artificiosis quàm simplicibus assuevisse. Omne quod turpe est, quo artificiosius, eò fit turpius. Honestatis ornamentum ars, inhonestatis est cumulus. Adde quod & fœdius hodie quàm olim: quamvis enim Roma (ut dixi) & quam Græcorum Romam propè dixerim, Lacedæmon, huic pesti ex Asiâ venienti, quasi armatæ hostium legioni, ferreis moribus atque edictis obstiterint, ad extremum tamen molles unguentorum simúlque vitiorum acies fefellit excubias, in Europam transiit, & fortissimas gentes vicit. Et quoniam singula prosequi longum est; ex unius asperrimi, atque laboriosissimi viri mollitâ duritie, de reliquis conjecturam facito. Siquidem in medio bellorum æstu ille invictus, ac barbarus, cruento cum exercitu unctus est Annibal. Penetrabilia unguenta, sed penetrabiliora sunt vitia. Itaque enervati ducis ac militum, quorum tam stupenda primordia fuerant, qualem decuit exitus, fuit. Quo effectum est, ut cùm multùm Africani semper virtutibus, Annibalis tamen unguentis aliquid deberetis: expediebat illis ut sicci essent, vobis ut ungerentur. Ex illo sanè multis sæculis sic iste mos invaluit, ut labor stupórque sit legere, quæ de hac re in utriusque literis scripta sunt. Et quid pluribus morer? usque ad illius pedes, quò nil altius, unguentum venit, quod ipse qui omnem mollitiem animorum atque omnes illecebras voluptatum extincturus advenerat, passus est, non unguento quidem sed pietate delectatus, ac lachrymis offerentis. Jam verò pedetentim usus hic abiit, ut cùm in multis ætas vestra majorum gloriæ impar sit, in hoc excellere videatur, quòd unguentaria non est, & qui his capitur, non communi temporum, sed proprio quodam animi vitio laborat.

Gau. Bonis odoribus illicior & delector.

Ra. Fieri non potest, quin quæ delectabilia sunt

naturâ

naturâ & illiciant, & dum præsentia sunt, delectent. Sapientis Hebræi dictum est; Unguento, & variis odoribus delectatur cor quamvis unguento quidem non tam mihi delectatio videatur inesse, quàm fastidium. Sed ut insit odoribus, meo certè consilio absentibus restituendum, contemptu & oblivione præsentibus utendum modicè, neque ullum his studium impendendum, ne te, vel tacitus ultimarum viliúmque rerum mancipium fateare. Néve hunc articulum longiùs traham, inhonestis odoribus, ut rebus omnibus virilem effœminantibus animum, vetitis, ac seclusis, in reliquis Augustini sententiam amplector, qui de illecebra odorum inquit: Non satago nimis, cùm absunt, non requiro, cùm adsunt, non respuo; paratus eis semper carere. Idem fac ne quando bonis odoribus malè oleas, aut odiosis munditiis odiosus sis.

De dulcedine Musicâ.

DIAL. XXIII.

Enervant animos Cythara, Cantúsque, Lyraque,
Et vox, & numeris brachia mota suis.

Gau. CAntu delector, ac fidibus.

Ra. Ah quantò melius lachrymis atque suspiriis! Præstat enim flendo ad gaudium, quàm gaudendo ad gemitum pervenire.

Gau. Cantibus, sonísque permulceor.

Ra. Et feræ cantu falluntur & volucres, illud mirabilius, Musica quoque dulcedine pisces tangi. Nota tibi Arionis & Delphinis est fabella; tam pro vera habita, ut ipsis annalibus sit inserta. Multi quidem scriptorum illustriùm meminêre miraculi, elegantiùs nemo quam Herodotus, Grajæ pater historiæ: astipulantur imaginis æneæ, illic, ubi tanto periculo incolumis primùm terris appulsus est, na-

tantis piscis tergo insidens fidicen. Ad hæc Syrenes cantu fallere creduntur, illud verò non creditum, sed compertum, ut quotidie blandis verbis homo hominem fallat: & ad summam, nihil ad fallendum voce aptius.

Gau. Musicâ suavitate delinior.

Ra. Et aranea (ut ajunt) antequam mordeat, & medicus linit antequam feriat, & auceps, & mulier, quem fallere vult, delinit & prædo, quem perimit, & Polypus, quem demergit, amplectitur. Et quidem pessimi hominum nunquam terribiliores sunt, quam dum se gestu, & voce lenissimos ostendunt, quod imprimis de Domitiano Principe lectum est. Vix ulla est sine suspicione delinitio.

Gau. Cantu gaudeo, & exaltor.

Ra. Cave. Nam scriptum est: Extrema gaudii luctus occupat: Et rursus: Ante ruinam exaltabitur spiritus.

Gau. Cano dulciter.

Ra. Nescis an ultimum. Ipse prædulciter morti proximus olor canit. Plures enim gaudio, quàm tristitiâ periêre: solito dulciùs canentem inter ipsa soni suspiria expirasse, recens fama est.

Gau. Cantu ac tibiis delector.

Ra. Non immeritò quidem. Singuli enim dies te, & horæ, & momenta ad sepulchrum vehunt, quò cum cantu ferri, vester etiam mos est: & antiqui tibiis efferebantur. Unde illud Statii Pampinii:

Tibia cui teneros suetum producere manes.

Tibi utraque funeris pompa placet, illuc (te licet ire non sentias) absque ulla requie properanti.

Gau. Cantu moveor.

Ra. At quid refert? Est haud dubiè in animis hominum, generosis maximè, potentissima musica; sed effectus supra fidem varii: utque omittam, quibus res non eget, hos ad lætitiam inanem, hos ad

ad sanctum & devotum gaudium, piásque nonnunquam lachrymas movet. Quæ varietas in diversas sententias magna traxit ingenia. Nempe Athanasius, vanitates fugiens, canendi usum in Ecclesiis interdixit. Ambrosius pietatis exercitum appetens, ut caneretur, instituit. Augustinus utrumque se passum, & difficile hinc sibi negotium dubietatis exortum, inter confessiones suas piè meminit.

Gau. Delectat canere.

Ra. Graja olim delectatio, nunc & vestra. Apud illos quidem cantus, ac fidium ignarus quisquis esset, indoctus habebatur: quod Themistocli Attico, Græcorum clarissimo, eo quod lyram in epulis recusasset, accidisse: Epaminondam verè Thebanum, hanc fortassis infamiam declinantem, præclarè fidibus, cecinisse author est. Cicero. Mirum, & Socrates talis senex fidibus operam dedit: ne miremur Alcibiadem ab avunculo Pericle tibiæ studio traditum, apud illos honestissimo, ut, inter liberales artes, hanc quoque condisceret. Sed verecundum pueri laudemus ingenium, qui cùm ab insigni tibicine, ad id ipsum accito, oblatas tibias ori applicuisset, & collecto spiritu genas inflasset, animadversa deformitate vultus, erubuit, atque abjectas tibias aspernatus fregit, meruitque, licet tenera ætas exemplo esse, ut totius populi consensu tunc Athenis tibiarum usus obsolesceret. Ad vos, si non illud ardens musicæ studium pervenerit, omnium principum mentes occupaturum: occupavit tamen aliquorum animos, pessimorum maximè. Cajus quippe cantandi studiosissimus, saltandíque fuit. Nero quantum citharæ studio deditus fuerit, & quantam curam vocis habuerit, incredibile dictu est. Id enim stultum est, penitúsque ridiculum, quòd nocte illâ, quæ sibi vitæ ultima, mundo autem respirandi vel modicum, prima fuit, inter querelas, quas vicina mors, & præsens metus dolórque

dictabant, illud crebrius, atque miserabilius deflevit, non quòd tantus princeps, sed quòd tantus musicus periret. Mitto alios: ad hanc vestram, quæ nunc agitur, ætatem, licet paratior, venit tamen aurium voluptas, qua castè ac sobriè delectari humanitas quædam; capi autem, & molliter inviscari, vanitas multa est.

Gau. Suavibus vocum modis cum delectatione detineor.

Ra. O si audirès sanctorum suspiria! O si hinc aures tuas damnatorum gemitus, & lamenta percellerent! Hinc beatórum jubilus, & cantus angelici, atque illa cœlestis harmonia (quam Pythagoras ponit, Aristoteles evertit, Cicero noster instaurat, tibi autem pietas, fidésque suggerit esse ibi perpetuas ac prædulces voces, & si non cœlorum, et cœlestium incolarum, primam illam, & æternam causam, sine fine laudantium. Si hæc, inquam, omnia tuis auribus inferrentur, quàm clarè discerneres, quis concentus dulcior, quísve salubrior? Nunc surdo sensui soni judicium committis, de quo hactenus, parva quidem res nonnullis fortè videbitur, magnos tamen viros exercuit. Nec sine causa divini Plato vir ingenii, musicam arbitratus est ad statum, sive correctionem morum Reip. pertinere.

De Choreis.

DIAL. XXIV.

Convincunt mollem spectata tripudia mentem,
Ille locus casto sæpe pudore vacat.

Gau. CHoreis gaudeo.

Ra. Mirabar nisi fidium cantus, & tibiæ choreas suscitarent & præscripto de more, vanitatem vanitas sequeretur, verùm major, multóque deformior. Ex cantu enim dulcedo aliqua, & sæpè

sæpe utilis, ac sancta percipitur; ex choreis nihil unquam, nisi libidinosum, ac inane spectaculum, honestis invisum oculis, viro indignum.

Gau. Choreis cupidè intersum.

Ra. Corpus animum tegit, ac detegit, manuum jactatio, pes mobilis, oculus vagus, ac petulans, tale aliquid arguunt in animo esse, qui non cernitur. Itaque cavendum valde est modestiæ cultoribus, ne quid effœminatum agant, aut loquantur. Occulti enim affectus, & pectorum latebræ sæpe parvis indiciis patescunt, motus, sessio, accubitus, gestus, risus, incessus, sermo, signa sunt animi.

Gau. Dulcedinem quandam ex choreis capio.

Ra. O dulcedo ridicula! Finge enim te choream ducere, vel cernere, neque tibicinem audire, atque ita stultas mulierculas, & viros, mulierculis molliores, in silentio circumferri, redire, ineptire: quid quæso unquam absurdius, aut delirantius vidisti? Nunc motus inconditos, lyræ sonus, aut tibiæ, hoc est, amentia una aliam tegit.

Gau. Choreis delector.

Ra. Non tam ibi delectatio præsens est, quàm speratæ delectationis auspicium: Veneris præludium illud quidem; sono stupidas ac misellas circumducere, atque urgere, & stringere, ac specie urbanitatis atterere: liberæ ibi manus, liberi oculi, liberæ volant voces, pedum strepitus, & multorum cantus dissoni, & tubarum clangor, concursatio, & pulvis, &, quæ sæpe ludis additur hostis pudicitiæ, & amica scelerum, nox ipsa. Hæc sunt, quæ timorem ac pudorem pellunt; hi sunt libidinum stimuli; hæc laxamenta licentiæ. Et hæc est, ne me falli facilem putes, illa delectatio, quam simpliciter, & velut innocuè, chorearum appellatione profitemini, & ludi tegimine, crimen obnubitis. Etsi enim solos inter viros, seu solas inter fœminas hæc nonnunquam fiant? illic tamen separatim exercentur.

Quidve, congressi iterum acturi sint, simul discunt; ceu discipuli, qui magistro absente, quid, eo reverso, loqui debeant, meditantur. Tolle radicitus hanc speciem ingeniosam, atque improbam: tolle libidinem, sustuleris & choream. Crede mihi, cum David rege, nemo ante dominum saltabit, ne quem fortè sua uxor irrideat; cùm tamen nullus irrideatur ante dominam saltans, sive etiam pandurizans.

Gau. Delectabiles sunt choreæ.

Ra. Sententiam meam tenes. Si delectant, propter aliud delectant; per se enim tota quidem insulsa res est, & plus tædii allatura, quàm gaudii. Nam, quid omnino est aliud, in gyrum volvi, quàm excire vertiginem, sinéque termino viam ire inter locales septem motus, quos Plato dinumerat, hos, scilicet, ante, retrò, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, deorsum, ac circuitum? solus septimus infinitus est. Atque hunc ideò, quæ perpetua sunt; hoc est, cœlum servat, & sydera; hunc in terris perpetuus hominum agit furor, in cunctis ferè actibus, atque consiliis. Nec ullus Orpheus Ixioneam rotam sistit; sed visibilibus in choreis, ubi animorum volubilitas corpora secum volvit. Et idcircò, cùm de omnibus dici possit, de his propriè dicitur, quod scriptum est: In circuitu impii ambulant. Hic ludus multorum dedecorum causa fuit. Sæpe ibi matrona diu servatum decus perdidit. Sæpe infelix virguncula ipso nuptiali die didicit, quòd meliùs ignorasset.

Gau. Honesto tripudio libenter exerceor.

Ra. Vellem aliud genus exercitii delegisses. Sed quò pergas, & quid velis; ideo, interdictum tolli, veniam dari, normamque præscribi. Quando igitur sic affectus es, seu is morbus, seu consuetudo est, qua mala, nihil pejus; bona, nihil est melius: ea tibi in his omnibus lex erit, ut quibus carere

peni-

penitùs non potes, modestissimè utaris, ac rarissimè, ne quid ullâ in re molle, vel fœmineum agas, sed ubique, non suis etiam in finibus, virilis rigor emineat, sitque tripudium, vel quisquis erit is ludus, fatigati animi relaxatio, & exercitium corporis, non voluptas enervatrix mentium. Exemplo libentiùs abstinuissem: summorum virorum imitatio non omnibus tuta est. Non omne pennatum animal aquilam sequi potest. Imitatorum alii contrarium faciunt, alii verò aliud, nonnulli idem aliter. Pauci ad plenum, quod imitantur, effingunt. Cato hic ultimus Reip. curis pressum animum vino levare solitus fertur. Fecit idem apud Græcos Solon. Hos aliquis sequi volens, unum semper officium aget; bibet: quodque illis modicum, ac rarum, huic immensum, & continuum: quod illis remedium, huic erit ebrietas. Facilè idem in rebus aliis posset ostendi; sed hoc unum intelligis, quid est, quod nunc tecum verear? Ex quo tamen damnatæ rei patrocinium ut susciperem, coëgisti, summi viri exemplum, quod vel non sequaris, vel non mutes accipe his ipsis, quibus apud Senecam est, verbis, in eo libro, in quo tranquillitatem animi stilo inquirit: Scipio, inquit, triumphale illud, & militare corpus movet ad numeros, non molliter se infringens, ut nunc mos est, etiam in incessu ipso, ultra muliebrem mollitiem fluentibus, sed ut antiqui illi viri solebant, inter lusum, ac festa tempora, virilem in modum, tripudiare: non facturi detrimentum, etiam si ab hostibus suis spectarentur. Quibus in verbis, quid de suâ jam tunc ætate sentiret, perspicis. Felix, qui non vidit tuam: quamvis autem ille; & tripudii & vini remissionem probet; veniendúmque nonnunquam usque ad ebrietatem dicat. Quod à tam rigido ingenio dictum miror: Si fideli consilio uti vis, vino parce utere, tripudio abstine. Alia sunt honestiora remissionum genera,

quibus fastidienti, fessóque animo medeare; in omnibus tamen optimum fuerit, quod hic ultimum dixit, attendere: & quæcunque ages, ita agere, tanquam te hostes tui videant atque observent. Multò quidem est satius sic vivere, ut abstinentiam, & gravitatem tuam inimici stupeant; quàm ut lasciviam amici excusent. Clarior fama est, cui nec verum crimen objicere quisquam potest, nec falsum audet, quàm cui objicitur, sed purgatur. Accusatorem perfecta virtus exterret, mediocris irritat. Quod ad sobrietatem attinet, malim te Cæsari similem, quem vini parcissimum, ne inimici quidem negaverint, (ut Tranquillus ait) quàm Catoni (non Censorium illum senem loquor, de cujus sobrietate jam diximus) sed Uticensem, cui objectam ebrietatem, Seneca sic refellit, ut dicat, faciliùs effecturum, quisquis objecit crimen honestum, quàm turpem Catonem. Quod ad id verò, de quo agitur, nullo modò tripudies malim, quàm ut Scipio: quòd si te illuc urget animus, quò olim, his te saltem ducibus uti velim, ut si penitùs tibi insedit illud Lyricum;

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus, &c.

Sic vinum bibas, ut Cato, sic terram pede pulses, ut Scipio.

De Pilæ ludo.

DIAL. XXV.

Exerce corpus lusu, non membra fatiga;
Nam cunctis debet rebus inesse modus.

Gau. AT delectat pilæ ludus.

Ra. En aliud clamandi ludibrium, saltandíque.

Gau. Li-

Gau. Libenter pila lusito.

Ra. Odiosa vobis (ut videtur) est requies, undique labores aucupamini; decoros utinam. Nam si exercitio ludus hic quæritur; utrùm, precor, honestiorem fatigationem furibunda jactatio, in quâ nihil animo geri potest, an ambulatio tranquilla præstaret, ulli, & membrorum motus utilis, & ingenii agitatio honesta est? Quem morem, Philosophorum quidam sic fecerunt suum, ut hinc secta famosissima nomen sumpserit. An tu verò Dionysium Syracusium, quàm Stagiritem Aristotelem sequi mavis? quando, ut studiosâ deambulatione philosophum, sic tyrannum ludo hoc turbido delectari solitum accepimus, quamvis & modestos interdum animos voluptas hæc cœperit. Itaque & Quintus Mutius Scævola ille augur, elegantissimè hoc ipsum fecit, & divus Augustus post finem civilium bellorum ab exercitiis campestribus ad pilam transiit, Et M. Aurelius Antonius (ut de eo scribitur) pila lusit apprimè. Nec tamen, vel quia ille divini, atque humani juris peritissimus, vel hi doctissimi, atque optimi Principes fuerunt, ideò ludus præceps, & clamosus placet. Siquidem motus omnis vehementior, præsertim si clamore permixtus sit, honestum dedecet ingenium.

De ludo aleæ & calculorum.

DIAL. XXVI.

Alicui exosas pellit lusorius horas;
Ludus habet laudem, si moderatus erit.

Gau. ALeæ ludus, & calculorum placet.

Ra. Damnosum illud, hoc inane, utroque tamen, idem ille & Scævola, quódque altius, Augustus Cæsar altero uti solitus fertur. Neque rursus, ideò, quòd ille à ceremoniis Deorum, atque homi-

hominum legibus, quas excellentissimè calluit, iste à curis summi imperii, quod diutissimè, atque optimè rexit, tale sibi interdum laboris diverticulum elegisset hoc in te probaverim. Sunt enim & doctis ac magnis viris appetitus quidam peregrini, & sui, quorum si ut in doctrinis, sic in moribus imitator fueris, facilè labi queas: neque enim omnium, qui laudantur, laude digna sunt omnia.

Gau. Aleæ ludo delector.

Ra. Quis non delectetur, supra pictam tabulam, consignatas numeris ossium quadraturas, crispanti cubito jactare, quáque ille direxerit, trepidantibus digitis, rotundas in aciem tabellas mittere? Gloriosum exercitium & præclarum nomen, & currus, & laureas meriturum.

Gau. Calculis libens ludo.

Ra. O puerile studium! O perditum tempus! O curæ supervacuæ! O ineptissimi clamores, stulta gaudia, iræque ridiculæ! deliros senes impendere alveolo; & pauculis lignis vagis, ac furtim insidiantibus, atque latrocinantibus! Unde latruncularius ludus apud veteres dicebatur, quo lusisse Simiam, author est Plinius. Miraris? Atqui propriè ludus est Simiæ, miscere calculos, ac transferre, & post illidere, raptim jactare manus, ac trahere, insultare adversario, & collisis dentibus minari, irasci, altercari, fremere, vicissimque interim (ut Flacci verbo utar) caput scalpere, ungues rodere, &, ad summam, omnia facere, quæ prætereuntibus risum excutiant. Nunquid enim horum aliquid, aut ullum penitus amentiæ genus omittitis? Nónne ita torquemini, quasi, vel vestra, vel publica salus in dubio sit? Multi, credo prælio vicissent, si quam ligneis, aut eburneis impenderunt curam, veris militibus impendissent. Vix rei ullius tam intensum, támque ineptum studium invenias. Sed hoc est in regno stultitiæ commune, ut quarum

rum rerum minor est fructus; & cupiditas & delectatio major sit.

Gau. Aleâ delector.

Ra. Ostendam tibi si consilio uti voles generosam, atque honestam aleam, quâ olim Athenis docti homines usi sunt, ut festis scilicet diebus in concilio amicorum quisque de literis aliquid in medium proferat, non sophisma lubricum, ut illi, sed solidum, pro ingenio proferentis, ad virtutem, aut beatam vitam pertinens. Dehinc collatione factâ, sine invidiâ, sine irâ, qui inferiores, doctiorum judicio usi erunt, facili quidem multentur pecuniâ; hoc in philosophicas vertatur cœnas. Sic res una, convivio sumptum: exercitium studio, calcar ingenio ministrabit: quòd hinc victos excitet, hinc victores. Hoc aleæ genere, quo antiqui Saturnalia, vos pia festa, & quo illi Atticas, vos Romanas noctes instruite. Habes ludum, quo & ludere juvet, & lusisse non pudeat.

De ludo Taxillorum prospero.

DIAL. XXVII.

Amittit nummos, animi sed damna lucratur,
Tempus taxillis, qui terit omne suum.

Gau. Juvat ad taxillos ludere.

Ra. O vorago ingens, inexplebilis! O patrimoniorum fluxus tristis, ac subitus! O animi tempestas, & famæ nubes, & scelerum stimulus, & ad desperandum via! Superiores, utcumque ludi sunt, hic merus est dolor.

Gau. At mihi prosper ludi hujus eventus fuit.

Ra. Taxillorum nullus eventus prosper: mali omnes, & miseri. Nam, & qui perdit, affligitur, & qui vincit, illicitur, inque insidias protrahitur.

Gau. Prosperè lusi.

Ra. Prae-

Ra. Præsens sæpe prosperitas futuræ calamitatis augurium fuit: & suas hæc pestis habet illecebras. Si qui talis ludunt, omnes perderent, nemo unquam luderet. Nunc lucrantur aliqui: sed lucrum illud arrha est damni.

Gau. Lusi, & vici.

Ra. Bene; nisi in campum redis. Alioqui nullus campus planior: nullo in campo volubilior est fortuna.

Gau. Lusi, & vici.

Ra. Ludes iterum & perdes. Quod vicisti autem, hinc atque illinc mille deripient: quod perdideris, nemo restituet. Adde, quòd si quid est justitiæ, quod vincis, non sit tuum. At quod perdis, etsi non fiat alterius, tuum tamen esse desinit. Multa sunt undique, quæ ab hac insaniâ bonam mentem dehortentur, ac retrahant, nisi vos impetus quidam avaritiâ pulsus urgeret.

Gau. Vici in ludo taxillorum.

Ra. Scito autem te ab exactore impio fœdus centesimum accepisse, restitues quod vicisti, & de tuo adjicies, ut non sit, qui repetat, per seipsum evanuerit, túque insomnis fœlix esse desieris.

Gau. Vici, & dives factus sum.

Ra. Cùm nulla sit stabilis pecunia, sed suâ potiùs rotunditate versatilis: tum præcipuè, quæ taxillis quæritur. Taxillorum ludus nihil ulli donat, eorum maximè, qui familiariùs illum colunt, sed mutuat aliquid & extorquet, eo semper inimicior, quò blandior visus erat. Nulli enim amarior est jactura, quàm lucri dulcedinem degustare orso.

Gau. Lusi, & lucratus sum.

Ra. Gaudere lucro taxillorum tale est, ac si dulci gaudeas veneno. Utrunque mox per venas erumpet.

Gau. Ludo prospero delectatus sum.

Ra. Pejor est delectatio peccati, quàm peccatum ipsum. Sunt qui malâ consuetudine penè co-

acti, peccant: neque post peccatum gaudent: sed tristantur, & si fieri posset, non peccasse maluerint. Quosdam vidimus, inter ipsas libidinum flammas, quandam velut glaciem doloris ac pœnitentiæ sentire: &, si dici liceat, velle simul & nolle: pejorem licet in partem mali usus quadam vi, detortos, quos haud improbè quis speret, usu excusso, ad meliorem semitam posse converti. At, qui de peccato exultant, quid de his oro, reliquum spei est?

Gau. Delector taxillorum ludo.

Ra. Spero fore ne semper neu diu etiam delecteris: volvitur assiduè fundatarum status urbium. Tu stabiles talos putas. Crede mihi, volventur, & secum in lachrymas gaudium tuum volvent. Neque enim sic volventur, ut vidisti: tunc inane tibi gaudium, nunc veros gemitus parabunt.

Gau. Delectat ludere.

Ra. Delectatio funesta, & turpis, corruptisque animi. Ita enim, & convitio dignus es. Nam quis quæso ingenuus, seu quis homo, & non potiùs trux bellua, delectari queat ludi nomine, abundante nequitiâ, atque impietate fœdissimâ? Ubi præter hominum vultus, nil humanum sit, vultúsque ipsi iracundiâ, ac mœrore obsiti, confusísque clamoribus efferati, nec jam sint humani. Ubi decor non morum, non modestia sit verborum, non amor erga homines, non erga Deum reverentia: sed jurgia, & rancores, & doli, & perjuria, & rapina: vulnera & extremum homicidia quoque. Nil in Deum sævius potest humana temeritas, divini nominis blásphemiis, quibus, ante omnes scelerum officinas, ille infelix ludus scatet. Ubi, quos fortè tacitos pudor tenet, crebrò tamen suspectantes, quid labiis cordis agant, sciunt ipsi. Quis hunc ludum verus homo, non dicam tractare manibus, sed spectare oculis possit: & non angi prorsus, fugarísque, scelesti spectaculi fœditate?

Gau. Delector tamen hoc ludo.

Ra. Vide, ne Cretensium imprecatio in tuum caput inciderit, malâ consuetudine delectari, quo nil dictu levius, nil eventu gravius, propiúsque exitio est.

Gau. Delector taxillorum ludo.

Ra. Abjicienda est delectatio inhonesta: &, si non virtutis, at saltem famæ studio, & pudoris curâ. Nam vix illud in actibus hominum invenias, ubi tam clarè mores, & vitia detegantur. Vidisti alacriter in prælium descensuros, in hoc ludo tremere, atque orare flebiliter, & suum numerum invocare. Quosdam alibi magnanimos, ac tranquillos illic, pro parvâ pecuniâ, & precari, & irasci, & in finem furere. Quàm multa, pro paucis nummis, sæpe ibi fecerunt viri fortes, quæ, pro ingenti thesauro, alibi non fecissent? Ibi enim vitiorum omnium, sed imprimis iræ, atque avaritiæ regnum est. Meministi ut Naso in eo libro, quo inhonestam quidem, ac supervacuam artem docet, utile tamen interdum aliquid interserit: Amatrices monet, ut ad animi vitia celanda, ludo hoc, aut simili abstineant, ne conspectæ irâ tumidæ, aut avaritiâ inexhaustæ, amatoribus displiceant suis. Quantò id viris digniùs præcipitur, ne non modò hominum, sed Dei oculos omnia videntis, & bonos animos, moréfque ingenuos amantis, offendant.

Gau. Lusi, vici, gaudeo.

Ra. Ludus turpis, damnosa victoria, gaudium inane.

Gau. Vici, gaudeo.

Ra. Omne de suo malo gaudium stultum est. Proinde Tartareus quispiam ludi hujus inventor fuit: cujus inscii ludibrio ac noxæ: scientes verò, miraculo subjaceant, ac stupori. Nam quid mirabilius quàm quod veteri proverbio vulgatum, verúmque jugi experientiâ deprehenditur? Omnes

hujusmodi ludi magistros nudos esse, atque inopes, & egenos.

De Histrionibus.

DIAL. XXVIII.

Sunt scurræ fatui, sed inutilis aulica turba:
Dilecti Dominis, quos levis aura capit.

Gau. Delector histrionum jocis.

Ra. Nobilior multò delectatio illa est, quæ de modulatione musicâ, liberali, scilicet, quadam arte percipitur: hæc solius vanitatis, & impudentiæ plena est.

Gau. Histrionibus delector.

Ra. Malim pauperibus, malim amicis humilibus, malim tandem solitudine delecteris.

Gau. Histriones mihi risum movent.

Ra. Quid tu illis? quoties de se dominum ridentem risit Histrio? quoties se mirantis, amentiam admiratus, finxit aliquid, quo falsò illum, verè se autem delectaret?

Gau. Histriones doctos habeo.

Ra. Habes de quibus rideas, quísque te rideant, & te rodant. Pestis divitum pervetusta: quæ ab Etruscis orta, Romæ crevit, adeò, eóque fiduciæ est evecta, ut Æsopus hinc quæsitum patrimonium incredibile, atque immensum, filio dimiserit: & Roscius vagam, sparsámque rem, arte collegerit, de Histrionicâ librum scribens, in quo artem suam oratoriæ, séque perinde Ciceroni æquare non erubuit: eam, scilicet, ob causam, quòd affectus animi, conceptúsque abditos, quos Cicero verbis ornatis variè pronunciaret, ipse alio modo, sed effectu pari, gestibus aptis exprimeret. Et sanè fuit ille artifex, nec scio, quid tam durum esse, vel tam triste potuerit, quod non facilè leniisset; non dico, qui facillimi, atque mitissimi Ciceronis amicitiam ingenio meruit, dignus-

dignúsque, pro quo tantus orator verba faceret, & de quo scriptum opus, memoriæ posterorum traderet, est habitus: sed qui tetricum, ac superbum Syllæ animum inflexit. & ab illo omnium contemptore admissus in gratiam, annulóque aureo donatus est, qui tot graves, & severos senes, senatúmque illum, per quem frena orbis agebantur, quoties voluit, ad risum, àc lætitiam coëgit; qui populum Romanum, tantum & tam varium, sic illexit, ut diurnum salarium de Publico mille denarios, sine gregalibus, ac ministris, solus ipse perciperet. Magna merces, quamvis exigua fingatur moneta: non sine mirâ quadam, & insolitâ agilitate animi hoc fieri posse consenserim, ut si quis usquam Roscius affuerit, non tibi fortè sit vetitum, quod Ciceroni licitum fuit; non solum ludis interdum, sed familiaritate ejus, & ingenio uti. Est enim ingeniis, inter se quanquam studio & professione distantibus, multa cognatio. Ubi verò hunc quærimus? multùm brevi tempore nobilissimæ artium retrocessêre, ne dicam histrioniam, quæ eò rediit, ut nunc illi deditos, corrupto gustu, falsóque judicio esse non sit dubium: profectò enim consequens est, ut quibus mala bene sapiunt, bona illis ignota sint, & curis nobilibus insuetos esse, qui vilibus delectantur.

Gau. Multi quotidie me frequentant histriones.

Ra. Frequentare te desinent, cùm tu dives, aut largus (dicam rectius) quum tu stultus, & prodigus esse desieris.

Gau. Magna mihi acies histrionum est.

Ra. Immò muscarum, quæ te unctum comitentur, siccúmque destituant: nec destituisse suffecerit, nisi hunc plausum par sequatur infamia. Sunt linguæ, quibus quies, ac silentium, pœna est: nunquam verò, nisi de aliis loqui juvat, aut falsò laudant, aut lividè detrahunt, & quorum nequeunt mordere divitias, famam mordent. Una est histrio-

num,

num, atque parasitorum lex, utrique blanditiis armati, post fortunam eunt. Verum illis ventrem implesse satis est. His alia fames cibi mentio, injuriæ genus est: implenda cupiditas fundo carens.

De ludo Palæstrarum.

DIAL. XXIX.

Et luctâ, & cursu, saltu, & certare palæstrâ,
Hæc bene conveniunt, sed moderata viris.

Gau. PAlæstricis delector ludis.

Ra. Si spectator vanus, si luctator insanus.

Gau. Palæstricis exercitiis vaco.

Ra. In singulis verbis, cujus domini mancipium sis, apparet. Nempe hæc, ut superiora, corpori serviunt, quod, ut paulò antè commemini, & aliquantò honestiùs sine impetu, & sine strepitu fieri potest. Et est agitatio quædam animi nobilior, quam si nosses, hos corporeos conatus & sperneres, & odisses: sed vos animum, quasi hospitem degenerem, atque invisum corpus, ut dominum generosum, ac dilectum colitis: illi seritis, illi metitis, illi aratis. Jure id quidem; illud injustiùs, quòd eò omnia refertis, curâque animi posthabitâ, noctes illi insomnes agitis, illi suspiratis, vota illi facitis, ingenuásque artes illi discitis, illi demum obsequimini ac servitis sumptuosissimo dominorum omnium, atque ingratissimo; cui, nec unquam satis aliquid: nec si quid aliquando defuerit, ulla unquam memoria sit accepti: huic tamen tali domino quicquid jusserit, paretis, atque esuriente animo, huic uni non tantùm necessaria, sed supervacua undique, ac nocitura convehitis: neque ea solùm quæ ad victum pertinent, ac vestitum de quibus suo egimus loco: sed quæ ad ludos etiam, variámque

riámque libidinem : non videntes, quàm vestris adversa consiliis ipsa sit veritas, quæ disertissimo Ciceronis ore loquitur: unde appareat, quòd qui corpus negligit, non se ille, sed fragile caducúmque domicilium : at qui animum, ille sese verè negligit. Neque enim ait, tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cujusque, is est quisque : non ea figura quæ, digito demonstrari potest.

Gau. Palæstræ delector exercitio.

Ra. Quadrigarum fervor, & equorum strepitus, & ardentes rotæ per angustias inoffensæ, & luctantium plausus, atque collisio, oleum sudor, pulvis mirabilis, sed illa quidem oculorum seu aurium, seu narium voluptas, hebetatique sensus indicium ingens: qui, si sanus, integérque esset, non clamorum, atque tumultuum officinæ, quas Palæstras vocant : sed observatio diligens palæstræ hujus, quam nascentes ingrediuntur, quàm viventes atterunt, unde digrediuntur obeuntes, atque utilior quædam, honestiórque suavitas delectaret.

Gau. Studio deditus sum palæstrico.

Ra. Fuit hæc quidem apud veteres non ultima gloria: sed tam magna, ut seni illi Rhodio Diagoræ, qui & ipse palæstrita insignis fuerat, cùm duo uno die filios palæstricis insignitos victoriis conspexisset, quasi nihil clarius jam restaret, quò aspirare posset in vita, Amicus alter Lacedæmonius senex diceret, Morere Diagora, nunc enim in cœlum ascensurus es: tam magnum, támque altum censebat, tres simul unius familiæ palæstritas esse. Levicula prorsus, & græcula veræ laudis æstimatio, sed communis adeò, ut magna etiam turbaret ingenia. Unde & Plato tantus Philosophus Olympionices clarus fuit, inque hac arte multis notus eventibus, adolescens tamen. Amplitudo quidem (unde Platonis nomen ortum putant) robúrque corporis, & ætatis fervor, juvenilem animum impulerant ad expo-

experimentum virium: ubi cùm summis quoque par esset, accessu temporis cognito quid ageret, ad meliora se transtulit: Socratique similis fieri maluit, quàm Miloni, & sanè multa ætas excusat. Facilè teneris agnis ignoscitur. Vanitatis excusatio nulla est viro.

Gau. Palæstræ studium delectat.

Ra. In hoc sæpe vilissimus omnium superior fuit, & corporeâ mole, animi virtus est oppressa. Quem tu mihi ducum vel heroum proferes, quem Milo non superet? qui per stadium, bovem vivum gestans humeris cucurrit, eundémque, nudæ ictu manus occisum, uno die solus, haud gravatim integrum comedit. Mira res dictu, sed apud Historicos vulgata. Quis huic igitur in palæstræ suæ regno par occurrerit? Atqui nihil indignius, quàm generosos spiritus tali belluæ succumbentes cernere, & idcirco nobilibus animis, bene sibi fidentibus, summoperè providendum est, ne suâ sponte descendant, ubi ad ignavissimis vinci queant. Quin tu, si contentionibus gaudes, id tibi sume certamen, in quo semper ferè superior, qui melior non de corporum viribus, aut omnino de ullâ re, ubi pejor idem esse possit, & victor. Non de opibus ergò, non de dignitate, non de potentiâ, sed de scientiâ, ac virtute contende, atque eo animo, non ut cujusquam famæ obstrepas, sed ut alienæ laudis æmulatio tibi sit calcar ad gloriam. Nullæ tibi sint penitus partes invidiæ, sed virtutis. Habes & hic exemplum Catonis hujus ultimi de quo Crispus: *Non divitiis*, inquit, *cum divite, neque de factione cum factioso, sed cum strenuo de virtute, cum modesto de pudore, cum abstinente de innocentiâ certabat.* Honestissimum hoc palæstræ genus, quo te exerceas non tantùm olympiæ, sed ubique: non minùs in thalamo, quàm in foro, nec minùs in otio, quàm in actu: neque cum præsentibus modò, sed

cum

cum absentibus quoque, cúmque ætatum omnium, ac terrarum viris illustribus. Semper enim memorabile, ac magnificum illud Scipionis apud Livium, judicavi: *Maximo*, inquit, *cuique id accidere animo certum habeo, ut se, non cum præsentibus modò, sed cum omnis ævi claris viris comparet.* Tu quoque, vel de grege præsentium si occurrat, quod vix spero, vel ex omni memoriâ vetustatis, quemlibet tibi parem delige: cum quo non ulnis, aut cæstibus, sed ingenio ac virtute luctabere, sine metu periculi, sed immarcescibilis spe coronæ. Hoc de palæstris consilium: hæc sententia mea est.

De variis Spectaculis.

DIAL. XXX.

Si tauros te tam juvat expugnare feroces,
Fac contra carnem bella geras propriam.

Gau. Delector variis spectaculis.

Ra. Circo forsan, & theatro: quæ duo loca bonis semper adversa moribus fuisse notissimum; quò, quisquis malus ierit, redibit pessimus. Nam bonis, iter illud ignotum est: qui, si casu aliquo ignari adeant, contagio non carebunt.

Gau. Circo delector, atque arena.

Ra. Atqui delectationes aliæ vanum, seu libidinosum aliquid habuere, hæc utrumque superadditámque sævitiam, & inhumanitatem habet, bonis animis rem indignam. Neque excusat, quòd iis ipsis Romani olim, flos hominum, delectati sunt, rectè namque judicio urbs illa, alioqui abundantissima bonorum omnium, atque illustrium exemplorum, nihil omnino reprehensibilius habuit, reliquisque deformius sibique invicem, quàm hinc discordiarum civilium, hinc ludorum studium immodicum: quasi non sufficeret bellorum cruor domi, militiæque;

que; nisi cruenta pax esset, cruentæque etiam voluptates: nisi circo fortassis honestius quis theatrum dixerit, cui pariter inhiantes videas, non modò populum, sed senatum; atque ipsos mundi dominos Imperatores Romanorum. Sic spectaculis capiebantur illi etiam, qui humano generi speculum facti erant. Rem mirabilem dicam, sed cognitam, vulgatámque. Sic cunctorum animos theatralis furor ille pervaserat, ut non modò conjuges Cæsarum, aut filias; sed virgines quoque vestales in publicum, atque in turbas educeret, quarum pudicitiâ nihil exactius, nihil famâ tenerius, nihil conservatione secretius, usque adeò, ut in eis omnis motus, omnis cultus, omnis sermo lascivior notâ dignus, ac supplicio haberetur: & tamen his ipsis in theatro locum assignasse legitur, non quicunque, sed summus, atque optimus Principum Augustus Cæsar. Neque minor est ideò error quò magni errant, sed major potiùs, atque conspectior.

Gau. Libenter scenicos ludos specto.

Ra. Rem, quæ nec honestè geritur, nec honestè cernitur, nec facilè dictu est an lusor infamior, an spectator, & an scena sit turpior, an orchestra, nisi quòd in illam sæpè quidem paupertas, in hanc verò semper vanitas trahit. In omni sanè delicto plurimum interest, utrùm inopiâ, an libidine, seu superbiâ quis delinquat.

Gau. Amphiteatri spectaculis oblector.

Ra. Damnosa undique, & publicè privatímque nocens delectatio: quod facilè colligas, si in animum redeat ex historiis rei hujus initium progressúsque, quanto publici census impendio, quantáque insaniæ proxima ducum curâ, quanto demum populi studio, ac labore constiterit. Equidem & tot vana dinumerare difficile est, & tam vulgata superfluum, mille simul gladiatorum paria, non ludo tantùm satis multa, sed prælio: elephantorum,

 tigri-

tigridúmque, & leonum, ac pardorum greges, onagrorum quoque, equorúmque ferocium, atque animalium diversissimi generis è toto orbe transmissos, omnium terrarum sylvis, omniúmque gentium venatibus, Romano famulantibus theatrô. Adde illam ædificandi luxuriem, exemplo carentem, non imitatione carituram, convectas terrâ, pelagóque marmoreas columnas in ludorum usum, & artificum summis ingeniis expolitas, & verticibus superbas, auro rutilante frondentibus; cujus princeps insaniæ nominandus est Scaurus. Is, qui ædilis in theatri scenam opus dierum paucorum, & quod paucis lignis ac funibus attolli poterat, suffecturum oculis populi, talibus gaudentis, trecentarum sexaginta talium columnarum monstra intulit, fecítque opus (ut scriptum tenes) maximum omnium, quæ unquam fuêre humanâ manu facta, non temporanea morâ, verùm etiam æternitatis destinatione: quo promeruit, ut verissimè diceretur, proscriptione primùm gravi cives: idem post, ædilitate levissima, mores bonos in exilium pepulisse, ut qui multi perditi temporis inani plebeculæ, multarúmque inutilium impensarum P. R. author, & exemplum fuit. Sed ô mirum dicti! mox furorem hunc vicêre sequentium furores, quibus effectum est, ut miraculo operum, ac numero fateri oporteat, præter Romam nihil mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Nam & hoc itidem scriptum vides. Penetrata terræ intima, persossæ silices, egestæ rupes abditæ, adversi amnes in fistulas coacti, inclusum, aut exclusum molibus iratum æquor, suspensa juga montium, tentatíque marium recessus: denique stratum latè, signatúmque nepotibus iter insaniendi, & impleta in vobis spes avorum, nunquam scilicet defuturam esse luxuriam. Et, ut cumulatius malum sit publicis damnis accedit calamitas privatorum qui spectandi cupidine compediti, &

quo-

quotidiani interim quæstus immemores, neque diem labi sentiunt, neque armatam, tergóque instantem respiciunt egestatem. Sic vicissim, & privata in publicam, & publica pernicies in privatam vertitur. Neque verò patrimoniorum jactura gravior, quam morum, ubi libido discitur, humanitásque dediscitur. Proinde quid de spectaculis speraretis, jam inde ab exordio primus regum vestrorum Romulus omen fuit, qui in his rigidam, tetricámque illam Sabinarum pudicitiam circumvenit: etsi utcunque matrimonii honor, texit injuriam. At quàm multis hoc postmodum, non ad conjugium, sed ad stuprum vagámque licentiam fuit via? Ad summam enim hoc teneas velim pudicitiam spectaculis sæpe stratum, sempérque impulsam. Et, ut sileam viros, quibus is scelerum furor est, ut penè jam adulterio glorientur, multarum ibi fama periit, pudórque: multæ inde domum impudicæ, plures ambiguæ rediêre: castior autem nulla. Jam verò quæ corporum clades, ne quid prorsus desit infortunii, quæve, non singulorum modò, sed populorum strages, indicio sunt, & risus subitò versus in gemitum, relatáque funera theatris, & plaudentium choreis mixtæ lugentium cohortes. Audisti, ut Curiosis, qui civili bello pro Cæsaris partibus in Aphricâ occubuit, Scaurum, quem opibus æquare non poterat, ingenio superaret, non marmoreum (ut ille) sed ligneum theatrum, duplex tamen, & pensibile meditatus, populum victorem gentium ludis victum & periculis plaudentem suis mirâ arte suspendit: ut ridentes interius, stupentésque ipsi exteriùs spectatoribus risui fierent ac stupori. Et miramur, Imperii spe objecta unius licet magni exulis, animum flectere potuisse, qui oculorum levi, brevíque voluptate propositâ, tot millia civium volubili spectaculo circumvolvit? At nemo ibi periit, dicet aliquis:

ſed perire potuêre, & periêre alibi innumeri. Néve attingam novas ſimul, ac veteres ruinas, quibus ſæpe multi mortem ſimul, ac tumulum invenere: ſub Tyberio Principe, celebri ſpectaculo apud Fidenam urbem amphiteatri lapſu, oppreſſa, viginti hominum millia meminiſti. Hi ſpectaculorum fructus, hi ſunt exitus.

Gau. Spectaculis cum voluptate detineor.

Ra. Aut fictis amoribus, aut veris odiis. Primum equidem non eſt viri: ſecundum verò, nec hominis, ſpectare. Quis ferrum jugulo lætus exceperit? Quis fervido vulnere plus cruoris effuderit? Quis minùs conſpectâ morte palluerit? Quid crudelitatis ad ſcholam ire juvat? Non egetis præceptoribus: nimis dociles malorum eſtis. Plura per vos domi diſcitis, quàm neceſſe eſt. Quid, ſi tam promptis ingeniis artifices ſcelerum, ac magiſtra errorum, plebs acceſſerint? Multos; quos mites natura fecerat, ſævitiam ſpectacula docuêre. Mens hominis in vitium prona, non urgenda utique, ſed frenanda eſt; ſi ſibi linquitur, ægrè ſtabit: ſi impellitur, præceps ruet. Multùm mali auribus invehitur, ſed multò plus oculis illis quaſi feneſtris, bipatentibus, in animam mors irrumpit: nil potentiùs in memoriam deſcendit, quàm, quod viſu ſubit; facilè audita prætervolant, conſpectarum imagines rerum hærent etiam invitis: nec tamen niſi volentibus ingerunt, niſi perrarò, atque ocyùs abituræ. Quò pergis igitur? Quis te rapit impetus? ut ad horam gaudeas, unde ſemper doleas, ut videas ſemel, quod vidiſſe millies pœniteat. Jugulari ferro hominem, aut ferarum dentibus, unguibúſque diſcerpi, aut tale aliquid, quod & vigilem turbet, & ſopitum terreat. Neſcio quid hic dulce, ſeu non quid potiùs amarum, aut triſte ſentitis, nec ullum in vobis majus inſaniæ argumentum video, quàm quòd quotidie vos ad mortem

miſeris

miseris delinimentis illectos, & velut stygio sopore demersos, dulcedo amara, & delectatio inamœna præcipitat. Una est enim vobis lex rerum fermè omnium. Quicquid cupitis, quicquid molimini, quicquid agitis, contra vos est.

De Equo agili.

DIAL. XXXI.

Vtile equus animal sæpe est, sed inutilis usus;
Cum stulto Domino est forma labore prior.

Gau. EQuo agili delector.

Ra. Ferocissimo, & inquietissimo animante, insomníque, & inexpletâ voragine.

Gau. Equo libens circumvector.

Ra. Non multò est pejus, mari turbido, quàm frementi equo rapi. Nullum animal insolentius domino suo est, nec ineptè jam equorum domitoribus in proverbium venit, bis equum malè facere; quòd nimis hinc humilis, hinc superbus sit, qui illis viribus, eáque pernicitate pro vili cibo fieri alterius domarique, & duris stringi fasciis, nodísque, & fune vinciri, freno frenari, ferro calciari pertusâ clavis ungulâ; ferro urgeri, ferratum ferre victorem, turpem carcerem, ac grave servitium pati possit. Inde autem, quasi indomitus, non tantùm pro libero sese gerat, sed, ut domini sui hostis, agat omnia. Si currendum est, stimulos non audit. Si subsistendum, frena mordicus rapit. Si fremendum, torpet. Si latendum, fremit. Obsequiosum illud (ut perhibent) fidúmque animal, de quo tam multæ jactantur fabulæ, animal nobile, regium, optabile, colendum, dignúmque, quod enormi pretio comparetur, anxiâ nutriatur curâ. Immò verò animal, quod, si conferantur cum obsequiis tædia, nemo sapiens emat, nemo diligens pascat, animal,

& otii impatiens, & laboris, illo tumidum, hoc dejectum, nunc impetuosum animal, nunc ignavum, nunc audax, nunc trepidum, nunc volatile, nunc caducum, hinc culicum metuens, atque umbrarum, hinc dominum suum spernens, diversisque illum viis in discrimen trahens. Quis contumaciam, quis morsus, aut calces explicet? Quis hinnitus, & ascensionis impatientiam, ac sessionis? Equidem, quot equorum mores, totidem equitum constat esse pericula.

Gau. Equorum studio detineor.

Ra. Mirarer, nisi ingentes viros, usque ad ludibrium, captos hoc studio meminissem. Quis Alexandrum Macedonem non audivit amato equo tumulum erexisse, urbémque de equi nomine appellatam? Sed nihil in illo mirabile vivente impetus, & animi fervor fecit. Mirabilior in Augusto quamvis minor ineptia, neque enim urbem equo ille suo instituit, sed sepulchrum, idque ipsum illi gravitati atque ingenio impar fuit. Nam divi Julii monstrosus sonipes, an ab ipso, an ab alio ante ædem Veneris, marmoreâ sit consecratus effigie, dubitari potest. Minor multò, vel ætate, vel gloriâ, verùm opibus ac Cæsareo nomine penè æqualis Antoninus Verus. Ut sileam, quem victum, quémve amictum equo, quem immodicè amabat, exhibuit; certè & viventi simulachrum aureum fieri fecit, & mortuo sepulturam (quo gravius stomachemur) in Vaticano extrui, tot inter sacra ossa ibi condita, & condenda. Vix credibilia loquimur, vera tamen. Horum similiúmque conscius vates, heroum animus apud inferos quoque equorum studio deditas facit, nec minor ideò, sed major est vanitas, quæ tam magnos ad se animos trahere potens est. Néve quis priscâ tantum, non modernam amentiam suspicetur, redeat ad memoriam, nec longè seu loco, seu tempore requirendus, adhuc enim vivit, nec dum senuit, & in

terrâ Italicâ vobiscum degit, quem nominare non est necesse fortunæ utique vir ingentis, nec parvi ingenii, consiliíque vir, alioqui magni animi, nec insulsi, ubi quid seriò agendum incidit; qui tamen ægrotanti equo, quem amabat, aureum pulvinar, ac sericum cubile substravit. Cúmque ipse interim podagrâ vinctus, atque immobilis, Medicorum legibus regeretur, nihilominùs tamen, aut servorum vectus manibus, aut equo altero vix injectus, & suos Medicos secum ducens, equum ægrum suum bis, térque quotidie visitabat, illi suspirans, atque anxius, assidebat, illum leniter manu tractans, blando murmure solabatur. Quid multa? Nullum medicinæ genus intentatum, nil languenti amico debitū prætermissum fuit. Fabulam fortasse posteritas vocet; vera res,& magno in populo nota est. Sic vir fortis curam equi gessit,ut propriam,sic extinctā luxit, ut filium.

Gau. Delectat equitare.

Ra. Est id quidem utile interdum, & celeritati adminiculum, & fatigationi remedium, & nobilitatis insigne; nec inficior, gloriosum vulgò extantem insigni equo vehi, & cunctis excellere, nec vertice solo, sed humeris, & toto penè corpore supra esse. Contrà verò laboriosissimus, & sæpè domino suo pestifer immitis equus. Optes iter pedibus agere, tam nulla est respirandi, vel minimùm, facultas, equestre periculum pedestre luto, seu pulvere permutatum velis. Proinde multos mediâ de morte rapuerunt equi, multos in mortem impulerunt, aut alliserunt, aut corporibus oppresserunt. Quid, quod non ultimum belli semen equi sunt? Tolle equos, peregrinos terris incursus, partémque maximam bellicæ cladis abstuleris: ut, quod de ventis in naturâ, quódque de Julio Cæsare in historiâ est quæsitum; expediénsne fuerit, aut flare ventos, aut Cæsarem nasci? & de equis similiter quæri possit. Tam multa sunt utrinque contraria.

Nec immeritò Theſſalia, quæ prima equos reperit, domuitque, prima aureum, argenteúmque nummum cudit, prima pelagus rate tentavit. Martis ſeminarium viſa eſt; quod non ſemel, tot pòſt ſæculis, multo claróque ſanguine patuit.

Gau. Quàm me, putas, juvet poëta noſter, ubi nobilis equi ſpiritum, moréſque deſcripſit?

Ra. Nec te terret Hebræorum vates, ubi ait: Ab increpatione tua, Deus Jacob, dormitaverunt, qui aſcenderunt equos. Excute ſingula; non tam illud lene, quàm hoc aſperum.

De Venatu & Aucupio.

DIAL. XXXII.

Quid juvat optandum venatu perdere tempus,
Quærere cùm poſſis commodiora tibi?

Gau. AT canibus gaudeo.

Ra. Nunc intelligo adoleſcentis imberbis gaudium, de quo Flaccus,

Gaudet equis, canibúſque, & aprici gramine campi.

Vide autem ne, & quod ſequitur, ſis,

Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Utilium tardus proviſor, prodigus æris,
Sublimis, cupidus, & amara relinquere pernix.

Hunc te enim eſſe metuo, qui gaudium tuum in ſugaciſſimis rebus loces.

Gau. Canibus, ac volucribus delector.

Ra. Hoc inſaniæ deerat. Non ſatis eſt currere, ac vagari, volare etiam inſtituis.

Gau. Rides me; non volabo equidem, ſed volantibus delectabor.

Ra. At illæ delectationem tuam deſpicient abeuntes, nec te noſcent, & ingratæ ſe vocanti ſurdas exhibebunt, quid implumis facies? Alata voluptas

tua

tua est. Finge redeant: damnosa redit occupatio; iterum clamabis, & oblitus melioris negotii, diem perdes: iterum retrò acclivis, & oculos fixus in nubem, post aviculam tuam flebis; quasi nil necessarii operis vita ferat, ex commodo otiosi & lenti, vos volucrum servos esse gloriamini. Natura vobis duas manus fecerat, vos hanc freno curvatis, hanc unguibus occupatis. Sic inutiles undique & volandi studio, manci effecti, ne nihil agere videamini, multo cum strepitu ante diem surgitis, & quasi sint hostes in limine, præcipitanter erumpitis; totâ dehinc luce jactamini stagnis, sylvis ac vepribus, implentes cuncta clamoribus dissonis, & incondito ululatu, inque hoc spiritum, nulli majori rei habilem, effundentes: spiritum, quo majores vestri bello terrebant hostes, pace justitiam defendebant. Serò autem, re veluti bene gestâ, domi sedetis altercantes, quàm bene, vel avis hæc volaverit, vel illa digesserit; quot sint caudæ, quot alarum plumæ superstites, quot emissæ. Nonne hæc omnis scientia vestra est? Hic amor, hæc felicitas, & hoc totum, quod creatori Deo, quod altrici patriæ, quod parentibus, quod amicis redditis? Accipitres, aut herodios vestros sonantes in nubibus, & laniatæ prædæ paululum & sudorem, & pulverem, nocturnam perditæ lucis historiam. In hac enim indefessi semper, & validi; delicati autem, & imbecilles ad seria. Livii historias, & Ciceronis orationes sacrásque (nec pudet) literas, prolixitatis arguitis. Quis hæc inoffensis auribus audiat? Quis vos ferat, ad aliud natos, in his vivere, si modò vivitis, hoc agentes?

Gau. Canibus atque avibus delector.

Ra. Atqui ducum, & illustrium multos equis, quosdam canibus delectari solitos audivimus, eò usque, ut Adrianus Imperator non equis solùm, sicut hi, quos suprà memoravi, sed canibus quoque busta

busta construxerit; oppidúmque insuper eo loci, ubi ursam prosperâ venatione peremerat, manu suâ, sæpè & mactare solitus leonem: avibus nullum ferè: unde & irrisum ferunt à Vergilio Marcellinum Augusti nepotem, quòd dare his operam adolescentulus videretur.

Gau. Venatu libenter exerceor.

Ra. Fuit hæc quondam Latinorum, nunc Gallorum ars propria est; quod & res probat, & illorum scriptores aliqui gloriantur. Itaque ut sileam Reges, quorum tota vita venatio est: summus apud illos regum, quantùm ab armis otii fuit: venatu (ut vides) assiduo semper exercitus, ad extremum morti proximus, venatu etiam lassitudinem senectutis, atque incommoda refovet. Mirum dictu, in rege præsertim literato, nec à studiis melioribus abhorrente: sed gentilitium hoc illi erat (ut perhibent) sitque gentilitium, finite. Neque hanc gloriam Gallis Itali eripiant, neque velint de vanitate contendere. Nam, si errore deposito, in rem ipsam figis oculos, seminobilium ultimi ordinis exercitium hoc videbis, quos à rebus arduis torpor quidam, & ignauiæ comes diffidentia; ab humilibus autem pudor, ac superbia dehortantur, & retrahunt. Ad honestum igitur nihil idonei: sylvas colunt, non vitam solitariam acturi, cui non minùs, quàm politicæ se ineptos sciunt, sed feris, ac canibus, & volucribus convicturi; quod non facerent, nisi illis similitudine aliqua juncti essent: qui, si ex hoc voluptatem quandam, seu solam temporis fugam quærunt, utrinque stulti, voti compotes forsan evaserint. Sin, nescio quam, seu ingenii, seu magnificentiæ gloriam aucupantur, errant. Quænam, quæso, non principibus modò, sed ingenuis est gloria, mechanicis, immò & servilibus delectari artibus atque negotiis? Una horum excusatio. Nam qui liberalibus studiis, quæ majores

res coluerunt sui, atque omnino literis indixerunt bellum, quonam potiùs, quàm ad hostilia castra transfugerent? Sed pudebit forsitan, si ad antiqua respiciant, séque cum majoribus metiantur, ac comparent. Sæpe quidem legere potuerunt & Platonem philosophantem, & Homerum poëtantem, & Tullium orantem, & Cæsarem triumphantem, venantem, puto, non legerint.

De numeroso famulatu.

DIAL. XXXIII.

Si gravis oblectat te turba domestica curis:
Non requiem capies, nec bene tutus eris.

Gau. MAgno circumvehor famulatu.

Ra. Obsideor dicere voluisti.

Gau. Magnus circunstat ordo famulorum.

Ra. Dic, quod est, hostium: à quibus (quo nihil est durius) nequeas cavere, quin latebras domus introspiciant, prodántque consilia, quæ noverint, ut effundant, quique, præter furta continua, quod nulli unquam accidit obsesso, vestiendi tibi interim, pascendique sint, inque ipsis penetralibus habendi. Durum, ac dubium, belli genus, pace carens, & induciis; ubi sub tuis signis, hostilis muros habet exercitus.

Gau. Servi mihi multi sunt.

Ra. Multi servi, multæ lites, multæque discordiæ, multa denique bella domestica, quorum, vel spectator fœdus, vel laboriosus compositor sis oportet. Intérque reos, & accusatores medius, servis tuis servias, judex factus es domino.

Gau. Multos servos habeo.

Ra. Curiosissimum animal servus ad inquirendum: negligentissimum ad obsequendum: quid agas, & quid cogites, nosse vult: quid jubeas, ignorare.

Gau. Servos multos habeo.

Ra. Meliùs pauci serviunt, quam multi; sive ideò, quòd gratum obsequium turbam vitat, sive quòd, ubi multi sunt, alter alterius respiciens manus, quiescit: laborem fugere, ut industriis pudor sic inertibus gloria. Quod ita esse norunt omnes: nullus consulit. Nemo est, qui non multitudine delectetur.

Gau. Mihi multi domi servi sunt.

Ra. Ubi servi multi, multus strepitus, pauca servitia, & secretum nullum. Quot servorum linguæ, tot præconum tubæ, quot servorum aures, atque oculi, tot domorum rimulæ, quibus illa etiam, quæ in fundo sunt, facilè dilabuntur, pertusum vas ac futile, servilis animus nihil continet. Quicquid infuderis, mox effluet.

Gau. Multos servos domi habeo.

Ra. Multos sibilos, linguásque vipereas, domesticæque pacis virus abditum, multos quoque profundos, & capaces ventres, ac lubrica guttura, procellam aulæ, thalamo dedecus, pestem penu, voraginémque perpetuam. Paucos servos bene regere difficile est, multos impossibile.

Gau. Multi mihi servi domi sunt.

Ra. Meliùs solitudo tibi esset. Nihil est pejus, quàm dum malarum qualitatem rerum quantitas adjuvat, aut numerus: pauci servi mali, multi autem pessimi.

Gau. Multi mihi serviunt.

Ra. Rectè quidem, si promissio, & res ipsa, quæ promittitur, unum essent. Nunc inter utramque quid intersit sentiunt experti. Promittunt, fateor, promissisque Deos testes vocant; ne soli, scilicet, solos fallant. Exige autem promissi fidem; nulla erit. Multùm esset, & abundè fidei satisfactum; modò ne violarentur, néve afficerentur injuriis, quibus est obsequium promissum. Nunc promisisse

sat

ſat eſt: quid, quod præter ſerviendi votum, omnium quoque notitiam profitentur? Ubi ad experientiam ventum eſt, norunt pauciſſima: volunt nihil, niſi quod venter, ſopórque ſuaſerit, ac libido. Nil humilius, nílque abjectius horum ingreſſu, nil inſolentius, nilque infidius progreſſu, nil inimicitius demum, nil odioſius eorum egreſſu. Durum eſt cogitare (ne dicam pati) ut per dominorum domos inflati, elatíque ambulant, ſervitiúmque polliciti, dominium uſurpant, exercéntque tyrannidem, & quaſi ad vaſtandum conducti, non tantùm devorant univerſa, ſed ſpargunt, gulámque largitionibus adjuvant. De alieno prodigi, avariſſimi ad rapinam: quos, quando ad ſe pudor, aut neceſſitas reflectit, ut ſe ſervos eſſe meminerint, quam ſuperbè, quam querulè, quantóque cum murmure ſerviant, quis ignorat? ut meritò poſſit, non pretio emptum modò, ſed gratuitum quóque ſervitium hujuſmodi faſtidiri. Ad extremum, qui clandeſtinas domi agebant, ubi limen exceſſerint, cum inviſis dominis apertas inimicitias linguis agunt, armis, ſi liceat acturi. Et ſi quis horum fortaſſis conviciis abſtinet; non id prioris amor domini, ſed ſequentis timor efficit, cui ob hoc vilis, ſuſpectúſque fieri metuit, de ſe ſimilia conjectanti. Quibus ex rebus, niſi oculos timor obſtrueret, Sole clariùs cerneretur, quantò ſit ſatius omni tali ſervitio caruiſſe.

Gau. Utrumque mihi latus ſervi ambiunt.

Ra. Servi, nomine, re (ut dixi) hoſtes acerrimi, atque impii: & abſque his vivere ſuperbia veſtra non poteſt. Inque hoc (ut in multis) malo veſtro miſeri gaudetis; in hoc maximè divitias optatis, in hoc terras, & maria pererratis: in hoc aurum, & cumulatis, & ſpargitis, ut acies hoſtium veſtrorum denſior ſit indies, atque inimicior: an fortaſſe non ita eſt, an aliud concors divitum habet opinio?

Nulla

Nulla ferè alia se mediocris fortunæ bene institutam domum, opulentissimæ Persarum, aut Lydorum regiæ cedere, cùm in multis excedat, quam quod illa plures pascit, & lautiùs.

Gau. Servorum me circumfusa tegit cohors.

Ra. Immò sub obtentu servitii, urget, & comprimit, sonorisque compedibus vinctum trahit, ut & tibi jure optimo dici possit; Quid fecisti miser, ut tot custodibus indigeres?

Gau. Servi me undique circumvallant.

Ra. Nulla fugæ, nulla spes igitur est salutis. Malo quidem suo pertinaciter delectari, desperatæ dementiæ est. Atqui ob hoc unum & optanda paupertas, & amanda erat, ut cùm cæteris opum malis nexibus, tum vel maximè te servorum dolis, ac fastidio liberaret.

De magnificentiâ Ædium.

DIAL. XXXIV.

Quid struis eductas immensis sumptibus aulas?
Sis memor, extinctum te brevis urna teget.

Gau. MAgnificentissimæ mihi sunt ædes.

Ra. Quid hic dicam, nisi Tullianum illud: Ornanda dignitas, domo, non ex domo tota quærenda, nec domo dominus, sed domino domus honestanda.

Gau. Ornatissimæ ædes sunt.

Ra. Quid hinc tumes? Architecti laus est, non tua.

Gau. Ædibus amplissimis habito.

Ra. Ubi fures latitent, tu vageris, servi luxurientur, vulgus hæreat, liguriant parasiti, multiplicis tædii capax locus.

Gau. Maximis ædibus habito.

Ra. Una est urbium, & domorum lex: non statim

tim meliùs habitat, qui latiùs: neque enim quam latè habites, sed quam lætè requiritur ad beatam vitam. Sæpe vel in palatiis regum, labor, dolórque habitant, vel in tuguriis inopum quies, & gaudium: quòd si amplitudo domus, aut forma præstaret, nobilissima artium esset architectura.

Gau. Regiis ædibus habito.

Ra. Quasi verò curas, morbósque locus arceat, sive ad prehendenda turrium fastigia, mors egeat, scalis. Nónne in regiâ Tullus Hostilius habitabat, quando ictus est fulmine? In regiâ quoque Tarquinius Priscus, quando percussus est ferro? In regiâ denique Superbus, quando pulsus est regno? Nullus locus periculis inaccessus, nullum limen morti clausum.

Gau. Habitatio mihi propria, atque perpetua est.

Ra. Immò verò parvi temporis incolatus: instat dies commigrandi. Civem fingis, advena es, conductum habitas. Veniet, qui te nudum laribus his exturbet.

Gau. Clara quidem, & augusta domus est.

Ra. Hinc digresso fusca erit; & angusta; sed & nunc, si verè domum tuam respicis, obscura, & arcta illa prorsus, & caduca est: quæque indies, tantis adminiculis vix fulta, subsistat, assiduè fatiscens, casúsque sui nuncia, & quæ certè, nec à ruinâ ultimâ longè sit, nec interim generosum incolam delectet, ut domus, sed angat ut carcer; ubi moras oderit, unde optet absolvi. I nunc ergò, vel alienis ædibus, vel tuo carcere gloriare.

De Arcium munitione.

Dial. XXXV.

Quas auri pondus fortes non vincere arces?
Nullaque non metuit saxea fata domus.

Gau. MUnitissimis arcibus habito.

Ra. In ædibus aliquid boni est: in arcibus mali multùm. Illæ protegunt ab æstibus, à ventis, ab imbribus: hæ animum possidentis sollicitudinum procellis objiciunt, & securitatem pollicitæ, curas afferunt, & pavores.

Gau. Arx mihi prævalidis mœnibus cincta est.

Ra. An excidit illud Spartani dictum? qui amico patriæ muros ostentanti: si hos, inquit, fœminis extruxistis, rectè quidem, at si viris, turpiter.

Gau. Arcem habeo fortissimam.

Ra. Quid, nisi impatientia, & superbia, & avaritia vestra fecit, ut arcibus opus esset? Quantò erat honestius, æquo jure cum hominibus vivere, & in plano, cultísque in agellis habitare, quietos carpentem somnos, quàm te rupibus hispidis inclusisse, nocturnis excubiis ululantem, téque tuâ miseriâ suspectû, & invidiosum omnibus reddidisse? An & Publicolæ factum excidit; qui, quamvis inter primos, urbem Romam servitio regio liberasset; sentiens tamen seipsum situ ædium suspectum plebi, ut seipsum (licet indignâ) suspicione liberaret, domum suam de monte deposuit?

Gau. Arx inexpugnabilis est mihi.

Ra. An & illud vetus proverbium non audisti? Nullum inexpugnabilem locum esse, in quem asellus onustus auro possit ascendere. Trahit oppugnationem arx munita, non impedit. Restitit aliquantulum Senonum insultibus arx Tarpeia: Pœnorum Tarentina, donec utrique; opportuno remedio succursum est: illi Camillus affuit: huic Fabius.

Sed

Sed an gemina arx Locrensis ab ipso defendi quivit Hanibale? Profectò nec Ilion ipsum, nec Byrsa defendi potuit: nec Corinthus, quæ una pervetustam inexpugnabilis famam habuerat: sed hanc sibi Mumius victor eripuit. Nónne ante hos septuaginta annos Prænestina arx: quâ nescio an ulla usquam fortior esset, atque munitior, ab illo magno hoste, quia armis non poterat, blanditiis, ac promissis fallacibus capta fuit, & diruta, & vix tandem, velut è longæva febre fragilior resurrexit; Ad summam, nihil inexpugnabile, tutum nihil ab humanis fraudibus est.

Gau. Arce subnixus munitissimâ, nil timeo.

Ra. Arces pestiferam multis confidentiam præbuêre. Multi, qui tuti sine arcibus in pace vixissent, arcium fiduciâ, ausi sunt, unde ipsis in arcibus periere; ut illic potissimum audacia domaretur, unde orta erat. Non sunt ad audendum irritandi animi, sed frenandi. Omnis magna securitas, nisi quæ de Deo oritur, stulta est.

Gau. Habito in arce munitissimâ.

Ra. Ut sit aliquid, Arx hæc tua, quid est aliud quæso, quàm refugium quoddam, & degeneres latebræ ad perferendam obsidionem: quod (ut ait Livius) miserrimum est in bello? Quando unquam audivisti; ubi unquam legisti Julium Cæsarem, utrumque Africanum, Magnum Pompejum, Marium, Alexandrum, Pyrrhum, Hanibalem, alióſque viros magni nominis, sese arcibus, continentes, & non potius arcibus insultantes? Arces scito non receptacula fortium, sed inertium esse latibula. Certè hac ætate Stephanus Columnensis, ævi omnis illustribus viris par, cùm in ejus auxilium, ad famam sui nominis venisset nobilis quidam vir externus, & incognitus, esséntque die quadam gravi; & ancipiti prælio, & ingenti turbâ hostium circumventi, ille periculum videns, accessit propiùs, &, ubi,

&, ubi inquit, ô Stephane, arx tua est? Ille subridens, ut qui nec domum propriam quidem Romæ haberet: manu ad pectus apposita: Hæc quidem, inquit, Arx mea est. Vocem suo authore dignissimam. Sic est autem, sancti & devoti viri omnem spem in Deo habent: Justi, ac sollicici in virtute; fortes, & bellicosi in armis: timidi, & ignavi in muris atque arcibus.

De Supellectili pretiosâ.

DIAL. XXXVI.

Est luxus, si multâ nimis nitet arte supellex.
Temporibus priscis parcior usus erat.

Gau. IN amplâ domo supellex eximia est.

R. Supervacuo in spacio, pondus inutile. Illa furibus latebras dabit, hæc prædam; utraque periculum tibi alimentum incendio atque livori.

Gau. In domo speciosâ supellex copiosa est.

Ra. Illa, cùm te loco moveris, deferenda est. Hæc, si uti volueris sæpissimè transferenda est, & plus difficultatis allatura, quàm voluptatis, & plus oneris quàm honoris.

Gau. Multa mihi, varii generis supellex domi est.

Ra. Juge bellum non cum furibus modò, sed cum muribus, tineisque: & araneæ, & rubigo fumúsque, & pulvis, & imber in vos dimicant. O divites delicati, quibus armis hos hostes arcebitis!

Gau. Pretiosissima est supellex.

Ra. Non rei pretium, sed contemptus divitem facit. Alioqui & quærendo cupiditas crescit, & paupertas cupiendo. Ita fit, ut nihil magis inopem faciat, quàm avari opes, quarum si æstimatio exacta, verique judicii sequax contemptus, accesserit,

rit, ea demum veris divitiis vera est via. Ego te divitem, dum vana miraberis, non putabo: quamvis aurea stellantíque gemmis ardentibus, tectum omne supellectili, opertum refertúmque tibi videam.

Gau. Invidiosa supellex & præfulgida est.

Ra. Pro captu oculorum, seu forsitan animorum: verè autem onerosa rerum colluvies, ac turbida. Sed avaritiâ nihil usquam iniquius, nihílque miserius: cujus famem, & quærenda excitant, & quæsita non sapiunt: dúmque sperata fulgebant, possessa sordescunt. Itaque sæpe divitias dum quæsisse putaveris, sollicitudinem, & nauseam quæsivisti: hæ nunc tibi charæ sarcinæ, si vel chariores aliæ se ostenderint, vel stuporem assiduitas dempserit, viles erunt. Esto autem, charæ sint, & maneat stupor: nónne etiam error manet, ísque difficilis, atque perpetuus? Siquidem quærendi studium unum fuit, servandi labor est multiplex: nunquam deerit, quod revisas, quod numeres, quod complices, quod excutias, quod abstergas, quod oculos simul, & mulceat, & offendat.

Gau. Supellex immensa est.

Ra. O hominem, qui impedimentorum suorum magnitudine delectetur!

De Gemmis.

DIAL. XXXVII.

Gemma valet tanti, quantò dilectior illa est,
Quæ cæli sedes unio certa patet.

Gau. Gemmarum fulgor, & species delectant.

Ra. Rerum, fateor, terrestrium, & mortalium, vanitatis pars non ultima: exiguo in lapillo patrimonia magna claudentium: cujus pretium instabile, & incertum, quotidiéque varium: quod à solâ

à solâ mercantium famâ, & divitum insanorum credulitate dependeat; unde diu spretæ, inopinis pretiis attolluntur, & gemmarum famosissimæ, subitò premuntur infamiâ: nescio quibus notis erumpentibus, non tam ipsis, de quibus agitur, in rebus, quàm in opinione hominum ista callentium. Præclara quidem illa prudentia, quæ neglecto cultu Deo, atque animi, & utriusque notitia, internoscendis lapidum venis invigilat. Sed sic est mos. Néque nunc primùm in pretio sunt, qui his pretia vafrè fingunt. Vera enim pretia, vel nulla sunt penitus, vel ignota: quàm verò periculosa vanitas, quàm tremulum, quámque anceps judicium, ipsos inter artifices, facilè est judicium, memoriâ repetentis id, quod nuper accidit: ut perbrevem gemmam (carbunculus is erat) decem millibus aureorum ille vir fortunæ majoris, quàm ingenii, cùm emisset, diu se cunctatum fuisse jactabat, quòd naturalem & communem modum fulgor excedens, suspicionem faceret, ejus artificii peritissimo cuidam, cujus consilio utebatur, non veram gemmam esse, sed vitrum aliquod, seu quidvis aliud in eam speciem, non naturâ genitum, sed, nescio quâ supernaturali, & mirâ quadam arte conflatum. Quæ quidem hæsitatio, quid nisi confessio quædam erat, vitrum tale visui pulchrius esse, quàm gemmam? quamvis forsan illa solidior sit. De hoc tamen ipsi judicent, qui, vel in hoc quæstu pecunias aliò vertendas honestiùs, vel in hoc cognitu melioribus debitum tempus perdunt. Quòd si ista cunctatio justa fuerit; quid hinc sequatur, quis non videt? Quænam scilicet ambitio, & quanta sit cæcitas, non rei formam, ac substantiam, sed nudum nomen tantâ mercede captantium.

Gau. Nil mihi gemmis est charius.

Ra. Credo hercle, non virtus, non fama, non patria, non vita ipsa: utque illa duo sileam, quibus

vobis

vobis nihil est vilius duo hæc ultima, cumque his, divitias ingentes, & quicquid pretiosissimum judicatis, unius gemmæ pretio, atque amori succubuisse monstrabo; & exilio illam, & inopiâ, &, si ita res tulisset, morte servatam. Cui enim, quæso, non est notum Nonii consilium? Romanus hic Senator fuit, vir locupletissimus, gemmámque habuit viginti millibus æstimatam; gemmæ nomen Opasus. Mittit hunc India colorem penè omnium varietate præfulgidum. Hujus famâ excitatus, accensúsque cupidine Antonius Triumvir, homo omnium superbissimus, atque avarissimus? & cui, quicquid naturâ libitum, fortunâ licitum fecisset, cum injusto gemmæ desiderio (ut fit) crudele possessoris odium concepit; hinc in illo publico proscriptionis incendio, quo tot patriæ lumina periere, Nonii nomen arsurum cum reliquis, ob hoc unum crimen, quòd formosæ tyrannóque placitæ dominus rei esset, incertum est. Ille autem, cui ponticus saltem fiber exemplo esset, ut perniciosæ jactura sarcinulæ libertatem redimeret, ac salutem illam ipsam sibi (ut auguror) præsenti discrimine chariorem sic amplexus aufugit, ut eâ salvâ nulla sibi, vel patrimonii, vel patriæ cura esset, cum illâ paratus exulare, & mendicare, & ad extremum mori. Quis non magni æstimet, ad quam vir, senatorius sic affectus sit? Et profectò fatendum alterum, aut magni pretii rem fuisse, aut parvi animi possessorem. Sed quid horum verius (ut diffiniam) non expectas? Et si autem hujus, ac reliquorum simile judicium, ceu contagium animorum, latè serpens, vulgi mores infecerit; magna tamen ingenia, nec nummis delectari, nec omninò aliâ, quam virtutis pulchritudine tangi decet: nisi ut per hæc brevia, quæ delectant oculos, experrecta mens, in amorem, ac desiderium æternæ pulchritudinis rapiatur, quo de fonte, quicquid est pulchrum, prodit.

Gau. Ex-

Gau. Excellentibus gemmis allicior.

Ra. Hanc excellentiam non natura fecit, sed opinio, quæ apud quosdam Carbunculo palmam dedit, apud alios Adamanti. Ista vulgo, ac plerisque gemmariis ævi hujus æstimatio, ista veteribus quibusdam rerum Scriptoribus probatur: secundum quos, non modò gemmarum, sed rerum omnium terrenarum pretiosissimus Adamas, Regum olim, atque non omnium, sed præcellentium gemma fuit: hodie, quia nullius rei tantùm, & tam velox, quàm luxuriæ, & superbiæ incrementum est: multorum, non regum etiam esse cœpit, & jam plebis in digitos sensim venit. Huic proximam Indicam, atque Arabicam margaritam locant, & huic itidem Smaragdum, nescio quidem, quâ ordinis injuriâ. Nam si illorum rubor, pallórque gratus est, cur non æquè horum candor vigórque oculis blandiatur? Justiórque nunc etiam Saphyri quærela: quo vix aliud terra parit cœlo similius sereno. Verùm (ut dixi) furor hic hominum, non natura nobilitat: divitum nugæ inanes, atque otiosorum fabulæ: qui facilè ista contemnerent, si quo unquam honestiore pacis, aut belli negotio tenerentur.

Gau. Fulgidæ animum movent gemmæ, & suaviter candidæ margaritæ.

Ra. Movent, ais? immò sternunt, calcant, molliunt, & enervant. Quâ de re si pergam virorum ac mulierum exempla congerere, non te doceam, sed obtundam. Unum ex omnibus, & id maximum attingam: ut intelligas, quàm periculosus iste furor sit infirmioribus animis, qui eminentissimos, fortissimósque pervaserit. Magnus Pompejus continentissimus Romanorum ducum (horum, dico, novissimorum; qui quantùm magnitudine gestarum rerum cæteris antecellunt tantùm modestiâ virorum, vitæque frugalitate majoribus cedunt suis) victor ab Hispaniâ pacato rediens occidente; compres-

preſſiſque prædonibus, & in unum coactis locum; cui Convenarum nomen ob hoc inditum; in ſæculum id durat illic pyreneis in montibus, locorum forſan aſperitate, modeſtia adjuvante, atque ætatis, victoriæque ſuperbiam compeſcente, maſculum trophæum, purámque & rigidam ſui oris imaginem erexit, verè tunc magnus atque magnificus, quamvis adoleſcens annis, moribus ſenex, maturúſque animi. Idem poſtea, captis piratis, & oriente perdomito, quaſi cum loco mutatus, ac tempore, atque aliâ parte orbis ipſe alius reverſus, non militarem, ſed fœmineum, ſeu divinum potiùs in morem, vultus ſuos non jam viriles, ſed ſolito molliores, non ære fictos, aut marmore, ſed inſuetis, atque exquiſitiſſimis margaritis in triumpho tulit. Exprobratio non levis, Eoi faſtus unum in caput expoſiti, non ſine inſultatione quadam victoris omnium populi, atque excuſatione principum ſequentium. Quid non enim à Tyrannis Roma jam ſerva pateretur, quæ libera, civis amantiſſimi talem hanc inſolentiam aſpexiſſet? Neque reliqua triumphi illius humilia magis, aut ſobria: non arma, & equi domitarum gentium (ut mos erat) non captivi memorantur, aut currus, aut phaleræ: quod viliſſimum in eo legimus, Aurum fuit gemmæ omnia, & margaritæ. Inter multa, alveus ingens ibi, & ingentium theſaurorum ordo bicolor, ita ut ſingulæ gémmis è ſingulis conſtarent, & vaſa aurea, & veſtes, & ſtatuæ, quin & luna quædam ſolido ex auro immenſi ponderis lectíque auri, & coronæ plurimæ, magnis & candidis margaritis intextæ. Denique mons, aureus illic fuit, formæ illæ mirabiles in quadrum ductæ, cervis, ac leonibus, & figuris variis animantium frequens, nec non arboribus, atque omni pomorum genere conſitus, ramos aureos tegentibus margaritis, monitis iu vertice. Iiſdē ex rebus horologium artificio ubiq; vincente materiam, volve-

volvebatur; mirabile prorsus ostentum his, qui mirari inania didicerunt. At his rebus, inquies, delector. Credo id quidem, téque hunc triumphum, & cupidè spectaturum reor, & cupidiùs ducturum, & cupidissimè possessurum: id tibi passionati status animi suadet. Crede autem & tu mihi: hæc quæ visum usque adeò delectant, semper animæ, & sæpe corpori nocuerunt. Illius certè, quem loquimur, triumphantis gloriæ, nil unquam magis obsuit, non Thessalicus dies, non Ægyptia calamitas: ibi enim fortunæ succubuit non totus, hic vitio totus, ibi aliena vis, aliena perfidia: hic sua fragilitas, sua fuit ambitio. Illic ergo potentiam & vitam, hic animi popularis, modestiæque insignis, famam; magnísque laboribus partum Magni nomen imminuit. Mirum dictu, tanto victoriosior contra Hispanos, bellicosam gentem, quàm contra imbelles, & inermes Asiaticos apparuit, eóque mirabilius, quòd in ipsâ quoque Asiâ, aliquandiu integer, atque invictus: cùm se in templo Hierosolymæ omnium opulentissimo verè erectum atque abstinentissimum præbuisset: ad ultimum, urgenti vitio non restitit: neque jam amplius vir singularis, atque unicus, ut semper fuerat, sed quasi unus ex multis, captus, dejectúsque est: is gemmarum fulgor, ea vis margaritarum, ídque auri pondus fuit. Vicerat jam antè pari prælio Alexandrum Asia, sed parum est, vitiis victum suis, vincere. Illud magnum, vicisse victorem sui, post quem, nullus fermè ducum stetit inter Asiæ delicias, quæ in orbem Latium transvectæ, vestra vos in patriâ vicerunt. Nempe, si fateri verum vultis, ubique gentium victores, Asiaticâ victoriâ victi estis. I nunc, & amicas oculorum, animorum hostes, & victrices virorum fortium gemmas cole.

Gau. Gemmis delector ardentibus.

Ra. At hic variis, ille pallentibus: multiplex aupe-

aupetitus, una vanitas. Audisti, ut Pyrrho illi, qui cum Romanis bellum gessit, Achates fuit lapis, olim pretiosissimus, hominum judicio, nunc eodem, quo pretia rebus fiunt, variante, vilissimus: in quo quidem species rerum diversarum repræsentari solere oculis, fama est: hominum, jumentorum, fluminum, nemorum, volucrum, ferarumque; nullâ penitus manu artificis, sed naturæ. In annulo sanè regio (ut Solini verbo utar) non impressis, sed ingenitis figuris. Musæ novem & Apollo erat choreæ nobilis citharista; sparsis ita, nexisque invicem gemmæ notis, ut tot imaginum, in tam parvo spacio, unaquæque suis discerneretur insignibus: præclaris ut res erat annulus: addiditque gratiæ regis nomen. Pluris enim fiunt res illustrium. Sed quid, oro illi contulit Achates suus, an bello invictum, an non dicam morti, non hostili gladio, sed saxo, quòd fœminea etiam torsit manus exemptum fecit? Quid inquam, vel hunc Pyrrho profuit habuisse? vel hoc nocuit caruisse Fabricio Curióque; quibus ille victus, atque Italiâ pulsus est ducibus? Affirmare ausim neutri horum unquã sessurum animo fuisse, ut horrentem galeam rigidúmque, nec auro, nec gemmis, insignẽ gladium, annulo regio permutaret. Sic mollia quæque despiciunt viri fortes: quomodo verò annulum regis ambirent, qui solâ virtutis fiduciâ regem ipsum, & regias opes, regnumque contempserant? Contrà autem vos, animorum diffidentiâ, cuncta miramini, &, quasi beatos factura, concupiscitis, virtus sola contemnitur. Est & gemma alterius famâ vetustior: quam Samiorum Tyrannus Polycrates habuit: ferunt fuisse Sardonicem. Is lapillus, inter multa pretiosa, ditissimi hominis pretiosissimus habitus: quamobrem, qui nihil unquam sensisset adversi, palàm obsequentis, & clanculum insidiantis fortunæ invidiam placaturus, navigio in altum prodiit, annulumq; ipsum, in quo gemma erat,

manu propriâ demersit. Vel sic saltem semel doliturus in vitâ: visus sibi callidè transegisse cum fortunâ, si tot lætis hoc unum triste pensaret. Illa verò, nec falli facilis, nec mulceri, mala bonis æqua lance componens, plusculum exigebat pro diuturno favore, breve quidem, sed prædurum; ut qui per omnem vitam felicissimus sibi, atque aliis visus esset, in morte miserrimus videretur, essétque miserrimus: hinc vitiis, hinc suppliciis omnibus unum caput urgentibus. Itaque, velut oblatum respuens (ô fortunæ ludos) pisce quodam internuncio, qui tunc ore annulum excipiens, captúsque illicò, mensæque ejus appositus fuerat, annulum illi suum, non sine quodam spectantium stupore restituit. Eam gemmam multis post seculis Augustus Cæsar, & pretio tactus, & miraculo, insertam aureæ coronæ ad ædem Concordiæ dedicasse fertur. Hic rursus interrogo; quid hoc vel tyranno profuit habuisse, patriam affligenti, vel Pythagoræ obfuit caruisse communem sibi cum illo patriam, & domum propriam & amicos morum ejus odio relinquenti? Nempe tyrannus ille patibulo affixus, omnium judicio cùm summum supplicium pateretur, majore etiam dignus erat. Iste Philosophus in pace obiens, pro Deo cultus: domus ejus pro templo habita est. Tantùm inter illius gemmam atque hujus pallium interfuit. Neque verò seu Polycrati tunc Sardonix ille, ne morsu volucrum semesus in cruce marcesseret, seu modò Joanni Galliarum regi, ne acie victus in manus hostium deveniret, suus valuit præstare carbunculus, quem die illâ in digito ejus inventum, ereptúmque sibi, & post annos ab amico quodam, orbe alio redemptum, remissúmque, cernere fuit, ac tangere rem pretii infiniti, sed nullius efficaciæ, nulliúsque operæ: nisi cujus, & reliquæ id genus. Gemmas enim lucidas non nego, ne sensui contradicam. Nego utiles, neque ul-

lam

Iam vim habere, nisi illam, quæ vulgò etiam fertur. Possunt seras avarorum quoque divitum confringere, atque arculas exhaurire.

Gau. Utcunque in pretio sunt gemmæ, hæque animum delectant.

Ra. Atqui dementiæ summæ est, multam curam rebus impendere, quæ, etsi aliquid videantur, in se nihil sunt. Hoc est enim errore oculorum, ac præstigio delectari. Quid in his laboras? quæ, non dico, felicitati non conferunt, sed nec miseriæ detrahunt præsentes, neque contrariò, absentes. Etsi multa equidem hic à multis, & mirabilia scripta sint, non veritati rerum, nec utilitati legentium, sed stupori operam dantibus: præcipuéque à Magis, qui his nugis libros integros implere (tantùm erat otii) potuerunt. Mihi tamen hac in parte cum Plinio secundo planè convenit, & scripsisse vos ego quoque non sine contemptu, & risu generis humani arbitror: ut, & stultam credulitatē vanis opinionibus implicarent, & seipsos nostris ineptiis oblectarent.

Gau. Delector gemmis, quibus credibile est aliquam vim inesse.

Ra. Quænam illa sit audisti: ut si alia, quantula tamen illa est, mercatorum, ac scriptorum collata mendaciis, non Grajâ tantum arte confictis, sed vestrâ etiam assensione auctis, atque firmatis: quæ multò est satius vel prudenter arguere, vel magnificè contemnere, quàm callere omnia gemmarum precia, virtutésque, & vitia. Hic enim à Plinio (cujus multa placent) valdè dissentio. Ille quidem falsas deprehendendi artes, seu notitiam quandam pollicetur, quando, inquit, Etiam luxuriam adversus fraudem muniri decet. Mea verò sententiâ, non munienda, neque armanda luxuria est. Sed inermis, & sola, circulatorum inter armatas acies deferenda, ut circumventa sæpius, & illusa, quando aliter non potest, saltem damnis, & fraudibus castigetur.

De Gemmarum poculis.

Dial. XXXVIII.

Fictilibus rarò vasis, aconita bibuntur;
Pocula sunt magnæ qualibet apta siti.

Gau. Iuvat gemmis bibere.

Ra. Cavari gemmas ad pocula, luxuria vetus est: non vitrum modò, rem fragilem, ac profectò pulcherrimam mundissimámque despiciens, sed argentum, ipsúmque aurum, humanæ olim cupiditatis ultimam metam. Inventúmque aliquid, quo avaritiam luxus excederet. Non sat digna mali causa. Vidit hoc Poëta, dum diceret:

Hic petit excidiis Vrbem miserósque penates,
Vt gemmâ bibat, & Sarrano dormiat ostro.

Malum ingens, nec justitiæ tantùm, sed humanitati obvium. Et ut scires unde ortum, addidit, *Vt gemma bibat.* En civilium par furorum causa, ut cùm calix argenteus divino cultui satis esset, aureus humano usui parùm sit, nisi pretium faciente periculo, gemmæ etiam, peregrino artificio, excaventur, quibus bibat infelix homuncio: & polluta mendaciis, atque spurcitiis labra, jucundiùs applicet, res & potui incommoda, voluptate, interpellante metu, & apparatui operosa, & custodiæ difficilis, & saluti anceps, & venenis apertissima. Verum namque est illud alterius Poëtæ,

Nulla aconita bibuntur
Fictilibus: tunc illa time, cùm pocula sumes
Gemmata.

Gau. Gemmâ bibere gloriosum reor.

Ra. Superbia, dum se attollat, nec descensum cogitat, nec ruinam: carè libentiùs bibitis, quàm securè, ambitiosè, quàm sapidè. Sic vitia vitiis vincuntur,

cuntur, & gulam parciùs aliquantò sollicitat vini sapor, quàm insolentiam scyphi color. Obstupescitis ad gemmarum radios: hunc stuporem nullo non pretio æstimandum arbitramini: non tantùm pecuniæ, sed virtutis. Nónne enim ille Virgilianus eversor patriæ, hoc ipso, de quo loquor, pretio, gemmam quærit, justitiâ, scilicet & pietate properans, his amissis, illam adipisci, & ut gemmâ bibat, civem, atque hominem oblivisci?

Gau. Libenter gemmatis utor poculis.

Ra. Est fortasse alia desiderii tam intensi radix, neque solus fulgor allicit, sed aliqua latens virtus. Nam quis omnes gemmarum vires, atque virtutes explicet? Ita, dico, si omnium, quæ de his dicuntur, aut scribuntur, pars septima vera esset; sed nec septuagesima vera est, neque profectò centesima. Quòd si (ut Plinius ait) nulla fraus vitæ lucrosior, quis miretur, si & nulla numerosior? Non quòd gemmarum, quàm cæterarum rerum crebrior fit contractus: quippe quas raritas pretiosas facit: sed quòd nusquam rarior est veritas: neque etiam alicubi, vel experiendi minor copia, vel major licentia mentiendi, vel mendacii fructus uberior, vel impudentia liberior, vel consuetudo frequentior. Quòd, si quid ex omnibus verum prorsus est, an illud forsitan verum erit: quod & Magorum authoritas, & super illam fundata vulgi habet opinio, ebrietati resistere Amethystos? Parúmne igitur causæ sit, cur ebriosorum poculis hæc gemma deserviat? Ludo tecum. Sæpe ira jocos parit. Nempe ut hoc uni tribuant, quid aliæ meruêre? nisi quod voluptatis ingenium fuit, ut cum gustu bibentis delectetur visus, atque hinc illinc sensibus delinitis ambitiosior, lætiórque fit ebrietas. Hac (ni fallor) & verior rei hujus, & certior causa, cùm in reliquis, tum in hac ipsâ quæ adversus ebrietatem, quasi belli dux eligitur, de quâ triumphare

ebrietas sola potest, uti vino modico, juxta illius consultoris optimi sententiam, eóque ipso non ad voluptatem, sed ad utilitatem, & stomachi ægritudines depellendas, vino inquam exiguo, & fragili, lymphísque perdomito. Meri autem potentis incendium, atque impetum, seu fugâ evadere, seu aquarum diluvio extinguere ac frenare. Scire, & meminisse, in vino magno, ac fervido, potúque crebro & nimio, multam pudoris ac doloris pœnitentiæque materiam inesse: eam quocumque te verteris oculis ingeri, neque à quoquam sanæ mentis posse dissimulari. Hæc sunt arma contra monstrum illud utilia. Quis hic Amethysto, seu gemmis omnino ullus est locus? Mentiti sunt id Magi, fuerúntque qui crederent, ut hoc sponsore sobrietatis, intrepidè biberent. Perfidè quidem Magi, atque impudenter, ut plurima: stultè credulum vulgus, ut omnia. Summa igitur rerum est: nihil aliud vobis hanc, reliquásque conciliat, quàm voluptas difficultatibus excita & incensa, sed multò maximè superbia, & conditionis oblivio, timórque animi lethifer, quo cum nil pejus sit hominum vitæ, miror quid ita nil gratius. Non dico, virtus, bonum ingens, vestro illi judicio, sed nec vita ipsa, nec salus, nec securitas, non opes, non denique voluptates iisdem vobis æstimatoribus summum bonum. Cuncta hæc uni cessêre superbiæ. Hæc præter cætera, vos gemmarum cupidos fecit, quæ semper inutiles, sæpe damnosæ sunt, necessariæ verò nunquam. Hac hortante igitur, effectum est, ut occupati semper, ac trepidi, sed exculti, domorum mensas templorum instar altarium habeatis aureas átque gemmatas: hostiæ ipsæ purpureæ, ac vitiatæ, avaritiæ, luxuriæque ambitionis atque superbiæ cultus expositæ: quæ in vos omnes, ac singulæ sæviunt, primas sibi partes (ut est dictum) vendicante superbiâ. Avaritia quippe quod nomen sonat, utcunque

for-

forsassis auro contenta quiesceret, luxuriâ, epulis,& voluptatibus suis: Sola superbia quiescit, quandiu aliquid supra se videt: ut quæ ab initio rerum Deo par esse tentavit. Hæc eadē vos cogit laboriosè gemmas quærere, studiosèque vel nectere, vel cavare, ut prodeuntes, sedentésque in forò inque convivio, radiantes, ac stellati, cœlo semper invidiam faciatis. Hac duce igitur (ut ad rem redeam) in habitaculo, & in veste, cibóque, & potu, & rebus omnibus, quæ humanæ necessitati, seu jucunditati inventæ erant, speciosum aliquod, fulgidúmq; periculū miscuistis: eóque crescendo malum prodiit, ut ex gemmis, non modò jam pocula, sed pelves, ac lebetes, & mortaria, & ahena conspiciamus. Victrix plaude superbia, gemmea pocula requirebas, omne tibi ex eâdē materiâ vasorū genus tui offerunt ministri. Neque jam minus est commune, gemmam hos in usus, quàm in usum frugum terram fodere, sic consuetudo facta est vobis, quæ luxuria majoribus vestris fuit.

Gau. Crystallinis poculis libens utor.

Ra. Parco jam gemmis: concreta illas glacies excusat, nescio quid plus vitro habens: æquè enim frangitur, & sarciri nequit, nisi quòd quæsitu difficilior, &, vel de longinquo veniens, vel quæ propinqua est, inter alpium scopulos, rupésque invias, & algentes, tenui fune pendentibus eruenda: ob eámque rem charior, vestrásque cupiditates irritare potentior. Itaque Neronem legis infelici percitum rumore, ceu damnis ex omnibus, crystallinos duos calices, forte elisos, gravissimè doluisse, seu quòd alter, puto, verior historiæ sensus habet, ita fervidum præcipiti, & ætati suæ infensum, & posteris invidentem, ne quis unquam ex his biberet, manu propria collisisse. En fortunæ durioris expiatio: nil inventum, in quo gravius sævitiæ magister iracundiam exerceret, in crystallum sævit, quo nullæ tunc sibi deliciæ chariores. Excusatio minorum dicat aliquis,

imitari Principem, sed Neronem sequi nemo bonus optaverit.

Gau. Crystallinis gaudeo.

Ra. Nec attendis, quàm caduca, quàm fragilis delectatio tua sit: sed mos est vester; naturæ propriæ similia exoptatis, cùm & imbecillitas vestra firmum aliquid, cui hæreret, & nostri melior pars cœlestis, altum aliquid, quod despectaret, & optare & quærere debuisset. Utrique debilia atque ima quæritis. Bene autem habet, quòd murina hodie lautitiis excessere. Veterum furor incredibilis, eadem illa victoria, quæ peregrina multa vobis intulit, ipso, de quo diximus, triumphante Pompejo, in Italiam, inque urbem Romam transvectus, ex Asiâ semen inutile, sed terræ creditum præfertili, colonísque impigris, itáque in brevi actum, usque adeò, ut murini unius pretium septuaginta videas talenta, calicísque illius, ab amante quodam cupidè convulsum dentibus labrum, & miti amoris mirabiliorem exitum, ut cicatrix illa nobilitans vasculum, & famæ ejus, & pretii esset argumentum. Non igitur hic in parte luxuria, quâ nulli ceditis ætati, neque superbia minor est vestra, quàm majorum. Sed utriusque subducta materia est: murinis non solùm usui vestro deficientibus, sed ignotis; pro quibus nova luxuriæ species invasit. Avellanæ radix ad poculæ generosum lignum, ipsúmque cicatricibus honestandum, furor nunc præcipuus Galliarum. Venerunt hos in usus nuper arbores aliæ peregrinis nominibus, advenis & nothis, aliis atque aliis, sed eâdem vanitate; veniéntque, nec ullus erit novitatum modus, donec vestris poculis murinorum jactantia victa sit. In uno planè fateor avorum cessistis insaniæ, quòd illi succinos, nullo usu; sola sed habendi libidine mirabantur, intérque delicias numerabant. Unde & Nero ipse, non principum modò, sed hominum sævissimus,

malè dilectæ, & pejus occisæ conjugis flavos crines hoc sub nomine ceu titulum meditatus eximium adoptasse legitur, carmine edito, Fuit namque (quod stupeas) trux illud ingenium amicum Musis, in quo illos, quòd aurei viderentur, succinos suos dixit. O feroces atque infaustæ blanditiæ, decorúmque, & laudatum caput, calce impiâ ad inferos detrudendum. At vos succinos, & habetis, & spernitis, aut certè modestiùs colitis, & parciùs æstimatis.

De Gemmarum signis.

Dial. XXXIX.

In variis rebus miramur acumina mentis.
Noscere nec rerum discimus artificem.

Gau. Signis gemmâ expressis mulceor. *Ra.* Accessit (non inficior) ad naturæ decus quidam artis ornatus, & minutos in vultus, inque signòrum usum gemmas sculpi. Subtiliora quidem inter ingenii opera numeratum ubi & Amethystus inter lapides, vel impressioni facilis, vel successu prosper (ut perhibent) & inter artifices primum sibi Pyrgoteles sumpsit nomen: eò quòd unus è cunctis, sui generis idoneus, Alexandro visus est, sculpendæ sui oris imagini: quâ postmodum divus Augustus usus est, cum gemma illa, quâ erat uti solitus, in jocos hominum abiisset, ut Sphinx ænigmatica diceretur, ita ut præter exactionum difficultates, ipsa quoque signi perplexitas verecundissimo Principi parere videretur invidiam. Huic proximus, vel ingenio, vel ætati Apollonides fuit, & Cronius post hos, magni nominis, in hâc arte, Dioscorides fuit; cujus cum opus exprimeret, nomen siluisse Plinium miror. Hic est enim, qui ipsius divi Augusti sculpsit effigiem, quâ

ad extremum, & ipſe dum vixit, & poſt eum, multi Principum uſi ſunt: ea, vel Cæſarei oris veneratio, vel admiratio fuit artificis. Et nunc ego tanto de gemmis habito ſermone, quas ſeu natura integras, ſolidáſque voluptatibus veſtris exhibet, ſeu ars cavat, quæro ex te, quantò ampliùs delectare animum deberet, ſine pretio, aut labore parabilis ſplendor æthereus? Immò ne is quidem, ſed qui hujus, & illius fons, ac principium lucis eſt. Rutili Carbunculi, virides Smaragdi, ſereni Saphyri, candidæ Margaritæ ſic alliciunt, nec Solis fulgor, aut ſyderum, nec terræ vigor, aut arborum, nec ſerenitas aëris, nec candor nitidus tangit Auroræ. Stupetis facies manu hominum, gemmis inſculptas, nec artificis ſtupetis ingenium, immò verò neque illum veneramini, tótque jam claris ad verum viis, agnoſcitis, qui gemmas ipſas, quíque ingenium, qui manus, quíque oculos fecit, quibus hæc cernerentur, atque intelligerentur, & fierent. O ſemper vilium miratores rerum, ſempérq; nobilium contemptores.

De Tabulis pictis.

DIAL. XL.

Sydera ſi ſpectes cœli, & naſcentia terræ;
Pictoris nunquam te manus afficiet.

Gau. PIctis tabulis delector.

Ra. Inanis delectatio, nec minor vanitas, quàm magnorum hominũ ſæpe fuit: nec tolerabilior, quàm antiqua. Siquidẽ omne malum exemplum tunc fit peſſimum, quando illi, vel authorum pondus adjungitur, vel annorum undicunque ortæ conſuetudinis, robur ingens conſueverit, & ut bona in melius, ſic mala in pejus ætas provehit. Sed utinam, qui majores noſtros vanis in rebus facilè vincitis, eoſdem in ſeriis æquaretis, virtutémque

cum

cum illis, & gloriam miraremini, cum quibus pictas tabulas sine fine miramini.

Gau. Valde utique pictas tabulas miror.

Ra. O mirus humani furor animi, omnia mirantis, nisi se; quo, inter cuncta, non solum artis, seu naturæ opera, nullum mirabilius.

Gau. Pictæ delectant tabulæ.

Ra. Quid de hoc sentiam, ex jam dictis intelligere potuisti. Omnis quidem terrena delectatio, si consilio regeretur, ad amorem cœlestis erigeret, & originis admoneret. Nam quis unquam, quæso rivi appetens fontem odit? At vos graves, humi acclives, affixique, cœlum suspicere non audetis, & obliti opificem illum Solis ac Lunæ, tantâ cum voluptate tenuissimas picturas aspicitis, atque, unde transitus erat ad alta, despicitis, illic metam figitis intellectus.

Gau. Pictis tabulis delector unicè.

Ra. Penicello, & coloribus delectaris, in quibus & pretium & ars placet ac varietas, & curiosa dispersio. Sic exanguium vivi gestus atque immobilium motus imaginum, & postibus illum erumpentes effigies, ac vultuum spirantium lineamenta suspendunt: ut hinc erupturas paulò minùs præstoleris voces, & est hac in re periculum, quòd his magna maximè capiuntur ingenia. Itaque ubi agrestis læto, & brevi stupore prætereat, illic ingeniosus suspirans, ac venerabundus inhæreat. Operosum sanè; neque tamen hujus est operis; ab initio artis originem, ac incrementa retexere, & miracula operum, & artificum industrias, & principum insanias, & enormia pretia, quibus hæc trans maria mercati, Romæ in templis deorum, aut Cæsarum in thalamis, inque publicis plateis, ac porticibus consecrarunt: neque id satis, nisi ipsi huic arti dextras, atque animos majori exercitio debitos, applicarent: quod jam ante nobilissimi philosophorum Græciæ

fecerant. Unde effectum, ut pictura diu quidem apud vos, ut naturæ conjunctior, ante omnes mechanicas in pretio esset. Apud Grajos verò (si quid Plinio creditis) in primo gradu liberalium habetur. Mitto hæc; quoniam & intentæ brevitati, & præsenti proposito quodammodo sunt adversa: videri enim possunt morbum ipsum cujus remedium pollicebar, alere, & rerum claritas, stupentis amentiam excusare. Sed jam dixi, nihil errori detrahit errantium magnitudo. Immò hæc quidem ideò attigerim, ut liqueret, mali hujus quanta vis esset, ad quam tot, tantisque sit ingeniis conspiratum; cui & vulgus errorum princeps & consuetudinum genitrix, longa dies, cumulúsque ingens omnium malorum semper authoritas, accesserint; ut voluptas stupórque animos altiore furtim contemplatione dimoveat, distrahátque. Tu autem, si hæc ficta, & adumbrata fucis inanibus, usque adeò delectat, attolle oculos ad illum, qui os humanum sensibus, animam intellectu, cœlum astris, floribus terram pinxit, spernes, quos mirabaris, artifices.

De Statuis.

Dial. XLI.

Ingenio factas statuas miraris, & arte:
At caveas animo sint simulachra tuo.

Gau. At delector statuis.

Ra. Artes variæ, furor idem; ipsarúmque fons unus artium, unus finis, diversa materia.

Gau. Delectant statuæ.

Ra. Accedunt hæc quidem ad naturam propiùs quàm picturæ. Illæ enim videntur tantùm, hæ autem, & tanguntur, integrúmque, ac solidum eóque perennius corpus habent: quam ob causam picturæ veterum nullæ usquam, cùm adhuc innumerabiles

biles superſint ſtatuæ: unde hæc ætas (ut in multis) erronea, picturæ inventrix vult videri; ſive, quod inventioni proximum, elegantiſſima conſumatrix limatrixque, cùm in genere quolibet ſculpturæ, cúmque in omnibus ſignis, ac ſtatuis longè imparem ſe negare (temeraria quamvis impudenſque) non audeat. Cùm præterea penè ars una, vel ſi plures, unus ut diximus, fons artium; Graphidem dico; atque ipſæ, proculdubio ſint coœvæ paritérque floruerint. Siquidem una ætas, & Appellem, & Pyrgotelem, & Lyſippum habuit; quod hinc patet, quia hos ſimul ex omnibus, Alexandri Magni tumor maximus delegit; quorum primus, eum pingeret, ſecundus ſculperet, tertius fingeret, atque in ſtatuam excuderet, edicto vetitis univerſis, qualibet ingenii, artíſque fiduciâ faciem regis attingere. Nec minor hic ideò furor quàm reliqui. Immò verò omnis morbus eò funeſtior, quò ſtabiliore materiâ ſubnixus.

Gau At me ſtatuæ delectant.

Ra. Non te ſolùm, aut plebeis comitibus errantem putes, quanta olim dignitas ſtatuarum, quantúmve apud antiquos, clariſſimóſque hominum ſtudium, deſideriúmque rei hujus fuerit: & Auguſti, & Veſpaſiani, ac reliquorum, de quibus dicere nunc longum eſſet, & impertinens Cæſarum, ac Regum, virorúmque ſecundi ordinis illuſtrium ſolers, inquiſitio, & repertarum cultus, & cuſtodia, & conſecratiò, indicio ſunt. Accedit Artificum fama ingens non vulgò, aut mutis duntaxat operibus, ſed, latè ſonantibus ſcriptorum literis celebrata; quæ tam magna utique, parva de radice naſci poſſe non videtur. Non fit de nihilo magnum; tamen magnum eſſe, vel videri oportet, de quo ſeriò magni tractant. Sed his omnibus ſuprà reſponſum eſt. Eò autem ſpectant, ut intelligas, quanto niſu obſtandum tam vetuſto, & tam valido ſit errori.

Gau. Va-

Gau. Variis delector statuis.

Ra. Harum quippe artium, manu naturam imitantium, una est, quam plasticen dixere. Hæc gypso, & ceris operatur, ac tenaci argilla: quæ cognatis licet artibus cunctis, amicior sit virtuti, aut certè minùs inimica, modestiæ imprimis, & fragilitati; quæ magis fictiles, quàm aureas Deorum atque hominum formas probant. Quid hic tamen delectabile? Quid, quo cereos, aut terreos vultus ames, non intelligo.

Gau. Nobilibus statuis delector.

Ra. Avaritiæ consilium agnosco; pretium, ut auguror, non ars placet. Unam tu auream, artificii mediocris, multis æneis, atque marmoreis, multóque maximè plasticis præferendam duxeris. Haud insulsè quidem, ut se habet, existimatio rerum præsens, hoc est autem aurum amare, non statuam, quæ, ut, ex vili materiâ nobilis, sic puro rudis ex auro fieri potest. Quanti verò tu statuam æstimares, sive illam regis Assyrii ex auro, sexaginta cubitorum, quam non adorasse, capitale fuit, quámque hodie multi ultrò suam ut facerent, adorarent: sive illam cubitorum quatuor, quam ex ingenti topazio (mirum dictu) reginæ Ægyptiæ factam legis, puto, non anxiè quæreres cujus esset artificis, contentus de materiâ quæsivisse.

Gau. Artificiosæ oculos delectant statuæ.

Ra. Fuere aliquando statuæ insignia virtutum, nunc sunt illecebræ oculorum. Ponebantur his, qui magna gessissent, aut mortem pro Rep. obiissent. Quales decretæ sunt Legatis à Rege Veientium interfectis. Quales liberatori Italiæ Africano, quas illius magnitudo animi, ac spectata modestia non recepit, quásque post obitum recusare non potuit. Ponebantur ingeniosis, ac doctis viris, qualem positam legimus Victorino: nunc ponitur divitibus magno pretio marmora peregrina mercantibus.

Gau. Ar-

Gau. Artificiosæ placent statuæ.

Ra. Artificium ferè omnis recipit materia. Sentio autem: ut tua hæc omnis delectatio plena sit ingenii, materiæque nobilitas juncta perficiet. Neque hic tamen aurum: quamvis Phidiásque convenerit, vera delectatio ulla est, aut vera nobilitas. Fæx terræ, licet rutila, incus, mallei, forcipes, carbones, ingenium, labórque mechanicus. Quid hinc viro optabile, veréque magnificũ fieri possit, cogita?

Gau. Non delectari statuis non possum.

Ra. Delectari hominum ingeniis, si modestè fiat, tolerabile, his præsertim, qui ingenio excellunt. Nisi enim obstet livor, facilè quisque quod in se amat in alio veneratur. Delectari quoque sacris imaginibus, quæ spectantes beneficii cœlestis admoneant, pium sæpe, excitandisque animis utile. Prophanæ autem, etsi interdum moveant, atque erigant ad virtutem, tum tepentes animi, rerum nobilium memoriâ recalescunt; amandæ tamen, aut colendæ æquo ampliùs non sunt; ne, aut stultitiæ testes aut avaritiæ ministræ; fidei sint rebelles, aut religioni veræ, & præcepto illi famosissimo, Custodite vos à simulacris; profectò autem si hic quoque illum aspicis, qui solidam terram, fretum mobile, volubile cœlum fecit, quique non fictos, sed veros, vivósque homines, & quadrupedes terræ, pisces mari, cœlo volucres dedit: Puto, ut Protogenem, atque Apellem, sic etiam Polycletum spernes, & Phydiam.

De Vasis Corinthiis.

DIAL. XLII.

Non tibi tam placeant cujusvis vasa metalli;
E ligno sapiat non minùs ipse cibus.

Gau. QUem non moveant vasa Corinthia?

Ra. Assuetum cœlestibus, terrena non quatiunt; sic collata illis modicum, sic nihil, sic denique

denique tædium, atque fastidium gravè sunt. Quomodo autem animus memor originis, cavernis terrestribus inhiet? aut magni faciat, quod ex illis effoditur, dum cœlum, solémque, ac stellas, & seipsum videt, supremúmque horum omnium artificem contemplatur?

Gau. Corinthiis delector.

Ra. Nescis te non gelido tantùm, & exanimi terræ partu, sed officinæ nigrantis, ac squallentis fabri opere, ad postremum Romanæ prædæ reliquiis delectari? Ad historias redi: Mummius, dum Corinthum armis captam, direptámque, flammis absumeret aureis, simúlque argenteis atque æneis quæcunque victorum fortè manus evaserant, statuis, quarum abundantissima olim illa urbs fuit, pari incendio liquefactis, omnium metallorum venæ uno ibi torrente fluxerunt; unóque ex omnibus jam nobiliore metallo, & pretiosioribus vasis exordium, & à clade urbis nomen luxuriæ partum fuit; non quod furor in ea urbe consurgeret, quæ ruebat, sed venturo furori materia parabatur. Ad hunc modum tunc Corinthus hujus fons fuit insaniæ. Nunc Damascus: inde hodie vasa mittuntur vestros captura oculos, animósque.

Gau. Vasis Corinthiis delector.

Ra. Mirarer magis, nisi Augustum modestissimum licet, atque gravissimum Principem, lectum esset apud egregios scriptores, delectatione hâc usque adeò correptum, præcipitémque actum, ut proscriptione Triumvirali condemnasse aliquos, nullam aliam ob causam, nisi hujusmodi vasorum desiderio putaretur, atque ejus ad statuam, famoso epigrammate apposito, ad æternam laudati ducis infamiam, Corinthiarius diceretur: quod si credimus, inter hunc optimum, pessimúmque omnium Antonium, hac in parte quid intersit? nisi quòd hunc ad injuriam causa movit humilior, &

est omne peccatum eò majus, quò & major, qui peccat, & minor causa peccandi: nec peccantis magnitudo, atque imperium, linguæ, vel calami vulnus evadunt, judiciisque hominum eximuntur; illos magis in se acuunt, atque irritant. Non parcit regum maculis vulgus loquax, &, si palàm meruit, clam libertate utitur, & in cavernis sibilat, gannit in tenebris, dubias voces in nubibus, acres versus in triviis serit, subscribit statuis, nutu loquitur, silentio exclamat, minatúrque oculis, lingua ferit. Sic sæpe, levibus in causis, graves contrahuntur infamiæ, & claris quoque nominibus obscura cognomina. Idque si principum maximo evenire potuit, quid privati sperent, quibus esse debeat amica mediocritas, inimica luxuria?

Gau. Corinthiis delector.

Ra. At, si pectus erroribus, oculsque fulgoribus clauderentur, liquidò appareret, quantùm fictilia præferenda Corinthiis: quantùm, vel paratu faciliora, vel jucundiora usu, securiora servatu, vel divinis, humanísque cultibus aptiora, quod ad securitatem attinet, si vera hæc Cæsaris nota est, proscripti illi securiùs vixissent, si Corinthiis caruissent. At quo ad divinum cultum, tum propitiam magis hominibus fuisse divinitatem, dum fictilibus coleretur, nec mihi dubium, nec Senecæ. Quod verò ad humanum usum fictilia Tuberonis, quamvis ut probrum grave ad populum, cæcis domino nocuisse suffragiis, certum sit, & præturæ repulsam peperisse: Maximóque Valerio factum populi populariter excusanti, indigna fuisse publico munere videantur: ego tamen hic quoque cum Senecâ sentio, apud quem illa multis laudibus efferuntur. Sunt enim parsimoniæ antiquæ, & Romanis aptissimæ moribus, quibus ut modesti patrisfamilias privata domus, sic bene institutæ urbis honesta Respub. regi debet, ut frenato gressu metam

teneat

teneat ejus, qui in terris est compositi, ac tranquilli status. Itaque si Q. Ælius Tubero fictilibus suis ante cellam Jovis expositis, quibus ille frugalitatem, atque sobrietatem (utque ait Seneca) paupertatem in capitolio consecrabat, oculos populi jam lasciuientis offendit, non est civis egregii culpa, sed temporum. Jam tunc res ab illâ priscâ severitate ad hanc mollitiem inclinabat, quæ primùm pateras, scyphósque aureos gemmatos, discum argenteum corymbiatum, lancem pampinatam, pateram hederatam mirari cœpit; & reliqua quæ Cajus Imperator Claudio misit, Imperatori post futuro: deinde alias atque alias furorum species, quæ magnificentiæ tribuuntur, novissimè autem his diebus non hederas modò, vel pampinos, vel corymbos, sed ipsas cum incolis suis sylvas, omne genus arborum, ac ferarum, & volucrum, & hominum vultus, & quæcunque vel oculus vidit, audivítque auris, vel mens finxit, in auro expressa, vel argento, longa jam consuetudine non miratur, gemmis inhians, de quibus paulò antè tractavimus. Quid multa? Ipsum jam vilescit aurum crescente superbia. Pridem verò, quæ laudas, Corinthia viluerunt, contemptúsque de verâ rerum vilium æstimatione, laudabilis futurus, de falsâ nobilium admiratione damnabilis factus est.

Gau. Ego verò Corinthia nunc etiam miror.

Ra. Corinthus vestris usta facibus, suo vos ussit incendio, & murorum excidium suorum, in vestros animos ulta est. Neque id novum: sæpenumero victores bellorum externorum, simul externis vitiis victi estis. Sic vos Scipio Asiaticus, & Manilius Volsco, Asiæ victores, Asiaticis deliciis, lectísque purpureis atque aureis vestibus, exquisitáque supellectili (quódque vilissimum) epulis, cocísque pessundedit. Sic Pompejus gemmis, ac margaritis: sic vos Mummius tabulis pictis atque Corinthiis subjugavit; ut dum de hostibus Duces vestri, & de vobis,

bis, vestrísque de moribus, hostilia triumpharent.

Gau. Cupidè Corinthiis vasis utor.

Ra. Neque vasa Corinthia, neque aurea meliorem tibi cibum faciunt, neque Samia pejorem; neque omninò de qualitate rerum, sed ex morbo animi hæc vestra cupiditas orta est; seu ipsa potiùs morbus est animi, cui ut consulens convalescas, pro inutilium tot vasorum curis, unam arripe utilem ac salubrem, ut scias, ipse tuum vas in sanctificatione, & honore (sicut scriptum est) non in passione desiderii possidere.

De Librorum copiâ.

DIAL. XLIII.

Res bona librorum, si quis bene noverit uti,
Copia: sed fatuos copia sæpe facit.

Gau. Librorum copia magna est.

Ra. Opportunè admodum de his sermo oritur. Nam, ut quidam disciplinæ, sic alii voluptati, & iactantiæ libros quærunt. Sunt qui hâc parte supellectilis exornent thalamos, quæ animis exornandis inventa est; neque aliter his utantur, quàm Corinthiis vasis aut tabulis pictis, ac statuis, cæterísque de quibus proximè disputatum est. Sunt qui obtentu librorum, avaritiæ inserviant, pessimi omnium non librorũ vera pretia, sed quasi mercium æstimantes. Pestis mala, sed recens, & quæ nuper divitum studiis obrepsisse videatur, quæ unum concupiscentiæ instrumentum, atque una ars accesserit.

Gau. Librorum larga copia est.

Ra. Operosa, sed delectabilis sarcina, & animi jucunda distractio.

Gau. Ingens est copia librorum.

Ra. Ingens simul laboris copia, & quietis inopia: huc illuc circumagendum ingenium, his atque illi prægravanda memoria: quid vis dicam? Libri quos-

quosdam ad scientiam, quosdam ad insaniam deduxêre, dum plus hauriunt, quàm digerunt, ut stomachis, sic ingeniis nausea sæpius nocuit, quàm fames atque ut ciborum, sic librorum usus, pro utentis qualitate limitandus est. In rebus omnibus, quod huic parum, illi est nimium. Itaque sapiens non copiam, sed sufficientiam rerum vult. Illa enim sæpe pestilens, hæc semper est utilis.

Gau. Immensa copia librorum est.

Ra. Immensum dicimus, quod mensura caret sine quâ humanis quid in rebus rectum, sibique conveniens tu metire. Est in his etiam, quæ optimá judicantur, immensitas, atque immoderatio fugienda, sempérque præ oculis habendum illud Comicum, *Ne quid nimis.*

Gau. Librorum inæstimabilis multitudo est.

Ra. Majórne tibi, quàm Ptolomæo Philadelpho Regi Ægypti? quem Alexandrinæ bibliothecæ quadraginta librorum millia coacervasse compertum est, qui tamen, diversis ex locis, diu magno studio quæsiti, simul omnes arserunt, quod elegantiæ regùm, curæque opus egregium fuisse ait Livius, quem Seneca reprehendit, non id elegantiæ curæque regiæ opus dicens, sed studiosæ luxuriam: immò ne id quidem, sed seipsam, conquisitis spectaculis, inaniter ostentantis. Et Livii tamen dictum, & Ptolomæi factum, utcunque forsitan regiæ opes excusent, Et in longum publicis usibus prospiciens regis intentio: in hoc certè laudabilis, quòd sacras literas, mundo non utiles modò, sed necessarias summâ diligentiâ atque impensâ, per electos ad tantum opus viros, in Græcam linguam, ex Hebraico fonte transfudit. Ad quid facias, privatis non æquantibus, sed superantibus apparatus regios? Sereno equidem Sammonico doctrinæ viro ingentis, sed majoris curæ, plurimarum literarum: sed plurium voluminum, duo & sexaginta millia libro-

rum

rum fuisse legimus: quos omnes Gordiano Juniori, cujus patri fuisset amicissimus, ille moriens reliquit: magna prorsus hæreditas, & multis suffectura ingeniis? Num verò (quis dubitet) oppressura? Quid hic autem, quæso, si nil aliud egisset in vitâ, nullum illi vel scribendi studium fuisset, vel quærendi labor, nihil omnium, tot voluminibus comprehensorum, legere atque intelligere laborasset? At non satis habuit negotii libros ipsos, ac librorum titulos, & authorum nomina, & librorum formas, numerúmque cognoscere? Pulchra verò ars, quæ de Philosopho librarium facit. Crede mihi, non est hoc nutrire scriptis ingenium, sed necare mole rerum, atque obruere, vel fortasse mediis in undis, more Tantaleo, siti animam torquere, rebus attonitam, degustantem nil; atque omnibus inhiantem.

Gau. Libri innumerabiles sunt mihi.

Ra. Et errores innumeri, quidam ab impiis, alii ab indoctis editi, illi quidem religioni, ac impietati, & divinis literis, hi naturæ, ac justitiæ, moribúsque, & liberalibus disciplinis, seu historiæ rerúmque gestarum fidei; omnes autem vero adversi, inque omnibus, & præsertim primis, ubi majoribus agitur de rebus, & vera falsis immixta sunt; perdifficilis, ac periculosa discretio est. Ut ad plenum authorum constet integritas, quis scriptorum inscitiæ, inertiæque medebitur, corrumpenti omnia, miscentíque? Cujus metu multa jam (ut auguror) magnis operibus clara ingenia reflexerunt, meritóque id patitur ignavissima ætas hæc, culinæ sollicita, literarum negligens, & cocos examinans non scriptores. Quisquis itaque pingere aliquid in membranis, manúque calamum versare didicerit, scriptor habebitur, doctrinæ omnis ignarus, expers ingenii, artis egens. Non quæro jam, nec queror orthographiam, quæ pridem interiit, qualitercun-

que

que utinam scriberetur, quod jubetur, appareret scriptoris infantia, rerum substantia non lateret. Nunc confusis exemplaribus, & exemplis, unum scribere polliciti, sic aliud scribunt; ut quod ipse dictaveris, non agnoscas: an si redeat Cicero, aut Liuius, multique alii veterum illustrium, ante omnes Plinius secundus, sua scripta relegentes intelligent, & non passim hæsitantes nunc aliena credent esse, nunc barbara? Inter humanarum inventionum tot ruinas, literæ sacræ stant, cum majore hominum studio, tum vel maximè protegente sua sancta poëmata, suas sanctas historias, divinásque suas leges authore illarum Deo, suámque perennitatem suis inventionibus largiente. Reliquarum nobilissimæ pereunt, etiam magnâ ex parte periere: sic ingentis damni nullum est remedium, quia nullus est sensus; neque id novum hâc in re, & virtutum & morum, damna ingentia negliguntur, cùm tanto studio minoribus occurratur, literarum jacturam, inter minimas numeratis. Sunt, qui numerent inter lucra. Fuit nuper non in agris, aut in sylvis, sed in maximâ, florentissimáque, & (quod stupeas) urbe Italiæ, neque is pastor aratorve, sed vir nobilis, magnísque, apud suos cives loci, qui juraret, se magno pretio empturum, ne quis unquam suam patriam literatus incoleret, aut intraret. O vox saxei pectoris! Fertur tale aliquid sensisse Licinius infestus literis (ut scriptum est) quas virus, ac pestem publicam nominabat. Sed origo illum rustica forsan excuset. Etsi enim usque ad Cæsareum nomen ascendisset, naturam tamen non exuerat. Verum est enim illud Flacci: *Fortuna non mutat genus*. Sed quid de mobilibus vestris dicam? qui non modò perire literas patiuntur, sed exoptant votis. Equidem hic rei pulcherrimæ contemptus, atque odium, brevi vos in profundum ignorantiæ demerserint. Accedent (ne à proposito deerremus) & scriptores nullâ frenati

nati lege, nullo probati examine, nullo judicio electi, non fabris, non agricolis, non textoribus, non ulli ferè artium tanta licentia est; cùm sit in aliis leve periculum, in hac grave, sine delectu tamen ad scribendum ruunt omnes, & cuncta vastantibus, certa sunt pretia. Nec verò hæc scriptorum magis humano more lucra captantium, quam studiosorum, publicisque rebus præsidium culpa est; quibus nulla unquam rei hujus cura fuit: oblitis, quid Eusebio Palæstinæ Constantinus injunxerit, ut libri scilicet non nisi ab artificibus, iisque antiquariis, & perfectè artem scientibus, scriberentur.

Gau. Librorum bona copia est.

Ra. Quid si capax animus non est? Meministi Sabinum illum, apud Senecam, servorum suorum scientia gloriantem? Quid inter te, atque illum interest, nisi quòd aliquantò tu stultior, uterque equidem alieno; Verùm ille servorum, & certè suorum; at tu librorum nil ad te pertinentium ingenio gloriaris. Sunt qui quicquid in libris scriptum domi habent, nosse sibi videantur. Cúmque ulla de re mentio incidit, hic liber, inquiunt, in armario meo est; hoc tantùm, idque sufficere opinantes, quasi simul in pectore sit, elato supercilio conticescunt: ridiculum, genus.

Gau. Libris affluo.

Ra. Quàm mallem ingenio, & eloquentiâ, & doctrinâ, multóque maximè innocentiâ & virtute. Sed hæc venalia non habentur, ut libri: &, si haberentur, nescio an emptores totidem reperturi sint, quot libri. Illi enim muros vestiunt, hæc animos; qui, quando oculis non videntur, ab hominibus negliguntur. At profectò si librorum copia doctos faceret, aut bonos; doctissimi omnium, atque optimi sæpe esse possent, qui ditissimi, cujus sæpe contrarium videmus.

Gau. Adminicula ad discendum libros habeo.

Ra. Vide

Ra. Vide autem ne impedimenta sint potius: nonnullis, ad vincendum, multitudo bellatorum, sic librorum multitudo multis ad discendum nocuit, & ex copiâ ut fit inopia orta est. Qui, si ultrò adsint, non abjiciendi equidem, sed sequestrandi erunt, utendumque melioribus, & cavendum, ne qui forsan in tempore profuturi essent, intempestivi obsint.

Gau. Multi & varii mihi sunt libri.

Ra. Fallit sæpe viarum multiplicitas viatorem: &, qui uno calle certus ibat, hæsit in bivio, multóque major est trivii error, aut quadrivii. Sic sæpe, qui librum unum efficaciter elegisset, inutiliter multos aperuit, evolvitque. Multa sunt onerosa discentibus, doctis pauca sufficiunt. Nimia utriusque sunt importuna: sed fortioribus humeris subvectantur agiliùs.

Gau. Librorum nobilium magnum numerum contraxi.

Ra. Librorum numero nemo (qui nunc occurat) præter regē illum Ægyptium, nobilitatus est: neque id sibi tam numerus dedit, quàm famosa translatio. Haud dubiè mirum opus, tot ingeniorum, nisi post unius ingenii miraculum majus esset. Calle alio niti oportet, ut ex libris gloriam quæras, non habendi, sed nascendi: neque bibliothecæ, sed memoriæ committendi, cerebróque, non armario concludendi sunt alioqui vel librario publico, vel armario ipso gloriosior nemo erit.

Gau. Egregios multos libros servo.

Ra. Multos in vinculis tenes, qui si forsitan erumperent, & loqui possent ad judicium te, privati carceris, evocarent. Nunc flent taciti multa quidem: nominatim illud, quod persæpe unus iners affluit avarus, quibus multi egeant studiosi.

De

De Scriptorum famâ.

DIAL. XLIV.

Scriptorum tot sunt monumenta, quot aurea cœlo
Sydera: at in paucis stat tibi vera salus.

Gau. QUid, quòd ipse libros scribo?

Ra. Morbus publicus, contagiosus, insanabilis. Omnes sibi usurpant scribendi officium, quod paucorum est. Unus hoc correptus malo, multos inficit: æmulari enim pronum; imitari arduum; unde in dies crescit ægrotantium numerus, simulque vis ægritudinis ingravescit; quotidie plures, quotidie pejús scribunt: quoniam sequi facilius, quàm assequi. Scitum, réque compertum, & cum tempore clarius est illud sapientis Hebræorum: Faciendi plures libros nullus est finis.

Gau. Scribo.

Ra. Suis utinam se finibus tenerent homines, rerúmque ordo constaret, qui mortalium temeritate confunditur; scriberent, qui sciunt, & qui possunt: alii legerent, vel audirent. Itáne parva enim animi voluptas intelligere est, nisi manus ad calamum præsumptuosa festinet: & quisquis libri particulam intellexit, seu intellexisse visus est, sibi illicò libros scribere videatur idoneus? Hæreret utinam memoriæ unum Ciceronis nostri dictum, in Tusculani sui vestibulo, ne quem lateat, claro scilicet ac patenti loco positum: Fieri enim, inquit, potest, ut rectè quis sentiat; & id, quod sentit, eloqui politè non possit, & sequitur: Sed mandare quemquam cogitationes suas literis, qui eas, nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliquâ allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis, & otio, & literis. Sunt quidem Ciceroniana ista verissima, sed ea jam usque adeò vulgaris abusio est, ut nemo non sibi uni dictum putet;

tet; quod illi olim sacratissimo exuli, qui non de arescentibus rivulis, sed de ipso veri fonte potaverat, quæ scribebat, dictum est & sæpius repetitum, Scribe: cui præcepto contemptores præceptorum omnium, omnes obediunt, omnes scribunt. Quod si in his, qui alienos scribunt libros, magni diximus esse periculi, quanti putas in his, qui proprios recentésque, quibus dubias atque damnatas mundo invehunt disciplinas? Seu, quod in his malum est levissimum, stilo obtundunt incondito, ac agresti; sic, ut cui vis desit ingenii, jactura saltem temporis, labórque aurium, tædiúmque non deerit. Hic vestrarum hodie non alius fructus inventionum, aut inficere, aut efficere: reficere autem, aut nunquam, aut perrarò. Omnes tamen assiduè libros scribunt, nec ulli ætati tanta vel scribentium, vel differentium copia; tanta scientium atque eloquentium fuit inopia. Horum de libris accidit, quod ibidem Cicero idem ait. Itaque suos libros, inquit, ipsi legunt cum suis; nec quisquam attingit præter eos, qui eandem scribendi licentiam sibi permitti volunt. Quod quidem Ciceronis ætate rarum fuit, nunc commune. Omnes igitur attingunt, quia scilicet, eandem licentiam volunt omnes, sic se mutuò cohortantur, impellúntque scribentes inania, & laudantes, laudémque similium, falsis de laudibus aucupantes. Hinc illa igitur scribentium audacia, rerúmque confusio, ne tu valde tibi placeas, libros scribens.

Gau. Scribo libros.

Ra. Meliùs fortassis illos legeres, optimè autem in vitæ regulam lecta converteres. Tunc est utilis notitia literarum, dum in actum transit, séque ipsam rebus approbat, non verbis: alioqui vèrum sæpe deprehenditur, quod scriptum est, scientiam inflare. Clarè, velocitérque intelligere, multa simul, & grandia, eadémque tenaciter meminisse, &

ornatè

ornatè eloqui, & artificiosè scribere, & pronunciare suaviter: hæc omnia, nisi ad vitam referantur, quid sunt aliud, quàm inanis instrumenta jactantiæ, inutilisque labor ac strepitus?

Gau. Libros scribo.

Ra. Forsan utiliùs arares campum, gregem pasceres, telam texeres, maria navigares. Multi, quos natura mechanicos fecerat, illa invita, atque obluctante, philosophantur; contrà, aliquos philosophiæ aptos natos in arvis, aut pascuis, in scamnis opificum, aut nautarum transtris, fortuna detinuit. Unde effectum, quod mirentur causarum inscii, ut in mari medio, aut rure in sylvis, inque officinis acria, & erecta reperiantur ingenia, cùm in scholis exigua ac dejecta sint, difficilè enim vincitur natura, si vincitur.

Gau. Scribo ardenter.

Ra. Quantò ardentiùs olim multi, quorum ardor sic extinctus est, ut scripsisse illos, nisi id alii scriberent, nesciretur. Nullum opus humanum semper durat, & mortalis labor nihil efficit immortale.

Gau. Scribo multa.

Ra. Quantò plura alii? Quis Ciceronis libros aut Varronis enumeret? Quis Titi Livii aut Plinii opera metiatur? Græcorum unus sex millia librorum edidisse traditur. O ardentem spiritum, si vera res est! O longum otium, ac tranquillum! Certè si unum, duósve, aut omnino paucos libros bene scribere, multi negotium est laboris: tot unum millia scripsisse, non tam facilè est credere, quàm mirari. Summi tamen attestantur autores, quibus non credere durum sit; quíque hunc numerum non auditu sibi, nec visu solo, sed eorum librorũ lectione compertum dicant; quos, si unum omnes legere potuisse mirabile, quantò mirabilius est scripsisse? Longũ est enumerare, qui viri apud nos, qui verò apud Græcos, & quæ scripserint, quorum nullus ad plenum studiorum fortunatus fuit. Sed horum aliquã, illorũ autem

magna pars, quorundum omnia periere. Tu, de tuis, quid præsagias, videto.

Gau. Scribo, & ea mihi interim voluptas unica.

Ra. Si, ut ingenium exerceas, scribendóque aliis te doceas: si, ut obliviscaris temporum, prætéritíque memoriâ, tædium effugias, excuso: si, ut scribendi morbo quidem occulto, & insanabili medeare, misereor. Sunt namque (si nescis) qui non scribunt, nisi quia nequeunt desinere, & velut ex præcipiti decurrentes, volentésque subsistere, rapiuntur.

Gau. Scribendi impetus ingens est.

Ra. Melancholiæ species infinitas ferunt: alii lapides jactant, alii libros scribunt, huic scribere furoris initium est, huic exitus.

Gau. Scripsi multa, & scribo.

Ra. Si posteris profuturus, nihil satius? si tibi nudum nomen quæsiturus, nihil vanius.

Gau. Multa scripsi.

Ra. O præclaram insaniam, & miramur, si membranæ solito chariores sunt!

Gau. Scribo, & hinc famam spero.

Ra. Dixi jam melius forsitan arares, aut foderes, messem sperans. Humi enim tutiùs, quàm in vento seritur. Atqui famæ studium, & pertinax scribendi opera, ut quosdam claros, sic innumerabiles stultos, atque inopes in senium misit, nudósque, & loquaces spectaculum vulgo fecit. Ecce, dum scribitis, melioribus curis idoneum tempus elabitur. Extra vos rapti, sopitíque, non advertitis, donec serò vos senectus excitet, ac paupertas.

Gau. Scribo autem famæ cupidus.

Ra. Mirum studium, de labore ventum quærere. Certè ego ventos optare, nauticum putabam.

De Magisterio.

DIAL. XLV.

Quàm pulchrum ducis, si diceris esse magister;
Sola magisterii nomina Christus habet.

Gau. AT magisterio insignitus sum.

Ra. Mallem, fateor, disciplinâ: magistro enim indisciplinato, & rudi, nihil est turpius.

Gau. Magister ex merito factus sum.

Ra. Ut magister dignè sis, non nisi discipulus meruisti obsequentem, atque humilém te docilémque præbueris oportet, alioqui aberrasti in viâ, quæ ad magisterium ducebat: etsi non ignorem quosdam sine magistro ad scientiæ gradum altissimum conscendisse, idque de seipsis viros magni nominis prædicasse, literísque mandasse. Sed his labor & ingenium, & discendi ardor, & intentio, & assiduitas, & perseverantia pro magistro fuit; nec internus in silentio magister defuit. At nunc mihi de communibus sermo est.

Gau. Magister dicor.

Ra. Multis, ne magistri veri essent, magisterii falsum nomen obstitit, dúmque de se plus omnibus, quàm sibi, dúmque, quod dicebantur, sed non erant, esse crediderunt, quod esse poterant non fuerunt.

Gau. Magisterio clarus sum.

Ra. Vidisti vini acidi tabernam picturis, aut floribus vernis insignem; ubi sitiens viator falli possit. Sed nunquid & caupo suis fallitur artibus. Sunt certè aliqui sic fallaciis assuefacti, ut longo usu fallendi alios, ad extremum, & se fallere incipiant; quódque diu suasere aliis, aliquando persuadeant sibi, & quod falsum sciverint, verum credant. Tu, ut libet magisterio gloriare; quod, si digno obtigit, nihil novi, sin indigno, duo hæc mala secum

attulit, ut & discere pudeat, & notior ignorantia sua sit.

De variis titulis studiorum.

DIAL. XLVI.

Quid doctrinarum titulo lætaris inani?
Nota est indocto nulla Camœna tibi.

Gau. TItulis multis ac variis exornor. *Ra.* Fœcunda frondium est vanitas, sed inanis fructuum.

Gau. Titulis multis abundo.

Ra. Si veris, gravis sarcina: sin falsis, fœda, & pudenda. Quid opus est titulis, quibus aut labor insit, aut dedecus? Virtus uno, seu potiùs nullo titulo contenta, ipsa sibi est titulus.

Gau. Theologiæ titulum sum adeptus.

Ra. Erant olim hujus scientiæ professores: hodie (quod indignans dico) sacrum nomen prophani, & loquaces Dialectici dehonestant; quod nisi sic esset, non hæc tanta, tam subitò pullulasset seges inutilium magistrorum.

Gau. Philosophiæ titulum merui.

Ra. Philosophia non sapientiam, sed amorem sapientiæ pollicetur. Quisquis hanc igitur vult, amando consequitur. Non est, ut quidam putant, operosus, aut difficilis hic titulus, dummodo verus amor sit, & vera, quam ames, sapientia, philosophus verus eris. Veram sanè sapientiam, non, nisi purgatæ, piæque animæ, vel intelligere possunt, vel amare. Ad id ergo res rediit, quod est scriptum: Pietas est sapientia. Philosophi autem vestri hujus scientiæ contemptores, aut ignari; ut de Theologis nunc dicebam, ad verbosam, nudámque Dialecticam sunt redacti. Itaque de Deo illi: hi autem de naturâ temerariè fabulantes, illi omnipotentissimam

mam majestatem ventosis sophismatis circumscribunt, & subsannanti, ridentique Deo suæ insolentis inscitiæ leges ponunt. Isti verò de naturæ arcanis ita disputant, quasi è cœlo veniant, consilióque Dei omnipotentis interfuerint: obliti, quod scriptum est: Sensum Domini quis novit? Aut quis consiliarius ejus fuit? Neque nostrum audientes Ambrosium, qui sæpe id multis ac validis argumentis; eo autem libro, in quo fratris obitum luget, præcisè admodum, brevitérque: Philosophi, inquit, de cœlo disputantes, quid loquantur, ignorant.

Gau. Artes profiteor multas.

Ra. Facillimum id quidem: multas nosse difficilius: melior sanè, tutiórque confessio quàm professio est. Ille enim humilitatis, & pœnitentiæ: hæc levitatis, & insolentiæ plena est. Multò certè faciliùs indulgentiam confessi quærunt, quàm scientiam professi.

Gau. Divinæ, atque humanæ sapientiæ titulum consecutus sum.

Ra. Sapientia titulis non eget: per se ipsam clara est. Quis lucernam, quæso, unquam soli, ut videretur, adhibuit? Multi, & cum his titulis obscuri: & absque his, clarissimi evasere. Sæpe nullum bonis: clarum, malis mercibus signum fuit.

Gau. Quid, quòd poëticâ laureâ comam construxi?

Ra. Superior unus est labor, verum quærere: sed hic duplex quærere, & ornare, atque ad aurium oblectationem fingere, magna res est, ardua, difficilis, eóque rarissima: veri nempe poëtæ utrique operam dant. Communes verò primùm negligunt contenti phaleris.

Gau. Rarum laureæ partum decus.

Ra. Quæsitum, unde Rempublicam, rémque familiarem uni post habeas curæ. Quæsitum iter ad inopiam, ni sedenti ultrò prodiga tibi opes con-

vehat fortuna: quæsitum unde aliis, amens, aliis, insolens videare.

Gau. Mihi ipse lauream coronam decerpsi.

Ra. Virentissima arbor, si decerpitur, confestim, nisi ingenio uberi, vigilique studio rigetur, arueiit.

Gau. Parta mihi laurea.

Ra. Partus labor, partus livor, seu illa studiorum, seu armorum merces est: tener ille ramulus, animo nihil omnium, signum vertici præbuit inane, ostendens te multis, quos melius latuisses. Quid aliud quàm te morsibus objecit invidiæ? pace, belloque, multis insignia nocuere.

Gau. Artem oratoriam sum professus.

Ra. Mirum audio: ea nempe in desuetudinem abiisse jam pridem visa erat, ut, quæ immensis & innumerabilibus rebus constat: unde fit ut Oratores ipsis etiam vatibus rariores semper fuerint: proinde fuere, qui dicerent: Oratoris proprium, de omni re copiose ornateque posse dicere: quamvis ea sententia, velut arrogantissima sit rejecta: quantis sane de rebus, & si non de omnibus dicere habeat Orator, adhibita in singulis artificiosa, & dulci quadam eloquentia: quæ, per se ipsam magna res est, æquâ si lance libraveris, obstupesces, teque fortasse professionis temerariæ pœnitebit: ut caveas, ne dum scire, vel infinita, vel omnia vis videri: nihil scire videaris; & quod sæpe accidit, sub scientiæ professione multiplicis ignorantia delitescens necessario in apertum exeat.

Gau. At liberalium sum Professor artium.

Ra. Sæpe etiam plus habet ea res audaciæ, quàm doctrinæ. Ad unamquanque artium brevis est vita. Unus tu sufficis omnibus? Una ars uni ingenio satis est, ut ad summum æstuando, & anhelando perveniat. Multas degustasse, quantum cœpti necessitas exposcit, idque ipsum nosse, quàm professum esse, modestius. Addam, quod doctissimis visum est,

unam

unam ipsam omni ex parte cognoscere, nulli etiam illustrium, contigisse. De solâ nempe Rhetoricâ notum illud Senecæ: Magna, inquit, & varia res est eloquentia, nec adhuc ulli sic indulsit, ut tota contigerit. Satis felix est, qui in aliquam ejus partem receptus est. Id sanè quibus viris & quantis testibus verum probet, audisti. Quod cùm ita sit, quid agant, & quid audiant, cogitent, agmina professorum penè jam vulgus æquantia, tam ruditate, quam numero: quæ, non unâ quidem parte, sed nec unâ arte contenta ex æquo omnes invadunt. O fiducia ingens! sed jam publica.

Gau. Quid de medicinæ tandem, juriúmque professione dictura es?

Ra. Ad hoc ægri tui, clientésque respondeant: quid illis unquam ad salutem corporis, victoriamque causarum titulus iste profuerit: tibi ad lucrum forsitan sæpe profuit. In hoc artes, sive artium nomina quæritis: &, quod scientiæ defuerit, suppletur titulis, atque habitu: verúmque illud Satyrici,

Purpura vendit
Causidicum, vendunt amethistina.

Nec id minus,

Vt redeant veteres; Ciceroni nemo ducentos
Nunc dederit nummos, nisi fulserit annulus ingens.

Postremò hæc tibi horum omnium summa erit esse quosdam raros, quorum solida, & honesta sint studia, horum finis est veritas ac virtus. Hæc est rerum notitia: morúmque correctio: &, vel vitæ mortalis ornamentum, vel æternæ aditus. Reliquorum verò quæ ingens turba est: pars gloriam petit, præmium inane, sed fulgidum: majori autem parti unus fulgor pecuniæ, finis est: præmium non exiguum modò, sed sordidum, & labori impar, nec ingenuo dignum nisu. Hisque omnibus titulus, ut dixi, habitus, non spernendus quidem: ad id enim,

quod intendunt, valet. Nempe omnium penè mortalium, & præsertim vulgi, horum ope egentis, animus judiciúmque umbris eluditur. Magna par rerum opinionibus agitur. At virtuti deditos, titulis gloriari, alienum prorsus, atque absonum: immò verò ne possibile quidem reor.

Gau. Multa profiteor.

Ra. Præstat unum bene facere, quàm multa promittere. Bene irent res humanæ: si, quod profitentur homines, id essent.

De Titulis negotiorum.

DIAL. XLVIII.

Si te virtutes capiunt, quid quæris in aulâ?
Scis Dominos dubiam semper habere fidem.

Gau. PRocurator Regis sum.

Ra. Ergo hostis populi.

Gau. Procurator Fisci sum.

Ra. Et Reipubl. inimicus.

Gau. Negotiorum gestor regius sum.

Ra. Sua negotia gerere, laboriosum est: quid censeas aliena, præcipuéque potentium? quibus placuisse perpetua servitus, displicuisse discrimen, supercilium grave, paratúmque, pro levi etiam offensione, supplicium.

Gau. Negotia regis ago.

Ra. Rationem duro sub judice redditurus: nisi omnium spoliis, tuóque odio, & crimine vix implendam.

Gau. Regia negotia procuro.

Ra. Vide ne cùm procuratio ipsa difficilis, tum difficilior sit ratio, tanquam inextricabilis: ut quod de multis vidimus, patrimonium, famam, tuúmque caput implicet.

Gau. Regius procurator sum.

Ra. Dis-

Ra. Displicendum multis, ad extremum domino: quódque periculosius, Deo: próque levi regis emolumento, gravia regni mala, & ingentia damna populorũ vel dissimulanda, vel perpetranda.

Gau. Procurator regius factus sum.

Ra. Quo primùm die invisum hoc officium domus tuæ limen attigit, tibi vivere desiisti: libertas inde, & quies, & jucunditas abiere: pro his, servitus, labor, occupatio, metus, dolor, afflictio, & mordaces subierunt curæ. Jam non vivis, etsi spires: occupatorum enim vita, mors est: qui cùm miseri omnes sint, illi sunt omnium miserrimi, qui pro aliis, maximéque pro regibus, aut tyrannis, seu quibuscunque potentibus occupantur.

Gau. At sum Judex.

Ra. Sic judica, quasi mox ab alio judicandus. Unus est omnium Judex, unum tribunal incorruptum: ante illud stabitis, mortales. Quid falsi corio Judicis, sellæ judiciariæ, impresso, & barbaricâ admonitione justitiæ opus est? Ex in sella quisquis judicum sedet: ubi, si injustè judicabitur, nec pecunia, nec gratia, nec falsi testes, nec indignæ preces, nec inanes minæ, nec diserti proderunt patroni.

Gau. Consul patriæ meæ sum.

Ra. Difficillima gloria, rarum est quidem sic consulere, ut prosis & placeas: ut sit enim in verbo veritas, in consilio fides, in commisso silentium, in oratione suavitas, eventum fortuna moderabitur, is consilio pretium dabit.

Gau. Præfectus urbis sum.

Ra. Belluam indomitam (utque ait Flaccus) Capita multorum tenui frenas loro, atque immensam solus agitatam magnis fluctibus puppim regis, parva domus ægrè regitur, magnæ urbis, quàm difficile sit regimen, video. Parúmne tibi curarum domi erat, qui publicas adoptasti? Quid, quòd non difficile modò jam officium, sed vile est: præ-

fectum urbis, villicum Satyricus vocat, statum notans temporum illorum: qui, si tunc villicus, quid nisi nunc Sylvicus, seu Sylvanus sit. Cœperat eâ ætate villa esse Roma, jam Sylva est.

Gau. Sum Præses provinciæ.

Ra. Honorato exilio damnatus otium domesticum externâ sollicitudine permutasti. Dulce nihil aut tranquillum speres: amara, & turbida præsidentium sors, festis diebus, ludísque & conviviis arcentur, muneribus clausum limen, & apertum litibus tectum jocis vacuum, plenum querimoniis, ac jurgiis. Quicquid languidum, quicquid ægrum, quicquid marcidum in provinciæ visceribus latet, totum tibi tractandum, curandúmque obtigit: durum opus, quanti nempe negotii, multos corrigere, hinc patet, quòd sese corrigunt paucissimi.

De Militari dignitate.

DIAL. XLVIII.

Nulla fides pietásque viris, qui castra sequuntur:
Est cupidis belli, mortis aperta via.

Gau. Militari cingulo exornatus sum.

Ra. Paucáne tibi vitæ mala visa erant, nisi militiam addidisses, quâ vel inquietus semper, vel inglorius, vel periculo expositus, vel contemptui sis oportet.

Gau. Militiam sum professus.

Ra. Hanc nascendo profitemini: quid professione aliâ opus erat? Hic ferro corpus, hic animum dolis, hic argutiis linguam armat. Nemo vestrûm est inermis, hic ferit, hic ædificat, hic declamat, ille causas orat, hic pedibus, ille equo, seu carpento vehitur, hic currit, hic navigat, hic paret, ille imperat. Nemo vestrûm otiosus. Quænam hæc nova militia est? Hic in castris, hic in rostris, hic in scholis, hic in nemore, hic in agro, hic in pelago, hic

hic in palatio, hic domi, hic peregrè vitam agit: omnes militant, neque homines modò, sed militare in sylvis Catulum, Flaccus ait. Et militantium quidem multa sunt genera. Militia una est vita hominis super terram, quam, qui militiam diffinivit, ille mihi demum vero & acri judicio rem libravit, modò militiæ prælium addidisset.

Gau. Armatæ militiæ sum ascriptus.

Ra. Quid armaris exterius? intus in animâ bellum est, illam vitia obsident, atque oppugnant. Quis hic ferro locus, nisi illud ad ornatum corporis, non ad animæ tutelam induitur? Sunt enim qui dicant, nihil pulchrius viro armato. Ecce, quid pectus, & quid caput ferreum, pulchrius habeat, quàm pacificum, & inerme, non video. Quando autem hæc voluptas tibi est, age, ferro membra constringito: imbrem, solémque galeâ excipies, ferro indutus, clypeo operiere, humi dormiens, classico excitabere: adeptus tibi magnum aliquid videbare, sed errabas anceps, & cruentum officium elegisti. Multæ sunt autem fraudes spei, multæ sunt, fateor, catenæ, quæ animos boni illius, quod omnia appetunt inconsultè avidos, in exitium trahunt: neque inficior, quosdam militiâ ad amplissimas opes, sive etiam ad summum imperium pervenisse. Crede autem mihi, plures ad inopiam, ad carcerem, ad servitutem, ad violentam subitámque mortem, eodem tramite pervenerunt. Tu ex quo militiam profiteri animus fuit, nisi dehonestare artificium tuum vis; semper animam in numerato habeas oportet, sempérque aures tuas Cæsarea vox illa circumtonet: Disce ferire: Disce mori. Syllaba una brevis aut longior, tua facta variabit: vel occides: vel occîdes. Ad utrumlibet, horis, locisque omnibus te paratum exhibe. Hæ artes deliciæ tuæ erunt. Sine verò satyricum loqui, præmia militiæ numerantem: innumerabilia equidem præfa-

tus,

tus, vix paucissima colligit, in quibus prima & summa licentia est peccandi: præmium hercle, non tam justis viris optabile, quàm armatis legibus (ut ajunt) inter arma silentibus.

Gau. Militiæ filium ascripsi.

Ra. Est id fermè usitatum, ut militis filius, miles sit. Non potest enim, nisi quam habet hæreditatem, filio pater dare, Arcum, scutum, gladium & bellum, & quod ludum conficit auro tincta calcaria. Sed quod patri diximus, sibi filius dictum sciat.

Gau. Belli dux victoriis clarus sum.

Ra. Quantò melius pacis dux, virtutibus clarus esses.

Gau. Multa bella confeci.

Ra. Quietem tibi, atque aliis abstulisti: clarum opus.

Gau. Victoriis, ac triumphis notus sum.

Ra. Sæpe malum bono notius, & atra tempestas serenitate famosior: denique parasti busto titulos, & vulgo fabulam, tibi nihil.

De Amicitiis Regum.

DIAL. XLIX.

Iacturam famæ, & rerum dat curia Regum:
In domibus Regum, rara avis est probitas.

Gau. Quæsivi mihi Regum amicitias.

Ra. Hominum verò amicitia rara est. Tu tibi Regum fingis amicitias, quos fortunæ splendor, tumórque animi, omnium imparium contemptores facit.

Gau. Regibus charus sum.

Ra. Vilis ergo tibi est anima, virtus, fama, quies, otium, securitas: notus est mos regum. Vix diligunt, nisi, qui his omnibus neglectis, & abjectis, illorum se sævitiæ, ac libidinis, & avaritiæ servum fecit.

fecit. Si ergo es charus Regibus, non est, quòd amplius de te quæram: vilis es tibi.

Gau. Ego autem bonitate, ac virtute sum charus Regibus.

Ra. Quid respondes Crispo? Nam regibus, inquit, boni, quàm mali suspectiores sunt: sempérque his aliena virtus formidolosa est.

Gau. Regi meo bonis artibus sum charus.

Ra. Quibus, quæso, aucupio an venatu (horum enim studiosum, in præcedenti te colloquio quodam notavi.) An verò militiâ, de quâ proximè disputatum est: quæ, nisi largo sanguine, magnísque periculis honestetur non militiæ, sed militaris ignaviæ nomen tenet, non Regum modò judicio, sed vulgi.

Gau. Bonis artibus Regi charus sum.

Ra. Vanitate, an periculo, an criminibus? fortassis homicidio, veneficio, lenocinio, proditione, blanditiis, atque mendaciis, malâ peste, sed publicâ, quanquam usus excuset, & commendet urbanitas. Hæ sunt quidem artes promerendis regibus aptiores; quibus inimicius nihil est, quàm virtus, & literæ. In his igitur nulla spes ad amicitias Regum, odii potiùs causa sunt. Sic inter sapientiam, ac fortunam rara est pax.

Gau. Magnus apud Regem sum.

Ra. Majórne, quàm apud Alexandrum Lysimachus, apud Tiberium Sejanus? utriusque magnitudinem, & ruinam nosti. Etsi de primo varient scriptores, linquo alios, longa est historia.

Gau. Charus sum Regi meo.

Ra. Meliùs esses incognitus, meliùs forsitan odiosus: fugeres, quod nunc sequeris, discrimen. Pejor est avibus invitantis aucupis blanda modulatio, quàm villici sonitus deterrentis.

Gau. Meo sum charus Regi.

Ra. Sunt, quorum dubites, periculosiórne sit chari-

charitas, an odium: pejores serpentibus; quibus insunt veneni mixta remedia. In his verò nil, nisi pestilens ac nocivum inest, seu oderint, seu diligant; propè par malum, nisi quòd odium fugat, amor detinet. Et ad summam, regum amicitiis, præter regna ipsa nil unquam inquietius, nilque periculosius: etsi hoc periculum non ignorem, frustrà sæpe multis optatum, sæpe magnis emptum, quæsitúmque periculis. Sic est usus hominum: sic periculis emitur periculum: multis unum, magnis maximum. Mira res: bonum ingens spernitur gratuitum; magnis malis majus malum quæritur.

Gau. Spero me Regi meo charum.

Ra. Id, de quo speras, quale sit, cogita: fundamentum fragile, tremulum, caducum, crebræ, notæque regum indicant ruinæ: Vertex nubilosus, turbidus, inquietus: quod sic esse vita Regum probat tristis, occupata, difficilis. Vide ergo, ubi struxeris: ut fortuna, sic voluntas regum varia, & inconstans, ac semper incerta: quanquam, nec stantibus illis, boni aliquid ista res habeat, mali multum.

Gau. Amicitiam Regis mei, multis periculis ac sudore promerui.

Ra. Heu quantò tutiùs, quantóque faciliùs Regis omnium amicitiam meruisses.

De Amicorum abundantiâ.

DIAL. L.

Non tecum qui sunt, veri sunt semper amici:
Qui manet adversis rebus, amicus erit.

Gau. AMicitiis abundo.

Ra. Mirum tibi uni, rei hujus abundantiam esset; cujus quidem, cunctis hominibus penuria tanta sit, ut, ex omnibus sæculis vix paucissima memorentur amicorum paria.

Gau. Mihi

Gau. Mihi amicitiæ multæ sunt.

Ra. Fucatæ igitur. Veræ enim amicitiæ rarum bonum, usque adeò, ut qui unam, longâ licet in ætate, quæsierit, negotiator rerum talium, sat industrius habeatur.

Gau. Amicitiis felix sum.

Ra. Hoc scire non potes, nisi rebus aliis sis infelix. Verum enim est illud:

Felix se nescit amari.

Gau. Amicitiæ certæ sunt.

Ra. Ergò & adversitas certa est. Verum est enim illud quoque:

Amicus certus in re incertâ cernitur.

Gau. Amicitiæ multæ sunt.

Ra. Hujus rei judicium experientiæ committes, non famæ, multa mentiri solitæ: pauciores erunt fortassis, quàm reris.

Gau. Amicitiarum nimis magna copia est.

Ra. Mitte supervacua in rebus omnibus: qui quod satis est, habet, amplius non requirat.

Gau. Amicorum satis magna copia est.

Ra. At id ipsum neque populo Romano tum, dum maximè floreret, neque ulli mortalium contigisse, apud illustrem legis historicum.

Gau. Amicitiæ multæ sunt.

Ra. Dixi jam fictæ igitur; aut equidem imperfectæ (ut Philosophis placet) quoniam fieri potest, ut uno tempore cum altero amicorum sit gaudendum, flendúmque cum altero: aut inter illos, orto odio, vel hinc fidem, vel illinc, vel utrinque desefere sit necesse.

Gau. Copia est utilium, ac delectabilium amicorum.

Ra. Sentio, ad vulgares amicitias descendis, quæ tamen, ipsæ simul plures esse vix possunt, quod multis retribuere, familiaritérque convenire operosis-

rosissimum sit animo, præsertim in executione cujuspiam difficilis, atque ingentis operis occupato.

Gau. Amicos, qui prosint, & delectent, habeo.

Ra. Caducæ amicitiæ quarum delectatio, vel utilitas, fundamentum est. Nam & stantibus illis tremunt, & recedentibus ruunt. Id non possibile tantùm, sed perfacile, imò verò propè necessarium, quòd hæc plerunque vel fortunam sequuntur, vel ætatem fortunæque gratiam, quibus nihil incertius. At quæ in virtute fundantur, immortales sunt, eo quod virtus ipsa quiddam stabile firmúmque sit, &, (ut verbo utar Aristotelis) mansurúmque, quoniam mori nequit. Ideò quos propter honestum diliximus, diligimus vel extinctos.

Gau. Amicos, ni fallor, fidos habeo.

Ra. Vide autem, ne fallaris, néve experiri cupias. Nam sæpe, cujus rei fuerat dulcis opinio, amarum fuit experimentum.

Gau. Amicos, puto, bonos habeo.

Ra. Unde id putes, etiam atque etiam examina, atque illud imprimis, quantùm ipse ames. Sunt enim, qui non amant, & amari putant, quo nihil est stultius: isque communis error divitum: amorem pretio emi credunt, qui mutuo quæritur amore. Generosissima res est bonus animus, non herbis, neque carminibus magicis movetur: non auro, aut gemmis, non, ad extremum, ferro flectitur: amando vincitur, colendóque. Eóque hoc Ecatonis Græci philosophi amatorium notissimum; quod Senecæ placuit, & mihi. Si vis amari, ama; quanquam & hoc ipsum sæpe frustrà est tam multæ, támque imperscrutabiles, ac profundæ sunt pectorum cavernæ; tam venenosi, atque inhumani, & implacabiles quorundam animi, ut & culti spernant, & amati oderint; nec contenti nullam pio affectui vicem reddere (quod nec belluis quidem, nisi atrocissimis accidit) exasperantur obsequi, & (si credi

(si credi potest) amore ad odium irritantur; quod periculosissimum, & inter vitæ mala gravissimum, humana simplicitas experitur.

Gau. Credo amicos optimos habere.

Ra. Est hoc quidem amicitiæ perpetuum epitheton, quod etsi linguæ absit, adest intellectui Itaque breviùs loqui potes. Dic amicos; unà optimos dixeris.

Gau. Habere amicos credo.

Ra. Cave, ne falsum credas; ne quando te aliter credere ipsa res cogat. Abyssum animi metiri non est hominis: nunc amicos vina conciliant, lachrymæ autem probant, &, quod debuit primum esse, novissimum est.

Gau. Amici in hoc statu rerum multi sunt.

Ra. Rerum, credo, feliciuin. Ita enim fermè accidit, ut etsi fortuna omnis amicitiis egeat, illi tamen amicorum copia major sit, cui rerum cæterarum indigentia minor est, sic inopiam semper inopia, copiámque comitetur copia. Crescat, sive adveniat egestas, decrescent, seu abibunt, seu veriùs detegentur amicitiæ; qui amici tui fuerunt, qui fortunæ, illa videbitur abeunte. Te tui sequentur, illam sui; hæc melior, illa densior caterva. Nec est, quod mirari debeas, vase exhausto, illos abscedere, qui solam vini dulcedinem sequebantur. Adversitas simulatorem abigit, fæx potorem.

Gau. Innumerabiles habere videor amicos.

Ra. Bene ais, videor. Unde tibi autem hæc opinio, cùm omnium veræ amicitiæ raræ sint, innumerabiles tuas esse? Persuasum autem debet esse in primis, nisi inter bonos, amicitias non constare; hinc jam certiùs æstimabis, quot, non dicam tibi, sed humano generi amicitiæ puræ sint; cùm numerare cœperis, quot sint boni.

Gau. Amicos habeo complures.

Ra. Notos dic, idque quàm veraciter sis dicturus,

rus, in dubio est. Nullum enim animal, nulla merces difficilior cognitu, quàm homo.

Gau. Amici multi sunt mihi.

Ra. Contubernales forsan, aut convivæ. Hi enim nisi epulæ defuerint, non deerunt. Amici autem semper pauci, sæpe nulli, sæpe (quod iniquissimum est) amici nomen, domesticus hostis tenet, &, sub velo fictæ benevolentiæ, familiares insidiæ delitescunt.

Gau. Supra necessitatem sunt amici.

Ra. Apprimè necessarius ferè omnibus, maximéque potentibus deest semper, qui scilicet inter tot assentatorum mendacia, verum loqui audeat, & velit: quâ in re multis, amico utilior hostis fuit.

Gau. Multos habeo amicos.

Ra. Crede mihi, pluribus indiges, sanctiórque esset orbis terrarum, & quietior, si tot essent amicitiæ, quot feruntur.

Gau. Amicum habeo.

Ra. Multum est. Nil amico charius, nil rarius.

De Amicis incognitis nisi per famam.

DIAL. LI.

Munera si dederis, multos numerabis amicos.
At tu sæpe manum contrahe, nullus erit.

Gau. FAma præsens, absentes mihi peperit amicos.

Ra. Est id quidem aliquando visum, ut non solùm incognitos, sed hostes quoque fama faciat amicos. Fecit Masinissam Scipioni: ut qui in omni Carthaginensium equitatu primus esse consueverat, in omni Romanorum equitatu, adversus Carthaginem primus esset: neque hostes tantùm proprios, sed prædones; qui publici omnium mortalium

talium hostes sunt, eidem illi famæ splendor attraxit; qui Lintherni ad eum in exilio habitantem, facto agmine venientes, sic, ut primo aspectu terribiles viderentur; ubi se suspectos intellexerunt, positis minis, atque armis, & dimissis satellitibus, insuetam mansuetudinem induti; soli prædonum principes accesserunt, eúmque ceu numen aliquod, domumque ejus, ut templum devotissimum venerati; dextrâ illâ victoriosâ multis osculis fatigatâ, affixísque muneribus domus in limine, qualia Deorum aris affigi mos tunc erat, quasi ingenti lucro aucti, quòd virum illum conspexissent, & tánquam cœlesti visione alacres abierunt. Hoc illi uni contigit. Quære alium: ubi eum, quæso, reperies? Ut tamen aliis accidat, & nominis claritas absentem conciliet amicum (multùm enim in rebus, non inficior, potest fama) nunquid tamen non verendum erit, ne (quod ait quidam) Minuat præsentia famam? quam multi, quos absentes stupuerant, coràm positos contempserunt? Tenera res est judicium humanum facilè flectitur.

Gau. Fama mihi amicos trans alpes, & trans maria quæsivit.

Ru. Vestra ferè omnia frivola æquè, & inania sunt. Nam quis usus, aut quis fructus fuerit illius, à quo nec visus, nec videndus quémve, nec videris, nec visurus unquam sis? Vitia vestra præsentes quoque amicitias inutiles faciunt & infidas; quamvis non sint illæ quidem, sed dicantur amicitiæ. Quid nunc igitur de his tuis amicitiis speres? Vide, Obsequium amicos parere, ait Comicus. Immò hercle veri amici vix multis obsequiis pariuntur. Tu credis amicum paucis fortè, & ne tuis quidem verbis, quæsivisse? bonæ spei es.

Gau. Fama ab extremo terræ mihi attulit amicum.

Ra. Fama contraria illum tibi auferet, eóque faci-

Gau. Fama ab extremo terræ mihi attulit amicũ.

Ra. Fama contraria illum tibi auferet, eóque faciliùs, quò patentiores malis quàm bonis relatibus aures sunt.

Gau. Fama mihi bonum peperit amicum.

Ra. Unde scis, quàm bonus sit, quem nunquam videris, rogo; cùm illi ipsi, quos quotidie vides, atque alloqueris, quales sint, tanto in tempore, nondum scias. Sæpe vos credulitas vestra circumvenit: libenter creditis, quod optatis. Multùm fidei famæ tribuitis mendaci. Speras ejus animum videre, cujus nunquam frontem videris, cùm sint inter notissimos quoque, tot pectorum diversoria, tot latebræ? Difficile est enim amicum, nisi in magnâ adversitate, cognoscere; operosius est illum nosse, quàm quærere. Unâ sæpe horâ paucis verbis quæritur, qui vix multis annis, atque experimentis agnoscitur. Voco autem amicum, ut vulgus. Verus enim, non antè quæritur, quàm probetur. Nec amicum probant aliorum verba; certè nec propria sed experta charitas fidésque.

Gau. Amicum mihi de longinquo fecit fama.

Ra. De te aliquid mentiendo, quispiam tibi amicum dedit. De te vera loquendo, vel forsitan mentiendo itidem, tibi hunc ipsum alter eripiet. Quibus viis fiunt crescúntque omnia, eisdem facilè resolvuntur. Et natura vult, ut citò aucta, citò desinant.

De Amico unico fideli.

DIAL. LII.

Verus amicitiæ cultor, pretiosior auro est,
Et gemmis. Sed enim, dic mihi, ubi invenias?

Gau. Amicum unum fidum, & expertum, habeo.

Ra. Sæpe, & experiendo, vestrum errat acumen; &, dum vos ipsos peritissimos judicatis, in hoc ipso, ac perinde, cæterarum re-

rum in æstimatione fallimini.

Gau. Scio ego (non æstimo) amicum mihi esse fidelissimum

Ra. Et quot putas idem credentes; immò, ut sibi videbantur, & scientes; cùm ad arctissimum verum esset examen, sese lusos invenerunt? Unde verò tot quotidie de amicis prodeunt querelæ? nisi quia, quos fidissimos habebaris, invenistis infidos. Nullius rei tam difficilis, quàm humani animi conjectura æstimatióque est.

Gau. Nihil conjicio, nihil æstimo, ut dixi, sed scio amicum verissimum me habere.

Ra. Habes rem, aut optimã, aut pessimũ errorem.

Gau. Nullum rei hujus errorem habeo, sed amicum multis, ac magnis expertum casibus.

Ra. Habes ergò rem dulcissimam, sanctissimámque; quâ unâ, post virtutem solam, nihil homini melius in hâc vitâ, seu natura, seu casus aliquis, seu labor, ac studium dedit. Dulces, fateor parentes, dulces filii, dulces fratres: possunt tamen amarescere; nec parentes ideò, nec fratres quidem desierunt esse, nec filii, cùm dulces esse desierint: at amicus solus (dum sit verus) dulcis, & charus esse non desinit. Chari, inquam, sunt parentes: nónne autem Jupiter Saturnum regno patrẽ expulit? Nicomedes, Prusiam Bithyniæ regem, suum patrem, consilia licet necandi filii agitantem. vitâ privavit? & Ptolomæus, hinc Philopator dictus, patre, ac matre, insuper & fratre occisis, ad ultimum & uxore Euridice interfectâ, regnum Ægypti scortorum sic rexit arbitrio, ut nihil in regno proprium haberet, præter nudum, & inane regis nomen? Nónne & Orestes Clytemnestram matrem? Agrippinam Nero? Antipater Thessalonicem interfecit? Chari filii; Nónne Theseus Hippolytum castissimum? Philippus rex Macedoniæ, Demetriũ filium adolescentẽ optimum jussit occidi? Nónne & Ptolomæus alter, adversum

pietat

pietati nomen, & ipse quoque fidissimus Rex Ægypti, duos? Et Herodes Rex Judææ, unum? Et Constantinus Romanorum Imperator unum quoque Crispum filium interemit? Nónne Maleus, dux Carthaginensium Carthalonem filium crucifixit? Quin & matres, quarum amor hinc intensior, hinc mitior sexus, in filios sævierunt. Nota omnibus Medea. Quid Laodice Cappadociæ Regina, quæ regnandi cupiditate filios quinque mactavit? Chari, inquam, parentes (repeto enim) chari filii, chari fratres. At (ut uno exemplo omnis claudatur impietas) Phraates rex Parthorum, omnium regum sceleſtiſſimus, omniúmque mortalium regnandi, non cupiditate, sed rabie furiisque actus, Orodem senem, & afflictum patrem, ad hæc & triginta fratres suos, dicti regis filios, suúmque insuper filium occidit, ne quis superesset in Parthia, qui regnaret. Sed vetusta hæc. Nunquid non & recentiore memoria inter patrem, & filium, de regno, in Britannia certatum audivimus? & nudiustertius inter fratres in Hispaniâ decertari vidimus? quanquam talium odiorum, & maximè fraternorum, crebra adeò, & nova & vetera sint exempla, ut penè laboriosius sit exquirere, qui amici fratres fuerint, quàm qui hostes, utrunque post ponimus: Remedia enim nunc, non exempla colligimus. Quid præterea? An non chari conjuges, charæ uxores? Sed interrogabis Agamemnonem & Deiphobum; &, de vestris, Claudium Cæsarem, ac minorem percunctaberis Africanum. Hi tibi, quàm chari fuerint uxoribus suis dicent: contrà verò Octaviam sciscitare, & Arsinoem, quid illa de Nerone suo, hæc de suo sentiat Ptolomæo. Illa de adoptivo, hæc de naturali fratre, utraque de marito. Illa quidem in seipsâ, hæc in filiis experta, testabitur. Eminentia, ut vides, & clara decerpimus; vulgus; & urbes, & communem vitam hominum, his plenam querimoniis, prætерimus.

terimus. Quibus ita se habentibus, cùm in omni genere aliorum, qui charissimi videantur, odiis sæpe latentibus, sæpe etiam manifestis, multa insit amaritudo: sola amicitia odiis vacat. Nemo unquam non dicam occidit, aut perdidit amicum, sed ne læsit quidem volens. Quamobrem si amicum verum, qualem prædicas, invenisti, magnas te divitias invenisse credito; illud vide, (ut magna pars hominum rebus dedita vilibus, nobiliúmque contemptrix, & agris, aut mercibus, quàm amicitiis, ac virtutibus colendis intentior) quod optimum nactus es, negligas. Si tantam curam impenditis custodiæ auri, & argenti, atque orientalium lapillorum, quæ sunt terræ fæces, & pelagi purgamenta: quanta diligentia amici cultui impendenda est, rei pretiosissimæ, ac divinæ? Ne qua unquam re offensus, ne quo unquam verbo alienatus effugiat, serúmque audias illud Ecclesiasticum: Sicut qui dimittit avem de manu suâ, sic reliquisti proximum tuum, & non eum capies, non illum sequeris, quoniam longè abest. Effugit enim, sicut caprea de laqueo, quoniam vulnerata est anima ejus; ultrà eum non poteris colligare. Proinde ingens bonum habes, ac suave; operosum tamen, ac difficile, quæsitu, inquam, operosum, & custodiâ. Magnus thesaurus est amicus, sed magnâ servandus curâ, magno, si pereat, lugendus fletu.

De Divitiarum copiâ.

DIAL. LIII.

Quando foramen acus poterit penetrare camelus,
Tunc poterit dives regna videri poli.

Gau. SEd abundo opibus.

Ra. Jam non miror, si & amicitiis abundare visus eras. Non est novum, neque insolitum,

 locu-

locupletum limina vulgaribus amicitiis & simulatis obsequiis frequentari.

Gau. Opum magna vis est mihi.

Ra. Anceps, & onerosa felicitas, & quæ plus invidiæ sit habitura, quàm gaudii.

Gau. Divitiæ exundantes sunt.

Ra. Non statim ideo exundans quies, exundánsque jucunditas; vix divitem invenias, qui, non sibi meliùs fuisse in mediocritate, vel honestâ etiam paupertate, fateatur.

Gau. Multæ mihi accrevere divitiæ.

Ra. Securitas, gaudium, tranquillitas decrevere, quæ, si cum illis crescerent, non amari tantùm divitias peterem, sed hortarer.

Gau. Opes multas habeo.

Ra. Habes rem quæsitu difficilem, custoditu anxiam, amissu flebilem.

Gau. Magnæ mihi divitiæ sunt.

Ra. Sparsæ si fuerint, decrescent, servatæ non te divitem, sed occupatum, non dominum, facient, sed custodem.

Gau. Divitias habeo ingentes.

Ra. Vide ne potiùs habeare; hoc est, ne non divitiæ tuæ sint, sed tu illarum, neque illæ tibi serviant, sed tu ipsis. Nam, si nescis, plures multò sunt, qui habentur, quàm qui habent, multóque crebriores, quos propheticus sermo notat: Viros divitiarum, quàm divitias virorum; sic vos vestra cupiditas, vilitásque animi, de dominis servos facit. Usus quidem pecuniæ notus est, ut naturæ necessaria comparentur: pauca simul, & exigua, longéque facilia: quicquid excesserit, grave est; nec jam divitiæ, sed vincula, sed compedes: nec jam corporis ornamenta, sed impedimenta animi, & sollicitudinum atque formidinum acervi.

Gau. Divitiis plenus sum.

Ra. Cave ne te rumpant, Omnis enim plenitudo quæ-

quærit exitum. Multis mortem attulere divitiæ, requiem ferè omnibus abstulere.

Gau. Opes habeo immensas.

Ra. Bonis moribus rem adversam. Nimiæ opes, non modò singulorum hominum, sed populi Romani corruperunt mores, mirámque illam, & eximiam fregere virtutem; qui tam diu clarus, & tam diu justus, atque integer, quàm diu pauper fuit: in egestate victor gentium, &, quod est gloriosius, victor sui, domitórque vitiorum, à divitiis victus est, atque pessundatus nota loquor. Quid nunc tibi de divitiis sit sperandum, vides.

Gau. Divitiis affluo.

Ra. Quantum mallem virtutibus abundares.

Gau. In divitiis requiesco.

Ra. Consopiti estis in vepribus, miseri. Gravis sopor, qui non sentit aculeos. Venit ecce, quæ vos excitet & exponat luce clariùs, id, quod scriptum est: Dormierunt somnium suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.

De inventione Aurifodinæ.

Dial. LIV.

Quærit avara manus lucrum per saxa, per ignes;
Abdita nec tellus tuta manere potest.

Gau. Aurifodinam inveni.

Ra. Hæc spes opum, multis inopiæ, nonnullis exitii causa fuit: dum, neglectis omnibus aliis curis huic uni deditis, & laboris plurimùm, & lucri modicum res habuit; dum ad hanc auri cupidinem cœlo, & Sole derelicto, in tenebris ævum agere didicerunt, cœco, & noxio, ante tempus, vapore consumpti.

Gau. Aurifodinam casus obtulit.

Ra. Ut aversus à contemplatione cœlestium,

terreſtribus inhies; neque tantummodò humi acclivis, ſed ſub terrâ merſus, infeliciùs vivas, & breviùs.

Gau. Aurifodinam ingredior.

Ra. Nero Cæſar, ſupremâ illâ ſuâ nocte terribili, & miſerâ, ſed ſibi debitâ, ut quoddam ſpecus ingrediens, ignominioſam mortem, & ludibria populi perſequentia evaderet, à ſuis admonitus, negavit vivum ſub terram ſe iturum. Tu nullo metu impellente, ſed avaritiâ rapiente, vivus is ſub terram: neque hinc te almum cœli limen retinet, illinc atræ telluris horror excludit. Quid mirum: per omnes terras quærendæ divitiæ homines fatigant, quando & ſub terrâ quæſitæ, & effoſſæ, tartareos exagitant manes, utque ait Naſo:

Itum eſt in viſcera terræ.
Quaſque recondiderat, ſtygiiſque admoverat umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Gau. Aurifodinam inveni.

Ra. Vetus eſt verbum: Sæpe unus leporem movet, alter capit. Inveniſti prædam, quàm plurimi concupiſcant; unus rapiat, & tu ille forſitan unus non ſis. Circum optabilia fit concurſus, & periculum eſt, inveniſſe unum, quod cupiant multi, nullus partiri velit. Hæc eſt cauſa, cur, cùm Italia (ut ait Plinius) metallorum omnium fertilitate nullis cedat terris, interdictum id vetere conſulto, patrum, atque occultatum eſt, ut Italiæ parceretur.

Gau. Auriferam terram fodio.

Ra. Labor certus, eventus ambiguus. Quid, ſi multum invenias, ſed non tibi? quid, ſi tibi inveniſſe pejus ſit, & nihil inveniſſe erat melius? Humano ſæpe gaudio mœror eſt proximus.

Gau. In aurifodinam deſcendi.

Ra. Inter homines quæri ſolet, quod inventum, mergat in tartara: tu apud tartarum quæris, quod te tollat ad ſuperos.

Gau. Au-

Gau. Aurifodinam reperi.

Ra. Pronum iter ad inferos invenisti.

De inventione Thesauri.

DIAL. LV.

Collige thesauros quos nulla ærugo peredit;
Nec tineæ, nec quos fur malus abripiet.

Gau. THesaurum reperi.

Ra. Cave dolos, & insidias fortunæ. Hamis esca prætenditur: Viscus, & laquei blandum aliquid præ se ferunt.

Gau. Thesaurum inveni.

Ra. Multis thesaurus mors fuit: ut nullum corpori periculum sit, discrimen est ingens animæ. Non satiant opes desiderium, immò nec mitigant, sed accendunt humana cupiditas successibus inardescit, & crescente auro, crescit auri sitis, & quærendi studium, minuitúrque virtus, quæ una mors animæ est.

Gau. Thesaurum mihi sors obtulit.

Ra. Pondus infestum, contrariúmque modestiæ. Nil sibi non arrogat, quem repens fortuna beaverit.

Gau. Inscius in thesaurum incidi.

Ra. Tutiùs forsan in colubrum incidisses. Cùm enim divitiæ auri, & argenti virtutum inopiam afferre soleant; ídque sit omnibus proprium, tum præcipuè repentinis: quòd aliæ, si sensim nocent, dum & vero aliquid detrahunt indies, & opinionibus falsis robur adjiciunt, hæ subitum pariunt stuporem, improvisóque impetu mentem turbant.

Gau. Thesaurum inventum domi abdidi.

Ra. Quod in hac tuâ lætitiâ summum est, invenisti gravem, & inutilem terræ fæcem, pudeat cœlestis naturæ animum his attolli.

Gau. Thesaurus insperatus obtigit repentè.

 Ra. Hunc

Ra. Hunc mansurum credis, at repentè desinet. Quæcunque ferè citò crescunt, citò occidunt. Subitæ opes, quasi felicitas somniantis.

De Fœnore.

DIAL. LVI.

Ingens est usura malum, mala pestis in urbe:
Impia non aliud tartara majus habent.

Gau. PEcuniam in tuto fœnore posui.

Ra. Est & qui bene inventis, malè utitur, & qui malè inventis, pejus & pessimè. Tu pecuniam invenisti non ut dives fieres, sed ut malus, non tam malus (ut auguror) futurus, ni pecuniam invenisses. Sunt enim, qui successibus nequiores fiunt; non Dei munus agnoscentes, neque illi saltem similes, de quo scriptum est: Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei: sed apertam sibi cœlitus nequitiæ semitam existimantes. Invenisti ergò pecuniam, quâ dedecus mercareris, & exanime metallum animæ tuæ sarcinam faceres infelix.

Gau. Fœnus bene posui.

Ra. Malum non bene poni dixeris, sed deponi. Siquidem malum pondus excusseris, bene erit: alioqui, ubicunque posueris, dum ad te pertineat, malum esse non desinet.

Gau. Fœnus optimum bene collocavi.

Ra. Quomodo bene collocetur malum videris. Sanè quantò opimius malum, tantò est pejus. Notum illud Davidicum: Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Quantò ergò ditior fœnerator, tantò & nequior, tantò major avaritia, major impietas.

Gau. Fœnori studeo.

Ra. An nulla artium erat, cui meliùs studeres? An erant multæ, sed huic aptius erat ingenium? An quid rei est, ut huic uni studio animum applicares,

cares, quo, nescio, an aliud usquam fœdius invenire potueris, aut vilius: aut tam miseri prorsus & dejecti animi, tanquam inertis judicium? Tot undique patent artes: tot vivendi viæ: pessimam omnium elegisti: quòd quietior visa est, sedere, scilicet & numerare dies, ac velocissimi finem mensis expectare: non intelligens, tibi quoque horas diésque, & menses, & annos currere; ut nexis tuis, sic & tibi terminum instare: sic inquam illis, ut tibi: fit tibi ut naturæ debitum solvas, turpiter parta destituens, & incertus tui. Extorques ergò pauperibus, quo ignotos dites, & futuri semper metuens judicii & obscœnæ interim non dominus, sed custos pavidus rapinæ, fame pressus, & infamiâ. Mirarer in urbibus politicis, huic flagitio locum esse, nisi esset & reliquis. Itaque, cum paulò ante hoc tempus fœneratores, ut leprosi, à consortio hominum segregati agerent, nec tantùm ad eos nullus accederet, nisi egenus, sed etiam ut malè olentes: atque contagiosi ab obviis vitarentur, nunc jam non modò cum populo, sed cum principibus conversantur, & matrimonia contrahunt, & dignitates adipiscuntur. Tanta vis est auri, immò quidem, quod pro monstro audias, ipsi, quos Deus omnipotens malè perdat, principes fœnerantur, tam levis animæ, famæq; jactura, tam suavis, undecúnque quæsitæ pecuniæ odor est.

Gau. Fœnerari juvat.

Ra. Turpis delectatio, & misera.

Gau. Fœnerari solitus sum.

Ra. Si Catoni credimus, hominem occidisti.

Gau. Fœnerator sum. Artificium aliud non didici.

Ra. Hic avaritiæ clypeus, hæc causa prætenditur: quòd, si discere volenti, quoque difficile est: quid discat invitus.

Gau. Semper Fœnerator.

Ra. Semper igitur miser eris, semper cupidus, semper inops.

De fertilitate Terræ.

Dial. LVII.

Si vivis largis agri proventibus, esto,
Munificus, largo semine sis melior.

Gau. Fertilis ager est mihi.

Ra. Vim fœcundatoris intellige, donisque cœlestibus sic utere, ne displiceas largienti, quod ita demum ritè facies, si & sobrietatem & modestiam fertilitas non excludet, & ubertatis in partem, egeni venient, atque amici. Nil soli dulce, nil sapidum.

Gau. Agrum fertilem exquisitissimè colo.

Ra. Non homo terræ, sed terra homini servire debuerat, hominum culpis effectum est, ne terra possessori suo sine labore respondeat. Inculta messem horridam, lappas, & tribulos, paritura: hanc ferro sollicitare mirísque blanditiis mollire, mortalis coëgit indigentia. Hinc fluxit initium sanctissimæ; & innocentissimæ quondam vitæ. Nunc uni ex multis; & prisco labori, & novis vitiis obnoxiæ, postquam nihil invidiæ, atque avaritiæ inaccessum, rusticas etiam casas urbana piacula pervasere. Certè ultimos hominum, rusticos malos fuisse convenit; unde illud poëticum,

Extrema per illos justitia excedens terris vestigia fecit.

Sed verendum, ne qui mali fuerant novissimi, primi sint, ut si unquam esset ad virtutem reditus & ad priscos mores, in hoc quoque sint ultimi. Nunc ad ipsam agriculturæ artem redeo, quæ magnis olim tractata viris, atque ingeniis in pretio fuit, in quâ, ut multis in rebus, altum locum Cato Censorius tenet, de quo cùm verissimè scriptum sit, optimus Senator, optimus Orator, optimus Imperator, tandem laudis ad cumulum illud est additum, sine

æmulo,

æmulo, sive sine exemplo sui temporis agricola: quem puderet igitur cum Catone terram colere, quis omnino sibi turpe aliquid duceret, quod pulchrum ille sibi duxisset, qui præter corporis atque animi virtutes rerúmque gestarum gloriam etiam de Hispaniâ triumphasset? Quis sollicitare atque hortari boves erubesceret, quos in sulcum urgeret illa vox, quæ tot magnos exercitus in prælium accendisset, tot ancipites causas disertissimè perorasset? quis rastrum atque aratrum fastidiret, quod illa triumphalis ac philosophica manus attingeret? quæ insignes de tot hostibus victorias peperisset, tot de rebus optimis præclaros libros scripsisset, sive ad philosophiam, sive ad historiam, sive ad usum vitæ spectantibus, quales sunt, quos de hoc ipso quod nunc loquimur, scripsit. Primus equidem colendi auri præcepta collegit in formam artis, ac redegit in literas, secutíque illum multi alii, quorum quidem humile illud ac depressum artificium, nobilissimis atque altissimis versibus extulerunt, quos tunc memorans, nec humanæ immemor necessitatis, agriculturam certè non improbo. Nunquam tamen, aut scriptorum claritas, aut inopiæ metus coget; ut liberalibus, & honestis artibus præferendam censeam, nec æquandam quidem. Quamvis enim eosdem, duces simul, illustres, & agricolas, primum illud imperii tempus habuerit, mutata jam spatio res est. Neque (ut fragilior nunc natura est) ad res tam varias ingenia nostra sufficiunt. Hâc ætate igitur, excellentibus viris agriculturæ operam dare, non pro arte, vel negotio, sed pro otio, & curarum alternatione permiserim; utque interdum teneros ramos pubescentibus, gemmis inserere, luxuriantia folia curva falce compescere, lascivos palmites, prolis in spem, scrobibus cavis infodere, sitientibus pratis querulos rivos prono calle divertere, illos sinam: sic fodere

pertinaciter, atque arare: totóque animo incumbere terris, nisi necessitas cogat, indecorum atque indecens docto fortíque viro arbitror, cui nobilioris exercitii deesse materia vix possit. Natura parens optima: dum multas mortalibus artes daret, ipsa etiam distinxit ingenia, ut cui quisque erit aptissimus, illi insistat. Videbis aliquem, qui mediocri ingenio, tam solerter, aut arva sulcet, aut maria, ut in hac re cujusvis acumen philosophi, nulla sibi conferri possit industria, stultum, & inglorium fuerit cum alio, non in tuâ, sed illius arte contendere, ubi toto major vertice, minor appareat, & victor in maximis ac multis, parvis in rebus facilè vinci queas.

Gau. Ager hâc mihi æstate præfertilis fuit.

Ra. Proximam operire: præsens sæpe fertilitas venturæ sterilitatis arra est: rara quidem sine intermissione prosperitas.

Gau. Diligenter agrum colui.

Ra. Bene, si nil melius quod faceres, fuit.

Gau. Colui vineam exquisitè.

Ra. Lætam cum illâ fortè vindemiam pactus, an & cum pruina, aut etiam cum grandine pepigisti?

Gau. Solito largius arvum sevi.

Ra. Plures pasces grues rure, plures domi mures, volucrum hospes, ac vermium, lolii excussor, areæ compactor, horrei architectus, metentium servus, ac terentium.

Gau. Sevi agrum largiter.

Ra. Esto, in spe bonâ metes: quod sevisti triticum, atque sollicitudinem: nisi illud est verius, quod triticum plurimorum, sed anxietas tua est: & , ut propriè dixerim, ager ipse est animus, cultus intentio, semen cura, messis labor: hanc uberrimam percipies.

Gau. Rus optimè colui.

Ra. Dicam, quod mireris. Illi ipsi antiqui agricolæ,

colæ, viri fortes: quibus gloriæ fuit agricultura, colendum bene censuerunt: sed non optimè: incredibile primo forsan auditu, at experientiæ comprobatione, verissimum. Vix enim fertilitas sumptum æquat: estque apud ipsos veteres hominis, atque agri comparatio non inepta, ut uterque, si sumptuosus fuerit, quamvis & quæstuosus, reliqui nihil, aut modicum sit. Neutrum magni igitur existimandum.

Gau. Summo studio terram colo.

Ra. Te mallem coleres; sed terrestre animal terram amas, nec multum tu illam, quam nunc percolis, impinguabis. Cole agrorum, atque arborum quantum vis, neque multos terræ pedes ad ultimum occupabis, neque (ut ait Flaccus).

Harum, quas colis arborum,
Te, præter invisas cupressos,
Vlla brevem dominum sequetur.

De Viridariis.

DIAL. LVIII.

Delectant flores, & amœni gramina campi;
Quæ tamen & molles reddere sæpe solent.

Gau. AMœna mihi sunt viridaria.

Ra. Habent hæc interdum fateor, honestæ aliquid voluptatis, nonnunquam etiam inhonestæ: æquè igitur studiosos, ac voluptuosos videas umbrosis secessibus delectari. Nam & ingenium locus excitat & ad pœnitentiam quosdam, alios ad incontinentiam, & lasciviam exhortatur. Nec de nihilo est, quòd summus orator, dum infesto reo adulterium objiceret, amœna, in quibus id commissum esset, loca descripsit, quasi ad flagitium stimulos: non locis ergo, sed animo gauden-

dum est, si talis obtigit, qui bene locis omnibus uti norit.

Gau. Secretis viretis affluo.

Ra. Secretum Tiberii viretum, & secessum Capreæ quis ignorat? Pudet, pigétque exequi, quæ itidem omnibus nota sunt; ille senex Hircinus loca illa seposita, quibus probris infecerit. Quanto autem gloriosius, arido in rure exul Scipio Africanus vixerat; quàm suis in voluptatibus princeps ille Romanus? Repeto igitur. Non in locis, neque ullis, præter animum, rebus, habitat omnis vestra felicitas. Unde & qui solitariam vitam, recessusque abditos laudarunt, sic intelligi voluerunt, si his animus uti sciret, & non aliter. Proinde quem tu de viretis tuis fructum colliges, expectandum erit, at tum demum, quid pronuntiem, videro. Nam si locis tantum gloriaris, quæ tua nudius tertius non erant, & tua forsitan cras non erunt, ac, si ritè consideres, tua etiam nunc non sunt, alieno proculdubio gloriaris? Quis hic gloriæ tuæ locus? Quid ad te, si gelidæ per æstatem alpes? Si Olympus nubibus altior? Si ramosus, ac frondifer Apenninus? Quid, si lucidus Ticinus? Si amœnus Athesis? Si sonorus Sorga? Hæ, si laudes sunt, certè non sunt hominum, sed locorum, tuum sit expedit, quo lauderis.

Gau. Decoris spatior viretis.

Ra. Refert, quænam curæ interim tuo in pectore spatientur. Nam quid juvat, arculâ in eburneâ unguenta olida condidisse? quid pulchris in locis turpem animum? Quot in turpibus horridis sanctissimi floruerunt viri? Quot in pratis virentibus turpes adulteri marcuerunt? Adde, quòd non animis solùm, sed corporibus vitæque hominum interdum, loca hujusmodi nocuisse compertum est; non tantum haustu aëris immodico, sed ferro etiam; occultóque impetu. Quis non legit apud

Cur-

Curtium, amœnissimos nemorum recessus, & vireta illa Medorum manu consita regum, ac Satrapum curam, & præcipuam (ut prohibent) voluptatem? Atqui in illis, jussu ebrii, ac vesani Regis adolescentis, interfectus est Parmenio clarus senex, & (ni fallor) Macedonum primus ducum. Quis non novit Cajetani littoris flexum illum, quo nullus sub cœlo pulchrior, nullus amœnior: illic, jussu temulenti & crudelis Antonii occisus est Cicero. Et poterat utcunque tanto viro locus convenire, ut postquam scilicet Romæ mori fato vetitum erat, florido in rure moreretur florentissimus oratorum, utique optimus. Sed & modus, & author mortis prorsus indignus fuit. Spatiabatur illis fortè tunc in locis Cicero, urbanas fugiens procellas; &, vel ad philosophiam, vitæque cultum, suo more, novi aliquid cogitabat, vel Remp. miseratus, de statu patriæ conceptum dolorem animi, oculorum oblectatione leniebat; quando ab illo omnis hoste virtutis, immissi carnifices, talem virum abstulerunt mundo, qualem (ut auguror) sæcula nulla restituent. Sic est, igitur loca delectabilia sæpe insidiis opportuna sunt, dum licentiùs ibi, laxiúsque degitur, aversisque magis sensibus à circumspectione periculi. Nam & laqueo densis sylvis feræ, & visco volucres, faciliùs in ramis viridibus capiuntur.

Gau. Lætus in viridariis & curarum vacuus dego.

Ra. Lætitia, curarúmque vacuitas cautioni semper adversa est, dum sua nempe quisque pericula, dum communem humani generis statum omnes acriter cogitant, vix aut lætus valde; aut curarum vacuus quisquam vivet, neque locorum species, neque opum spes oblivionem attulerit impendentium malorum.

Gau. Libenter in viridariis meis versor.

Ra. Non hercle libentiùs, quàm apri, & ursi,

Non

Non refert autem ubi ſis, ſed quid ibi agas. Nunquam te locus nobilitaverit, ſed tu locum: neque id aliter, quàm præclarum ibi, & inſigne aliquid moliendo.

De Gregibus & Armentis.

DIAL. LIX.

Formoſi pecoris ſi cultor amore traharis,
Te pauper potiùs, quàm pecus, ipſe trahet.

Gau. GAudeo gregibus, & armentis.

Ra. Brutinum gaudium.

Gau. Armentis, ac gregibus abundo.

Ra. Belluina proſperitas, quam belluæ pepererere.

Gau. Amo greges, & armenta.

Ra. In omni amore, amantis, & amati ſimilitudo ſuſpecta eſt.

Gau. Armenta, gregéſque amo.

Ra. Amatis omnia, niſi vos invicem, ac virtutem; quæ imprimis erant amanda, negligitis, & quæ negligenda, diligitis.

Gau. Amo armenta gregéſque.

Ra. O miſeri rerum vilium amatores, oſoréſque nobilium: amatis, quæ ſe, nec amari ſentiunt, nec amantibus vicem reddunt. Cùm interea, nec vos vicem reddatis amantibus, totúmque hoc malum facit avaritia, ut non modò ſervum ingenuo, ſed pecus homini præferendum exiſtimetis.

Gau. Armentorum gregúmque ingens copia eſt.

Ra. Si per te ipſum illos paveris, quid, niſi occupatiſſimus paſtor eris? Officium vile, laudatum licet à multis, ante alios à Catulo Veronenſi: ſin per alios non tu paſtor, ſed paſtorum ſervus, paſtorúmque dolis expoſitus. Nunc vicinus obfuerit, nunc præcipitium, nunc morbus, nunc abactor: quotidie demum aliquid fingendum, unde damnum tibi.

tibi dolórque, & illusio. Magna verò pars mali fuerit illusor rudis.

Gau. Armentis ac gregibus dives sum.

Ra. Laudatæ divitiæ, sed incertæ, & casibus multis obnoxiæ, fraudibus, rapinis, pestibus, quæ tam crebræ, támque validæ sunt, ut sæpe totos greges, totáque lacerent armenta, nota pestis quam Lucretius, quámque illum sequens Maro, descripsit. Et quàm multas putas famosas minus scriptorum penuria, sed damnosas æquè?

Gau. Dives sum gregibus, & armentis.

Ra. Vagæ, patentésque divitiæ, quæ (non dicam) arcula, ut aurum, ut gemmæ, sed ne domo (licet amplissimâ) claudi possint, tam nec à servis, nec à furibus, nec à feris atrocioribus tutus es, omnibus in tuas divitias datum jus.

Gau. Gregibus & armentis gaudeo.

Ra. Gaudes semel, doliturus millies, nullus dies sine rumoribus mœstus ibit. Nunc irruerint Sabæi, tulerintque omnia, nec non pueros gladio percusserint, ut pecuoso illi quondam nunciatum seni est, nunc bos cornu fregerit, nunc crus equus, nunc vagantem lupus agnum, nunc infectum gregem mors invaserit. Non sat miseri vestris malis, & mortalitate propriâ visi estis, nisi mortes quoque brutorum animalium lugeretis?

De Elephantibus & Camelis.

DIAL. LX.

Grandia sunt dominis animalia magna voluptas,
Sæpe tamen famulis damna dedêre suis.

Gau. Sunt mihi Elephantes.

Ra. Cui quæso usui, pacis-ne an belli? His, duo illi notissimi hostes Italiæ, Pyrrhus, & Hannibal, quibus Romanas dum turbare acies sperant, suas

ſuas turbavere. Animal grave prorſus, & enorme, quódque (ut ex hiſtoriis noſti) ſæpe ſuis exitio fuit, aſpectu mirum, & mole, & ſpecie, & odore, & ſtridore terribile, effectu autem inutile, procuratione difficile.

Gau. Eſt mihi ingens Elephas.

Ra. Fuerunt olim in Italia Elephantes, non venatu quæſiti illi quidem, ſed ab hoſtibus capti, & in triumpho ducti, quóſque primâ fronte terruerant, equos Italos victores in capitolium ſecuti: erepti autem Pyrrho, Carthaginenſibus verò non erepti tantum, ſed etiam interdicti. Sic enim in conditionibus pacis, quàm victi petierant, nominatim cautum: ut & quos haberent domitos, traderent, & alios non domarent: ita ſenſim obſolevit uſus Elephantum, non ſolùm in Italiâ, ubi longè advenæ, vſque advecti erant; ſed in Africâ etiam, & Ægypto, quæ illorum ſunt viciniores origini. Itaque & in Italiâ, avorum memoriâ, unicum Frederico Romanorum principi, fuiſſe, & nunc Ægypti tyranno, non niſi unicum eſſe, fama eſt. Utrunque verò ad ſpectaculum potiùs, quam ad uſum. Sic in Indiâ, atque Æthiopiâ exterarum tædio gentium liberati, ſylvas patrias incolunt Elephantes. Tu quis es, qui Elephante gloriari videris, altérne Annibal? qui uno vectus Elephante, unóque fretus oculo Italiam fatigavit. Ego hanc belluam, etſi humani æmulam intellectus, ab authoribus proditam, & moribus miris inſignem, habendo tamen inutilem, & ineptam, & regiæ potiùs luxuriæ, quàm privatæ fortunæ habilem dico: quæ domum impleat, horreum exhauriat.

Gau. At Camelos habeo.

Ra. Una eſt penè ratio utrorumque, niſi quòd elephas turribus, camelus ſarcinis ferendis idoneus, eóque utilior, aptiórque: ſi conſilium petis, utere belluis, quas his, ubi vitam agis, mundi partibus,

tibus, genuit natura, parens prudentiſſima, quæ & belluas, & alia, ſuis quæque climatibus aptiora diſtribuit.

Gau. Camelum habeo.

Ra. Tria millia habuit, & amiſit Job, & morbi, & raptores, & infecta paſcua, & ruinæ, & mille caſus, veſtra undique armenta circumſident; campi, & colles, & mœnia perduntur aſſiduè. Quid his facias, quæ non ſtant? Bona veſtra ferè omnia in perpetuo motu ſunt, &, quam, inſitâ virtute animi, deberetis famam quærere, peregrinorum animantium novitate ſectamini.

De delectatione Simiæ.

DIAL. LXI.

Iucundos tibi ſi præbebit Simia ludos,
Si modus abfuerit, Simius alter eris.

Gau. Simia delectabilis eſt mihi.

Ra. Fœdum animal aſpectu, triſte animal effectu, de quo, quid aliud quàm tædium ſperes? Quicquid domi reperit, aut corrumpet, aut ſparget. Si his, atque hujuſmodi delectaris, utique delectabilis Simia tua eſt. Monſtruoſam belluam vocat Cicero, nec minus aliquid mirum dicit, quàm urnam ſortium evertiſſe, idque pro oſtento, Græcorum in hiſtoriis ſcriptum eſſe, jure optimo doctiſſimus irridet, cùm verè mirum potiùs videri debeat, ſi non omnia vertat, ac diſſipet.

Gau. Ludicris animantibus abundo.

Ra. Turpe ſimul, & ludicrum eſſe aliquid non poteſt. Quis enim in turpitudine ludus eſt? Quinimò ab omni, quod oculos, auréſque, & nares, & animum afficiat, fugiendum eſt: corrupti guſtus eſt amara diligere. Sed hic veſter eſt mos, turpibus delectari: neque verò turpia & inepta tantùm anima-

animalia; sed quo nihil est fœdius, obscænos etiam homines, linguáque & moribus odiosos, in deliciis habetis; &, ad summam, quantò quidque deformius, tantò vobis acceptius, chariúsque: hæc in rebus omnibus, uniformis est regula, hic amor, hæc indoles, hoc studium, hæc vestri judicii laus est.

De Pavonibus, Pullis, Gallinis, Apibus, & Columbis.

DIAL. LXII.

Irrequietum animal gallina est, atque columba,
Pro magno damno, commoda parva ferunt.

Gau. PAvonibus affluo.

Ra. Ex illorum caudis argioculos reperisse consilium fuerit, ne pedibus noceat notissima tegularum pestis.

Gau. Pavones multos habeo.

Ra. Avem visu pulchram, non inficior, atque amœnam: sed hæc voluptas oculorum, multo aurium tædio pensanda est: quibus contra illum tartareæ vocis horrorem, vel fugæ, vel Ulyssea picis auxilio opus sit, ut sileam omni pejus tædio, vicinorum odium, ac lamenta, vos verò, dum imperiosæ, & nihil intentatum relinquenti gulæ pareatis, nec aliena, nec vestra incommoda cogitatis: obliti, hanc viris olim fortissimis sollicitudinem non fuisse, quando intacti pisces, & feræ, & volucres tutæ erant, & præter pennas, nil in pavone placebat (ut Naso ait.) Neque enim sanè, quid in hac ave tantopere placeat, invenio, præter nobilitatem carnium, quæ non putrescere dicuntur, longum etiam in tempus si serventur, quod & tibi licitum experiri, & expertum se asserit Augustinus. Ita vestram famem, nisi adsit ambitio, nec cibus satiat, nec

nec voluptas. Pavonem certè, cibi gratiâ, Romæ primus occidisse fertur Hortensius Orator, vir eloquio clarus, moribus delicatus, & mollis, ut fœmina, sed qui morum plurimos, eloquii autem raros habet imitatores.

Gau. Pullos nutrio.

Ra. Impedimentum domui, escam vulpibus, areæ suffosores, quorum ungulis, & pulverem solum semper, & nunquam superficies æqua sit.

Gau. Gallinarum magnus est numerus.

Ra. Ut cessent tædia, penè par fructus, & impensa erit: magno prætio, longísque clangoribus exiguum ovum constat.

Gau. Sed abundo opibus.

Ra. Non mortalis modò, sed volatilis, & fugitiva felicitas tua est.

Gau. Alvearia multa sunt mihi.

Ra. Non minùs in quolibet, quàm vel in magnâ urbe negotii, vel in castris strepitus est, nunc examina fugient, nunc pugnabunt reges, nunc tinnitu æris, nunc jactu pulveris res egebit, ut salva sit. Sæpe omnia expertus, nil perfeceris, qui, cùm ditior esse credideris, nudus sis: proinde si servandi studium, cum melle contuleris, mel amarum votes.

Gau. Sed columbis affluo.

Ra. Atqui apum in thalamis siletur per noctem (ut Virgilius ait,) in columbario autem nunquam: vix est animal inquietius columbo.

Gau. Plena sunt mihi columbaria.

Ra. Sunt qui litigent, & qui gemant, qui diebus domum fœdent, noctibus somnum frangant. En magni gaudii materia.

De Piscinis.

DIAL. LXIII.

Et juvat, & licitum est, piscando fallere tempus,
Omne tamen tempus perdere pisce, nocet.

Gau. PIscinas mihi extruxisse gaudeo.

Ra. Non puto, feliciùs extruxeris, quàm Salomon. Cùm te ergo converteris ad universa opera, quæ fecerint manus tuæ, & ad labores, in quibus frustrà sudaveris, videbis in omnibus vanitatem, & afflictionem animi: ut unde gavisus fueris, fortasse doleas, jacturam existimans & temporis, & impensæ.

Gau. Feci mihi piscinas.

Ra. Non satis est gulæ causâ omnes terras lustrare, aquæ etiam tentantur, & in regno suo piscibus carcer erigitur.

Gau. Piscinas implevi.

Ra. Libertatem piscibus abstulisti, ac naturæ domum: quósque illa sanos fecerat, ægrotare docuisti.

Gau. Coëgi aquas in piscinam.

Ra. Vim aquis intulisse, in Julio Cæsare, tanto illo quidem viro, notatum, & superbiæ datum vides. Quid in te igitur speres?

Gau. Pisces in vivario conclusi.

Ra. Pennatas volucres vinculis, & imperio coërcetis: quid mirum, si pigris quoque piscibus imperatis? Omnia prorsus in vestrâ potestate, & vestris subjecta sunt pedibus, laboriosi, & cupidi mortales, præter unum animum, quem regere, & frænare, vel non potestis, (vel quod est verius) non curatis. Itaque vagus, & indomitus ille vos agitat, & in omne vanitatum genus, ac scelerum impellit, qui, si vobis, imò si rationi subditus, atque obediens

diens esset, ad meliorem finem, rectiori calle vos duceret, præstarétque, ut multa quæ cupitis, sperneretis.

Gau. Pisces inclusos in piscinis habeo.

Ra. Cùm omnia sint subdita vobis, vide, quàm decorum sit, esse vos subditos voluptati, rei omnium vilissimæ, rerum nobilissimos omnium quæ sub cœlo sunt. Sed sic est, omnibus imperare vultis, ut libidini serviatis. Neque verò novus hic error, nec plebejus, sed antiquus & illustrium. Piscinas ac vivaria ostrearum, primus instituit Sergius Orata Bajano in littore. Sub idem tempus, reliquorum piscium vivaria incepit Licinius Muræna, uterque cognomen, seu illud agnomen à pisce sortitus. En præclaræ agnominum causæ, quòd ille scilicet Oratam appetit, hic Murænam. En qui Africani, & Macedonici titulos mereantur, & forsitan non curarum minus hi, suis in piscibus capiendis, & condiendis, inque suis vivariis extruendis, susceperant, quàm Scipio, & Paulus in liberandâ, atque ornandâ patriâ, suisque victoriis ac triumphis. Ita penitus verum sit, quod quidam dicunt, quantitate curas hominum penè pares, qualitate verò longe impares. Atque ut mala semper exempla imitatorum turbis affluunt: secuti sunt Licinium hunc nobiles viri, Philippus, Hortensius, ac Lucullus, vir alioqui memorabilis, qui vivario simplici non contentus, illic prope Neapolin montem scindi fecit, non minori sumptu, quàm quo sibi villam erexerat, requiem captis piscibus meditatus, fluctu æquoreo scissæ rupis claustris, instar tranquilli portus, immisso. Quamobrem Magnus Pompejus, ut qui non vivaria, sed imperia cogitarent, haud illepidè hunc Lucullum Xerxem togatum, hoc est, montium effossorem nuncupabat. Quid de aliis? Murænarum vivaria primus fecit Curus quidam, nescio quis. Nam, cum omnibus Murænis suis, adhuc

malè

malè noscitur, quarum illi copia tanta fuit, ut earum sex millibus triumphalem cœnam Julii Cæsaris adornaret: ut hic quoque suos imitatores habuit, nominatim Hortensium Oratorem (de quo suprà diximus) virum, qui nunquam molli defuit exemplo. Ita vestræ literæ sæpe nihil detrahunt insaniæ. Nonnunquam verò (quod mireris) adjiciunt, dum licere sibi omnia existimant, qui literas didicerunt, & multa sibi arrogant, quæ sine literis non auderent. Et hic ergo vivarium habuisse dicitur, Bajani tractus in littore, ibique inter cæteros pisces, sic Murænam unam dilexisse, ut extinctam luxerit. En amor egregius! En docto, gravique viro dignus fletus, qui nec sui temporis bella domestica, neque proscriptiones, ac civium mortes flevisse legitur: nec Cannensem, si suum in tempus incidisset, fleturus fuerit ruinam, Murænæ obitum flevit: tanta hæc levitas facit, ut juniori venia debeatur. Antoniæ ætas, ac sexus excusabiliorem reddit ineptiam, quæ Murænam suam tamen non defunctam gemuisse, sed viventem aureis inauribus coluisse traditur. Sic, ut Baulos (id erat villæ nomen) ipsis Bajanis in finibus, multos, spectaculi novitate, contraheret. Fuerunt & vivaria cochlearum, & aliæ piscium vanitates, atque imprimis lupus tyberinus, inter duos præcipuè pontes captus. Sed satis multa de alienis erroribus. Tu, quò plures his implicitos vides, eò diligentiùs cave, ne similibus impliceris: neque tibi nunc usum piscium, sed nimis magnam curam rerum ignobilium interdico.

De Avia

De Aviariis, Avibúsque loquacibus.

DIAL. LXIV.

Qui gustus varios elementa per omnia quærit,
Et mortem, & morbos contrahit ante diem.

Gau. AVes varias in aviario conclusi.

Ra. Jam piscium minùs mirer ergastula. Sunt & volucrum, quibus latior, ac liberior patria cœlum erat. Invenit gula venationem, invenit piscationem, invenit aucupium: nec cœpisse satis est, quas liberas natura creaverat, nisi etiam asserventur. At quantò erat honestius gulam cogere, parabilibus, atque facilibus contentari, & sylvas feris, maria piscibus, aërémque volucribus linquere, quàm in his tantum studii ponere; quantum, si captandis in virtutibus poneretur, illas pridem (nam minimè fiunt fugaces) optimo studio quæsitas, intra animi habitum clausissetis, unde nec effugere possent, nec auferri.

Gau. Avibus aviarium implevi.

Ra. Rem nequaquam necessariam, & quæsitu, nec minùs custodiâ difficilem, pervetustam tamen, cujus ante mille quadringentos annos Romæ author fuit Lælius quidā, cognomento Strabo, vir equester: non ille quidem Lælius sapiens habitus: qui si aviaria reperisset, nomen sapientiæ perdidisset. Quædam sunt inventa (ut videntur) utilia ac jucunda, quæ tamen ingenia alta dedeceant. Qui piscinas, qui aviaria invenerunt, quid aliud, quàm gulæ studium habuerunt? quod virtutis cultoribus alienum est.

Gau. Inclusi pingues turdos & turtures.

Ra. Sed non tardos tortores, tot illecebris irritata gula supplicia exigit stomachi laborantis. An non satyricum illud audisti?

Pœna tamen præsens, cùm tu deponis amictum,
Turgidus, & crudum pavonem in balnea portas.

De

De pavone loquitur. Formosa etenim, & famosa est avis, sed non sola, quæ præcipitem gulam plectat. Gulæ quidem oblectatio, gustus brevis: ipse quoque mox in nauseam versurus, ni coërceas. Pœna autem longa, cruditas, indigestio, bilis, morbi, sæpe etiam & mors. I nunc turdis pinguibus, ac turturibus gloriare.

Gau. Habeo loquaces corvos, ac picas, & psittacos.

Ra. Lætatus his Augustus Cæsar, eos magnis emit pretiis, qui victorem, ac triumphantem Cæsarem salutarent. Cúmque subinde alii, atque alii ingererentur, satis se salutatorum talium domi habere, respondit: ponens illi metam vanitati, nisi corvus ipse novissimus, loco illo mirabili, pluris se, quàm cæteros redimi coëgisset. Et hæc quidem in Saturnalibus leguntur. Quid in naturali vicini nostri Veronensis historia? Corvus ille tam docilis è sutrinâ, ubi impensè alebatur, in publicum evolare solitus, & Tiberium Cæsarem, Drusúmque, & Germanicum nominatim, totum denique Romanum populum salutaret tantâ plebis gratiâ, tantóque omnium favore, ut cùm eum vicinus, vel invidiâ, vel irâ percitus, occidisset, ingenti omnium mœrore occisor ipse, ex eâ viciniâ pulsus primum, deinde etiam à populo interfectus sit. Corvus autem operosis exequiis, & solenni funere elatus, ac traditus sepulturæ. O ineffabilis populorum semper insania! in illa urbe fletum, & sepultum corvum, & ejus interfectorem, Romanum civem morte multatum: in quâ, nec Africanus major sepulchrum habuit, nec minor ultorem, quia (si diis placet) corvus hic populum salutabat, ut diximus, illi autem non salutabant, sed salutem populo, gloriámque contulerant. Adeò gratior vox corvorum, quàm virorum virtus illustrium. Neget nunc aliquis tutum, populi consensisse judicio, quanquam veris æsti-

æstimatoribus non sit mirus publicus hic virorum fortium contemptus? cùm ab his corvorum, volucrúmque loquacium miratoribus, & divinæ voces, & cœlestia aspernantur oracula.

Gau. Formosus est mihi psittacus.

Ra. Solus nempe omnium torque aureo insignis, nisi phœnix & ipse esset, avium torquatus, & præterea suæ unicus speciei. Verum psittacus salutator magnus, & præsertim Principum, quasi illum planè adulatorem fecerit natura. Unde distichon illud innotuit:

Psittacus à vobis aliorum nomina discam,
Hoc didici per me dicere, Cæsar ave.

Gau. Est mihi pica disertissima.

Ra. Cùm perrari sint homines diserti, tibi disertissima pica est? loquax fateor, & salutatrix est sedula: unde & illud:

Pica loquax certâ dominum te voce saluto,
Si me non videas, esse negabis avem.

Certè de hujus avis intentione, discendíque studio, mira, nescio an vera, narrantur. Illud imprimis vix credibile, propositum ei verbum, si oblita sit, angi illam graviter, & affligi, molestiámque animi, tacitâ meditatione testari; si ipsum sibi verbum ad memoriam reducatur, miris modis hilarescere. At si prorsus seu verbi difficultate, seu memoriæ imbecillitate vincatur, præ dolore etiam interdum mori, ut jam minus mira Homeri mors poëtæ sit habenda, si tamen illa etiam vera est. Neque verò picis omnibus hæc docilitas datur, sed his tantùm, & quæ glande cibum, noménque percipiunt, & apud vos vulgò glandariæ vocitantur: picarum species, & formâ insignis, & ingenio.

Gau. Dulcisonam, canorámque lusciniam nactus sum.

Ra. Et hanc quoque, sturnum græci, latiníque

sermonis dociles inveniri; & turdum insuper, suâ ætate sermones humanos imitantem Romæ, fuisse, author est Plinius secundus. Quod de sturno, nuper publicè notum fuit, quem seriatim plurima verba proferentem humanis accentibus, sæpe in ipsius Plinii patria, & audire tibi contigit, & mirari. Nam de psittaco jam trita res est, ut mirabilis jam esse desierit. Quoties hunc audistis cibos unum, atque alterum, clarâ voce, poscentem? Quoties nutritorem suum proprio, nomine vocantem, atque, ut persuaderet multa illi gestuum, ac verborum dulcedine blandientem? Quoties sic ridentem, ut astantes in risum cogeret, nec omninò alitis, sed veri risus hominis crederetur? Quæ, quamvis ita sint, tamen hi omnes, lusciniæ, præsertim, multò meliùs (mihi credite) suis in ramis canerent, quàm vestris in caveis; nisi quia vestra cupiditas nihil æstimat, nisi quod sibi proprium fecit; cùm natura fecerit cuncta, communia: sic ultra suos fines, atque ultra suum nomen tendit avaritia.

Gau. Aves innumeras congregavi.

Ra. Ut multas, sive, ut omnes habeas phœnix, puto, deerit, sive unus, sive est nullus; sive illud in fidem recepimus, quod quidam tradidere: anno urbis octingentesimo, avem hanc ex Arabiâ in Ægyptum evolasse, captámque ibi, & Romam delatam, atque in comitio spectaculo, populo expositam, supremam tandem (ut credibile est) mortem obiisse; quod ultimum, falsum esse non dubitant, qui de primis magni dubitant authores. Ita cùm omnes aves habueris, mirabilem, pulcherrimámque omnium non habebis. Dolens & indignans jocor, ut quid enim semper pueri inanibus gaudiis exultatis? Utque ait Salomon: Usque quò parvuli diligitis infantiam? Quin aliquando convertimini ad correctionem meam: ut idem ait; siquidem ipsa eadem sunt, quæ loquor. Sinite ô cæci aves in sylvis

agere,

agere, nidificare, & pasci, & canere, & errare. Vos inertis plumas animi ad cœlum pandite, atque humo vos attollite; enitimini non volucres captare, sed volucres fieri. Túque, his omissis, de quibus loqui pudet, si quid habes, quo lætari virum deceat, profer.

De Conjugii claritate.

DIAL. LXV.

Vivere conjugio sine si natura dedisset,
Libertas, socia, magna, carere thori.

Gau. Uxorem duxi nobilem.

Ra. Mallem tibi non tantum picas, ac psittacos, sed bubones, strigésque domi esse: illi canerent, ista jurgabitur; illi aliquid nunciarent, hæc peraget; illos excludere licet, hanc non licet.

Gau. Claro conjugio ornatus sum.

Ra. Speciosâ vinctus es catenâ, unde te sola mors liberet.

Gau. Claro conjugio felix sum.

Ra. Casto felicior, felicissimus cælibatu.

Gau. Pulchro conjugio illustratus sum.

Ra. Anceps uxoris electio: deformis facilè fastiditur; Formosa difficilè custoditur; eâ lege, quâ inter formam corporis, atque animi castitatem, lis propè perpetua est. Sed ut, quod rarissimum est, contingat, & formæ pudicitia juncta sit; uberiùs tecum agam; accedant & fœmineæ dotes aliæ, nobilitas, census, opulentia, fœcunditas, atque facundia, famæ, integritas, morum candor; scito, tuum limen his immixtam subintrasse superbiam: ut jure Satyricus videatur malle Venusinam, quàm Corneliam Gracchorum matrem, Africani filiam, paternis triumphis, ac gloriâ insolentem.

Gau. Nobile conjugium, & honestum obtigit.

Ra. Quid de fastu, fastidióque ais? Parúmne

fœminei mores noti? Disce servire, disce pati, disce charos pellere, uni conjugio vacandum est. Amicitiarum scopulus, uxor imperiosa; & viri affectuum moderatrix.

Gau. Generosa mihi uxor obvenit.

Ra. Gravis sarcina, duræ compedes, liberos humeros, atque olim liberos pedes prement. Durum dictu, durius cogitatu, durissimum perpessu, non unius lucis, sed totius vitæ hospes, forsitánque hostis, vacuam præsidiis, invasit domum: unde illam (ut dixi) veteris repudii spe sublatas sola scilicet mors excludat.

Gau. Conjugem gratam duxi.

Ra. Erras, illa te duxit, diu nimium fueras tuus; accessit sponso domina, carnifex privignis, æmula socrui, familiæ jugum; coquinæ labor, onus penui, sumptus arculæ, ornamentum aulæ, diurnum spectaculum fenestræ, lis nocturna cubiculo.

Gau. Uxor mihi venit amantissima.

Ra. Cum amore, si nescis, zelus, & suspiciones, & querelæ subeunt; immortale duellum domi habes; ipsis & voluptatibus, & jocis inimicitiæ erumpent, nec ad mensam, nec in thalamo tutus eris, nullum tempus litigio vacabit, mediâ nocte pugnabitur.

Gau. Exoptatas nuptias contraxi.

Ra. Cum conjuge nuptias, cum pace divortium.

Gau. Uxor contigit, cui unicè placeo.

Ra. Meliùs forsitan displiceres: non te amando premeret, atque attereret, & cogitare, & res tuas agere, & somnum carpere fineret: nunc uxori placens, nil quod tibi placeat, præter illam, speres; totum sibi te vendicat, nec sufficies totus. Si quò fortè ire velis, fugere te, fugæque causas fingere; si quid agas, oblitum sui, si quid cogites, iratum sibi; si cibo abstineas, sordere res suas tibi; si somno cesseris,

cesseris, externa te venere fessum dicet. Denique ut uxori placeas, tibi, atque aliis inutilis sis oportet.

Gau. Uxorem habeo, quæ me ardenter amat.

Ra. Meliùs amaret castè, piè, & sobriè, ac verecundè: ardens enim amor, quid nisi incendium est animæ? quâ ardente quisnam tibi modestiæ, quis reverentiæ conjugali, quis tranquillitati locus, aut quieti? Ardenter te amat uxor; nisi vicissim se amari senserit, tepescet, amorémque odio mutabit; sin æquandus tibi est amor; & tu ardeas, necesse est, unique deditus sis amanti, Zelotypæ conjugis vir insomnis, nunc blanditiis, nunc querelis, fictisque criminibus excitandus exercendúsque per noctem, seu licentiùs oculum deflexeris, seu ridenti lentius arriseris, seu vicinam salutaveris, seu formam alterius laudaveris, seu domum seriùs redieris: postremò aliquid feceris, aut dixeris, quo suspectus, læsique reus sis amoris: quæ, si vita dici debet, quænam mors dicenda sit, nescio. Et hæc equidem de ardenti tuo amore sententia nostra est.

Gau. Est mihi perpetua thori consors.

Ra. Et somni perpetuum exilium. Maritalis lecti rarus, ac tenuis sopor est, hinc voluptas, hinc jurgia, quies nusquam.

Gau. Habeo uxorem fidelissimam.

Ra. Fuisse fideles aliquas non nego, usque etiam ad mortem. Et profectò homini, qui hoc vitæ genus elegerit, magnæ divitiæ conjunx bona, & fidelis, major tamen est acies adversa. Nempe etiam illustrium multi, dolo conjugum periere. Sileo Danai truces, & cruentas nuptias, & infamem noctem, miseramque tot simul juvenum stragem. Non hoc illi, quorum suprà meminimus, Grajus Agamemnon, non Phryx Deiphobus neget, non ex vestris Africanus minor, non postremò recentior Alboinus Rex, cujus impudica, & sæva fusus conjuge,

juge, nitidi Athesis ripam sanguis infecit.

Gau. Uxorem nobilem, castam, mansuetam, humilem & obsequiosam, piam, fidam reperi.

Ra. Mirus auceps; cornicem candidam invenisti. Vix est tamen, qui invenisse se fuscam putet.

De Vxore formosâ.

DIAL. LXVI.

Aurea pro pedibus mulier speciosa catena;
Deformem nemo posset habere sibi.

Gau. FOrmosa mihi uxor obvenit.

Ra. Difficilem provinciam nactus es: vigila, dixi jam; durum est custodire, quod à multis appetitur.

Gau. Forma est uxori excellens.

Ra. Solet forma corporis, ut multa alia, paritate gaudere, imparitatem ac dissimilitudinem aspernari. Si par igitur tibi forma est, exerceberis, alioqui contemneris; utrunque laboriosum.

Gau. Forma conjugis magna est.

Ra. Et magna superbia: vix est aliquid, quod æquè animum tumefaciat, & extollat.

Gau. Forma uxoris est maxima.

Ra. Vide ne castitas parva sit. Scitum est illud Satyricum:

Rara adeò est concordia formæ,
Atque pudicitiæ.

Ut hæc constent; morum insolentiam quis ferat, & quotidiana fastidia?

Gau. Formosissima est uxor.

Ra. Habes domi idolum sumptuosum, operosum: videbis in dies peregrinos, novósque habitus: lauda hinc corporis habitudinem, quàm omnia deceant: hinc ingenium inventricis ad cuncta versatile: tum jacturam patrimonii lucrum voca.

Gau. Ha-

Gau. Habeo uxorem formissimam.

Ra. Habes idolum litigiosum insolens: quod affusus colas; quod extra te raptus stupeas: quod adores: unde totus pendeas. Summitte collum jugo, & contentus formâ conjugis curasque alias, & propriam libertatem procul abjice. Dicebam modò, cave, ne quando aliam, præter illam laudes: ne quando oculos ab illius fronte divertas: ne solito parciùs blandiaris: solito minùs insanias: quicquid respueris, capitale erit: omnis sanitas defectio. Vive denique ad uxoris edictum, & nutum dominæ suspensus observa: mancipium, non maritus. Hæc facito, si tanti existimas aliquandiu formosam thori sociam amplecti, lenísque ad tempus cute gaudere, & candido natos ex utero, tanquam poma nobiliora pulchro de vase suscipere.

Gau. Uxorem habeo formosam.

Ra. Venenum dulce, compedes aureas, splendidam servitutem.

Gau. Formâ delector uxoris.

Ra. Vana, brevísque delectatio. Nil formâ fugacius, & præsertim fœmineâ: qui uxorem propter formam diligit, citò illam oderit.

De Vxore fœcundâ, & facundâ.

DIAL. LXVII.

Garrula si tibi sit conjunx, fœcundaque prole,
Nulla quies fuerit nocte diéque tibi.

Gau. FOecunda mihi uxor est.

Ra. Multas tibi curas, multos pariet labores: uxor sterilis unica tantùm: at fœcunda quidem sarcina domus est multiplex. Notum est illud Comicum:

Vxorem duxi: quam non ibi miseriam vidi?
Nati filii, alia cura.

Gau. Non fœcunda tantùm uxor, sed facunda est.

Ra. Hinc filii, & nutrices aderunt: hinc sales, & verba non deerunt. Habes cum quâ dispates, & declames: & Satyricum non audivisti, ubi ait?

Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, & curtum sermone rotato,
Torqueat enthymema: nec historias sciat omnes.

Conjugem quærebas, magistram invenisti, jámque aliquid impolitum, commune aliquid loqui, sine conjugis censurâ, & irrisione non poteris: frustráque ejusdem Satyricum illud optaveris;

Solœcismum liceat fecisse marito.

Inter mundi tædia, nullum importunius procaci fœminâ, & tacere nescia.

De opimâ dote.

DIAL. LXVIII.

Intolerabilius nihil est, quàm fœmina dives;
Si cupis uxorem ducere, posce parem.

Gau. DOte auctus sum opimâ.

Ra. Et opimâ tyrannide: malum malo additum. Superbiæ conjugalis duo stimuli: dos, & forma.

Gau. Multùm dotata uxor est mihi.

Ra. Multùm dotata uxore nihil est importunius, nihil intractabilius, nil sibi non licitum arbitratur: quæ suas opes mariti comparat egestati: quæ virum pascit, dominam se putat esse, non sociam.

Gau. Magna dos meum subiit limen.

Ra. Unde dos ingreditur, inde libertas egreditur: quod bene providerat Lycurgus, cujus lege cautum fuit, ut indotatæ nuberent: adjecta ratio, ut uxo-

ut uxores eligerentur, non pecuniæ: severiúsque matrimonia sua viri coërcerent, cùm nullis frenis dotis tenerentur: utrunque sapienter. Nam & verè multis in domibus, non viro uxor, sed pecunia nubit avaritiæ, & est utique magna dos, licentia conjugis, frenum viri.

Gau. Ingens cum uxore dos obvenit.

Ra. Muta ordinem: immò enim cum ingenti dote uxor subiit quam libentiùs exclusisses, si sola posset excludi. Planè conjugium obscœnum: ubi non spe prolis ad cubiculum viri virgo, sed ad arculam, avaritiæ impulsu, dos concupita deducitur.

Gau. Magnam mihi dotem uxor attulit.

Ra. Dic veriùs, magnum pretium libertatis tuæ, quæ si tibi chara esset (ut decuit) nullo eam pretio vendidisses.

Gau. Ditissima mihi uxor obtigit.

Ra. De moribus nihil narras. Nempe nihil, ut reor, de moribus cogitasti, déque optimis fœminæ dotibus, fide, verecundiâ, castitate, modestiâ. Sunt vobis ista contemptui, & solùm in nuptiis vestris attenditur Dos, & Forma: hoc est, Avaritia, & Libido, pronubæ matrimoniis his condignæ.

Gau. Pecuniosissima est conjunx.

Ra. Vide, an non Themistocleum illud consilium quo diffinit: Malle se virum pecuniâ, quàm pecuniam viro indigentem, rectè etiam ad fœminas trahi possit.

Gau. Uxor mihi prædives est.

Ra. Quantò melius erat cum inopi requiescere, quàm laborare cum superbâ: melius esurire cum pauperculâ humili, quàm cum insolenti divite litigare.

Gau. Conjugis dos immensa est.

Ra. Consequens est, ut elatio animi sit immensa: timor autem viri nullus. Non audebis vitia reprehendere, dum respicis dotem: non præsumes

humiliare illam, per quam te memineris superbire, nec fastidia duntaxat, ac tædia, sed probra etiam & injurias tolerabis. An fortè non Aurelii Antonini Principis meministi illius, qui Philosophi cognomen, ob Imperium non omisit? qui, cùm uxoris nosceret adulteria, & amici, ut eam, vel occideret, vel saltem dimitteret, hortarentur: respondebat: Si uxorem dimittimus, reddamus & dotem: dos autem erat Imperium. Vides, ut ingentis viri animum dos frænabat: tuum forsitan non frænabit?

Gau. Dos quàm maxima, infinita, inæstimabilis est.

Ra. Dos matrimonii, oneribus supportandis, non avaritiæ æstibus irritandis, inventa est. Itaque, quò magis illam exaggeras, magis infamas, ut quæ utrinque mole suâ noceat, & hinc dantis impudentiam, hinc concupiscentiam accipientis, anctura sit.

Gau. Est mihi maxima dos uxoris.

Ra. Non quanta sit dos, sed qualis sit uxor refert; & in dote ipsâ non quantitas certè, sed qualitas æstimanda est, unde scilicet profecta, quibus parta modis: multæ magnæ dotes malis artibus sunt quæsitæ. Heliopolitanum, & Punicum morem nosti, quorum nuptis non pietate patriâ, sed stupris ac dedecore dos constabat.

De gratis Amoribus.

DIAL. LXIX.

Durius in terris nihil est, quod vivat, amante;
Vis res, & famam perdere, tutus ama.

Gau. GRatis fruor amoribus.

Ra. Gratis insidiis opprimeris.

Gau. Gratis uror amoribus.

Ra. Be-

Ra. Bene ais, uror. Eſt enim amor latens ignis, gratum vulnus, ſapidum venenum, dulcis amaritudo, delectabilis morbus, jucundum ſupplicium, blanda mors.

Gau. Amo, & viciſſim amor.

Ra. Primum noſſe potes; ſecundum in ambiguo eſt; niſi fortè nocturnum muliercula tuæ murmur in teſtimonium tuum trahis.

Gau. Amor haud dubiè.

Ra. Perſuaſit, ut video: nec magnum perſuaderi volentibus: omnis amans cæcus, & credulus. Quod ſi idem juramento amatorio vis ineſſe: ſcriptum ab amante chirographum, tenerâ in glacie, teſtibus auſtris, in medium profer. Sed, ô inſane, nihil impudicæ præſertim, credas fœminæ: ſexus, ardor, levitas, conſuetudo mentiendi, fallendi ſtudium, fructuſque fallaciæ: hæc ſingula, multóque maximè, hæc omnia quicquid illius ore prodierit, ſuſpectum faciunt.

Gau. Amo quod jure animum delectet & dulciter ardeo?

Ra. Credis ex me audire, quod ille Magiſter amorum ait; Ut feliciter ardens gaudeas, & vento tuo naviges voluptatis? Id quidem non conſilii eſt. Ego verò quò ſuaviùs arſeris, eò cautiùs ex incendio fugiendum conſulo. Tunc ſunt mala periculoſiſſima, cùm delectant. Sæpe ſuavitatem hanc duriſſimus finis exaſperat.

Gau. Amo, amórque.

Ra. Ut ſit ita, quid, niſi duplex nodus: nexus arctior, grave diſcrimen: meliùs de te ſperarem, ſi amares tantùm, non etiam amareris: etſi enim facilitatem amoris, atque difficultatem æquè nocivam quidam dicant, quòd facilitate animus capiatur, cum difficultate contendat: ego tamen ita ſentio, nihil ad amandum efficacius, quàm amari: contráque nihil eſſe, quod magis ab amando de-

terreat, quàm scire se non amari, nec amatum iri credere: quamvis id non facilè creditura sit cæca, & cupida mens amantis; qui unus est ex illo grege, de quo scribitur: Quod qui amant, ipsi sibi somnia fingunt.

Gau. Amo ego cum gaudio.

Ra. Qui quàm malè sibi est, non sentit, obtorpuit: qui malo suo gaudet, insanit.

Gau. Apud me fateor, delectabile est amare.

Ra. Odiosum mallem, ac molestum; quò & fuga mali promptior foret, & propinquior spes salutis: nunc delectatio morbum alit: sanus enim fieri respuit, quem delectat ægrotare.

Gau. Ut libet apud me quidem ingenuum est amare.

Ra. Ut quisque sapit, & loquitur: apud me verò servile prorsus, & languidum, & quod fortissimos etiam viros emolliat enervétque: dicam, quod nemo est, qui nesciat, nemo erit, qui audiens, non miretur: sic magnarum rerum recordatio, vel scientibus admiranda est. Néve omnia sequar; quod nec necessarium puto, nec possibile: duarum toto orbe clarissimarum gentium duos longè præstantissimos duces, ad memoriam revoca. Julius Cæsar victor in Galliâ, in Germaniâ, in Britanniâ, in Hispaniis, in Italiâ, in Thessaliâ, in Ægypto, idémque mox in Armeniâ, in Ponto, in Africâ, & rursus in Hispaniâ supremo marte victurus in medio tantarum victoriarum, ab amore regio interim apud Alexandriam victus est. Hannibal apud Ticinum, apud Trebiam, apud Trasimenum, apud Cannas victor, ac demum in patriâ vincendus suâ: priùs apud Salapiam Apuliæ oppidum, quo inexcusabilior sit, meretricio amore subactus est. Quanta tibi videtur mali vis, quæ tam duros animos, tam rigida pectora leni frangat incursu, tam rapidos pedes, tam fortia brachia fragilibus vinculis liget? Lin-

quo

quo fabulosa, & vera nimis: In belluas transformatum Jovem; ridiculis Martem vinculis implicitum; duris nentem pensa digitis Herculem. Ad hæc, & Leandrum fluctibus, Biblida lachrymis, Prochryn telis viri, propriâ cuspide Pyramum, Hyphin laqueo pereuntem: quodque est certius, atque sonantius, & Græcorum Duces de Amore certantes, & notis Trojam flammis ardentem: absque his omnibus & mille similibus satis duo illi, quos præmisimus, ad probandum, de quâ agitur, vel magnitudine nominum, vel historiæ fide, sufficiunt.

Gau. Amo. Quid de odio dices, si amorem damnas?

Ra. Ut tu accipis, utrumque damnabo: neque ideò bonum aliquid dicam, quod adversum malo sit. Duo enim extrema sibi invicem adversa, paritérque à medio, hoc est, à virtute, distantia pariter mala sunt.

Gau. Ergò malum est amare.

Ra. Hoc ego fateor.

Gau. Hoc malo nihil melius invenio.

Ra. Credo Hercle, ut est animus; sed tua opinio rem non mutat.

Gau. Oderint quos delectat, ego amabo.

Ra. Odium, atque amorem indifferentia dixerim. Nam ut odisse vitium, & amare virtutem, æquè laudabile est: sic, seu virtutis odium, seu vitii amor æquè damnabile. Et ad summam, vix invenies, quod per seipsum sic laude, vel infamiâ dignum sit, quin paucis additis, laus, ac vituperatio, altera locum sumat alterius. Tu, quid ames videris.

Gau. Quid amem, nisi quod cæteri?

Ra. Non omnes idem amant. Fuerunt, qui amarent Deum tam enixè, ut pro amore hoc, omnia quidem & seipsos, vitámque suam projecisse, lucrum ducerent. Fuerunt qui non altiùs aspirantes,

pro

pro nudâ virtute, aut pro patriâ idem facerent: numerarem, nisi innumerabiles essent.

Gau. Ego nec in cœlo fui unquam, nec virtutem vidi; amo, quæ cerni possunt.

Ra. Si nihil amas, nisi quod cerni potest, nihil igitur magnum amas. Quid, quod directè obvias præcepto illi vulgatissimo? Nolite amare, quæ videntur, sed quæ non videntur: quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Vos autem cœci animo deditique oculis, æternum nihil, non dicam amare, sed nec intelligere, nec cogitare quidem idonei: vobiscum peritura sectamini, & pudendos affectus honesto tegentes velo libidinem dicitis amorem: illum colitis, illum, fandi licentiâ, Deum facitis, ut probra vestra, quæ vix cœlum tegit, excuset. Quid enim Deo authore, fit perperam? Ite jam, erigite Deo vestro aras ac thura porrigite; ille vos ad cœlum evehet. Immò verò cœli Deus illum, & vos trudet in tartarum.

Gau. Juveniles ludos in calumniam trahis: amo, da veniam.

Ra. Si ab offenso poscenda est venia, ipse tibi ignosce: neque enim alium, quàm te lædis; &, ah miser, quos inter scopulos fragilem cymbam agis?

Gau. Juvat ita vivere, nec intelligo quidnam vetet?

Ra. Miserum est peccare, miserius delectari, miserrimum excusare atque amare peccatum: & tum demum consumata amentia est, cùm ad studium voluptatis, opinio quædam honestatis accesserit.

Gau. Amo, nec possum aliter, nec volo.

Ra. Posses nempe, si velles, & forsan adhuc, volventibus annis, voles: si quidem, cùm in multis, tum præcipuè in hoc morbo evenit, ut sæpe virtuti tentatum frustrà remedium ultrò dies longior

gior afferat. Age igitur, lude, insani, somnò lætare, experrectus flebis.

Gau. Ego verò non flebo, sed canam, méque ipsum, more amantium, carminibus consolabor.

Ra. Est hoc quidem, de quo multa dici possunt: &, quando huc me trahis, insistam. Inter multas, fateor, mira hæc amantium amentia, non solùm apud vulgus, ubi, consuetudine in naturam versâ, furor omnis excusabilis, sed apud utriusque linguæ doctissimos. Nam & poëtas Grajorum, & vestros, quædam de alienis, multa de suis amoribus plausibiliter conscripsisse compertum est: atque unde morum infamiam merebantur eloquentiæ gloriam consecutos. Tolerabilior apud illos Sappho: ætas, sexus, animi levitas, puellam excusant. Sed quid Anacreonti facias? Quid Alceo? quorum uterque non poëta modo insignis, sed vir fortis, & rebus gestis in sua Rep. clarus fuit. Seu quid ex vestris, Ovidio, Catullo, Propertio, Tibullo; quorum nullum fermè nisi amatorium, est poëma: quanquam, quid poëtas, quibus, nescio unde, major licentia data est, & non potiùs, vitæ duces, arguam philosophos; ubi hercle gaudeas, gravitatis multò plus vestris fuisse, quàm Græcis: vix enim occurret horum aliquis tam perditus, qui (non dicam) tale aliquid fecerit, sed non liberè totum hoc vanitatis genus irriserit, atque damnaverit: apud illos tamen, non communes quosque, sed severissimos philosophorum, Stoicos, ipsúmque (quod mireberis) Platonem, in hoc errore versatos scimus. Amaturum quidem sapientem volunt Stoici; & sanè, si de amore conveniat, non falluntur. Amabit enim Deum sapiens, ut dixi, amabit & proximum, amabit virtutem, sapientiam, patriam, parentes, filios, fratres, & amicos; &, si verus sapiens fuerit, etiam inimicos amabit, non propter illos (fateor) sed propter eum, qui hoc jubet. In his omnibus (oro te) quis

locus

locus est pulchritudini? Sic enim Ciceronis Tusculano diffinitum legimus: Amorem ipsum conatum esse amicitiæ faciendæ ex pulchritudinis specie. Quis tam cœcus, ut non videat, quid sibi velit hæc pulchritudo? Rectè ergo quærit illic Cicero: Quis est enim, inquit, iste amor amicitiæ: cur non deformem adolescentem quisquam amat, neque formosam anum? nimirum ætas, & forma cum delinimentis suis, sunt hujus amicitiæ fundamenta, quæ honestiùs sic dicitur quàm libido: quid sit tamen apertis, sanisque oculis facilè cernitur? Itaque tota res eò redeat, ut, sit amor quisquam in rerum naturâ, sine sollicitudine, turpíque desiderio, sine suspirio, & ardenti curâ, sit hic sanè permissus sapienti. Vacat enim omni libidine, ut Cicero idem ait, omníque tumultu, atque angore animi, quæ maximè vitanda sunt sapientibus. Cæterùm, non, ut fando rerum facies velari, sic mutari veritas rerum potest: sermo autem nobis nunc non nisi de libidinoso amore suspectus est: qui his multísque aliis magnis malis vacare nullo potest modo. Et hæc quidem de Stoicis. Ad Platonem venio, qui Philosophorum princeps, imò (ut ajunt) Philosophorum Deus. Etsi in hoc multi litigent: in omni autem quæstione, non plurium, sed majorum, meliorúmque judicio standum est. Plato, inquam, utique summus vir, de amoribus suis, etiam turpibus, quanquam vero Philosopho nulla libido non turpis, & inconcessa sit (pace tanti viri dixerim) multa licentiùs scripsit, quàm quibus Platonicum nomen scribendum esset. Scripsit tamen, & quod nollem, scripta extant: neque tam celebris famæ notam, neque judicium posteritatis erubuit: curam hanc, metúmque omnem vincente impetu passionis, animum urgentis, stilísque dulcedine calamum excitantis: quæ vel in turpi, pudendâque materiâ, tanta illi est, ut Epicureis magis, quàm Plato-
nicis.

nicis in rebus, quasi solis in luto Platonici radios cernas ingenii. Et hanc ipsam post Platonem, multis video causam fuisse, ut scripta relinquerent, quæ vel honestiùs non scripsissent, vel consultiùs delevissent, & multis, ut idem faciant, futuram esse conjicio: sed famosiorem attigi. Proinde, quod ad reprehensionem attinet insaniæ talis, & aliqua diximus, ac multa, & varia dici possunt: quod ad remedium verò, non pauca. Nam ad illam, quam dicis consolationem mali hujus quam tibi de carminibus perventuram fingis, brevissimum Flacci carmen, ac percunctatio illa pro responso sit.

Hiscéne versiculis speras tibi posse dolores,
Atque æstus, curasque graves è pectore pelli?

Loquendo, canendóque amor alitur, accenditúrque, non extinguitur, nec lenitur, ut, quos memoras cantus, & carmina tuorum, non fomenta, sed irritamenta sint vulnerum.

Gau. Credere jam tandem admonitus, & expertus incipio; quamobrem, si libet, omissis aliis, ad remedia stilum verte.

Ra. Multi olim ista conquirere nisi sunt: in quibus Naso mirus medicus, morbi amantior, quàm salutis: cujus quædam levia, quædam fœda, vel inefficacia, tamen est advertere. Scripsere alii, inter quos Cicero breviter, potentérque: ad summam, pauca hæc sunt, quæ de multis electa, probaverim, loci mutatio, quæ, ut corpori, sic animo ægrotanti, salubris interdum est. Evitatio omnium, fugáque diligens, quibus amati vultus memoria retraharis, occupatio quoque, traductióque animi ad alias curas, novásque sollicitudines, quibus morbi veteris vestigia deleantur. Cogitatio vehemens, assidua, quàm turpe, quàm triste, quàm miserum. Postremò quàm breve, quàm labile, quàm nihil sit omnino, quod difficultatibus tantis appetitur;

quàm

quàm facilè, quantóque meliùs vel impleri aliter, aliisque viis, vel contemni penitus possit, atque abjici, intérque rerum vilissima deputari. Multos prætereà curavit pudor, quod maximè generosis animis accidit, dum observetur infamia, irrisióque, dúmque se digito signari, vulgique fabulam fieri dolent, dum sub oculos redit rei fœditas, fructu vacua, plena dedecore, plena periculis, plena doloribus, ac pœnitentiæ causis; ad extremum, proderit excusationibus, ac falsis opinionibus rejectis, vera induere, nihil hic naturam, nihil fatum, nihil stellas agere, nihil denique, nisi solam animi levitatem atque liberum judicium. Est enim in ægrotantis arbitrio, ut sanus fiat mox, ut bona fide velle cœperit, & blandæ consuetudinis nexus dulces abruperit, laboriosum certè, sed volenti possibile. Est quidem (ut gravissime ait Cicero) illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonstrandum, nullam esse, nisi opinabilem, nisi judicio susceptam, nisi voluntariam. Etenim, si naturalis amor esset, & amarent omnes, & semper amarent, & idem amarent: neque alium pudor, alium cogitatio, alium satietas deterreret. Nempe hoc ultimum satietas, à quibusdam inter remedia ponitur: ab aliis autem amor novus, quo, ut censent, vetus amor, quasi clavo clavus, pellitur: quod quamvis Artaxerxi Persarum regi, quem Assuerum sacræ vocant literæ, & suggestum ab amicis, & effectum utile deprehensum, author expressior sit Josephus: de eventu quidem non litigo, de electione pronuncio. Itaque duo hæc utilia fortassis interdum, semper certè periculosa crediderim: si neque horum aliquo, neque omnibus convalescas, ad morbi causas animo recurrendum erit. Hæ verò (ni fallor) primæ omnium, ac maximæ sunt, valetudo, & forma elegans, opes, otium, juventa. Ut corporis ergo, sic animi morbis contraria optimè medebuntur, ægritudo, deformitas, inopia,

inopia, grave negotium, senectus errorum juvenilium castigatrix eximia. Hæc mihi sunt ultima, dura quidem: sed, pro magnitudine pestis, optanda remedia.

De ortu filiorum.

DIAL. LXX.

Non semper miser est, sterilis cui contigit uxor;
Nam patribus nati tristia sæpe ferunt.

Gau. NAti mihi sunt filii.

Ra. Geminatum malum, pondúsque domesticum.

Gau. Filii mihi sunt nati.

Ra. Laboriosa uxor, laboriosior amica, laboriosissima demum proles.

Gau. Nati filii.

Ra. Dulcedo amarissima, & fel melle circumlitum.

Gau. Nata mihi est dulcis soboles.

Ra. Fontem tibi gravium curarum domi natum credito. Nunquam sine metu atque angoribus vitam ages.

Gau. Filios genui.

Ra. Nec timere, nec sperare, nec vota facere noveras, En disces tuo periculo, disces & parentes orbos miserari, disces & in brevi vitâ longas curas texere, téque longiora negotia ordiri: disces his, quæ nil ad te pertineant torqueri; quæ visurus nunquam sis disponere. Ad postremum, disces amare plus alium quam te; disces ardentissimè diligere, tepidissimè diligi; duras artes.

Gau. Filios habeo.

Ra. Nunc primùm intelligere incipis, quid ipse debeas parentibus tuis.

Gau. Filios procreavi.

Ra. Sevisti arborem inexhausto percolendam studio,

ſtudio, quæ te, dum vivas, exerceat, cujus nullos ſorſitan, aut ſeros, & ſortaſſe poſt obitum, fructus legas.

Gau. Filii mihi ſunt.

Ra. Si boni, jugis timor, ſin mali, ſempiternus dolor: interim ſolamen ambiguum, certa cura.

Gau. Habeo filios.

Ra. Habes unde vivus doleas, mortuus agnoſcaris. Habes & unde ſæpius mori poſſis.

Gau. Pater filiorum ſum bonorum.

Ra. Quantò meliores filii, tantò periculoſior conditio tua eſt. Neſcis, quam dolendi materiam gignendo quæſieris, quos lachrymis aditus in tuam domum patefeceris, quantum in te jus morti, miſeriæque præbueris. O matres miſeræ, ait Horatius: O patres miſeri, dico ego.

Gau. Optimorum pater filiorum ſum.

Ra. Optanda mors tibi integro eſt, ne ſortè vivus eſſe deſinas, quod delectat, & aliquando cum Neſtore à ſociis quæras, cur tam diu vixeris.

Gau. Votiva felix lætúſque ſum ſobole.

Ra. Felicitas anxia, ſollicitum gaudium, & ſæpe mœſtum, felicitas miſera. Poſſem multos illuſtrium proferre, quorum felicitati nihil magis obſtitit, quàm quòd filios habuerunt.

De Filio infante feſtivo.

DIAL. LXXI.

Arboris ut germen ſpem fallit ſæpe coloni,
Sic quandoque patri ſpem rapit ipſe puer.

Gau. INſans filius feſtivus eſt mihi.

Ra. Modò ne iſta feſtivitas in dolorem deſinat, & quò tibi præſens lætior infans tuus fuerit, eò mœſtior ſit digreſſus.

Gau. Infans eſt mihi bonæ ſpei.

Ra. Quid

Ra. Quid si sit nullius rei? Caduca ante alias ætas illa: sæpe in ipso flore præciditur. Utique nil dulcius, sic ferè nil amarius.

Gau. Infans est mihi blandissimus, atque multiloquus.

Ra. O, ne istæ blanditiæ vertantur in lachrymas! Res est dulcíssima (fateor) infantuli aspectus, & alloquium, utque est apud Statium Pampinium:

Syderei vultus, & verba ligatis
Interrupta modis:

quæ, dum audiuntur, mulcent, dum audiri amplius non possunt, cruciant: nec sine sensu doloris ad memoriam revertuntur: sic humanis in rebus, sed in nullâ magis, dulcedini opposita semper amaritúdo est.

Gau. Delector filio infante jucundissimo.

Ra. Non prohibeo delectari, ne naturæ obstem, sed in omnibus modum quæro, sine quo nihil bene agitur. Volo te parciùs gaudere, ut, si dolendum fuerit, possis & parciùs dolere: & moneo cogitare, facilè fieri posse, ut arundineo baculo insistas, vel in caducum te parietem inclinaveris: quod sæpe dixisse fertur Adrianus Princeps, cùm Ælium Verum puerum pulchrum, sed fragilem, adoptasset: & tecum canere possis Maroneum illud:

Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultrà
Esse sinent.

Gau. Gaudeo de infante meo.

Ra. Sic gaude, ut doliturus, sive ille, ut dixi, acerbâ morte defungitur, sive, quod est multò gravius, quódque sæpissimè accidit, è gratissimo infante, fit ingratus, & inobediens adolescens.

Gau. Multum gaudeo de infante filio.

Ra. Nemo tam stultus agricola est, qui de flore multum gaudeat: fructus est exspectandus; tunc gau-

gaudendum modicè. Interim tempeſtates, grandines, & uredines metuendæ ſunt, frænandúmque metu gaudium.

De inſigni natorum formâ.

DIAL. LXXII.

Forma pudicitiam prodit, forma eruit urbes;
Forma ſua eſt multis maxima cauſa necis.

Gau. INſignis eſt natorum forma.

Ra. Si tuam tibi formam contemnendam, me docente, didiciſti, quanti alienam ſis facturus, intelligis.

Gau. Forma filiorum magna eſt.

Ra. Magnum maribus diſcrimen, fœminíſque quàm maximum. Jam primùm pulchritudo, & caſtitas rarò cohabitant. Nam nec volunt, víxque, ſi velint, líceat: cùm humana omnia, tum in primis pudicitia hodie malè tuta eſt; præſertim ubi formæ egregiæ juncta eſt: ſunt quibus invidetur, ſed intra ſuos fines ſeſe tenet invidia: dolet, iraſcitur, nihil ultrà: quidam illæſi, inter multorum odia ſenuere: quidam perpetuâ & ad ultimum inconcuſsâ viguere tyrannide: quot aſſiduè placato mari nautæ, quot per ſylvas ſalvis mercibus prætereunt mercatores, nec pyrata illis, nec his prædo obvius? Quam tu mihi formoſam intentatam dabis? Caſta licet obſidebitur, oppugnabitur. Quis animus muliebris corruptoribus tot reſiſtet? Admoventur muris ſcalæ blanditiarum, machinæque munerum, & latentes ſub terram, fraudum cuniculi: ſi his artibus non proficitur, manu improba vis affertur: ſi fidem quæris, famoſiſſimos raptus ad memoriam refer. Forma multos tentavit, & tentandos præbuit, quoſdam ſtravit; &, vel in crimen impulit, vel in mortem. Fuit apud Hebræos, exemplum tentationis acerrimæ, Joſeph; ſed diſcrimen

men providentia cœlestis, in gloriam vertit. Apud Grajos, Hippolytus, & Bellerophon : apud vos, Spurina, ne tentaretur, propriis se manibus deformavit. Non apud primos, virgo Thamar : non apud secundos, Graja Penelope : non apud tertios, Romana Lucretia tuta fuit. Non apud omnes, plurimæ, vel tentatæ passim, vel oppressæ. Hi sunt formæ fragilis, & caducæ fructus; qui persæpe, non opulentas tantùm domos, sed ingentes urbes, & magna nonnunquam imperia everterunt. Notæ sunt historiæ. Certè, nisi formosa adeò fuisset Helena, Troja mansisset incolumis : nisi tam formosa Lucretia, Romanum regnum non tam velociter corruisset : nisi tam pulchra Virginia, nec tam citò decemvirale illud imperium defecisset? nec Appius Claudius, tantus legifer Romanus, libidine victus, famam in rostris, vitam in vinclis finiisset : denique si formosæ minùs innumerabiles aut fuissent, non tot raptæ aut decerptæ, in tot probra tantásque animæ ruinas ex arce pudicitiæ cecidissent : quare effectus formæ bonos, quos inveneris renuncia, ut cum contrariis comparentur.

Gau. Formosissimus filius est mihi.

Ra. Forma hæc Messalinæ cujuspiam cùm libidinem excitarit, elige, utrum vis; aut neget, & amantis imperio occumbendum; aut annuat, & Claudii gladio percundum erit. Castitate igitur mortem, adulterio autem nihil, præter exiguam vitæ morulam quæsierit : & hoc sibi illa inclyta, & excellens forma contulerit. In hoc ergò, ut in reliquis mediocritas bona : si extremorum alterum eligendum esset, forma gratior, sed gibbus est tutior.

Gau. Est mihi nata pulcherrima.

Ra. Circumspice insidias, vim caveto. Jasonem putas, aut Thesea, aut Paridem unum esse? Mille sunt. Filiam habere sollicitudo est labórque, formam adjice metus fit, quẽ nisi morte, aut senectute,

non

non fugias: nuptiis namque alterius in domum metum transferes, non extingues.

Gau. Præclara natorum formâ glorior & exulto.

Ra. Gloriari, & lætari forma sua juvenes, varium utique, sed vulgare est. Gaudere autem senem formâ juvenum suorum; quam vanitate plenam (ni desipiat) objectámque periculis videt, stultum prorsus, & insaniæ proximum.

Gau. Cœlestis filii forma est.

Ra. Legisti reor, Iliados Homericæ librum quartum & vigesimum, ubi Priamus de Hectore suo loquens: Non, inquit, apparebat mortalis viri filius, sed Dei: dixit hoc ille, sed Achilles ei ostendit hominis illum mortalis filium esse, non Dei: & tui nunc filii cœlestis forma quam memoras, (memento) eripi, fœdaríque potest; & dum durat, quanti pretii sit, æstimatio prærupta est. Hos errores tamen, & has nugas, paternus amor immodicus, & recti judicii hostis, parit.

Gau. Formosissima mihi filia est.

Ra. Ut nil aliud, sumptuosissima domus erit.

De Filii fortitudine.

DIAL. LXXIII.

Res non magna viris, si fortia corpora sternant:
Vincere qui didicit crimina, fortis erit.

Gau. EST mihi filius vir fortis.

Ra. Quantò ille est fortior, tantò tu timidior sis, oportet. In nonnullos enim homines plura pericula, quàm in sui contemptores, hoc est viros fortes, congerit fortuna, nec immeritò. Cæteri enim sese abdunt, evitántque impetum, illi se objiciunt fulminanti. Recurre memoriâ præteritum tempus. Fortissimos ferè omnes violentâ morte consumptos invenies.

Gau. For-

Gau. Fortitudo filii ingens est.

Ra. Fortitudo pulcherrima virtus est: sed comitata casibus variis, paratas lachrymas, & instructum feretrum habeto: omnibus mors vicina, viris fortibus contigua est.

Gau. Vir fortissimus est filius.

Ra. Est qui patriæ libertatem forsitan, stragem hostibus, sibi decus, tibi fletum, aliquando metum semper afferat.

Gau. Natus mihi fortis, ac magnanimus est.

Ra. At, quid aliud, interfecto in filio, Creon gemit: nisi magnanimum bellicæ laudis ardorem? Quid Evander in Pallante suo, nisi novam gloriam armorum, & prædulce decus primi certaminis? Quid aliud Priamus Hectorem, pavens, monet: nisi ne Achillem solus expectet? Quidve aliud hunc ipsum mater anxia precatur, nisi ut fugiat bellicosum virum? Quid denique uxor Hectorea, post viri mortem fati ignara, timere se dicit, nisi probitatem viri miseram, & fervorem animi, non se in acie continentem bellatorum, sed cæteros præcurrentem: quod ipsum jam antè ab initio formidabat, ubi euntem ad bellum, his verbis alloquitur: Demonice, corrumpet te tua vis, neque misereris filii pueri, & mei miseræ matris, quæ citò vidua tui ero. Quid postremò Achillis genetrix, pro nato, timida dum diceret:

Iam pelago terrisque meus quæretur Achilles:
Et volet ipse sequi:

dúmque illum frustrà tam ferventis belli motibus ereptum, & imbecillem tranquilli senis in regiam invectum, virgineis latebris occultaret? Omnes hos quidem fletus, & hos metus, nihil aliud, quàm martia vis, & virtus animosa pepererat.

Gau. Valde mihi magnanimus est filius.

Ra. Magnus animus sine magnâ potentiâ, stultitia magna est. Magnanimitas recta, hominum est

paucorum, quamvis & qui potentissimi videntur, quam sint fragiles, multa etiam præter mortem, sed præcipuè mors declarat: ut breviter, veréque dici possit. Nil imbecillius homine, nîlque superbius.

Gau. Filius est mihi magnanimus.

Ra. Gaude ergo, habebis magnorum conatuum plenam domum, otii vacuam, & quietis: & sæpe optabis, non tam magnanimum filium habuisse. Ad summam, clara est fortitudo, magnanimitas speciosa, utráque vero laboriosa, & turbida: tuta modestia, & tranquilla.

De Filiæ castitate.

DIAL. LXXIV.

Casta pudicitiæ fœdo expugnantur amore:
Ni sint præsidio quàm bene tuta suo.

Gau. CAsta mihi est filia.

Ra. Jucunditas magna, sed sollicita. Quantò enim castitas major, tantò in eam vigilantior libido. Nihil tam ardenter invaditur, quàm quod castis excubiis, & fœmineo pudore vallatum est. Concesso calle corruptor it segniùs: & permissa tepentiùs appetuntur: multum concupitæ rei difficilis solet esse custodia.

Gau. Insignis natæ pudicitia est.

Ra. Est, ubi res optima, rei pessimæ materiam præbet. Magna Lucretiæ forma fuit, sed nil æquè, ac spectata matronæ nobilis castitas, vesanum juvenem in adulterium violentum, stimulis egit ardentibus. Sic bonorum donis abutitur nequitia reproborum.

Gau. Castitas filiæ nota est.

Ra. Opta, ut perpetua sit, apud Poëtam legis:

Varium & mutabile semper,
Fœmina:

Quod

Quod si Maro non diceret, nunquid minùs ideò certum esset? Quot adolescentulas pudicas primum, post lascivas anus vidimus? & ita præsentibus vitiis cum præteritâ castitate certantes, ut pudicè acti, quasi perditi temporis, pœnituisse videretur: quo nullum fœdius, illo in sexu, atque ætate ludibrium.

Gau. Castissima mihi est filia.

Ra. Si seipsam cognoverit, sciveritque cujus est donum castitas: & illi gratias agens, ad custodiam boni sui totum animum intenderit, atque in tutum intemerata pervenerit, erit (fateor) unde & secum Deo gratias agas, & gaudeas magis, quàm si illam regiis nuptiis illustrasses. Est tamen interim (mihi crede) quòd timeas. Cùm sit enim in omnibus rara constantiā, tum in fœminis nulla est.

De optimo Genero.

DIAL. LXXV.

Non socer à genero, non hospes ab hospite tutus:
Tu speras generum posse manere probum?

Gau. OPtimus gener est mihi.

Ra. Debet is esse vel filio charior: si quidem filium casus affert, generum electio. Acceptum igitur filiæ fer, quæ nepotum debitrix, filium jam nunc dedit.

Gau. Generum optimum sors tribuit.

Ra. Sunt hoc in genere, & fidei insignis, & perfidiæ exempla. Raro, vel nunquam tam fidelis patri filius fuit, quàm Augusto Cæsari Marcus Agrippa, quam Antonino Pio Marcus Aurelius, erga quem, usque ad illius vitæ finem, tribus ac viginti annis ita se gessit, ut non modò amorem ejus in filiam, sed imperii quoque successionem, ut filius, fide perpetuâ, ac sedulitate meruerit. At non talis erga

Claudium fuit Nero, licet is quoque non suis meritis, sed matris ingenio principis, filiam nactus, & imperium.

Gau. Unanimem & concordem generum inveni.

Ra. Vide ne spes successionis, aut bonorum competitio, concordiam hanc infringat. Quis enim non vivere illum optet, cujus sibi utilem vitam videt? Sin, aut vita obstare, aliquò forsitan aspiranti aut utilior mors esse cœpit, seu videri: mutantur habitus atque affectus animorum; occultúmque mox odium erumpit. Quantæ sanè inter socerum ac generum possint esse discordiæ, ut sileam antiquam Danai fabellam, & Numerianum Apri soceri sui dolo nefario interemptum, insuper Stiliconem cupiditate imperii, & defuncti soceri, & generi viventis oblitum, abundè Cæsaris atque Pompeji notissimum est exemplum.

De secundis nuptiis.

DIAL. LXXVII.

Uxorem, liber factus, ne quære secundam:
Stultus, qui rursus vincla solutus adit.

Gau. Secundas nuptias celebrabo.

Ra. Si nosses ad liquidum, quid est fœmina, quídve de illâ magni scribant viri, ne primas quidem nuptias celebrasses.

Gau. Secundas nuptias celebrare est animus.

Ra. Si non te primæ nuptiæ domuerunt, jam secundas celebra: si te nec illæ domuerint, celebrabis & tertias.

Gau. Secundis nuptiis intendo.

Ra. Qui ex primo conjugio prolem habens, novercam superinducit, suis manibus in suam domum mittit incendium. Si juventa urget, aut libidinosa vellicat senectus, quâ nihil est turpius: posset

posset forsan (ut civiliter hoc potiùs, quàm honestè dicam) posset, inquam, fortassis utiliùs, nisi vel peccati materiâ, vel divinâ lege vetitum esset, concubinali obsequio subvenire, quàm novercalibus odiis domus tranquilla turbari: quod Tito, ac Domitiano susceptis filiis Vespasianus prudentissimus Princeps fecit. Et ætate hâc Stephanus Columnensis, haud immeritò inter Principes memorandus.

Gau. Ad secundas nuptias intendo

Ra. Potes id quidem secundum leges humanas, divinis quidem legibus patientibus magis quàm laudantibus: nota omnibus, quæ de hâc re Paulus tractat Apostolus. Certè etiam apud Gentiles ipsos, quibus laxior talium libertas permissam rem potiùs quàm probatam, intelligere est. Siquidem multorum matrimoniorum experientiam, quasi legitimæ cujusdam intemperantiæ signum esse, vestri majores crediderunt: quæ amplexus Hieronymus, quàm multa contra secundas nuptias, quámque acriter scribat, non est promissæ brevitatis inserere: quæ quamvis in fœminas, non in viros etiam dici omnia videantur, & haud dubiè sexus ille majoris sit debitor castitatis ac pudoris, plus tamen prudentiæ, ac constantiæ debent viri.

Gau. Secundis mihi nuptiis est opus.

Ra. Mirer, nisi mores vestros noverim, non tantùm supervacua, sed damnosa etiam, vobis necessaria effecistis. Tu verò durissimi oris sis: si ad te frænandum, uxore opus est alterâ,

Gau. Ad secundas nuptias festino.

Ra. Age, age, dum fervor durat: cùm refixerit, dolebis: non notasti, quàm dulcis est sopor in vacuo cubili: solum illum fœdum, & miserum, actum cogitas, qui transit & vulnerat.

De Natorum conjugio.

DIAL. LXXVII.

Exitus acta probat: nil lauda solis ab ortu:
Sæpe bono auspicio finis amara venit.

Gau. NAtorum nuptiis sobolem propagavi.

Ra. Honestior aliquantò hæc quidem cura, quàm superior: & tamen sæpe vitium propago quàm sobolis, utilior fuit. Illa dulci mero dolium, hæc amaris curis animum implevit.

Gau. Nuptui natam dedi.

Ra. Si providè, sique feliciter, & filiam servasti, & filium (ut modò dicebam) vel filio melius invenisti: si minùs, & illam perdidisti, & tibi hostem, tyrannum filiæ quæsivisti.

Gau. Viro filiam collocavi.

Ra. Si bonam, dulce pignus, ac suave tibi ereptum, alienis laribus invexisti. At si malum, gravi fasce, quo alium premeres, te levasti.

Gau. Filiam viro dedi.

Ra. Noli nimium hinc gaudere. Multis anxiæ, & infelicis vitæ principium fuerunt nuptiæ: ut lætè omnia succedant, operosa res est conjunx; in laboriosam coloniam, durúmque negotium, quam amabas, misisti: nascentur filii. Domi illi suus scaturiet fons curarum: finge non nasci, sed id ipsum miserum, molestúmque. Sic fœcunditas onerosam, sterilitas odiosam faciet: mansisse tecum forsan optabit, pietatémque tuam hanc oderit.

Gau. Filiæ virum dedi.

Ra. Otiosæ finem vitæ, principium actuosæ: rei sarcinam familiaris gravem, mundi notitiam, experientiam sui ipsius.

Gau. Filia virum habet.

Ra. At perdidit libertatem, virginitatem, requiem: non æqua permutatio.

Gau. De-

Gau. Dedi filio uxorem.

Ra. Gravior est immissa nurus, quàm emissa filia: semper intestinum malum, periculosius externo est. Patefecistis arcem hosti forsitan, aut profectò participi, jam non solus dominus rerum tuarum: refert qualis intraverit.

Gau. Generosam filio conjugem quæsivi & divitem, & formosam.

Ra. Cur, quod sequitur, supprimis, & superbam, & importunam, & conjugi, vitæque tuæ æmulam? Inter socrum, & nurum vetus est bellum: nec soceri major est gratia, sed metus: una est amborum ratio: Nullum animal tam primi loci appetens, quàm fœmina. Illum sibi, salvis vobis interdictum vides, quid nunc animo volvat, & quid oret, haud difficilis conjectura est.

Gau. Uxorem filio dedi.

Ra. Quid scis an immortale illi tædium, tibique dederis: an utrique clandestinum fortè discrimen? Multæ viros, socerósque perenni confecere fastidio, quædam veneno ferróque aliæ peremere. Quot habebat filios Ægistus, si nurum nullam habuisset? Inventa est, quæ præcipiti libidine dominandi, & secundæ sortis impatientiâ, quo maturiùs virum, séque regnantem cerneret, genitori proprio causa mortis cùm fuisset, supra cæsi corpus currū ageret. Si hæc patrum merces, quid sperare debent soceri?

Gau. Nuptiis filiæ celebratis gaudeo.

Ra. Quoties hanc celebritatē dispar fœdat eventus: & cantus, & epulas, & choreas, luctus sequuntur, & lachrymæ, & tumultus. Ineptum omne gaudium immodicum, ex his præsertim rebus, quibus dolor oriri possit, & soleat.

Gau. Uxorem filio, simul & filiæ virum dedi.

Ra. Sarcinas permutasti, alienam tuis, aliensis tuam humeris curam fers.

De Nepotibus.

DIAL. LXXVIII.

Dant multi curas nati, seriésque nepotum:
Et plenam norunt expoliare domum.

Gau. NEpos ex filio natus est mihi.

Ra. Ingens amor filiorum, jugis cura, habet tamen & finem, & metam aliquam: si ultra progreditur, nullus sollicitudinum modus est: & ex filio natus, & qui ex illo nascitur, omnes denique tuam nascuntur in pœnam: quorum numerus quorsum pergat, seu pergere possit, intelligis. Ille quidem Israëlitici parens populi, si sic affectus, ut tu es, primorum patrum vitæ tempus implesset: quanta, quæso curarum sarcina humeris fessi senis incumberet? Præter enim fœminas, pueróſque, & sacerdotes atque inhabiles suo de sanguine, paucis seculis sexcenta, & eò ampliùs virorum bellantium millia prodiere. I nunc, & nepotum exercitibus gloriare: in quibus, etsi fortè aliqui sint felices, innumerabiles miseri sint, oportet. Quid ergo? Amandi sunt non tantùm filii, ac nepotes, sed omnes omninò homines. Amandi, inquàm, in illo, in quo fratres estis omnes, nec curis tamen, nec immodico gaudio indulgendum, ne, & in præsens contrariis crucieris affectibus, & aliquando te gavisum esse pœniteat pudeátque, quem, ut infantulum valde dilexeris, virum valde oderis, quod persæpe accidit.

Gau. Natus est nepos mihi.

Ra. Quid, quòd hunc, quem faustum putas, vel nepotis turpitudine, vel vi forsitan fortunæ infaustum quandoque dicturus es diem? Quid, quòd tibi natus mox forsitan moriturus, & plus tristitiæ allaturus est, quàm attulerit lætitiæ? Multi sunt varii, subiti & inopi ni hominum casus: sed infantium

tium innumeri. Si omnes viverent qui nascuntur, humanum genus terra non caperet: viverent, dico non semper: nam si id facerent, homines non essent: sed usque in senium, usque saltem ad legitimam ætatem. Stultum est magnum gaudium de re brevi utique & incertâ, quonam evasura sit. Quod & in filiis, & in nepotibus verum est, sed eò magis in nepotibus, magisque etiam nunc in pronepotibus, quò à radice absunt longiùs.

Gau. Nati sunt mihi nepotes ex fratre, ex filiâ, ex sorore.

Ra. Hi jam minùs ad te pertinent, hoc gaudium, & hanc patribus curam cede.

Gau. Natus est mihi nepos ex fratre.

Ra. Et Annæo Senecæ Lucanus, non exigua pars Hispanæ facundiæ; & Micipsæ Numidarum regi Jugurtha non ultimum exemplum Libycæ perfidiæ, nepos fuit, regni eversor, fratrum interfector.

Gau. Natus est mihi nepos ex sorore.

Ra. Et Platoni Pseusippus ex sorore nepos, & philosophiæ velut hæres fuit, & Pericli talis nepos Alcibiades, turbator patriæ, & bellorum Græciæ concitator: Tarquinio Superbo Brutus, qui regiâ illum sede dejecit, & vir magnus, & patriæ utilis, sed adversus avunculo.

Gau. Natus est nepos ex filiâ.

Ra. Ennio Pacuvius verecundus, ac gravis vir nepos ex filiâ, & poëticæ successor fuit. Antonino autem pio, Commodus impudentissimus, levissimúsque hominum.

Gau. Est mihi ex filiâ natus nepos.

Ra. Romulus Remúsque Numitoris ex filiâ nepotes avum maternum in Albanum regnum restituerunt. Ancus Martius ex filiâ Numæ nepos, avitum regnum Romæ tenuit magnâ cum gloriâ. Cyrus autem Astyagis nepos ex filiâ, maternum regno avum expulit Medorum. Quæ historiæ eò tendunt,

ut de hoc nepotum ortu, quantum sperari potest, tantùm possit & metui.

De Adoptione filii.

DIAL. LXXIX.

Privignos, & adoptatos licet esse probatos;
Est tamen hic multò tutiùs, ut careas.

Gau. ADoptavi mihi filium.

Ra. Adoptatio pedissequa est naturæ: & cùm sic illa nobilior, hæc cautior; quódque illa, sine consilio gignentis, casu quodam, hæc adoptantis certo judicio operatur.

Gau. Adoptione bonum filium quæsivi.

Ra. Debuisti id quidem; si neglectum, non ut genitura, sic electio excusabilis. Nihil habes in conjugem, nihil in fortunam quod retorqueas.

Gau. Filium adoptavi.

Ra. Opportunum hoc naturæ subsidium, civili repertum jure, multísque utile, multis fuisse pestiferum constat. Bonum filium adoptavit Nerva; sed Trajanum in suâ adoptione deceptum, quibusdam Scriptoribus visum scio. Nam Augustum in Agrippæ nepotis adoptione circumventum, mox secuta testatur abdicatio; in Tiberii autem, vel adoptione, vel successione, non deceptum, sed suorum moribus penè coactum, video: quod & sermo ejus indicat, & præfatio testamenti. At Micipsa ille, cujus paulò antè memini, prorsus infelix adoptator fuit: qui non filium, sed funestum draconem regiæ filiísque suis immiserit? quos etsi moriens hortetur ita vivere, ne ipse meliores filios adoptasse videatur, quàm genuisse, sæpè tamen meliores adoptantur, quàm gignuntur: neque id mirum, cùm illud experientiâ, & consilio muniatur, hoc neutro. Sæpè autem contrà, non pejores modò, sed pessimi omnium

omnium adoptantur. Fusca enim, & ambigua merx est homo.

Gau. Privignum bonum habeo.

Ra. Rarus est privignus bonus, rarior est vitricus.

Gau. Bonus est privignus mihi.

Ra. Ut sit bonus, quid ad te? nisi forsan, ut conjugis procurator gaudes. Tibi enim quid virtus aliena contulerit, nisi ut tuorum, si quos genueris, pandatur ignavia?

Gau. Privignus est mihi optimus, atque fidissimus, & nulli filio secundus.

Ra. Fieri id quidem potest. Talis Augusto fuit Drusus, sed non Claudio talis Nero.

De excellente Præceptore.

DIAL. LXXX.

Est pudor à docto te nil didicisse magistro;
Quin age, te docilem redde, peritus eris.

Gau. Excellenti præceptore glorior.

Ra. Alieno nec dum desinis gloriari. Quid ad te enim excellentia præceptoris tui? Crede mihi (quod sæpè itero) intra te sit oportet, quod te faciat gloriosius.

Gau. Præceptore glorior excellenti.

Ra. Sine ipsum interim rebus suis, ut videtur uti, & si libet etiam gloriari; quamvis, & si excellens verè est, minimè id facturus sit: de te autem post viderimus.

Gau. Est mihi præceptor insignis.

Ra. Qualis tu discipulus sis, exspecto; antè enim quid pronunciem non habeo. Quàm multos stultos, atque hebetes habuisse putas scholam Socratis ac Platonis, in quibus multos, absque præceptore ullo, per seipsos in altum evolasse, ut præceptores

fierent aliorum qui præceptoribus caruissent? Nullum Virgilio præceptorem legimus. Horatius Flaccus de suo nihil, nisi quòd plagosum dixit, verberum puerilium, credo, meminerat. Cicero autem suum laudibus amplissimis celebrare voluit, nec valuit. Contrà hujus filius, quantis præceptoribus, patre scilicet, & Cratippo illius ætatis Philosophorum Principe, si quid ipsi credimus Ciceroni, quantus nebulo, quámque famosa ebrietatis evaserit, notum est, qui solo patris, vel tacentis aspectu, doctus, ac sobrius evasisse debuerit. Plato ipse, etsi, ut suprà meminit, Socratis magisterio glorietur, major tamen est gloria, Socratem excessisse, quàm sub Socrate didicisse.

Gau. Scientificus præceptor est mihi.

Ra. Scientia præceptoris discipulo utilis esse non potest, gloriosa non esse potest: quin etiam (quod mireris) est qui tibi famam minuat, ignaviam exaggeret: jactantiæ, excusationibúsque aditum præclusisti. Quicquid sciveris, præceptori dabitur. Quicquid ignoraveris, tuum erit. Est ergò non unde glorieris, sed unde aspires ad gloriam. Habes & quem sequi velis, atque assequi; non quem te esse putes, quòd discipulus ejus sis. Est denique non quod habes, sed quod habere cupias; & quod speres, non sine ingenti tuo studio, ac labore.

Gau. Est mihi præceptor assiduus vir clarus.

Ra. At illi, de quo diximus, Ciceronis filio duo erant summi viri, quorum alter libris eminùs, alter verbis cominùs in eum incubuerat, & qui profecerint, audisti. Quàm multos verò è filiis Principum, præceptores simul quàm plurimos habuisse comperimus; sed quid refert esse, qui doceant, si qui discat, nemo sit. Patiente indisposito, frustrà nititur vis agentis. Certè, si doctos viros faceret propiùs spectare, vel alloqui, doctos faceret spectatores, etsi paucos virtutis, ac doctrinæ cupidos videa-

videamus, magna circa eos esset tamen, & importuna frequentia.

De insigni discipulo.

DIAL. LXXXI.

Est iter incertum, juvenis quo protrahat ætas;
Ingenium felix ad mala sæpe ruit.

Gau. INsignem discipulum penè filio chariorem, casus obtulit.

Ra. Importunum negotium puerulis ingenii non æquis gressibus ingenium coaptare, & in unum semper infantem defixos oculos, atque animum habere: ad illius tolerantiam intellectum tuum, vocémque submittere. Quòd si discipuli plures sunt, cumulatior fit congeries laborum, verti continuè huc, illuc, utque ait Satyricus:

Tot puerorum
Observare manus, oculósque in fine trementes.

Gau. Unus, isque clarissimus est mihi discipulus.

Ra. Pro uno discipulo claro, multis obscuris judiciis te objicis: quicquid ille delinquerit, in tuum caput redundabit. En doctrinam, inquient: En facundiam: En mores. In hoc magistrum inspice: Nulla, quàm ingeniorum certior effigies.

Gau. Discipulum sum nactus illustrem.

Ra. Age ergò, magna spes est gloriæ: profectus ingenio illius, defectus culpæ tuæ dabitur: Cùm (ut Plutarchus Philosophus ad Trajanum Principem discipulum suum scribit) sermo publicus delicta discipulorum refundere soleat in præceptores: quod multi (ut legimus) passi sunt, inter quos Quintilianus, & Seneca, & ipse Philosophorum pater Socrates.

Gau. Præclari discipuli sunt mihi.

Ra. Me-

Ra. Melius, si modesti: quanquam vera claritas, sine virtutis radio, nulla est.

Gau. Magni discipuli curam gero.

Ra. Triformi congredieris chimeræ: hinc ut puero prosis, hinc ut parentibus placeas: Illinc autem ut Reipub. rationem reddas, quam de tuis manibus exiget: rudémque illum tibi creditum, eruditum repetet.

Gau. Pueri nobilis mihi cura commissa est.

Ra. Suspecta est ætas, & suspecta nobilitas: illa spondet immemorem: hæc superbum.

Gau. Puer mihi creditus, me veretur.

Ra. Quid dices, dum te despiciet adolescens? Vir fortasse vix noverit? nota fides pueri, nota constantia est.

Gau. Puer mihi creditus, me amat.

Ra. Inexpleto parieti imaginem impressisti: illo crescente delebitur. Firmus amor solidam poscit ætatem.

Gau. Clarus puer edocendus in sortem venit.

Ra. Inquieta sors, eventus ambigui: quædam ingenia nullo studio eriguntur. Est ubi pater impensam, præceptor operam, puer tempus amittit; docilem doce, indocilem ne fatiges, néve illum, téque simul frustrà atteras: ægrè vincit ars naturam.

Gau. Discipulus tenet, nec indocilis obtigit.

Ra. Etsi in lubrico stas, atque in fluxo struis, age tamen fideliter commissum. Si plena ætas accesserit, poterit meminisse, alioqui sua erit oblivio fides tua: magnum satis ipsa sibi virtus est præmium. Conscientia bonorum operum nihil est dulcius: non te retrahat ab honesto desperatio præmiorum: quia nullum, etiam in hac vitâ rectè factum præmio caret, cujus (ut sapientibus placet) fructus uberrimus est fecisse, atque in silentio meminisse.

Gau. In-

Gau. Inveni discipulum magnæ spei.

Ra. Et magnæ sollicitudinis: & profectò, si bonus fiat, filium tibi cor genuerit, lingua pepererit; sin malus, hostem, qui te, dum timuisse recordabitur, oderit.

Gau. Discipuli claritas ingens est, quâ illustrari spero.

Ra. Moderata claritas oculos delectat, immoderata perstringit. Præterea nullus te, nisi tu luceas, illustrabit, & si detegat, verum lumen ab intra est.

Gau. Magnus est mihi discipulus.

Ra. Non major, puto, quàm Senecæ: præceptorum alios protexit, alios oppressit: discipuli magnitudo his portus fuit, his scopulus.

De Patre bono.

DIAL. LXXXII.

Indulgens Pater est, facias ut amore rependas,
Obsequióque libens fer patris imperium.

Gau. HAbeo patrem bonum.

Ra. Bonum nosce tuum, breve est.

Gau. Patrem habeo optimum.

Ra. Aut ille tibi luctum pariet, aut tu sibi.

Gau. Indulgentissimus mihi est pater.

Ra. Si naturæ ordo servatur, magni fletus hæreditas te manet, illúmque, si pervertitur.

Gau. Patrem adhuc habeo.

Ra. Utere sedulò, fugitiva jucunditas pater senex.

Gau. Patrem habeo grandævum.

Ra. Non est locus inertiæ: festina carpere fructus extremos, tanquam ex arbore ruinosa. Charo lateri inhære, quantùm potes: cupidè illum vide, ceu confestim abiturum, cupidiúsque audi, & extremos

tremos monitus, memori mente recondito: desertúmque, velut iter acturus, necessariis permunito. Egebis illo consultore, quæréſque eum, nec invenies domi.

Gau. Patrem habeo decrepitum.

Ra. Propera novissima pietatis officia in illum congerere, dum licet: si quid nunc omiseris, dolebis semper.

Gau. Patrem pium habeo.

Ra. Habes, qui ante te mori cupiat, post te vivere metuat.

Gau. Habeo patrem optimum.

Ra. Habes, quem, priusquàm habere desieris, vix agnoscas; habes & quem perditum suspires.

De Matre amantissimâ.

DIAL. LXXXIII.

Cùm nil sit natis materno majus amore;
Iam mater studiis est veneranda piis.

Gau. AMantissima mihi est mater.

Ra. At tu illi jugis pavor, desideriúmque perpetuum.

Gau. Mater est mihi amantissima,

Ra. Maximus patris amor, matris vehementissimus, utérque talis, tantúsque, ut vix eum, nisi rara admodum, filii, pietas æquaverit. Pulchrum tamen, honestúmque est, inter parentes, & filios, de amore, ac pietate certamen; vincant quibus largiùs charitatis fons cœlestis affluxerit. At nunc usque vincere soliti sunt parentes; nec dum adolescentium ea est pietas, aut majorum reverentia, quæ sperare aliud cogat, quod si fortè præter spem evenerit, nullum in terris cœlo gratius spectaculum fingi queat.

Gau. Est mihi mater optima.

Ra. Esto

Ra. Esto illi saltem bonus filius. Scito te primum pondus, ac tædium fuisse: dehinc acerrimum dolorem: post continuum laborem, trepidámque sollicitudinem. Memento uteri, altricúmque uberum. Quot illi somnos, quótque seu cibos, seu locos tuis fletibus abruperis, quot aut metus, aut dolores tuis casibus pepereris, & fortasse nonnunquam periculosa quoque gaudia. Sæpe enim, ut dolor filiorum mortis, sic gaudium vitæ, miseras matres mori compulit. Patuit hoc ultimum eo clarius die, quo reliquiæ cladis ad Trasimenum acceptæ Romam, sparso agmine repetebant, duæ matres, filiis, quos in acie cecidisse referentibus crediderant conspectis, insperati gaudii non capaces, efflarunt spiritus: his atque aliis effectum, ut nulla inter homines major esset ingratitudo, quàm quæ in matrem admittitur.

Gau. Adhuc annosa superest genitrix.

Ra. Quoties hanc aspicis, simul terram intueris. Cogita unde venias, & quò pergas, quàm te angustum habitaculum emiserit, quàm angustum excipiet, de ventre matris propriæ, in uterum terræ, matris omnium, festinas. Inter utrúmque ergò lassantibus animum, atque raptantibus, superbiæ, atque avaritiæ frenum stringe.

De piis Fratribus, bonísque Sororibus.

DIAL. LXXXIV.

Sancta quidem res est habilis concordia fratrum;
Quæ tamen in paucis provenit ipsa locis.

Gau. Pios fratres habeo.

Ra. Rarum; nam parentes ferè semper amant, fratres sæpè invident, sæpè despiciunt; rarámque ideò fratrum gratiam Nasonis ore Veritas clamat; ubi & fratrum, & filiorum, & omnium

penè,

penè, nisi parentum, notatur impietas.

Gau. Fratres mihi sunt optimi.

Ra. Miror planè: bonos esse sat est: sæpè enim mali sunt: aliquando & pessimi, eóq; pejores hostibus, quò minùs contra domesticas insidias est cautelæ. Quantus autem sit amor fratrum, ne latentes eruam, ne præsentes lædam, satis notissima paria, Mycenæi, Thebanique fratres, ac Romani indicant: quæ quidem infamia, cur unius urbis potiùs, quàm totiùs orbis sit, non video. Primos mundi fratres aspice. Alter alterius oppetiit manu: nec dum relatu horridum scelus audis. Siquidem Phraates rex Parthorum, cujus suprà mentio est habita, præter parricidia in patrem simul, ac filium admissa, triginta insuper proprios fratres trucidasse legitur: non veritus tanto, ac tali sanguine, & regnum malè partum stabilire, & metum omnem invisi consortis extinguere.

Gau. Fratres boni sunt.

Ra. Nondum, puto, patrimonium divisistis, tunc erumpet iniquitas. Igne aurum, auro animus probari solet, magna sæpe, quæ videtur pax, pauxillum auri si adhibeas, lis erit.

Gau. Pii sunt fratres.

Ra. Cœlibatus forsan tuus, aut orbitas illos tibi conciliat. Conjugio detegentur tuo, sed prole melius, spe successionis amissâ, quæ impatientissimos quoque multa pati docuit.

Gau. Amantissimos mei fratres habeo.

Ra. Debet id quidem ita esse, nisi livor obstet, aut timor, aut cupiditas, & habendi sitis, divini omnis, humaníque juris, dum expleri studet, immemor. Inter parentes enim, filiósque quantùm libet sit amoris, conversatio tamen dispar, diversique mores sunt filii, etsi citò patres videant, serò agnoscunt. Patres etsi filios statim ament, serò illos, sæpe etiam in senectute suscipiunt. Fratres ante-

antequam nascantur, & postquam nati sunt in eodem domicilio, eisdémque incunabulis, ævo pares versantur, àc moribus, ilicet in lucem editi se vicissim cernunt, uno cibo aliti, iisdémque parentibus, iisdémque sociis, iisdémque ludis, iisdémque scholis, iisdémque præceptoribus, ac nutritoribus assuefacti pariter putrescunt, pariter adolescunt. Undique paritas, multísque & validis nexibus junctus amor, nisi adventitiæ solvant causæ, duræque mentis asperitas frangat, quod commune est adeò, ut nesciam an fraterno ullus amor major esse debeat, an ullum odium majus sit, an indignatio ulla profundior. Tam turbida semper æqualitas, tam paris impatiens mens humana.

Gau. Æquos piósque fratres habeo.

Ra. Serva illos æquitate mutuâ, ac pietate. Delicatissima res est amor: serva illam: difficilè quæritur, facilè perditur.

Gau. Sed sorores habeo bonas.

Ra. Grave pōdus, sed jucundū, ac ferè adolescentū primus labor, quo se, effecti sui juris, exerceant, unde primam pietatis, atque indolis famā quærant.

Gau. Bonas habeo sorores.

Ra. Cura ut illæ bonum fratrem habeant, téque superstite, etsi communis pater obierit, orbitatem non sentiant.

Gau. Pulcherrimæ sunt sorores.

Ra. Custos rei labilis, vigilantibus oculis, dolos cave, circumfusa te procorum cohors excitet: difficilis est unius formæ custodia, quid multarum reris? tantò exactiorem pudicitiæ quàm auri curam esse decet, quantò & pretiosior, & irrecuperabilior illa est. Sanè virgineam castitatem nulla arte meliùs, quàm maturo conjugio præservabis.

Gau. Formosæ mihi sorores domi sunt.

Ra. Ne diutiùs tibi sint provide: multas aptiùs ornabunt domos.

De bono Domino.

DIAL. LXXXV.

Libertas melior domino quocunque beato:
Libertas superat præmia magna ducum.

Gau. DOminum bonum habeo.

Ra. An habeas, an veriùs habearis, cogita: sed loquendi mos est: sic dominum habetis, ut scabiem, sive ut tussim. Multa sunt, quæ habentur invitis possessoribus. Molestæ opes, quibus non liceat caruisse.

Gau. Bonum dominum habeo.

Ra. Libertatem igitur amisisti: hunc & illam, uno tempore, nemo habet. Jam neque sorores, de quibus modò agebas, neque filiæ, neque nurus, neque conjunx demum ipsa, neque patrimonium, neque vita in tuto sunt, propter unum, quem habes, dominum, habere simul omnia desiisti.

Gau. Bonum mihi, & patriæ dominum sors dedit.

Ra. Incompatibilia, penitúsque contraria. Nam si bonus, non dominus. Si dominus, non bonus; præsertim si se dominum dici velit.

Gau. Bonus est dominus.

Ra. Boni sunt parentes, boni fratres, ac filii esse possunt: amici autem semper boni: alioqui nec amici sunt: dominum bonum dici, blandum mendacium, atque adulatio nota.

Gau. Optimum dominum habemus.

Ra. Rectorem populi fortassis, & Reip. defensorem: quo nil actuum humanorum acceptius Deo ferunt. Illum verò non dicam optimum, sed bonum: & non potiùs pessimum quis dixerit? qui, quod habent optimum, libertatem, summum, ac præcipuum vitæ bonum, suis civibus eripuit? próque unius explendâ voragine, quæ expleri nequit,

tot millia miserorum, siccis oculis intueri potest? Neque eum etsi non justitia aut misericordia, saltem pudor à tam mœsto retrahit spectaculo: sit licet affabilis, sit blandiloquens, sit postremò munificus in paucos, de multorum spoliis. Hæ sunt autem artes tyrannorum, quos vulgus dominos vocat, carnifices experitur: hæc præstigia attonitis ingerunt luminibus, hanc hamis & laqueis prætendunt escam: sic credulos aucupatur.

Gau. Dominum habeo præpotentem.

Ra. Is in cœlo unus est, qui se jure suo Dominum dixit, & dici voluit. Nam terræ dominus Augustus Cæsar, edicto vetuit se dominum dici. Ille Deorum Deus, iste hominum Imperator: ille majestatem tenuit, iste modestiam: denique & super hoc populum Romanum gravissimè corripuit. Sic enim de ipso scriptum est: & domini appellationem, ut maledictum, & opprobrium semper exhorruit. Quòd successorem quoque, longè rebus omnibus imparem tamen observasse compertum est, qui licet dominandi avidus, titulo tamen dominationis abstinuit: atque ita se inter ambitionem, & verecundiam medium tenens, esse dominus voluit, dici autem noluit. Ut qui sciret injustum esse, quod cuperet: saltem exprobrationis injuriam vitaret. Durum enim, superbúmque & grave nomen est dominus, illic maximè, ubi amor libertatis, ac servitii pudor est. Secutus horum vestigia Alexander hic Romanus Princeps, ut privato sibi non altiùs scribi voluit. Nam ille alter Macedo, non dominus modò, sed Deus dici voluit, quem secuti animo hujus temporis latrunculi, una urbe, vel altera, vix insidiis oppressâ, non tantùm dici volunt, sed dici homines erubescunt, atque ad injuriam trahunt.

Gau. Dominum habeo verè optimum.

Ra. Verè unus est Dominus, quem si habes, honestis-

nestissima, regnísque felicior servitus tua est.

Gau. Justum Dominum, Regémque optimum habemus.

Ra. Inter regem & tyrannum non discernunt Graji, secundum quod Poëta noster, de Rege loquens, ait:

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Apud nos autem, ut intersit, non nisi propositum, vitæque series facit. Qui justitiâ regit, ac regitur, ille demum verus est rex. Atqui ex altiore fastigio, non salutis publicæ speculator, sed privatæ libidinis procurator, vel rapinam cogitans, vel vindictam, cupiditati, aut iracundiæ suæ paret, & rapidis, atque effrenis animi motibus cedit: is malorum dominorum servus, etsi altior cunctis appareat, sceptróque aureo, ac veste purpureâ superbus incedat, utique rex non est: sed propter exercitium, aut supplicium populi, promotus prædo, eóque loci positus, unde liberiori sæviens flagello, atque hos probans, illos puniens, cunctós vexans, & exagitans; ignarus quidem ac passioni obsequens, nutu tamen illius, qui mala bonos vertit in usus, justum Dei judicium, injustis livet, ac sceelestis manibus exequatur: quasi æquam pii judicis sententiam, tortor sævit.

Gau. Justum, piúmque Regem habet patria.

Ra. Rarum bonum, & Reip. felicissimus status: nisi præsens gaudium futuri metus rerum felicium, semper suspecta brevitas minueret, amissique desiderium mox venturas cumulaturus miseria observaretur animis humana nascentium, volubilémque fortunæ rotam, quæ nil prosperum longum finit: lenit quidem mali sensum consuetudo, insueta dejiciunt: unde optimum quidem, semper prospero caruisse, diffiniunt, quod non dicerent, si prosperitas duraret.

Gau. Justum habemus, & clementem Regem.

Ra. Illo

Ra. Illo superstite mori opta, ne mutatam regni sortem lugeas. Bonus enim bonum rarò sequitur. Malum pejor, sæpe pejorem pessimus.

De serenitate aëris.

DIAL. LXXXVI.

Cùm licet, & possis cœlo gaudere sereno:
Fac magis è purâ gaudia mente pares.

Gau. SErenus est aër, ac jucundus.

Ra. Jam quis arguat cœlestem humi animum hærere? In aëre illum appenditis, & amorem vestrum in eo ponitis elemento, quo nullum instabilius.

Gau. Aër serenus, atque tranquillus est.

Ra. Exspecta, dicto citiùs nubilosus erit, ac turbidus: alio te sub cœlo positum credas.

Gau. Serenus ac tranquillus est aër.

Ra. Quantò mallem serenus ac tranquillus esset animus tuus. Utilis quidem illa serenitas, stabilisque tranquillitas, quam nec nubes occupent, nec quatiant venti.

Gau. Serenus est aër.

Ra. Non serenum omne, statim optimum: imò verò provincias nebulosas serenis esse salubriores, & in hoc occidentem prælatum legimus orienti.

Gau. Aër lucidus me delectat.

Ra. Delectari in operibus, ac facturâ Dei minimè vetitum, modò in Deum, velut omnis boni fontem tota animi delectatio deflectatur, & in rebus temporalibus æternus rerum conditor laudetur. Alioqui attende, quod scriptum est: Si vidi Solem cùm fulgeret, inquit Job, Lunam incedentem clarè, & lætatum est cor meum in abscondito, & osculatus sum manum meam ore meo: quæ est iniquitas maxima & negatio contra Deum altissimum.

Gau. Serenissimus est aër, talis utinam semper sit.

Ra. Non

Ra. Non semper modò, sed diu talem ferre non possis. Temporum vicissitudo, quam optimo jure à multis, sed præcipuè à Cicerone laudata est.

Gau. Serenissimus est aër, atque utinam non mutetur.

Ra. Nescis, quam citò sui tædium hæc serenitas allatura sit. Nil tam delectabile, quod non identitas inamœnum reddat. Nullum efficacius remedium contra vitæ fastidia, quàm temporum locorúmque varietas. Hac fovetur & pascitur mens humana (ut ait Augustinus.) Qui qualitate rerum non potest, saltem varietate satiatur.

De prosperâ navigatione.

DIAL. LXXXVII.

Credere qui temere vastis se fluctibus audet:
Iam se, resque suas interiisse putet.

Gau. NAvigatione utor prosperâ.

Ra. Sentio: Neptunus tibi laqueos tendit.

Gau. Tranquillum se mihi præbet mare.

Ra. Insidiosa tranquillitas (atque ita dixerim) esca naufragii.
Si semper turbidum esset mare, nullus hominum navigaret.

Gau. Mare mihi blandum, & suave est.

Ra. Suspecta suavitas: prædonum blanditiæ, minæ sunt. Hæc facies maris repentè mutabitur: esse aliud putes, monstróque gelidus quæras: Ubi est æquor illud, quod laudabam? Unde verò hi tam multi, támque horribiles aquarum montes: unde hic pendentium fremitus procellarum, & minacibus spumis surgentes fluctus in nubila. Nesciunt nisi experti, quid est mare & quàm ferox bellua, quidve illi à poëta monstri nomen impositum. Nihil

hil enim monstrosius in rerum naturâ: nihil cui sit minus fidei, minúsve constantiæ. Nullius rei transformatio tam crebra, tam periculosa, tam subita: nihil denique seu mollius, dum jacet: seu dum surgit, immitius.

Gau. Placidum nunc æquor, immotúmque est.

Ra. Terræ ipsæ subsidunt, dehiscúntque. Tu pelago tribuis, ut consistat: simulatus torpor: noli fidere: sæpe fortunam retentare dementia est.

Gau. Nunc saltem placidè navigavi.

Ra. Nullum ferum animal sic in laqueos ruit, ut non aliquid dulce præsentiat.

Gau. Prosperè navigavi.

Ra. Et sacrilegi prosperè navigant, & viri sanctissimi naufragantur.

Gau. Navigavi feliciter.

Ra. Crede mihi, si perges, infeliciter navigabis.

De votivâ portus apprehensione.

DIAL. LXXXVIII.

Si non viciSti, noli cantare triumphum:
Sæpius in portu mersa carina perit.

Gau. IAm portum attigi, jam in littore sedeo.

Ra. Multi in portu pereunt, plures in littore: permutasti periculum, non fugisti.

Gau. Terram attigi.

Ra. Ita hoc dicis, quasi terræ discrimina vel minora, vel pauciora, quàm pelagi: quamvis occultiora sint: nónne hoc in æquo posuit is, qui utrobique multa, & graviora pericula, per varietatem pertulerat. Neque verò sine causâ pauper ille scrutator aquarum, apud Statium, moriens:

Hyemesque notosque
Laudat, & experti meliora pericula ponti.

L *Gau.* In

Gau. In terrâ sum.

Ra. Casibus eò pluribus patens, quò plus hominum terras incolit, quàm maria: siquidem maxima pars malorum homo homini est: sic, inde mors pervenit, unde auxilium debebatur: ut sileam pestiferas animantium species, quibus ea pars rerum scatet.

Gau. Terra sub pedibus saltem stabit.

Ra. Atque sæpe non stetit: utque antiqua prætercam, Achajamque, & reliquam Græciam, & Syriam, atque alias, ubi & urbes haustæ olim funditus, & collapsi montes, & demersæ insulæ: ut omittam veteres vestrorum montium casus, Ætnæ, ac Væsevi: apud vos nuper ipsa urbium caput Roma contremuit: quódque civilis belli tempore pro monstro habitum: Alpes hâc ætate gravissimè tremuerunt, & convulsæ rupes altissimæ, Solis radiis insuetum à seculis præbuêre iter. Hispaniæ, & Germaniæ bona pars corruit: vidisti modò stantes urbes, vidisti solidas arces, atque oppida, paucis pòst diebus, miserabile spectaculum, atque terrificum, humi passim strata omnia: quin & solito mœstiorem Rhenum ipsum quasi flentem labi, deformatam ruinis utramque ripam, eámque præcipuè, quæ ædificiis ornatior fuerat, querulis abluentem vorticibus. Desine jam securus esse, ubi securitas nulla est.

Gau. Sub pedibus terra est.

Ra. Non tam certa sedes domicilii, quàm sepulchri.

Gau. Ad terram pervenisse gaudeo.

Ra. Similibus gaudent, & tu terra es.

Gau. In terram redii.

Ra. Nondum quidem, sed redibis citò.

De Carceris exitu.

DIAL. LXXXIX.

Est carcer mundus, quo clauderis ipse, ubicunque es: Te solvas sceleris carcere, liber eris.

Gau. IUvat carcerem evasisse.

Ra. Est & hæc (fateor) intermissa gratior libertas, ac reddita, quam servata: sed non omnia, quæ delectant, prosunt: & sæpè nociva sunt dulcia, & amara salubria: sæpè non carcer modò, sed mors utilis fuit, sæpè vita, & libertas inutilis.

Gau. Carcerem evasisse gaudeo.

Ra. Atqui modò gaudebas portum apprehendisse, nunc gaudes portum evasisse: Carcer multis portus, multis refugium, & arx fuit: & in libertate perituros, servavit in vinculis: ligata, & clausa diligentiùs asservantur. Nesciunt mortales cæci, quid expediat, & idcirco mala sua concupiscunt, & assecuti gaudent, unde mox doleant. Néve longiùs exemplum quæras: Vidisti nuper virum illum animosi, & magni potiùs, quàm constantis incepti: qui adverso tempore se patronum Romanæ Reip. profiteri ausus, ipse sibi tribuni nomen assumpserat: dehinc variante fortunâ, urbe depulsus, Romanísque primùm Principis, post Pontificis lapsus in carcerem, utrobique bene habitus, atque honestè: eandem leva alite emissus, gladiisque hostium non occisus tantummodò, sed discerptus: puto moriens carcerem suspiravit.

Gau. E carcere lætus erupi.

Ra. Ibis per rostra turbida litibus, per plateas urbium, tumultúsque negotiorum: & tempestatem, libertatem putans, gratulaberis: dum, quem clavis una concluserat, mille stringent laquei. Cúmque læti omnes è procellis portum petant,

unus tu nauta mirabilis, è portu lætus in procellas redis,

Gau. E carcere digressus, gaudeo.

Ra. Bonum in hoc, ut in reliquis, consilium erat; neque nimium gaudere, neque nimium dolere; sed æquanimitatem omni in statu, seu vitæ gubernaculum, tenere: in tantâ præsertim caligine futurorum. Neque tam miserum est (ut fertur) intrasse, neque tam faustum carcerem exivisse, quoties carcer libertati hostis, propitius est saluti. Quoties optata votis omnibus libertas in perniciem, & in mortem versa est.

Gau. Exivi ex carcere.

Ra. Latiori de carcere multi hominem casus eripiunt, ex angustiori autem sola mors eruit.

Gau. Molesto de carcere discessi.

Ra. Potes in hunc carcerem reverti, in illum alterum, cùm semel exieris, non redibis, hoc in tempore.

De tranquillo statu.

DIAL. XC.

Tu quicunque cupis tranquillam ducere vitam;
Falleris, in certâ labitur hora vice.

Gau. REbus ritè compositis, tranquillus ago.

Ra. Scilicet, ut tua navis fluctibus maris, sic animus vitæ curis explicitus portum attigit laborum, ac terrorum. Sed non ita est; nunc maximè metuendum: nescis quòd res hominum non stant? qui volubili in rotâ sedet altior, is proximus est ruinæ.

Gau. Optato eunt omnia.

Ra. Bene ais, eunt omnia: nihil enim manet. Antè ergò, quàm felix videare, spei fortè aliquis post locus est metui; ad extremum luctui, gaudio

dio autem nunquam: gaudium loquor verum donec ad vera & stabiliora bona perventum sit.

Gau. Rebus provisis humanitus conquiesco.

Ra. Summa rerum humanarum, labor, & mœror in his igitur requiescis. Durum caput, & lodice ferrea, & spinoso recubans pulvinari.

Gau. Opiparè provisa sunt omnia.

Ra. Expectata, puto mercium navis applicuit, periculum evasisti, extruxisti domum, exarasti arvum, putasti vineam, rigasti prata, compegisti aream, insevisti arbores, effodisti rivos, texuisti sepem, columbarium erexisti, misisti greges in pascua, apes in alvearia, sementem in sulcos, novas merces in maria, tuto loco collocatum fœnus, plena arcula dives aula, cultus thalamus, referta horrea, spumans penu, provisa dos filiæ, conjugium nato, empta populi gratia, blando ambitu parta suffragia, pronum ad te opibus summis, atque honoribus stratum iter. O felicem te! Restat ut gaudeas: hæc (ni fallor) conclusio tua est: mea verò alia: Restat ut moriare. Ratum valde inter homines, ut multo studio quæsitis, multo fruantur tempore: longus labor, usus brevis.

Gau. Prosperè rebus euntibus, in statu sum.

Ra. Quomodo autem rebus euntibus, videris, ego nempe non video.

Gau. Rebus ad vota fluentibus lætus sum.

Ra. Nunc igitur tempus est moriendi: sperásne hic diu aliquem lætum esse? morere, dum lætus es, antequam esse mœstus incipias: quod jam dixi, repetam: est enim minimè tædiosa rerum utilium, sed jucunda repetitio. Meministi ergo: quid apud Ciceronem Lacon ille ait seni Rhodio Diagoræ, læto tunc valde, levibus licet ex causis, quas audisti suprà, cùm de palæstris ageremus: Morere Diagora, inquit, non enim cœlum ascensurus es: graviter id quidem. Nam quid amplius ex-

ſpectet animus lætus in hâc rerum tanta vertigine; niſi, ut lætus eſſe deſinat, eſſe triſtis incipiat: Itaque opportunè admodum Diagoras, conſilio paruit amici, ſpectante quidem, & plaudente populo inter victorum filiorum amplexus, & oſcula exſpiravit; ſcriptum eſt in libro noctium Atticarum. Et ad ſummam plures gaudio, quàm triſtitiâ periere. Omnibus ergò, qui ſapiunt, ſed maximè gaudentibus, mors optanda: de hac ſemper, & præſertim in tempore proſpero, cogitandum: illa cogitatio reliquas frenet.

Gau. Laboravi; en quieſco.

Ra. Omnes quidem hoc ſperatis, ſed erratis in hoc omnes. Stilus enim vitæ alius, multúmque finis à propoſito diverſus. Hæc tua requies aut brevis, aut falſa eſt, aut (quod eſt verius) utrunque: quid hic requiem ſomniatis? Sic catenis vinctus libertatem, æger ſanitatem ſomniat; ſic ſopitus eſuriens, opimas dapes: ſed en dies ultimus aderit, iſque confeſtim diſcuſſurus hæc ſomnia. Nolite autem falli ſomniis, atque opinionibus falſis, quibus eſt plena vita mortalis. Nolite vobis hic requiem ſpondere. Credite mihi, tota quies hominum, poſt laborem, mors.

Gau. Omnia, quæ in rem viſa ſunt, ſuppetunt.

Ra. Supervacua in rebus plura ſunt, quàm neceſſaria; ſed hic humani animi mos eſt, ut profeſſus aſcenſum cœli, tanto ſtudio ſe oneret, quanto vix exonerare debuerat. Itaque peregrino faſce curvatus, dum in altum niti vult, ruit, & pro cœlo illi terra eſt.

Gau. Cumulata ſunt omnia, jam in portu ſunt.

Ra. Navigationis in fine igitur. Eſt enim præſens vita ſimillima procelloſo mari: illius finis in littore: hujus in morte: uterque portus rectè dicitur. Profectò autem magna pars mortalium acervandis vitæ adminiculis anxia, inter ipſos apparatus

rerum,

rerum, moritur, nihilque jam usitatius, quam ut vitæ studium mors prævertat: paucis accidit, ut ad optata perveniant, hisque ipsis tam citò diuturni questus usus eripitur, & gaudii brevitas quædam, velut accessio sit doloris, de quo multos in morte queri solitos notum est.

Gau. Jam peractis laboribus, securus vivo.

Ra. Et inter viscum ac laqueos secura avis volitat: piscis inter hamos ludit: inter plagas fera. Sæpe ubi periculi plus est, & pavoris minus; ars fortunæ est ut licentiùs feriat, metum demit.

Gau. Per omnem vitam laboravi, ut in finem quiescentem securus.

Ra. Securitatem, & quietem tuam in præcipiti collocasti & vixisti mœstus, ut lætus morereris: non insulsum vitæ, mortisque consilium; modò de securitatis, & quietis, & tristitiæ, & gaudii qualitate conveniat.

Gau. Omnia undique conquisivi, quibus instructior vita esset.

Ra. Immò verò quibus mors molestior: egisti planè negotium medicorum: jam frequentes aderunt, stratúmque circumstrepent; aderunt captatores testamentarii: erunt & qui gaudium premant, & qui fletum simulent, & qui tenacem spiritum, seram mortem taciti increpent: & qui crisim servent, & qui prognosticis inhient, & qui cadaver aureum præstolentur: tot hæc tibi conquisita undique vitæ conferunt instrumenta, non ut meliùs vivas, sed ut comitatior moriaris, non penitus operam perdidisti. Jam & comites: languenti, & libitinæ sumptus, & funeris pompa non deerunt.

Gau. Conquisita sunt omnia, quiescendum est.

Ra. Jam dixi, vitæ requiem, & solatium quærebas, laborem mortis, ac tædium invenisti.

Gau. Cuncta disposui, prosperitas parta est.

Ra. Congessisti fallacissimæ, ac fugacissimæ spei

 nidum,

nidum, quæ, ubi primùm adoleverit, evolet: mœstum, & vacuum cor relinquens: sæpe vel in plurimis pereat.

Gau. Longo succedit quies labori.

Ra. Brevis ipsa adeò fortassis, ut nulla potiùs dici possit. Multorum sæpè studium annorum, in momento excidit, immò, cùm semper ferè gradarii sint progressus, raro non repentini exitus rerum sunt.

Gau. Per longas curas ad securitatis initia ventum est.

Ra. Sollicita multum de principiis humana curiositas, finem cœca non prospicit. Densa venturi caligo temporis, mortalis aciem frustravit obtuitus: deliberatio utique nostra sit, consumatio fortunæ (dicam meliùs) Dei est, cujus in manibus sortes sunt hominum, non quas ipsi vobis, opinione vestrâ, spéque improbâ fingitis: sed quas ille præscientiâ suâ videt. Ejus est autem illa vox: Stultè, hâc nocte animam tuam repetent à te: quæ autem parasti, cujus erunt? Comminatio horrenda: quæ, nisi spes, somnósque mortalium interrumpat, obsurduistis haud indubiè.

De Potentiâ.

DIAL. XCI.

Magna potestati sunt juncta pericula magna:
Qui moderatorem se cupit esse, furit.

Gau. Potentiâ magnâ sum.

Ra. Ergò & invidiâ.

Gau. Potentiâ multâ sum.

Ra. Et in periculis multis.

Gau. Potentiâ sum ingenti.

Ra. Et laboribus infinitis, & inextricabilibus curis.

Gau.

Gau. Multa possum.

Ra. Quò plus in alios potes, & plus alii in te.

Gau. Potentiæ est plurimum.

Ra. Quò potentiæ magis, eò majus in illam imperium fortunæ tepidè se exercet in parvis: uberem eligit materiam: in magna lignorum mole crepitantius sevit incendium. Magna prosperitas, magnæ viam facit adversitati. Nec quenquam facilè planè miserum videbis: qui non valde felix habitus fuerit. Non potest ignoti hominis nota esse calamitas.

Gau. Quod volo, & possum.

Ra. Cura ergò ne quid mali velis: & scito, quò potentiæ plus, eò plus esse negotii, minúsve licentiæ.

Gau. Potentiâ ingens sum.

Ra. Quid scis an diuturnâ? Piget exequi, qui potentes, brevi ad impotentiam, seu qui reges ad infamiæ servitium sunt redacti. Vepricosi & lubrici sunt humanorum gradus ascensuum: tremulus vertex: præcipitium horrendum: ægrè conscenditur ad eminentem statum, anxiè ibi consistitur: graviter inde, & repentè descenditur: id sic esse, non singuli tantùm reges, aut populi, sed maxima etiam testantur imperia.

Gau. Armis, atque opibus potens sum.

Ra. Vera & firma potentia in virtute fundata est: fundamentum si detraxeris, quò major, eò periculosior structura. Quid implere opibus domos juvat, arva ligonibus, maria classibus, si intus interea domestici hostes animum oppugnant, atque expugnant? Vis, ut te potentem fatear: illos doma, finibúsque tuis pelle, vince iram: vince cupiditatem: vince libidinem: vince teipsum: famæ atque hostem animæ tuæ. Quænam ista potentia est vincere alios: passionibus suis vinci.

Gau. Fundata in solido potentia est.

Ra. Quo pacto, cùm vita ipsa mutetur assiduè? O quid tumes, imbecillum animal? De potentiâ disputas, de animâ interim periclitaris: quam dicto citiùs, vel naturæ vis occultior: vel exigui morsus animantis, vel extremi contemptissimique homines sæpè potentissimis abstulere.

Gau. Potentia egregiè stabilita est.

Ra. Ubi quæso? In arenis, ac fluctibus? an in vento? an in ipsa (ut perhibent) fortunæ rotâ? quin tu, amice, malè susceptam pone fiduciam. Nulla hic stabilis potentia: utque vel impropriè exprimam, quod sentio, nulla potentia potens est.

De Gloriâ.

DIAL. XCII.

Navigio fragili vehitur, qui quærit honores
Ingentes, & quem gloria vana trahit.

Gau. SEd inveni magnam gloriam.

Ra. Magna in exiguo qualiter explicentur non intelligo. Si temporum, si locorum angustias metiare, magnam hic gloriam non esse fateberis. Non ingeram tibi, ut terra omnis punctus est: cujus ipsius partem maximam natura fecit inhabitabilem, atque inaccessibilẽ fortuna, ut tempus præsens puncto minus: idque ipsum semper instabile, fugæque tam rapidæ, ut vix illam animo sequi possis. Duæ reliquæ temporis partes, semper absentes ita, ut altera nos, lubrica memoria, altera expectatione anxia, fatiget: ut omne simul tempus, aut diluviis, aut æstu nimio, aut peste aliquâ, aut cœli inclementiâ, vel terrarum denique per seipsum lapsu propriè, ita discerptum atque confusum sit, ut una sæpe ætas propè nil habeat commune cum alterâ. Neque minus in temporibus, quàm in locis videas, exiguo intervallo notissimum non agnosci.

Hæc

Hæc inquam, & quæ sunt id genus plurima, transeo. Vulgata sunt omnia, quibus liquidò cernitur, quænam hæc mortalis, ac terrenæ gloriæ magnitudo est.

Gau. Quam conditio mea fert, gloriam sum adeptus.

Ra. Si indignam brevem hercle; at si dignam, gaude: non quòd habeas, sed quòd meritus sis.

Gau. Gloriam quæsivi.

Ra. Gloria vera nisi bonis artibus, non quæritur. Unde tibi partum nomen, vide; si intelliges, an gloria vera sit: famam, si casus dedit, eripiet.

Gau. Multum est gloriæ.

Ra. Cave, ne quam gloriam veram putas, imago falsa sit gloriæ. In rebus hominum multa regnat illusio.

Gau. Plurimum est gloriæ.

Ra. Ut nemo pauper magnæ pecuniæ famam quærit, nisi ut fallat: sic nemo ignavus magnæ virtutis opinionem: uterque tamen sibi conscius, quicquid de se alii loquantur, quantum vel pecuniæ in arculâ, vel virtutis in animo sit.

Gau. Insignis est gloria.

Ra. Si ex merito, modestè utere, ne superbiæ illi notam applicaveris, si minùs, fac ne diu populum fallas.

Gau. Præfulgens est gloria.

Ra. Vel mereri stude, vel grave, non tuum indumentum exue. Inglorium esse præstiterit, quàm mendacio gloriosum. Vera etiam gloria cum labore servatur, qui de falsâ speres? Cùm omnis fictio difficilis sit, tum difficillima est, quam multi undique observant. Rari nempe sunt gloriosi: hos, propter dissimilitudinem, obscurum atque invidum vulgus odit. Grave est inter tot hostium insidias latere, præstringere omnium oculos non potes, in te tanto studio, defixos,

Gau. Gloriosus appareo.

Ra. Melius forsitan lateres, & certè tutiùs: hoc graviter dixit is, qui multa leviter: Bene qui latuit, bene vixit.

Gau. Clarus, latéque notus sum, longéque conspicuus.

Ra. Livor abdita penetrat, rimatúrque, putas, conspecta prætereat? Quid, quòd pauci sunt, quibus expediat apparere, & conspici: pauci, quorum famæ non noceat, ad plenum nosci? Notissimum Claudiani dictum:

Minuit præsentia famam.

Quantò magis illam minuit notitia? Raró sunt homines, quod videntur.

Gau. Gloriosus videor.

Ra. Cavâ nube circundatus delitescis. Si parumper emerseris, quò plus gloriæ falsæ fuit, eò veræ plus erit infamiæ.

Gau. At gloria vera est.

Ra, Id nemo te meliùs novit: ita demum, si externi judicis incorruptum animum tuis in rebus assumpseris. Gloria quidem (ut sapientibus placet) quasi quædam umbra virtutis est. Illam comitatur, illam sequitur, quandoque etiam antecedit, quod in adolescentibus claræ indolis vidimus, quos ante perfectam virtutem præconcepta de illis spes hominum claros facit, quæ quibusdam velut stimulis, generosos, modestósque animos excitat, atque erigit, & impellit ad æquandam spem civium suorum. Stultos autem tumidósque præcipitat. Hinc transformatio illa ridicula clarorum adolescentium in obscuros senes. Laus quidem sapienti utilis, stulto nocet. Ex his vides, umbram per se ipsam esse non posse, rei cujuspiam sit oportet. Visne igitur gloriam veram esse, fac ut vera, & solida virtus sit.

De Beneficiis in multos collatis.

DIAL. XCIII.

Antè quibus videas benefeceris, est memor omnis
Gratus, ab ingratis gratia nulla venit.

Gau. BEneficia in multos contulisse gaudeo. *Ra.* Multos ingratos experiens dolebis.

Gau. Beneficia in multos effudi.

Ra. Rectè ais. Nam si accipientium animos intueare, beneficiorum magna pars perditur.

Gau. Multi meis beneficiis sunt obstricti.

Ra. Quidam se oblivione relaxabunt, alii forsan injuriis beneficia pensabunt: út cessent injuriæ, non cessabunt querimoniæ: quàm multi de benefactoribus queruntur suis? Iniquum, fateor, sed commune adeò, ut non tam crebræ de hostibus sint querelæ. Audisti apud Lucanum, de Pompejo querentem Photinum: apud Senecam verò Sabinum de Augusto? Quid verò te ad literas, aut antiquitatem voco? Urbes medias contemplare: Vici omnes lamentis talibus pleni sunt. Omnis autem ingratitudinis triplex (nisi fallor) causa est: Invidia scilicet, quæ dum impensa aliis beneficia, suas ducit injurias, in se collata non aspicit: Superbia, quæ, vel se majoribus dignam censet, vel præferri sibi aliquem indignatur: Cupiditas, quæ muneribus non lenitur, sed accenditur, & dum quærendis inhiat, quæsita non meminit. Possem breviùs, totius mali causam, stultitiam dicere. Ea verò non hujus tantùm, sed malorum omnium causa est: Ignorantia veri boni, opinionúmque perversitas: hinc nimirùm pestes animi prodeunt, superbia in primis, & cupiditas, quibus nullum obsequium non contumax: nulla largitas non angusta est.

Gau. Beneficus fui in multos.

Ra. Ari-

Ra. Aristotelica quædam magnanimitas fertur, meminisse collati, accepti autem beneficii oblivisci: quæ sententia, etsi colore non careat, apud me tamen, verus magnanimus contemptor mediocrium, atque humilium est rerum, atque ideo quæcunque egerit, magna quamvis, judicio plurimorum, parva sunt, animo majora quædam, & rariora volentis, contra, si quid acceperit, quo alteri fiat obnoxius, quamvis exiguum grave est, libertatem & amanti, atque ad excellentiam aspiranti, quóve quamprimùm solvi, levarísque velit. De hâc igitur re Annæi Senecæ dictum probo: Beneficium, inquit, qui dedit, taceat: narret, qui accepit. Eleganter nempe, duo beneficentiæ seu venena, seu vulnera sunt: hinc exprobratio largientis: hinc recipientis oblivio: utraque mater ingratitudinis, ac beneficii noverca. Illa ingratitudinem parit in altero, hæc in se: illa quoque beneficium in se extinguit: hæc in altero: his tot malis aptissimè illo Senecæ consilio medeare.

Gau. Multis benefeci.

Ra. At pluribus non fecisti, qui se spretos, & contemptos dolent. Est autem, nescio quidem unde firmior offensarum, quàm beneficiorum, tenaciórque memoria. Sæpe singulis beneficiis aut nullos, aut singulos amicos obliviosos, & tepidos: hostes autem tibi multos feceris memores, ac ferventes.

Gau. Multis multa ac magna contuli.

Ra. Sunt multi, quibus profuisse periculum fit: quidam parvo amicum, magno hostem beneficio quæsiere: quod & exigui debitum leve, retributio prona est: magna autem, & debere pudet, & piget reddere, & nihil est tertium, nisi ut desinat esse, cui debeat, qui invitus debet. Ita dum debentem pudor beneficii, expertos dolor agitat, inter Scyllam & Carybdim fertur cymba beneficii: effectúmque ut multos, qui parcè, atque illiberaliter tui

vixis-

vixissent, liberalitas insignis in discrimen traxerit. Siquidem inter malos impunè bonum esse non licet: durum dictu, sed dicendum tamen. Animal ingratius homine nullum est.

Gau. Latè me beneficum præbui.

Ra. Quidam sunt benefici, nec tamen benevoli, quos magnitudo status, atque hominum necessitas, multa largiri cogit: his etiam, quos non modò non diligunt, sed ne noscunt quidem: quibus si se ob beneficia charos sperant, valdè eos fallit opinio. Nemo facilè non amantem amat. Mutuus nexus animorum, ac reciprocus est amor. Munera sæpe necessitati, amor verò judicio tribuitur: ut ergo beneficia bene collata, & læta fronte, pióque animo dignis exhibita, nunquam gloriosa negaverim: sic multa, imò verò partem maximam, seu hæc dantium, seu accipientium culpa est, perdi, ac projici, nemo usquam est, qui dubitet, & est facilior, breviórque ac rectior, quam tibi suprà ostendimus, amando scilicet, àd amorem via: qua pergenti, verum quoque si benefici nomen accesserit, clarum te, supráque fidem, multis amabilem efficiet.

Gau. Multa & magna contuli.

Ra. In rebus, non quid, sed qualiter, quóve animo fiat, refert apud Deum, atque homines: & magna sæpe invisa, & modica grata sunt: nudum præ omnibus cor attendi, & sacrificio pauperis probatur, & munere.

De Amore populi.

DIAL. XCIV.

Haurit aquam cribro, vulgi qui pascitur aurâ:
Vulgus amicitias utilitate probat.

Gau. POpulus me amat.

Ra. Subsiste paululum, mox oderit.

Gau. Po-

Gau. Populus me diligit.

Ra. Ne propera, nondum finis: ut dies unus, sic vita omnis à fine describitur.

Gau. Populo gratus sum.

Ra. Quis illi Scipionibus charior? Quis Camillo? Quis Rutilio, ac Metello? Quid Themistoclem loquar, aut Miltiadem? Quid hoc genitum Cimonem, aut Aristidem? quid Thesea? quid Solonem? quid Annibalem? quid Lycurgum? Qui cives, oro te, quàm quisque, quàm breviter populo suo charus: omnium notus finis, & vel in contemptum, vel in odium versus amor, atque indigna rebus præmia, fori labor, accusatio, mors, exilium, catenæ.

Gau. Multis in populo charus sum.

Ra. Malis igitur: pauci enim boni; atqui malorum malis artibus quæri amorem constat. Si verò similitudo quædam parit amicitias (ut prudentibus placet) qui sis, æstima, qui multis in populo charus sis.

Gau. Populus me amat.

Ra. Serenum hybernum, aura æstiva, quies maris, lunæ status, amor populi, paria hæc si conferantur, mobilitatis ultimò palmam do.

Gau. Populus me honorat.

Ra. Labiis, credo, cor autem eorum longè est à te: non est enim tibi fidelior, quàm Deo: raro quicquam ex animo facit vulgus, nisi tumultuari, & furere, & sævire.

Gau. Populus me veretur.

Ra. Non faciet diu. Facilè enim ruit, quod non certo judicio stabilitum est.

Gau. Ardens in me populi fervor est.

Ra. Ardenti principio, sæpe medium tepens, finis algidus fuit: quod haud crebriùs ulla in re, quàm in studiis populorum cernas.

Gau. Populus me laudat.

Ra. Stultorum laus, apud doctos, infamia est.

Gau. Populus me suspicit.

Ra. Levi rerum alternatione despiciet: semper alterum extremorum tenet, medium verò nunquam: ut qui habitantem ibi hostem metuat.

Gau. Populus me colit.

Ra. Mirabor, si tam inculto cultore fructifices.

Gau. Populus de me bene sentit.

Ra. Sine ullo delectu judicare solitus, utramque in partem. Itaque vulgi sententia, veros inter judices, contrarii argumentum est.

Gau. Populus de me bene æstimat.

Ra. Suspecta sanis ingeniis æstimatio insanorum. Mallem te populo incognitum, quàm probatum.

Gau. Populus multa de me loquitur.

Ra. Et tu ergo popularibus auribus fidis, atque ageris? quod licet magnis olim viris evenisse noveris: non minor tamen est vanitas, gaudere flatu tenui, & incerto.

Gau. Populus me miratur.

Ra. Et ego te miror, qui hoc in gloriam tuam trahas.

Gau. Populus me amat.

Ra. Non hæc laus, sed fortuna est tua, populi mos est, ut sæpe amet indignos, sed à quibus indigni amoris sæpe dignissimam fert mercedem.

De occupatâ Tyrannide.

DIAL. XCV.

Ad Generum Cereris descendunt morte Tyranni,
Plaustraque curarum sæva Tyrannis habet.

Gau. INvasi tyrannidem in cives meos.

Ra. Rependisti dignam vicem stultis amantibus: illi te æquo altiùs extulerunt: illos tu iniquo jugo servitii depressisti.

Gau. Ty-

Gau. Tyrannidem arripui.

Ra. Abstulisti libertatem aliis, securitatem tibi, requiem utrisque.

Gau. Tyrannidem consecutus sum.

Ra. Statum certi laboris, eventus ambigui, sed ut plurimum infelicis. Non ad te historias veteres, atque etiam externas mittam. Quis Pheræi Alexandri exitus? Quis Dionisii Siracusii? Quis Argentini Phalaridis? Quis Hannonis Pœni? Quis Eleacri Heracleensis? Quis Ephimesis Aristotimi? Quis Calcedonii Nabidis? Quis Hipparchi denique Atheniensis; quem occidisse immortalis gloria interfectoribus fuit? Non ad recentiores atque domesticos, Cassium, Meliúmque, & Manlium Romanos cives, Catilinam quoque & Gracchos, & Apulejum: non tyrannos quidem, sed tyrannidem affectantes, inque impiis conatibus deprehensos, cœptóque prohibitos, atque oppressos. Non postremò ad illos, qui majores, non meliores justi velo imperii trucem texere tyrannidem, atque injustam, Cajum scilicet, ac Neronem, Domitianum, & Commodum, ac Bassianum, reliquósque ejus ordinis, solo nomine Principes, quorum mens tyrannica, ac tyrannicus finis fuit, sed ad illos, quos avorum, patrumque memoria, seu etiam, quos ætas, ac regio præsens videt. Hos ego ne distantibus te fatigem, circumspicere, & contemplari jubeo: videbis usitatum, & communem tyrannorum exitum, aut gladium, aut venenum: veréque illud à Satyrico dictum dices:

Ad generum Cereris sine cæde & vulnere, pauci
Descendunt reges, & sicca morte tyranni.

Gau. Tyrannidem in cives exerceo.

Ra. Prædam atque carnificinam auro implendus, & sanguine auri sitiens monedula, tenaxque.

Nec missura cutem, nisi plena cruoris hirudo.

Sed quâ fronte, quóve animo, seu sanguinem il-

lum

lum fundis, pro quo servando si homo esses, sanguis tuus ultrò tibi fundendus erat: seu civibus tuis aurum rapis, quod diris prædonibus largiaris: spolians, qui tuis pascendi opibus fuissent, ditánsque, à quibus omni ingenio extorquendum legis: sic majorum vel exempla, vel monita viluerunt. Sed hoc pessimum habet tyrannorum vita, ut quibus fidendum est, metuant semper, fidántque, quibus fidei nihil est, totúmque hoc malum, hinc immeritis irrogatæ injuriæ faciunt, hinc indignis erogata beneficia, & ambitione turbatus ordo rerum: amici ex hostibus, hostes ex civibus.

Gau. Tyrannus patriæ meæ sum.

Ra. Nunquam id esses, si illam tuam esse patriam meminisses, si observaretur animo publicæ matris effigies, nunquam fratres lacerares tuos, cum quibus æquam pueritiam atque adolescentiam egisses, eodem cœlo usus, iisdem aquis, iisdem atque sacris, iisdem festis diebus, iisdem ludis, & luctibus: qua nunc mente de illorum tergo potes ludere, atque illis flentibus, gaudere: quâ postremò impudentiâ in eâ urbe vivis, in quâ vitam tuam omnibus scis invisam, mortem cunctis optabilem, ubi esse neminem certus es, qui non malè perditum te velit: lupum mitti de grege sævissimum?

Gau. Tyrannidem accepi.

Ra. Si præterito præsens tempus confers, duram te, ac miseram subiisse sarcinam, intelliges: tutam agebas, & quietam vitam; dehinc, nisi sceleri jungis amentiam, nulla tibi, sine metu, ac tumultu animi, dies: nulla nox ibit: nullus non suspectus cibus: nullus sopor imperterritus; dum ubique in cervicibus impendentem videris mucronem, quem amico, opes, fortunásque suas miranti, non ineptè monstrasse traditur Dionysius tyrannus quidem; sed tyrannidis æstimator acutissimus.

Gau. Ferro mihi tyrannidem acquisivi.

Ra. Ferro

Ra. Ferro quæsitam, ferro etiam servaturus, ferro forsitan amissurus. Præclaras planè divitias comparasti; esse omnibus odiosum, atque terrificum; quódque hinc sequitur, tibi te perpetuo gravem metu: ut enim periculi nihil sit, quod in quibusdam urbibus natura civium præstat apta servitio: quando tamen pavor aberit animo recolenti, quid ille hujus, quod legitimi nomen habet Imperii, metator, ac fundator primus audivit à Laberio Romano equite: Necesse est, inquit, multos timeat, quem multi timent: cujus dicti ratio illa est, quam posuit Naso: Quia,

Quem metuit, quisque perire cupit:

positam priùs ab Ennio, ubi ait,

Quem metuunt, oderunt, quem quisque odit, perisse expetit.

ut tamen & periculum, & metus etiam omnis cesset, quod nonnullos tyrannorum, vel nutrita publicis malis audacia, vel nota civium spondet ignavia, an non saltem ullus est pudor, his præesse, quibus te subesse sit dignius? præter injustam vim, rebus omnibus imparem.

Gau. Tyrannidem indui.

Ra. Humanitatem ergo, & justitiam exuisti: simul & procellosam vitam; & cruentam, aut certè dubiam mortem elegisti infelix, de quo sola patria, quæ te genuit, atque aluit, mortem speret. An verò non ille sat miser est, quem miserum volunt omnes? An non ille miserrimus, qui tam miser esse non possit, quin sit dignus esse miserior?

Gau. Habeo summum inter cives locum.

Ra. Habes in civibus tyrannidem, in arenis domum, in vepribus statum, in prærupto sedem, in rapinis inopiam, in miseriis invidiam.

De Re-

De Regno, & Imperio.

DIAL. XCVI.

Sollicitudo ingens Regnum est, undaque laborum,
Nemo quidem sapiens regia sceptra petit.

Gau. ECce autem jure Rex sum.

Ra. Id enimverò occultum diu esse non poterit: quid intersit inter Regem tyrannúmque jam diximus. Quid autem juvat dici Regem, si tyrannus es? non in specioso cognomine, sed in vera justitia, Regis, regníque salus sita est. Minus mali reor acquisitum dominium reformare, téque de reliquo sic agere, ut Rex verus appareas, quàm regnum jure partum, in quo justè successeris parenti; tyrannica vexatione diripere: plus enim veræ laudis in progressu ac fine, quâm in principio rerum est.

Gau. Rex sum.

Ra. Meliùs sub justo Rege ageres, atque tranquilliùs, quàm Rex ipse.

Gau. Regni solium conscendi.

Ra. Locum latè conspectum, patentémque omnium judiciis, eóque periculosum ignaviæ, laboriosum verò, difficilémque virtuti, Bonus enim Rex, servus est publicus.

Gau. Regni solio evectus sum.

Ra. Ut meritus videare, tuas res, téque oblivíscere: populum tuum, & Rempublicam cogita: quo die primùm Rex fuisti, tibi moriens, aliis vivere incepisti (quódque durissimum est) ingratis, & iniquis æstimatoribus laboris tui.

Gau. In regiam veni.

Ra. Aliquid ibi forsan periturae gloriæ reperturus, sed quietis nihil.

Gau. Justè regno.

Ra. Benè agis, gratissimúmque rem Deo. Scito autem,

autem, servire te querulis, & vix tibi, ante obitum, gratiam relaturis. Rarò tam justus quisquam fuit, ut non charior populo successor foret: is cùm vegerit, alter optabitur. Hi sunt vulgi mores, odisse præsentia, ventura cupere, præterita celebrare. Quando ergò defuerint querelæ, si omne præsens bonum sordet, nilque omnium placet, nisi quod cruciat, seu perditum, seu speratum.

Gau. Sceptrum, & Diadema sortitus sum.

Ra. Fulgidas compedes, clarámque miseriam; quæ, si plenè omnibus nota esset, crede mihi non toties uno de solio litigarent duo, sed plura essent regna, quàm reges.

Gau. Purpuram indutus sum.

Ra. Non cultus exterior, sed internus habitus, & meus regia, regem facit. Alexandri Romani Principis dictum fuit Imperium in virtute, non in decore consistere.

Gau. Ad regnum provehor.

Ra. Nunc in dubio vertitur subjectorum status, an felices eâ, quæ hic fingitur felicitate, an miseri sint. Nempe mortalis regni felicitas, rex bonus; te in dubio labor manet, & grave negotium.

Gau. Rex sum, nihil non licet regi.

Ra. Nulli minùs, immò verò quod olim licuit, jam non licet. Et fortè, si de regno licentiam aucuparis, non te Regem noveris, sed tyrannum.

Gau. Rex sum, atque omnia possum.

Ra. Immò nihil, nisi quod decet Regem, cujus (ut dixi) minor licentia, quàm privati est. Sin hoc calle voluptatem petis, falleris, & tota (ut ajunt) erras via. Voluptas à tergo longè est; hac ad laborem itur, & ad gloriam.

Gau. Rex sum, eritq; mihi jam certa tranquillitas.

Ra. Immò, si qua olim fuit, periit: stultus nauta, qui, relicto portu, in altum vela facit, tranquillitatem quærens.

Gau. At Romanus Imperator factus sum.

Ra. Clarissimum nomen, sed durissimum officium. Magna servare difficile est: quid collapsa erigere? sparsa colligere? recuperare perdita? deformia reformare? Et deserti culturam ruris, multísque diu neglectam suscepisti: multis egent dura arva ligonibus: multis prata rivis arentia: æstuandum algendúmque tibi est, si successerit. Tu hinc laudem, reliqua successor tuus metet, illi severis; sera est messis; multas poscit æstates.

Gau. Ascendi imperium: jam quiescam, & securus vivam.

Ra. Falsa te habet opinio; nunquam minùs: tu ne in excelsum montem, ut ventos, & fulmina evaderes, ascendisti? Non legisti Horatianum illud?

Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus, & celsæ graviore casu
Decidunt turres, feriúntque summos
Fulmina montes.

Et quando aliter de hac status eminentia sentiebant experti Principes, Augustus, & Diocletianus: quorum alter (ut legimus) de dimittendo Imperio cogitavit: alter autem dimisit Imperium, nec revocatus, ascensum dedit. Quantò aliter Marcus Aurelius, & Pertinax, quorum primus adoptione ad spem Imperii revocatus, solito tristior effectus, mirantibus amicis, multa de malis imperii disputasse: alter Imperator effectus semper Imperium horruisse memoratur. Magnus est ad Imperium ascensus, magni in Imperio labores, magni quoque, cùm ascenderis, ex alto casus. Si mihi non credis, Julium Cæsarem interroga, Cajum quoque Caligulam, & Claudium, & Neronem, & Galbam, Othonem, Vitellium, Domitianum, Commodum, Pertinacem, de quo proximè dictum est: Bassianum præ-

præterea, & Macrinum cum filio Diadumeno fœdissimúmque omnium, Heliogabalum: longéque dissimilem moribus Alexandrum: utriusque etiam (quod mireris) cum filio matrem: Maximos quoque & Maximianos, & Maximinos, & Gordianos. Præterea & Philippos, & Decium, Gallúmque, & Volusianum, & Valerianum insigni calamitate notabilem, & contemptorem paternæ miseriæ Gallienum: Aurelianum denique, & Probum, Julianum, & Licinium, & Constantium, & Valentem, & Gratianum, Valentinianum, ac (ne ad fastidium cuncta complectar) totam illam tyrannorum simul, & principum seriem percontare: uno tibi ore omnes responsum dabunt: Eodem se calle ad ruinam, atque Imperium ascendisse: & tu illic tibi requiem fingis ad securam vitam, ubi omnes periculum, & laborem: multi miserabilem vitæ exitum invenere? Non hoc sibi fingebant illi quatuor, quos ab initio nominavi? Non Antonini pii Principis maternus avus, Arius Antonius, homo sanctus, ut historiæ loquuntur, ut ego fateor, vir prudens: Nervam miseratus, quòd Imperium accepisset. Verè enim frustrà Principes premit invidia, cùm illis potiùs miseratio debeatur.

Gau. Sum Imperator, & ulcisci possum.

Ra. In hostes publicos forsitan, non in tuos. Illis enim, si verus es Princeps, hoc tuo ascensu, securitas parta est, privatis affectibus pietas publica frenum stringet. Non potes hujus, aut illius hostis esse, ex quo pater omnium esse meruisti. Id in cives principi juris est, quod in filios patri, Justus Princeps pater patriæ est. Nullum ex omnibus titulis: hoc gratiùs, summus ille Principum Augustus accepit; ut qui compresso adolescentiæ impetu, patris nomen implere decreverat. Tibi ergò, qui hostes fuerant, jam filii sunt.

Gau. Imperator sum, ulcisci potero.

Ra. Uti

Ra. Uti hâc potentiâ non debebis, & sic habe, summi Imperii potestatem excellentibus, & fortunæ paribus animis, esse veniæ materiam, non vindictæ; cujus eò avidior quisque, quò vilior, infirmiórque animi ac virium est. Quâ in re meminisse profuerit illud Adriani Principis, qui (ut scriptum est) uni, quam capitalem habuerat, factus Imperator, dixit: evasisti: generosum planè verbum, ac magnificum, veréque Cæsareum.

Gau. Imperator sum, eritque jam thesaurus par impensæ.

Ra. Ad rapinam vox hæc spectat: est, ut aliarum rerum, sic sumptuum fluxus quidam, ac vorago; cui nihil est satis. Longum est mortalium, hac in parte, sed imprimis Romanorum principum furores, stilo æquare. Paucos tamen ex omnibus, eorúmque ipsorum pauca de multis attingam. Conspectissimus ille, quidem Caji furor, Bajas, atque Puteolos ponte jungentis; atque illum tumidi maris sinum primum equis, mox quadrigis triumphaliter permeantis. Quid aceto liquefactas me morem margaritas pretii ingentis, appositósque conviviis panes aureos: atque aureas dapes? quibus non famem compescere convivarum (ut mos est) propositum illi esset, sed imperii opes spargere, atque illorum avaritiam irritare. Adde effusos in plebem nummos; turbidóque, & profundo mari jactas moles, durissimas rupes scissas, campos æquatos montibus, & campis juga montium; terra illic addita, hinc detracta, tam subitò, ut naturæ miraculum, vim passæ, cum celeritate certaret, (Nempe cùm dilati pretium operis mors esset) quibus prædecessoris sui Tiberii thesauro ingenti, divitiísque omnibus Imperii, intra anni spatium, exhaustis, ad inopiam, fœdissimásque rapinas est compulsus. Illud inter ista non numero, quòd Corinthium montem Isthmum, perfodi animo destinarat: etsi sum-

præterea, & Macrinum cum filio Diadumeno fœdissimúmque omnium, Heliogabalum: longéque dissimilem moribus Alexandrum: utriusque etiam (quod mireris) cum filio matrem: Maximos quoque & Maximianos, & Maximinos, & Gordianos. Præterea & Philippos, & Decium, Gallúmque, & Volusianum, & Valerianum insigni calamitate notabilem, & contemptorem paternæ miseriæ Gallienum: Aurelianum denique, & Probum, Julianum, & Licinium, & Constantium, & Valentem, & Gratianum, Valentinianum, ac (ne ad fastidium cuncta complectar) totam illam tyrannorum simul, & principum seriem percontare: uno tibi ore omnes responsum dabunt: Eodem se calle ad ruinam, atque Imperium ascendisse: & tu illic tibi requiem fingis ad securam vitam, ubi omnes periculum, & laborem: multi miserabilem vitæ exitum invenere? Non hoc sibi fingebant illi quatuor, quos ab initio nominavi: Non Antonini pii Principis maternus avus, Arius Antonius, homo sanctus, ut historiæ loquuntur, ut ego fateor, vir prudens: Nervam miseratus, quòd Imperium accepisset. Verè enim frustrà Principes premit invidia, cùm illis potiùs miseratio debeatur.

Gau. Sum Imperator, & ulcisci possum.

Ra. In hostes publicos forsitan, non in tuos. Illis enim, si verus es Princeps, hoc tuo ascensu, securitas parta est, privatis affectibus pietas publica frenum stringet. Non potes hujus, aut illius hostis esse, ex quo pater omnium esse meruisti. Id in cives principi juris est, quod in filios patri, Justus Princeps pater patriæ est. Nullum ex omnibus titulis: hoc gratiùs, summus ille Principum Augustus accepit; ut qui compresso adolescentiæ impetu, patris nomen implere decreverat. Tibi ergò, qui hostes fuerant, jam filii sunt.

Gau. Imperator sum, ulcisci potero.

Ra. Uti

Ra. Uti hâc potentiâ non debebis, & sic habe, summi Imperii potestatem excellentibus, & fortunæ paribus animis, esse veniæ materiam, non vindictæ; cujus eò avidior quisque, quò vilior, infirmiórque animi ac virium est. Quâ in re meminisse profuerit illud Adriani Principis, qui (ut scriptum est) uni, quam capitalem habuerat, factus Imperator, dixit: evasisti: generosum planè verbum, ac magnificum, veréque Cæsareum.

Gau. Imperator sum, eritque jam thesaurus par impensæ.

Ra. Ad rapinam vox hæc spectat: est, ut aliarum rerum, sic sumptuum fluxus quidam, ac vorago; cui nihil est satis. Longum est mortalium, hac in parte, sed imprimis Romanorum principum furores, stilo æquare. Paucos tamen ex omnibus, eorúmque ipsorum pauca de multis attingam. Conspectissimus ille, quidem Caji furor, Bajas, atque Puteolos ponte jungentis; atque illum tumidi maris sinum primum equis, mox quadrigis triumphaliter permeantis. Quid aceto liquefactas me morem margaritas pretii ingentis, appositósque conviviis panes aureos: atque aureas dapes? quibus non famem compescere convivarum (ut mos est) propositum illi esset, sed imperii opes spargere, atque illorum avaritiam irritare. Adde effusos in plebem nummos; turbidóque, & profundo mari jactas moles, durissimas rupes scissas, campos æquatos montibus, & campis juga montium; terra illic addita, hinc detracta, tam subitò, ut naturæ miraculum, vim passæ, cum celeritate certaret, (Nempe cùm dilati pretium operis mors esset) quibus prædecessoris sui Tiberii thesauro ingenti, divitiisque omnibus Imperii, intra anni spatium, exhaustis, ad inopiam, fœdissimásque rapinas est compulsus. Illud inter ista non numero, quòd Corinthium montem Isthmum, perfodi animo destinarat: etsi sum-

ptuosissimum opus, tamen (ut perhibent) navigantibus utile, quo duo maria jungerentur, & à Brundusio Athenas, aut Chalcidem, Byzantiúmque petentibus, flexus ingens remitteretur Achajæ. Hujus comes ac victor amentiæ sequitur Nero, cujus enormium impensarum nullus est modus, in ædificando præsertim: in quo omnes prodigos, & seipsum vicit. Nullâ aliâ in re damnosior, ut de illo scribitur. Unus ex mille furoribus attingendus, est domus à Palatino ad exquilinum collem porrecta, & magnam partem urbis occupans, ut non immeritò inter convicia, quibus liberrimâ plebis indignatione proscissus est, illud quoque jactatum sit;

Roma domus fiet, Veios migrate Quirites,
Si non & Veios occupat ista domus.

Hanc auream dici voluit, non ineptè quidem, signans nomine pretium, auro enim, & gemmis crustata ac stellata domus fuit, tantæ altitudinis, ut in vestibulo colossus centum viginti pedum staret. Intus porticus atque aulæ laquearibus aureis, atque eburneis tabulatis, & convexa domorum cœli instar, vi propriâ sese sensim diebus, ac noctibus sine intermissione volventia. Stagnum quoque maris æmulum ædificiisque circundatum, littore, urbis in morem, rura præterea, & pascua, & vinea, & sylvæ omnium generibus animalium refertæ. In hâc domo quantum conjecturis ad verum via est, illud, quod colosseum vulgò dicitur, medium fuit, cujus nunc etiam ruinæ stuporem spectantibus afferunt, & hæc omnia dum (quod miraculum rei auget) Romæ medio, consumasset, ita (non dicam) excessisse, sed ne implesse quidem Imperatoriæ domus modum visus est sibi, ut dedicans domum ipsam, non amplius miraretur, quàm, ut hoc solùm diceret: jam tandem, quasi homo, habitare incipio. Mitto illa levia, quòd vestem nullam bis induit,

duit, nullum iter minus mille carrucis egit; calceatis argento usus mulis; aureo reti piscatus est; purpureis, atque coccineis funibus, ac reliqua fidem excedentia simul, & tædium paritura. Sed quis illa non stupens legit, stupentiórque aspicit? Vestigia enim extant: piscinam illam, ceptam à Myseno monte, venturámque usque ad Avernum lacum, miris circumseptam, confectámque porticibus, fossamque illam ab Averno usque Hostiam, per tantum viæ spatium, tótque obvios montes, ut inducto mari, sine maritimis casibus navigans, & terræ laborem, & pelagi fastidium declinaret. Longitudo quidem, ut nunc incolæ metiuntur, nota omnibus: ut Tranquillus numerat, millia passuum centum sexaginta. Latitudo autem duarum capax quinque remium ex adverso iter agentium, neque se impedientium concursu: quod opus si explesset, Italiam, omnémque Rempub. exhausisset. Tantis autem mundi malis mors sola consuluit. Hunc sequitur Aurelius Verus, qui (ut omittam cætera) cœnam illam fecit; cui si par prandium facere voluisset; nescio an Romana res sufficere potuisset. Quo audito, frater ejus Marcus Aurelius, tam modestiæ amicus, quàm hic hostis, ingemuisse fertur, Reip. misertus, & Imperio collabanti. Linquo alios; nimis multi sunt enim, nec me fallit, posse & vobis longiuscula hæc videri remedia, breviora pollicitis. Sed delectat interdum doctum, seu doctrinæ deditum, frugíque hominem stultorum insanias audire; quæ illi, quasi pro contrario signo sint. Unde sibi (ut ajunt) remis, velóque fugiendum sciat. Hæc autem eò spectant, ut recogites quid est, quòd thesaurum impensæ parem speras: ut enim frugalitati, & modestiæ haud sanè magnis thesauris est opus, sic prodigalitati, & luxuriæ, neque thesauri, neque imperia ipsa sufficiunt. Et hæc causa non tantùm mediocris fortunæ homines, sed Principes

quoque, penè omnes, eos dico, qui nepotino victui operam dedere, necessariò rapinas & prædam misit, quæ multis festinatæ, miseræque mortis occasio fuit.

Gau. Nunquid unius hominis impensæ, tot urbes non sufficient?

Ra. Hi tibi respondeant, de quibus multa diximus, innumerabilésque alii, quos par pestis pari dedit exitio. Ad summam verò profundissimum hoc sumptuum (ut sic dicam) specus, quasi illud olim Curtii non opibus expleri ullis, sed virtutibus, ante alias modestiâ cohiberi, constringíque potest. Id quod maximè proderit meminisse alienum esse, quod prodigis, & hic quoque unum aliud Adriani verbum sæpè ad memoriam revocasse, quod sæpè ille & in concione, & in senatu legitur dixisse: Ita se Remp. gesturum, ut sciret populi rem esse, non propriam: optimo Principe dignum verbum.

Gau Regno: & ultio mea est.

Ra. Tua quidem minimè: neque enim mentituris, qui ait, mea est ultio. Profectò autem; si verus es Rex, nihil tuum minùs est, quàm ultio, nihil magis, quàm clementia. Natura utinam ut apum, sic hominum reges aculeo exarmasset. Nunc libero animali exemplum dedit, non eripuit libertatem. Meum est, quod illa non cogit, hortari. Respice parvum illud, sed divinum animal; pone & tu non in vulnere, sed ante vulnus aculeum. Plébejum enim illud, hoc regium. Alioqui, ut sine justitiâ, sic sine clementiâ Rex non eris: ac ne homo quidem, sed (quod in fabulis dici solet) coronatus leo.

Gau. Imperator sum Romanus.

Ra. Habes Augustum, habes & Neronem, & Vitellium, quem sequaris. Ad hos tres tota non modò omnium Principum, sed hominum turba restringitur. Hic ergò tibi ducem elige. Si recentioribus

ribus delectaris, habes ejusdem ordinis Trajanum, Decium, Galienum.

Gau. Sum Romanus Imperator, mundi dominus.

Ra. Fuit quando id dici propè veraciter poterat; quorsum verò redierint res, vides; ut intelligi detur, quàm sit tutum stultis, & ignavis, magna committere; quanta providentia, quantum in furorem; quantus labor, quantáque diligentia, quantum in torporem incidit. Non est amplius gaudii materia, Romanum Imperium, sed humanæ fragilitatis, & fortunæ variantis judicium.

Gau. Imperio clarus sum.

Ra. Clara nomina, res obscuræ, Mundi fraudes. Humana crudelitas. Hi sunt unci, quibus huc illuc faciles animi trahuntur. Pulchrum Imperii, pulchrum regni nomen: sed Imperium, & regnum difficillima omnium officia, si ritè gerantur: alioqui & periculosa prorsus, & mortifera. Neque de nihilo dictum illud regium laudatur: Diadema nobilem potiùs, quàm felicem pannum, plenum curis, periculísque, & miseriis multis: quem cognoscens nemo non ambiat modò, aut parto gaudeat: sed nec oblatum ultrò recipiat; aut abvectum humo, levet. Proinde expergiscimini aliquando mortales, aperite oculos, néve semper falsis caligate fulgoribus. Vestra metimini atque æstimate corpuscula: circumspicite, quibus septi estis angustiis: nolite geometras ac philosophos contemnere: terra omnis punctus est, vos caduci, ac fragiles, & incerti exitus, & cùm juvenes, & cùm sani estis, cum morte luctamini: & cùm ascendere creditis, descenditis: & cùm stare videmini, tum maximè ruitis: nec ullum animal magis suarum virium obliviscitur. Ac sæpius vermes semimortui, regna & Imperia somniatis. Mementote vos punctum per exiguum, seu veriùs punctum (ut sic di-

xerim) puncti brevis; immò ne millesimam quidem puncti partem possidere. Hanc superbi incolæ premitis, mox premendis, neque amplius ex universo possessuri, quàm quod frigentibus membris, ac pallidis occupatis. Ite nunc cœci, & insani; elatóque vultu tumidi, quod natura angustat, laxate animis, & vincti immensa, & moribundi immortalia cogitate: inque hoc nihilo ridiculosas, & insanas insolentias, ad momentum rapidi temporis, hic rapinas, hic injurias, hic vindictas, hic spes anxias, hic honores varios, hic cupiditates inexpletas, hic furores demum vestros: hic regna, principatus, & imperia, hic classes, hic acies, hic bella molimini. Cùm multum insanieritis, sive Imperatores fueritis, sive aratores, seu divites, seu medici, corpus vestrum putris terra, vita vestra fumus levis, magno flatu pulsus fuerit, & vix tandem serò quidem, cognoscetis vitam hanc fuisse, non patriam: totúmque hoc regni, & imperii falsum nomen.

Gau. Imperator factus sum.

Ra. Stulti cùm Imperatores fiunt, homines se esse non recolunt, aut fuisse. Quale est illud Tiberii Cæsaris, qui amicum volentem eum commemoratione quorundam actuum in memoriam pristinæ familiaritatis adducere, cùm vix aperto ore hoc unum verbum emisisset, *Meministi*: præveniens, interrupit: nec passus est explere, quod cœperat: sed repentè ait: Quid fuerim, non memini. Vocem improbam, ac superbam, nec amicitiarum modò, sed totius humanitatis immemorem.

Gau. Ad Romanum Imperium ascendi.

Ra. Quid hinc gaudes, & in equuleum ascenditur, & in crucem? Contrà verò & in lectulum & in sedile descenditur, & sæpius in imo quies habitat. Nonnullis opprobrium, multis supplicium, omnibus labor est scandere.

De Exer-

De Exercitu armato.

Dial. XCVII.

Omnia vastantes erucas ducis in agros.
Exurit miseras hostica turba casas.

Gau. Exercitum habeo. *Ra.* Mirabar, nisi regnum, atque Imperium, exercitus, hoc est, miseria miseriam sequeretur. Atqui Seneca Scipionem Africanum cœlo tenus attollit. Non quia magnos duxit exercitus, quos & furiosi nocentésque duxerunt: sed egregiam moderationem, quam nunquam certè dat exercitus: sæpe eripit, sæpe minuit: quæ enim tam solida virtus est, quàm tot sceleratorum, tótque carnificum cruentorum conversatio, exemplúmque non deterreat.

Gau. Magnum habeo exercitum.

Ra. Habes unde in campis vitam agas. Neque enim, aut urbes exercituum sunt capaces, aut bene cives togati, militésque cohabitant armati.

Gau. Fortissimum habeo exercitum.

Ra. Habes belli materiam, pacis excidium: si hinc gaudes, ad cœlestē certè nō pertines civitatem.

Gau. Habeo exercitum ingentem.

Ra. Habes utrinque ad latus hostes armatos, quos nec murus à te separet, nec vallum; anceps profectò negotium, & grave.

Gau. Mihi multæ sunt, & validæ legiones.

Ra. Harum tædia nemo facilè, atque molestias, insolentiásque dinumeret, sed tu omnia experiendo condisces, & quantò sit satius solum vivere, quàm cum multis legionibus. Profectò nullæ injuriæ, nulla perfidia, nulla crudelitas castrensium moribus comparandæ sunt. Intelliges per teipsum, quàm sit verus, pueris quoque notissimus, ille versiculus:

Nulla fides, pietásque viris, qui castra sequuntur.

Gau. Magni dominus, ac rector exercitus sum.

Ra. Tutiùs pastor tygridum forsitan, ac ursorum esses. Possunt mansuefieri corda ferarum, at quorundam hominum non possunt, & minantur; antequam feriant feræ. Odia hominum improviso erumpunt: hi, quos tuos reris, qui te dominum vocant, heu quàm parvo precio venale genus, & instabile: quàm levibus ex causis mutabuntur, & ex militibus hostes fient. Blandi vultus in horrorem, dataeque tibi dextræ, tuam forsitan in perniciem convertentur, neque (si fiat) novum erit, aut insolitum. Ad Placentiam fuit motus ille terribilis, quando adversus Julium Cæsarem suus exercitus insurrexit, de quo dictum est:

Quem non ille ducem potuit terrere tumultus.

Cæsar autem incredibili suâ constantiâ, ac virtute motum omnem compressit, & punitis authoribus, quietavit exercitum, atque ad obsequium, reduxit. Fecit idem ad Antiochiam, Alexander ille Romanus Princeps, successitque magnificè. Sed procede paululùm, brevi idem non ab alio, quàm à suis militibus interfectus est. Eodem modo jam Pertinax antè perierat. Sic duo postmodum Maximi pater, & filius. Sic Balbinus & Maximus. Sic Probus Dux clarissimus. Sic Gratianus, & Valentinianus junior, optimi fratres. Ille à suis legionibus, hic à suo comite perditus. Sic innumerabiles alii à suis hostibus invicti, suis exercitibus periêre; & quos milites appellabant, invenêre carnifices. Vide ergò, quo gaudeas: Tuus hic exercitus: trux, immitis (utque ait ille) Bellua multorum est capitum, nihil non ausura: ira illam, vel inopiâ, vel avaritiâ irritante.

Gau. Mihi exercitus ingens est.

Ra. Pompejo quidem Thessalico prælio (ut ait Florus) nihil magis exitio fuit quàm ipsa exercitus magnitudo, & fermè in omnibus bellis major semper exercitus succubuit, minor vicit.

De Classe instructâ.

DIAL. XCVIII.

Ventorum est, quodcunque paras, haud ulla carina
Consenuit, fallit portus & ipse fidem.

Gau. Classem habeo instructam.

Ra. Et instructos aër ventos, instructos æquor fluctus, & instructos scopulos: terrestre animal, quid tibi cum pelago?

Gau. Instructa est classis.

Ra. Instructæ tempestates, instructa naufragia: periculis tuis gaudes & laboribus, & impensis, quarum nullus est modus. Vestrarum omnium insaniarum sumptuosissima est classis.

Gau. Classis instructa est.

Ra. Hanc cœli & maris ira disjicet, & quamlibet instructam, sparget, ac destruet inopina tempestas; de quâ non cogitare, dum naviges, stulti est.

Gau. Classem habeo in mari.

Ra. Parúmne terra vobis discriminum attulerat, nisi maria etiam vexarentur? Non satis est terras; unde nocens ferrum, quod Naso ait, Ferróque nocentius aurum, eruatur, effodere; ipsa quoque horrida, & quæ primi homines tantummodo mirabantur, maria penetrastis. Ubique laborem, ubique periculum conquirentes: inque hoc unum vigiles, atque solliciti; segnes ad reliqua.

Gau. Magnâ classe maria sum ingressus.

Ra. De regressu cogita; ingredi nempe persacilè. Solet æquor intrantibus planum esse: progressis sæpe monstrosum ac difficile: tamen inter homines natus, inter delphines, ac tritones vitam age: mira vasti animi voluptas.

Gau. Magna mihi classis, & valida est.

Ra. At fortassis utilius, tutiúsque vel in scalmo, vel sicco de littore insidias piscibus brevi tetendis-

ses, quam classe armatâ, vim gentibus intulisses. Multis quidem classis eximia noxiam dedit audaciam; eóque impulit, ubi optarent domi esse. Hoc & Graji, Trojâ reduces, Caphareum ad montem, nominatim verò Lacedæmone Arginusis, Syracusio Athenienses in littore, & Carthaginenses ad Ægates insulas didicere. Multa sunt classibus pericula, non ab hostibus tantùm, sed ab ipso mari. Denique cùm moriendi genera plura essent, hoc unum genus est additum. O cœci, vitæque (quam maximè diligitis) prodigi, mortem undique, quam super omnia timetis, arcessitis.

De Machinis, & Balistis.

DIAL. XCIX.

Quàm ferus ille fuit, belli qui protulit arma,
In tot terrarum, perniciémque hominis.

Gau. OMnis generis machinas habeo.

Ra. Et hic quoque furor regius; habere unde multis noceas, cùm velis; quos beneficentissimos hominum esse oportuit. Et ob hoc unum, regnis impositi, & reges dicti sunt, ut regant homines, atque ab eis parentes colantur, amentúrque. Quidam etiam patres patriæ appellati, cuncta in contrarium agunt, ut ceu tortores, ac prædones publici, cunctis formidabiles, atque invisi sint.

Gau. Abundo machinis ad evertendas urbes idoneis.

Ra. Quantò melius extruendas, servandásque. Tu fortasse gloriosius putas evertere, & videri mavis tui temporis Poliorchetes: sed non semper urbes machinis evertuntur. Cæsar quidem bello Gallico, cùm adversus Hadriaticos turres maximas erexisset, primùm contemptui hostibus fuit, quasi rem impossibilem humanis viribus moliretur. Ubi autem

tem moveri, & mœnibus applicari illa videre, ex contemptu in stuporem, ac pavorem versi, omissâ defensione, ad deditionem confugêre. Ac civili bello ipsius Cæsaris Dux Brutus, ad Massiliam æquè erectis, atque admotis, parem stuporem obsessis injecerat, sed non parem metum. Itaque noctu egressi turres, & machinas incenderunt.

Gau. Abundo machinis, & balistis.

Ra. Omnia ferè, quibus gloriaris, ad injuriam alienā potiùs quàm ad tuum decus spectant. Quantò erat honestius atque homine dignius, abundare misericordiæ instrumentis, quàm sævitiæ, habere, quibus hospitalis, & amicis, & egentibus esse posses, quàm quibus urbes immeritas oppugnando, quietem publicam perturbares.

Gau. Habeo machinas ingentia saxa torquentes.

Ra. Saxa torquere furiosum est.

Gau. Habeo machinas, & balistas innumeras.

Ra. Mirum, nisi & glandes æneas, quæ flammis injectis horrisono tonitru jaciuntur. Non erat satis de cœlo tonantis ira Dei immortalis, nisi homuncio (O crudelitas juncta superbiæ!) de terrâ etiam tonuisset: non imitabile fulmen (ut Maro ait) Humana rabies imitata est, quod è nubibus mitti solet, ligneo quidem, sed tartareo mittitur instrumento; quod ab Archimede inventum quidam putant, eo tempore, quo Marcellus Syracusas obsidebat; verùm ille hoc, ut suorum civium libertatem tueretur, excogitavit, patriæque excidium, vel averteret, vel differret: quo vos, ut liberos populos, vel jugo, vel excidio prematis, utimini. Erat hæc pestis nuper rara, ut cum ingenti miraculo cerneretur: nunc ut rerum pessimarum dociles sunt animi; ita communis est, ut unum quodlibet genus armorum.

Gau. Balistis affluo.

Ra. Meliùs belli odio, & studio pacis afflueres. Cùm cætera quidem arma inquieti animi, hæc &

degeneris signa sunt, nec pacificis quidem grata, & bellatoribus invisa magnanimis. Denique sic habeto; qui balistam primus invenit, ille aut pavidus fuit, aut proditor, & nocendi avidus, & metuens hostes; itaque cogitavit (quod Lucanus ait)

Longè tendere nervos
Et quò ferre velint, committere vulnera ventis.

Idque de omni genere missilium dictum puta. Fortis bellator congressum hostis exoptat, quem sagittarius vitat.

De Thesauro reposito.

DIAL. C.

Qui sibi divitias in turpes congregat usus,
Tardus, crede mihi, cœlica regna petet.

Gau. Thesaurum in bella reposui.

Ra. Rem malam in usus pessimos. Quantò tibi, & aliis erat utilius, hunc & amicorum, & patriæ usibus acervasse, maximéque necessitatibus indigentium. Ille demum thesaurus verus esset, & thesauri pretium cœlestis, nunc pretium est interni.

Gau. Thesaurus suppetit in usum belli.

Ra. Thesaurus animi vires extenuat; bellum, viròs: utrumque pestiferum.

Gau. Magno Thesauro subnixùs in bellum sum.

Ra. Solet iste Thesaurus possessori suo perdendi metum afferre, hostibus lucri spem, & bellandi simul audaciam: quis non alacer id in bellum eat, quo quærere multum possit, nihil amittere; pugnasse quidem fervidè inopem ac vicisse, eundémque mox divitem refrixisse apud Flaccum legis: & profectò, si ad clarissima rerum exempla inflecteris, videbis Romanos, dum fuere pauperes, omnium gentium fuisse victores; tum vinci cœpisse, dum divites facti sunt. Ita ad adventum divitiarum discessere

cessere victoriæ, ac virtutes, simúlque opum comites deliciæ, ac libidines subiere, ut non immeritò scriptores quidem temporum illorum; Romanæ paupertatis interitum questi sint. Virtutum nutrix optima est paupertas. Opulentia vitiorum. Victoriam de thesauro tuo speras? hinc potiùs metuendum. Multos pavidos, & imbelles: omnes tumidos, ac superbos, nullum penitus virum fortem fecere divitiæ.

Gau. Magnum mihi thesaurum aggregavi.

Ra. Tibi curas, & invidiam hostibus stimulos, furibus sollicitudinem addidisti.

De Vindictâ.

DIAL. CI.

Exiguam laudem referes, si ulcisceris hostem
Cùm vindicta omnis sit tribuenda Deo.

Gau. Hostis in manus venit, ultionis oblata est facultas.

Ra. Immò experimentum tui, an iræ mancipium, an clementiæ sis amicus. Quòd nisi ad utranque ferri posses, incertum esset. Multi enim esse credunt, quod non sunt. Experti autem, quid sint sciunt.

Gau. Est hostis in manibus, ulcisci possum.

Ra. Alii potentiæ fines sunt, decoris alii, non quid possis, sed quid deceat, æstimandum est, ne, si quantum potes, velis, nil posse, sit melius.

Gau. Ulcisci possum, nil dulciùs est vindicta.

Ra. Ita nihil amarius, quam cur quidam dulcem dixerit, mirari soleo: sin dulce aliquid inesse consenseris, dulcedo effera, viro indigna, ac propria belluarum, earúmque non omnium, sed præmordacium, atque ferocium. Nil humanum minùs, quàm sævitia, & feritas, Contráque nil homini suum magis,

gis, quàm misericordia & lenitas, quibus nihil tam contrarium, quàm vindicta est, & quidquid animi impetu, homo in hominem committit asperius. Quòd si omnino vindictæ nomen dulce est, ostendam ergo, quo multâ cum gloriâ uti possis. Nobilissimum vindictæ genus est, parcere.

Gau. Ulcisci licet.

Ra. Multo est satius, multóque formosius oblivisci injuriæ, quàm ulcisci: generosior nulla est oblivio, quàm offensæ: hanc summus orator, summo duci, summæ laudi tribuit: quòd, scilicet, nil soleret, nisi injurias oblivisci. Nihil autem prohibet unius laudem, illi non ereptam, ad plurimos pervenire. Hoc, inter multa, præcipuum præ cunctis opibus, habent, animi bona: non decrescunt sparsa, nec pereunt. Sume igitur & tu tibi nobilissimam hanc opinionem Cæsaream, quæ te multò faciet clariorem, quàm Cineam, Tarmadámque memoria sua: illa enim naturæ fuerit, hæc virtutis.

Gau. Ulcisci juvat.

Ra. Ultionis momentanea delectatio est misericordiæ sempiterna. Duorum nempe delectabilium, illud præferendum, quod diutiùs delectat. Fac tu hodie, quo perpetuò delecteris. Nulla verò major, nulla firmior delectatio est, quàm, quæ de puritate conscientiæ, & rerum bene gestarum recordatione oritur.

Gau. Honestum ulcisci.

Ra. Honestius misereri. Multos clementia honestavit, nullum ultio. Nihil tam necessarium inter mortales, nihil tam commune, quàm venia. Nemo est enim, qui non peccet: nemo cui nòn misericordiâ opus sit: quâ negatâ, quis tam multos criminum, & culparum extricabit nodos? Aut diffusum diruptúmque societatis humanæ fœdus, sarciet? Semper inter sese homines, sempérque in illos decertabit ira Dei. Nullus erit aut litium, aut

pœna-

pœnarum finis, nec cessabunt arma, neç fulmina. Parce igitur, miserere, & compesce animum. Fac tu homini, quod tibi ab homine fieri velles; quod à Deo vis. Impudenter à domino veniam petit, qui conservo illam suo negat. Ecclesiasticus Doctor clamat indignans: Homo homini iram servat, & à Deo quærit medelam? In hominē sibi similem non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur?

Gau. Non infero injuriam, sed ulciscor.

Ra. Quid refert, primus pecces, an ultimus? Non est æquum, ut quod in alio improbas, in te probes. Visne sævitiam in hoste damnatam sequi, fierique illi similis moribus, cui dissimilis animo sis, quódque pessimum habet, tuum facere?

Gau. Volo quidem, & licitum est ulcisci.

Ra. Nec debes velle, nec ulla id licitum lege est; ut defensio licita sit, vitio vetita. Scriptum est: Qui vindicari vult, à Deo inveniet vindictam. Et rursus, (ut paulò antè dixi) Mea est ultio, & ego retribuam eis in tempore, dicit Dominus. Illud tempus exspecta: sine te ille vindicet, qui & offendentis est dominus, & offensi. Solet inter servos domini communis esse cognitio. Si quid ingenui habes, si qua tibi perfectionis habitus cura est, opta potiùs, atque ora, ne ille quidem vindicet; sic hostis crimen in tuam verteris salutem.

Gau. Ulcisci est animus.

Ra. Da iræ spatium, da consilio tempus, frena impetum, differ: aut desinet, aut lentescet. Brevis hora sedat iratum æquor.

Gau. Uiciscar.

Ra. Uno actu multos offendes. Una injuria sæpè innumerabiles hostes fecit.

Gau. Ulciscar.

Ra. Plus te ipsum læseris, quàm hostem. Illi corpus forsitan, aut opus, tibi animam, famámque corruperis.

Gau. Ul-

Gau. Ulciſcar.

Ra. Quoties, ulciſcendi ſtudio, injuria geminata eſt, læſo, ſæpe unicum diſſimulaſſe remedium: ſæpe vel queſtum eſſe, vel nutu tacito ſenſum injuriæ prætendiſſe; periculum fuit.

Gau. Perdere hoſtem poſſum.

Ra. Melius eſt amicum quærere, quàm hoſtem tollere, ſed utrunque ſimul optimum, quod nullâ arte meliùs, quàm parcendo fit, cùm ulciſci poſſis. Aptiſſimum tollendis hoſtibus, inſtrumentum eſt, lenitas. In quo, ſi creditum eſſet Herennio ſeni ſapientiſſimo, nec Sannitum exercitus, modò victor, collo jugum Romanum, nec jugum primò cum reliquis, mox ſecurim ſolus imperator Pontius pertuliſſet.

Gau. Ulciſcendi pungor aculeis.

Ra. Reſiſte, cogitationibus piis, exemplíſque omnibus, quæ leniorem in partem inclinare animum poſſunt, & in primis memoriâ vitæ brevis, & ambiguæ. Hæc enim Senecæ (cui aſſentior) efficaciſſima videtur, de iracundiâ lenienda. Cui is ipſe quem memoravi doctor accedit. Nam quid aliud ſentiebat, ubi ait: Memento noviſſimorum, & deſine inimicari. Sic eſt enim, nílque inimicitias magis alit, quàm conditionis oblivio. Siquidem iſte, cujus mortem ſitis, ne dubita, moriturus haud dubiè eſt, & id ipſum citò, fortaſſe hodie, túque illum forſitan (quod non cogitas) percurſurus. Exſpecta paululùm, ſubſiſte: fiet, quod fieri optas, & quod metuis, fiet. Cæterùm mors, quam hoſti paras, ſine tuo illi ſcelere præparata eſt. Quid juvat; fati curſum properantis impellere, & morituri ſanguine morituras manus inficere? non ſceleſtum modò, ſed ſupervacuum eſt, impietate tuâ proximum, ac feſtinans tempus arceſſere; quod ſi valde velis, nullâ poſſis pietate repellere, aut differre. Quantò tranquilliùs, atque honeſtiùs ille integer, & illæſus, tu ſic-

tu siccus, & innocens: quàm uterque cruentus, & tu noxius hinc abibis.

Gau. Urgeor, ulciscendi stimulis.

Ra. Cave, ne cesseris: sed oppone eis memoriam eorum, qui, non tantùm mites hostibus, sed faventes, ac benefici fuere: contráque illos tibi propone, qui membratim cæsis hostibus adhuc rabiem spirantes, nequicquam in non sensura cadavera sævierunt. Dehinc tecum elige, quorum similis esse malis, neque actus solos, sed & verba confer. Pars enim non parva crudelitatis in verbis est. Crudelis pes, crudelior manus, crudelissima lingua est. Sæpe animi sævitiam, quam manus non æquavera:, lingua transcendit; illa verò optima, ut crudelitatis, sic clementiæ testis est. Sonet igitur ad aurem tibi illa, cujus non multò antè meminimus, Adriani vox, simúlque illa Tiberii, de quo scriptum est: Quod cùm audisset unum è reis, Carnulium nomine, anticipasse mortem, exclamavit: Carnulius me evasit. O vox ferox, & . si dici potest, ipso vocis authore ferocior: quid usitati supplicii cogitabat, quem se in vinculis manu suâ perimens evasisset? Ecce duo igitur unius status, sed mentium diversarum, uno & eodem verbo, quàm variè usi sunt. Ille ad præsentem hostem, evasisti, ait. Hic de absente evasisti, inquit. Ille suo hosti vitam donavit: hic invidit mortem. Elige quid horùm potiùs à te dictum velis dici, an tranquillum illud verè principis, an illud alterum immane carnificis. Nec ignoro, quòd sit promptius jubere justa, quàm facere, & quid his objici possit, intelligo. Difficilius in suis, quàm in alienis injuriis mitem esse, difficile fateor, sed bonum. De bono autem, ac difficili omnem esse virtutem, nec tu neges. Virtutis amatoribus sunt cuncta facilia.

Gau. Fixum est ulcisci.

Ra. Vincit pars deterior: obsta illi, dum adhuc potes,

potes, victoriámque illi, priusquàm ea uti cœperit, eripe, stratámque mansuetudinem attolle. Memento te hominem: multos quidem vindicasse pœnituit, neminem pepercisse.

Gau. Ultus sum.

Ra. Vinci ab hoste præstabat. Hostis victorem vicit ira.

De Spe vincendi.

DIAL. CII.

Sæpe fit, ut qui vicisset, jam victus abiret;
Vincere qui didicit crimina, victor erit.

Gau. BEllo victoriam spero.

Ra. Cùm fallax ubi libet, tum in bello fallacissima spes est. Nihil ex præmeditato agitur. Inopinè eunt omnia. Prudentissimus, atque exercitatissimus militarium rerum fuit, qui dixisse fertur, nusquam minùs, quàm in bello, eventus respondere.

Gau. Victoriam spero.

Ra. Pacem haberes utiliùs: ejusdem ducis verbum memorabile traditur.: Melior tutiórque est certa pax, quàm sperata victoria.

Gau. Bello victor ero.

Ra. Quid si victus? Hæc spes multos in exitium egit: sine victoriæ spe, nemo volens in aciem descendit.

Gau. Bello superior evadam.

Ra. Futuri verbum temporis. Omnis enim de futuro spes, & futura omnia semper ambigua.

Gau. Bello victor remeabo.

Ra. O spes hominum inanes: nec victor fortasse, nec victus remeabis: sic tibi reditum spondes, apertúmque inter gladios iter, acri devotum classico Marti caput?

Gau. Esse victor spero.

Ra. Est

Ra. Est qui contrarium speret: vel utrumque, vel alterutrum sit necesse. Poteit vel alter, vel uterque dux partium, seu aliter, seu mutuis vulneribus simul occumbere, quod & sæpe credo alibi, &, quod nunc meminerim, Thebis, ultimo inter fratres impios congressu, & Romæ, primo, post exactos reges, accidisse proditum est bello, ut Superbi regis filium Brutus consul ad inferos prosecutus est. Amisso autem spiritu, jam victoria nulla est: quo servato, sæpe tamen ex acie, pari Marte discessum, tenes. Utrobique igitur ambos Duces spe victoriæ fraudatos constat. Unum nempe fraudari, tam commune, támque quotidianum est, quam in aciem proficisci. Quid scis autem, an unus ille tu sis, hâc, quâ tibi blandiris, victoriæ spe fraudandus?

Gau. Bello vincam.

Ra. Ut anceps semper, sic sæpe tristis, & sanguinolenta victoria est. Non habetur gratis, quod vitæ discrimine quæritur: charè emitur, cujus sanguis est pretium: charius, cujus morte fieri potest, ut pars victrix ducem perdat; ita tuis vincentibus, vinci potes. Quid de victoriæ sceleribus dicam? Non sunt tot victi miseriæ, quot sunt peccata victoris. Quod si peccato miserius nihil est, nec victus, eò, quòd vincitur, victore miserior: sed eò minùs miser, quò minorum rerum damnis afficitur.

Gau. Vincam.

Ra. Ut ad summam redigam, & an vincas, & an meliùs sit vicisse, si viceris, in dubio est:

De Victoriâ.

DIAL. CIII.

In bello multi vincunt, & fortia spernunt
Corpora, sed vitiis intereunt propriis.

Gau. AT vici.

Ra. Cave ne te vincat ira, superbia, cru-

crudelitas, furor, rabies. Hi sunt enim victoriæ comites, & victorum hostes invisibiles, & horrendi, à quibus sæpe clarissimi victores turpissimè victi sunt. Nondum te vocat ad calculum fortuna: longa & perplexa rationum series creditrix violenta, & pertinax, cum quâ tibi nunc quoque negotii multum restat, mutuum reposcere solita est, magno cum fœnore.

Gau. Magno prælio vici.

Ra. Victor prælio sæpe victus est bello.

Gau. Vici autem.

Ra. Quoties vicere Carthaginenses? Quoties Galli? gentésque aliæ? Quoties autem victi sunt Romani? Sed spectandus est rerum finis, earum maximè, quæ volvuntur, & stare nesciunt.

Gau. Vici certè.

Ra. Etsi certus belli exitus, adhuc eventus est dubius, & de lætis tristia, læta de tristibus erumpunt.

Gau. Magnam victoriam quæsivi.

Ra. Nil tam magnum, ut non nimio quæri possit. Est ubi plus vulnerum, ac funerum victoriosa pars computat: si non credis, Xerxem, atque Thermopylas interroga.

Gau. Magnæ victoriæ sors fuit.

Ra. Vix potest magna victoria parvo pretio constare. De bello omnium maximo, omnium maximus Historicus dum ageret: Adeò, inquit, varia fortuna, ancépsque Mars fuit, ut propius periculo fuerint, qui vicerunt.

Gau. Planè vici.

Ra. Non est plena victoria, ubi armatus hostis superest: quanquam, etsi hunc oppresseris, alii renascentur; quasdam nempe victorias, seu sementem dicas esse bellorum. Sic odia ferro trunca, repullulant, densantúrque, & redivivi in aciem redeunt bellatores, non ut fortassis imaginatio vehemens

mens olim Cassio à se cæsi hostis imaginem supremo illo suo die obviam dedit tam tremendo aspectu, ut audacissimum virum, qui viventem illum non timuerat, defuncti species in fugam verteret, sed ita, ut pro uno, multi redditi? veris manibus, verum ferrum moveant in illos, qui vicisse videbantur.

Gau. Vici, jam securus sine hoste sum.

Ra. Stulte: dum erunt homines, non deerunt hostes. Tu Romanæ urbi post innumeros triumphos, edomitúmque orbem, non defuisse hostem legis, & tibi defuturum speras? quiescenti forsitan hostis deerit, at pugnanti nunquam.

Gau. Victor sum.

Ra. Cave ne sis frustrà: uti scientibus victoria fructuosa est: uti autem dico, non eo modo, quo Maharbal Annibali, sed quo Hanno, vir melior, suæ Reip. consuluerat. Nam profectò usus, fructúsque victoriæ optimus, pax est: neque ad alium, quam ad pacis finem justa bella suscipiuntur.

Gau. Victoria mecum est.

Ra. Vide ne evolet: alata est.

De Inimici morte.

DIAL. CIV.

Morte inimicorum noli gaudere rapaci:
Te quoque sub leges mors feret atra suas.

Gau. DE inimici morte lætus sum.

Ra. Sperare de inimici morte aliquid, seu cujusquam hominis, vel gaudere, illi forsitan sit permissum, si quis usquam esset immortalis. Sperare autem alterius mortem, quæ tibi possit ante contingere, vel gaudere id hosti evenisse, quod tibi necessariò eventurum sit: multa spes, inane gaudium.

Gau. Gau-

Gau. Gaudeo de inimici morte.

Ra. De tuâ alius mox gaudebit.

Gau. De inimici morte gaudeo.

Ra. Si quam vestræ conditionis memoriam haberetis, nunquam homo de morte hominis gauderet. Quando enim quæso, duorum, qui simul ad supplicium ducerentur, alter alterius de morte gaudium cœpit, sciens sibi idem supplicii genus instare, & non potiùs in illius morte, suam cogitans, ingemuit?

Gau. De inimici morte gaudium sensi.

Ra. Quoties putas, optata mors hominum, voti competes torserit: & optare vitam frustrà cœperint: qui non frustrà mortem prius optaverint, dum intelligere incipiunt, in suam se perniciem optasse? Sed præcipites sunt affectus vestri: quicquid vultis, valdè vultis? quod de Marco Bruto dixisse Julius Cæsar fertur: imò verò nimium vultis, nec fervens desiderium moras fert. Itaque, quicquid vultis, statim vultis: hinc non modò vota impia, sed venena, sed cædes, & quicquid homo in hominem struit, nocentissimum animal, in suam speciem. Multa verò optatis, quæ, si in consilium ratio esset admissa, timeretis & varietas votorum, malæ electionis argumentum est: nec priùs ad rectum redit impetus, quàm inconsulti affectus infaustis castigentur effectibus.

Gau. De morte hostis gaudeo.

Ra. Si est hostis inglorius, de ipsius morte gaudere turpe est: & dolere superfluum: sin illustris, honestus, piúsque est dolor, etsi non propter hominem, at propter virtutem, quæ in dies rariora habet hospitia. Sic Metellus Macedonicus Africani junioris: sic Cæsar Pompeji, sic Alexander Darii mortem flevit.

Gau. Gaudeo de inimici morte.

Ra. Quomodo de illius morte gaudeas, quem dili-

diligere jubearis, non ut hostem, sed ut proximum ejusdem opus opificis?

Gau. De inimici morte gaudeo.

Ra. Non audis forsitan, an contemnis consilium notissimum Sapientis? Noli, inquit, de inimico tuo mortuo gaudere, sciens quoniam omnes morimur, & in gaudium volumus venire. Sanum prorsus, seu consilium, seu præceptum.

De spe Pacis.

DIAL. CV.

Spes pacis certa est, modò sit concordia certa:
Quæ si non fuerint, spes tibi pacis abit.

Gau. SPero pacem.

Ra. Meliùs est pacem servare, quàm sperare. Stulti enim est, fastidire res certas, ambiguas spes amplecti.

Gau. Pacem spero.

Ra. Tenuisses eam arctiùs, nec abire sineres, quàm sperares. Quid enim si ad hanc spem impatientia te duxit tua, ut sperando, angi eligeres, quo gaudendo uti poteras.

Gau. Pacem spero.

Ra. Spes pacis multos perdidit, speratæque paci succedens insperata calamitas, incautos obruit, sopitósque, quos experrectos inveniens, non læsisset.

Gau. Spero pacem.

Ra. Quid tam diu speras, quod mox assequi in tuâ situm manu? Rari sunt, qui pacem non inveniant, si bonâ fide velle cœperint. Sed hi ipsi, quibus dulce nomen pacis, pax amara est. Pacem itaque petentes paci obstant. Quatuor habitant vobiscum pacis hostes: Avaritia, Invidia, Ira, Superbia. Has in æternum exilium pellite, pax æterna erit.

Gau. Spes

Gau. Spes pacis aut dubia eſt.

Ra. Inter ſpem pacis, & pacem multa incidunt leve verbum, geſtus facilis, compoſitam ſæpe turbavit pacem: ipſi tractatus, pacificíque ſermones, ferro ſæpe franguntur, animóſque acuit, bellúmque aſperat pacis ſpes. Sic amicitiæ mentionem irritam, quaſi cotem dixeris odiorum.

Gau. De pace igitur, pax erit.

Ra. De pace crebrò nequicquam agitur, nonnunquam verò periculoſè. De pace agebant, atque egerant, & Gallorum, & Pœnorum duces: quando illo, Camillus oppreſſit, hos Scipio.

Gau. Poſt belli finem, pax firmabitur.

Ra. Quantò firmata eſſet utiliùs ante belli principium: quot damnis, ac mortibus tempeſtiva pace eſſet occurſum? Sed vos pueri contumaces, ac diſcoli, ſinè verberibus non ſapitis; in pace bellum, in bello pacem quæritis, neque unquam, niſi bellò afflicti, pacem vel noſcere incipitis vel amare, eámque, ut perditam, fletis, ſic mox redditam, pari levitate contemnitis, donec vos iterum, atque iterum amiſſa, perdoceat bona veſtra non ſpernere, malo veſtra concupere, denique non ineptire, non furere, quod antequam aſſequamini, pudeat. Sæpiſſimè idem vobis audiendum, nec audiſſe ſat eſt, ſæpiſſimè videndum, & experiendum: dicam propriè, ut diſcatis aliquid, ſæpiſſimè vapulandum eſt.

Gau. Bellum pax ſequetur.

Ra. Meliùs præceſſiſſet: bello iter obſtructura: nihil inſanius, quàm ſpe remedii, ultrò vulneri ſeſe offerre: auxilium non cauſam dant fomenta vulneribus: ægro ſalutem optare, natura eſt, ſano ægritudinem, ſpe ſalutis, inſania.

Gau. Pax futura eſt.

Ra. Solet pax urbibus mutationem rerum afferre peſtiferam. Optima quidem ipſa, ſed peſſimis circum-

circumvoluta comitibus, iniquis legibus, fluxis moribus, occultis odiis, apertâ tyrannide. Recordare, quid civili olim bello præsagus ille dixerit, nec fefellit:

Superos quid prodest poscere pacem,
Cùm domino pax ista venit?

Melior est autem bellicosa libertas viris fortibus, quàm pacifica servitus.

Gau. Pacem habeo.

Ra. Interim bellum habes.

De Pace, & Induciis.

DIAL. CVI.

Sæpe animis mundi nocuit pax, atque voluptas,
Est aliquid cordis posse quiete frui.

Gau. Pacem habeo.

Ra. Bonum ingens, si sincerum esset, atque perpetuum: neutrum sanè est. Nam neque novum est, sed commune, nimísque quotidianum est; ut sub umbra pacis, bellum lateat; neque pacem, quamvis puram, diuturnam, finit animorum instabilitas, secum assiduè non minùs, quam cum hoste pugnantium.

Gau. Pax quæsita est.

Ra. Sed amissa est cautio, & disciplina militaris, fida urbium tutela: quæsita autem lenta segnicies, & semper periculosa securitas; cùm in multis nempe sit melior bello pax, in hoc uno bellum melius, quòd cautius atque experientius. Nunquam Romana virtus abiisset, si bellum Carthaginense mansisset. Pax punica Romanæ urbis excidium fuit; urbibúsque aliis documentum sempiternum, non semper populis, atque Imperiis optimam pacem esse: idque vir optimus Nasica, malè non sibi cre-

 ditum,

ditum jurabit, & vera locutum docti omnes fatebuntur.

Gau. Pacem habeo.

Ra. Modestè utere. Bello quolibet funestior pax superba, & negligens. Sæpè, armati inter gladios tuti, mox togati in gladios inciderunt, & feris votis optavere bellum. Quid ruinam morum, atque ipsius humanitatis interitum loquor? Quot jam bello viri optimi pace pessimi evasere? quasi tum armis omnem penitus exuti virtutem mox cum togâ vitia omnia induissent. Sic interior habitus cum exteriore mutatus est. Cujus quidem rei, etsi multa millia hominum, in testimonium trahi possunt, tamen abundè suffecerint testes duo, Sylla & Marius; quorum primum (ut de illo scribitur) neque laudare, neque vituperare, quisquam satis dignè potest, qui dum quærit victorias, Scipionem se populo Romano, dum exercet sæviriam, Annibalem repræsentavit. Secundus verò vir (ut de illo itidem scriptum est) cujus si examinentur cum virtutibus vitia, haud facile sit dictu, utrùm bello melior, an pace perniciosior fuerit: adeò quam rempub. armatus servavit, eam primò rogatus omni genere fraudis; postremò armis hostiliter revertit.

Gau. Pacem patriæ partam lætor.

Ra. Quid, si pax interdum, quod in homine optimum est, extinguit, nutrítque, quod est pessimum? Notum est illud Satyrici, qui cùm de caussis priscæ illius Romanæ virtutis multa dixisset, inter quas est & proximus urbi Annibal: ad extremum intulit.

Nunc patimur longæ pacis mala, sævior armis
Luxuria incubuit, victúmque ulciscitur orbem.

Estne ait (oro te) ulla pax tanti, ut non odiosa sit viris egregiis, comitante luxuria? Certè altiùs cogitandi, depositis, licet armis, pax videri nequit, ubi

ubi bello domestico vitiorum insidiosissimo, & carente induciis, oppugnantur animi; boni mores in exilium pelluntur; voluptates imperant; virtus opprimitur.

Gau. Pax firma est.

Ra. Et pacis comites licentia, ac libido, & (ut dixi) discrimina nec pauciora, nec minora, quàm belli. Illa enim corporibus, hæc animis pestem ferunt, sæpe etiam corporibus. Itaque multis lorica felicior, quàm toga, campúsque securior, quàm thalamus; tuba, quàm tibiæ; Sol, quàm umbra. Sunt quibus nil tutius bello sit, quod Julium Cæsarem prædicantem de se, suísque militibus audisti. Pacem verò, si sine vitiis veniret, & cœleste munus, & secundum nulli bonum fateor. Raró autem sine vitiis venit.

Gau. Sed feci inducias.

Ra. Dedisti hosti spatium ad colligendas vires, quibus fortiùs te feriret.

Gau. Inducias habeo.

Ra. Cognatæ induciis insidiæ sunt. Multa per insidias hostiliter fieri vides, plura etiam facta legis, ut nil aliud, belli consilia licentiùs agitantur, liberiùs contrahuntur auxilia. Quosdàm bello invictos, induciæ confecere.

Gau. Sunt mihi cum hostibus induciæ.

Ra. Ignavum tempus, nec pace lætum, nec bellis exercitum, sed dubiis inter utrumque pulsum fluctibus, ubi & rumor paci obstat, & timor bello: nescio an sit gravius pendere, quàm ruere; respirandi tempus optare, fatigari est. Miseri autem & insani est, nec pacem pati posse, nec bellum.

De Pontificatu.

DIAL. CVII.

Sponte suâ in mortem currit, qui Pontificatum Ambit, ubi fraus, & sæva venena regunt.

Gau. AD Pontificatum veni.

Ra. E tempestate in portum fugi solet: tu è portu in tempestatem sponte fugis. Tu mirus nauta.

Gau. Pontificatum sum adeptus.

Ra. Parúmne difficilis, parum gravis unius animæ tibi cura videbatur, nisi omnium curas in te unum, atque omnium sarcinas transtulisses? Fortes humeri, an fortis ambitio eò animos cogens, ubi malè sibi futurum sciunt.

Gau. Ad Pontificatum ascendi.

Ra. Quo tramite, videris: duplex est enim via: utraque ad laborem. Altera vero etiam ad miseriam ducit: quacunque perrexeris, vel te miserum, vel, ut optimè cesserit, ex libero servum scito: sic, qui ascendisse diceris, descendisti. Unus jam illorum, quibus canitur propheticum illud: Qui descendunt in mare navibus facientes operationem in aquis multis, qui ascendunt usque ad cœlos, & descendunt usque ad abyssos: quorum anima in eis tabescente, propter negotiorum multiplicium procellam, turbati sunt, & victi sunt: sicut ebrius, & omnis sapientia eorum devorata est.

Gau. Summi solium Pontificatus ascendi.

Ra. Quo mare altius, & venti plures, & periculosior tempestas.

Gau. Romanus Pontifex factus sum.

Ra. Quò major urbibus Roma est, eò major te laborum moles manet: erunt qui te colant, qui adorent, qui obsideant, ac circumsistent, qui tibi serico terram sternant, auro niveos frenent equos,

qui

qui vina, dapésque instruant, ac prælambant, priscis Pontificibus inauditum obsequii genus: ex diverso erunt, qui omissis propriis rebus, in te figant oculos, te notent, de te judicent, & quàm justè, Deus viderit, qui denique mores tuos arguant, verba distorqueant, famam lacerent, vitam carpant: quicquid usquam mali erit, quasi è fonte unico malorum, ex te prodiisse dicent, populi, discordiarúmque omnium unus tu causa vocaberis. Quomodo, inquient, sanum erit ecclesiæ corpus, cùm ægrum, ac languidum sit caput? Est-ne (oro te) tanti, vel aureum poculū, vel cubile purpureum, vel gemmatus vertex, ut quietis, & famæ pretio quæri velit?

Gau In summum Pontificem sum electus.

Ra. Versa ut libet; hâc in re tam expeditâ hodie, quod est totum, vel inane, vel durum est, ut non immerito quidam summi Pontifices, tædio rerum victi, non supplicium aliud, quàm felicitatem illam hostibus suis optaverint. Nam (ut paucis expediam) summus pontificatus, si rectè geritur, summus est honor, summum onus, summa servitus, summus labor. At si malè, summum animæ periculum, summum malum, summa miseria, summus pudor, anceps ex omni parte negotium.

Gau. Summi pontificatus sedem teneo.

Ra. Non tenebis diu. Brevis est hominum vita: Regum brevior, Pontificúmque brevissima, eò quod propter pondus vastatricium curarum, ætas ipsa Pontificis Romani tempus angustat, quæ ad hoc culmen, nisi admodum fessa, vix pervenit.

Gau. Summi pontificatus in vertice sedeo.

Ra. Quò sublimior sedes, eò gravior casus, vix ex alto sine periculo, aut labore descenditur. Cura, ut descendas sobriè, ne in illo grege reperiaris, de quo dictum est:

Tolluntur in altum,
Vt lapsu graviore ruant.

Ex omni quidem mortali fastigio descendendum, nemo dubitat: sed hoc interest, quia justorum, ac sapientum descensus, reliquorum verò, præcipitium, ac ruina est. Ideóque Pœnus ille dux moriens: qui dixisse fertur: Et finis ad alta levatis, est ruere; non impropriè ait, ut injustus.

Gau. Summi pontificatus arcem rego.

Ra. Solebant primi, ex hoc statu, ad martyrium peti: nunc ad delicias vocari credunt: ideóque certatim hic locus appetitur, & huc omnium fermè mortalium vota suspirant. Quis autem vel Romanum, vel quemcunque pontificatum, aliam cupit ob causam, nisi quò potentior, ac ditior sit? Contra justitiæ præceptum præesse quæritur, non prodesse, quódque sacrilegium, pudendúmque vel dictu est, magnis sæpe muneribus, quin & pactis, & sponsoribus spes emitur sacerdotii pinguioris. O vertigo morum pessima: ad quod olim consueverant, & deberent cogi homines, inde nunc retrahi non possunt; & tam præceps fervet ambitio, ut non Christianus pudor, ac modestia videatur, sed ardor, & pervicacia paganorum: quam in hujusmodi petitionibus tantam fuisse didicimus, ut de Julio Cæsare lectum sit, quòd pontificatum maximum petiit, non sine profusissimâ largitione; in quâ, reputans magnitudinem æris alieni, quum manè ad comitia descenderet, prædixisse matri osculanti fertur: Domum se, nisi Pontificem, non reversurum: nec fefellit, Pontifex est reversus. Liquet autem, quo impetu ille ambierit: quo, non impetrato, vel moriendum sibi certè, vel exulandum esse decrevisset: hoc illi autem utrumque licuerit, cui à primâ ætate propositum sit regnare. Ita ut injuriam suam putet, si qua est, hoc orbe, potestas altera, quàm Cæsar: si tellus ulla duorum est. At Christiano homini, cui propositum sit servire, dominique sui jugum ferre; pontificatum quo-

quomodo liceat ambire, non video: non modò largitione profusissimâ, sed (quod non multò minùs est turpe) blanditiis, atque mendaciis, indignis viro artibus, sed communibus adeò, ut hæc ferè jam sit unica in altum via.

Gau. Romanus Pontifex sum.

Ra. Servorum servus diceris. Cave, ne Dominorum Dominus fieri velis. Memento professionis. Memento debiti. Memento Domini, qui meritò nulli magis, quàm vicario læsus, irascitur.

De Felicitate.

DIAL. CVIII.

Expectanda dies homini est pars ultima vitæ,
Ante obitum certè nemo beatus erit.

Gau. Sum felix.

Ra. Pontificatu forsan, aut Imperio, aut omnino potentiâ, atque opibus felicem fieri credis? Falleris. Non felicem faciunt ista, vel miserum, sed detegunt, ac ostendunt: &, si quid facerent, miserum potiùs, quàm felicem facerent. Sunt enim plena periculis, quibus humanarum est affixa miseriarum radix.

Gau. Felix sum.

Ra. Opinione fortassis tuâ, quæ, quoniam falsa est, felicitati nihil addiderit, sed miseriæ multùm. Siquidem propriam non nosse miseriam, miseria summa est.

Gau. Felix sum.

Ra. Hoc inter carnificum gladios magnus ille Pompejus de se prædicat: quod tamen (si profundiùs verum fodis) nunquam fuerit, ne tum quidem, dum florentissimo in statu felicissimus videretur. O miser, qui in tot malis te felicem speres.

Gau. Sum felix.

Ra. Felix es, & unus viator insolitus, mirus cursor, quo in hoc scrupeo, & difficili calle sis felix, inter mille pericula raptatus jugiter, & ignorans, quo. siquidem hic es felix, quod nemo unquam fuit, nemo erit, ut auguror. Nam quis, quæso, hominum felix in miseriis? Nemo igitur felix, priùs quàm ex hâc miseriarum valle migraverit. Duos quidem è cunctis mortalibus colligunt felices, in quibus opinatissimus est Quintus Metellus, & apud scriptores rerum, & vulgò etiam felix. Sed huic tamen, quamvis latè jactatum felicitatis nomen, in quibusdam exactioribus scriptis ereptum scio; injuriis aliquando gravissimis, & (quod dolorem ingeminat) vili ab authore susceptis. Jam reliquorum falsa felicitas in aperto est. Sylla felix tantùm dictus est, infelicem tamen vitæ illum, ac mortis atrocitas probat. Alexandri Macedonis, ac Julii Cæsaris, etsi fortuna prosperrima, vita tamen inquieta semper, ac turbida, atque ideò nunquam felix: utriusque mox rapida. Ille in medio bellorum cursu, hic post victoriam repentè: ille veneno periit, hic ferro. Scipionum bellicam felicitatem, alterius indignum exilium, indigna quoque alterius, & inulta mors minuit. Longum est evolvere singulorum fortunas. Ad supremum venio. Unus omnium ferè omnibus felix visus est Augustus Cæsar, Monarchia omnium altissimâ, diuturnâ pace, vitæ spatio, ac fine suavissimo; quodque omnia superat, morum, atque animi tranquillitate perpetua. Quis hunc felicissimum negaverit? Sed felicem negant, quibus hæc scrutandi studium fuit. Obstat enim extrinsecus fulgoribus interioris, ac domesticæ vitæ status, & fortuna longè alia: naturalis ac virilis sobolis defectus; adoptivorum, ac nepotum immaturæ mortes, & quorundam, morte pejor, contumacia. Ad hæc, & vilissimorum quoque hominum insidiæ, & suorum in se crebræ conspirationes; & dilectissimæ, atque unicæ

unicæ filiæ, ac neptis adulteria crebiora; denique non suus hæres, successórque non placitus, & necessitate magis, quàm judicio electus; nec omnino se dignus, nec imperio. Si horum ergo nemo felix, vel felicem alium da mihi, cum quo felix sis, vel sine consorte felix esto, vel jam tandem veriori sententiæ aurem præbe: secundum quam dico iterum, ante mortem nemo hominum felix.

Gau. Ego animo felix sum.

Ra. Sentio quam felicitatem dicis, aut felix igitur errore tuo es, ut ait ille, quæ felicitas (ut dixi) misera est: aut virtute animi felix, quæ nec ipsa felicitas plena est, quamvis sit ad felicitatem via. Ad postremum, cuncta discutiens, me mirari non dissimulo, quam mihi felicitatem quidam somniant, promittúntque aliis. Acutissimi homines in multis, hac in parte cæcissimi. Nam sive omnium cumulus honorum ad felicitatem, iisque indeficiens, ac stabilis requiritur, & quàm multa desint homini, vitæ studium hoc agenti, pro se quisque sentit: & hæc ipsa quæ adsunt, quàm incerta, quámque labilia sint, agnoscit, sive quod aliis videtur, sola virtus hoc præstat: certè ipsi, qui secundum virtutem vitam agunt, quos diffiniunt felices, quósque felicitati proximos non nego, vitam ipsam perpetuis tentationum præliis patiuntur infestam, periculis semper multis, & gravibus expositi: nec unquam ante exitum securi, quòd sive nesciunt, sive sciunt, æquè miseri sunt habendi. Nulla enim cum errore, nulla sine securitate felicitas.

Gau. Felix mihi ipse videor.

Ra. Jam responsum habes. Si felicem error faceret, paucissimi non felices essent: falsa ergò felicitas tua est, & ea ipsa perbrevis. Nulli errore diu contigit gaudere. Sola quidem veritas solida est. Error tenue quiddam & inane; quod inter amplectentium manus, quasi fumus, aut umbra dissiliat,

Veniet quæ umbras abigat, falsáque gaudia in apertum pertrahat, quæ felicitati humanæ verum pretium somniis ponat. Quære interim ab his ipsis, quorum proximè mentio est habita: quære ab omnibus, qui felices, vel sibi, vel aliis visi sunt, ubinam gentium, quóve nunc in statu sint, de suâ illâ brevi felicitate quid sentiant: tacebunt ipsi, sed loquetur veritas, testabitúrque habitos felices, fuisse miserrimos.

De Spe bonâ.

DIAL. CIX.

Spes fovet, atque eadem sperantem torquet, & angit.
Dicitur hinc: Faustos spes facit, atque mora.

Spes. Quicquid in re sit, spem mihi nullus eripiat.

Ra. Hanc auferre potest nemo: ipsa sese sensim eripit, & inopinis eventibus sæpè lusa, consumitur.

Spes. Spero multa.

Ra. Et multa metuas oportet. Sine metu enim spes non habitat.

Spes. Spero bona.

Ra. Multa igitur times: ut enim opposita spes timori est, sic adverso de fonte oritur, & necesse est, quod sperare cœperis, ejus contrarium ut formides.

Spes. Spero læta.

Ra. Sed incerta, quorum studio, certa negligere, dementia certa est: qui equidem, quod non habet, sperat, quod habet, obliviscitur.

Spes. Sperare meliora non prohibeor.

Ra. Quid si difficilia? Quid si impossibilia: venturáque nunquam? Quid si pejora: si pessima sunt quæ speras? & meliora tibi fingis.

Spes, Juvat in spe vivere.

Ra. Dic

Ra. Dic veriùs, in ſpe mori. Nam & futura cogitantibus præſentia dilabuntur: & qui longinqua proſpiciunt, quæ ſub oculis ſunt, non vident: & qui cras vivere deſtinant, hodie non vivunt. Nondum eſt, cujus initium ſperatur. Ita, cùm ſpes omnis boni abſentis exſpectatio ſit conſequens eſt, ſperantem, pro eâ ſaltem parte, quâ ſperat, mali aliquid pati.

Spes. Dulce eſt ſperare.

Ra. Audio quidem multos hoc dicere, ſed hanc ego dulcedinem non agnoſco. Nam ſi ſperare, & optato carere etiam dulce eſt, quod, qui dixerit, haud dubiè guſtu caret.

Spes. Sperare delectabile eſt.

Ra. Ergo & pendere, & affici, & torqueri, ſpes eſt, & longi ſupplicii longa ſpes eſt, nil ſic animum fatigat, nil ſic ſenium præcipitat. Itaque ſæpe vir ſapiens, ſpem perditam, lucrum vocat: ſeque infinitâ cupidine liberatum ab exſpectactionibus vanis, ad gaudendum bonis ſuis cogi gaudet.

Spes. De eventu ſors viderit: ego in ſpe gaudeo.

Ra. Vide autem, ne quando forſitan in ſpe doleas, & optaſſe, & ſperaſſe, & ſperata conſecutum eſſe, pœniteat. Multos, quos ſuſpenſa diu torſerat, ad exitum ſpes ducta, peſſum dedit. Multi votivis, & valde, licet non ſat feris longæ ſpei periere ſucceſſionibus.

Spes. Nemo mihi tollat ſpem.

Ra. Nemo tibi tollat tædium, ac laborem animi. Audiſti vetere dici ſolitum proverbio: Magnus labor exſpectare.

Spes. Rei bonæ exſpectatio blanda eſt.

Ra. Sed & fallax, & anceps, & anxia. Si hoc negas, nunquã aliquid expectaſti: ſed ſe fallentium inæſtimabilis turba eſt, quibus ad id, quod agunt, nihil prorſus inefficax, ſeſe offert, nihil reſpuit, nulli ſe negat flecti facilis, & falli prona credulitas.

Argumentum verò levitatis ingens, atque amentiæ dixerim, passim obvias spes amplecti; & his illicò, certis ut bonis, pasci, ad quas docti omnes, & experti rerum tardi sunt.

Spes. Bonam interim spem habeo.

Ra. Interim, dicis. Credo, dum te illa fefellerit; hic est enim mos: inviti spem deponitis, nunquam illam relicturi, nisi vos illa relinqueret, quin quum vos sæpè reliquerit (mirum dictu) iterum atque iterum redeuntem, cupidè semper excipitis, progressique obviam, quasi obliti veterum, navis armatam dolis, inclusi toties cordis arce reponitis.

Spes. Spem horum usque ad ultimum, non deseram.

Ra. Quid, si diu antè illa te deseruit? An ne illam retrahes, an sequeris, an exspectabis, ut redeat? Age autem, spera, quando nihil est dulcius, quàm falli. Non ego tibi spem, quam mordicus tenes, eripiam: tantùm illud admoneo, non esse spem bonam, quam tu reris. Non est spes bona, quæ bonum sibi proposuit, sed quæ bene: Bonum quidem sperare, scelestissimi quoque homines possunt, immò & solent. Verè itaque bona spes est, quæ de vero bono ritè concepta est. Hanc qui habet, stringat, teneat, neque abire eam, vel in ultimis finat, sororésque illi suas jungat, charitatem, fidem: hæc spes læta, dulcis, verax, felix est: quæque nec sperantem fallit, nec confundit, sed ad optimum provehit, animúmque interim, sperati boni anticipatione, lætificat. At vos, seu verum bonum, malè meriti, speratis, seu malis, veris, falsum boni nomen imponitis. Jure igitur vestra exspectatio, antequàm veniat, mœsta est, mœstiórque cùm venerit.

Spes. Humanum sapio, & de his loquor, quæ homines vocant bona.

Ra. Hujus nominis doctos olim inter homines

longa

longa lis fuit, quæ adhuc pendet, pendebitque ævum in omne, his unum in rebus, contrà autem illis bona multa ponentibus.

Spes. Linquamus ista philosophis. Ego, quæ vulgus dicit bona, spero.

Ra. Malum igitur tuum speras, quòd vel dilatione te cruciet, vel falce opprimat exoptato: fac succedat enim, quod ad corpus attinet, hosti arma paraveris, quod ad fortunam, variæ, & immitis dominæ subieris jugum, quo ad animum verò ipsum, magna etiam pars in cladem, ac perniciem verti queat; quoniam, quæ delectant animum, sæpe & lædunt.

Spes. Jeci ego spei bonæ anchoram, nec movebo.

Ra. Atqui solent nautæ tempestate ortâ, navis anchoram præcidere, si divelli nequit, relictáque illâ fugam capere, non enim quod tranquillo mari, apud poëtam: Dente tenaci anchora fundabat naves: in magnis quoque pelagi motibus accidit, ubi non naves fundat illa, sed alligat, & naufragio vinctás tradit. Nec hercle aliter inter procellas humanarum rerum spes affixa, & tenax, multos in exitium traxit, qui abscissâ utique, & abjectâ spe, incolumes evasissent. Sæpe igitur subtrahenda spei anchora, vel si hæreat, evellenda: si ne quidem liceat, abscindenda rerúmque sub fluctibus relinquenda est, ut liberam vitæ portam gubernaculo providentiæ dirigas ad salutis portum.

Spes. Bene spero.

Ra. Bene sperando & malè habendo transit vita mortalium.

De Ha-

De Hæreditatis exspectatione.

DIAL. CX.

In mortem alterius tu spem tibi ponere noli.
Testator vitâ te superare potest.

Spes. HÆreditatem orbi senis exspecto.

Ra. Mundo te tranquillum prædicabas, ipse tibi ne contrarius sis, attende: nunquam exspectatio, tranquillitásque cohabitant: vix ullum vitæ tædium exspectatione molestius.

Spes. Exspecto senis hæreditatem.

Ra. Nescis, quid ille forsan exspectet, est ea quidem inter homines vulgaris insania, ut ferè omnes, non coævis tantùm, sed junioribus quoque diutiùs se victuros sperent. Inviti suâ de morte cogitant mortales: de alienâ autem libenter, cùm tamen contrarium agere, esset utilius.

Spes. Senis hæreditatem spero.

Ra. Quid si ille interim tuam speret? Falli alterutrum est necesse. Quot autem senes invenias, mortem juvenum exspectantes? Et sanè nemo tam senex, qui non possit annum vivere: nemo tam juvenis qui non possit hodie mori.

Spes. Hæreditatem orbi senis spero.

Ra. Justiùs hanc sperabat filius: juniorem justior spes elusit.

Spes. Hæreditas orbi senis ad me venit.

Ra. Quid scis, an ad illum tua? Cajo Claudius, Neroni Galba, Domitiano Nerva, Commodo Pertinax successit, & secessionum talium plena est hominum vita.

Spes. Orbi senis hæreditas me manet.

Ra. Quem non fallere possit volens, qui, quem noluit, fefellit? cui supervivere nequeat, qui filio supervixit?

Spes. Orbi jam senis elogio scriptus hæres sum.

Ra. An-

Ra. An in tabellis forsan adamantinis, unde non facilè delearis? An ignoras, quàm levibus causis testamenta mutent senes? Multis in ipso vitæ exitu, quod per omnem vitam voluere, displicuit.

Spes. Hæredem me vult orbus senex.

Ra. Potest nolle. Nihil est autem indignantius orbo sene, ac divite: ubi sua diligi, séque sperni senserit, actum est.

Spes. Hæreditas orbi senis promissa est.

Ra. Ea utinam innocentia, atque ea mortalibus fides esset, ut & nunquam, nisi honesta promitterent, & semper promissa servarent. Nunc nec promittendi modus, nec promissa fallendi pudor ullus, quod in hæreditate potissimùm licere sibi homines putant. Itaque voluntatem testatoris, ambulatoriam vocant: non te exemplis premam, nota res est. Legisti (credo) quibus hoc accidit, non solùm ut viventis promitteretur hæreditas, sed supremo etiam morientis amplexu, & osculo, annulísque aureis donarentur, quod apud illos indubiæ successionis indicium erat, cùm interim & hæredes alii, & eorum mentio penitus nulla esset in tabulis testamenti, tantum mediâ de morte perfidia ausa est. Te ne igitur vivorum fraudibus immunem reris, cùm dolis morientum circumventos legas, summos etiam, & illustres viros? Nam (ne singulis immorer) genus hoc ludibrii passus est Lucius Lucullus vir amplissimus (quódque est altius) Augustus Cæsar. Horrenda, longéque mirabilis libido fallendi, quæ nefarias animas nec in morte destituat: sed sic est mos, & tu promissâ in hæreditate spem defigis, quam frustrari possit, & vita longior testantis, & brevior fides: quanquam his cessantibus mutandi causa propositi, possit esse justissima, suus hæres, nova senioriens progenies. Siquidem octogenario major, Cato filium genuit, nonagenario jam propior,

Masinissa. Idque hac etiam nunc ætate nostris senibus evenit, qui, utinam priscis illis, ut gignendi vi, sic vigore animi pares essent. Quæ cùm ita sint, hæres certè legitimus captatori obstat, atque improbam spem præcidit.

Spes. Jam testamento senis hæres sum.

Ra. Sed viventis forsitan & victuri. Testamenta autem in vitâ fiunt, in morte firmantur, funus, & cadaver cogitas. Lupus quidem exspectatione lassandus, & inediâ.

Spes. Hæreditas ad me recto calle ventura est.

Ra. Quid, quòd, ut testator, sic hæreditas casibus subjacet, ut neque semper, quem velis, habeas hæredem, & sæpe nil aliud quàm inane nomen sit hæreditatis? quid, quòd interim vasto pretio parva res emitur, dum senem, & obsequium submissum, & indignæ viro blanditiæ promerentur? Nulla est tanta utilitas, quæ decoris impendio æstimanda sit.

Spes. Nullo legum, aut fortunæ obice hæreditas ad me venit.

Ra. Unde id nosti? cùm sit scitum illud Marci Catonis sapientissimi senis dictum: Sæpe, inquit, audivi, inter os, atque offam multa intervenire posse. Esto autem, nihil interveniat, sed ad te sperata perveniat hæreditas, non manebit tecum, sed à te rursus ad alios migrabit. Volubilia sunt bona mortalium; rotundam nummi præcipuè formam dicunt, ut perpetuo rotetur motu. Quæsivisti hæreditatem successori tuo mœstus, forsitan gavisuro, sollicitus otioso, & sperasti de alio, propter quod idem alii de te sperent.

De Alchimiâ.

DIAL. CXI.

Imponit multis ars Alchimistica fallax.
Autorem invisum reddit & ipsa suum.

Spes. SPero Alchimiæ prosperos exitus.

Ra. Mirum unde id speres, quod nec tibi unquam verè accidit, nec cuiquam: &, si accidisse nonnullis fama fuerit, ab his ficta, quibus id credi expediret.

Spes. Spero Alchimiæ successum.

Ra. Et quem, quæso, præter fumum, cinerem, sudorem, suspiria, verba, dolos, ignominiam? Hi sunt enim Alchimiæ successus, quibus inopem nunquam ad divitias evectum, multos à divitiis ad inopiam redactos sæpe vidimus. Non tamen illud attenditis: tam blandum est sperāre, & falli: huc agit vos avaritiæ stimulis impulsa dementia, ut verum opinemini, quod optatis, falsúmque, quod cernitis. Notastíne aliquos prudentes in reliquis, hâc insaniâ laborare? quosdam opulentissimos hac vanitate consumptos? dúmque opulentiores fieri student, & fœdo quæstui inhiant, bene parta prodigere, censúque omni in supervacuis effuso, tandem necessariis etiam destituto, alios, civilitate deposita, mœstos semper, atque anxios, dum nec cogitare aliud, quàm folles, & forcipes, & carbones, nec aliis, quàm suæ hæresis convivere didicerunt, in sylvestres penè homines evasisse: nonnullos denique, amissis primùm animi luminibus, in hoc exercitio corporeos insuper oculos amisisse?

Spes. Promissum ab artifice aurum spero.

Ra. Refert cujus artifex, quid promittat. Sunt, quibus promittentibus, nihil credi possit, eóque minùs, si promissum jusjurandi religione firmaverint. Sed ô cœci! parúmne erat veris in metallis,

quæ

quæ terra fert, furere, nisi vos mendacio defossa torquerent? Parúmne à virtutibus aberrasse, nisi errori damnum, damno labor, & labori pudor accresceret? Hic, qui tibi aurum suum spondet, cum tuo auro improvisus ausugiet. Novi nihil narro; mos est publicus: & quamvis igne commissa fraus, sæpe igne purgetur: nihilominùs tu delusus deceptoris tui supplicio non indemnior, sed notior remanebis, digitóque monstraberis avarus, ac stolidus flando exhaustus, flammis afflatus, aspersúsque fuligine.

Spes. Magna mihi promittit Alchimista.

Ra. Dic, ut ea sibi præstet, quæ promittit aliis; primúmque suàm pellat inopiam: est enim fere mendicum genus hominum, cúmque se pauperes fateantur, ditare alios volunt, quasi aliena illis, quàm propria, molestior sit paupertas. Sic ut miseri, se alios misereri dicere soleant impudenter, & ignotis etiam interdum magna promittere. O turpis promissio, & ô stulta credulitas!

Spes. Alchimiæ artem didici, dives fiam.

Ra. Immò quidem, si fuisti, esse desines. Ars nempe, quam memoras, nullam esse, nisi mentiendi artem dicimus ac fallendi. Age autem, quando ita fert animus, & incumbe: prædico autem tibi quod te lucrum ex hac arte maneat: Domus tua miris hospitibus, ac miris erit impedimentis plena. Erunt tibi esores, & potores, idque haud immerito, quos ignis exsiccat, & cupiditas. Erunt sufflatores, deceptores, derisores, omnis angulus habebit pulves, & lebetes, & phialas olentium aquarum; herbas præterea peregrinas; & externos sales, & sulphur, & distillatoria, & caminos. Déque his omnibus tibi in finem curas inutiles, & stultitiam cordis, oris obscœnitatem, & squalorem, & caliginem oculorum, ac sollicitam conflaveris paupertatem: quódque his omnibus penè pejus dixerim, circulatoris

toris nomen, & nocturnis in tenebris, atque infames inter latebras furum vitam.

Spes. Spero effectum propositi votivum.

Ra. Sperare hinc forsitan, & gestire dabitur, non gaudere.

Spes. Ad propositi terminum propinquo.

Ra. An Mercurium congelasti? An quid aliud vanitatis? nunc maximè à proposito longè es: semper rebus aliquid desuerit, dolis nihil.

De promissis Aruspicum.

DIAL. CXII.

Augurium mendax vani docuêre parentes;
Credens, dignus qui decipiatur, erit.

Spes. ARuspices mihi multa pollicentur.

Ra. Invenisti ecce aliud genus hominum, cui si credas, semper pendeas, semper speres. Nam neque res unquam aderunt promissæ, neque enim unquam deerunt promissores: sic res hinc profugas captans, hinc promissis impulsus, Ixionio semper more rotaberis.

Spes. Spem bonam mihi tribuunt aruspices.

Ra. Non majus spem est credulo, quàm metum pavido inferre: constantes animi neutram in partem facilè inclinant.

Spes. Multa undique mihi promittunt Mathematici.

Ra. Nihil promptius, quàm promissis affluere iis, qui careant pudore; quos mentiri autem pudet, ad promittendum tardi sunt.

Spes. Læta spondent Mathematici.

Ra. Sponsores quære alios, seu pignus, promissi fragile genus est: nudo verbo malè creditur.

Spes. Multa promittunt Mathematici.

Ra. Quære, qui promissum impleat; satis est spem dedisse; non potest unus dare omnia.

Spes. Pro-

Spes Promissis Aruspicum expetrectus sum.

Ra. Consopieris eventibus; nihil eveniet promissorum.

Spes. Magna jubeor sperare.

Ra. Mirum, ut animus hominis, qui virtuti contumax est, vanitati verò nimis obediens. Unum aliquid, idque optimum jubeat, illa contemnitur, quicquid hæc jusserit, difficile licet, ac pessimum, paretur.

Spes. Mathematici læta pronunciant.

Ra. Miri homines futura qui noverint, præteritorum, atque præsentium ignari, & quæ in cœlo fiunt, ita nuncient, quasi concilio cœlestium interfuerint, recentíque nunc inde veniant memoriâ: cùm tamen interim quid in terris, quid in patriâ, quid in domo, quid in thalamo suo fiat, nesciant. Sic penitus verum est, quod apud Tullium legis: Quod est ante pedes, nemo spectat, cœli scrutantur plagas.

Spes. Magna nunciat mathematicus insignis, & verax.

Ra. Quò divinus insigniora, & mentiendi libertas major, & fides pronior mendacio est. Sæpe quidem mirari soleo, nostérque non immeritò miratus est Cicero, quid hoc in genere novum, insuetúmque accidit; ut cùm in cunctis hominibus multa vera, memorabili uno mendacio obscurentur: & suspecta fides in posterum loquentis fiat: in his contrà gravibus mille mendaciis, una levis, ac fortuita veritas, velum quoddam, & mendaci publico fidem quærit: si quando vel semel (quoniam nemo tam mendax unquam fuit, quin quandoque verum diceret) nolens etiam, aut ignarus, uni bonum veri fortè aliquid effluxerit, actum est: si casura hodie de cœlo astra denunciet, creditur. Denique sine ullâ suspicione mendacii, mentiri potest omnia, quisquis semel potuit non mentiri. Unum enim

illud

illud memorat præceps in futurum prominens, & præteriti sic oblita crudelitas, ac deceptoribus suis favens.

Spes. Divinis læta nunciantibus credo.

Ra. Furentibus credere, furor est. Certè quamvis hic Cicero videatur sensisse aliter, convenientiùs huic rei nomen à Græcis inditum, quàm à vestris judico. Latini enim à divis, seu à divinitate divinationem, illi autem, quod est, manticen, à furore dixerunt. Vos fortassis ornatius, ac illi veriùs. Hanc sacri Doctores, uno omnes ore condemnant; Ambrosius, Augustinus, cæterique, qui si fortè (quando inter multos hic quoque mos pestifer invaluit, ut inter hos garrulos, in quæstione veri, ob ipsum professionis suæ nomen, suspecti habeantur, veræ fidei professores) auditi non erunt, cum omnibus idem sentientibus, qui sunt innumeri: & quamvis divinationem improbent divini viri, quid tandem causæ est, quidve suspicionis, ut non audiendus unus, & in multis primus, ac maximus illorum Cicero videatur? Certè is totum hoc illusionum, ac fallaciarum genus damnat, ridet, ac despicit, & ad summam, omissis; quæ locus iste non capit, omnis non tantùm pia religio, sed vera quoque philosophia, & quæ illam, calle suo sequitur poësis, nec sancti modò, sed etiam docti omnes hanc respuunt vanitatem: præter illos solos, qui vel hinc vivunt, vel ab his seducti, in eorum tendiculas lapsi sunt, quorum damnis, atque erroribus lucrum sibi, atque artem faciunt: in quâ illud summum, ac præcipuum, obscuritate fraudem tegere, & sic biceps, ambiguúmque responsum dare: ut prædictum videri possit, quicquid evenerit: quod omnibus futuri notitiam professis, in commune provisum est: qua in re, non ars ipsa, quæ nulla est, non ingenium, quod sine literis, rerúmque notitia, nudum est, sed illorum calliditas, & audacia, & im-

& impudentia ipsa mirabilis: unde, quod festivè admodum ait Cato ille rigidus: mirari se, quòd non rideret aruspex, aruspicem cùm vidisset. Id ad omnes æquè augures, aruspices, sortilegos, conjectores, Chaldæosque, & Mathematicos, ac totam, quam dixi manticem, trahi potest: tam incertum est, an illorum fraus turpior, an ridiculosior vestra dementia. Illorum tamen argutiis, atque ratiunculis respondere facilè: sed prolixum est notúmque adeò, tamque à notis, ac illustribus agitatum, ut non supervacua tantum repetitio, sed temeraria videatur. Vestræ autem ineptissimæ vanitati, quid aliud dici potest, nisi dignos vos, qui ab homunculis non terrestribus modò, sed luteis & nullius, nisi quâ stultos ludant, notitiam artis habentibus, scientiæ insignis obtentu, & cœlo insuper authore fallamini.

Spes. Persuasum est mihi prospera instare, quorum exspectatio dulcis, & læta, & tranquilla est.

Ra. Immò quidem amara, tristis, turbida: sed vos sensu perdito, de objecto sensuum judicatis. Persuasum sanè nullo negotio crediderim. Promptum est persuadere volentibus: quibusdam persuasor necessarius non est: ipsi sibi sunt vates, & occursus animantum, volatúsque avium, & garritus, lætum in augurium ducunt. At, si quoties te ista fefellerint, recogitas: si de hâc re vicinos interrogas, nisi vel tu ultrò fallis, vel illi participes erroris quærunt, facilè deprehendes, quorsum his præstigiis credendum sit: nisi tres illi summi hominum, rerúmque moderatores, Pompejus, Crassus, & Cæsar, jurati fortè, contrarium dicturi sint: quibus, quod constat magno quidem, omniúmque familiarissimo teste Marco Tullio, Chaldæi omnes, aruspicésque promiserant, quòd præclaro fine omnes beati senes in patriâ morerentur: idque quàm verum fuerit, non exspectas audire, ferro omnes:

duo

duo miserabilius quam longissimè ab Italico, Romanóque orbe, sectis, fœdóque ludibrio reconditis veneratis illis, totóque diu formidatis orbe capitibus, reliqua inhumati, ferarum, & piscium morsibus, ac volucrum rostris expositi, cœci, & lacerati, miserandum fortunæ spectaculum jacuere. I nunc, divinósque vates nega, qui tam certa prænuntiant.

Spes. Gratum augurium notavi.

Ra. O amentiam importunam: miser homo successuum notitiam suorum, quæ sibi nulla est, à volucribus sperat. Quid hoc stultius fieri potest? quia, si Diis placet, & Deiotarum regem visa aquilà, impendenti præripuit ruinæ: & Agrippæ Hebræo instare carceris exitum finémque miseriæ, ac prosperitatis initium nunciavit supra verticem sedens bubo avis, alioqui infamis, cujusque Virgilii carmine carmen ferale describitur.

Spes. Lætum omen incidit.

Ra. Omen ab homine dictum nomen, humanæ dementiæ argumentum est; quo aliquid semper, non externarum modò rerum, sed earum quoque, quæ in vobis sunt, animos in errorem trahat; ne del;ramentis anilibus ulla pars rerum vacet. Itaque & sternutamenta servorum, & natorum fortuitò lapsas voces, eò trahitis, non quò vis illarum, sed quò vestra cupiditas vocat: scilicet, quia Centurio ille dixit: Hic optimè manebimus: ne mundi caput transferretur, causa fuit: aut quia Persam periisse flens infantula, profecturo in bellum nuntiavit patri, vinci Macedonum Regem consequens judicatum est. O humana mens ebria, & mirabunda! quàm facilli impulsu erroris in foveam ruis?

Spes. Læta aderant consopito.

Ra. Mœsta aderant experrecto.

Spes. Læta dormiens videbam.

Ra. Mœ-

Ra. Mœsta vigilans videbis.

Spes. Felix eram per quietem.

Ra. Misereris per laborem. Sæpè nihil somnia denunciant, & sæpè contrarium.

Spes. Sæpè vera videntur in somniis.

Ra. Quantò sæpiùs falsa. Par est autem hujus & reliquarum hujusmodi vanitatum ratio, unum casu incidens verum: innumeris falsis astipulantur venturóque inhians, præteritum mens non videt.

Spes. Multa nunciant divini.

Ra. Impostores ego hos non miror, qui de morte suo pascuntur artificio: sed vos stupeo, qui illorum ventri animas, & ingenia vestra submittitis; proinde, quid tu teneas, videris: si me sequi voles, exspectabis æquaminis, & tranquillus, non quid astra de re, sed quid astrorum creator, ac regnator sanxerit: agens aliquid in dies ardentiùs, quò illius amore fias dignior. De eventu, non tibi veniat in animum sollicitare istos, quibus ignotior est veritas, quàm tibi; denique sic habebis, futura nosse durum homini: nec licere, si expediat: nec expedire, si liceat.

De læto rumore.

DIAL. CXIII.

Rumorum cupidus, mendacia multa necesse est
Audiat; est fallax fama, rotunda, levis.

Spes. LÆtus rumor insonuit.

Ra. Noli famæ credere, mendax est.

Spes. Multi lætos nunciant rumores.

Ra. Sæpe tutiùs uni creditur, quàm multis.

Spes. Quod tot nunciis affertur, falsum penitus esse non potest.

Ra. Mos famæ vulgaris notus est, veris falsa miscere. Paucis veris multa mendacia codiuntur. Omnia mentienti nihil creditur.

Spes. Ru-

Spes. Rumoris author primus verax eſt.

Ra. At nemo, quantum audierit aut viderit referre contentus eſt: nihil eſt actum, niſi pro ſe quiſque aliquid auditis adjecerit, aut viſis: quod cùm multi fecerint, actum brevi mendaciorum videas acervum, ſic per manus (ut ajunt) traditum, inter manns etiam creſcit malum, quódque ait eximius Poëta.

Mobilitate viget, viréſque acquirit eundo.

Spes. Hactenus læviſſima fama eſt.

Ra. Quid ſi mulcet, ut feriat? Sæpe lætum rumorem mœſta clades ſequitur: creber hic fortunæ ſtilus, ut profundiùs vulneret, ſpem promittit, cuſpidémque vulnificam læti cujuſpiam rumoris illitam dulcedine, juguló gaudentis infligit: quod vir doctus intelligens, lætis nunciis non quatitur, hærétque immobilis, ſecum volvens, vel contrarium eſſe, vel id ipſum, quod tam fauſtum videatur, in contrarium verti poſſe.

Spes. Læto rumore moveor.

Ra. Expecta ſaltem, dum & certus ſis, tunc quoque virilem animum rumuſculis agi turpe eſt, licet veris, falſis verò turpiſſimum. Multos gaviſos eſſe puduit, verúmque mœrorem auxit falſi gaudii memoria.

De Filii, vel Amici, vel Villici, vel Vxoris exſpectatione.

DIAL. CXIV.

Sæpius exoptata ferunt faſtidia nobis;
Nil magis optandum, quàm ſine fine fides.

Spes. SPero filii reditum.

Ra. Speras gaudium ſollicitum, & propinquum metum.

Spes. Spero amicum revidere.

Ra. Rem prædulcem speras, sed fallacem; fragili res hominum statu tremunt; forsitan quem exspectas, jam nunc obiit: potes hoc probasse, si vixisti. Impedimentorum mille sunt genera: unum commune omnibus mors.

Spes. Amici conspectum exoptatum spero.

Ra. Sunt hæc ferè conjuncta, optare, & sperare, sed multis assiduè casibus disjunguntur: quàm multos credimus fuisse Romæ quam cupidis animis Marci Marcelli, hujus ultimi reditum exspectantes? Contrà autem, viæ medio, hostis illum crudelissimius exspectabat; cujus potentior fuit immanitas, quàm victoris clementia, adversarium ab exilio revocantis. Potuit igitur Cæsar, precibus senatus, Marcello veniam dare: non potuit Marcelli cliens grave magis pati, ut is Cæsaris beneficio uteretur.

Spes. Spero amicum, & exspecto hoste quolibet carentem.

Ra. Quis est hic hominum hoste carens? ut sit aliquis privatorum expers, aut publicis inimicitiis quisquam vacat? sicariorum dico, & prædonum, qui avaritiâ duce, bellum humano generi indixere. Finge aliquod tam benignum sydus, ut hæc pestis terris exulet, alias quis arcebit? vehiculorum & equorum lapsus, fluviorum, ac torrentium insultus, & ruinas pontium, ac tectorum æquoreásque, & aëreas tempestates? Adde ferocium incursus animalium, quibus non singulos tantùm homines Dicæarchus curiosissimus indagator rerum talium, sed quædam hominum genera docet occubuisse. Et, ad summam, quot sunt casus humanarum rerum, quorum nullus est numerus, tot sunt hominum hostes, qui spem tuam (non dicam) retardare possint, sed extinguere: ut nihil interveniat. Mors, quam dixi, & euntibus, & stantibus, ubique contigua est; nisi itinerantibus eò fortasse vicinior, & quò iter, & vectatio, & locorum commutatio plu-

pluribus casuum generibus videtur exposita.

Spes. Spero amicum, prospero exacto negotio, reversurum.

Ra. Quàm gloriosè, quàm prosperè res gesserat Drusus Nero, divi Augusti privignus: ut omnibus etiam hostibus domitis charus esset, ita, ut eum paulò minùs adorarent, quorum mirificos affectus erga illius memoriam, usque ad hæc tempora, si unquam Germanorum inter proceres fuisti, te sentire arbitror potuisse. Certè illa gesserat, quibus verè gloriaretur, quod Romanis in saxis, primis aliquot syllabas casu aliquo dejectis, nunc etiam sculptum viget his versiculis:

Ad divortia Rheni
Pervasi, hostiles depopulatus agro;
Dum tibi Roma decus, æternáque sudo trophæa.
Hister pacatis lenior ibit aquis.

Talem hunc juvenem qualiter exspectabat mundi dominus Augustus, qui eum sibi filium fecerat amando, qualiter Livia Augusta, cui natura illum charum fecerat, chariorem virtus, charissimum reor, fratris ignavia, qualiter deinde frater ipse qualiscunque erga alios, tanti certè fratris amantissimus, ad postremum qualiter Roma ipsa, atque universa Respub. quæ de nullo tunc hominum sic pendebat. Quid ergo? Quis tam multiplicis spei finis? exspectatum Drusum inexspectata mors abstulit, morbo, quod constat, raptus, &, quod magni sunt authores, ex fracturâ cruris equo super labente susceptâ; qui vivus victor reversurus sperabatur in patriam, exanimis est revectus. Quid filium hujus loquor Germanicum? Nullius, credo, unquam hominis exspectatio major fuit. Non hunc pater, non Augustus, ambo jam defuncti, sed Roma omnis exspectabat tanto desiderio, quasi totius urbis unus animus, isque, & viduæ, & non nisi unicum habentis filium matris esset. Itaque ad primum ægritudinis

suæ nuncium attonita penitùs, ac dejecta civitas, vultúsque omnium, atque habitus mutati, & mœstum totâ urbe silentium fuit. Ubi autem lætior fama, incertis licet authoribus supervenit, convaluisse illum, & vivere subitus clamor, atque felicissimus undique sublatus, ipsum quoque Tiberium excitavit, concursúsque in Capitolium ingens factus, & penè convulsæ templorum fores, ad persolvenda vota, agendásque Diis gratias, victâ nocte luminibus, fractóque vocibus silentio, gratulando canentium, salva Roma, salva patria, salvus est Germanicus. Quis verò tandem rei exitus? Is nempe, qui humanis in rebus est creberrimus. Venit nuncius certior, obiisse Germanicum: hinc publicus dolor, ac gemitus, non edictis, aut diebus festis, aut ullis omnino consolationibus coërceri quivit. Nota est historia libro Cæsarum, IV.

Spes. Spero juvenem filium reversurum.

Ra. An hi parum juvenes, de quibus dixi? accipe juniorem: Marcellinus ejusdem divi Augusti nepos ex sorore, quantùm putas exspectaretur ab avunculo, qui eum sic dilexit, ut Virgilianum illud carmen nobilissimum, quo summns vates adolescentis illius penè pueri memoriam honestavit, sine lachrymis audire non posset, & actori silentium imperaret? Quomodo mater Octavia, quæ illum sic amavit, ut usque ad ultimum vitæ suæ finem, quasi tunc extinctum, continuè deploraret, omnémque consolatorem, non tantùm contemneret, sed odisset? Quid hæc autem, & quid putas? nisi quod cæteri, non rediit, sed relatus est: & Drusum quidem, non qualem acceperat Germania, Romæ, Antiochia, Germanicum, Marcellinum Bajana restituit: vestrarum exspectationum sors communis: tu tibi nunc aliam fingis, & sors veniet, quem exspectas, qui, cùm venerit fortassis, ut abeat, & sperare incipies, & optare.

Spes.

Spes. Amici absentis adventum spero.

Ra. Quis miretur exspectari vivos, cùm mortui exspectentur, ut perhibent? quod, nisi inter fatuos, veri faciem non habet, Arthusium Britones exspectare fama est. Neronem Principem mundi sub finem rediturum quidem somniant. Vita vestra ab initio ad extremum non modò vanis exspectationibus plena, sed ipsa exspectatio vana est. Id sic esse, si non vides, aut modicum vixisti, aut nimium, quid hic agitur neglexisti.

Spes. Exspecto villicum rure venturum.

Ra. Aut domus arserit, aut messis evanuerit, aut pratum exaruerit, aut bos obierit, aut vites grando percusserit, arbores turbo convulserit, arva torrentibus inundarint, aut apes avolaverint, locustæ satis insultaverint, columbos corvi, & mures: pullos vulpecula, agnos lupus invaserit. Hi ferè rustici sunt rumores.

Spes. Uxoris adventum spero.

Ra. Si hoc speras, quid jam metuas, ignoro. Sic est tamen. Sunt & qui exspectant conjugem, & qui febrem.

De exspectatione meliorum temporum.

DIAL. CXV.

Tempora sunt eadem, frustrà exspectas meliora;
Perversis facimus motibus illa mala.

Spes. SPero tempora meliora.

Ra. Omnia verè tempora æquè bona sunt, quia creator temporum æquè bonus est semper. Sed vos temporibus bonis malè semper utimini; in hoc, ut in aliis, culpas vestras rebus ascribitis. Fac ut homines boni sint, & tempora bona erunt.

Spes. Tempora hæc stare nequeunt, lætiora succedent.

Ra. Nullum tempus ſtat, cuncta prætereunt: cúmque tranſierint, nec redeunt; virtute, & induſtriâ, bonarúmque artium ſtudiis frenari poſſunt: non quin fugiant, ſed ne pereant: nihil eſt autem dulcius bene impenſi temporis memoriâ. Sed vos nullâ re uti ſcientes, ut oportet: ubi omnem vitam, vel in ſomnum, ac deſidiam, vel in ſolitudinem, atque uſus peſſimos effudiſtis, tempus innoxium accuſatis. Nunquid mentior? Infantiam, ac pueritiam in varios ludos: adoleſcentiam, ac juventam in libidinem, atque avaritiam: ſenectam, & ſenium in querelas, ac lamenta conſumitis? Quænam hæc temporum culpa eſt? Fluunt illa, fateor: hæc natura eſt. Vos illa (dum datur) occupare negligitis: non eſt natura iſta, ſed culpa. Vos naturam culpatis, culpam excuſatis: res non nova.

Spes. Spero lætiora tempora.

Ra. Lætitia, ſeu triſtitia temporum (ut dixi) non in temporibus, ſed in vobis eſt. Eo autem, quo intelligis, non modò lætiora tibi ſperanda eſſe, ſed triſtiora perpendes, ſi ad ætatem ipſe tuam reſpicis, quæ in dies triſtior (ut à poëta deſcribitur) & pleriſque in ſenibus invenitur: & ſanè, ſi oculos in terga reflexeris, & numerare, atque æſtimare annos tuos cœperis, ſimul incipies deſperare, quod ſperas. Non eſt, cur mutari curſum rerum ſperes; non meliora inſtant tempora, vereor potiùs ne pejora. Cur quæſo? niſi quia pejores erunt homines, quod & magni divinarunt viri, & apertis indiciis res declarat; niſi vos mortales bonæ ſemper ſpei magnum aliquid de veſtrâ nobili, ac modeſtâ juventute concipitis: à quâ ego quidem opinione longè abſum: nihil enim boni penitùs mens præſagit, ſic in vitium, ac ruinam prona ſunt omnia.

Spes. Mala ſunt tempora, meliora venient.

Ra. Omnem ætatem de moribus ſuis queſtam, inquit

inquit Seneca. Addo ego, omnem habuiſſe, quod quereretur, habiturámve omnem cunctis ſeculis, quod queratur.

Spes. Spero lætiora tempora.

Ra. Una eſt ad hoc via, quâ lætiora ſi habeas, non exſpectes. Fac ipſe tibi lætiorem animum, quod ſine virtute fieri nequit, ubi hoc feceris, læta erunt omnia, triſte nihil.

Spes. Meliora tempora exſpecto.

Ra. Ut veniant, quod eſt dubium, certè illis venientibus tu recedis. Quantò eſt tutiùs ritè uti præſentibus, quàm anxiè exſpectare, quæ vel fortè non veniant, vel minimè ſis viſurus.

De ſperato adventu Principis.

Dial. CXVI.

Principis adventus caſto eſt jactura pudori,
Et nocet ingenuis aulica turba viris.

Spes. PRincipis adventum ſpero.

Ra. Ut multa timentur, quæ optanda, ſic multa ſperantur, quæ timenda ſunt. Utramque in partem penuria judicii multa eſt.

Spes. Spero Principis adventum.

Ra. Quantò ſperare honeſtius libertatem? Nam profectò, qui dominum ſperat, ſervitutem ſperat.

Spes. Spero Principem venturum.

Ra. Et illius commune omnium malum ſperas. Fuit enim quando & principes imperium, & principem populi poterant ſperare. Nunc imperium principi labor eſt, princeps populi pernicies.

Spes. Principem venturum ego, & reſpublica ſperamus.

Ra. Tu verò quid privatim ſperes, videris: in quo ipſo facilè falli potes: ſpes hæc reipub. ſtulta eſt. Quis enim, niſi amens, ſperet, aut cupiat, quod peſtiferum toties ſit expertus?

Spes. Spero Principem venturum.

Ra. Et secum simul motus rerum varios, mutationes urbium, noxias novitates, famem, pestem, bella discordias, hæc vel universa, vel singula modernis cum Principibus venire sunt solita. Si hæc placent, Principem spera, ut nil horum formidabile sit, ipsum certè inane jam imperii nomen est plenum famæ, & rumorum: boni autem omnis effœtum, & solius umbræ vetustatis innixum.

Spes. Spero venturum Principem.

Ra. Ego te verò munitum velim, ut quoties adventantem audieris, credas te tonitru aliquod præambulum fulminis audire, nec sperare incipias, sed timere potiùs, si etiam alterum labi oportet. Timere enim adversa, etsi contrarium sit virtuti, consentaneum est naturæ. Sperare autem mala, & naturæ est oppositum, & virtuti.

Spes. Spero mox Principem affuturum.

Ra. Cùm præsentem videris, scito te infaustum reipub. sydus aspicere, vel memoriam ipse tuam, vel parentes interroga, tuósque avos, & proavos, ita esse reperies, ut dico, ídque tu filiis, & nepotibus tuis annuncia, ne ipsi quoque adventum Principis stulti sperent. Dic enim, quæso, quando unquam vel minutæ leonis adventum feræ, vel affuturam aquilam aviculæ speraverint? Liceat verum loqui, stultissimum, & mali sui semper avidissimum animal est homo, cæteris cupiendis escâ opus est, homo solis famæ sibilis capitur.

De Famæ spe.

DIAL. CXVII.

Ne cures, quæ te post mortem fama sequatur:
Hoc age, dum vivis, sit tua vita proba.

Spes. Meritis post obitum famam spero.

Ra. Multi famam se mereri sperant, cùm

cùm infamiam mereantur, & ceu viatores eronei, dum accedere æstimant, retrocedunt.

Spes. Famosus sum in vitâ, famosiórque post mortem ero.

Ra. Est hoc fateor in nonnullis verum; unde & Annæus Seneca in epistolâ quâdam, habiturum se gratiam apud posteros vaticinatur. Et Statius Papinius præsentem famam, benignum iter suo operi ad futuros stravisse ait. Et Ovidius Naso sibi nomen indelebile futurum, séque ore populi legendum, pérque omnia sæcula famâ victurum præsagit; neque hercle ullus horum fallitur. Sed quàm multos putas idem sperantes suam fefellisse spem? Multi hoc idem de se ipsis crediderunt, forsitan & scripserunt, nec quod sibi promiserant, impleverunt.

Spes. Si famosus sum dum vivo, cur non famosior sum post mortem?

Ra. Quia hoc quotidianum, & vulgare est, ut multi in vitâ famosi, & clari; post obitum sint incogniti, & obscuri, miraris? causa rei hujus in promptu est, affabilitas quædam; sermo comptus, ac lepidus; blandum supercilium, clara frons, benigna salutatio, beneficia in vicinos, protectio in clientes, hospitalitas in externos, in cunctos urbanitas: hæc, & his similia, viventibus famam quærunt: ea verò mox, ut hinc abierint, non durant; nisi forsitan quandiu, qui illos noverant supersunt; quod ipsum, quàm breve sit, conspicis: quomodo autem durarent non in solido radicata? naturale est, ut debiliter, levitérque aucta breviter dilabantur, ut sit fama durabilis, aut vitæ sanctitas, aut gestorum claritas, aut insignis scriptorum præstabit elegantia. Rarum decus. Loquaces isti, & urbani, qui togati, ac gemmati populorum digitis ostenduntur, non nisi quantùm loqui poterunt, aut paulò ampliùs cognoscentur. Durum, hos appara-

tus, tam celeriter, & has pompas, hanc scientiæ nubem, hæc verborum tonitrua in tenuem fumum evanescere: durum, fateor, sed sic est. Nam nec ipsi de se testimonium præbuerunt, ambitioni, aut lucro, aut somno dediti, nec qui præbeat, meruerunt.

Spes. Famam inveniam post mortem.

Ra. Fama nihil unquam mortuis profuit, vivis sæpe etiam nocuit. Quid enim perniciem, ac mortem Ciceroni, ac Demostheni, nisi insignis literarum fama conscivit? Idem de Socrate ac Zenone, & mille aliis dici potest; noti omnes. Quid verò, nisi fama scientiæ, & ingenii dedit causam filio Gnosii regis Androgeo, ut ab Atheniensibus mactaretur? Quid Oethæ Colchorum regi Argo nautas attulit delectos (ut ajunt) viros, verè autem prædones, nisi fama divitiarum? Nam quid significasse aliud credimus, famosum illud aureum vellus arietis, nisi opes multas, latéque vulgatas: quibus divites bestiales, opúmque inopes verarum, velut arietes velleribus vestiuntur.

Spes. Famosus ero.

Ra. Ut sit ita, quid hinc magnum concipis? esset aliquid fortè fama, si notitia comes esset, ut plerunque accidit in vivis. Nunc quid laudari proderit ab his, qui te, si videant, non agnoscant. Dic enim quæso, si Homerum videas, & Achillem: si Vergilium, & Augustum, nunquid non ignoti abibunt? Cùm tam nota, & tam clara sint nomina. Crede mihi: Spes vestræ magnâ ex parte dupliciter vanæ sunt: quòd nec sperata proveniunt, nec ut proveniant, afferunt quod promittunt. Ferè enim plus in spe sunt humana omnia, quàm in re. Mittite igitur spes inanes, & vana desideria, contemptisque terrestribus jam tandem, & optare discite, & sperare cœlestia

De glo

De gloriâ ex ædificiis sperata.

DIAL. CXVIII.

In rebus fluxis quid tentas quærere nomen?
Quærenda est cœno gloria nulla tibi.

Spes. EX ædificiis gloriam spero.

Ra. Nesciebam calce, & arenâ, & lignis, & lapidibus gloriam quæri, credebámque, quod rebus gestis, & virtutibus quæreretur.

Spes. Ædificando mihi gloriam paro.

Ra. Sed fragilem, & caducam. Omnia quæ manu hominum facta sunt, vel manu hominum evertuntur, vel stando, & durando deficiunt. Habet enim manus longè prævalidas longa dies; è cunctis nostris operibus nullum, senio resistit. Eventibus ergò super quibus hæc tua gloria fundata est, ipsam quoque corruere est necesse. Si fortè non credis, respice ad antiqua, quæ ignota tibi quidem esse non possunt: ubi est nunc Trojanum illud Ilion superbum? Ubi Byrsa Carthaginis? Ubi turris, & mœnia Babylonis? Belluarum nunc habitatio, & serpentum. De Babylone loquor antiquâ; altera nempe propinquior, atque recentior adhuc stat, citò itidem casura, si effetis viri. Ubi sunt denique illa septem opera Græcis scriptoribus celebrata? Atque (ut ad propinquiora veniamus) ubi est quæso, illa Neronis domus aurea? quæ quantùm fatigaverit Architectos, rogita; lectores etiam nunc fatigat, quæ quidem domus una, cum aliis ædificandi furoribus, quibus omnes excessit, ad inopiam illum compulit, & rapinas? ubi sunt thermæ Diocletianæ, & Balneum Antonianum, & Cymbrum Marii, & septizonium Severi, & ejusdem thermæ Severianæ? Demum, ut summam rerum attingam, ubi est Augusti forum, & ædes Martis ultoris, ubi ædes tonantis

Jovis in Capitolio? & Apollinis templum in palatio? ubi ejusdem porticus, ac bibliotheca Græca pariter, & Latina? ubi porticus altera; & Basilica Caji, Luciſque nepotum sub nomine dedicata, & extructa? & porticus tertia Liviæ conjugalis, & sororis Octaviæ, Theatrúmque Marcelli? Ubi tot opera, per illustres viros jussu ejusdem Principis, & hortatu, multis urbis in locis tanto labore, tantis impensis ædificata? Martii Philippi ædes Herculis, & musarum, Lucii Cornificii ædes Dianæ, Asinii Pollionis atrium libertatis, Munacii Plancii ædes saturnia, Theatrum Balbi Cornelii, Amphitheatrum Statilii Tauri? Innumerabilia, præter hæc opera, Marci Agrippæ? Néve eam per singulos, ubi sunt tot luxuriosa Principum palatia? Quære in libris, invenies nomina. Quære urbem totam, aut nihil invenies, aut perexigua tantorum operum vestigia. Tu de tuis, quid speres, videris. Certè Augustus omnium supremus, nisi aliud, quàm ædificia reliquisset, jampridem ejus gloria corruisset, nec verò solùm templa Deorum, quæ paraverat, in ipsos ædificantes ruere; sed pia etiam loca, hac ipsâ ætate in eâdem urbe alia ceciderunt, alia tremuerunt, & nunc vix ponderibus suis stant, præter unum Pantheon Agrippæ, quod Diis erectum, Sancti possident, & Maria, quæ antiquissimam illam domum, sui nominis virtute, sustentat. Crede mihi aliis quàm lapideis fundamentis eget gloria, ut mansura sit.

Spes. Ex ædificiis gloriam quæro.

Ra. Quære illam igitur ubi est; nihil unquam invenies, ubi non est: vera quidem gloria non est in mœnibus, neque in saxis. Sunt, fateor, rerum vulgò judices, qui dicant tribus modis gloriam quæri; gerendo magnum aliquid, quod de te scribant authores idonei: vel scribendo aliquid, quod mirentur, & legant posteri, vel insigne aliquod opus extruen-

extruendo. Ut sit ita, ultimum tamen hoc, omnium, & minimum, ac caducum.

Spes. Relinquo opera ædificiorum, quibus moriens ipse mecum glorior, & à posteris gloriam spero.

Ra. Gloriatus est Augustus ipse (de quo dixi) quòd urbem marmoream relinqueret, quam lateritiam accepisset; quæ tum gloria, nisi aliis rebus adjuta esset, quonam fuerit perventura, conspicimus: proinde cum melioribus curis morere, stabilésque spes amplectere. Ista etenim, quibus fidis, & nullius pretii sunt, & te illicò consequentur, inque ipsam, unde sumpta, terram revertentur.

Spes. Ædificavi domos, unde laudem spero.

Ra. Laudabunt forsitan, qui illas inhabitabunt. Brevis laus, & angusta, qui post venient, vel illas non invenient, vel à paganis (ut vulgò dicitur) factas dicent; tuum nomen ignotum erit.

De sperata gloria ex convictu.

DIAL. CXIX.

Optima cum justis est conversatio, quâ tu
Perspicuum famæ nomen habere potes.

Spes. SPero gloriam ex convictu.

Ra. Refert multum, quibus convivas: sunt quidam, utinámque non plurimi, quorum conversatio sit infamis.

Spes. Scio, nisi bonis artibus, aut bonorum contubernio, gloriam non quæri. Ego hoc ultimo subnixus spero, vel bonorum exemplo bonus fieri; vel, si nihil aliud, horum, vel familiaritatis solam gloriam mihi fore.

Ra. Est id quidem in adolescente præcipuè signum optimum; qui, nisi bonum animum haberet, nequaquam jungi bonis optaret. Est enim amicitia-

citiarum, ac familiaritatum ferè omnium causa, nexúsque, similitudo quædam. Age ergò, si quos imitaris, æquaveris, bene erit. Si minùs; modò quod in te est, nihil omiseris, ipsa voluntas bona, laudis, & gloriæ præmio non carebit. Prima enim, & maxima pars virtutis est, bonum velle, quod nisi præcesserit, non sequitur virtus.

Spes. Familiaritate bonorum glorior.

Ra. Laudo id quidem, modò nec te lucri cujusspiam, nec alia spes inducat, eóque tua tantum pergat intentio, ut similis illis fias. Alioqui, quod propter gloriam solam fit, veram gloriam non meretur.

Spes. Ex bonorum convictu gloriam spero.

Ra. Spes quidem magna, nec improba, quando & in scientiâ, & in eloquentiâ, & belli, pacisque artibus observando, & imitando fit. Multi olim illustres, ex convictu illustrium evasere. Illud vide, ne aut tibi pro bonis ducibus malos elegeris, errore aliquo aut bonorum flebili raritate, & virtutum hujus ætatis inopiâ prorsus assequi nequeas, quod intendis.

De multiplici Spe.

DIAL. CXX.

Spes animos hominum fallit, dubiósque relinquit,
In Christum fortis spes sine fine manet.

Spes. MUlta spero.

Ra. Multâ in spe, multa est vanitas, multúsque fallendi aditus fortunæ.

Spes. Spero multa.

Ra. Spem multiplicem, multa destituunt. Qui modicum sperat iter casibus arctavit, atque non nihil obstruxit.

Spes. Valetudinem bonam spero.

Ra. Mortalitatis oblivionem.

Spes. Spero longam vitam.

Ra. Diu-

Ra. Diuturnum carcerem, ubi multa feras, multa videas, quæ nolis.

Spes. Membra vivacia.

Ra. Vincla tenacia, grata tamen unde metuas absolvi.

Spes. Formam corporis elegantem.

Ra. Voluptatum stimulos.

Spes. Annorum prosperos exitus.

Ra. Pudendi materiam, dolendíque.

Spes. Amicæ communem mortem.

Ra. Breve fœdúmque nescio quid.

Spes. Peccandi licentiam.

Ra. Infelix gaudium, pœnitentiam longævam

Spes. Ultionis occasionem.

Ra. Aditum sævitiæ.

Spes. Agile corpus, ac validum.

Ra. Mancipium contumax, & rebelle.

Spes. Divitias multas.

Ra. Gravem sarcinam, ex lappis, & tribulis.

Spes. E diversis æquoribus venturas naves.

Ra. Latè dispersam sortem intra monstra maris, ac scopulos, agitatam fluctibus, tractam funibus, pulsam ventis.

Spes. Lucrum de conceptis mercibus.

Ra. Escam, quæ te perpetuâ sollicitudine capiat, lucróque unico in multa credulum damna præcipitet; mercator novus est facilis ad credendum, expertus multa circumspicit.

Spes. Honestas filiæ nuptias filióve.

Ra. Nulla fermè res tam crebrò fallit, & tam graviter.

Spes. Magnam potentiam.

Ra. Invidiosam miseriam, opulentam inopiam, pavidam superbiam.

Spes. Regnum & Imperium.

Ra. Præcipitiũ, & procellas, & substellanti diademate fuscũ supercilium, cor anxium, infelicē vitam.

Spes. Ho-

Spes. Honores fori.
Ra. Pulverem & ſtrepitum.
Spes. Conjugium, & natos.
Ra. Litigium, & curas.
Spes. Mihi militiam, & uxorem filio.
Ra. Tibi laborem, ac delicto pœnam.
Spes. Vetulæ obitum uxoris, & conjugem juniorem.
Ra. Attrito laqueo diſſolvi, ut novo, & valido vinciaris.
Spes. Ingenium, linguam, literáſque.
Ra. Incudem, malleum, & maſſam, quibus tibi, atque aliis ſomnum frangas.
Spes. Laudationem funeri.
Ra. Philomelam ſurdo.
Spes. Auream Pyramidem.
Ra. Domum pictam cœco.
Spes. Gloriam poſt mortem.
Ra. Leves auras poſt naufragium.
Spes. Nomen apud poſteros.
Ra. Teſtimonium ab ignotis.
Spes. Hæredem meum.
Ra. Patrimonio amicum tuo, & tibi ne credas.

De Pace animi ſperatâ.

DIAL. CXXI.

Pacem animi veram nemo, quàm tu, meliùs dat;
Affectus pravos linque, quietus eris.

Spes. Animi pacem ſpero.
Ra. Quid ſperare mavis, quàm habere pacem? Hanc, mox ut bonâ fide velle cœperis, invenies.
Spes. Spero pacem animi.
Ra. Pacem ſperare bellantis eſt. Quis animo tuo bellum infert, niſi unus tu? quod ipſe tibi abſtuleris,

leris, impudenter ab altero postules aut speres?

Spes. Sperò animi pacem.

Ra. Unde precor, aut quando speres, quod ipse tibi nunc potes dare. Sic ut illam tibi nemo alius, quàm tu possit eripere? Pone arma cupidinum, atque irarum, plenam animo quæsieris pacem.

Spes. Spero, pacem, & quietem animi.

Ra. Quid igitur, quod agis adversum paci est, contráque tuam spem tantopere niteris: vix tantùm deberent niti homines, ut salvi essent, quantùm nituntur ut pereant. Pluris penè bellum juge animi: labórque emitur, quàm emenda pax esset, ac requies. Sic pugnant spes mortalium, ac vota cum studiis, ut non unius hominis unum pectus, sed multorum, eorúmque de omnibus diffidentium videatur.

Spes. Quietem spero.

Ra. Mirum unde vobis hæc libido sperandi semper. O mortale genus, siquidem quod speratis adepti estis, rursus spem in longinqua transmittitis, & inde rursus alio, itáne crastinus dies hodierno sit clarior, & meliora semper futura petentibus? Sunt nempe, quibus nil sit gratius, quàm sperare, qui spem ipsam speratarum rerum nullis eventibus permutatam velint; quibus ego quid optaverim, nisi ut procrastinantes omnia, boníśque se suis interim spoliantes, inter irritas spes senescant: quo vel sic intelligant, inaniter se sperasse, & in tergum versi, videant frustrà se alibi quæsivisse, quod secum errat.

Spes. Spero pacem requiémque animi.

Ra. Magna pars rerum humanarum umbra est, magna pars mortalium vento pascitur, & insomniis gaudet. O quàm multi, cum hâc spe ad æternos labores, & bella descendunt!

De spe

De spe vitæ æternæ.

Dial. CXXII.

Est verus scopus æternam sperare salutem,
Si spes illa suis juncta sororibus est.

Spes. Spero æternam vitam.

Ra. Nulla major, nulla pulchrior, nulla sanctior spes, modò non cœca præcepsve sit. Sunt enim qui semper malè agendo bonum sperent, quo nihil est stultius.

Spes. Æternam vitam spero.

Ra. Ea est virtutum consanguinitas, atque connexio, sicut à Philosophis disputatum est, ut necesse sit eum, qui unam habet, omnes habere virtutes; cui illud est consequens, unâ virtutum carentem cunctis carere virtutibus, quod si de moralibus verum est, quid de Theologicis opinemur? Itaque si spem habes, charitatem simul habeas, oportet ac fidem; si qua harum desit, non jam spes ulla sed præsumptio inconsulta est.

Spes. Vitam spero æternam.

Ra. Rem bonam, immò optimam speras. Illud vide, ut quod bonum agis, agas bene. Sunt & qui bona malè agant, nec-minùs infallibilis æstimator, qui qualiter, quàm quid fiat, aspicit nec minùs adverbia quàm verba librat, ac nomina.

Spes. Spero vitam æternam.

Ra. Non cœlestes tantùm, sed terrestres domini de se sperari amant: sed à quibus? profectò ab his, quibus se charos, ac dilectos sciunt; aut qui, si quando forsitan odiosi fuerint, ac rebelles, redire in gratiam optantes, ad misericordiam confugerunt.

Spes. Vitam æternam spero.

Ra. Vitam temporalem corrige: hâc ad illam pergitur.

Spes. Spe-

Spes. Spero vitam æternam.

Ra. Una omnium ſpes eſt : quæ, ſi ritè illam concipis, & felicem te faciet, & jam fecit.

Spes. Æternam vitam ſpero.

Ra. Primum eſt, ut miſericordiam, dehinc vitam ſperes, utranque ſobriè, ac modeſtè.

Spes. Spero æternam vitam.

Ra. O felix, niſi te ſpes iſta feſellerit.

Finis Libri primi.

Cla-

Clarissimi Poëtæ, & Oratoris,

FRANC. PETRARCHÆ,

De remediis fortunæ adversæ, Liber secundus.

PRAEFATIO.

EX omnibus, quæ, vel mihi lecta placuerint, vel audita, nihil penè vel insedit altiùs, vel tenaciùs inhæsit, vel crebriùs ad memoriam rediit, quam illud Heracliti: Omnia secundum litem fieri: sic est enim, & sic esse propemodum universa testantur. Rapido stellæ obviant firmamento: contraria invicem elementa confligunt: terræ tremunt: maria fluctuant; aër quatitur; crepant flammæ: bellum immortale gerunt venti: tempora temporibus concertant; secum singula: nobiscum omnia: ver humidum, æstas arida: mollis autumnus: hyems hispida. Et quæ vicissitudo dicitur, pugna est. Hæc ipsa igitur, quibus insistimus, quibus circumfovemur, & vivimus, quæ tot illecebris blandiuntur, quàm (si irasci cœperint) sint horrenda indicant, terræ motus, & concitatissimi turbines indicant, naufragia,

fragia, atque incendia, seu cœlo, seu terris sævientia. Quis insultus grandinis? Quænam illa vis imbrium? Qui fremitus tonitruum? Qui fulminis impetus? Quæ rabies procellarum? Qui fervor? Qui mugitus pelagi? Qui torrentium fragor? Qui fluminum excursus? Qui nubium cursus, & recursus, & concursus? Mare ipsum præter apertam, ac rapidam vim ventorum, atque abditos fluctuum tumores, incertis vicibus alternantes, certos, statutósque fluxus, ac refluxus habet: cùm multis in locis, tum conspectiùs in occasu; quæ res, dum manifesti motus latens causa quæritur, non minorem philosophorum in scholis, quàm fluctuum ipso in pelago, litem movit. Quid quod nullum animal bellis vacat? pisces, feræ, volucres, serpentes, homines; Vna species aliam exagitat: nulli hominum quies data: Leo lupum: Lupus canem: Canis Leporem insequitur. Est & canum stirps audentior; non lupis modò resistere, sed leones, pardos, apros, ursos insectari solita, atque aggredi. Quorundam verò tam generosa ferocia, & tam nobilis fertur elatio, ut ursos, aprôsque fastidiant; inque solos elephantes, aut leones dignentur irruere; qualem unum Alexandro Regi missum, contemptúque tali mali cognito, contemptum, occidique jussum legimus; missumque inde alterum, probatúmque quâ decuit, dilectúmque regi unice, atque in deliciis habitum. Nam ipsius canis erga hominem, cui fertur amicissimus,

mus, quanta sit charitas, nisi quam conciliat spes cibi, præter morsus, & latratus implacabiles, non tantum Actæonis fabula, sed discerptus verè probat Euripides. Vulpina fallacia, una quidem ex multis audita est. Piscatores, cùm ad urbem piscem deferrent, quod æstate libenter noctu faciunt, aliquando vulpeculam, ceu exanimen, calle medio transversam habuisse; quam arreptam decoriaturi ex commodo, cùm supra sarcinam projecissent: illam, ubi se piscibus affatim implesset, subitò prosiluisset; mirantibúsque illis, atque indignantibus, effugisse. Iam qui (oro) alii in vulpium doli? qui luporum ululatus? quod murmur ad causas? quæ corvorum milvorúmque circa columbarum domos, ac pullorum nidos vigilantia? quod inter se, ut perhibent, naturale, atque æternum odium. Alter alterius invadit nidum, effractísque ovis, spem prolis interemit. Nam cuculo non unus quidem, altérque est hostis. Omnes ferè aviculæ illi insultant profugo semper, & querulo. Quænam præterea, & quales mustellarum contra aspides insidiæ? Quod circa divitum thalamos acumen furum? Quænam, ex diverso, cujusque pro se in suo genere excubiæ; quantáque, quámve vigil repugnantia est? Quis venatorum, quisve aucupum artes, ac laqueos? Quis piscatorum hamos, ac retia, horúmque omnium labores, vigiliásque explicet? aut hæc contrà, ferarum, avium, piscium ingenia? Quæ

cuncta

cuncta quid sunt aliud, quàm litium instrumenta? Age, quinam asylorum aculei, vesparúmque; hísque cum pestibus, quæ boum prælia? qui sudores? Nec major canum: equorúmque, *aut reliquorum quadrupedum pax, quiésve. Quæ muscarum æstiva tædia? Quæ nivium, quas muscas albas ludo dicunt, hybernæ molestiæ? Quæ murum perennis inquietudo? quæ pulicum pernox obsidio? quæ culicum lis diurna? quæ anguium, ranarúmque cum ciconiis? quæ pygmæorum bella cum gruibus? quas inter Arimaspos, & Gryphes pugnas excitat auri sitis; ut quorum major improbitas, haud facilè judicem; nisi quòd illi rapinam, hi custodiam moliuntur: illos avaritia stimulat, hos natura; idem & custodiæ studium, & prædæ, distantissimo mundi tractu, apud* Indos *invenio. Illic quoque suum aurum, contra parem gentis avaritiam, formicis quibusdam, incredibili mole, & mirâ feritate tuentibus. Basilicus angues reliquos sibilo territat, adventu fugat, visu perimit. Elephantem draco spiris implicat, seu perosis; est enim incertum. Vnde nonnullis animantibus inter se naturale odium, seu æstate algidum sitiens cruorem; quod & quidam tradidere, & pugnæ exitus facit, ut credi possit. Si verum est, alterum exanguem, exsiccatúmque mori, alterum verò fusi hostis hausto sanguine, ceu bello victorem, victúmque deliciis, & nimio potu ruptum, mortuúmque procumbere. Multa*

præterea genus hoc, atque imprimis acerrimus epotæ dolor Hirundini; & visi, vel auditi muris fastidia ostendunt. Mirum dictu tantum animal, & tantarum virium tam pusilli hostis horrere conspectum. Sed sic sine lite atque offensione nil genuit natura parens. Leo ipse generosum, ac securum animal pro defensione fœtuum, ferrum spernens, neu fortè visum terreat, nec aspiciens quidem rotarum strepitum vacuos currus agentium; & gallinaceorum cristas, quis non stupeat (si vera fama est) magísque etiam cantus; super omnia verò flammas metuere crepitantes traditur. Ea ergò huic generi lis propria est, præter illam communem feris omnibus venationem. Est & sua lis tigribus raptæ prolis & profugi hostis ludificantes instantem atque ingenio retardantis. Lupo unà semper cum fame perpetuâ, rusticísque ac pastoribus lis manet. Venenosa loquor, & ferocia. Quænam verò mansuetis gregibus est quies? Quantis nisibus, quantísque odiis confligunt sues? Quantis armentorum duces? Quænam inter illos certamina? Quænam fugæ? Quæ victoris insolentia? Quis victi dolor? Quæ injuriarum recordatio? Qui reditus ad vindictam? Quis non legendo perpendit, ut poëtarum ingenia, & bellaces exercent tauri, & inter se adversis luctantes cornibus hœdi? Quid de aliis? Est lis omnibus una, nilque non secundum litem fit: & quando novum ad præsepe hospes equus, quando pullus advena quietum

cibum

partes sumpsit? quis non illud advertit gallinis fœtantibus, pro imbecilli familiâ: quantus ardor, impatientia quanta sit? quanquam est id quidem commune omnium. Nullum tam mite animal, quod non amor sobolis, ac metus exasperet. Galli se calcaribus impetunt, & naturâ, & cruore rutilas cristas inter vulnera detinent, totis corporibus obnixi; tantum invidiæ, tantúmque superbiæ parvo regnat in pectore, tanta vincendi cupiditas, tantus cedendi pudor est. Anatum atque anserum pertinaciam, quis non vidit? ut pectoribus se perurgent, clangoribus increpitant, alis diverberant, rostris hærent. Et quidem in ferocibus minus miri; usitatum enim, & commune est, ut animalia majora, minorum pernicies, ad sepulchrum sint. Fera feram, avis avem, piscis piscem, vermen vermis rodit. Quin & littore volucres, aquaticæque quadrupedes, æquor, stagna, lacus, & flumina rimantur, exhauriunt, & infestant: ut mihi omnium inquietissima pars rerum aqua videatur, & suis motibus, & incolarum perpetuis acta tumultibus: quippe quæ novorum animantium, ac monstrorum feracissima esse non ambigitur, usque adeò, ut vulgi opinionem ne docti quidem respuant; omnes prope, quas terra, vel aër animantium formas habet, esse in aquis; cùm innumerabiles ibi sint, quas aër, & terra non habent. Et in his quidem fermè omnibus, præda, vel odium litem parit. Quid quòd his cessan-

ſantibus, lis non ceſſat? Age enim, in amore quantus zelus, quanta in conjugio diſſonantia: quot querelæ, quantæ ſuſpiciones amantium: quæ ſuſpiria: qui dolores: quanta non dico, dominorum ac ſervorum, qui non ideò minus infeſti, quia domeſtici hoſtes ſunt, cum quibus nulla unquam pax ſperanda, niſi quam vel mors fecerit, vel paupertas, non dicam fratrum, quorum, gratiam raram ipſa veritas ore Naſonis teſtata eſt; non filiorum in parentes, quod ejuſdem poëtæ carmen canit: ſed parentum, quorum opiniatiſſimus eſt amor, quanta indignatio in filios, quos, dum bonos cupiunt, malos lugent. Atque ita quodammodo, dum valde diligunt, oderunt. Et fraternum quidem, paternúmque vincli nomen arctiſſimi, ſæpe ſine amore, interdúmque cum odio videmus. Veniam ad amicitiæ ſanctum nomen, quod ab amando dictum, abſque amore, nec eſſe certè, nec intelligi poteſt. Quanta verò in amicis, quamvis finium concordia, viæ tamen actuúmque diſcordia? Quanta opinionum, atque conſiliorum conflictatio eſt? ut vix Ciceroniana diffinitio ſtare queat. Sic enim licet inter amicos benevolentia, & charitas, deeſt tamen illa omnium divinarum, humanarúmque rerum conſenſio, ex quâ ille diffinitionem conficit. Quid in odio ſperes igitur? Eſt & in amore odium, & in pace bellum, & in conſenſione diſſenſio. Oſtendam tibi ſic eſſe ex his ipſis, quæ aſſiduè in oculis ſunt.

sunt. Feras aspice, quas ferro indomitas omnipotens amor domat; intuende animum; Leænæ, Tigres, Vrsæ, quanto cum murmure veniunt ad id, quod cupidissimè faciunt: non cupidas, sed coactas putes. Ferarum aliæ, dum coëunt, magnis stridoribus; aliæ rapidis unguibus inquietæ sunt. Iam si credimus, quod de naturâ viperæ magni scribunt viri, quanta rerum contrarietas, quantúmque litigium? Maris caput, suâ quâdam naturali, sed effrenatâ dulcedine in os viperæ insertum; illa præcipiti fervore libidinis amputat. Inde jam prægnans vidua cum pariendi tempus advenerit, fœtu multiplici prægravante, & velut in ultionem patris, unà quoque, quàm primum erumpere festinante, discerpitur. Ita duo amantium prima vota, proles, coïtus, huic generi infausta, penitúsque mortifera comprehenduntur, dum marem coïtus, matrem partus interimit. Apium alvearia contemplare; quæ illa concursatio? Quis strepitus? Quænam non modò bella cum proximis, sed civiles (ut ita dixerim) discordiæ, ad bella domestica? Columbarum nidos intuere; simplicissimum animal (ut memorant) felle carens, quantis, quæso, cum præliis, quantísque clamoribus vitam ducunt. Indisciplinatis in castris, ac barbaris esse videare, adeò nec luce pacati aliquid, nec nocte quidem videas. Mitto autem insultus in alterutrum. Ipsum in se vinculo mutuæ voluptatis affectum par, eámque

ob causam Veneri sacrum, quantis querimoniis adoptatum fertur, ut sæpe columbam circuit, sæpè alis, rostróque persequitur suus amans. Ad minutissima te remittam, quæ non ut minor, sic & minus spectabilis, minúsve laboriosa materia est. Quænam ergò aranearum insidiæ, & quàm vigil intentio? Quæ captandis infirmioribus telarum scena, qui retium obtentus fallaciis, rapinis? Quid pannis tineæ? quid caries tignis, nocturnique vermiculi non sine tædio, & obtuso quodam sub strepitu trabium viscera fodientes? Illarum maximè, quibus cedendis lunæ, ac mensium observatio diligens sit neglecta, quæ latens pestis, ut fumosis tectis agrestium, sic auratis regum laquearibus insultat templis quoque sacratis, & altaribus, sacrísque opibus philosophantum non parcit; quin & librorum postes, & membranas, & literas. Addam, quòd nisi pice liquidâ, levíque incendio sit occursum, nonnunquam periculi, vel naufragii etiam est causa: & maria ingredi, & carinas navium terebrare ausa sæpè bellum grave nescientibus intulit. Præterea quid Bruchus oleribus? quid segetibus locusta? Quid messibus seu anser advena? seu passer indigena? seu grus domicilii translatrix volucrésque aliæ, importunum genus? Vnde illud Georgicum Virgilii, quod mirari soleo, jam non miror, ut aves sonitu terreantur. Rure enim nunc Italico *habitanti, unum hoc, ex multis æstivis*

tædiis,

tædiis, esse cœperit; sic mihi ad vesperam & insultus volucrum, & lapidum collisio & villici clamor durat. Ad hæc quid ericius vindemiæ? quid erugo herbis? eruca frontibus? talpa radicibus? quid postremo aëris, horreisque Curculio? atque inopi metuens formica senectæ, ut ait ille. Quis fervor, & perexigui animantis inquietudo, ut dum brumæ suæ consulit, nostram turbat æstatem? Tardius essem ad credendum aliis, expertus scio, quanto non solum tædio, sed & damno sit pulverulentum illud, ac trepidâ semper expeditione festivum agmen; ut non tantum agro, sed arcas & thalamos, & promptuaria populentur. Iam credere incipiam Pisanis in finibus, castrum, quod haud longè amari navigantibus ostenditur, formicarum scatebris, ac diluvio desertum. Tale aliquid Vincentinis quoque memorant in finibus. Et ego vel utrobique vel ubique fieri posse crediderim. Sic me nuper non agresti quidem; sed urbanâ paulo minus pepulerunt domo; ut ignis, & calcis ad extremum fugæ rerum remedio opus esset, Apuleióque fidem habeam, consumptum ab his hominem, & si desit mel, mirarique me non negem, quid est, quòd quidam sollicitudinis exemplum proposuêre formicam. Alii de hac longos texuêre sermones, parsimoniam, atque industriam prædicantes. Benè hercle, si omnis sollicitudo laudabilis esset. Exemplum fortasse igitur prędonibus idoneum.

Non his, quibus de suo vivere, sine cujusquam injuria mens est. At sollicitum animal. Quis nescit? Sed improbum, sed injustum, rapto vivens. Nullius industriæ, nisi in malum, nullius usus: at incommodi, tædiique multiplicis. Cur igitur hoc exemplum dederint, cur hoc animal laudaverint, dico iterum miror; præcipuè cùm adesset apis industrium providentissimúmque animal, nulli noxium, multis utile, sibique & aliis arte quâdam naturaliter insita, & suo illo nobili labore subveniens. Quid nunc ego damnosam eloquor ubertatem, & excrescentium luxuriem foliorum? Contra quam pervigil excubat, & præduris unguibus armatus agricola, & ultrici succinctus falce frondator? Quid lappas, & tribulos, atque annuam tempestatem renascentium stirpium, ac radicum, litium, ac laborum materiam immortalem? Quid imbrium bella furentium? & moles nivium, & uredinem pruinarum: & asperitatem, & violentiam glaciei, & torrentium impetus, & vaga fluminum incrementa? Totas sæpe regiones, & magnos populos, sed imprimis rusticorum septa quassantium? quorum in tot malis vix terrestris, & in terrâ semper acclivis agitur vita. Atque ut delicatorum, ac divitum de tædiis aliquid dicam. Quis nocturna avium bella non pertulit? Bubones, strigésque, & oblatrantium lunæ canum supervacuas excubias? & catas in tegulis nundinantes, ac tranquilla silentia horrendis

dis

dis occentibus, & clamore tartareo infestantes? & mœsti soricum occentus? & quicquid inter tenebras importunum strepit? His accedunt & nocturna ranarum coaxatio, & matutini planctus hirundinum, ac minæ; adesse Ithym putes, ac Tereum. Nam diurnam avium quietem; & cicadæ stridulæ, & procaces corvi, & rudentes impediunt aselli, & balatus pecudum, & mugitus boum, & magno pretio parva ova vendentium gallinarum concentus inconditus, fine carens. Super omnia verò, vel suillus stridor, vel vulgaris clamor, & stultorum risus, quo inepto res ineptior nulla est, (ut Catullus ait,) & ebriorum cantus, ac gaudia, quibus nihil est tristius; & litigantium querelæ, & anile convicium, seu gannitus; & puerorum nunc prælia, nunc lamenta; & nuptiarum vel convivia turbida, vel choreæ; & uxorum viros arctè lugentium læti fletus; & parentum veri natorum in mortibus ejulatus. Adde his, fori turbas, ac strepitum, altercationésque mercantium & ementium; hinc contemptus, hinc vendentium juramenta. Adde hinc artificum laborem, voce mulcentium mœstos cantus; hinc fidibus lanas ac vellera conglobata pulsantium, injucundam muscam, & telas pictinis pererrantis. Hinc follium fabrilium raucos flatus, & acutos sonitus malleorum quibus scissa æquis partibus hyberna nox additur, ut nullum vel quieti datum tempus, litibus sit immune. Vt verò sen-

 sibi-

sibilium rerum genus attingam. Quid vel cum ferro magnes habet? vel cum magnete adamas? quorum etsi causa litis occultior, lis aperta est: Magnes siquidem ferrum trahit. Adhibe adamentem, trahere desinet, remittétque, si traxerit. Vt ubique vis mirabilis, seu quod pigro & informi lapidi natura quasi manus, atque uncos dederit, adversus rigidum, ac prævalidum metallum; seu quod illos sibi de lapide altero astante surripuit; quæ non primæ litis finis sed novalis est, etsi hoc ultimum multi negent. Multi enim experiendi hactenus vel occasio defuit, vel voluntas. Itaque nihil affirmo. *Primùm verò nutum adeò, ut ne affirmari quidem sit necesse. Verùm ergo brevi nimis in tempore, & Augusto in spacio, opus ingens, magno impetu, aggressus, jam hinc video ad hanc rem plus mihi animi esse quàm virium.* Nec *mihi, nec cuiquam sanè unum hoc agenti, ex commodo facilè futurum, singula prosequi, quibus appareat omnia secundum litem fieri; quam seu magna, seu parva, magno miraculo fiant, licet nondum tamen illud maximum, stupendúmque inter summa, & extrema naturæ prodigia numeratum attigi; sed attingam paucis. Echineis semipedalis pisciculus, navium quamvis immensam ventis, undis, remis, velis actam retinet; solus elementorum, atque hominum vim retundens, nullo quidem actu alio, quam navigii postibus adhærendo; nullo demum conamine, sed natura*

tura

turâ ipsâ. Quod etsi scriptis illustribus insitum, è numero tamen incredibilium haberetur, si de Oceano Indicò fortassis, aut Scythico scriptum esset, & non potiùs in nostro mari monstrum hoc Romanis Imperatoribus accidisset. Animadversâ enim moræ causa, quod totâ classe prodeunte, navis una, velut in anchoris, staret, neque prorsus loco moveretur, dimissis pelagi expertis manu (ut dicitur) comperta veritas, & limacis instar piscis clavo insidens inventus, atque ostensus est principi indignanti, tantum in se potuisse tantillum animal, idque unum præcipuum admiranti, quod in navigium receptus, tantam illam exterius inhærendi efficaciam amisisset. Nam illud alterum monstri genus non finxisse equidem, quàm affirmasse maluerim, cujus apud nos nescio quàm verax, sed nova utique, & ob idipsum suspecta mihi est fama. Esse circa mare Indicum inauditæ magnitudinis autem quandam Rochum nostri vocant, quæ non modò singulos homines, sed totâ insuper rostro prehensa navigiâ secum tollat in nubilâ; & pendentes in aëre miseros navigantes advolatu ipso terribilem mortem ferat. Quanta verò vis avaritiæ est, quæ neque aliis multis, neque hoc uno tam immani periculo à navigatione deterritos, sequaces suos, prædæ avidos, prædam facit: jam verò (ut de invisibilibus aliquid ad incœptum traham) quantâ commixione contrariorum

fit votiva temperies: inter quas contrarietates adversantium extremorũ ad medium virtutis, per quas differentias, quantámque discordiam vocum, ad musicam concordiam pervenitur? Denique quæcunque sunt, excute, & percurre animo cœlum, terras, maria, æquè in summo æthere, & in fundo pelagi, inque imis terræ certatur hiatibus; æquè in sylvis, & agris, æquè in desertis arenarum, & in plateis urbium lis æterna est. Ne enim varietate rerum ab incœpto deviem, taceo, quod jam inde ab ipso mundi primordio, inter æthereos spiritus, in ipsâ cœli arce pugnatum est; hodiéque in hoc tractu caliginosi aëris pugnari creditur; taceo quòd in illo cœlesti congressu victi angeli, victoribúsque jam suis facti impares, dum in nos mortales terræ accolas ulcisci student, immortale nobis bellum tentationum variarum, durúmque negotium, atque ambiguum peperere; taceo quod (ut omnia, & quæ sensu carent, & quæ sentiunt in unum cogam) à supremo cœli vertice (ut dixi) usque ad infimum terræ centrum, & à principe Angelo, usque ad minimum, & extremum vermen, jugis, & implacabilis pugna est. Homo ipse terrestrium dux, & rector animantium, qui rationis gubernaculo solus hoc iter vitæ, & hoc mare tumidum, turbidúmque tranquillè agere posse videretur, quâ continuâ lite agitur, non modo cum aliis, sed secum, de quo mox dicam. Nunc de primo agendum. Siquidem nihil mali est,

quod non homo in hominem machinetur; ut cætera hominum mala undecunque venientia, seu à naturâ, seu à fortunâ, huic uni collata, levia quædam incommoda videantur. Id enim verò, si ad plenum aperire voluero, id quod nolim, quodque à proposito longè est, & omnis humanorum actuum scena retegenda, & omnis ævi historia retexenda erit, hoc unum dixisse satis sit. Quia si nulla unquam alia, quam Romanorum bella, toto fuissent orbe terrarum, abundè bellorum esset, & litium. Adde sententiarum dissonantiam, & inenodabiles rerum nodos. Quis sectarum varietates, aut philosophorum bella dinumeret? Populorum, & regum prælia quievere, Philosophi non quiescunt, & pugnant illi de eo, quod cum hujus esse cœperit, esse desinit illius. Hi de veritate litigant; quæ una simul omnium esse potest, neque hanc litem aut quæsitæ veritatis splendor, aut academicis unquam valuit finire, Carneades philosophicæ sequester pacis anxius, sed irritus; ut non eleganter mihi quidem dixisse videatur Annæus Seneca, ubi horologia, philosophis confert, quòd scilicet par utrisque discordia est. Idque quàm verum sit, quisquis & philosophis animum, & horologis aurem dedit, intelligere potuit. Nec verò aliorum doctrina tranquillior. Quæ grammaticorum adhuc sub judice lis existens? qui conflictus rhetorum? quæ dialecticorum altercationes? quæ denique artium omnium discordiæ? qui clá-

mores inter caufidicos? quàm benè conveniat, ipſarum cauſarum immortalitas probat. De concordiâ medicorum, teſtimonium ſit ægrorum. Vitam certè, quam brevem dixere, ſæpe ſuis litibus fecere breviſſimam. Quanta eſt præterea de ſacris, & de religione difformitas animorum. Non tam literatorum verbis hominum, quam populorum armis, & campo ſæpius commiſſa, quam ſcholæ. Ita cum una ſit veritas, unúmque ſit in rebus verum, cui (ut ait Ariſtoteles) omnia conſonant, de hoc ipſo tam diſſonè pugnantes ſententiæ, ipſos veri agitant profeſſores. Quid de communi vitâ déque actibus mortalium loquar? vix duos in magnâ urbe concordes; cùm multa, tum maxima ædificiorum, habituúmque varietas arguit. Nam quis unquam tam locupletis, delicatíque putaverit? ut quod uni ſtudium fuit extruere, alteri ſit voluptas evertere. Teſtantur mutatæ ſæpiùs feneſtræ, obſtruſâ hoſtiâ, palámque vetuſtis in parietibus novæ indicant cicatrices; neque in alienis id tantùm, ſed in noſtris patimur, ſua dum cujuſque ſententia ſecum pugnans (quod ait Flaccus:)

Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis.

Quo luce clarius fiat, quis noſtrum, quiſque cum aliis, quiſve ſecum ſit. Iam qui veſtium modus, quive habitus triduum totum noſtris durat in urbibus? quæ municipiorum ſcita, non longęva eſſent cum ſuis latoribus deſierunt. Ad hęc quęnam ducum in ordinandâ acie? quęnam magiſtra-

ſtratuum in ferendis legibus? quæ nautarum in capiendo conſilio diſparitas? quæve diſcordia eſt? Didici hoc ego ultimũ magnis ſæpè periculis meis, dum mari, cœlóque mortẽ minitantibus nocte ſimul, ac nubibus cuncta terrarum ac ſtellarum ſigna tegentibus puppe jam fatiſcente, & ſemioppletâ fluctibus nautæ, de ſummâ rerum, mediâ in morte, contrariis ſtudiis, atque opinionibus, obſtinatiſſimè litigarent. Adde in quibus ſine adverſario lis eſt. Quæ ſcriptorum prælia cum membranis, cum atramento, cum calamis, cum papyro? Quæ fabrorum cum malleis, cum forcipibus, cum incude? quæ aratorũ cum ſtiva, cum vomere, ipſiſque cùm glebis, & cum bobus? quæ militũ (non dico) cum hoſte; ſed cum equis, atque armis propriis, dum & illi rebellant, & hæc prægravant aut comprimunt? quid dictantibus, ſcribentibúſque negotii eſt? dum hos inexpletum loqui, multa cogit intentio: illos vel expleta percipere vetat, hinc inſcitia, hinc volatilis, & inconſtans animus, ſempérque aliud cogitans, quam quod agit. Sed quid ſigillat imago? Nulla mechanicorum difficultatibus ſuis vacat. Reliquæ verò, ut quiddam notæ dulcedinis, ſic latentis amaritudinis multum habent, nihilque eorum, etiam quæ delectant, ſine lite agitur. Iámque infantum bella cum lapſibus; quæ puerorum rixa cum literis, amariſſimè ſerentium, quod prædulciter metant? Quænam inſuper adoleſcentium lis cum voluptatibus (dicam veriùs). imò quanta ſecũ lis, affectuúmque colli-

collisio? Cum voluptatibus est nulla lis penitus, sed consensus est omni lite funestior. Credo expertus, nulli hominum generi, nulli ætati plus litigii esse, plus inextricabilis, laboriosique negotii, nullos hominum tam lætos videri, nullos esse tam miseros aut tam mœstos. Postremò quænam fœminis puerperii difficultas, quantúmque discrimen? Quænam viris cum paupertate, atque ambitione luctamina? Quanta vitæ, plura quam expedit, satagentis anxietas? quod denique illud senum cum ætate, ac morbis, propinquante mortem? quod omnium ipsâ cum morte? quódque ipsâ quoque est morte molestius, cum perpetuo mortis terrore certamen. Possem hunc sermonem mille rerum argumentis extendere. Sed si (ut libro superiore voluisti) sic epistolam quoque hanc prologi locum obtinere; & libri hujus partem esse volueris, jam hinc video quantum hæc ipsa præfatio libri modum excedat. Itaque frænanda curiositas, & cohibendus est stilus. Ad summam ergo omnia, sed imprimis omnis hominum vita lis quædam est. Verùm hâc externâ lite interim omissâ, de quâ paulò antè diximus, & quæ minor, utinam, & ob id minus nota esset: Lis interior quanta est: neque enim solùm contra aliam, sed contra suam (ut dixi) speciem; neque contra aliud individuum, sed contra semetipsum: Idque & in superficie istâ corporeâ, quæ nostri pars vilissima, atque ultima est, & in intimis animæ penetra-

netralibus quisque secum assiduè bellum habet: Nam corpus hoc quàm contrariis æstuet, ac turbetur humoribus, ab his quos physicos dicunt, quære: animus, quàm diversis, quámque adversis, secum pugnet affectibus, unusquisque non alium, quàm sese interroget, sibíque respondeat, quàm vario, quámque reciproco mentis impulsu, modò huc rapitur, modò illuc. Nusquam totus, nusquam unus, secum ipse dissentiens, te discerpens. Nam (ut sileam reliquos motus) velle, nolle, amare, odisse, blandiri, minari, irridere, fallere, fingere, jocari, flere, misereri, parcere, irasci, placari, labi, dejici, attolli, titubare, subsistere, progredi, retroverti, inchoare, desinere, dubitare, errare, falli, nescire, dicere, oblivisci, meminisse, invidere, contemnere, mirari, fastidire, despicere, simúlque suspicere, & quæ sunt ejusmodi. Quibus utique nihil incertius fingi potest; quibúsve, sine ullâ requie ab ingressu, usque ad exitum fluctuat vita mortalis. Quænam tandem illa passionum quatuor tempestas, ac rabies? Sperare, seu cupere; & gaudere, metuere, & dolere; quæ rerum inter scopulos, procul à portu, miseris alternis flatibus animum exagitant, quas alii fortasse, imò certè aliter, sub uno, ne integro quidem versiculo, & (ut Augustino placet) notissimâ veritate, Virgilius strinxit; de quibus ad utramque partem, & plura quidem, & pauciora dici posse scio. Verùm ego nec brevitati admodum studui,

dui, nec copiæ, sed quæ de communi vitâ hominum, quo se obtulerunt ordine, scriptis inserui; ne legentem vel inopiâ, vel fastidio fatigarem. Neque verò te moveat fortunæ nomen, non tantùm in ipsis inscriptionibus, sed in opere repetitum. Sæpè quidem ex me, quid de fortunâ sentiam, audistis. Sed cum his maximè, qui doctrinâ minùs fulti essent, hæc necessariâ præviderem, noto illis, & communi vocabulo usus sum: non inscius, quid de hâc re latè alii, brevissiméque Hieronymus, ubi ait, nec fatum, nec fortuna: communis ergo acies suum hic loquendi morem recognoscet. Docti autem, qui perrari sunt, quid intendam, scient; nec vulgari cognomine turbabuntur. Bipartiti sanè operis passionum, ac fortunæ, de parte alterâ, quæ visa sunt, diximus; de alterâ quæ dehinc visa fuerint, dicemus.

De

De deformitate Corporis.

DIAL. I.

DOLOR, ET RATIO.

Dolor. EGisse mecum nimis illiberaliter naturam queror, quæ deformem genuit.

Ra. O quot faces extinxit, quot occurrit incendiis.

Do. Deformem genuit natura.

Ra. Non dedit, quod delectet. Si, quod prosit dedit, satis est. Mitte querelas.

Do. Non dedit formæ gratiam natura.

Ra. Dare noluit, quod ægritudo corrumperet, quod senectus eriperet; dedit fortè quod mors ipsa contingere audeat.

Do. Formam corporis natura negavit.

Ra. Si formam animi largita est, maximi debitor, exigui repulsam altâ menta despicito; & offensam speculi, conscientia solare.

Do. Invidit natura formam corporis.

Ra. Non invidit, sed erubuit dare quod quotidie minuatur, & pereat. Vera liberalitas mansuro munere noscitur. Putria, & caduca avari etiam donant: forma fugax, & fragile naturæ donum, paucis ad utilitatem, multis ad perniciem, nulli ad salutem verámque gloriam data est.

Do. Forma mihi corporis negata est.

Ra. Rarò admodum forma insignis, honestásque, uno sub lare habitant: bene tibi accidit, si pejora exclusa, hospes melior tecum est.

Do. Nullum formæ decus obtigit.

Ra. Quid hinc doles, aut quid penitus sanctum, piúmque animo volvis, in quod tibi necessariam, aut

aut omnino usui, & non potiùs impedimento esse corporis formam putes? Multos forma fecit adulteros, castum nullum. Multos per lubrica voluptatum duxit ad infamem mortem; qui deformes sine dedecore, periculóque vixissent. Et quid multos dixi? innumerabiles in discrimen, ferè omnes in crimen trahit.

Do. Cur me deformem genuit natura?

Ra. Ut ipse te ornares, ac formosum faceres, eâ formâ, quæ tecum esset in senio, in grabatulo, in feretro, in sepulchro, essétque tua, non naturæ laus, aut parentum.

Pulchrius est pulchrum fieri, quàm nasci.

Illud enim casus, hoc studii est.

Do. Corporis multa deformitas me premit.

Ra. Deformitas quidem hæc, apud quosdam infelicitatis quædam portio est. Tu crede dicentibus, non deformitate corporis fœdari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Non te hoc igitur inhonestat, aut premit, sed honestandi animi materiam, assurgendíque aditum per virtutes aperit.

Do. Deformem natura parens genuit.

Ra. Si deformem Helenam genuisset, vel (ut viros loquar) si deformem Paridem, fortasse Ilion adhuc staret.

Do. Deformis in lucem editus queror.

Ra. Pauci boni, formam corporis amarunt, nullus optavit: quidam etiam projecerunt: quod fecisse laudatur ille Thuscus adolescens, qui præclari vultus eximiam speciem, quam suspectam multis, adversámque famæ suæ senserat, & pudicitiæ alienæ, illatis sibi sponte vulneribus deformavit: quàm tibi dissimilis, qui id optes, quod ille sibi abstulit: & quo rari nunquam innocuè usi sint.

Do. Formâ careo.

Ra. Tutius est caruisse, quo in experimentum tui anceps, ac laboriosum, sæpe venturus sis. Multis forma nocuit, cunctos exercuit, quosdam post insultus varios, mollivit, & vinci faciles dedit, atque ab honestate transversos in culpam trusit.

Do. Deformis, & brevis nimium statura est.

Ra. Non est, ut reris, prosequendum querelis incommodum: longè conspectior est statura brevis, expeditior, agiliórque.

Do. Statura perbrevis est.

Ra. Quid vetat, ut in parvâ domo, magnum virum, sic in parvo corpore, magnum animum habitare?

Do. Corpus exiguum est.

Ra. Id scilicet lamentaris, quòd te ipso non es ornatus, sed levis, & facilis, & ad cuncta versatilis.

Do. Perexiguum est corpus.

Ra. Quis unquam de exiguâ conquestus est sarcina? Justa hercle dolendi causa, quod non pressus mole corporeâ: sed indutus, neque ipse tibi tædio, sed usui sis.

Do. Contemptibili sum staturâ.

Ra. Vt gloriosum nihil, nisi virtus, sic contemptibile nihil, nisi vitium. Nullam virtus respuit staturam.

Do. Exigua corporis statura est.

Ra. Non staturam corporis virtus exigit, sed animi: hæc si longa, si recta, si ampla, si magnifica, si decora est; sit illa altera qualiscunque, nihil ad rem: non solùm domi, sed ne militiæ quidem, nisi magis obesse, videretur. Nosti ut Marius, summus Dux, non longos, sed torosos, & validos milites eligebat? Id quàm feliciter, quàm consultò faceret, crebræ, & ingentes indicant victoriæ: habet corporum proceritas majestatis plusculum, non vigoris.

Do. Brevis est statura.

Ra. Hæc non impedit, quin vir bonus, & magnus esse possis. Insuper & Rex, si sors tulerit, & Imperator. Etsi enim Africanus Scipio celsus corpore: Julius Cæsar staturâ fuerit excelsâ: brevi tamen Alexander Macedo, & Augustus Cæsar; nec eorum magnitudini brevitas obsuit, nec detraxit famæ.

Do. Vellem esse altior, & major.

Ra. Assurge animo, cresce virtutibus: major eris, atque altior: hoc utilius, hoc facilius incrementum.

Do. Cuperem esse formosus.

Ra. Disce amare, atque optare meliora. Stultum est amare periculum suum: stultum optare, quod nullo studio quæri potest. Nempe si contra naturam formosus fieri studeas, nil ultra proficies, quàm ut deformior videare.

Do. Formosus esse nequicquam nitor.

Ra. Nitere autem bonus esse. Id non frustrà enim facies. Hoc, inter multa præcipuum virtus habet, quæri potest, eripi non potest: cùm reliqua in arbitrio sint fortunæ: nec obstante illâ, quæri valeant, nec servari. Sola virtus fortunæ legibus libera est, atque illâ obluctante, clariùs nitet.

De Imbecillitate.

DIAL. II.

In fragili quoties latet inclyta corpore virtus:
Sic aurum in vili sæpe jacebit humo.

Do. NAtura me genuit imbecillem.

Ra. Ut in putri vagina ensis ferreus, sic fragili corpore fortis sæpè animus latet.

Do. Imbecillis natus sum.

Ra. Non eris idoneus vectandis oneribus, aut auro fodiendo, sed honestis studiis, sed justis imperiis. Sic in navi robustior quisque remum agit: at pru-

at prudentior clavum regit. Vita, quasi navis, rerum fluctibus, & mundi pelago iactata, suos remos habet, suúmque gubernaculum: â vilioribus repulsus officiis, ad nobiliora convertere.

Do. Imbecillem genuit natura.

Ra. Quid si robustissimum genuisset? an perpetuum robur erit? an non robustior senectus, & robustior ægritudo? Ut sileam casus innumeros, qui repentè totum hominem debilitant, atque enervant. Animi robur optabile est, quod nec dies minuit, nec fortuna.

Do. Corpore imbecillis sum.

Ra. Animum fove, atque exerce suis artibus, quas meliores esse, diuturnioresque non ambigis. Laborem corporis linque ruricolis, nautis, fabris.

Do. Nullæ mihi ab origine fuere vires.

Ra. At id ipsum non habuisse, quàm perdidisse tolerabilius est: Nempe si fuissent, non mansissent. Nam & Milonis senuerunt vires, & Herculis senuissent: non sic Socratis, non Solonis, non Nestoris, non Catonis: melioribus utere. Nihil potest delectare magnum animum, quod non duret.

Do. Corpusculum imbecille est.

Ra. Si organum inhabitanti animo sufficiens fuerit, satis est virium. Corpus namque propter animi servitium fecisse naturam, nemo tam corporis servus est, qui nesciat. Id si proprio munere fungitur, quid accusas, seu quid amplius requiris? Nam qui ingenio fragiles, corpore prævalent: hi belluis proximè, accedunt, & sæpè (quod miserum est) aliis serviunt. Sæpè verò (quod miserrimum, atque ubi humanæ miseriæ summa est) animum ipsi suum servire corpori suo cogunt servitute fœdissimâ.

Do. Corpus invalidum est mihi.

Ra. Vera, & generosa vis hominis in animo est. Corpus est quasi quædam domus animi, quàm robusta;

robusta; quàm fragilis, nihil ad hospitem, paucorum præcipuè dierum, modò ne corruat; tunc migrandi necessitas in aliud, ídque perpetuum domicilium, hinc exclusos', transfert. Plus dicerem, si plus capere posses, nec vulgari strepitu prorsus obsurduisses. Corpus ipsum non animi domum esse, sed carcerem; nec amicum certè, sed domesticum hostem: cujus tibi fragilitas sit optanda, quo tu liber maturiùs sis ac victor.

Do. Nullæ sunt mihi vires.

Ra. Nullæ penitùs, dum valeas, non sunt. Quod si non vales, alia est querela. Non ergò nullas vis dicere, sed parvas vires. Non es robustus, ut ille coætaneus tuus, neque is, ut ille alius, neque ille, ut bos, & elephas. Suus cuique virium modus est: cuique, quod sat esset, indulgentior natura distribuit, parens optima, & suorum fœtuum amantior, quàm quisque sui. Non potestis de defectu queri: de imparitate querimini, turbidum genus, & querulum, quâ sublatâ, mundi decor intereat, necesse est. Sic quod optimum est in rebus, id fertis ægerrimè.

De adversâ Valetudine.

DIAL. III.

Nonnunquam reddit validam ægrotatio mentem,
Corpore, mens valido, vix generosa manet.

Do. AT adversa valetudo est.

Ra. Quod expectabam, audio: cognatæ etenim sunt, querelæ. At si caro spiritui hostis est, vicissimque contra se militant: quod in se expertus ille magnus veri amicus, in omnibus verum dixit; consequens est, ut quod alteri obest, prosit alteri. Quod si spiritus carne nobilior, meliórque est, cui maximè sit favendum, vides; ac fortassis intel-

intelligis valetudinem, quam adversam dicis esse prosperrimam.

Do. Invalida valetudo est.

Ra. At est valida hortatrix parsimoniæ, dehortatríxque libidinum, & magistra modestiæ.

Do. Mala valetudo corporis.

Ra. Si valetudo animi bona est, pone sollicitudinem: quicquid corpori evenerit, salvus es.

Do. Corpus ægrum, infirmúmque est.

Ra. Multis ad salutem animæ profuit corporis ægritudo. Ille vir altus, ex humili, ex aquis vectus ad sydera; cœlíque claviger effectus, cujus umbra sola morbos corporum, molestiásque pellebat: interrogatus aliquando, cur filiam ipse suam gravi morbo pressam sineret? respondit: Sic expedit ei. Tu quid scis, an & tibi sic expediat?

Do. Diu corpore sic affectus sum.

Ra. Ille idem, de quo loquor, filiam mox ut totò sanam fieri posse cognovit, & sanavit, & sanandis aliis habilem fecit. Et tu facito, ut secura tibi sanitas tua sit, fortasse sanabere. Denique (quod tuum est) animum cura, cœlestique medico curandum offer. De reliquo unum hoc intrepidè dixerim, etsi non quod juvat, at profectò quod expedit, spera.

Do. Valetudo anxia est.

Ra. Est quæ oblivionem, somnúmque discutiat, & torporem abigat.

Do. Valetudo infirma est.

Ra. In infirmitatibus gloriare, & virtutem perfice. Duo hæc unius magistri ore didicisti.

Do. Valetudo misera est.

Ra. Comes injucunda, sed fidelis, quæ te crebrò vellicet, iter signet, & conditionis admoneat: optimum in periculis monitor fidus.

Do. Valetudo corporis extrema, sine remedio est.

Ra. Sile,

Ra. Sile, & gaude ruinoso carcere vinctum te; egrediere facilius, ac citiùs.

De ignobili Patriâ.

Dial. IV.

Si præbet patria obscura ignobilis ortus,
Fac virtute tuam nobilites patriam.

Do. IGnobilis patriæ civis sum.

Ra. Esto tu nobilis. Nam nil vetat: nihil cum patriæ tuæ nobilitate tua nobilitas mixtum habet.

Do. Parvæ urbis incola sum.

Ra. Et magnæ urbes parvos cives habent: immò ferè ex his constant: & parvæ magnos quosdam habuere. Quin in sylvis abjectus, ac nutritus Romulus, omnium urbium reginam urbem Romam condidit, quam evertere voluit in maximâ urbe genitus Catilina.

Do. In exiguâ patriâ natus sum.

Ra. Magnificare illam stude. Nihil æquè civitates amplificat, ut civium virtus, ac gloria. Qui hoc ædificiis, aut fertilitate melius, atque opibus fieri putat, fallitur: ut singulos viros, sic & urbes & regna, & imperia, non vetustas, non turres ac mœnia, non plateæ, non palatia, ac templa marmorea, non statuæ, non picturæ, non aurum, non gemmæ, non campi legionum, & classium pleni portus: non peregrinis referta mercibus emporia, & lucri amore æquor omne sulcatum: non postremò civium forma, vel numerus; non rerum copia, exundánsque cibi forum: non purpureæ chlamydes virorum, onústæque miris cultibus: non fastus, non deliciæ, non voluptates; sed virtus sola nobilitat, gestarúmque rerum fama, quam viri pariunt, non muri.

Do. Parvi municipii civis sum.

Ra. Ne-

Ra. Nescis Biantem Prienæum fuisse, Pythagoram Samium, Anacharsim Scytham, Democritum Abderitem, Aristotelem Stagiritem, Theophrastum Lesbium, Tullium Arpinatem? Chous Ægei maris brevis insula, & poëtam non ignobilem Philitem tulit, & medicorum patrem, & sculptorum, ac pictorum principes, Hippocratem scilicet, & Phydiam, & Apellem, ut intelligi possit, ingeniorum magnitudini locorum angustias non obstare.

Do. Ignobilis est patria.

Ra. Nobilitare tu illam, pro virili parte, si velis, potes: cùm te illa facere non possit ignobilem. Nec Numæ quidem Pompilio ad Romanum regnum, nec Septimio Severo ad imperium obstitit soli natalis humilitas. Summo hominum Augusto, etsi recens Romana, quia ipse scilicet in palatio natus sit, origo tamen gentis antiquior Valiterna est. Cajo Antium, Vespasiano autem vici incogniti Reatini. Contrà verò Larisseam famam vulgavit Æacides, & Pelæum à seculis fuscum nomen, atque humile, quod Philippus erexerat, Alexander ad cœlum tulit. Non satis est civibus obscuritatem patriæ non noscere, nisi civium claritas patriæ prosit. Asilum ignobile, atque opus pastorium Roma fuit, quæ non antè clarescere, quàm res illam gestæ, & suorum virtus excellens civium illustrasset.

Do. Obscuræ patriæ sum addictus.

Ra. Lumen virtutis accende, quo inter tenebras enitescas, in quibus hoc saltem boni erit, ut vel parvâ luce clarissimus videare, sic vel illa te clarum faciet, vel tu illam.

Do. Humilis patriæ habitator sum.

Ra. Esto & tu humilis, habitatórque tui animus humilis sit. Habes publicè matris exemplum: ne te nido latiùs extendas, nisi his tantùm, quas tibi virtus alas fecerit. His enim uti licitum; usósque feliciter complures modò diximus. Proinde mortalis

Q talis

talis hoc saltem insolentiæ frenum tene. Quidam de solâ patriæ nobilitate superbiunt. Stultum genus.

De Originis obscuritate.

DIAL. V.

Est melius clarum fieri, quam tempore nasci,
Virtutem, si vis nobilis esse, cole.

Do. OBscuris parentibùs natus sum.

Ra. Non est forsan, ut tu reris, odiosa conditio, nescio an & optabilis, ignobilem nasci: utramvis vitæ viam spectes. Nam seu voluptatibus obsequi, vulgique vestigiis tritum iter sequi statuis, excusabilior fies, ducibus domesticis carens error, cessabítque improperium illud acerrimum degenerantium à parentibus claris, eò quòd nulla tibi domi sit claritas quam obscures. Sin virtutis semitam rarò pede signatam eligis, eò clarior fies, quò majoribus tenebris pressus, ac circumventus emerseris: tota claritas tua erit, rerum particeps tuarum, nullus occurret. Nullam partem gloriæ decerptura erit imitatio. Nihil tibi parentes eripient, nihil avi, proavíque. Nihil consiliarii, ac magistri. Quicquid bene gesseris, solus inde famam metes, solus inde laudaberis, solus author generis, fundatórque vocaberis: quod non fieret, si nobilis natus esses. Vides ne igitur, quanta tibi novæ laudis occasio data est? Nobilem per te fieri, & nobilitatem dare, non accipere. Dabis hoc posteris tuis, ut nobiles nascantur, quod parentes tibi non dederunt tui. Plus est multò nobilitatem fundare, quàm fundatam ab aliis invenisse.

Do. Nova & rudis origo est.

Ra. Atqui clarior est habitus ille pastorius urbis Romæ

Romæ conditor, quòd ſylvis arcem poſuit, & facili culmo exiguam, ac ſqualentem regiam texit, quàm tot poſtea Principes, qui ingentia mœnia teſtudinéſque marmoreas, atque aureas erexere, tanta ſemper novitatis egregiæ, ac magni principii laus eſt.

Do. Ignobili primordio genitus ſum,

Ra. Stude ut fine ſis nobili. De principiis enim labor, de fine fructus: qui ſi immaturus carpitur, longævus eſſe non poteſt.

Do. Radicem gloriæ præcidat ignobilitas.

Ra. Non præcidit quidem, ſed infodit altiùs, ut validior, licet ſerior ſurgat. Cæterum non ignobiles modò, ſed ignotos ex omni genere hominum dabo, qui virtute, atque induſtriâ evaſere notiſſimi. Et ſanè, ſi verum nobilem virtus facit, non intelligo, quid quemque volentem fieri nobilem impediat, aut quid ita facilius nobilitare alios, quàm ſeipſum.

Do. Ex ignobilibus parentibus deſcendo.

Ra. Quid Socrates, Euripides, Demoſthenes? quorum primus marmorarium patrem habuit, obſtetricem matrem; ſecundus matre, patréque; ultimus non ſolùm humilibus ſed incertis, Veſter ille Virgilius ruſticanis parentibus fuit. Nec ſe libertino, ac præcone patre natum Flaccus erubuit. Ambo tamen ad inſignem gloriam, & ſummi Principis gratiam pervenere, uſque adeò, ut cui reges omnes colla ſubmiſerant, cujus è manibus magnâ omnia poſcebantur, atque unde omnium fermè mortalium, præcipuæque nobilium ſpes pendebant; cujus demum familiarẽ promeruiſſe notitiam, ſummis licet hominibus, ſummũ erat. Ipſe horum duorum ignobilium, quos Romam ſcilicet Mantuanum, Venuſinúmq; rus miſerat, amicitiam, & convictum, ceu grande aliquid, blandis, ac dulcibus epiſtolis flagitaret: & quàm multos tunc in palatio nobiles,

 ut ſæpe

ut sæpe sunt, inutiles, atque indoctos credimus fuisse, quibus horum nobilis ignobilitas, atque invidiosa (nec immeritò) videretur?

Do. Parentibus sum obscuris.

Ra. Non movent animum hæc exempla. Altioribus agam. Marcus Cicero, ut de illo scriptum est, ex ordine natus equestri, de radice humili, per egregias artes, pérque honestos gradus, ad consulatum venit: quo nescio, an alter unquam salubrior Reipub. consulatus fuerit.

Do. Rustica, & ignota patrum series est mihi.

Ra. Sordent hæc, ut video. Altius etiam nunc aspiras. Certè & Marius rusticanus vir, sed verè vir (ut concivis suus ait Cicero) diu arator apud Marsos fuerat, Romæ septies consul fuit. Tanta gloria, ut bis Italiam obsidione, & metu servitutis liberasse eum, compatriota licet idem suus, verè dixerit: & Marcus Cato plebejæ vir originis, parvísque oppidi diu quidem obscurus incola, post in maximâ urbe clarissimus advena, mox civis eximius, & consul, & censor fuit. Si ne id quidem satis est, & fortasse regnum cogitas, profectò neque illud sperare suffragio meritorum, humilitas vetat originis. Tertium, & quintum; & sextum Romanorum regum ad memoriam refert Tullus Hostilius, ut probati perhibent authores, etsi apud alios de illo, tale nihil scriptum sit: infans in agresti tugurio educatus, in adolescentiâ pastor fuit. Tarquinius Priscus patre negotiatore advenâ, nec Italicæ insuper originis. Servius Tullius, servâ, quamvis (ut alii volunt) captivâ quidem, alioqui verò nobili matre natus, virtute regnum Romæ meruit. Nec miraberis, si Platonicum illud tenes: Neminem regem non ex servis, neminem servum non ex regibus descendere. Sic res hominum longa ætas, ac fortuna permiscuit. Sileo cæterarum reges gentium, è pecudum gregibus, vilissimarúmque artium

tium tabernis ad inopinum subitò diadema provectos. Alexander Macedo Hortulanum in Asiâ regem fecit. Et fuit, ex illis actibus, laudatis, iste non ultimus. Contráque alios sileo, è regni fastigio, ad servitium usque prolapsos. Sic suas res fortuna moderatur: tamen plurimùm potest virtus. Per illam tutò conscenditur ad supremos gradus: cujus calle deserto, sciant reges, se in tremulo stare, neque descensum modò instare, sed ruinam. Quænam igitur (ut ad te redeam) ista calamitas nascendi, cui nec spes regnandi eripitur, nec successus.

Do. Obscurâ de radice prodeo.

Ra. Omnis radix obscura, & squalida est: unde tamen & floridi, & frondentes rami prodeunt. Non unde quicquam prodierit, sed quale sit, quæritur.

Do. Parentibus infimis natus sum.

Ra. Sentio: summum ad imperium stilum vocas. Septimius Severus, de quo suprà diximus, equestris & ipse ordinis, Ælius Pertinax & ipse Libertini filius, & lignorum, vilis utique negotiator mercis, uterque Romano præfuit imperio, cui & Philippus pater, ac filius Arabes humillimi generis, & Maximus & Maximinus præfuere. Obscurissimis ille parentibus, ac barbaris, quorúmque, cum arrepto imperio, puderet. Hic ferrario, an lignario patre genitus, incertum. Certè Vespasianus inter bonos Principes numeratus, è non clarâ stirpe clarissimus, & rempub. gessit eximiè, & duos ex ordine filios successores Imperii, virtutis unum habuit: quamquam quid minora prosequitur? Cùm super ipsius Augusti Cæsaris origine ambiguitas multa sit. Summa est, humanæ cursum sortis, originem non præverti; undecunque licet assurgere, seu fortuna manum porrigat, seu virtus.

Do. Humile nimis, atque infimum genus est.

Ra. Quod ad humanæ potentiæ gradum spectat, exempla posuimus, quibus jam iri altiùs non possit:

unum restat, non imperio, aut regno, seu suâpte aliâ quâdam majestate memorabile. Ventidius Bassus Asculanus matre humili, patre ignoto captâ patriâ, jam pubes in triumpho Cnei Pompeji, trabonis, qui Pompeji magni genitor fuit inter captivos alios ductus; idem postea, variante fortunâ, dux populi Romani, contra Parthorum regem, & antiquâ potentiâ, & recenti victoriâ insolentem, felicissimo pugnavit eventu, & filio regis interfecto: cæsisque hostium legionibus, quod ad eum diem nulli Romanorum ducum fata permiserant, insignem illam Romanorum stragem, & Crassorum mortem magnificentissimè ultus, ipsum, in quo victus, alienos currus ornaverat, ac carcerem vinctus intraverat, victor ac triumphans Capitolium propriis curribus honestavit, & Romanum carcerem acie captivorum hostium implevit. Et quo gratius spectaculum esset, mirabiliórque victoria, eodem ipso die parta erat, revolutis annis, quo clades illa terribiles, apud Carras accepta fuerat. Quis ambitiosus adcò, tamque avidus regni est, ut non hanc gloriam sine regno, quàm inglorium regnum malit? Ecquid, oro, nocuit Ventidio ad felicitatem, & ad summum decus quòd humiliter natus esset, & primâ ætate fortunâ humili usus, & miserâ? Certè virum Esculi despectum Roma suspexit, & claris suorum civium nominibus, illud peregrini fuscum nomen inseruit. Hæ sunt ad ascensum scalæ: hi virtutum gradus, quibus non ad gloriam modò, altioremque fortunam nitendo, sperando, vigilando, sed ad cœlum usque pervenias. Proinde & tu natus humiliter, ut conscendas, eniteré; primum, & ultimum virtutis in vestigio pedem figens, nec declinans alicubi, nec subsistens.

Do. Humile principium fuit.

Ra. Illud præteriit. Quæ sequuntur cogita. Nec me

me latet, ut primus, & ultimus vitæ dies, quibusdam visi sunt humanæ conditionis statum maximè moderari, sive (ut ipsi dicunt) continere. De ultimo nempe consenserim, de primo autem non ita, etsi enim (ut ipsi volunt) plurimum intersit, quibus auspiciis inchoëtur. Etsi, cum his sentiens Satyricus, ubi de ipso loquitur Ventidio, ita scripserit:

Dictat enim quæ
Sydera te excipiant, modò primos incipientem,
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentem.

Nos tamen ista respuimus. Et hæc auspicia, & hanc tamen syderum vim negamus, Conditori almo syderum omnia relinquentes; à quo creatum nullum penitus ad hoc virtutis, & felicitatis gloriæ calle secludimus.

Do. Humilitas generis multa est.

Ra. Quid tu autem? multamne superbiam esse malles? Aut quid hinc tibi nunc deesse sentis? nisi ne fumosis imaginibus atrium, truncisque statuis, bustúmque familiæ, semesis plenum titulis, spectaculo prætereuntibus; tibi insaniæ sit: qua in triviis, de his, quos non noveris, elato supercilio fabuleris.

Do. Ignobilis natus sum.

Ra. Ignobilem non nasci tantùm, sed & vivere, quibusdam felicitas visa est. An in Tusculano saltem à Cicerone positum, non legisti illud potentissimi regis Anapæstum, qui laudat senem, & fortunatum esse dicit, quòd inglorius sit, atque ignobilis ad supremum diem perventurus.

De obscurâ Origine.

DIAL. VI.

Si nescis, quo sis terræ genitore creatus;
En tuus obsedit cœlica regna pater.

Do. ORigo non tantùm humilis, sed obscura est.
Ra. Vera & summa obscuritas una est, animi. Illam, si mihi dempseris, pulchra sunt omnia.

Do. Malè natus sum.

Ra. Qui benè vivit, benè nascitur, benè moritur. At qui malè vixerit, benè natus esse non potest. Nam quid refert, quàm fulgido tramite cœcus incesserit: aut quid refert, unde venias, si in miseriam, & in culpam venis.

Do. In peccato genitus sum.

Ra. Deflet hoc quidem ille vir maximus. Et profectò, nemo non in peccato nascitur. Cavete autem graviora superaddere; quamquam ne his quoque purgatio sua desit: sed prima illa deformitas in ipso sæpe vitæ limine sacris undis abluitur, niveúsque animam candor subit.

Do. Malè me parentes genuere.

Ra. Quid ad te? Quisquis malè genuerit, tu benè genitus fuisti, nisi alieno flagitio tuum jungis.

Do. Fœdæ pudet originis.

Ra. Jam quòd alieno tumescitis, non miror, & alieno simul erubescitis. Et omnino ubique potius, quàm in vobis & bona & mala vestra reponitis; quæ alibi tamen, quàm in vobis esse non possunt. Quod nisi pudendum ipse aliquid, pœnitendúmve egeris: quod tuum crimen, aut quis pudor, impudicus pater? tu modò ne paterni dedecoris hæreditatem adeas, cave. Atque illi dissimillimus hac in parte, fieri stude. Qui te ignarum genuit, invito tibi suas maculas impressisse non potuit. In te sit, & ex

& ex te prodeat necesse est, unde obscurus, aut clarus fias.

Do. Inhonestis parentibus, in lucem veni.

Ra. Omnis parens honestus filio videri debet, sed non ut verendus, sic sequendus omni filio parens. Est ubi deseruisse consilium sit. Eja igitur in diversum abi: si verus est parens, deseri volet, séque, non suum vitium amari optabit. Unus hic inventus est modus, quo parentum nomen premere, & calcare gloriosum filiis, ac decorum sit, vivendo aliter? castiùs scilicet ac sanctiùs. De parentibus inhonestis lingua filii taceat dissimilitudo vitæ, morum, actuum, non taceat. Pulchra laus filii, cui à tergo dicitur: O quantum sene suo modestior adolescens; contráque nulla gravior senilis, nota lasciviæ, quàm admota illi pudicitia juvenilis: equidem si parentum gloria, filiis malè viventibus, onerosa est, quanto fasce verecundiæ filiorum laus, patrum malè viventium premit infamiam?

Do. Damnatâ de Venere procreatus sum.

Ra. Atqui malle debes impudici patris honestus filius esse, & dici, quàm honesti, impudicus. In omni enim seu laude, seu vituperatione, illa præcipuè æstimanda sunt, quæ cujusque sunt propria. De alieno, nemo justè reprehenditur, seu laudatur. Etsi, ut dixi, vestrum quicquid id est, conspectius fiat, suo contrario admotum. Cæterùm, ut cujusque propria laus aut infamia est; sic laudis, aut infamiæ propria causa sit, oportet. Neque verò ut unius gladio alter perit, utque unius flammis res alterius uritur, sic unius culpâ etiam fama perit alterius: eóque animi bona solidiora sunt, quàm corporis, aut fortunæ, ut invito nequeant possessore violari.

Do. Contra fas, contráque leges genitus sum.

Ra. Nil tu contra leges sed parentes tui egerunt, tu secundum leges, age omnia. In hoc quidem nul-

lum penitùs tuum crimen fuit: de ortu tuo alii, tu de moribus tuis rationem reddes. Et quamvis odio vagæ libidinis, in immerentes filios ultio legum civilium extendatur, Deus tamen quemque suis finibus metitur. Nec filii iniquitatem patri imputat, nec filio patris. Ipsam quoque philosophiam judicare aliter solitam, quàm leges, ab ipsis philosophis accepisti. Legibus ergò oppressus, divino simul, ac philosophico judicio relevatus, habes animum unde soleris: neque enim tibi, ut privati patrimonii, sic publicæ virtutis hæreditas interdicta est. Illa enim institutis hominum, hæc meritis datur, & antequam nascereris, ut nil gloriæ, sic profectò nihil infamiæ meruisti.

Do. Origo illicita, & incesta est.

Ra. Quid de incestu, quidve de adulterio nasci queat, indicio sunt Romulus, & Alcides, Perses Macedoniæ, Jugurtha Numidiæ rex fuit: uterque legitimis fratribus regno exclusis; malo quidem more, pessimísque artibus, sed exclusis tamen. Alexander Macedo Philippi dictus, cujus verè sit creditus, audisti. Denique Philippum extremo vitæ, Alexandrum non suum filium prædicare solitum. Idque sibi ultrò confessam Olympiadem, hancque ob caussam repudio dimissam scriptores rerum prodidere. Constantinus ipse ex concubina genitus, licet insigni, præ legitimis fratribus ad imperium venit. Adderem his Arturum regem, nisi quòd historiis miscere fabulas, nihil est aliud, quam mendacio, veri fidem imminuere. Ad summam vero, non est quòd te dejiciat origo. Undecunque ortos virtus extulerit satis est gloriæ.

Do. Malè natus sum.

Ra. Benè vive, benè morere: qualiter natus sis, nec tuum est, nec meminisse quidem potes, nec magnoperè inquiras, quòd ad te non pertinet; nisi fortè ut humilior, mitiórque, non ut mœstior sis.

Do. Tur-

Do. Turpiter natus sum.

Ra. Morum candor, & claritas vitæ, non maculas modò, sed memoriam omnem fœdæ originis delebunt. Hoc remedium, dum licet, arripe. Aliud, mihi crede, nullum est.

Do. Pudet me infamiæ parentum.

Ra. Pone hunc pudorem: Unus omnium pater, Deus: Una omnium mater, Terra.

De Servitute.

DIAL. VII.

Si malè fert famuli te conditione gravatum,
Vive Deo, Dominis sic bene liber eris.

Do. SErvus in hanc vitam intravi.

Ra. Ne doleas, liber egrediere, velis modò, sicut multi, qui ex diverso intrarunt liberi, servi exibunt.

Do. Serviliter natus sum.

Ra. Liberaliter vive: meliore tui parte liberum esse, nil prohibet: una est peccati servitus gravissima: sed quæ premere nescit invitos. Illam excute, liber eris.

Do. Servum fieri voluit fortuna.

Ra. Potest velle contrarium, &, si moribus utitur, scis, quid speres. Nosti monstrum illud: nosti ludos: & præstigia: non liber modò, sed domini tui dominus fieri potes: quanquam quid velit, aut quid nolit, nihil ad rem; ut sit inexorabilis (quod interdum est) nullum illa tamen in animum jus habet. In omni autem adversus illam certamine, ab illius hoste poscendum auxilium. Sæpè, quem fortuna servum liberum virtus fecit.

Do. Servitio premor gravi.

Ra. Jugum qui fert volens leve efficit. Ostendam tibi lenimen unicum, ac peculium immortale,

dominíque tui, quamvis potentis, arbitrio exemptum quod te liberum, atque ipso domino ditiorem faciet, Sapientiæ studio incumbe; illa te in libertatem afferet: Dictum Catonis est, à Cicerone firmatum: Solus Sapiens liber est, eâ scilicet libertate, quâ certior nulla est.

Do. Sub durissimis dominis vitam traho.

Ra. Nullâ re melius, quàm fide, & obsequio molliéntur, & fortassis adeò, ut (quod multis accidit) inde, tibi ventura sit libertas, unde te servum luges, forsan & aliunde. Hunc siquidem temporalis dominus liberat, hunc æternus. Scis quanto periculo Malchus minas heri persequentis evaserit; sed evasit tamen. Interim de domino sic cogita. Hic te nutrit, tuíque curam omnem in se transtulit: cum libertate sollicitudinem amisisse, quid nisi utile damnum voces? Multis serva libertas, multis est libera servitus. Non tam grave jugum hominum, quàm curarum est. Qui hoc excusserit, illud ferat æquanimis. Huic tu servus, huic uni es deditus: immò hic tibi. Hic tuus est dominus; immò procurator tuus. Non habebis honores; equidem, nec labores publicos, non simultatum studiis, non forensibus procellis, & consiliorum volubilitate rotaberis: non navigii tarditas, non agri sterilitas, aut annonæ caritas retorquebit. Has molestias domino tuo linquens, sæpe illo dormies vigilante.

Do. Difficilis, imperiosus est dominus.

Ra. Non sine causâ illi in sortem obvenisse te, in animo tuo pone. Quicquid igitur justum jubet, Deum ipsum jubere credito. Sin injustum aliquid, majoris domini meminisse conveniet, qui ut te ad honesta, quamvis difficilia, servum patitur, sic ad inhonesta vult liberum. Sic intelligo, quod gloriosorum terræ, veræque fidei principum alter, servos dominis carnalibus obedire per omnia, alter verò subditos esse, in omni timore, dominis præcipit,

pit, illud adjiciens, ut hoc non tantùm bonis, & modestis exhibeant, sed etiam discolis: neque enim de domino judicare servum decet, sed mores ejus qualescunque perferre. Quò enim immitior dominus, eò clarior patientia servi. Et hæc est gratia, cujus apud horum alterum fit mentio, nec tamen, ut mores pati, sic & imperia exequi semper oportet. Sunt enim, quæ justissimè recusentur, si imperio domini superioris adversa sint: cui si conferatur hic tuus dominus, non dominus, sed conservus habebitur. Sic ergò per omnia dominis obediant servi, si justa præcipiunt, non difficultas retrahat, non labor, non obsequia, vel negata præmia, vel (quòd in rebus amarissimum) irrogata supplicia. In omnibus obediant, modò injustitia, atque inhonestas abfuerit: alioqui contumacia, & libertas, atque ipsum pectus, & jugulum iniquis præceptis, ac turpibus opponendum est: servandúmque memoriter, quod præmissorum alter ait: qui, cùm servos obedire per omnia dominis præcepisset, addidit: non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes dominum. Ex his vides, status tui conditio quæ sit. Non totus est servus, qui ad indigna imperia cogi nequit.

Do. Superbo domino servio.

Ra. Quid scis an ille superbiori suo domino serviat? Forsan uxori, forsan meretriculæ, forsan his ipsis, quibus imperat. Quot suorum servorum servos undique cernimus? Postremò (quæ durissima omnium est servitus) forsan, & ipse sibi, hoc est vitiis, & passionibus, ac violentis affectibus suis servit. Quid vis dicam? Pauci in veritate sunt liberi: & si qui sunt, eò illis laboriosior vita est, quò altior. Multò enim citiùs, multóque faciliùs fidelis servi, quàm justi regis implentur officia. Diocletiani jam privati, & de præterito judicantis, & experien-

perientia edocti, dictum memorabile est: Nihil difficilius, quam benè imperare: propter quod videri potest ipsum quidem imperium dimisisse. Tu igitur sortem tuam lætus amplectere, fuscam, fateor, atque humilem, sed facilem, ac tranquillam; nisi fortè feliciorem reris in spectaculo anhelantem, quàm in cubiculo quiescentem.

Do. In servitium mea me sors impulit.

Ra. Libens facito, quod oportet; & est illud quoque notissimum, ac necessitatibus humanis aptissimum consilium: Cupias quodcunque necesse est; sic vim ipsam necessitatis eluseris. Fer fortunæ sarcinam patienter, quam quidam etiam sponte subiere: utque alios servitio liberarent, sibi servitium delegere. In quibus est clarissimum Paulini nomen Nolani præsuli; cujus spontaneæ servitutis exitus felix, ut debuit, fuit. Quidam parvo se pretio vendidere, ut servi effecti, suos dominos peccati vinclis absolverent, atque ad veram reducerent libertatem: in quibus Serapion quidam Ægyptius heremicola nobilitatus est. Hæc tibi magis exempla profuerint, quàm lamenta. Experire &. tu tale aliquid, quòd vel utilis alteri, vel facilis tibi saltem servitus tua fit. Non id quidem, quod non habeas optare; sed eo, quod habeas, benè uti sapientis est. Illud omnibus contigit, hoc paucis.

Do. Mortali domino mortalis servio.

Ra. Immortali servire incipe; ille tibi libertatem spondet, & regnum: quamvis & in hoc statu, nec honestis artibus operam dare, nec sperare meliora sit vetitum. Et Terentius servus fuit & didicit, haud servili quidem ingenio; & comœdias scripsit, haud servili stilo; quo & libertatem, & inter poëtarum duces meruit locum: Quomodo ergò virtutem, solidum, animæ bonum, servus impediet: quæ nec adventitia studia, nec externam gloriam impedire potest? Plato ipse in servitium delatus,

tamen

tamen (ut scriptum est) quia Philosophus, major emente se, fuit: generosa professio, quæ majorem domino servum facit. Et est haud dubiè servus eruditus, eo major indocto domino: fortunâ quâlibet major est animus: & in libero corpore serva mens habitat, & in servo libera. Obstare servitus potest fori actibus, non animi. Curia servum respuit: at non virtus, non industria, non fides. Tyro Ciceronis servus fuit, sed his artibus libertatem adeptus, elegantem, de patroni jocis, librum posteris liquit. Non potest servus Imperator exercitus, aut Senator esse: at Philosophus, at Orator, at vir bonus potest. Aliquando etiam, discusso servitio, Imperator, & Rex quoque: neque ad regnum modò, & imperium ab hoc gradu pervenisse aliquos novimus, sed ad cœlum ipsum. Non potest servus militari homini, Deo potest: ejúsque militiæ stipendium est, regnare. Dei servus, Rex est omnium, socius angelorum, horror dæmonum. Dei autem servus, & servus hominis esse potest; atque ita cœlesti felicitati terrena servitus nihil nocet.

Do. Servus sum.

Ra. Si semper fuisti, consuetudo luctum leniat; si minus, spera posse te, iterum non esse, quod quandoque non fueris.

Do. Servus sum.

Ra. Si speras mali finem, minuat spes dolorem: si desperas, patientia. Neque malum malo cumules, neque te angas supervacuè, sciens, volénsque; quæ totius humanæ dementiæ summa est. Sed certè nihil est desperandum. Si cuncta defuerint, mors aderit, quæ te, invito domino, dissolvat, ac liberet.

De Pau-

De Paupertate.

DIAL. VIII.

Paupertas odiosa quidem, tamen utile donum;
Dat pacem, curis exonerans animum.

Do. PAupertate pressus sum, assurgere nequeo.

Ra. Sæpè quidem paupertas modestiam persuasit reluctanti animo: quodque nequicquam philosophia tentaverat, hæc implevit.

Do. Paupertas meum limen obsidet.

Ra. Non obsidet, sed custodit. Neque hoc illi novum, aut insolitum, ut quæ urbem Romam, multis olim sæculis, custodivit. Inter tentoria equidem paupertatis sobriæ, atque sollicitæ, luxus iners, sopor marcidus, ac vina languida, & enervata non subeunt.

Do. Domum meam paupertas invasit.

Ra. Ultrò illi ut occurras, consulo: venientem læto animo, bipatentibus valvis excipiens, atque amplectens: primâ enim fronte, rigidula, ac subtristis: nec immeritò viatori, ac viro armato exæquanda, eò quòd celer, mináxque sit adventus ejus. At cùm in familiaritatem admissa fuerit, & minimè sumptuosa, & secura, ac facilis hospes erit.

Do. Foribus meis paupertas insultat.

Ra. Aperi ociùs, antequam vectes sub[illegible] vi confringat, atque ostiis vulsis à cardine victrix introeat: ut enim resistentibus permolesta, sic cedentibus perjucunda est.

Do. Domum meam paupertas irrupit.

Ra. Adversus fures, & pejores furibus voluptates, pervigil excubitrix: adversus vulgi morsus, & insulsa judicia, atque avaritiæ, seu prodigalitatis infamiam: quæ rarò alibi, quàm locupletum sedet in limine. Ab his malis, nullo melius ingenio, custodiri

diri potuit domus tua, quàm illam custodiret paupertas: ut dives etsi largus sit, si quid tamen sibi reservat, avarus vulgò dici solet: sic pauper cupidus, quoque largus habebitur. Invidet opibus vicinia, pauperiem miseratur: illas cupit, ac vituperat: hanc horret, & laudat.

Do. Domum meam occupat paupertas.

Ra. Jam nullus tibi superbiæ locus erit, nec invidiæ, nec damnis insignibus, nec damnorum metui, nec suspicionibus mille, nec insidiis, nec nauseæ, podagræ divitum hospitibus. Quibus exclusis, habitatura latiùs tecum quies, & tranquillitas, & virtus. Cui eò plus loci erit, quò fortunæ minus.

Do. Lares meos dura subiit paupertas.

Ra. Quid quæraris scio. Molliùs divitiæ subissent, sed paupertas tutiùs. Nullæ autem opes sunt, quibus non sit anteponenda securitas. Cùm ad felicitatem enim omnia, quæcunque agunt, cupiúntve homines, disponantur, esse illa, sine opibus quidem potest: sine securitate non potest.

Do. Paupertate importunâ diu premor.

Ra. Ut nihil importabile diu fertur: sic nihil breve, difficile. Sed hoc dicis graviùs. Excute autem illam cum divitiis, an plus auro tribuis, quàm virtuti? An & hoc in paradoxis Stoicis non legisti? Quod solus sapiens dives est? An legisti forsitan, sed sprevisti? quod plerique faciunt: legentes, ut fabulentur ornatiùs, non ut meliùs vivant. Nihil ad honestatem, omnia ad scientiam, atque eloquentiam referentes: quo nihil est vanius.

De damno

De damno passo.

DIAL. IX.

Fac repares studio & curâ, reparabile damnum:
Si nequeas, curæ sint tibi vera bona.

Do. Opes cunctas trux fortuna præripuit.

Ra. Non tibi fecit injuriam: suum tulit: sed vetus, & nota hæc ingratitudo est: dati immemores, meministis ablati. Itaque raræ, ac tepentes gratiæ: crebræ, ac fervidæ sunt querelæ.

Do. Fortuna ferox, vitæ quoque necessaria subtrahit.

Ra. Necessaria subtrahere potest nemo, quandoquidem verè necessarium est nihil, sine quo bene vivitur. Dico autem benè, non voluptuosè, non insolenter, aut splendidè, sed prudenter: sed sobriè: sed honestè: in quibus nullum sibi jus esse (quamvis insolens) fortuna fatebitur. Et certè cum nec toto, quod est usquam, auro, neque omni gemmarum pompâ, atque omnigenum rerum copiâ, cupiditas expleatur: paucis admodum: &, si desint, levi linguæ vel manus artificio comparandis tollitur, aut lenitur necessitas naturalis. Sic virtuti modicum, vitio nil sufficit.

Do. Victum, vestitúmque necessarium avara sors negat.

Ra. Aliunde petendum. Virtus liberalior, quàm fortuna est: nihil negat, nisi quod & permissum noceat, & negatum prosit: nihil eripit, nisi quod habuisse damnosum, amisisse utile sit. Non differt, non imperat, non retrahit manum, non rugat frontem, non attollit supercilium, nullum despicit, nullum destituit, nullum fallit, non sævit, non irascitur, non mutatur, unâ semper, & ubique est; nisi quòd magis, magísque degustata, dulcior in dies, & pro-

pius

pius conſpecta, ſit pulchrior. Ut ſis igitur verè dives ab hac pete, non te faſtidiet, nec repellet, quamvis exerceat, difficiles habet aditus primos, cætera prona, jucunda, facilia. Semel verò ubi ad illam perveneris, non ſenties paupertatem.

Do. Spoliavit me bonis meis omnibus fortuna.

Ra. Fallit te opinio: malum commune mortalium. Nam profectò non bonis, & (ut bona permiſerim) non tuis, ſed quæ tua forſitan, vulgi more credideras; mirórque, ſi nondum intelligis aliena.

Do. Fortuna me nudum liquit, atque inopem.

Ra. Virtus te veſtiet, ni reſpuis, ac ditabit; niſi fortè pluris aurum, & purpuram quàm decorum generoſæ mentis habitum facis. Quid ſi faceres, tunc verè inopem, nudúmque te dicerem.

Do. Contra fortunæ impetum, & inopiæ moleſtias, nullo ſatis artificio tutus ſum.

Ra. Quid miraris? artificium tuum omne, & arma, quibus te tueri cogitas in manibus hoſtis ſunt: illa capulum tenet; in te cuſpis obverſa eſt. Si conſilium quæris, his omiſſis, age aliud: artibuſque illis ingenium applica, in quibus fortuna jus non habet. Non divitiis virtus, ſed virtute divitiæ quæruntur. Virtus una contra fortunam omnem, contráque pauperiem ars optima. Legiſti, ut ad littus Rhodium naufragio ejectus Ariſtippus, & ipſe nudus, inopſque rerum omnium, quas dare poteſt fortuna, vel auferre, dum locorum novitate captus (ut fit) oculoſque circumferens, fortè illos in quaſdã deſcriptiones geometricas defixiſſet, exclamans, conſolatus eſt comites, & bono animo juſſit eſſe: neque enim deſertis locis applicuiſſe: cernere ſe hominum veſtigia. Inde oppidum introgreſſus, ad Gymnaſium literarum, recto calle contendit. Atque ibi philoſophicis diſputationibus admirationem primò: dehinc amicitias optimatum, & munera meruit: quibus nõ tantùm ſibi, ſed etiam sociis victum

ac ve-

De damno passo.

DIAL. IX.

Fac repares studio & curâ, reparabile damnum :
Si nequeas, curæ sint tibi vera bona.

Do. OPes cunctas trux fortuna præripuit.

Ra. Non tibi fecit injuriam : suum tulit : sed vetus, & nota hæc ingratitudo est : dati immemores, meministis ablati. Itaque raræ, ac tepentes gratiæ : crebræ, ac fervidæ sunt querelæ.

Do. Fortuna ferox, vitæ quoque necessaria subtrahit.

Ra. Necessaria subtrahere potest nemo, quandoquidem verè necessarium est nihil, sine quo bene vivitur. Dico autem benè, non voluptuosè, non insolenter, aut splendidè, sed prudenter : sed sobriè : sed honestè : in quibus nullum sibi jus esse (quamvis insolens) fortuna fatebitur. Et certè cum nec toto, quod est usquam, auro, neque omni gemmarum pompâ, atque omnigenum rerum copiâ, cupiditas expleatur : paucis admodum : &, si desint, levi linguæ vel manus artificio comparandis tollitur, aut lenitur necessitas naturalis. Sic virtuti modicum, vitio nil sufficit.

Do. Victum, vestitúmque necessarium avara sors negat.

Ra. Aliunde petendum. Virtus liberalior, quàm fortuna est : nihil negat, nisi quod & permissum noceat, & negatum prosit : nihil eripit, nisi quod habuisse damnosum, amisisse utile sit. Non differt, non imperat, non retrahit manum, non rugat frontem, non attollit supercilium, nullum despicit, nullum destituit, nullum fallit, non sævit, non irascitur, non mutatur, unâ semper, & ubique est ; nisi quòd magis, magísque degustata, dulcior in dies, & pro-

pius

pius conspecta, sit pulchrior. Ut sis igitur verè dives ab hac pete, non te fastidiet, nec repellet, quamvis exerceat, difficiles habet aditus primos, cætera prona, jucunda, facilia. Semel verò ubi ad illam perveneris, non senties paupertatem.

Do. Spoliavit me bonis meis omnibus fortuna.

Ra. Fallit te opinio: malum commune mortalium. Nam profectò non bonis, & (ut bona permiserim) non tuis, sed quæ tua forsitan, vulgi more credideras; mirórque, si nondum intelligis aliena.

Do. Fortuna me nudum liquit, atque inopem.

Ra. Virtus te vestiet, ni respuis, ac ditabit; nisi fortè pluris aurum, & purpuram quàm decorum generosæ mentis habitum facis. Quid si faceres, tunc verè inopem, nudúmque te dicerem.

Do. Contra fortunæ impetum, & inopiæ molestias, nullo satis artificio tutus sum.

Ra. Quid miraris? artificium tuum omne, & arma, quibus te tueri cogitas in manibus hostis sunt: illa capulum tenet; in te cuspis obversa est. Si consilium quæris, his omissis, age aliud: artibusque illis ingenium applica, in quibus fortuna jus non habet. Non divitiis virtus, sed virtute divitiæ quæruntur. Virtus una contra fortunam omnem, contráque pauperiem ars optima. Legisti, ut ad littus Rhodium naufragio ejectus Aristippus, & ipse nudus, inopsque rerum omnium, quas dare potest fortuna, vel auferre, dum locorum novitate captus (ut fit) oculosque circumferens, fortè illos in quasdã descriptiones geometricas defixisset, exclamans, consolatus est comites, & bono animo jussit esse: neque enim desertis locis applicuisse: cernere se hominum vestigia. Inde oppidum introgressus, ad Gymnasium literarum, recto calle contendit. Atque ibi philosophicis disputationibus admirationem primò: dehinc amicitias optimatum, & munera meruit: quibus nõ tantùm sibi, sed etiam sociis victum

ac ve-

ac veſtitum, & profectioni neceſſaria miniſtraret. Cúmque digreſſuri quærerent, quid ille nunciari domi vellet, hoc unum juſſit nunciarent:

Eas opes filiis parandas: quæ naufragio non perirent:

Quas nec maritima, nec urbana, nec bellica tempeſtas eriperet: præclarè.

Do. Rerum, atque animi inops ſum.

Ra. Primum te expeditum: ſecundum planè inopem facit, & miſerum. Sed, ut Ariſtippi conſilium, ſic & Theophraſti dictum te legiſſe arbitror. Quid verò lectio ſola profuerit? & meminiſſe oportet, & in uſus tuos lecta convertere.

Do. Domo, familiâ, neceſſariis, atque ornamentis omnibus ſpoliatus, quid agam, quò me vertam?

Ra. Ad eas opes, quibus ſpoliari nequeas, quæ te undique comitatum divitem & ornatum præſtent. Et quoniam (ut video) excitanda memoria eſt: Theophraſti, quod memorabam, dictum, ad hunc ſe habet modum: Doctum, ex omnibus, ſolum, neque in alienis peregrinum, neque amiſſis familiaribus & neceſſariis: inopem amicorum, ſed in omni civitate eſſe civem: difficilíſque fortunæ, ſine timore poſſe deſpicere caſus. At qui, non doctrinarum, ſed felicitatis præſidiis, putaret ſe eſſe vallatum, labidis itineribus vadentem, non ſtabili, ſed infirmâ conflictari vitâ.

Do. Patrimonium paternum habui: perdidi. Quid conſilii capiam?

Ra. Patrimonium paternum duplex. Alterum ex rebus pereuntibus: quod fortuna moderatur: ex virtutibus, & doctrinis, alterum, quod extra fortunæ regnum procul in tuto poſitum, lædi nequit. Hoc eſt illud, quod in primis amantiſſimi patres filiis tradunt: quod, niſi repudietur, eos in finem, & poſt finem, vitæque exitum, exornat: poſſeſſoribus ſuis, non æquævum modò, ſed vivacius, multóque

tóque perennius. Idque attendens illa nobilis morum, & eloquentiæ, & legum parens Athenarum civitas: cùm Græcarum omnium leges urbium, indistinctè filios ad præstanda parentibus alimenta, compellerent: eos solos statuit ali oportere, qui liberos erudissent; quòd hi soli patrimonium certum suis stabile relicturi essent.

Do. Multa mihi ad vitam desunt.

Ra. Cui pauca sufficiunt, quomodo desint multa, non video. Sed deesse vitæ dicitis; quod avaritiæ deest. Ita fit, ut non multa tantùm, sed omnia vobis desint, & quæ habetis, & quæ cupitis; quòd & illa tangere non audetis, & hæc assequi non valetis: utrobique par, vel miseria, vel egestas.

Do. Nimium pauper dego.

Ra. Solare animum comitibus magnis, & illustribus. Valerius Publicola, unus è Romanæ libertatis authoribus, Menenius Agrippa, Romanæ sequester pacis: unde sepelirentur, quia de proprio non erat, de publico habuere. Paulus Æmilius, Macedonum regum victor, finitórque regni famosissimi, & antiqui: tam dives gloriæ, tam pecuniæ inops fuit, ut nisi agello tanti viri vendito, restitui conjugi dos non posset. Attilius Regulus, Cneus Scipio, Quintus Cincinnatus Romani Imperii defensores, tanta rei familiaris inopia fuere, ut primus in Africâ maximas res gerens, secundus in Hispaniâ: ille propter villici mortem, hic propter filiæ dotem, missionem à senatu petere cogerentur: & obtinuissent, nisi senatus reip. consulens, optimorum civium succurrisset inopiæ. Quintio autem quaterna agri jugera aranti, senatus, & populi consensu, rebus in extremis, summum imperium deferretur. His accedant Curius, hortulo dives, & Fabricius parvo potens: qui oblatas contempsere divitias: & nihil, præter ferrum, dextrásque, & animum habentes ditissimum, Græciæ regem, ac poten-

tentissimum Italiæ populum domuere. Auro, ipsi æquè, ac ferro inexpugnabiles, & invicti. Et quid loquimur cives? Cùm & ipse populus Romanus, omnis eximiæ fons, atque exemplar historiæ, tam diu bonus fuerit (ut dicere cœperam) quàm diu pauper fuit. At libidinibus, probrisque Nero obrutus, opes suas metiri, ac dinumerare non poterat. At Heliogabalus effœminatissimus, turpissimúsque hominum, ac vestri pudor imperii, ventris onus (dictu fœdum, & auditu) sed pro fœdâ cupiditate mortalium, forsitan non silendum, non nisi auro excipi dignabatur; cùm non superiorum momò talium virorum cœnas, sed Deorum sacra, fictilibus agi solere meminisset. O Urbs misera, ad tam turpes manus fatis lapsa volventibus! Sed, O aurum avaritiæ votum ingens! O spes ultima & laborum terminns humanorum, In quos usus, oculorum stupor, ac mentium, vertebaris! Laudarem factum, aut certè non arguerem: quòd errori hominum tam obscœno, nulla aptior esset irrisio: si ab homine sanæ mentis id fieret. Nunc præclaras, optandásque divitias, quis negare audeat? quæ si ferro, ac scelere peti velint, dum, sic spretis optimis, sic pessimis affluunt?

Do. Pauperem in laboribus vitam duco.

Ra. Cleanthes hauriendæ aquæ, & rigandis oleribus: Plautus sarcinas molæ manuariæ locare operas, urgente inopiâ, coactus est. Quantus ille philosophus: hic poëta? Simúlque quàm pauper ille hortulanus? Hic pistor reliquias temporum, necessariæ deditas quieti (tanta animi vis erat) philosophicis ille vigiliis dedicans, hic scribendis, quas venderet, comœdiis. Lactantius Firmianus, vir doctrinæ multiplicis, raríque inter suos eloquii, filij quoque summi principis magister: idem summa rerum omnium etiam communium, egestate vitam egit. Pauper natus est Flaccus. Inops vixit Pacuvius,

vius, inops Statius. Uterque victus causa, fabulas venditavit. Inops demum aliquando Virgilius; donec præter suum morem, opes ingenio accessere. Multa sunt talia, quolibet hominum in statu, & omitto illos, quoniam nimis multi sunt, qui cœlestium opum desiderio; non inopiam modò, sed famem, sitim, nuditatem, & extrema omnia in terris: non æquis tantùm, sed lætis, atque exultantibus animis elegerunt. Si his, quasi exemplis humilibus, atque terrestribus non moveris, ipse cœli dominus hic pauper fuit; ut exemplo doceret, hanc inopiæ viam esse, quam tamen ad veras divitias pergeretur. Ipse, inquam, per quem reges regnant, pauper natus, pauper vixit, nudus obiit, cui cuncta interim obsequebantur elementa. Tu homuncio, Domini tui sortem fers molestè, nec ineptæ pudet insolentiæ? Certè quisquis, illum cogitans, se virtute vallaverit, in ipsâ paupertate ditissimus: nulliúsque egens rei, opes regias non requiret.

Do. Nullâ mihi opum copiâ est.

Ra. Ut animo inopi, ac dejecto, nullæ sufficiunt opes: sic diviti, atque erecto, nulla non sufficit paupertas. Nempe ille alieno nititur, hic proprio fidit: ædificare in alieno jactura est, quæstus in proprio.

Do. Pauperrimus sum.

Ra. Si necessitatibus obsequeris, pauper nunquam esse potes: si cupiditatibus, nunquam dives.

Do. Hactenus pauper, immò mendicus sum.

Ra. Fortuna hominum non stat: & ut summis ex opibus, ad inopiam extremam; sic à paupertate ultimâ, ad divitias magnas creber est transitus. Legisti, reor, apud Quintum Curtium historicum, ut Abdolominus quidam Alexandri jussu, seu permissu, ex hortulano inopi Sinodis rex; & contemptu regni major est habitus, quàm regno. Certè, quod non legisse non potes, & Romulus è pastorali tugu-

tugurio, tantæ urbis conditor, Romanum primus diadema suscepit: & regum sextus ex humillimâ (utque alii credidere) è servili fortunâ, ad ipsum regni culmen ascendit: nec Alexandri Priamidæ; nec Cyri illius, inter Persarum reges famosissimi, inter opulentiora primordia, haud alia ferè sunt rudimenta, quàm Romuli. Cajus Marius, qui fuisset, & futurus sæpè esset Romæ consul, & antequam honorum gradus ullos attingeret, mercenarius orator: primos in arvis vitæ annos egerat; & deinde, post tot victorias, ac triumphos, intérque illos suos septem consulatus, præter latebras palustres, ac carcerem exiguum quoque mendicavit panem. Julius Cæsar futurus mundi dominus, & testamento dominos mundi relicturus, adolescens pauper fuit. Tu hac talium comitiva, non potes, aut sperare opes, aut contemnere?

Do. Solito pauperior sum.

Ra. Bene habet; & solito eris humilior, expeditior, liberior. Vacui amant incedere, quid arduum iter agunt: carebis solitis opibus, simúlque solitis muribus, ac funibus, & protervis servis; hísque, quibus solent abundare divitiæ, fictis amicitiis: sequacibus, atque tenacibus parasitis: totóque illo grege domestico, arridentium tibi, téque ridentium, atque rodentium. Denique si amissas opes cum amissis tædiis conferas, lucrum voces. Certè, ut securitatem sileam, humilitatem, sobrietatem, requiem, modestiam, paupertatis comites; si nihil boni aliud illa secum afferret, quàm quòd & fallacium gregibus adulantium, & servorum tyrannide superborum liberat; abundè erant causæ, ut non ferenda modò esset, sed optanda: immò etiam accersenda pauperies. Sed jam satis sit. Major enim, quàm pro te, querela est; quàm in te mirarer, nisi olim fermè in omnibus notassem, nullum gravius, nullum crebrius lamentum, adeò nil

inter homines paupertate melius, nihil odiosius.

Do. Pauperior sum in vitâ.

Ra. Eris lætior in morte. Nemo tam pauper vixit, ut moriens nollet vixisse pauperior.

De tenui Victu.

DIAL. X.

Qui multo victum quæris sudore, memento,
Hanc pœnam primum commeruisse patrem.

Do. TEnuis victus est mihi.

Ra. Et tenuis voluptas, & munda sobrietas. An tu, gulæ studio, contrarium malles?

Do. Asper est victus.

Ra. Æquanimis fer, gulæ illecebris caruisse, cùm ad manum sint aliæ dulciores, & quæri faciliores, & servari. Habet & suas virtus illecebras. Ciceronis utor verbo; has gustare, & ruminare cum cœperis, illas magnoperè non requires.

Do. Durus est victus.

Ra. Duricies amica virtutibus, mollicies voluptati. Quot autem magni viri ultrò se voluptatibus abdicantes, hunc, quem tu refugis, victum elegere? quorum aliqui, cùm possent lautè vesci, panem, & aquam in deliciis habuere. An verò voluptati quemquam sic obnoxium opinemur, ut non illam valde oderit, si adjunctum illi dedecus intueri oculis possit? Sed funesta suavitas, virtutum hostis acerrima, & titillatio bestialis: quam, qui sequitur, homo quidem videri potest; verè autem animal brutum est: ad hæc & familiaritas contracta convitiis; & consuetudo rerum pessima, mortalem præstringit intuitum, ut discerni nequeat, quàm decorum sit, quod torqueat, fœdúmque quod mulceat.

Do. Nimis angustus est victus.

Ra. Immo nimis ampla, nimiúmque capax gula est. Unum visu angustum, re autem unum omnibus, in animam irruentibus vitiis, patens iter. Hac flamma libidinum, hac torpor ingenii, hac irarum, & jurgiorum fervor ingreditur: hac imperiosa cupiditas omnia pati jubet, atque facere, dum necessaria creditis, quæ damnosa sunt, & munimen vitæ dicitis, quod ruina est. Hac invidiæ faces, & æmulatio implacata, indignantibus animis, tam gulæ alium obsequentem, quàm vos esse gloriamini. Inde laudem sperantes, unde pudor metuendus erat. Hac postremò superbia; dum inflatus nec se capiens venter, animo suum affricat tumorem, & persuadet illi, esse se homine aliquid majus, quòd ambrosia, & nectare pastus sit. Vides, ut vitium unum est omnibus aditus; neque hunc, si aliter nequit, inopiæ vectibus clausum cupis? O paupertas amabilis, quæ continentiæ tibi sumis officium. Utile est cogi ad id, quod facere tua sponte debueris.

Do. Tenuis me victus extenuat.

Ra. Malles-ne igitur tumefieri? hæc tenuitas podagram tuis pellet è finibus, dolorem capitis auferet, cerebríque vertiginem, vomitúmque, & ructum, & nauseam, & sudorem tædiúmque, & fastidium tui ipsius; pallorem alternum, & ruborem, odorem quoque, & oris, & corporis, tibi, atque aliis importunum, sistet. Præterea pedes instabiles, manus tremulas, nutans caput (quódque est optimum) animum ipsum moderabitur, frenabítque. Et quid igitur tam multa corporis, atque animi bona, parvo cibi desiderio, ac momentaneo, gustus incommodo, tibi parta, conquereris, dignus, his perditis gustui deservire.

Do. Tenuis victus me fatigat.

Ra. Contrarius fatigaret, nisi fortè onus, requiem vocas. Non legisti lautioris vitæ tædia magna

esse

esse ita, ut quinque diebus continuis non possit, sine fastidio, tolerari ab hominibus temperatis, & altiora spectantibus, quàm palatum, & ventrem.

Do. Suprà modum victus est tenuis.

Ra. Fuit ætas quando hic fuisset, & est adhuc gens àliqua, ubi esset victus amplissimus. Verùm mundo in deterius lapso, vos deterrimi omnium esse nitimini, publicæ semper principes ruinæ, ut quí optimi omnium fuistis, versis usquequáque vestigiis, sitis omnium pessimi; & in temporum vitiis, ac locorum, præcipuum teneatis gradum.

Do. Victus tenuis mihi non placet.

Ra. Victum tenuem, & virtutis, & voluptatis amatores ac patroni laudant. Tu, quam hæresin sis amplexus, nescio. Plato Syracusias mensas damnat: nec ullo modo sibi placere ait, bis in die saturum fieri. Epicurus in oleribus suis voluptatem ac delicias ponit, & hunc, quem tu fugis, victum rebus, ac verbis probat. Denique, ut ait Cicero: Nemo de tenui victu plura dixit. Tu duarum notissimos si viarum duces spernis, quid est reliquum, nisi ut impetu tui erroris, & virtutis hostem, nec amicam voluptatis, onerosam sequaris ingluviem? Fœdum finem, nec tam hominis, quàm jumenti; (quódque indignanter, ac dolenter dixerim) jumenta multum quidem, sed pro captu suo, ventri ingerunt: soli vos animantium domini, mensuram vestram & nescitis, & frangitis: neque de nihilo est, quòd multi mirantur: quia patrum & avorum memoriâ vineæ multò pauciores essent, homines autem totidem aut plures. Vina tamen viliora erant. Sic in dies crevit ebriorum sitis.

Do. De lauto victu, ad tenuem sum redactus.

Ra. Bene habet, quod modestia neglexit, implet inopia. Optimum est, sponte agere, quod deeas: proximum vel coactè.

De originali Inopiâ.

DIAL. XI.

Dives inops simili nascuntur lege, simúlque
Decedunt nudi, vita parum variat.

Do. IN paupertate etiam natus sum.

Ra. Quis non nudus utero matris egreditur? Nil hic præcipuum habent reges.

Do. Antequam nascerer pauper fui.

Ra. Bonæ memoriæ es, si meministi: delicatissimus, si sensisti.

Do. In paupertate sum genitus.

Ra. An tuæ tibi querimoniæ parum sunt. Hæc non tua quidem, sed parentum fuerit.

Do. In paupertate sum natus.

Ra. In paupertate moriturus: similis principio finis manet: nisi fortè morientis langoribus mederi aurum censes, quod in arculæ fundo est.

Do. In paupertate vitæ mihi principium fuit.

Ra. Medium falsæ sæpè divitiæ, at principium, & finem vera paupertas tenet: nudum nasci, nudum mori, humana ferè conditio est. Nam quid quæso, purpureum cubile? Quid funeralis lectus aureus? Et quæcunque, sub ipsum vitæ finem, mortalis ambitio meditata est? Quid ad febrem? Quid ad mortem ipsámque, de quâ loquimur, morientium nuditatem? An ut equum phaleræ, sic parietem aulea delectant? Mulcere ista oculos possunt intuentium. Sensu carentibus delectabile aliquid inesse potest: delectatio autem nulla.

Do. Nudus inops natus sum.

Ra. Humanas res penè omnes alterna sors variat: eadem quasdam æquat, quo reliquarum solentur imparitatem. Harum prima, maxima est ipsa hæc originis ac mortis æqualitas. Multi & varii viventium sunt amictus. Nuditas una nascentium,

atque morientium, nisi quod illi multa reperiant ignari, hi omnia deserunt scientes: ut exigui damni sensum debeat ipsa rerum pereuntium lenire cognitio.

Do. Nudus in hanc miseram vitam veni.

Ra. Id recolens, animo æquiore abibis nudus.

De numerosæ prolis gravi sarcinâ.

DIAL. XII.

Si tibi sint plures nati, nec victus abundat,
Vivere quo possint, artibus erudias.

Do. NUmerosâ prole prægravatus sum.

Ra. Auro etiam, atque opibus imbecilles humeri premi possunt. Nemo tamen id queritur, sed sic premi gaudet. Atqui prima inter vestræ felicitatis dona numerantur filii? His ne te igitur prægravatum, & non potius sublevatum dicis?

Do. Multos inter filios inops sum.

Ra. Immò verò filii divitiæ tuæ sunt. Quomodo inter divitias sis pauper, videris. Id enim non nisi avaris, & bonorum suorum ingratis accidit.

Do. Filiorum in turbâ egestate sordidâ laboro.

Ra. Filii non labor, sed requies sunt parentum, lenimen laborum, atque omnis solatium fortunæ, si boni sunt; alioqui non de numero, sed de moribus est querela.

Do. Filiorum acie coarctatus sum.

Ra. Cur non potiùs comitatus, & vallatus, & ornatus? Certè non tantùm patres, sed & matres ornamentâ suâ filios vocant. Non audisti, ut Cornelia Africani magni filia, dum prædives mulier Campana, quæ fortè in domum ejus, hospitii jure, diverterat muliebriter gloriabunda, illi longè pretiosissima sua ostentasset ornamenta, generosam velut ad æmulationem provocata, colloquium de indu-

ſtrio produxit, donec à ſcholis filii ejus remearent, parvi tunc pueri, qui magni poſt fuere viri. Quibus illa conſpectis verſa in hoſpitam: Ornamenta mea, inquit, hæc ſunt. Præclarè quidem, & ut tanti patris filiam decebat. Tu autem ornamenta hæc tua, vocas impedimenta.

Do. Quis tot paſcet filios?

Ra. Is qui te, à juventute tuâ, paſcit in ſenium. Qui non ſolùm homines, ſed piſces, & quadrupedes paſcit, & volucres.

Do. Quis tot natorum corpora veſtiet?

Ra. Is, qui non tantùm animantia, ſed agros herbis, ac floribus, & frondibus ſylvas veſtit. Et quid ſcimus adhuc forſan, ſi filii te non modò paſcent, ac veſtient, ſed etiam tuebuntur, ſed etiam honeſtabunt: humanarum rerum, ut à voluptate aliæ incipiunt, in laborem, ac dolorem deſinunt: ſic è contrà aliæ amaro principio incœptæ, dulci fine clauduntur. Qualis eſt ſors virtuoſarum omnium ferè actionum, quæ ingreſſos cruciant, ac progreſſos mulcent.

Do. Pauper cum filiis multis ſum.

Ra. Miraris; quaſi fœcundam virorum non legeris paupertatem. Diverſa ſunt operum genera, & varia dona fortunæ. Nulli omnia contingunt: aliis vagæ merces, aliis rigens tellus, exangue àliis metallum, vivæ tibi divitiæ obtigere filii: an verò boves, & pecudes, & aſini, & cameli, & profugæ apes, & columbæ, & pulli, & pavones: ſervi denique, & ancillæ in divitiis habebuntur, ſoli filii excludentur?

Do. O quàm multi mihi ſunt filii!

Ra. O quàm plures aliis! Quinquaginta fuere Priamo. Triginta Orodi Parthorum regi. Centum quindecim regi Perſarum Artaxerxi. Septingenti autem Erothinio regi Arabum, quorum fiduciâ, fines hoſtium alternis aggreſſus incurſibus, Ægyp-

tum,

tum, Syriámque vastavit. Et'est sanè potentiæ genus quoddam, multos filios habere. Scio autem quid dicturus sis. Hi quos memoras, magni omnes reges fuerant. Mihi longè alia sors est. Nunquid verò Rex fuit Appius Claudius? profectò ne dives quidem, prisco illo sæculo videlicet, quo probrum divitiæ habebantur, & paupertati cœcitas accesserat, ac senectus: & tamen de eo scribens Cicero: Quatuor, inquit, robustos filios, & quinque filias, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat, & cœcus, & senex: neque id mirari est, quòd privata bene regeret, cùm tot obsessus incommodis, ipsam quoque Rempublicam gubernaret. Humanorum defectuum magna pars in moribus, non in rebus est. Non erat Appio sors regia: sed nec optabat, suâ sorte contentus: exiguos, non lautitiis, sed virtutibus adornabat lares, & victu tenui amplam familiam nutriebat. Quódque multi reges mœsti faciunt, & queruli, lætus ille, & æquanimis faciebat. Non enim fortunam appetivit, sed fortunæ æquaverat appetitum. Non erat Appio sors Crœsi regis, nec concivis quidem sui Crassi, sed felicior quædam alia, quamvis angustior sua sors: nec ad alienam sortem; sed, sicut boni omnes faciunt, ad suam propriam se formabat, ac suos. Certè nec ego exigo, ut tu sorte aliâ, quàm tuâ in tuis utaris, & in te. Neque ut cibo, aut amictu regio tuos pascas, aut vestias. Vescuntur lautiùs regii juvenes, & vestiuntur insigniùs: sed non vivunt meliùs, nec diutiùs, nec lætiùs, & (quod constat) nec securiùs, nec honestiùs: certè nec sanctiùs. Pro his omnibus, unum habent, quo excellant: pompofiùs, hoc est, stultiùs vivunt. Suus cuique vivendi modus, sua est mensura. Non idcircò melior, quò major. Unde fit, ut in tugurio sæpe lætos videas, mœstos in regiâ. Non est omnium una capacitas, sed unus est fons gratiæ. Unus ille, cui dicitur:

Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Quid ad rem vasorum seu magnitudo, seu parvitas, ubi est par omnium plenitudo? Sed multa desunt pauperibus: quantò plura desunt regibus? cùm sit illud Flacci verissimum, expertúmque: Quod

Multa petentibus, desunt multa.

Do. Laboriosum negotium, multos filios genuisse.

Ra. Quid sub cœlo mihi non laboriosum dabis? præter unam (ut creditur) voluptatem; quâ tum nihil est in fine laboriosius; nihil, quod tot in animis linquat aculeos: an non legis apud Flaccum, ut

Nil sine magno vita labore dedit mortalibus?

An non audis, quid poëta alius non ineleganter, hâc in parte, luserit? Cùm enim bona omnia gratis nobis donata esse divinitùs pii omnes, uno ore, fateantur, non donata dicit ille, sed vendita, & pretium statuit labores. Sic enim ait:

Laboribus vendunt Dii nobis omnia bona.

Do. Molesta est, tantorum sollicitudo filiorum.

Ra. An non inter veras sententias illa est, non posse inveniri vitam hominis, carentem molestiâ? Nec minus illam; omnem vitam esse tormentum? Quid filii meruere? qui si desint, curæ aliæ subibunt. Crede mihi, quocumque te vertas, quemlibet fortunæ gradum arripias, & labores, & molestiæ, & difficultates vitæ aderunt. Quid lamentis inanibus opus est?

Do. Filiis multis premor.

Ra. Sic dicis, quasi felicitate deprimaris tuâ, & vota prima mortalium tibi cumulatiùs obvenisse, fers graviter: mirum genus impatientiæ.

Do. Quid verò tot faciam filiabus? Quis tot doses expediet?

Ra. Unus est & fœminarum Deus, & marium.

Is &

Is & filios tibi pascet, & filias. Utque illis ingenium, & vivendi artes, sic iis suas dotes dabit. Itaque sic scriptum est: Spera in eo, & ipse faciet: quod in te est, optimum dotis genus fuerit, sic filias formare, ut vel absque dote, recto judicio placere valeant, atque amari. Dotem habuit Romanum Imperium Faustina. Et quod reris, indotatæ castiores, eæque feliciores fuerint? Non facit faustum conjugium dos, sed virtus. Fac, si potes, ut tuarum, non pecunia optabilis sit, sed pudor, sed modestia, sed integritas, patientia, humilitas: his ornatæ gemmis filiæ tuæ, hoc onustæ auro, his ancillis comitatæ, limen adeant conjugum, non divitum, sed proborum; ubi tutior sæpiùs pudicitia, vitáque dulcior, quàm in thalamis, atque atriis regum fuit.

De amissâ pecuniâ.

DIAL. XIII.

Custodi meliùs, si non vis perdere nummos;
Amissis nummis, anxietate cares.

Do. PEcuniam amisi.

Ra. Et cum illâ curas multas, periculúmque perpetuum.

Do. Perdidi pecuniam.

Ra. Et laborem custodiæ, & perdendi metum. Sic perdendo pecuniam, duo bona, unum quodque & præstantius amisso securitatem, & requiem invenisti.

Do. Pecuniam perdidi.

Ra. Bene, si te illa non perdidit: quod jam multis possessoribus suis fecit. Noxia enim pecuniæ forma est: venenosus fulgor, ac pestifer. Itaque, velut serpens squamis aureis placens, mulcendo oculos, animum ferit. Proinde, si hinc salvus es, gaude tibi ablatum, unde infici posses: téque illæ-

ſum inter pericula tranſiviſſe, lætus ſtupénſque recogita. Sin infectus, extirpatam mali cauſam ſcito, quo facilior ad ſalutem reditus ſit.

Do. Amiſi aurum atque argentum.

Ra. Quid cœleſti animo, cum terreſtribus purgamentis: qui viriliùs philoſophantur, argentum atque aurum inter bona non numerant: qui molliùs, bona dicunt, ſed non animi: horum quicquid elegeris, ſive non, bonum, ſive non tuum fuit, æquè nulla tibi eſt materia querelarum. Nam ut omnino bonum dici velis, quod multi, magníque negant viri, non tuum certè, ſed fortunæ bonum, vel invitus dices. Ita nec tu de tuo aliquid, nec de ſuo illa quidem perdidit, ſed tranſtulit.

Do. Amiſi pecuniam.

Ra. Ut non amiſiſſes, ſi tua eſſet, ſic ſi tua non erat, amittere nequiviſti: verè autem non tua, ſed illius erat, quem ſequuta eſt: immò, ne illius quidem, ſed fortunæ (ut dixi) quæ eam, cui viſum fuerit, brevem ad uſum magno ſub fœnore mutuat. Diſce jam tandem à propriis aliena ſecernere.

Do. Pecuniam amiſi.

Ra. Si te adeò non tuæ quoque cruciant jacturæ, tibique vel alienum aliquid demi doles; diſce illa conquirere, quæ tua ſint propria, atque perpetua: quorum & acquiſitio facilior, & poſſeſſio nobilior certiórque. Virtutem ſi quæſieris, non amittes. Vos autem ſapientiæ contemptores, cultoréſque, & amatores pecuniæ facti eſtis. Obſurduiſſe videmini ſalubribus conſiliis, ac monitis, quæcunque per ſanctos, atque eruditos viros contra hanc præſertim humanæ partem inſaniæ, dicta ſunt. Audiſtis Satyricum veſtrum proteſtantem; Nam dives qui fieri vult, & citò vult fieri; atque his dictis addentem:

Sed quæ reverentia legum?
Quis metus, aut pudor eſt unquam properantis avari?

Hanc

Hanc sententiam Hebræorum Sapiens quam paucis absolverat: Qui festinat ditari, inquit, non erit innocens. Audistis alium ex vestris, seu Satyricus sit ille, seu Lyricus, dicentem:

Non domus aut fundus, non æris acervus, & auri,
Ægroto domini deduxit corpore febres:
Non animo curas.

Dixerat hoc externus Sapiens ille brevissimè. Non proderunt divitiæ in die ultionis, & addiderat, quod prodesset: Justitia enim, inquit, liberabit à morte. Cùm ergo pecunia, quam amissam luges, in necessitatibus summis, nec corpori possit opem ferre, nec animos; mirum cur tantopere, vel optari absens valeat, vel amari præsens. His, atque aliis motus orator vester: Nihil est, inquit, tam angusti animi, támque parvi, quàm amare divitias. At Orator Ecclesiasticus: Avaro, inquit, nihil est scelestius, nihil est iniquius, quàm amare pecuniam. Et quàm multorum in hoc unum consentit, immò quàm nullius dissentit authoritas. Frustra quidem prævaluit Sapientium sententiis, vulgi furor. Itaque ut nullum ardentius votum, quàm pecuniæ est, ut ex quâ pendere omnia quæ optantur, persuasum sit; clamant ab adverso doctissimorum voces hominum; clamat experientia, & veritas; clamat vetus & recens exemplorum turba: Magnam pecuniam nulli utilem, multis fuisse pestiferam; cum peccato, ac labore quærendam; cum sollicitudine, ac pavore servandam; cum querelis, ac mœrore perdendam, Dicant pecuniæ amatores, quid vel in his verbis falsi, vel in suis opibus boni sit. Et ut vera sit æstimatio tam laudatæ rei, quid de hoc quisque viderit aut legerit integrum, ac syncerum, spretis vulgi clamoribus, sepositis fulgoribus metallorum, ad memoriam revertatur. Quia verò non omnibus videndi, experiendique sors eadem fuit;

illa animum subeant, quæ famosis ab authoribus scripta, nulli unquam docto legendi, audiendique defuit facultas. Nonne ergò pecuniam peregrinos mores intulisse, & molles divitias turpi luxu, sæcula prius integerrima fregisse? Nonne ipsas quoque divitias, avaritiam, & abundantes voluptates, desiderium per luxum, atque libidinem pereundi, perdendíque omnia invexisse, & scriptum, & re ipsâ sæpe compertum est? Nonne avarum semper egere: Nonne nocens ferrum, ferróque nocentius aurum: sacrámque auri famem: Nil non mortaliâ pectorâ cogere, pecuniæque aspectu, debilitatos spiritus? Nonne aurum per medios ire satellites, & perrumpere saxa potentius ictu fulmineo: atque hinc pudicitiæ simul, ac vitæ insidias provenire? Imbre aureo Danaës expugnata virginitas, & vatis Amphiarai Argolici casus probat, avaræque simul conjugis: una siquidem ruinæ duplicis causa fuit, aurum fatale, quod benè spretum Argiæ, Eriphilæ malè optatum, malè partum, illius penates irrupit, scelerúmque ingentia semina novit? Nonne opes falsas, & caducas; neque præstare posse, quod spondeant; neque lenire animi sitim, sed accendere; neque curas fugare, sed arcessere; neque necessitates tollere, sed augere; verissiméque & propriè dictum:

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Et illud:

Neminem pecunia divitem facit, immò contra:
Nulli non majorem sui cupidinem incussit.

Neque illud minus:

Crescentem sequitur, cura pecuniam, majórque fames.

Atque illud:

Multa petentibus, desunt multâ.

Et permultis eos indigere, qui permultâ possideant: deniqûe

denique quicquid sint, non esse perpetuum, nec longævum quidem, ut quod positum sit in manibus fortunæ, sine intermissione volubilibus subjectum casibus, & saltem morte perdendum. Dives enim cùm dormierit, nihil secum auferet. Aperiet oculos suos, & nihil inveniet: neque id ipsum suum nihil, in quem volet, transferet, quia in imagine pertransit homo: sed & frustrà conturbatus thesaurizat, & ignorat, cui congregabit ea. His, ac mille similibus circumquaque sonantibus doctorum vocibus, hominum obstruxit aures infinita cupiditas, ut jam frustra divitibus hujus sæculi præcipiatur, non sublime sapere, nec sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum, bene agere, divites fieri in operibus bonis. Nam qui volunt divites fieri harum, scilicet, quæ vulgò optantur divitiarum, incidunt in tentationem, & laqueum Diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Non magis hunc audiunt consultorem, quàm qui ait: Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere: divitiæ si affluant, nolite cor apponere. Neque hunc magis, quàm ipsius filium dicentem: Qui confidit in divitiis suis, corruet: neque rursus his omnibus magis illum, qui super omnes est, cujus doctrina cœlestis, nisi ab insanis planéque furentibus contemni nequit: qui profectò divitias, & divitiarum comites voluptates, atque sollicitudines, spinas dixit, semen verborum salubrium suffocantes: dixit hoc, cujus in ore non est inventum mendacium: viva, inquam, hoc dixit veritas. Verumtamen, putas, invenerit fidem in terra? nullam prorsus aut raram. Quas igitur ille spinas, suavitatem unicam, atque dulcedinem mundus vocat. Et, quod ait quidam gemmas, & lapides, aurum, & inutilem

summi-

summi materiam mali, summi omnis materiam boni putant: certatímque omnes, ut summum bonum, præ omnibus appetunt. Jámque in urbium plateis haud ironicè proclamatur:

O cives, cives, quærenda pecunia primum est:
Virtus post nummos.

Atque illud alterius:

Vende animam lucro, mercare atque excute solers
Omne latus mundi.

Sic nondum intellectum Dei munus, sed magnum Dei pauperies opprobrium, jubet quidvis facere, & pati. Verúmque quotidie cernitur, quod ab alio dictum est:

Pars vilissima rerum,
Certamen movistis opes.

Quis enim, quæso, non hodie sceleris insigni præmio, & occasione propositâ:

Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur.

Pone fidos fratres, pone unanimes amicos in consilio, in convivio, in choreâ, dehinc modicum inter illos, non dicam pomum aureum, sed pomi frustum jacta, discordia his olim armis uti solita, gladiis seria, jocíque frangentur. Sicut autem auro nil cœlestiùs quæritur, sic, ut ad rem redeam, nil mœstius perditur. Peccatum nempe ingens, animæ jactura contemnitur, proximúmque illi famæ damnum spernitur, & amissum tempus, inter levia numeratur. Lentè flentur fratres perditi; lentiùs parentes, lentissimè conjuges; sæpe verò lætissimè. Solæ opes flentur acriter; verissimúmque est illud:

Ploratur lachrymis amissa pecunia veris.

Sed multa jam diximus, de quo nunquam satis, nunquam parum, semper minus dicitur: quia pecuniæ ad amorem obstinatis animis, nil dicendo

aliud

aliud quæritur, nisi odium, aut contemptus; quicquid vulgaris obstat erroribus, vel simulatum creditur, vel insanum.

Do. Perdidi pecuniam.

Ra. Experrectus es: te divitem somniabas.

Do. Pecunia, quam amabam, periit.

Ra. Pecuniæ neque amorem, neque odium, sed frugalitatis studium, avaritiæque fugam laudo. Ut amare enim, pusilli animi, sic pati non posse aurum, infirmi est, parúmque sibi fidentis atque auro succumbere metuentis. Magnus ille est, inquit Annæus, qui fictilibus sic utitur quemadmodum argento: nec ille minor est, qui sic argento utitur, quemadmodum fictilibus: ut intelligas, seu vitium, seu virtutem, non in rebus esse, sed in animis: nec amatorem pecuniæ, nec osorem, sed absentis contemptorem, præsentisque dispensatorem egregium, magnum putes. Hanc sententiam, me dictante, scripsit Cicero. Cùm amorem enim divitiarum angusti, parvíque animi dixisset, adjunxit: Et nihil, inquit, honestius magnificentiúsque, quàm pecuniam contemnere, si non habeas: & si habeas, ad beneficentiam. liberalitatémque conferre. Utor in re certâ claris testibus. Et ô utinam mihi, simúlque illis omnibus fides esset. Nusquam enim humanum genus tam incredulum, seu tam surdum esset. Inexhaustus labor hominum, quærendique ardor, terrásque, & maria versans probat avaritia; atque amore, cultúque divitiarum, non modò virtutibus, sed vitæ odium indictum.

Do. Pecuniam magnam amisi.

Ra. Magnum pondus, & durum, & grave simul custodis officium, ut incipiens dixi. Nempe de dominis, vos custodes imperiosa cupiditas fecit: omnia facere, atque omnia pati jubens; sola ut pecunia cumuletur ac servetur. Ita, quæ in opportunitates, usúsque hominum inventa erat; in metum, ac solli-

citudinem versa est. Timere, & angi, & circumspicere, domorum incendia, furum insidias, & servorum fugam, neque aliis prodesse, neque sibi, sed exanime tantùm, & inutile, aurum incubare hæ divitiæ vestræ sunt.

Do. Pecuniam domi dimissam, abstulit, nescio quis.

Ra. Vile, & caducum est, & certè non proprium, quod furto, vel vi eripi potest.

Do. Pecuniam in loculis consignatam, non invenio.

Ra. Dicam tibi, non antiquam rem. Fuit nuper apud Italicos nobilis, & egregius quidam vir, possessionum antiquarum dives satis, ditior virtutum, sed pecuniæ non ita, ut cujus non custos, sed dispensator, ac dominus esse didicisset. Erat illi filius primogenitus, fori negotiis apprimè industrius, qui vigili curâ, & parsimoniâ ingenti, magnas opes, multúmque auri quæsierat: & erat (mirum visu) in patre sene, juvenilis largitas, in juvene filio senilis tenacitas: sæpè illum pater hortabatur, ne suum ingenium fraudaret, ne pietatis oblivisceretur, ac famæ, néve in comparationem auri & decus, & debitum, & naturalia sibi jura vilescerent. Denique ut sibimet, & annosæ matri, & fratribus parvis, & consanguineis, & amicis, & egentibus prodesse aliquando divitias suas vellet. In hos enim usus, non in custodiam tantùm, ac supplicium partas esse dicebat: hoc pater: sed frustra, vel surdo canitur, vel avaro. Contigit tandem pro repub. filium abesse, & cum electis viris ad Romanum Pontificem proficisci, quo digresso, statim pater occasione arreptâ, novis thalami arculæque, clavibus introgressus, thesaurum nulli utile, è latebris eruit, séque, & conjugem, & filios, familiámque omnem exquisitissimè induit, emit equos ornatissimos, vasa argentea, supellectilem speciosam. Ultimo, domum amplam,

amplam, sed minimè cultam, novis auxit ædificiis, & picturis insignibus adornavit, munivítque rebus omnibus, quas liberalis, & lauta, & abundans vita exigit: multa præterea pauperibus dedit. Sacculos verò in quibus aurum illud filii fuerat, arenâ, lapillísque flumineis plenos obstructósque, & obserata omnia, quo quæ prius in statu fuerant, admisit. Quæ cuncta brevissimo tempore gesta sunt, quòd & voluntas egregii senis, & pecunia prompta esset. Redeunti dehinc filio, fratres obvii fuere. Quorum ille occursu hæsit, indumenta, atque habitum miratus, qualem antea non vidisset, quæsivítque cujus essent equi, unde illæ vestes, læti, atque omnium ignari, simplicitate puerili, domini patris esse, multósque alios domi in stabulo substitisse dixerunt: utrúmque etiam parentem, multiplici, ac regio esse vestitu. Magis ille, magísque singula mirari. Inde ubi paternæ domus limen attigit, vix parentes, víxque ipsos parietes recognoscens, nec admiratione jam simplici, sed stupore plenus, atque exstasi, thalamum atque arculam festivus adiit, ubi cùm exterius nil mutatum cerneret, parumper animo conquievit. Et quoniam collegarum præsentia, ac festinatio ampliùs non sinebant, raptim arculam aperuit, sacculísque conspectis solito more turgentibus, atque obstrusis, jam securus abiit: mox negocio publico expedito, domum rediens in thalamo se inclusit, arculam aperuit, sacculósque introspexit, aurúmque in arenam versum reperiens exclamavit. Accurrit pater, & quid, inquit, rei est fili, quid quereris, aut quid fles? Amisi, inquit ille, pecuniam, quam multis quæsitam vigiliis, multísque laboribus, in his sacculis dimiseram, spoliatus tuâ sum in domo, pater. Ad hæc genitor: quomodo ait, spoliatus es, nonne sacculos omnes plenos video? Ille autem gemens: Arena, inquit, pater, non pecunia est. Simul hæc dicens,

dicens, apertos patri sacculos ostentabat. Tum senex, fronte nihil motâ: Quid hinc refert, fili, apud te arenâ, an pecunia pleni sint? Memorabile dictum, præclaráque sententia: siquidem apud multos ociosa pecunia est; nilque agit aliud, nisi quòd locum occupat; atque animum, apud plures malè, atque improbè operosa: apud paucos demum fructuosa est.

Do. Amisi pecuniam, quam amabam.

Ra. Turpi amore relaxatus es. Nam amor pecuniæ, avaritia est. Minus hanc amabis, minus hanc optabis. Nam & illud Satyricum experimento cognitum: quòd minus hanc optat, qui non habet. Optanda autem amissio est magni, & boni, cui inseparabiliter malum majus adjunctum sit.

Do. Amisi dulce vitæ præsidium.

Ra. Quid scis, an amarum potius excidium? Plures multò propter opes, quàm propter inopiam periere.

De Vadimonio.

DIAL. XIV.

Ante oculos damnum est, si fias sponsor amici,
Pro magno reputes, solverit ille, lucro.

Do. VAdimonio exagitor.

Ra. Amissam modò pecuniam querebare: jam projectam quereris. Nonne, ultrò te obligans, pecuniam projecisti? Vulgaris insania plurimorum, qua persacilè, & pecuniam perdideris, & amicum.

Do. Pro altero fidem obstrinxi meam.

Ra. Pro te ipso eam solves: & nil debere, ac sine compedibus agere, quàm jucundum sit, tuo disces incommodo.

Do. Vadem pro amico dedi me.

Ra. Da post hac amicis egentibus aurum, argentum,

tum, vinum, oleum, frumentum, vestes, domos, prædia, consilium, solatium, cum amicis demum omnia partire: unam tibi, habe, nullique unquam tuam dederis libertatem.

Do. Promisi pro altero: jam solvendi dies adest.

Ra. An tu affuturā ignorabas? an te victurum non sperabas? an non hæredem saltem tuum cogitabas, quem spontaneis vinculis involveres? Bene autem habet quòd in caput errantis, pœna redundat erroris. Sentio autem, dilatio te fefellit. Media promissionis inter, ac solutionis diem spatia vanâ mente metimini: quæ, ut reliqua tempora, longa videntur, dum spectes, dum præteriere brevissima. Volant enim horæ, dies, noctes, hebdomadæ, menses, anni, lustra, secula, & quæ distantissima judicantur, in foribus sunt. Itaque, quid in paucorum interstitio mensium nunc stupetis, si aperti essent oculi, clarè quidem multis in sæculis videretis. Sed vos, quasi tempus desiderio vestro pareat, non naturæ suæ, non venturum vobis terminum, nec ituros dies fingitis: atque hâc spe, velut oculis clausis, præcipitium prætervecti, verbo placidi vobis esse videmini; & urbani pro alio promittentes, quasi non verba hæc, & promissa clandestina, mox in publicum eruptura, tumultúsque rerum maximos allatura sint.

Do. Despondi pro amico.

Ra. Amicorum indigentiis, scis præsenti, si quod adest, remedio succurrendum. Non te illaquees, atque in crastinum nil promittas; quod non dicerem, si succurri aliter, quàm promittendo non posset. Nunc quid attinet promittere: quod, si implere non possis, stultè facias, at si possis, supervacuè. Sed vos rerum avarissimi estis, & prodigi promissorum; quasi verò res ipsas, promissa illa non exigant. Quod si dicas, defuisse in tempore ferendæ opis facultatē, fuisse autē de futuro spem, quâ postmodum destitutus sis, Nondum ergo didiceras, ut fallacissima

rerum

rerum omnium ſpes eſt? Nihil invenias, quod tam crebrò vos fallat. Nihil eſt tamen, cui tam cupidè credatis: tam ſubdola, & tam blanda eſt, ita ſe dulciter, ac latenter inſinuat: ſic invita divellitur.

Do. Vadimonio me addixi.

Ra. Credo oblitus illud Thaletis Mileſii celebre documentum: Vadimonio adeſſe noxam: & quid de hoc ille vir ſapiens dixerit, quod memoraſſe non inutile crediderim, quódque in Latinum verſum ab Auſonio ad hunc modum ſonat:

Sponde, inquit, noxa præſto tibi eſt.

Per mille poſſem currere exempla, ut probem prædes, vadéſque pœnitudinis reos: ſed nolo nominatim quemquam dicere. Sibi quiſque verum dicat, & ſecum putet, ſpondere quanto damno fuerit, & malo.

Do. Memet ipſum ſponte obligans erravi.

Ra. Error hic, purgatorio igne, poſt obitum, non egebit: ubi admiſſus eſt, purgabitur: de illorum enim genere eſt, quæ ſuum ſupplicium ſecum ferunt.

Do. Promiſſione me obſtrinxi.

Ra. Solutione te libera: & quem lingua vinclis innexuit, manus ſolvat: proderit vinctum fuiſſe, cùm evaſeris, laqueos ſemper horrebis.

De Temporis amiſſione.

DIAL. XV.

Res damnoſa malis tempus conſumere rebus,
Expendas meliùs, quod tibi nunc ſupereſt.

Do. TEmporis amiſſionem fleo.

Ra. Eſſet hæc eò juſtior, quàm ſuperior querela, quò levior eſt pecuniæ jactura, quam temporis; quòd, nec neceſſaria ad bene vivendum eſt pecunia, & amiſſa, reſtaurari poteſt. Tempus & neceſ-

necessarium, & prorsus irreparabile est, nisi quia nolenti pecunia, volenti autem tempus eripitur: quamvis illud fatear, graviora damna esse, quæ culpa patientis exaggerat. Justam tamen querelæ causam nego, ubi qui patitur, volens patitur.

Do. Nolens ego tempus amitto.

Ra. Quis nolentem cogit, nisi cupiditas occupationum mater? Solum hoc unum vitium, ait Comicus affert senectus hominibus. Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est. Senes hic quidem notat: omnes verò jam senes in hac attentione facti sunt: omnem ætatem, omnem statum, omnem sexum invasit avaritia. Hæc tempus miseris, & respectum vitæ brevis hominibus eripit. In hanc unam rem solliciti, ævum omne consumitis: vestri, & vestrarum pænè jam immemores voluptatum: quæ pestis, si nolentes invadere posset, & nolenti tempus eripi, & justa esset, super pretiosissimæ rei amissione, querimonia.

Do. Non mihi cupiditas tempus extorquet, sed necessitas.

Ra. Quænam, quæso necessitas est ista, quæ tibi eripiat, quod unum ex omnibus tuum est? Ita dico, divitias, honores, potentiam, clientelas, imperia, & quæ sunt ejusmodi, suo jure dat, atque eripit fortuna, tempus invito non eripitur, sed ipsum per se sensim defluit, non utenti, paulatímque consumitur. Nec ante perpenditis, quàm consumptum est: querelæ sonant seræ & inutiles. Fletur temporis amissio, sed siletur culpa.

Do. Me necessitas sola cogit tempus amittere.

Ra. Quæro iterum, quænam hæc tam violenta necessitas, nisi fortè dominorum negociis implicitus, tua negligis: quasi verò non ad hæc te sola cupiditas, & inexplebilis lucri spes impellat. Pone cupiditates proprias dominorum cupiditatibus non parebis. Sed hoc virus immedicabile venis infusum,

ſum, & pererrans viſcera, ſenſum hebetat. Et non ſolum tempus, ſed libertatem, vitámque ipſam non ſentientibus eripit. Quod ſi fortè, nec tuis, nec alienis cupiditatibus, ſed curis honeſtioribus, tuæ Reipub. tempus impenditur, non hæc temporis amiſſio, ſed laudabilis eſt impenſa; rem caram rei omnium cariſſimæ, quæ in terris ſunt, largitus, & viri boni, & civis egregii functus officio es: quamvis non ignorem homines, quicquid, præter avaritiæ ſtudium agitur, vulgò tempus perditum vocare, cum id demum maximè, veréque ſit perditum, quod illi ſtudio tribuitur. Ecquid ſcimus, an tu quoque populariter perditum tempus voces? quod ſi crederem, omiſſâ incurabilis morbi curâ, non jam tempus, ſed te ipſum malè perditum faterer. Nam ſi tempus (quod maluerim) Deo tuo, non dicam, donas, ſed reſtituis: quod ſine verâ non geritur pietate, ingens, atque inæſtimabile lucrum ſcito. Pro parvo enim temporis impendio, æternitatem quæris. Quis unquam mercator permutatione tam proſperâ uſus eſt?

Do. Prorſus alia mihi perdendi temporis cauſa eſt.

Ra. Non intelligo, quam tu mihi cauſam dicas. Nam ſi propter iram, propter mœſtitiam, propter amorem, ſeu aliam animi paſſionem cogi credis, falleris. Omnium eadem eſt ratio, quam avaritiæ diximus, omnes voluntariæ: nulla eſt violenta: quod & ſano patet intellectui, & à Cicerone multis in locis diſputatum, & creberrimè repetitum eſt. Si nil horum eſt in causâ; quid aliud eſt, quàm torpor, & ignavia? Sic ad id revertimur, quod ait Seneca: Turpiſſima eſt jactura, quæ per negligentiam venit.

Do. Ut amittã tempus, mœſta neceſſitas me cogit.

Ra. Nondum capio quid rei ſit. Nam ſi te hoſtis in vinculis habeat, ſi mors inſtet, poſſunt (fateor) actus

actus bonos impedire, sed non pios, sanctósque cogitatus, qui maximè in eo statu eminent, atque effulgent. Quibus enim curis tempus certè non perditur, nescio an alibi usquam minus. Quæ profectò & in dolium Reguli, & in taurum Phalaridis introire possunt, & in crucē Theodori Cyrenensis ascendere. Sic quocunque te verteris, in te unum amissi temporis culpa reflectitur. At vos, ex more, naturam accusantes, quæ volubile tempus fecit; cùm hic non esset æternitas, in omnibus vosmetipsos absolvitis, cùm rei omnium soli sitis. Omne enim ferè tempus perditis, immò projicitis, & quasi rem vilem, abjectámque contemnitis: quòd utinam in virtute saltem, aut gloriâ poneretis, non in summâ semper infamiâ, inexpiabilíque dedecore: quanquam verè quicquid non in eos usus vertitur, in quos datum est, perditum dici possit. Ad hoc sanè nasci hominē, ad hoc enim tempus dari constat, ut creatorem suum colat, amet, cogitet: quicquid hinc excidit, perditur haud dubiè. Videte igitur quantum perditi temporis, quantumque non perditi.

De adverso ludo taxillorum.

DIAL. XVI.

Alea si rapuit nummos, & labile tempus,
Fac revocet cupidas alea nulla manus.

Do. TAxillorum ludo perdidi.

Ra. Nónne tibi dixeram, dum vinceres, fœnus id esse, non lucrum.

Do. Ludo exhaustus sum.

Ra. Hic est ludo illi mos, qui Medicis, perexiguo ingesto, plurimum exhaurire. Crede autem mihi, nunc potiùs gaudendum, quàm dum falso gaudio exultabas. Melior est acris castigatio, quàm blanda fallacia. Illud te lucellum ad ludi voraginem vocabat, hoc te damnum inde retrahet. Satius est turpi

freno rectum iter agere, quàm habenis aureis præceps in devium agi.

Do. Amisi in ludo taxillorum.

Ra. Vicisti in ludo morum, si quid egeris, profundiùs attendisti: alioqui morbo insanabili frustra remedia cogerentur, si ab hoc baratro, nec te damnum revoçat, nec pudor: ubi rebus nil proficitur, nequicquam verbis aggrediare.

De Sponsâ alteri adjudicatâ.

DIAL. XVII.

Esto animo forti, tua si tibi sponsa negata est:
Nam, quæ te cruciet, semper habere potes.

Do. SPonsam mihi sententia judicialis eripuit.

Ra. Ast aliis fraus, aliis vis aperta.

Do. Judiciali sententiâ sponsam amisi.

Ra. Quidam dolis, ferro alii, quidam (quod fœdissimum genus) auro ipsas conjuges amisere. Nihil proprium est domini: hinc furta, & insidiæ, hinc rapinæ, hinc preces, hinc pretia, hinc ultimæ rerum mors: per hanc rotam temporalium bonorum dominia volvuntur: quodque est unius, fit alterius, mox ad alios transiturum: quod si in rebus utilibus ferendum, in damnosis, ac gravibus plaudendum est. Quid miri autem volvi humana? homo ipse volvitur, & non stat: sed, ut scriptum est, quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. Tu sponsam quereris amisisse: qui fugiendo, & in horas decrescendo, assiduè te amittis.

Do. Sponsam in judicio amisi.

Ra. In campo alii: tutiùs est jure congredi quàm bello: legibus decertare, quàm gladiis: legisti apud Virgilium, inter illos Laviniæ competitores, quanta lis, & quis belli finis? Victorem sponsâ sequitur, victum mors, tibi sponsa perdita, salva est vita.

Do. Ju-

Do. Judex me privavit sponsâ.

Ra. Adulter, aut raptor forsitan te privasset. Levius est sponsam amisisse, quàm conjugem. In illâ enim spes perditur, in hac, res. Minor est autem speratæ, quàm possessæ rei; sive ut aliter idem, levior spei jactura, quàm rei.

Do. Amisi sponsam in judicio.

Ra. Non amisisti: sed tuam non esse didicisti.

Do. Amisi sponsam.

Ra. Qui amittit conjugem, multiplici ægritudine liberatur: at qui sponsam, præservatur: utrumque bonum, sed secundum melius. Quid ni autem sit melius, nullum pati vulnus, quàm inflicto vulneri remedium invenisse? sed vos animorum impulsu (ut Satyricus ait) & magnâ, cœcâque cupidine ducti, conjugium optatis, quod adepti perpetuis tædiis, & immortalibus agitetis querimoniis, & tum facti pœniteat, quum non factum esse, non potest, quúmque inefficax pœnitentia, & inanis est.

Do. Sponsam, & spem prolis amisi.

Ra. Noli lamenta miscere. Illa enim pars est altera præcipitis mortalium voti. Sic enim ait: Conjugium optatis, partúmque uxoris. At non semper placiturâ, sed profuturâ dant superi. Tenes apud Apuleium Medaurensem, ut latronum lapsa in manus misella illa virguncula, unam trivii in partem, ubi periculi plurimum, loro flectit eum, cui insederat, asellum: ille in adversum nititur, quia securum iter erat, & incautam puellam in suâ damnâ tendentem, tacitus arguit, quibus ita luctantibus, latrones, quos evasisse videbantur, interveniunt, à quibus in captivitatis miserias virgo, in suam perniciem studiosa, retrahitur? Haud absimilis inter divinam providentiam, & humanam stultitiam, de itinere vitæ hujus est quæstio. Illa futuri præscia, eò vos agit, ubi dulcia, & secura sunt omnia. Hæc obnititur cæca quidem, & miseriis

suis favens. Inter moras sæpè, quæ vitari poterant, obsequendo, & credendo, inopina vos mala corripiunt.

Do. Succubui in judicio, & amisi sponsam.

Ra. Dignus es vicisse. Nam duobus de unâ muliere certantibus, qui mulierem habet, is perdidit: qui vicit, is est victus, qui vincitur, is est victor, & liber.

De Vxoris amissione.

DIAL. XVIII.

Vtile consilium Paulus dedit, excidit uxor,
Non quæras aliam, sic bene liber eris.

Do. Uxorem heu perdidi.

Ra. O præposterum ingenium, stupendúmque hominem, qui uxoris in funere lugeat, saltet in nuptiis.

Do. Uxorem perdidi.

Ra. O demens, hymenæum cane. Nunc est tempus, coronatum, vinctum vidimus, dignioribus jam sertis accingere. Magno prælio vicisti, & longâ obsidione liberatus es.

Do. Uxorem perdidi.

Ra. Sic dicis, perdidi, quasi qui febrem perdidit, aut scabiem. Interdum lucri species est perdere.

Do. Uxorem perdidi.

Ra. Nunquam tibi fortassis opimiorem quæstum una lux attulit. Quantis compedibus elapsus es, quanto naufragio enatasti!

Do. Sed uxorem bonam perdidi.

Ra. Solent id quidem omnes dicere, & qui contrarium sciunt. Ego autem, etsi bona uxor, vel omnino mulier bona, rarum, mirúmque animal sit in terris; vitandæ tamen altercationis causa, permiserim uxorem tibi, qualem dicis, amissam. Neque ideò respondebo, quod olim, dum hæc eadem

quæ-

quæstio ageretur, apud Senecam, respondi: Posse te aliam bonam; vel si feceras, facere; vel si inveneras, invenire. Muto sententiam. Nolo te sæpiùs rem periculosissimam retentare: quòd, etsi semel bene cesserit, stultè repetitur. Citiùs centum sui similes mulier mala, quam unam bonam reperiet. Quamobrem, qui malam habuit, similem timeat. At qui bonam, similem ne speret: sed uterque pariter, ille adversitatem cumulare, hic prosperitatem suam deformare caveat. Sic in omnem casum secundo conjugio abstinendum. Tu nunc ergò: si, ut ais, bonam conjugem amisisti, præterito potiùs gratulare, quàm futuri spem concipias: neque, quòd puppe integrâ littus attigeris, crebrò naviculam ventis credas.

Do. Conjugii vinculum, quo tenebar, mors dissolvit...

Ra. Noli te rursus innectere: cogita, quàm optabilis, quamque incomparabilis sit libertas, & consilium Ciceronis amplectere: Qui uxorem vivacissimam, & adversus quam, frustra mortis auxilium, expectandum esset: dum repudio dimisisset, hortantibus amicis, ut aliam duceret: Non posse simul se uxori & sapientiæ studio dare operam, respondit.

Do. Uxorem bonam perdidi.

Ra. Quid si hoc etiam non jactura, sed lucrum, & magni fuga periculi est? Ut enim sit bonam reperire, constantem ubi quærimus? Notum illud summi vatis?

Varium, & mutabile semper
Fœmina.

Do. Uxorem bonam, ac juvenili ævo floridam amisi.

Ra. Parum ne igitur noti fœminei mores sunt? Quàm multas pudicissimas adolescentulas, impudicas, ac lascivias anus vidimus. Ardor nempe libidinis,

bidinis, quoties vetulæ ossibus incubuit, quasi ignis in ligno arido violentiùs æstuat. Vel instantem ergò vitæ mutationem, vel ut inde periculum non esset, venturæ utique senectutis pondus, ac fastidium declinasti. Grave juvenibus conjugii jugum, senibus gravissimum, durum, importabile.

Do. Amisi juvenem uxorem.

Ra. Seu proles ex conjugio quæritur, seu voluptas, quorum alterum mariti est, alterum adulteri: ad utrumlibet aptior juventus. Sive his autem ab uxore perceptis, sive eorum altero, eò illam pervenire optabas, ubi inhabilis ad utrumque esset: sive ad hæc naturâ inhabilem, senio fieri posse habilem sperabas: quid, nisi votum supervacuum spes insulsa est?

Do. Amissâ dulci conjuge, solus sum.

Ra. Invidiosa verò solitudo est, malis caruisse comitibus. Vacuo nihil est mollius cubili, nihil durius occupato animis dulces somnos, & vigilias honestas amantibus, honestúmque aliquid altúmque versantibus. Nil egregiis cœptis infestius muliebri consortio. Nec me fugit, quod adversus hæc dici solet ab his, quos miseriæ delectent suæ: matrimoniorum, inquiunt, expertes, matrimonia condemnant. Et, ut est in proverbio vulgari: Uxorem verberat, qui non habet. Ego contrà, nullos de conjugio queri solitos audivi, nisi qui sarcinam conjugii pertulissent.

Do. Conjugem amisi optimam.

Ra. Et quæ optimæ, quæque virorum amantissimæ videntur, zelo, ac suspicionibus aliquantò cæteris acriùs inardescunt, quo incendio conflagrare pacem domesticam, est necesse. Quorsum igitur querelæ? Perdidisti uxorem, invenisti libertatem, cælibatum, pacem, somnum, requiem. Jam tranquillam sine litigio noctem ages.

Do. Sine uxore sum.

Ra. Et

Ra. Et sine adversario jam tui, rerúmque dominus tuarum esse incipis. Ante lucem lectulo matutinus domo egredi, vespertinus regredi, solus, aut cum quibus voles, totos dies agere, nullo rationum exactore, permitteris.

Do. Uxorem perdidi.

Ra. Perdita dudum, ac repudiata requies in cubiculum revocanda erit. Illâ tibi uxore qualibet utilior comes.

Do. Uxorem bonam, ac decoram perdidi.

Ra. Stulti est, compedes suas, quamvis aureas, amare.

De importunâ Vxore.

DIAL. XIX.

Est mala crux, conjux mala, crux tamen illa ferenda est,
Quâ, nemo, nisi mors, te relevare potest.

Do. Uxorem patior molestam.

Ra. Feliciùs amisisses. Atqui modò perditam querebare.

Do. Uxorem patior inquietam.

Ra. Primo labori venia forsan, aut miseratio, secundo non nisi odium debetur, & quem una uxor non castigat, dignus est pluribus.

Do. Infestam patior uxorem.

Ra. In aliis utcunque fortunam culpes, in uxore autem, præsertim alterâ, non alium, quam te ipsum hoc tibi malum tu fecisti.

Do. Uxorem patior procacem.

Ra. Udas succende paleas, tegulas frange, de reliquo provisum tibi est; ita verò cumulatæ, quæ te domo pellant, aderunt fumus, stillicidium, atque uxor.

Do. Perfidam patior uxorem.

Ra. Jam periculo res non vacat. Uxor Agamem-

nonem, uxor Africanum morti dedit: ut Amphiaraum, ut Deiphobum, ut Samsonem sileam, aliósque, quos numerare longum est. Illi quidem prorsus innumerabiles, quos uxores, nec mori cogunt, nec vivere patiuntur.

Do. Mala mihi notissima explicas; remedium quæro.

Ra. Erunt, qui suadeant, ut castiges & pravos mores ad rectum revoces; totum te huic uni negocio impendas. Ego autem quid? castigandam uxorem, si castigando proficias, non nego: si id frustra est, sola restat patientia: hanc amare; quodque invitus faceres, volens fac. Est Varronis Satyra, Menippeam vocant, de officio mariti. Ibi de hac re illius docti viri consilium breve, sed efficax his verbis expressum leges:

Vitium uxoris aut tollendum, aut ferendum est.

Hic tollendum ponit, pro, corrigendum, & dicti ratio brevis quoque, sed elegans, hæc affertur.

Qui tollit vitium, uxorem commodiorem præstat, qui fert, sese meliorem facit.

Quod dictum scriptores alii sic interpretati sunt: ejusmodi vitium uxoris, si corrigi non possit, ferendum esse, quod fieri à viro salva possit honestate; quòd vitia nempe, flagitiis leviora sint: eámque, non aliam sententiam fuisse Varronis.

Do. Procax, & morosa est uxor.

Ra. Fer mores, si immutari nequeunt, & qualiter foris vivas, domi disce cum Socrate: & si ille duas simul pertulit, alii plures, uni tu ne succumbas sarcinæ.

Do. Molestam uxorem habeo.

Ra. Cui verò non possit uxor molesta contingere, nisi qui se nuptiis constanter abstineat, cum & Adriano principi, & quo nil altius, nil mitius Augusto, Sabina illi, huic Scribonia, utraque conjunx

dura,

dura, & perversa, moribúsque asperis, digna repudio. Et Catoni Censorio tam rigidi, támque invicti viro animi, cùm Paula quædam violenta uxor, ac superba contigerit: quod mireris, humili etiam ortâ progenie, ne quis hominum speret ignobilitate, vel inopiâ, vel omnino aliter, quàm perpetuo cælibatu, conjugii subterfugisse molestias: sed quas fuga non evaserit, patientiâ perferendas sciat: nec luctando, nec calcitando se torqueat, ac jugum sponte susceptum jactabundus exasperet.

Do. Importunam prorsus, & indomitam fero uxorem.

Ra. Bene ais, ferendum est enim quod deponi nequit, etsi premat.

Do. Molestissimam habeo uxorem.

Ra. Habes unde patientiæ laudem quæras, unde discas requiem optare: unde peregrinari ames: reditúmque oderis: ubi vocem exerceas, ac bacillum.

De raptu Conjugii.

DIAL. XX.

Aufugit conjunx, gaude, tibi lerna malorum,
Fugit, nam talis nulla fidelis erat.

Do. Uxor mihi præripitur.

Ra. Violentum òmne molestum patienti, fateor. At res ipsa, si per te illam æstimes, quàm, quæso, tantæ molestiæ causam habet? Cùm profectò, si importuna est uxor, ejus amissio magni oneris sit levamen.

Do. Rapta est conjunx.

Ra. Si incommodum corporis curanti, præmium debetur, quid non levanti animi languores, ac molestias debeatur? Si quis tibi medicus tertianam febrem abstulisset, & gratiam illi haberes, & pretium dares; quid nunc facias continuam auferenti?

Do. Raptâ est uxor.

Ra. Nescis quid raptori debeas: cura ingens, indecisúmque litigium, unà cum conjuge forsitan, & grave periculum tuæ domus limen excesserit. Multi perierunt, qui vixissent, si vel raptu, vel aliter conjugibus caruissent. Inter vitæ mala, nihil pejus, quàm intestina discrimina.

Do. Raptâ uxor abiit.

Ra. Si coacta ivit, ignoscito: at si volens, uno actu duplex tibi quæritur vindicta. Nam & adultera suum ad raptorem abiit: & ille tum virus suam transtulit in domum. Qualem enim mœcho speret, quæ talis fuerit marito?

Do. Uxor cum raptore libens abiit.

Ra. Sine paululum. Alteri quidem alterius fastidium non longa dies attulerit. Si ante flagitium cogitarent homines, non eò usque præcipites ad peccandum essent. Nunc fervidos appetitus sera damnat pœnitentia. Nil nisi post factum cernitis: à tergo oculos habetis: cæca frons est.

Do. Raptâ est uxor mihi.

Ra. Hoc genus injuriæ, nec reges evadere potuere: & Siphaci Massinissa, & Philippo Herodes suam abstulit.

Do. Raptâ est mihi conjunx.

Ra. Quod semel tibi, bis accidit Menelao.

De Vxore impudicâ.

DIAL. XXI.

Pungit adulterium petulantis conjugis? aufer:
Durum discordes est habitare domos.

Do. Impudica uxor domi est mihi.

Ra. Mallem rapta esset, aut etiam importuna, moribúsque asperis potiùs, quàm lascivis, ac turpibus. Ferenda tamen omnia, ingenti nisu, ingen-

gentíque animo, & rerum mortalium contemptore: innumerabiles sunt hominum miseriæ, quibus omnibus una virtus objicitur.

Do. Impudica mihi est uxor.

Ra. Pudicitia insignis imperiosas efficit matronas. Nihil metuit, quæ sibi nihil est conscia. Huic malo igitur, hoc saltem boni inest: esse jam molesta minus incipiet, minúsque insolens. Læsa enim conscientia, fœmineum premit animi tumorem, & sæpè obsequentior in reliquis viro est, quæ se meminit impudicam.

Do. Lasciva est uxor.

Ra. Non mirandum, si formosa: non curandum, si deformis.

Do. Uxor impudica est.

Ra. Pulchra dum limen uxor subit, subire debet animum illud Satyrici:

Rara est adeò concordia formæ,
Atque pudicitiæ.

Nam si turpis insaniat, propè gaudendum est, caussam adesse divortii.

Do. Adultera uxor est.

Ra. Adulterium sæpè quidem æquè ardentius expetiti conjugii, sæpè unum alterius adulterii pœna est, eóque justior, si multorum. Cogita an tu unquam aliis feceris, unde hoc tibi fieri ab alio nunc dignum sit. Injusta enim, atque impudens est querela pati, quod fecerit, indignantis. Et ab alio exspectari, alteri quod feceris, lex moralis jubet. Et facere aliis, quod tibi ab aliis fieri velis, sanè adeò digna est, ut illud profani etiam, cogente sententiæ gravitate, atque æquitate, laudaverint. Sed mortalis petulantiæ licentia, legum salubrium abrogatrix, omne fas, nefásque confundit. Itaque passim adulteri occursant, qui cùm thalamos vicinorum conjugiáque fœdaverint: suas interim conjuges,

juges, vel in publico cerni nolint: & , si quis in illas oculum deflexit, insaniant. Sic severus aliis, sic indulgens sibi, sic iniquus rerum arbiter quisque est.

Do. Conjugalis mihi fides frangitur.

Ra. Vide ne tu hanc aliis, non maritis tantùm, sed uxori tuæ fregeris. Nam sunt, qui ab uxore exigant, quod non præstant, qui lasciviam suam titulo urbanitatis excusent, alienam, ut gravissimum scelus, severissimè punientes: qui cuncta sibi cùm permiserint, cuncta aliis negent. Iniquissimi judices, qui de pudicitiâ judicent: impudici impunè passim agunt omnia: & ceu soluti legibus, vagâ libidine rapiuntur. Uxor oculum parumper inflexerit, adulterii rea fit; quasi verò domini, non mariti ipsi quidem; illæ autem non uxores, divinæ, atque humanæ domus sociæ, sed captæ ex hostibus, aut emptæ pretio sint ancillæ. Cùm etsi obsequii plusculum, fidei nihil, plus tua tibi conjunx debeat, quàm tu sibi. Par debitum, æquus amor, mutua conjugii fides est. Non excuso uxores, viros arguo, primámque illis culpæ partem tribuo. Persæpè enim uxori dux, atque exemplum lasciviæ vir fuit: & inde mali processit initium, unde remedium debebatur: quamvis autem pudor fœminæ proprius, viro certè prudentia, atque constantia sua esse debet. Itaque omnis in viro, quàm in muliere dementia, & animi levitas eò est fœdior, quò viro debita magis est gravitas.

Do. Conjugis adulterio mœstus sum.

Ra. Usitatus dolor, vetus injuria, nec minus crebra: vix crebrior conjugii, quàm adulterii usus est. Denique hoc est, quod (ut ait quidam) nec permitti, nec prohiberi potest: quia scilicet alterum honestas, libido alterum fieri vetat. Tu ne tibi ergò fœminam unam tuam totam, atque integram voluisses, quod nec ferocissimis tyrannorum nec re-

gum

gum maximis potuit, tuâ ætate, contingere, nec priore potuerat? Mitto recentia, ne quos fortè præsentium offendam. Tutius est Herculem ferire, quam villicum. Nec verò cuncta veterum attingam. Formidatissimorum summorumque hominum famæ parcam: nosti autem: hisque vel in silentio gemitum tuum frena: alioqui urbem lustra: scrutare viciniam: dextra lævâque aderunt, qui vel neglectum genium, calcatámque thori fidem lugeant, vel ignari soli, vulgò noti decoris rideantur. Crebriora illa quidem nunquam non auribus modò, sed oculis, quocunque terrarum perrexeris, defutura. At majoribus, major inest consolatio. Reges cogita quos vidisti, ac terrarum dominos: dehinc scriptis, faméque cognitos recordare. Respice & Arthuri fabulam, & historias reliquorum. In mentem redeat Olympias Philippi? Cleopatrà Ptolomæi: Agamemnonis Clitemnestra: Menelai Helena: Phasiphaë Minois: Phædra Thesei. Néve ipsam urbem Romam olim quoque, dum quoddam quasi pudicitiæ templum esset, mali hujus expertem credas, redeat ad memoriam Metella uxor Syllæ illius, qui, si ejus nosset adulteria non tantùm Romæ, pérque omnem Italiam vulgata, sed quæ Athenis etiam per Græciam cantabantur, minimè (ut arbitror) felicis nomen, sibi prorsus indebitum, usurpasset. Post hanc Julia Agrippæ, quàm hinc à flagitio viri virtus, hinc majestas patris absterruisse debuerat: simulque hujus filiâ, & nomine, & lasciviâ matri par: harumque seu vitæ, seu fortunæ vestigiis hærens Julia Severi, non sat pudicitiæ faustum nomen. Quid Domitiani conjugem Domitiam? Quid Herculanillam Claudii: seu quando hic adulterarum fortunatus conjugum princeps fuit: ejusdem Messalinam, summum imperii, probrum, loquar: quæ socordem virum, ac Cæsareum deserens cubile, noctu lupanaria circuibat illa faciens

quæ referre pudor prohibet. Quid has ego? Quidve alias ſtringam? Seu quis fornix Auguſtis meretricibus non auguſtus ſit? quarum commemoratio, fateor, nec honeſta eſt, nec ullâ ex parte adulterii crimen levat, quin potiùs gravat. Habet tamen haud ſpernendam conſolationis efficaciam ſimilitudo conſpecta miſeriæ, ac paritas ærumnarum: non quòd alieno quiſquam, niſi malevolus delectetur malo: ſed quòd humilioris fortunæ hominem indignanter pati, quæ toties mundi dominos paſſos novit, vel non ferenda mollicies, vel ſuperbia videatur. Toleranda cuique ſua ſors: illa æquiùs, quam communem parvis conſtat ac maximis, invidioſiſſimiſque mortalium. Proinde non hominibus tantùm nuptas, ſed Deo etiam diſpenſatas, in hæc flagitia labi ſolitas vides: ac (proh pudor) nec tanti ſponſi reverentia, infelicem, præcipitémque animam frenat. Cui autem parcet effrenis, ac rabida libido, quæ nec cœlo parcit, nec cœleſtem metuit vindictam? ſeu quibus abſtineat, quæ nec Deo ſacris corporibus abſtinendum cenſet? Nec verò tantùm hac ætate monſtra hæc tam fœda libidinum cernuntur; quamvis nulla unquam, recto judicio, fœdiora eſſe potuerint, læſique majoribus iram merita: ſed ævo illo, quo ita prodigum ſcelus erat, ut nunc virtus viſa equidem, ac impunitam noſcuntur. Virgines ipſæ Veſtales, quarum exactiſſimæ caſtitati Tribunitiam, ac Cenſoriam poteſtatem ceſſiſſe non puduit, quas ſuorum triumphantium Curribus inſediſſe, ne à quoquam fortè triumphus impediretur: quas poſtremò noxios, caſu obvios, à ſupplicio retraxiſſe, legúmque, & capitalis ſententiæ vim fregiſſe, ſolâ virginitatis majeſtate comperimus: quarum præterea, ex diverſo, non facinus tantùm turpe, ſed habitus, aut ſermo liberior, pœnâ gravi, atque infamiâ non carebit: & honoris tamen, & decoris immemores; & erroris,

ris, inceſtive; damnatæque, & defoſſæ ſub terram vivæ, per hiſtorias occurſabunt. I nunc, tot exemplis, & tam claris, & tam ſacris obrutus, in tantâ pudicitiæ ruinâ. Tot probris illuſtrium concuſſam, paululum humilioris cubiculi fidem defle.

Do. Uxor adultera eſt.

Ra. Id nonnullis mutandæ in melius vitæ causâ fuit: qui maritali compede liberati, rejectóque gravi faſce, ire altiùs cœperunt. Quid te vetat conjugis fœditatem, primum quoque tibi gradum facere, ad vitæ liberioris aſcenſum? Sæpè & pondus, ſæpè & comes pedes expeditiſſimos retardavit. Ibis ociùs quocunque decreveris ſolus ac vacuus.

Do. Turpitudine uxoris infamor.

Ra. Ex alieno peccato damnum, dolórque naſci poteſt, non infamia; ſicut ex alienâ virtute, gaudium, non gloria. Tua te virtus, aut vitium glorioſum efficiet, aut infamem.

Do. Conjugis uror infamiâ.

Ra. Vel ſile, vel fuge, vel ulciſcere. Medium fecit ille vir ſanctus, nactus de ſimplicitate cognomen: & profectò primùm, molle nimis, tertium prædurum: medium honeſti, humaníque conſilii videatur, his præſertim, quorum media itidem eſt fortuna. Nam ſuperbis potentibus fruſtra lex ponitur. Voluntas, Libido, Ira, Impetus, hæ potentis inſolentiæ leges ſunt. Omne vulnus ferro reſcindendum putant. Multa ſunt tamen, quæ non ferro egeant, ſed fomentis.

Do. Impudica eſt uxor.

Ra. Si pati eligis, ætas fortaſſis illam franget, & labor, & filii, & morbi, & rei familiaris anguſtia. Quibuſdam frenum utile pudor fuit.

Do. Uxor infamis abiit.

Ra. Opta ne redeat, ne abierit ſerum votum.

Do. Vxor adulterum eſt ſecuta.

Ra. Mallesne tuum in cubiculum adulterum induxiſſet?

duxisset? hic saltem pudor impudicæ fuit, turpem vitam procul agere: pepercit oculis, erubuitque præsentiam tuam. Impudicitiam potes accusare, non fugam.

Do. Fœda uxor abiit.

Ra. Si de hoc doles, dignus es, ut manserit, dignus ut redeat.

De Uxore sterili.

DIAL. XXII.

Cùm nati luctum pariant persæpe parenti,
Uxorem sterilem præstat habere domi.

Do. STerilis uxor est mihi.

Ra. Unum conjugalis incommodi remedium. Sterilitas obsequiosas facit, atque humiles: quæ plurimos parit, jam non uxor creditur esse, sed domina. Sterilis autem flet & tacet: & an non Helcanæ meministi?

Do. Uxor mihi sterilis obtigit.

Ra. Modò de conjugis impudicitiâ querebaris, nunc de sterilitate conquereris. Atque si ea querimonia justa fuit, hæc injusta est. Expedit impudico viro, ut sterilis uxor sit: non pascet filios alienos, quod est in omni uxoris injuriâ, ac fœditate durissimum: si miserum uxor adultera, miserrimum & fœcunda.

Do. Uxor est sterilis.

Ra. Quid ergò tu puerperam ejulantem audire, & nutrices litigantes, & vagientes infantulos maluisses? Sterilitas omnia tædia hæc submovit.

Do. Sterilis uxor est.

Ra. Vide (ne quod multi faciunt vitium tuum alteri objicias. Multæ uni viro nuptæ visæ steriles, nuptæ post aliis, peperêre.

Do. Sterilis est uxor.

Ra. Quid scis, qualem tibi filium pareret, si fœcunda

cunda esset. Quarundam partus, fœcunditatem odiosam, & sterilitatem fecit optabilem. Non tulisset Imperium Romanum portenta illa feralia, Cajum Caligulam, Neronem, Commodum, Bassianum, si Germanicus, si Domitius, si Marcus Antoninus, si Septimius Severus, aut nullas uxores, aut steriles habuissent.

De Filiâ impudicâ.

DIAL. XXIII.

Filia si quando lasciviat, excute mentem;
Fac agat aßiduè, quo teneatur, opus.

Do. DElicata nimis est filia.

Ra. Duas se habere filias delicatas, sed ferendas tamen, Rempub. scilicet & Juliam, dicere solitus fertur Augustus Cæsar: Juliæque animum lætum quidem, usque ad speciem procacitatis, sed reatu liberum. In utrâque tamen, ita sentiens Princeps sapientissimus, fallebatur. Nam & Respublica jam pridem ab illâ suâ priscâ virtute fornicari cœperat; & filia non tam delicata, quàm probri solum patrem latentibus, deformata erat: quæ tandem (serò licet) erupere: secundum tamen hanc sententiam, delicata potest esse filia, sed pudica. Quod ut permiserim, negari illud certè non potest: Pronum, & breve iter ad impudicitiam, esse delicias.

Do. Filia lascivire incipit.

Ra. Occurre principiis dura ferro, tenera digitis convelluntur. Qui sibi, vel alteri habitum quærit, à teneris annis incipiat. Facilè & tractantur mollia, & flectuntur.

Do. Lascivire incipit filia.

Ra. Lautas dapes, & vestes illi molles, ac fulgidas, annulósque, & armillas detrahe, & quicquid est aliud, quo & ipsa sibi placeat, & placere aliis stu-

studeat: objice illi domesticas curas, pensa, acus, & colos, & si quid est operis, quod suaves, ac molles manus in callum duret. Seduc eam à spectaculis, à concursu populi. Festis etiam diebus illam domi contine. Nullum vagis, ac discolis cogitatibus tempus linque. Occupatio, & labor, & incultior habitus, & victus asperior, & secessus, inque unum aliquid jugis intentio: ad hæc testis carus, & verendus, frequens admonitio, dulces minæ, &, si quando res exigat, asperæ. Hæ sunt castitatis, adversus impudicitiam, seræ, ac vectes, qui & insultantes ocioso animo passiones arceant, & ingressas ejiciant.

Do. Filia impudica est.

Ra. Ecclesiasticum consilium: Super filiam luxuriosam confirma custodiam, ne quando faciat te in opprobrium venire. Etsi autem nihil penè tristius pati possis, modò tamen paterni officii nihil omiseris, est unde mœstum te soleris. Tuus enim potest esse dolor, sed non pudor, nec crimen. Nam præcipitem in libidines animum frenare, difficile est valde: &, nisi Deus ipse manum adhibeat, impossibile homini. Tantus est enim impetus, támque effrenis, ut contra eum frustrà sæpenumero parentes, frustrà & fratres, frustrà etiam ipse vir laboret: neque id mirum, cùm sit scriptum: Aliter non possum esse continens, nisi Deus det. Néve hinc pudicitiæ excusatio ulla sit, dat hoc Deus piâ fide poscentibus, quódque in se est, annitentibus, ac scientibus, cujus sit hoc donum: ritéque & ipsum æstimantibus, & authorem.

Do. Filiâ adulterâ est.

Ra. Si nupta, habes participem generum doloris: habes & ipsum Cæsarem Augustum, & injuriæ comitem, & ultionis exemplum.

De ad-

De adventitio dedecore.

Dial. XXIV.

Immeritò si quid pateris, perferre memento,
Immeritus laudem, crimen habet meritus.

Do. Alieno crimine infamor.

Ra. Dicebam modò, & sic est: Alieni te criminis dolor attingere potest, non infamia: verum loquor. Falsa enim ut sit dura, durabilis non erit: & infamiam, & gloriam, ut longæva sit, tuo tu quidem ex agello animi, propriâ vitem falce messueris.

Do. Alieno crimine mœstus sum.

Ra. Credo hercle. Esto autem tua lætus innocentia: nisi magis alieno tangeris, quàm tuo: non ut patrimonii hæreditas, sic & famæ est: &, si esset, repudiari posset. Onerosam & infamem hæreditatem adire, nemo cogitur. Nunc (ut dixi) nominum successio nulla, nulli agnationum, aut cognationum gradus: hac in re, seu tu clarum tibi, seu tu suscum nomen optaveris, à te illud, non ab alio petendum erit: tuis est opus meritis, quandoquidem alienis, nec fœdari potes, nec ornari. Quid tabellionem aspicis? Quid testantem? Quid amantissimo, clarissimóque seni tuo fidis? seu quid horres obscurum? nec verum decus inde, nec dedecus. Non legatur fama, sed quæritur.

Do. Meorum gravor infamiâ.

Ra. Immò quidem tua te premit opinio humanæ miseriæ radix ingens. Pone illam, falso fasce levaberis.

Do. Meorum criminibus infamor.

Ra. Nego id quidem fieri posse: sed ut fatear: præstat tamen alienis te flagitiis infamem esse, quàm alios tuis. Multò est enim gravius peccati pondus, quàm

quàm infamiæ: ubi peccatum, illic miseria vera est. Contra autem, falsa infamia, veræ miseriæ nihil habet: falsa vero gloria plurimum: plebeios licet animos illa pungat, hæc mulceat.

Do. Meorum infamiâ non tangi nequeo.

Ra. Tangi pium: sterni miserum. Proinde, dum reliquiæ spei sunt, summo studio, tuorum famæ, atque inde susceptæ perturbationi tuæ, consule. Si spes omnis abierit, illis omissis, sollicitudinem, atque angores deponendos censeo. Nam & in cassum niti, & tristitiæ materiam aucupari, par dementia est.

Do. Servilibus probris notor.

Ra. Materiam patientiæ pœnam luis: cùm diluere notam possis, scelerum pulsis authoribus.

Do. At meorum, qui tam facilè pelli nequeunt, uror probris.

Ra. Quorum, quæso? Jam parentum castigatio filiis, nullo jure, permissa est. Inde tibi igitur nihil infamiæ: quin potius, recto judicio, quasi quidam fulgor ex tenebris nasci potest. Nam cum virtutis proprium difficultas sit; multo difficilius est obscuris, quàm claris ducibus rectum iter tenuisse. Sin uxoris, quid hic verò te agere oporteat, & quorum pro remedio meminisse, paulò supra monui. Si natorum, respice qui viri, quos filios habuere. Fabius Maximus, ac Scipio Africanus, & Pompejus Magnus, (non enim imperii, atque opum, sed ætatis, & gloriæ sequor ordinem) quem aut Vespasianus ultimum, aut Aurelius Antoninus unicum, aut Severus primum: quos in genere alio, Hortensius, ac Cicero. Quam postremo filiam Augustus Cæsar. Aut quem filium Germanicus: magnâ de luce, magnas tenebras videbis, & intelliges, hoc prolis infortunium nescio quidem unde, sed in maximam quamque familiam suo jure, familiariùs scandere; & cuique suas vomicas domi esse, vel ignotas viciniæ,

ciniæ, vel neglectas: nec fratrum, nepotúmque deerant exempla. Illa posui, quorum, quò propior, eò gravior videri pudor solet. Omnium una est regula. Alterius, quisquis ille sit, maculas, invito alteri, nec affigi posse, nec hærere.

De Infamiâ.

DIAL. XXV.

Peccatis propriis, quando tua fama laborat,
Enitere, probo nomine restituas.

Do. MEâ premor infamiâ.

Ra. Timui, tuâ ne conscientiâ premereris.

Do. Infamiâ premor gravi.

Ra. Si justam, non infamiam, sed infamiæ causam defle. Sic injustam, errores hominum alto animo proculcans, tuâ te conscientiâ solare.

Do. Gravi infamiâ laboro.

Ra. Ventoso fasce suspiras; sic suâpte naturâ levem sarcinam, ferentis imbecillitas gravem facit.

Do. Gravis in meum nomen surgit infamia.

Ra. Refert, quibus orta radicibus, si veris, vivet, augebitur; alioqui mox arescet, ac defluet.

Do. Magna mihi infamia conflata est.

Ra. Bene ais, flatus est enim fama. Sæpe etiam impulsoris, qui vos adeò quatit, ac territat. Atqui magna infamia, magnæ famæ principium multis fuit. Puduit vulgus, & ut jure suo errori adderet errorem, rebúsque modum cunctis excluderet, modicam infamiam, immodicis laudibus tandem vicit.

Do. Multa undique pulsor infamia.

Ra. Circumflantibus ventis in portum redi, & ab aurium procellis, in cubiculum cordis ingredere: cui, si tranquillitas sua est, habes ubi jurgiorum fessus requiescas, & (ut dici solet) in sinu gaudeas.

Do. Fuscâ

Do. Fuscâ famâ, conscientiâ clarâ sum.

Ra. Tu ne igitur famâ esse clarissimâ, conscientia turpi cuperes, atque obscurâ? Ita ne penitus verum est illud Flacci:

Falsus honor juvat, & mendax infamia terret.

O rem vanam: vera quidem & juvare possunt, & terrere: umbras metuere non est viri.

Do. Infamiæ sarcina ingens est.

Ra. Si flagitio collecta gravis, fateor; si casu, facilis; si honesti studio, gloriosa: si quidem bonis artibus quæsita infamia, laus est. Insultent fatui, & tu exulta lucro nobili; virtutem nempe, rarissimam mercem, magnum licet, & quo nullum majus, famæ pretio comparasti. Is virtutis cultor verus est, qui in illâ nihil penitùs præter illam cogitat: sed cum reliquorum clarus, tum clarissimus est contemptus famæ, virtutis studio susceptus: cùm profectò fama viris fortibus non auro tantùm, sed vitâ etiam sit carior. Qui amore virtutis hanc spreverit, is spreturus omnia credi debet; quod præclarum, sed perrarum scito: quandoquidem magna pars eorum, qui videri volunt virtuti operam dare, fama ejus apprehensa, sic confestim in actione lentescant, ut intelligi dent, unum hoc illos, quod apprehenderint, intendisse.

Do. Multi graviter me infamant.

Ra. Plures olim Fabium, & graviùs; plures etiam Africanum: quæ res illis eximiam in gloriam versa est. Communem cum talibus sortem queri desine: paucissimis accidit omni semper infamiâ caruisse. Delicatissima res est fama homini: & quæ sæpè rubiginem levibus contrahit ex causis: & ad summam, ut nil clarius famâ est, sic nil obscurari pronius. Nilque peregrinarum (ut sic dixerim) capacius impressionum.

Do. Gravi uror infamiâ.

Ra. Pestis hæc verendis maximè infesta nominibus,

nibus, viris quoque sanctissimis, non pepercit: quorum princeps, omnis expers culpæ, & ipse tamen ab impiis infamatus, ostendit, mali hujus immunitatem, quæ nec Deo obtigisset, hominibus non sperandam.

Do. Durâ atteror infamiâ.

Ra. Virtutem invidia non tentari, vix possibile dixerim: sufficiat non convelli: sine gloriam cum obtrectatione collidi: si pura, si solida est, splendescet attritu.

Do. Acri vexor infamiâ.

Ra. Vulgaris aura cæcis ignorantiæ pulsa turbidinibus, summa rerum cacumina verberat, sed non quatit: vel si quatiat, non evertit. Excellentiæ tibi cujuspiam signum sit, in vulgi linguas, quasi scopulos, incidisse. Humilia enim, & circa terram depressa nomina, nec præclaræ laudis lumen excipiunt, nec magnæ infamiæ tempestatem. Sæpè quod spernitur, & quiescit.

Do. Malè de me vulgus loquitur.

Ra. Bene, quòd in linguas, non in calamos incurristi. Vehemens sermo vulgi est, at minimè diuturnus. Levibus, aut falsis orta causis, brevia sint oportet: tacebunt, cùm multa latraverint. Fatigari citiùs solent, qui cœpere ferventiùs.

Do. Vulgi linguis exagitor.

Ra. Quid si in Oratoris, aut Poëtæ insignis stilum impegisses? ut multi olim, quos infames posteritati traditos, inimici eloquentiâ, videmus: ut, sicut nobile mihi suspirium Alexandri regis, Homerum Æacidæ invidentis; sic metus nobilis Alexandri Principis, videatur, literatos, disertósque viros, ne quid de se asperum scriberent, formidantis; quanquam nec literatis obtrectatoribus succumbendum; sed vel pari stilo refellenda calumnia; quod Tullius Crispo, quod Demosthenes Æschini, quod innumerabilibus fecit Cato, vel insigni fiduciâ, & omne

omne theatrum ſuperante animi teſtimonio, reſiſtendum eſſet: dicendumque, quod Calvo Vatinius perorante: Non quia iſte diſertus, idcircò ego damnandus ſum. At nunc periculi nihil eſt: ſiquidem vulgus, ut multùm ſtrepat; quàm diu tamen id faciet, citò vel volens, vel coactum deſinet. Veniet dies, quæ ſtrepidulis his cicadis, loquacibúſque ſilentium picis ponat.

Do. Malam famam apud vulgus habeo.

Ra. Ut apud te ipſum, utque apud bonos bonam, ac perpetuam, verámque habeas, enitere. Nempe iſta, quam quæris, evaneſcet. Inane genus, ac trepidum, mortales: quid ad vos, vel adulantium, vel detrahentium breve iſtud, & obſcurum murmur? Venient, qui liberiùs judicent, atque æquiùs. Et qui ſunt, inquies, hi judicent? Noſſe illos non poteſtis, ſed ab illis noſci. Illos dico, qui poſt vos naſcentur, quos nec veſtri odium, nec livor, ſed nec amor, nec ſpes torſerit, aut metus. Si veſtrarum æſtimationem rerum, ac ſententiam incorruptam vultis, hos judices exſpectate, brevis eſt mora. Properant ecce, móxque aderunt.

Do. Infamiam factis egregiis, & virtute contraxi.

Ra. Eſt ubi amor damnis alitur, creſcítque laboribus, ínque amaro (dictu mitum) & maligno ſolo radices agit altiùs? unde fit, ut factionum amantiſſimos, ſæpè illos videas, qui multa, & gravia pro factionibus paſſi ſunt. Nota quidem, & nimium trita res, veſtris in urbibus. Proinde nemo, vel juſtitiæ, vel veritatis amantior, quàm qui pro hâc flagellis ſeſe obtulit, ac morti. Et tu igitur virtutem ama, magíſque ac magis illam cole, pro quâ famam, rem pulcherrimam, atque clariſſimam, amiſiſti: pro quâ, non leve ſupplicium fers, infamiam; perditíſque, & ſpretis omnibus, eam ipſam, quam tibi nemo unquam eripiet, virtutem ſolam, ſolus amplectere,

plectere, atque illi dicito: Hæc quidem, ô regina, pro te volens patior: tu me in integrum restitues, aut certè una mihi pro omnibus satis es. Tu me solâ sinu pio refove, sic non famæ tantum, sed vitæ quoque damna non sentiam.

Do. Vulgò passim in triviis laceror

Ra. Boni consule. Notum te vulgus faciet, clarum virtus, conscientia securum.

De quæsito ex indignis laudibus pudore.

DIAL. XXVI.

Parcè laudato, nam cùm laudaris iniquè
Si rursus damnes, pars levitatis erit.

Do. LAudasse arguor indignum.

Ra. Malum quidem quod est, bonâ sæpe oritur radice. Boni enim, & innocui, quales ipsi sunt, tales alios opinantur. Hinc ad laudandum, æquo etiam proniores sunt: & quamvis indignum laudare malum, fatear: vituperare tamen immeritum multò est pejus.

Do. Laudavi indignum.

Ra. Si id sciens reprehensibilis: at si ignorans, excusabilis. Minus etsi malum falli, quàm fallere. Falli enim alienum; fallere autem, proprium fallentis est crimen.

Do. Aliena laus in meam vergit infamiam.

Ra. Immo quidem tua vel culpa vel ignorantia. Ex alieno enim, ut laus sic infamia nulla est.

Do. Laudasse indignum, valde doleo.

Ra. Vide ergò ne id ipsum sæpè doleas. Cave ne temere ad laudandum vituperandúmque prosilias. Est enim utriusque rei libido: & (ut dicam propriè) morbus, ac pruritus quidam linguæ mobilis & quietis inscïæ: cujus frenum, ac custodia inter opera perfectionis eximiæ numerantur, dicente Scripturâ:

Si quis

Si quis in verbo non offendit, hic est perfectus vir. Quâ in re nimis sæpè fallimini. Et heu nimis illud ejusdem Apostoli verum fit quòd linguam nullus hominum domare potest, inquietum malum. Ad mentiendum ergò quotidie vos illa præcipitat, quos hinc suus urget impetus; inde falsa rerum species trahit. Sunt enim qui aspectu, vel eloquio vitia morum tegunt, Quod de Alcibiade accepimus, de multis vidimus. Sunt qui virtutes velo occultant contrario: seu id naturâ vultus scilicet, aut sermonis austeritate insita, seu etiam arte quâdam, studióque adversus id, quod vulgò concupiscitur, adhibito. Nam ut multi, qui se bonos, sic aliqui, qui se malos fingerent, sunt reperti, quo vel humani favoris pestilentem auram, vel invisam honorum temporalium sarcinam declinarent. Quod de Ambrosio lectum est. Accedit amor, atque odium. Accedit ira, & invidia: spes & metus, affectúsque animi varii, & occulti: hísque ipsis interdum, quorum sunt incogniti, semper autem judicii veri hostes. Accedit quòd viventis laus, divino eloquio, propter vitæ mortalis inconstantiam, prohibetur: quantò igitur magis vituperatio? Deinceps itaque ad laudandum tardus, ad vituperandum tardior veni: cum uterque enim (ut dixi) malus error sit, pejor est ultimus.

Do. Laudando immeritum erravi.

Ra. Errando dicitur, & sæpè error unus multis obstat erroribus: dúmque errasse semel pudet, ne similis iterum error obrepat, occurritur. Laudasti incautè: linguam frena, hoc boni saltem illi insit malo.

Do. Indignum laudasse pudet, ac pœnitet.

Ra. Pudor, & præsentia, & dolor scalæ sunt, & gradus quidam ad resipiscentiam, & salutem. Pauci sunt, qui ad rectum iter, nisi per devia multa, cespitando perveniant: multósque ideò voluptatis servos

servos in juventute, vidimus, qui virtutis amici in senio evaserunt.

De Amicis infidelibus.

DIAL. XXVII.

Qui non est fidus, non est tibi verus amicus,
Non te, fortunam respicit ille tuam.

Do. DE amicis queror.

Ra. Quid hic hostibus faciat, qui de amicis querimoniam instituit.

Do. Amicos experior infideles.

Ra. Impossibilem rem narras. Ne fortè antea amicos credideris, qui non erant: nempe id non modò possibile, sed commune est.

Do. Infideles sunt amici.

Ra. His querelis plenus est orbis terræ. Verùm amicitia, infidelitásque non coëunt. Qui infidelis esse incipit, desinit esse amicus, seu (quod potiùs crediderim) nunquam fuit. Cúmque omnis virtus immortalis sit, omnis fictio ævi brevis. Non fides est sublata, sed fictio.

Do. Infidos experior amicos.

Ra. Amici falsò habiti, si nunc primùm infidelis animi latebras pandunt, erroris tui finem lætus aspice, & caveto interim ne morbi contagia in te serpant, sed quicumque illi fuerint, tu amicitiæ fidem serva, etsi non propter immeritos, at propter te, meritum alienâ peste non infici: quod libentiùs facies, si quantum tibi displiceat illorum perfidia, ipse tecum acriter excusseris. Sæpè vitii odium, calcar ad virtutem fuit.

Do. Immeritus amicorum odia contraxi.

Ra. Odiosi cives, odiosi socii, odiosi cognati, odiosi conjuges, odiosi fratres, odiosus demum patri filius, & filio pater. Et, ad summam, nulla ne-

ceſſitudo eſt, quæ non odiis eſſe poſſit infecta. Sola quidem amicitia ſyncera, mali hujus ignara eſt. Intérque hanc, & reliquas, hoc intereſſe diffiniunt, quod illæ omnes adjuncto callo durant noménque ſuum retinent. Huic uni non modò, ſi odium acceſſerit, ſed ſi amor abſceſſerit, amicitia jam non eſt: neque verò magis odioſus amicus eſſe poteſt, quàm amor etiam odioſus.

Do. Perfidos patior amicos.

Ra. Si quid ſpei reliquum perfer, dum in fidem redeant, & ardenter ama. Multi enim tepido amore amicitias extinxerunt; aut parum fidendo, perfidiam docuere. Si nec ita proficis, ſpéſque omnis interiit, utere conſilio Catonis, qui amicitias, quæ non placent, ſenſim diſſuendas cenſuit, non ſubitò diſcindendas, ne geminum grave damnum, ſimúlque & amici perditi videantur, & quæſiti hoſtes: niſi fortè acrior caſus, ac moræ impatiens, maturo conſilio uti vetet: qui, ſi incidat, inter ærumnas amicitiarum ultimas numerandus erit: ferendus tamen alto animo, ut reliqua; cedendúmque neceſſitati, & parendum tempori; ſed hic caſus veræ vix amicitiæ tunc notus eſt.

De Ingratis.

DIAL. XXVIII.

Qui bene factorum non vult memor eſſe tuorum.
Dignus eſt certè, cui bene non facias.

Do. MUltos experior ingratos: grave vitium.

Ra. Ingratitudinem vituperare ſupervacuum: omnium nempe mortalium, hanc ſermo condemnat. Non eſt laborandum, ut ſuadeas, quod omnibus perſuaſum eſt, & inextirpabiliter inſitum. Eſt qui ſummum; eſt, qui ſolum in virtute bonum docet; eſt, qui neutrum, ſed in voluptate, virtutis hoſte,

hoste, ponat omnia. Sunt, qui castitatem pulcherrimum ornamentum vitæ dicant: sunt qui hanc ipsam in se spernant: in aliis verò vel ridiculam, vel difficilem certè, longéque laboriosam putent: quod Augustinus tantus vir futurus, in se sensit, ubi Ambrosii cælibatum laboriosum sibi visum ait: qui aliis non laboriosus modò, sed damnabilis vitæ status visus erat. Unde illud Platonis: Qui, cùm cælibem, castámque vitam diu tenuisset, ad extremum sacrificasse legitur naturæ, ut sibi illam placaret: quam sic vivendo, violasse, & in quam graviter peccasse, videretur. Mirum, id jam docto homini, videri potuisse; sed visum esse, non est dubium. Erunt quoque, qui fortitudinem, eminentissimam, clarissimámque virtutem ducant: vulnera adversis excepisse pectoribus, campum rutilo sanguine cruentasse, intrepidisque demum animis mortem oppetiisse. Erunt qui hæc omnia summæ tribuant insaniæ, & nil melius securo, atque imbecilli ducant ocio. Venient denique, qui justitiam gubernatricem rerum humanarum, & virtutum matrem censeant: qui religionem iter ad æternam vitam credant, & ad cœlum scalam. Venient contra, qui justitiam ignaviæ, religionem amentiæ, ac superstitioni ascribant. Hi sunt, de quibus scriptum est: Quidvis habent in viribus, qui omnia virorum fortium esse confirment. Neque solùm ex hoc genere violentorum hominum, raptorúmque; sed ex ipsâ doctorum acie, quantos oppugnatores habeat justitia, facilè est in libris reipubl. Ciceronis advertere. Sunt qui fidem, & promissorum observantiam magnis & meritis laudibus efferant: sunt, qui fidem frangere, non fallere, dicant esse, sed plus scire, & esse ingenii melioris. Quæ licet vulgò multorum hodie sit opinio, & multorũ vox; apud Lactantium nominatim Mercurio tribuitur, dicenti: sicut ille ait: Non fraudis esse decipere, sed astutiæ. Pulcher enim

ingenii Deus, & eloquii. Et ad summam: nulla virtus tam laudata est, quin vituperatores inveniat. Gratitudinem nulla barbaries gentium, nulla morum immanitas non laudabit: nemo usquam non vituperabit ingratitudinem: sit fur, sit sicarius, sit proditor, sit ingratus, vitium suum excusare non audebit, sed negare. Quæ quamvis ita sint, nihilominus tamen innumerabiles sunt ingrati. Nec est ferè vitium aliud, quod tam multis verbo damnatum, tam multi rebus ipsis amplectantur, ac teneant. Quid concludam? damnandum utique non solùm verbo, sed animo maximè, atque judicio: & in se, cuique bono fugiendum ac vitandum: in altero tolerandum, sicut cætera, quibus humanum scatet genus, quibus mali abundant, boni exercentur. Perser igitur, & gaude potiùs ingratum ferre, quàm ingratus fieri.

Do. Ingratos multos invenio.

Ra. Vide, ne quid in te culpæ sit. Multi enim dum benefici dici volunt, jactatores sunt, atque exprobratores. .Onerosum genus, quorum beneficia plus offensæ præferunt, quàm gratiæ. Idque nihil est aliud, quam pretio odium parere: Mercimonium insanum.

Do. Benè meritus, multus malè memores, & ingratos patior.

Ra. Tu ne hoc illis invides, tuámque cum illorum sorte commutatam cupis? Noli, obsecro, cujuscunque sit vitium, virtus tua veniat in partem.

Do. Multos habeo ingratos.

Ra. Quid expectas audire? benefacere ut desinas, déque alteriùs culpa, tuum ipse damnum facias? Quin tu potius contrarium fac, & qui multos habes, cura nunc etiam, ut habeas plures. Habebis autem, si multis benefeceris: multi enim semper ingrati. Sed plures hodie, vereórque, ne confestim gratum esse, portentum sit. Ita in dies retro eunt

omnia:

omnia: ea petentium improbitas, & ea debentium oblivio, atque superbia est. Neque ideò desistendum: neque, cæcorum æmulatione, eruendi oculi, quos potiùs facere debet aliena cæcitas cariores.

Do. Mihi multi sunt ingrati.

Ra. An tu multis idem fueris, recordare. Una enim ingratitudo aliam punit, sicut in reliquis. Unum sæpè peccatum alterius pœna est.

Do. Multis ingratis profui.

Ra. Multis indignis profuisse satiùs, quàm uni digno defuisse. Proinde perge, neu malorum odio, bonos mores exuas; nec prodesse aliis cesses, quòd ab aliis malè sit cognitum. Cognoscent hi fortasse melius: sine quidem, nosse Deum, nosse te satis est. Non est vera virtus, cui conscientiæ præmium non sufficit.

Do. Profuisse multis, infeliciter cessit.

Ra. Cave ne unius crimen obsit alteri, quódque est gravius, tibi. Experire alios, cedet fortè feliciùs. Quidam præterea, diu ingrati urgente animum pudore, tandem fuere gratissimi; magnóque cum fœnore spes amissa rediit. Ad hæc sæpè, quod requisitus debitor negavit, ultio, non debitor obtulit. Nullum bonum opus unquam periit. Qui bene agit, ante alios se cogitet. Una quidem virtus multis prodest, sed prima, & maxima pars virtutis in agentem redit. Itaque ut mali omnes, & ingrati sint, non idcirco vir bonus beneficio cessabit. Nam quæ in multos spargit, in se cumulat sibi ipse beneficus, uni saltem non ingrato.

Do. Projeci beneficia in ingratos.

Ra. Atqui gratis dare, nec avaris metuant. Eò autem liberalitas major, quò spes premii minor est.

De Servis malis.

DIAL. XXIX.

Si fuerit servus nugax, animíque superbi,
Longè abeat, frugi non erit is famulus.

Do. MAlis servis obsideor.

Ra. Nunc rectè ais, obsideor: olim tibi circumfultus videbare, sed obsessus eras, non familiari solùm exercitu, sed hostili.

Do. Indomitis servis premor.

Ra. Tuæ acies contra te militant: insuave negocium.

Do. Superbis servis obsessus sum.

Ra. Eósque, qui te obsident, pascere cogeris: inamœna necessitas.

Do. Servis obsideor pessimis, voracibus, furibus, mendacibus, impudicis.

Ra. Quid servorum epithetis affluere est opus? Servos dic, omnia dixeris.

Do. Servis obsideor, quid consulis?

Ra. Quid consulam, seu quid dicam, nisi Terentianum illud:

Quæ res in se neque modum, neque consilium habet ullum,
Eam consilio regere non potes.

Nota sunt tamen hâc in re Senecæ consilia. Vivendum cum servis familiariter, comiter, clementer: familiarem esse jubet. At quibus? nempe his, quorum familiaritas contemptus est genitrix, Addit: Non verberum, sed verborum castigatione utendum, erga surdos scilicet, torpentésque: dominicámque mansuetudinem duro pede calcantes. Admittendos præterea in sermonem, in consilium, in convictum. Et quos quæso? utique procaces, stultos, ebrios, perfidos, insolentes; qui neque sermonem.

n..a teneant, neque consilium habeant, & convictum fœdent, salutis, vitæque domini, & patrimonii, & famæ segnes: gulæ autem propriæ, atque libidinis vigilantissimi curatores. Verum ille ideò fortassis hoc consuluit; quia in servo verum opinatur, quòd jam ante de amico dixerat. Fidelem si credideris facies. Credo non cogitas ex optimo genere hominum amicos esse solitos, servos ex pessimo. Equidem non, si mille annis lupum agnum credideris, agnus fiet.

Do. Obsideor servis: quid consilii affers?

Ra. Nunquam aliunde quæsieris, quod in te est, non obsideberis, nisi dum voles: neque verò nunc obsiderent, nisi quòd in urbibus malè pacatis accidit, una pars animi, quasi factio seditiosorum civium, obsidentibus faveret. Vis hoc malo liberari, purga animi tui statum. Servos enim castigare, neque his Senecæ consiliis, neque aliis potes. Te, si velis componere, nemo vetuerit. Pompas abjice; pelle superbiam. Ita enim vel fugabis servorum inimicam aciem, vel imminues.

Do. Multis servis obsideor.

Ra. Bene, si strepitus, vel inanis quæritur jactantia: sin obsequium, aut jucunditas, nil pejus. Servi, etsi boni sint, quod inter prodigia numerem, nunquam tamen multi benè serviunt. Inter se enim diffident, murmurant, altercantur. Alter ad alterius respiciens manus, ipse interim ociosus: complosisque suis sedens manibus, domini habitum induisse, suum decus existimat: & nil censet honestius, quàm nihil agere, cuncta pollicitus; de his námque nunc loquitur, qui falsâ professione ventris ignavi negotium agentes, servitio humili, non tantùm voluntariè, sed importunè sese offerunt: innumerabilis turba, sed vilis, qui, cùm tot pateant artes, abjectissima elegerunt. Nempe illorum, quos non voluntas propria, sed aliena vis, & sua sors, ad servitium

traxit, ut numerus rarior, ita crebrior virtus, & notior fides. Nimirum aliud est servire velle, aliud cogi. Hi ergò fortunæ memores, ut eodem se, in omni statu, præbeant: neu virtutem cum libertate perdiderint, quod inviti faciunt, aliquando feliciter faciunt: cùm id nequeant, quos volentes somnus, venter, gula, cupiditas, mali duces, in servitium perduxere: in quo mirum non est, si ducibus suis student, atque id agunt, quod sequuti falsum simul, atque humilem titulum servitutis, assumpserant. Contrà hi, qui tale nihil, quod sequerentur, habuere, naturam secuti, ac fortunam, sæpè quod liberi fuerant, servi ostendunt. Et, si fortasse de talibus intellexit, possum inoffensis auribus Senecam audire.

Do. Multi domum servi occupant.

Ra. Multæ igitur lites, multa bella, de re quâlibet pugna erit. Nova quotidie crimina proferantur, ac purgentur: & tu medius inter partes sedeas, oportet. Judex factus, ex domino, non potes litigium domo expellere, litigantes potes.

Do. Obsideor famulis, sine quibus vivere nequeo: quid agam?

Ra. Si eò usque perventum est: ut sine hostibus tuis esse non audeas: paucitate illorum, ac vilitate tibi consule. Pelle formosos, pelle comptos ac callidos: pelle vel facie sibi placentes, vel ingenio, vel genere. Inter paucos, eósque hebetes, atque incultos tutiùs ages; non quia meliores, sed quia minùs ausuri: quos, velut hyeme serpentes coacta vis veneni, atque vilis inertiæ torpor obstrinxerit. Denique hæc summa est, ut in servo sola quidem, aut certè prima fides æstimanda sit. Si quid hac in parte prætuleris, crede mihi, magno cum fœnore vitiorum, qualiscunque illa brevis tibi veniet voluptas, quia sanè perrara est fides: proximum remedii genus, ipsa, quàm dixi, paucitas,

vilitásque: non plus habens boni, sed minùs audaciæ.

De Servis fugitivis.

Dial. XXX.

Aufugit servus nebulo, sine currere pestem:
Námque lucrum magnum est perdere perniciem.

Do. Discesserunt servi.

Ra. Quorum molesta præsentia erat, gratus debet esse discessus. Nihil fermè displicet, cujus contrarium non delectet.

Do: Abierunt servi.

Ra. O si redeant, videásque oculis, quod animo jam vidisti, quot illos vitia circumstent, quot nequitiæ, quot doli, quot mendaciorum artes, quot scelerum species, quot furtorum? Quid ni horreas comitatum, liménque redeuntibus obstruas, meritóque gaudeas, tuam domum malis exhaustam, levatámque ponderibus.

Do. Servi simul omnes abiere.

Ra. Simúlque cum illis curæ graves, molestæque sollicitudines, metúsque perpetui. Cogita, quot implendi ventres, quot tegendi humeri, quot armandi, stringendíque pedes vagi, quot acuti ungues observandi: duro te negocio liberatum dices.

Do. Fugerunt servi.

Ra. Et cum his odia in dominum, & contemptus, & murmura, & querelæ, quin & execrationes, tacitæque devotiones immeriti capitis: quibus immerito servitio caruisse, quis tam ambitiosus, ut nesciat ascribendum lucro.

Do. Diffugerunt servi.

Ra. Quis unquam de fugâ hostium questus est. Julio Cæsari tribuitur superbiæ, quòd hostem, quem intercipere cogitabat, fugientem mœstus aspexerit. At modestis victoribus terga hostium vidisse,

ſatis eſt: quin & idem ipſe alibi fugientibus parci jubet, ſolâ hoſtium contentus fugâ: idem facito. Et, ſi tui hoſtes graviore ſupplicio digni eſſent, fugiſſe ſufficiat: atque illorum fugâ tuam metire victoriam; ablatámque tibi neceſſitatem vindictæ ſeverioris, intellige.

Do. Servi fugêre.

Ra. Sponte igitur fecere quod cogendi erant, gratiam habeto: depellendi immanes belluas tibi demptus eſt labor: hinc quereris, fugerunt, qui niſi fugiſſent, tu fugere debuiſſes. Fugerunt, qui aut fugiendi erant, aut fugandi. Nunc tu liber, nunc ſecurus, nunc domus tuæ dominus remanſiſti.

Do. Fugerunt ſervi.

Ra. Fugitivos judicandi jus eſt domino, tu te dominum diſſimula, néve hoc jure utere, Si boni eſſent, non fugiſſent, malos amiſiſſe, non jactura, ſed quæſtus eſt. Venenoſa animalia tutius eſt vitare, quàm capere.

Do. Servi me ſolum reliquerunt.

Ra. Verè ſolum, veréque inopem, ſi, ne ſolus ſis, ſervili egeas comitatu, ita nec animum habes, nec te ipſum. Quid autem? ſervine igitur tui ſine te eſſe cupiunt, tu ſine illis eſſe non potes? Vide ne hoc ipſo ſervis tuis ipſe miſerior ſis. Quod ſi fortè non ſervos cogitas, ſed pretium, non deſiderium inane, ſed turpis avaritia caſtiganda eſt; de quo ſatis eſt dictum, dum de amiſsâ pecuniâ loqueremur.

De Vicinis importunis.

Dial. XXXI.

Res mala vicinus malus eſt, tamen ille ferendus,
Æquo animo cedens, aut procul hinc fugias.

Do. Vicini importuni ſunt mihi.

Ra. Vide, ne tu illis importunior.

Do. Gra-

Do. Graves vicinos perfero.

Ra. Multum, cunctis in rebus, valet opinio, leves finge animo, leves erunt.

Do. Vicinos malos habeo.

Ra. Multi suam culpam proximis imputant. Acutiùs aliena cernuntur, discutiuntur exactiùs, severiùs judicantur: suarum rerum nemo non & mitis arbiter, & pius est judex.

Do. Acres amarósque patior vicinos.

Ra. Ne fortassis in gustu sit vitium, non in re: fastidiosis etiam dulcia amarescunt.

Do. Vicinos duros, ac superbos queror.

Ra. Multum sibi quisque permittit, nihil alteri: hinc in judicio rerum multiplex obliquitas, & jugges offensionum causæ. Et sæpè unde culpa est, inde primum oritur querela. Quid nunc scimus, an tu illis, qui tam duri tibi videntur, durus, & tetricus, & intractabilis videare?

Do. Asperos patior vicinos.

Ra. Duplex est remedium: Patientia, & fuga. Primum probo, ferendi artificio omnis mitescit asperitas.

Do. Vicinos pessimos ferre non valeo.

Ra. Si nec ita proficis, quis te tenet? migra illico: non ut procaces, ita & sequaces erunt: quod ferre non potes, pondus excute, & quem pugnando hostem pati nequis, fugiendo evade: quid refert, quo te tramite in tutum eripias? Nullum iter ad tranquillitatem animi difficilè judicandum est: quòd si sæpè idem feceris, nec profeceris, scito culpam tuam esse, nec minus forsitan alienam. Magna pars litium vulgarium duos fontes, & si fortè nocentiorem alterum, nullum habet innoxium: quamvis nempe politicum, & sociabile animal dicatur homo: si verum tamẽ inspicitur, nullum minus. Verúmque est illud Satyricum: Majorem esse serpentum, ferarúmque concordiam, quam hominum. Si quidem

ursi, apri, tigres, ac leones, denique viperæ, aspides, crocodili, & ad summam, omne animal, præter hominem utcunque in suâ specie quiescit interdum, homo autem nunquam. Homo hominem premit semper, atque atterit: perpetuis bellis, ac litibus, inquietam vitam sibi præstat, ac proximo. Sic enim se res habet, ut ubi major est locorum vicinitas, ibi videas majorem distantiam animorum. Raram sine jurgiis, ac rancore vicinia est. Nemo vestitum (ni fallor) Arabum, aut Indorum regibus invidet: lippus est livor, longinqua non aspicit.

Do. Vicinis obsideor infestis.

Ra. Si penitus ab hâc peste vis absolvi, in solitudine te reconde.

De Inimicitiis.

DIAL. XXXII.

Ne quemquam lædas, & honestis moribus esto.
Ulcisci adversum non melius poteris.

Do. Inimicitias habeo.

Ra. Fac, ut justitiæ sis amicus, nullum certius præsidium. Vera virtus fortunæ minas calcat, ac despicit.

Do. Inimicitiæ mihi sunt.

Ra. Et cautior eris, & notior. Multos inimicitiæ illustrarunt, qui obscuri mansissent, si hostibus caruissent.

Do. Hostes undique mihi sunt.

Ra. Obstabunt, ne invisibiles animorum hostes subeant voluptates. Non tam hostes tibi sors obtulit, quàm custodes: malo malum majus arcebitur.

Do. Hinc illinc hostibus premor.

Ra. Illi quoque suis premuntur affectibus: estque apud illos ultor tuus, isque non unus: pro te partes faciunt, ira, metus, odium, inquietudo: nec dum

dum peracti pœnam criminis exigunt: sic interdum ultio præit offensam, & fortasse non secuturam. Armabuntur, laborabunt, sudabunt, æstuabunt, anhelabunt, trepidabunt, & fortassis horum nihil ad te: Multi sæpè, gravibus odiis sibi, non aliis nocuere.

Do. Est mihi pugna cum hostibus.

Ra. Et illas secum; & tutiùs aliquantò cum hostibus, quàm cum vitiis pugnatur. Quisquis alium odit, primum animæ suæ vulnus infligit; proximum nonnunquam suo corpori. Nimia nempe cupiditas ferendi, nocendique, multos incautos, nudatósque dedit hostibus: sic semper prima pars malorum in suum authorem vertitur, interdúmque novissima, cùm sæpè interim sit illæsus, in quem pernicies parabatur.

Do. Undique mihi bella consurgunt.

Ra. Nunquam clarior, sanctiórque fuit populus Romanus, quàm dum multis, ac gravibus bellis occupabatur. Pax initium mali fuit; secum námque subiit libido blanda hostis, ac pestilens.

Do. Graves inimicitiæ mihi sunt.

Ra. Magnæ inimicitiæ plerumque magnarum amicitiarum fuere principium.

Do. Habeo inimicos.

Ra. Habeto fidem, simul & clementiam; de reliquo quicquid evenerit, cura saltem, ut humanitate sis, ac virtute superior. Sunt & sua jura cum hostibus, cum quibus ita rem gere, ut amicos fieri posse non dubites. Atque hoc sanius consilium scito, quam Biantis; qui sic amicos diligi jubet, ut inimicos fieri posse memineris: quod dictum, quamvis ab aliis laudatum, nec mihi certè, nec Tullio probatur. Est enim verum amicitiæ venenum. In odio ergo cogitandus amor, non odium in amore: longéque Aristotelicũ illud in Rhetoricis, Bianteo consilio præferendum. Non oportet (ut ajunt) amare,

amare, tanquam oditurum, sed magis odisse, tanquam amaturum: quod profectò scribens Aristoteles, Biantem ipsum, callidámque ejus, & malevolam sententiam notabat.

Do. Inimicitias habeo.

Ra. Sed invitus habe, & armato semper in pectore cor amicum pacis habitet, atque ita bellum exerceas, ut coactus videare; neu fortè odio succumbat humanitas, neu tam vindictæ studeas, quàm gloriæ aut saluti. Scis, ut Romanis invisior est Hannibal, quám Pyrrhus? cùm uterque hostis, & prior Pyrrhus Italiam invaserit, at non delendi animo, ut Hannibal, sed vincendi. Omnibus enitendum modis, ut in actu quolibet vera virtus emineat: sic, ut nihil bello quæri aliud, quàm pax honesta videatur.

De præreptâ facultate vindictæ.

DIAL. XXXIII.

Optima vindictæ ratio, si lædere posis,
Ignoscas, solet hæc sola placere Deo.

Do. OPtata facultas eripitur ultionis.

Ra. Cui peccatum eripitur, nihil eripitur, multúmque tribuitur: quædam habentibus eripi, lucrum est: ea, ne habeantur obstare, lucrum majus.

Do. Facultatem ultionis perdidi.

Ra. Felix jactura, quod noceat amisisse.

Do. Ab optatâ, & speratâ ultione prohibeor.

Ra. Primum erat, nolle male agere, proximum prohiberi.

Do. Necesse est occasionem ultionis omittere.

Ra. Si pulcherrimum vindictæ genus est, nolle ulcisci, pulcherrima necessitas, non sini. Ultrò virtutem amplecti optimum, proximum est compelli.

Do, Ere-

Do. Ereptam mihi vindictam doleo.

Ra. Veniet tempus (citò fortè) quo gaudeas: neque aliter accidisse, ullo velis modo. Quidam ad quæ coacti veniunt, velle incipiunt, & amare: & de necessitate consensus oritur: dùmque voluntas fieri incipit, desinit esse necessitas.

Do. Videbar ulcisci posse, nec potui.

Ra. Non posse malum agere, potentia magna est: nempe quæ omnipotentis est propria.

Do. Vindicta mihi præsens excidit.

Ra. Colubrum tibi è manibus excidisse credito: vide ne iterum surrepat. Nihil homini tam contrarium, quàm inhumanitas. Per hanc enim homo esse desinit, idque sic esse, ipsum nomen indicio est. Nullus morbus tam contrarius, nec mors quidem: illa, secundum naturam accidit, hæc autem contra: Sævire in hominem inhumanum est, quamvis meritum: non oportet exulcerati animi motum sequi, & privati memoriâ doloris, naturæ communis oblivisci.

Do. Me ulcisci vetitum, in perpetuum dolebo.

Ra. Forsan in perpetuum gaudebis: quoties putas, post inimicitias depositas, & in gratiam reditum, corruisse aliquos amicorum in amplexibus, cogitantes, hunc ego perditum volui, & interdum à successu impio parum abfui. O sors optima, in quam piam partem consilium crudele vertisti?

Do. Justam iram exequi non sinor.

Ra. Justam iram vix invenias; cùm sit scriptum: Ira viri justitiam Dei non operatur. Et rursus ab altero: Ira furor brevis est. Optimum igitur non irasci, proximum non ulcisci: sed frenare iram, ne animum rapiat, quò non decet: tertium est ulcisci non posse, etiam si velis.

Do. Pulchra mihi præripitur vindicta.

Ra. Pulchrior venia relinquitur, & pulcherrima omnium oblivio. Hæc inter omnes Principes

Julium

Julium Cæſarem illuſtravit. Innumeræ & ingentes viri hujus victoriæ, glorioſiſſimi ſunt triumphi, incomparabilis rei militaris excellentia, altiſſimum ingenium, præclara eloquentia, nobilitas generis, forma corporis, & invicti animi magnitudo. Cùm cuncta collegeris, nil in eo clarius clementiâ, & offenſarum oblivione reperies: quæ quanquam ſibi materiam mortis attulerit, ut jure Pacuvianum illud in funere caneretur:

Men' ſervaſſe, ut eſſent, qui me perderent:

Ex quo tamen neceſſariò moriendum erat, poteſt quodammodo tali ex causâ optabilis mors videri.

De Odio populari.

Dial. XXXIV.

Ne cures, ſi te mundus non diligit, unquam,
Et mundo, atque Deo nemo placere poteſt.

Do. Populus me odit.

Ra. Habes, quem prædixeram, popularis finem gratiæ: pro dilectione odium.

Do. Populus gratis odit me.

Ra. Miraris, quòd ſine causâ odit, qui ſine diſcretione dilexerat, conſequens hoc illius: unde modeſtia exulat, ibi regnare impetum eſt neceſſe.

Do. Odit me populus.

Ra. Hæc bellua injuriæ prompta eſt, ſegnis officio. Vulgi amor levis, odium grave.

Do. Populus mihi ſuccenſet.

Ra. Ab amante plauſus, ab irato populo pernicies: impar periculum, ac ſpes.

Do. Populo odioſus ſum.

Ra. Nihil impetuoſius ſtultorum turbis, ubi inſaniam ſingulorum publicus furor, & furorem publicum ſingulorum rabies impellit; altérque alterum trudit. Nihílque periculoſius, quàm incidere in illo-

in illorum manus, quibus pro justitiâ sit voluntas, pro maturitate præcipitatio.

Do. Odit me populus.

Ra. Non amasset utinam, ne novisset quidem. Amor malorum, odio finitur. Utrumque anceps; sola ignorantia tuta est.

Do. Populo sum invisus.

Ra. Populus odiosus, leniendus, aut linquendus.

De Invidiâ.

DIAL. XXXV.

Invidiam quicunque voles vitare nocentem,
Infelix fias, non odiosus eris.

Do. INvidetur mihi à multis.

Ra. Præstat invisum esse, quàm miserabilem.

Do. Invidiâ exerceor æmulorum.

Ra. Et quis unquam virtutis amicus, exercitio hoc caruit? Percurre animo omnes terras, omnia sæcula, cunctas historias evolve, vix insignem virum hâc immunem peste reperies. Nolo nunc narrationem ingredi, quæ nos longè nimis à proposito distrahat: sed, si aliquid meministi omnium, quæ legisti, non possunt ignoti tibi esse quamplurimi, quorum comitatu, non tantum consoleris, sed etiam glorieris.

Do. Invidetur mihi.

Ra. Linque honores, & officia publica: desine incessu elato, & superbo comitatu per ora civium volitare. Sequestra teipsum: quantum potes, ab oculis multorum invidorum, nec vultu, nec verbo, nec habitu, digito te notandum præbeas. Vulgus, & livor in plateis habitant, sic & mala fermè omnia. Quidam hostes nullo melius modo, quàm fugâ vincuntur, ac latebris.

Do. Et

Do. Et profugum, & latentem livor insequitur.

Ra. Tolle mali materiam, malum omne sustuleris: nimiis opibus modum pone: quicquid eximiâ specie inflammare animos potest, vel abjice, vel absconde Si quid est, quo carere nolis, aut nequeas, modestè utere: invidiam, quam insolentia exasperat, humilitas lenit. Sunt, quæ illam extinguant, efficacia quidem, sed morbo ipso pejora remedia: miseria scilicet, & infamis vita: de quorum altero dictum est, miseriam solam invidiâ carere: de altero Socraticum illud: interroganti enim Alcibiadi, quibus modis invidiam declinaret, respondit Socrates: Et vive, inquit, ut Thersites: cujus vitam, si nescires, in Homericâ leges Iliade: ironicum, planéque Socraticum responsum. Non enim est consilium, ut invidiam vites, vitare virtutem; satiúsque est Achillem esse cum invidiâ, quàm Thersitem, sine: quamvis illud constet, magnos interdum viros, ut securi viverent, & virtutem ad tempus, & ingenium occultasse.

Do. Invident mihi multi.

Ra. Invidiam, nisi vel ignaviâ, vel miseriâ vix evades; quam, si sic evaseris, in contemptum incides; utroque caruisse difficillimum.

Do. Invidia multorum premor.

Ra. Est, ut perhibent, calcandæ aliud iter invidiæ, per excellentem gloriam, sed perraro vestigio signatum, ita, ut plures hoc calle gradentium in id, quod fugiunt, relabantur.

De Contemptu.

DIAL. XXXVI.

Si te contemnunt homines, & frivola dicunt,
Dissimula, risus desinit in gremium.

Do. SEd contemnor.

Ra. Si injustè quidem, est (non inficior). quod

quod doleas, feras tamen: alioqui eſt, quod rideas. Nihil eſt enim ridiculoſius, ſed nihil crebrius, quàm contemni Sapientem ab inſanis.

Do. Spernor.

Ra. Circa hoc verbum unum, quatuor bona eſſe dixere aliqui. Spernere mundũ: Spernere nullum: Spernere ſeſe: Se ſperni: hoc tibi ultimo opus.

Do. Spernor à multis.

Ra. Si à majoribus, fer: ſi à paribus, patere. Illi ſuo jure utuntur. Ferè namque contemptui ſunt minora majoribus. Hi ſe contemptui offerunt, & majores fieri, quando aliter non poſſunt, hâc tentant viâ. Sine minoribus, ſine illos inſanire: neque magnifacias contemptum, qui illis infamiæ ſit, tibi gloriæ. Sprevit Achillem Therſites, de quibus modò diximus: Homerum Zoilus: Auguſtum Antonius: Vergilium Evangelus: Ciceronem Calvus, Et (quod ex Evangelio didicimus, quódque eſt maximum) Herodes peſſimus, miſerrimúſque hominum, Chriſtum ſprevit. Quid vel contemptis hoc nocuit, vel contemptoribus profuit?

Do. Spernor, & irrideor.

Ra. Irriſivum neſcio quid, & hiſtrionicum etiam eſſe animis ſolet, eóque magis: quo minoribus, quid minus eſt opus, alter alterum ridet.

Do. Spernor ab aliis.

Ra. Recordare an tu alios aut ſpernas, aut ſpreveris. Hic eſt mos humanus, ſpernere, & ſperni mutuo vos viciſſim odio: mutuóque premitis contemptu, & vultis aliis eſſe venerabiles, neminem venerantes, placere vultis Deo, cujus operum nullum vobis placet, eo, quo placere debet, modo: in quo præclarè quidem noſter Cicero, ſi præclarum aliquid ſub Deorum nomine dici poſſet. Minimè, inquit, conveniet, cùm ipſi inter nos viles, neglectíque ſimus, poſtulare, ut Diis immortalibus cari ſimus, & ab his diligamur. Illud ergò præclarius,

Mala-

Malachiæ Prophetæ: Nunquid non pater unus omnium noſtrum? Nunquid non unus Deus creavit nos? Quare ergò deſpicit unuſquiſque veſtrum fratrem ſuum?

Do. Sperni graviter fero.

Ra. Etſi nemo ſperni velit, multi cupiant timeri, multò tamen eſt ſperni ſecurius, quàm metui. Itaque quod ait Annæus in epiſtolâ quâdam: Non minùs contemni, quàm ſuſpici nocet, non admitto; illud ab eodem alibi dici rectiùs æſtimo: periculoſius timeri eſſe, quàm deſpici. Proinde cum veteri Sapientum edicto, tria hæc vitanda didiceris, de quibus totidem continuis tractatibus egimus, & ſint mala omnia, haud dubie tamen malum minus hoc ultimum, quamvis ignobilius, nec deeſt ſuum cuique remedium. Odium obſequio lenitur, livor modeſtiâ, contemptus amicitiis illuſtrium, & honeſtis artibus, ac virtute. Nemo primum Bruto contemptior Romæ fuit, nemo minus poſtea. Age & tu bonum, magnúmque aliquid, quo contemni nequeas.

De promiſſi muneris tarditate.

Dial. XXXVII.

Fers graviter non ſervari promiſſa, memento,
Te quoque conſuetam fallere ſæpe fidem.

Do. Serò promiſſa complentur.

Ra. Quid ſingulariter de hoc quereris, quod omnibus eſt commune? Nulla quidem res magis munus inquinat, quàm dura frons, & lenta dilatio: ſed hic eſt mos, citò vultis accipere, tardè autem dare: ad illud alacres, ad hoc mœſti, ad illud præcipites, ad hoc ſegnes. Ingratitudinis duplex radix, duplex materia querelarum, dum & illos mora, & celeritas hos conſtringat.

Do. Multa

Do. Multa mihi promissa sunt, nihil impletur.

Ra. Magnis promissoribus minimum fidei esse debet. Nota vanitas, notæ blanditiæ, nota hominum mendacia. Multa tibi unus aliquis promisit, sufficit promisisse, quære alium, qui promissum impleat. Non potest unus omnia facere, fecit hoc promissor, ut eum interim diligeres.

Do. Quod mihi promittitur, non fit.

Ra. Duarum cupiditatum potentior est, quæ tenet, quàm quæ poscit.

Do. O quot ille pollicitis abundabat!

Ra. Aut irridebat, aut ad tempus diligi volebat (ut dictum est) & fortè dum tibi multa promitteret, unum aliquid à te poscebat, quod vel magni pretio mendacii bene partum æstimaret, sæpe autem, qui divites sunt verborum esse inopes rerum, nosse debueras.

Do. O quàm multa mihi promissa sunt!

Ra. Si mihi credideris, multa promittentibus nihil credes.

De Repulsis.

DIAL. XXXVIII.

Irasci noli, pateris si forte repulsam,
Sæpe datur, quod pòst obtinuisse doles.

Do. REpulsam passus indignor.

Ra. Vis-ne igitur, quæcunque poposceris, adipisci, ita, ut negari tibi nihil possit? ne intolerandæ superbiæ sit, hoc velle. Meminisse magni Pompeji decuisset: quo nescio an major unquam fuit, de quo tamen scriptum est: Quæque dari voluit, voluit sibi posse negari: quàm multa Cæsaribus supra humanam magnitudinem, summo etiam imperio gloriosis, negata cognovimus: & tu graviter unam, aut alteram fers repulsam? Denique quàm multa

multa quotidie Deus poſcit ab homine, nullius rei indigens, nec impetrat?

Do. Non poſſum æquo animo repulſam pati.

Ra. Cur petendi tibi arrogas licentiam, & negandi aliis carpis libertatem? Quid quòd ſæpè indigna petitio, dignam repulſæ præbuit materiam. Quid quòd ſæpe etiam petendi repulſa utilis fuit: cui, quod petierat, impetraſſe damnoſum erat.

Do. Injuſtam patior repulſam.

Ra. Si injuſta eſt repulſa, juſta ergò petitio: gaude, cujuſcunque potiùs culpam eſſe, quàm tuam.

Do. Unde non merui, repulſam tuli.

Ra. Multi ſe magna meritos putant, unde penitùs nil merentur. Hinc repulſæ dolor, hinc querelæ iſtæ, quibus orbis terræ, & omnis vita hominum plena eſt.

Do. Pudendam patior repulſam.

Ra. Pudendum nihil, præter culpam: quem pudorem tibi inferre potuit, quod tui non erat arbitrii.

Do. Repulſam patior, unde non credidi.

Ra. Credulitas incerta eſt, certa autem res, non poſſe, quod petitur, negare, non eſt liberi, ſed ſervi. Non poſſe repulſam pati, non eſt civis, ſed tyranni.

Do. Optatæ, ſperatæque rei paſſus ſum repulſam.

Ra. Si quicquid ſperant, cupiúntque homines, aſſequerentur. Dii eſſent omnes. Tu verò, ut indignationes multas, ac dolorem fugias repulſarum, diſce optare poſſibilia, & honeſta: non aſſequi velle, quicquid inconſultus, & inexplebilis appetitus optaverit, quicquid ſpes vana ſuggeſſerit.

Do. Non tantum repulſus ego, ſed indignus mihi antepoſitus fuit.

Ra. Et quoties indigni digniſſimis præferuntur, & quoties indignos indigniſſimi judicant: alienarum

rum severior, suarum quisque favoralibus rerum judex. Multi se indignos dicunt, pauci credunt.

Do. Parvæ rei patior repulsam.

Ra. Multis parva negata, magna ultrò oblata vidimus. Si repulsis compensentur munera, fortunæ lances æquabuntur: sed vos illas indignatione augetis: hæc oblivione, atque dissimulatione minuitis.

Do. Dignus eram (ut arbitror) non repelli.

Ra. Ut si ita, an tu omnia, pro dignitate hominum, dari existimas, ac negari? Utinam ita esset, ut & plures bonos, spes præmii & pauciores malos faceret metus pœnæ: sed non ita est: amor, odium, spes, cupiditas, affectus inconditi, cuncta permiscuere. In te uno fortunæ stilum publicum vis mutari, & non te potius ad communem cursum humani moris inflecti?

Do. Quanto indignior mihi anteponitur competitor.

Ra. Et Lucius Flaminius, mox ob indignum facinus judicandus, & ordine senatorio amovendus: Scipioni Nasicæ prælatus fuit, viro omnium optimo, senatus, & populi sententiis judicato. Et Vatinius Catoni, illaudatus laudatissimo, non solùm populi, amicorum, simúlque hostium judicio; sed toto etiam Ciceroniano volumine: quid hic dicis, ut sint gravia, non sunt nova quæ pateris.

Do. Multum sperabam, modicum non mereor.

Ra. Ut multum quoque merearis, dixi jam, non omnia pro meritis dari. Quid, quòd semel negatum, eidem id ipsum mox concessum vidimus? Quod in ipso, de quo loquor Scipione, accidit, repulsarum duritiem sæpè pertinax virtus infregit. Testes sunt Æmilius Paulus: Metellus Macedonicus: Lucius Mummius, qui consulatus repulsam passi omnes, iidem speciosissimis consulatibus, ac triumphis postmodum honestati, suis civibus, quibus con-

contemptui fuerant, spectaculo fuere; nunquam ad id perventuri, si repulsas populi lamentis potius acerbare, quam virtutibus superare voluissent. Lucius Sylla, quamvis in finem civilibus discordiis irritatus, famam suam nota crudelitas infecerit: nobilitate tamen, & gloriâ insignis civis, non consulatus, sed præturæ tantò minoris rei repulsam cùm tulisset, summam reipublicam post adeptus, & præturas, & consulatus, & imperia non tantùm consequi potuit, sed donare. Non debet repulsa spem auferre, sed afferre sollicitudinem, ac virtutem acuere: quæ nil tam asperum, quod non leniat, idque etiam, si quando non fecerit, non tamen ideò deferenda est; ne propter seipsam, suúmque proprium finem, culta videatur. Denique hi repulsas suas forti animo tulere. At Publius Rutilius repulsâ fratris auditâ, quam erat passus, in petitione consulatus, statim morte obiit repentinâ. Elige utrum sequi malis.

De injusto Domino.

DIAL. XXXIX.

Imperium quodcunque feras, nam vulgus iniquum
Sæpe magistratus commeruere malos.

Do. INjustum dominum patitur respublica.

Ra. Sed fortassis id merita, & id sceleri scelus est debitum: non solùm apud inferos, sed ubique fieri judices, ubique justitia suum opus exercet, & si sæpiùs cunctetur, interdum properat: verúmque re ipsâ fit, quòd scribitur, Utique est Deus judicans eos in terrâ. Dæmones ex hominibus fieri quidam opinati sunt, perpetua criminum licentiâ, peccandíque libidine: quòd, ut fortè tolerabiliter dictum sit, malarum voluntatum similitudo efficit, quâ homo malus, atque in malis obstinatus,

natus, penè dæmonem æquat. Cui sententiæ, si recipitur illud, fortasse non dissonum fuerit, ut permissu divinæ justitiæ, dæmonem dæmon premat: quâ in re illud duntaxat (ut videtur) & miserum, quòd nonnunquam scelleratorum suppliciis miscentur innoxii: & nimis verum, crebrúmque comprehenditur illud Flacci:

Sæpe dies pariter neglectus
Incepto addidit integrum:

Quod ipsum non sine certâ, licet vobis occultâ, justitiâ Dei fieri, indubitatâ fide creditur.

Do. Crudelem dominum perpetimur.

Ra. Crudelitas mala quidem, & naturæ hominum adversa, sed utile vitiis, & lascivienti populo frenum, pavor, undecunque oriens. Amare insciis, expedit timere: quicquid id quidem sit, Nemo tam trux dominus, ut non truculentior sit voluptas, prosperitatis comes, ac filia. Male agentibus nihil pejus, quàm securitas, ac libertas. Qui nihil metuit, proximus est ruinæ.

Do. Iniquum dominum infausta plebs patitur.

Ra. Nullus mihi crede, miserâ in plebe miserior, quàm tyrannus; quod si dubitas, Dionysium contemplare. Ille vir improbus, nec indoctus de seipso, suâque tyrannide quid sentiret, apertissimè, pendentis supra amici verticem gladii cuspide declaravit. Nota est historiâ. Timet plebs tyrannum, & tyrannus plebem; sic reciproco pavore se cruciant. Hoc refert, quod miseria plebis apparet, ac tyranni latet; non minus tamen affligit purpureo velamine tectum vulnus, néque minus aureæ gravant compedes, quàm ferreæ. Est & sua, ut in sordibus, utque in fumo, sic lautitiis, ac splendore miseria. Aurea quidem tyranni vestis extrinsecus: obverte illam, ardentibus intus aculeis plena est. Ita, ut vides, non penitus aut impunè sæviunt tyranni, aut inulta plebs premitur.

Do. Inclementissimus nobis est dominus.

Ra. Non tot passim essent domini, nec tam latè furerent, nisi populi insanirent: & cuique civium pro se carior foret res privata, quàm publica: voluptas, quàm gloria: pecunia, quàm libertas: vita, quàm virtus.

Do. Unum dominum serva fert patria.

Ra. At non unum, sed triginta simul illa nobilis legum mater, Græciæque lumen alterum Athenæ.

Do. Patria dominum unum fert.

Ra. Multos autem Roma: quis Caligulas nesciat, ac Nerones, & Domitianos, ac Commodos, & Heliogabalos, & Bassianos, & Galienos: ac ne singula imperii probra exequar, Maximinos, & pietatis hostes, Julianos, ac Decios? Sardanapalum Assyria pertulit; Cyrum Persis; Alexandrum Græcia; atque Asia reges dictos. Verè autem tyrannos acerrimos, & immites tulit: & Dionysios Sicilia, Phalaridem, Agathoclem, Lacedæmon, Cleomenem, Nanidémque; quem Agri quoque perpessi, fœmineámque uxoris avaritiam, quæ viro ipso rapacior, in sexu suo tyrannidem, miris modis, exercuit: sed quo feror? quis autem veteres, aut novos numeret tyrannos? qui tam multi hodie, támque altè, hinc suis opibus, ac potentia populorum; illinc moribus, atque dementia radicati sunt, ut nec numerari jam valeant, nec convelli: neque minus apud vos, quàm apud Ægyptios, aut Medos libertate pessundatâ, ac sepultâ, versa servitus in naturam sit: sic ut pars major populorum, tyrannum si non habeat, quæsitura præcario, seu precio emptura videatur, usque adeò patres vestros esse, quod nati erant, puduit: vos enim penè omnes in servitio nati, atque educati, ut doloris antiquam, sic novam querelæ materiam non habetis.

Do. Potentis domini gravi premimur jugo.

Ra. Aristophanis Poëtæ utilis fabella, quæ monet,

net, non nutriendum in urbibus leonem: tamen si nutritus fuerit, obsequendum illi esse: nec tyrannidis naturale malum impatientia cumulandum, quámque ipse feceris potentiam detractandam. Rarò equidem tyrannus, absque culpâ civium, surrexit in populo. Vetus est autem verbum: Ede, quod nutristi.

Do. Dominum importunum patimur.

Ra. Si omnis potestas à Deo est, seu ad bonorum exercitium, sed ad malorum pœnam: par est, ut divino imperio te subjectum sentias, non humano. Cujus si minister immitior videtur, patientia fortassis efficiet, ut mitescat. Vix est ullum tam ferox ingenium, ut non obedientia, & obsequio leniatur, vel ferendum denique, ponendum omne, quod premit. Nempe nihil est tertium præter impatientiam, quæ (ut dixi) molesta non minuit, sed acervat.

Do. Malus nobis est dominus.

Ra. Omnes vos unum habetis notũ hostem: unus ille multos habet incognitos: periculosior status.

Do. Dominus nobis est pessimus.

Ra. Sed non erit diu, si bene Philosophis visum est: violentum nil esse diuturnum. Et sanè, si vel unum patria civem bonum habeat, malum dominum diutiùs non habebit.

De indocto Præceptore.

DIAL. XL.

Forsan ab indocto si tu doceare magistro,
Fac alium quaras, sedulus esto tamen.

Do. EST mihi præceptor indoctus.

Ra. Etsi doctum facere non possit indoctus, verúmque sit commune illud signum: Scientis est posse docere: sub indocto tamen præceptore, doctus aliquis fieri potest, vel per seipsum, vel (quod est verius) influentiâ cœlesti, atque inspiratione.

Et ut Ciceronis utar verbo: Aliquo afflatu divino, sine quo nec doctum certè, nec bonum virum fieri posse, credendum est. Hoc enim non solum vera religio sentit, sed gentilis quoque philosophiæ consentit authoritas.

Do. Indoctum præceptorem nolens audio.

Ra. At cœlestem præceptorem audi libens, qui fecit aures tibi, non has tantùm, quas videmus, sed invisibiles alias intus in animâ. Illum audi, qui docet hominem scientiam, sicut scriptum est: quo insuper tacente, frustra præceptor quicunque mortalis, quamvis doctissimus, laboraret.

Do. Præceptorem indoctum ægrè fero.

Ra Vel ab illo fugiens, alium quære: vel ad teipsum redi. Et memento Epicurum, sæpè à Cicerone, licet irrisum, visum tamen Senecæ magnum virum, non indoctum modò præceptorem habuisse, sed nullum: ut gloriabundus idem ipse commemorat. Augustinum verò, quod de seipso testatur, cui non omnia credere nefas est: & Aristotelicas categorias, quæ inter difficillima numerantur, & artes liberales, quas singulas à præceptoribus didicisse magnum, dicitur, nullo hominum tradente, ut idem ait, omnes intellexisse. Novissimúmque Bernardum, virum doctrinâ, & sanctitate clarissimum, omnes suas literas, quarum inter cunctos sui temporis abundantissimus fuit, in sylvis, & in agris didicisse, non hominum magisterio, sed meditando, & orando, nec ullos unquam alios, ut de se etiam ipse ait præceptores habuisse, quàm quercus, & fagos. Hæc si facta sunt, cur non iterum fieri possunt? Quod nisi sic esset, quid fecissent primi hominum, quibus nec præceptor ullus erat, nec reperti aliqui: mirando ergò, cogitando, assurgendo, & ingenium acuendo, ea ipsa, quæ vos, cum omnibus præceptoribus vestris, vix intelligitis, invenere. Aude & tu aliquid, téque magnis inserere ne diffidas.

das. Si mortalis defuerit, æternus aderit præceptor, à quo sunt omnes, & omnia ille fecit ingenia, & scientias, & magistros.

De Discipulo indocili, ac superbo.

DIAL. XLI.

Instruere indocilem puerum, quicunque laboras,
Littus aras, & erit gratia nulla tibi.

Do. DIscipulum habeo indocilem.

Ra. Perdis operam, littus aras, semina projicis: natura non vincitur.

Do. Discipulum indocilem sors dedit.

Ra. Terræ aridæ colonus, solve boves; quid te torques? Illi parce, & tibi, cùm tot sint labores necessarii; inevitabiles; supervacuos quærere, stultitia est.

Do. Discipulum habeo literarum indocilem.

Ra. Si docilis est virtutum, illic insta; melioribus illum artibus ornaveris. Quod si neutrum capit, vacuum sine; néve quid in pertusum vas effuderis, quod neque ibi subsideat; téque jugi tædio exhauriat. Sic habeto etiam. Omnes qui sunt, quíque erunt, aut fuerunt virtutibus, aut doctrinis clari, non posse unum ingenium accendere, nisi aliquæ intus in animo scintillæ sint: quæ præceptoris spiritu excitatæ, & adjutæ, generosum disciplinæ fomitem arripiant. Alioqui algidum in cinerem nequicquam flabis.

Do. Intractabilem discipulum, ac superbum habeo.

Ra. Superbia hostis ingenii est, dúmque subesse dedignatur, & discere negligit discipulus, insolens ægrè manum ferulæ subjiciet, doctrinæ animum, reprehensionibus aurem, collum jugo.

Do. Habeo prosperitate tumidum discipulum.

Ra. Sicut tumor oculorum visui, ita tumor animi ingenio nocet, ut disciplinis aditus fiat, comprimenda est omnis elatio. Scis, ut Alexander Macedo, cùm aliquando Mathematicis animum applicasset, & Geometrica sibi quædam obscuriuscula traderentur, difficultatibus offensus, præceptori imperat, ut id ipsum clariùs tradat, & quid ille respondeat: Hæc, inquit, æquè omnibus difficilia sunt: ut scilicet omnem illi spem regii fastus excuteret: sic est enim hercle. Nullæ sunt fortunæ partes in ingenii rebus: quisquis doctus, ac sapiens fieri vult, obliviscatur interim se potentem.

Do. Discipulum rudem, elatúmque habeo.

Ra. Contra ventum adverso flumine navigas: contrahe carbasa, terram pete.

Do. Contumacem habeo discipulum, protervúmque.

Ra. Non arenam tantum fodis, sed serpentem nutris, Aconitum excolis, hostem doces.

Do. Duræ discipulum cervicis instruo.

Ra. Surdo canis, sed sic est? hos clamor, hos silentium delectat. Potentissima semper in rebus omnibus consuetudo est. Vide ut piscator tacitus ac clamosus venator, ac clamosior aliquantò scholæ arbiter, quàm sylvæ.

Do. Duricordem discipulum nactus sum.

Ra. Sæpè faciliùs ursi caput mollias, quàm hominis, quid vis autem? Est in fabulis, lupum, ac vulpeculam literas didicisse. Nam elephantis studiosi non anilis fabula est, sed naturalis historia. Et hic tuus forsitan studio naturam leniet. Apud me autem una ferè pastoris, ac præceptoris vita est. Mirum, nisi uterque tandem à convictu mores traxerit. Ille belluas regit, hic pueros.

De Novercâ.

DIAL. XLII.

Rara avis est, natis clemens, & justa noverca.
Hanc opus est magno vincier obsequio.

Do. NOvercam habeo.

Ra. Ergò & patrem: sic sunt fermè res humanæ, ut tristia lætis, & amara dulcibus temperentur, atque utinam ex æquo: impermixtum hic dulce non habitat.

Do. Injusta mihi est noverca.

Ra. Non ineptè Vergiliano epitheto uteris: quantò autem illa injustior tibi, tantò in illam ut sis justior, enitere.

Do. Noverca mihi superbissima est.

Ra. Et fœminæ proprium superbia, & novercæ est: sic geminæ causæ unum pariunt effectum: non est, quòd stupeas; est quòd feras, téque privignum simul, & filium bonum probes.

Do. Superbissima est noverca.

Ra. Nullâ re meliùs, quàm humilitate vincitur superbia.

Do. Novercam ferre nequeo.

Ra. At fer patrem: si hunc valde diligis, facilè illam feres.

Do. Noverca impia, atque importuna est mihi.

Ra. Esto illi pius, ac patiens: pietatem patri debes, patientiam fœminæ, reverentiam novercæ.

Do. Insolens est noverca.

Ra. Noli pati, ut potentior sit illius insolentia, quàm pietas tua. Nihil durum, nihil arduum est pietati, hæc ad Deum homines erigit, Deúmque ad homines inclinat: quoties noverca sævierit, non tu illam, sed patrem cogita.

Do. Injuriosa est noverca.

Ra. Muliebres injuriæ, contemptu meliùs, quàm ultione plectuntur:

Do. Gravem patior novercam.

Ra. Bene ais, patior. Succumbere enim, & mulierculam pati non posse, non est viri.

Do. Odit me noverca.

Ra. Ipsam ama. Nam & inimicos diligere divinum est præceptum: & amare, ut ameris, philosophicum est consilium.

Do. Noverca me odit.

Ra. Si patrem tuum amat, satis est tibi: odisse patris amatricem filio non licet: sin & illum odit, quem non oderit? Nam etsi alterum, plusquam virum, amat, tu ille ne fueris.

Do. Nimis odit me noverca.

Ra. Minus malum forsitan novercæ odium, quàm nimius amor. Phædram nosti, & Hippolytam. Certè odium, quod ulcisci nefas, leniendum, aut fugiendum, aut ferendum est. Nihil est quartum: querelæ sæpè odium exaggerant.

De Duricie Paternâ.

DIAL. XLIII.

Fer patris imperium, quamvis videatur iniquum,
Est pater, & natum non cupit esse malum.

Do. DUrum patior parentem.

Ra. Duricies patris sæpè filio salubris: semper damnosa mollicies, non linguæ tantùm, sed nec virgæ parcendum, docti consulunt: his duobus animorum juvenilium constat in primis cura, quæ si frustra sint, gravioribus morbis graviora remedia adhibentur, abdicatio, & carcer: quin & more veteri Romano, ad extremum, supplicia, & mors: quod non consules modò, & duces, quibus imperium in omnes, publici consilii præstaret autho-

thoritas, sed privatos illos priscos ac severos patres, quibus sola patria potestas jus in filios daret, sæpè acerrimè observasse legimus, in quibus maximè Cassii Fulvii nobilitata severitas. I tu, nimis blandum patrem dic durum.

Do. Patrem patior durum.

Ra. Qualem, putas, ille te passus est puerum? qualémve deinceps adolescentem? Difficile id quidem persuadere his sibi valde placentibus: sed crede mihi, nihil durius quàm ætatis illius inconditos mores pati.

Do. Patior durum patrem.

Ra. Quid si durus es filius? Dura duris efficaciùs leniuntur, & sæpè medici mollioris deformior est cicatrix.

Do. Patrem durum habeo.

Ra. Si pater verus est, diligit: & si diligit, non quæ mulceant sed quæ prosint, cogitat.

Do. Durissimus pater est mihi.

Ra. Quæ tibi durissima, illi forsan utilia videntur: cui & certius judicium, & incorruptior est affectus. Adolescentia non nisi quæ sub oculis sunt metitur, ætas maturior multa circumspicit.

Do. Pater est mihi durissimus.

Ra. Vide ne tu illi durior: ut dum ille dedecori tuo obstat, tu illius vitam, perditis moribus, inquietes.

Do. Perdurus pater est mihi.

Ra. Qui salutem filii negligit, ille demum durus est pater, etsi fronte mitissimus. At qui filium ad rectum iter trahit, ope, consilióque adjuvans, & sæpè verborum, sæpè rerum stimulis impellens, sæpè vel tardum increpitans, vel invitum cogens, quamvis severior sit aspectu, durus est minimè. Fructuosior filio severitas patris solet esse, quàm comitas.

Do. Durus est pater.

Ra. Supercilium paternum, zelus, dolor, metus, ætas excusant.

Do. Durum patrem ægrè fero.

Ra. Quid si (quod multis sic affectis jure accidit) ferre duriciem cogaris alterius? Quid si ipse contumacis filii pater esse incipias? tunc intelliges, quàm suave patris jugum, & quàm justum sit imperium. Nunc non nisi unum intelligis, quod delectat, inque hoc uno judicium tuum habes non delectatione animi, sed titillatione sensuum circumventum.

Do. Durus mihi pater est.

Ra. Ut sit durus, illum tibi, non te sibi judicem dat natura quàm sequuta lex civilis, castigatores parentum filios erubescit. Pudeat te audere, quod ulli filio licere legem puduit: sive de te judicet, qui te genuit, aluitque. Tu de illo judicium linque aliis, patrémque, si veræ laudis non est capax, decoro saltem silentio venerare.

Do. Durus pater est moribus.

Ra. Non arguendi mores patrum, sed ferendi sunt. Nihil turpius in Alexandro sonat, quàm quod, non dicam patrem conviciis attentasse, sed paternis laudibus invidisse visus est: de patre vel gloriosè loquendum, vel tacendum.

Do. Habeo durum patrem.

Ra. Habes ubi amorem, ubi pudorem, ubi patientiam, ubi obedientiam tuam probes. Nullum in terris imperium justius, quàm patris: nulla honestior servitus, quàm filii. Nil tam suum cuique est quàm filius patri, nil cuique indignius eripitur. Sed vos præcipiti, atque intempestivo desiderio, subesse nati contemnitis: præesse concupiscitis, sit & patribus vos aufertis, & patrum antè vobis imperium usurpatis. Duplex indignitas: ita fit, ut insolentia juvenilis, undique rerum turbet officia. Hinc fortè prohibiti, de patrum asperitate querimini,

vestro

vestre digni judicio, quibus omnia liceant, ob id unum, quòd nati estis; & placere vobis ad speculum didicistis, tum demum, cùm præesse cœperitis, sensuri, quid vobis turpiter ante tempus optatum esset.

Do. Rigidus pater est mihi.

Ra. Quid si pius est rigor? pater filio rigidam pietatem, patri filius obsequium reverens, obedientiámque humilem debet. De Manlio Torquato in historiis, & apud Marcum Tullium legisti, ut perindulgens in patrem, idem acerbè severus in filium fuit: vulgi fortè judicio reprehensus in altero, ab incorruptis æstimatoribus, in utroque laudatissimus, tanta diversitas rerum est.

Do. Pater durus est mihi.

Ra. Serò bona vestra cognoscitis, O mortales! At cùm nosse cœpitis, nimis agnoscitis, hinc & præsentia fastiditis, & amissa lugetis. Alterum superbè nimis, alterum nimis humiliter: & ubi agendæ grates, & ubi habenda patientia, utrobique querimoniæ, nusquam æquanimitas, sic in Deum, atque homines grati estis.

Do. Durus est pater mihi.

Ra. Veniet tempus, quando hunc ipsum patrem suspires, nec responsurum voces. Et qui tibi nunc videtur saxis durior, plumis mollior videatur.

Do. Durum patrem habeo.

Ra. Patrem dum habueris, non agnosces.

De Filio contumace.
DIAL. XLIV.

Corrige, dum tener est, puerum, nec parcito virgæ,
Dum tener est ramus, flectitur obsequio.

Do. HAbeo filium contumacem.

Ra. Æquum est, ut qui patrē ferre non poteras, filium feras; utique sarcinam graviorem magis.

magis animum premit, pungítque acriùs, superbi filii verbum unum irreverenter prolatum, quàm severi patris quæcunque duricies. Ille enim injuriam facit, hic jure suo utitur.

Do. Filium habeo rebellantem.

Ra. Impudenter de minorum rebellione conqueritur, qui majorum justa contempserit imperia.

Do. Filius contumax est mihi.

Ra. Tandem fortassis intelligis, quid tuus ille tam durus pater visus est tibi.

Do. Filium patior insolentem.

Ra. Si ætatis est vitium, cum ætate transibit. Multorum ferox adolescentia, progressu temporis, ad virtutem, mirificis provectibus flexa est.

Do. Rebellem filium habeo.

Ra. Non solus. Et David, & Mithridates Ponti Rex, & Severus Imperator Romanus, rebellantes filios habuere, & multis pòst seculis, Britannici pacem regni (ut fama loquitur) turbavit regii adolescentis in patrem concitata rebellio: sed quisque sua defleta incommoda, nullus aliena vel publica.

Do. Impius, ac rebellis est filius.

Ra. Magna tibi portio paternæ molestiæ dempta est, mortem filii timere.

Do. Habeo ignavum, & inertem filium.

Ra. Nescis, ut Africanus ille vir magnus dissimillimum filium sibi, longéque degenerem amavit unicè. Et profectò major non dicam amor, sed miseratio debetur ei, quem minus adjuvat natura. Nullius rei eget, qui virtutum dives est: quarum indigentia verè miseros, ac proinde misericordiæ egentissimos facit, tu in filio, etsi non virtutem, ama quòd filius, si ne id quidem, at quòd homo est. Postremò si nihil est, quod ames, miserere. Proprium patris, ut severitas, sic misericordia est.

Do. Perditæ filius est vitæ.

Ra. Pon-

Ra. Pondus infaustum, cóque gravius, quod dum ferri non potest, nequit abjici: perfer, & quà datur, corrige. Si enim aut filium curaveris, aut certè patrem egeris; hoc tibi debitum, illud optabile.

Do. Impius, inhumanus, intractabilis est filius.

Ra. Siquidem mollicies, ac voluptas in perfidiam, ac scelus eruperint, venenosum animal exigendum est domo; neque ubi, se quid natum æstimandum: & in sylvis ortas aviculas pascitis, & domi natos scorpiones occiditis.

Do. Impius filius est mihi.

Ra. Periculosa seponere, antequam noceant, Sapientis est. Non te pietatis umbra decipiat. Nulla impio debetur pietas. Est ubi sit crudelitatis species, pium esse: sed dum aliquid, vel minimum spei est, semper ad misericordiam inclina: mementóque te patrem esse, non judicem; neque hîc tibi Terentianum illud excidat:

Pro peccato magno paululum supplicii satis est patri.

De discordi Fratre.

DIAL. XLV.

Quos odium separat fratres, concordia jungat;
Mansueto fratrem pectore vince tuum.

Do. HAbeo discordem fratrem.

Ra. Quid autem? ille-ne igitur te concordem habet? unanimitas fraterna, quæ unum ex duobus facere debuit, in duo non jam diversa, sed contraria, penitúsque pugnantia, scissa est. Grave, sed antiquum malùm; quod & mundus, & mundi caput ab initio habuere. Siquidem vetus urbis Romæ, sed vetustior orbis infamia est, fraterno sanguine maduisse: tu quod in singulis paribus fratrum vides, & altero, quin etiam adhuc solo, in

uno,

uno tot millium quid ſtupeas, non habes.

Do. Eſt mihi diſcors domi frater.

Ra. An & hoc miraris eſſe magnâ in domo, quod in ipſis materni uteri fuit anguſtiis; ubi olim, etſi majoris myſterii velamentum eſſet, certè non diſcordes tantum fratres legimus, ſed bellantes. Eſtne igitur novum, ſi armati faciunt, quod non nati ſolent?

Do. Nulla mihi apud fratrem gratia eſt.

Ra. Multo prius hoc in ſcholis edoctus, quàm domi expertus eſſe debueras: proviſa verò nec querimur, nec miramur.

Do. Odioſum fratrem habeo, ac diſcordem.

Ra. Ut fermè nullus amor æquior fraterno, ſic nullum, ubi inceperit, iniquius odium, nulla acrior invidia. Sic paritas incitat animos, atque incendit, cùm cedendi pudor, & amor excellentiæ eò ardentior, quò incunabulorum recordatio, & quæcunque benevolentiam paritura viderentur, ubi ſemel à recto calle deflexum eſt odium, & contemptum pariunt? hic natura rebellantis ardor animi optimè quidem obſequio, atque humanitate placabitur. Vix eſt enim tam immite ullum, támque aſperum ingenium, quod non tandem molliat vera, ac jugis humilitas verborum, & rerum omnium levis, & non ficta retractatio. Sin id ferum, atque invalidum deprehendas, ſeu fortè huc tu cogere tuum ipſe animum non potes, quò honeſtè quidem, atque utiliter cogeretur; tunc antequam in perniciem res erumpat, ultimo remedio utendum erit. Extirpanda mali radix, & diſcordiarum mater propellenda, communio. In quo ita te facilem præbebis, ut quantum juri tuo demptum, tantum virtuti, famæque additum invenias. Impiæ, ac ſuperbæ cupiditatis aculei nullâ re melius, quàm piâ & miti liberalitate franguntur. Bonum aurum, quo pax domus, & caritas fraterna redimitur. Vetus valde,

valde, nec verum minus est verbum: Magnam discordiarum, bellorúmque materiam duo hæc esse pronomina, Meum, & Tuum: quæ, si de vitâ hominum tollerentur, haud dubiè tranquilliùs viveretur.

De amisso Patre.

DIAL. XLV.

Stulte, patrem lachrymis nunquam revocabis ab umbris?
Te prior ipse fuit, te prior ipse abiit.

Do. PAtrem amisi.

Ra. Justum est, ut quem præsentem querebaris, absentem quæras, nec invenias. Nihil æquius, quàm fastidita imperia frustra optari.

Do. Pium patrem amisi.

Ra. Pium ille filium dimiserit. Gratulare autem seni tuo: illud tandem illi accidit, quod semper optaverat: te incolumi, rebus humanis abiit.

Do. Pium patrem perdidi.

Ra. Pius filius, nullam magis ob causam fortuitos casus timet, quàm, ne qua sibi incidens calamitas, patris animum mœrore conficiat: tuo jam tantùm periculo securior vives: non erit, quem rumores de te impugnent, quem tua frangat adversitas, quem tua debilitet ægritudo, quem tua mors perimat.

Do. Patrem amantissimum amisi.

Ra. Incipias de aliis curare, qui de te curet amplius, non erit. Pietatem ab altero tibi exhibitam rependе alteri; raró illi rependitur, cui debetur.

Do. Pium patrem miser perdidi.

Ra. Si pietatis ratio tibi constat, solare fortunam tuam recordatione præteriti temporis. Coluisti parentem, &, dum licuit, pia semper in illum officia congessisti. Pater obiit: Pietas vivit: alioquì est, fateor, unde perpetuò mœstus sis.

Do. Pater

Do. Pater me moriens destituit.

Ra. Fer naturæ ordinem; prior exiit, qui prior intraverat; nec te ille destituit, sed præcessit.

Do. Amisi patrem.

Ra. Nescis quid sit patrem amittere, nisi filium habuisti.

De amissâ Matre.

DIAL. XLVII.

Quid carnis matrem luges? tibi terra parens est;
Quæ quoque te certo tempore corripiet.

Do. MAtrem perdidi.

Ra. Altera tibi superest mater, quam non perdes, etsi velis: ex illâ veniens, in hanc pergis. Illa tibi paucorum mensium domum dedit, hæc multorum dabit annorum. Illa tibi dedit corpus, hæc aufert.

Do. Mater obiit mitissima.

Ra. Mater substitit durissima, quæ te, & matrem, quam requiris, in uno gremio servabit; cujus in utero tecum erit, te, & illam, ut credimus, die ultimo paritura.

Do. Pia me deseruit mater.

Ra. Deseri metuens festinavit, gratámque illi suam mortem fuisse credibile est; tuam non visura amplius atque unde maximè metuebat, securitate partâ.

Do. Defuncta est mater optima.

Ra. Feliciter hæc excessit, te superstite; quo præmisso, ut fœminei sunt affectus, flebiliter abiisset.

Do. Obiit mater.

Ra. Obeundum erat; idque ambobus: nec de morte queri potes, nec ordine.

De amisso

De amisso Filio.

DIAL. XLVIII.

Qui malè transmisit vitam puer, exeat orbe:
Felix, sed Cœlo, qui benè vixit, erit.

Do. SEd amisi filium.

Ra. Melius dic præmisi, secuturus citò quidem, & fortassis hodie, & quid scimus, an hac ipsa hora. Nulla fides vitæ est, quum tanta sit fides morti: secuturus, dixi, sequens dicere debui: continuè sequeris: nusquam in vitâ pedem figere permissum homini, uno semper gradu it ad mortem (mirum dictu) seu ille vinctus, seu solutus, seu stans, seu ambulans, seu sedens, seu sanus, seu æger, seu vigilans, seu sopitus, ad metam fertur, atque illorum more, qui vehuntur navibus, vel quiescens properat.

Do. Amissi filii desiderio excrucior.

Ra. Compesce animum: quem cupis, invenies: nulla est mora: non posse pati desiderium parvi temporis, puerile, seu fœmineum est. Viro enim nihil breve, difficile. Nosti credo, quibus verbis desideria hujusmodi apud Platonem Socrates, apud Ciceronem Cato, & Lælius consolentur: Virtute quamvis, & gloriâ supremi viri; hâc spe tamen longè impares. Nosti præterea quid animi Æmilius Paulus, quid Cato ipse, quid Pericles, quid Xenophon ille Socraticus, condiscipulus Platonis, atque æmulus: quid innumerabiles alii, natorum in mortibus habuere: nec te præterit, ut Propheta idem, & Rex filium, quem languentem fleverat, non flevit extinctum, cogitans quòd irrecuperabilia lugere supervacuæ dementiæ veriùs, quàm pietatis est. Quibus se virilibus exemplis interserit Spartana illa mulier apud Scriptores quidem innominata:

minata : sed non pariter illaudata : quæ audito, quòd filius in prælio excidisset, ideò, ait, illum genui, ut esset, qui mori pro patriâ non timeret. Par Liviæ virtus, majorísque Corneliæ : sed clariora sunt nomina, quarum prior ingentis nati, & ad summum spectantis imperium, ut terræ traditus fuit, luctum mox deposuit, nunquam verò memoriam intermisit : altera filiis multis, immo omnibus amissis, quorum aliquos à populo interfectos, inhumatósque conspexerat, commiserantibus, & illius sortem, fœmineo more, deplorantibus, miserámque vocantibus, non se miseram, sed fœlicem esse respondit, quæ tales filios genuisset. Insignis mulier, nec præsenti misera, nec præterito etiam infœlix; quæ contra publicam opinionem, & consuetudinem miserorum, se fœlicitate præteritâ, & læti temporis memoria solaretur, grata quòd habuisset, quòd amisisset æquanimis; ob hoc unum dignâ uti prosperiore successu. Et illa quidem mulier tota gravibus fortunæ vulneribus inconcussa permansit : tu vir, unico dejectus, luges?

Do. Amisi filium.

Ra. Amisisti simul, & metus multos, infinitámque materiam sollicitudinum, & curarum : quibus ut careres, vel tibi, vel filio moriendum fuit. Securum patrem sola mors facit.

Do. Filium amisi.

Ra. Si pium, nil est, quòd illi metuas: in tuto est. At si impium, tuorum numeratorem annorum, tuæ stimulum senectutis extulisti.

Do. Filium perdidi.

Ra. Si virtute præditum, gaude, quòd habueris. At si vitio perditum, gaude saltem quòd amiseris : utrobíque naturæ beneficium agnosce, seu quòd talem dedit, seu quòd talem abstulit.

Do. Ante tempus filium mihi mors rapuit.

Ra. Non fit ante tempus, quòd in omni tempore fieri

fieri poteſt. In omnem ætatem multi ſunt aditus morti, in adoleſcentiâ infiniti.

Do. Sine filio remanſi.

Ra. Et ſine angoribus, & ſine pavoribus. Jam non erit, cui noctes inſomnes, cui ſollicitos dies agas, cui ſpes longas, atque inextricabiles ordiare: qui canos tuos, rugáſque conſideret, hæreditatem æſtimet, ſumptus arguat, moram mortis incuſet. Undique tibi ſecuritas, & quies, geminum bonum ingens, titulo licet mortis aſperius.

Do. Acerbâ filii morte dejectus ſum.

Ra. An non Anaxagoram audieras? an oblitus eras te genuiſſe mortalem? an id potius forſan luges, quòd, qui ſequi debuerat anteceſſit? Equidem cùm in multis inordinata hominum vita ſit, nullum penitus mors habet, & ſenes decrepiti cunctantur, & feſtinant juvenes, & præcipitant pueri, & infantes primo vitæ de limine retrahuntur. Hic tardius licet, ille ocius; hic maturus, ille acerbus, nemo non moritur; hæc ſumma eſt: ubicunque verò hoc; qualibet ætatis parte quis obierit, etſi acerbus fuerat, morte maturuit.

Do. Extinctum fleo filium.

Ra. Si fleturus eras morientem, & naſcentem fleſſes: tunc mori cœperat, nunc deſiit. Noli autem tuam, & illius ſortem optimam lugere: ille iter ambiguum à tergo habet, tu ſecurum ante oculos, non jam amplius, aut caro oneri timens, ut Maro ait, aut alteri.

Do. Cum filio, vitæ dulcedo omnis extincta eſt.

Ra. Magnum fateor, ac dulce ſolatium, patri filius bonus, ſed ſollicitum, ac grave. Et ſæpè dulciſſima offendunt, & cariſſima impediunt, & pretioſiſſima rerum premunt. Et fortaſſis hic filius obſtabat, altiora animo volventi. Jam mœſtior licet, ac liberior factus, exurge: bona de malis elicere, ſapientis eſt.

Do. Mors

Do. Mors me filii mœstum fecit.

Ra. At, quod restat, alacer exige, illi vixeras, vive jam tibi.

De Infantis filii casu misero.

DIAL. XLIX.

Credendum vivis, quocunque modo perit infans,
Decedens, turmis jungitur Angelicis.

Do. INfantis filii miserabilem casum fleo.

Ra. Humanum nihil flendum; homini præmeditata omnia esse debent: si non sunt, non casum filii, sed inscitiam tuam defle, & conditionis oblivionem.

Do. Filii infantis miseram mortem queror.

Ra. Nulla mors misera, quam mors animæ non sequitur: à quo periculo infans tuus immunis.

Do. Infans meus præcipitio periit.

Ra. Qualiter quis pereat, quid refert? modò ne turpiter pereat: & perire turpiter non potest, qui sine peccatis periit.

Do. Præcipitio periit infans meus.

Ra. At Archemorus serpente, alii gravidæ lacte nutricis, alii morbis, qui pene plures illam in ætatem, quàm in senectutem incidunt.

Do. Periit infans meus præcipitio.

Ra. Repentina mors innocentibus optanda, nocentibus metuenda est.

Do. Infans meus ex alto præceps periit.

Ra. Languidè pereuntibus mors durior sæpè, & angustiæ longiores dolor omnis, eò tolerabilior, quò brevior.

Do. Periit præcipitio infans meus.

Ra. Præcipitari, & ruere illius ætatis est proprium. Fecit infans tuus, quod faciunt omnes, etsi non omnes casu pereant. At tu sine illum periisse, pereundum erat: & feliciter secum agitur, prius pereun-

pereundo, quam vitæ malis implicaretur: quæ quàm multa sint, sciunt experti, & intenti. Nemo enim non expertus est: non intenti autem multi, qui quasi somnum vitam agunt cujus reminisci nequeant experrecti. Periit innocens infans tuus, qui fortasse, si viveret, nocentissimus periisset. Nolo illum in tuto positum, deflere: fortunæ minas omnes evasit, & præoccupavit mortem, quæ illum dilata præoccupasset.

Do. Lupus meum devoravit infantem.

Ra. Ista jam vermium est querela.

Do. Infantis miseri corpusculum lupus rapuit in cavernam suam.

Ra. Felicis animam infantis in cœlum Angeli rapuere.

De filio, qui alienus intentus est.

DIAL. L.

Si dabitur soboles alieno semine natâ,
Fac foveas etiam, cùm sit imago Dei.

Do. ET (quod morte gravius) qui meus credebatur alienus est filius.

Ra. Si ad communem spectaretis patrem, (Comici consilio) humani nihil à vobis alienum putaretis.

Do. Diu alienum filium, ut meum pavi.

Ra. Suum filium pavisse, natura fuerit, alienum charitas; modò post factum non pœniteat, sed delectet.

Do. Filius ille meus dictus, alienus apparuit.

Ra. Aperta tibi ad magnum, & singulare meritum via est, si hunc ipsum, ut hactenus sic deinceps quasi tuum paveris. Id illi qüidem longè gratius atque acceptius Deo est. Solent enim ingrati filii, ceu sibi naturali quodam jure debita patrum alimenta

menta contemnere: & præterea scelus est amare filium, qui ex te genitus sit, & à Deo creatum hominem non amare. Ita undique apud Deum atque homines pietatem eximiam tibi quæsieris ex alieno flagitio.

Do. Pavi pro filio qui non erat filius.

Ra. Pavisti ut filium, pasce jam non ut filium, at ut fratrem: omnium, qui sunt, quique erunt fueruntve, unus est parens, unus rector. Nolite per insolentiam dissimulare, aut per invidiam atque odium, sacrum naturæ vinculum rescindere. Omnes invicem fratres estis.

Do. Filium, quem putabam meum, non esse audio.

Ra. Vide à quo audias, & cui credas. Multi enim malis stimulis impulsi, falsos rumores, studio confingunt. Alii linguæ fluxu quodam, effrenique impetu, & quæ sciunt, quæ nesciunt pari loquuntur audacia. Difficilis est autem de filiatione sententia.

Do. Filium, qui meus dicebatur, alienum esse audio.

Do. Cur hoc aliis potiùs, quàm uxori credis, qua, hoc unum saltem, nemo certiùs novit? Illa tibi certè filium dedit, quem nunc alii nituntur eripere. Audisti credo, ut patrum memoria vir illustris fuit, cui forma, & genere par uxor obvenerat, sed fama pudicitiæ ambigua. Ex hâc unicus infans pulcherrimus natus erat, quem cùm die quodam in gremio habens mater, gravem curis, & suspirantem virum animadvertisset, quæsivit, quæ tanti causa suspirii. Rursus ille suspirans: Vellem, inquit, dimidiâ dominii mei parte pacisci, ut ita mihi constaret, hunc puerum meum sicut tibi constat esse tuum. Ad hæc illa nihil fronte motâ, vel animo: Enimverò, inquit, nequaquam tanto pretio est opus: da mihi centum prati jugera, ubi greges meos

meos pascam, & de hoc ipso certum ego te faciam. Cúmque ille impossibile prorsus id diceret: Convocatis, qui probè aderant, proceribus, & sponsione interposita, natum illa ulnis extulit, &, Estne, inquit, hic verè meus. Dúmque vir annuisset; illa brachiis portentis, ei puerum porrexit, &, accipe, ait, dono eum tibi: jam haud dubiè tuus est. Risu astantium oborto, pro uxore diffinitum, & vir omnium sententiis condemnatus est. Crebræ nimis inter homines hujus generis lites, ac lamenta sunt. Proni in nuptias, immò lubrici, ac ruentes: vix videre diem creditis quo mariti, hoc est viri sitis, quasi aliter non possitis. Dehinc perfusi in gaudia, seu veriùs in furores conjugii, dies primos in strepitu inter epulas, & choreas, agitis, inter epithalamia, & jocos, & cantus, & tympana, reliquam vitam omnem inter suspiciones, & jurgia: utrobique reprehensibiles. Nam rem neque adeò ancipitem, sic amare; neque tam inseparabilem, sic horrere, neque tam amabilem, sic odisse decuerat, conjecturísque fallacibus apud hominem, sanctissima divinæ, atque humanæ domus jura confundere, atque arctissima vitæ hujus vincula dissolvere.

Do. Quid, quòd meum uxor non esse ipsa confessa est.

Ra. Singulare, velut aliquid narras: quotidiana sunt hæc. Aliæ viventes hoc fatentur, aliæ morientes: quarum aliquæ nunciandum viris, post obitum, reliquerunt.

Do. Non esse meum filium, ipsa mihi fassa est conjunx.

Ra. Fassa est idem Olympias Philippo, magno viro: magni filii jacturã, nec fletum, nec suspirium, nec querelam legimus. Nunc fabellam accipe ridiculam, sed materiæ non ineptam. Circa littus oceani, quod Britanniam ab adverso conspicit, ante non multos annos fama est fuisse mulierculam inopem,

sed

sed formâ appetibili, & insigni lasciviâ: hæc duodecim parvos filios, totidem ex viris genitos habebat, annuis ætatum interstitiis inter se distantes. Instante autem mortis horâ, vocari propè virum jubet: & non est, inquit, amplius ludi tempus, nullus horum puerorum ad te spectat, præter majorem solum; primo enim anno nostri connubii, casta fui. Sedebant tunc forte pueri omnes humi, circa ignem, more gentis, aliquid manducantes. Stupente igitur viro, atque illis rei novitate suspensis; illâ singulorum patres ordine nominat: quod audiens omnium minimus, qui triennis erat, panem, quem dexterâ, & rapam, quam habebat in manu alterâ, in terram posuit: ac tremens desiderio, & amabus manibus in altum erectis, adorantis in morem: Da, inquit, quæso, mihi genitrix, aliquem bonum patrem. Cúmque illâ in fine verborum patrem parvuli nominasset, & famosum quendam, divitémque hominem, reassumpto in manibus cibo: Bene habet, inquit; Bonus est pater.

De amisso Fratre.

DIAL. LI.

Quid quereris? fratris probitas itura per orbem;
Sin nulla est, meliùs permanet ille foris.

Do. FRatrem perdidi.

Ra. Nondum audio propter quod valde lugeas: fieri potest enim, ut & fratrem, & domesticum simul hostem amiseris. En jactura, rem malam boni nominis perdidisse.

Do. Fratrem perdidi.

Ra. Perdidisti forsitan, qui te perditum optabat, quíque rebus obstabat tuis, multis quidem magnæ laudis aditum fraternus obstruxit livor.

Do. Amisi fratrem.

Ra. Fi-

Ra. Filiorum fortassis ætatulæ (quod sæpè vidimus) grave jugum, vitæ tuæ æmulum, gloriæ obicem, id quod constat, patrimonii participem amisisti. Fratre impio nullus hostis infestior.

Do. At amisi pium, & benevolum.

Ra. Sed mortalem. Non tutela corporis est virtus, verùm animi ornamentum, illi gloriam immortalem præstat: corpusculum mortis imperio non eximit, immò quidem sæpè illud tempus in mortem trudit: quod si naturæ suæ linquitur, æquè boni pereunt, malíque; quin & vulgò imbecilles, bonos, & vivaces malos cernimus, immortalem nullum.

Do. Bonum, & gloriosum fratrem perdidi.

Ra. Si frater periit, superstes est gloria, virtus, anima, præter quas, humana omnia pari mors turbine propellit, ac dissipat. Has tu igitur, ceu totidem filios fratris, amplectere, atque his bonis immortalibus mortalia damna compensa, quod si filii supersunt alii, verè illos tuos pietas facit.

Do. Amisi germanum optimum.

Ra. Avidè illo uti debueras, id si lentiùs egisti, non mortis injuria, sed segnities tua est. Illa jus suum exercuit, tuum tu neglexisti.

Do. Mors me lusit, non putabam tam citò moriturum.

Ra. Omnia, quæ nolentibus accidunt, citò fieri videntur, quæ optantibus autem, serò.

Do. Vix illum mori posse credebam.

Ra. Cuncta sibi vehementissimus amor indulget, nilque sibi non spondet, amarósque cogitatus, & quicquid est gustui adversum, vitat, ac refugit: unde & qui amant, penè sibi æternas delicias fingunt: tu, si fratrem natum noveras, & mortalem nosse debueras: & idcircò si provisam mortem, inopinum velut aliquid, doles, longè erras; si improvisa autem fuit, errasti.

Do. Sciebam mortalem, sed de morte non cogitabam.

Ra. Inconsultè: sed hæc dissimulatio vestra est. Vix unquam mori creditis mortales, cùm & contingens mori semper, & aliquando etiam sit necesse: immò verò cùm non mori, nunquam; mori autem semper vestræ lex immobilis sit naturæ. Sed vos assiduè morientes, sensum à præsentibus, animum à fine divertitis, vulgare malum: quod quid est aliud, quàm ultrò oculos claudere, ne radios Solis aspiciant, tanquam luci, ut oculis damnum sit illam non videre, nec minus clarum, quod non videas, nec minus verum esse, quod nescias. Quis tam cœcus, ut non videat? quis tam hebes, ut nesciat? veritati rerum nihil detrahit sensuum, aut intellectus infirmitas. Vos equidem neque infirmi, neque obtusi, sed quod excusatione careat, dissimulatores eximii, & ad fallendum vosmetipsos ingeniosissimi; qui tanto studio inutilia discitis, necessaria nescire nitimini; nequicquam tamen; clausis namque sese oculis ingerunt, & nesciendi avidum ingenium irrumpunt, & obliviscendi cupidam memoriam interpellant, & multa in dies fert vita hominum, quæ nos cogitare adigant, quod nolletis, quæve dissimulationes vestras, aut propriis, aut externis excitent argumentis: sed ad plenum fateor: Figmenta mortalium sola mors discutit.

Do. Et mortalem, & moriturum fratrem scivi, mortuum tamen fleo.

Ra. Magna pars humanorum actuum superfluit: quid fles mortuum? aut quid illi, quid tibi, quídve alii, tuus hic fletus prodest? ut sit malum mors, quod docti negant, quod nemo negaverit, mali irreparabilis est fletus inutilis. Et certè si quid, præter animi vitium, dici miserum decet, si quid penitus in rebus est flebile, flendum potiùs, dum impendet, quam dum transit: quòd regem

pro-

profectò illum non latebat, cujus paulò antè meminimus.

Do. Optimi fratris morte afficior.

Ra. Nullus affectus intensior, quàm paternus? quamobrem quæ in morte filii dicta sunt, fratris ad interitum transfer, & quæ utrobique dici solent, amicorum etiam in morte profuerint, quæ jactura par summis est ferenda: tamen, ut reliqua, uno animi robore toleranda sunt omnia, quæ videntur gravia, &, si creditur, oppressura sunt.

Do. Amantissimum fratrem amisi.

Ra. Invisum amisisse pejus fuerat: illius enim amor, hujus autem ipsa quoque memoria dulcis est.

Do. Gratissimum ipsis ab incunabulis vitæ comitem, perdidi: solus sum.

Ra. Non est solus, cum quo virtus, & honestas habitant: inter quas affixam præcordiis fratris imaginem esse, nec mors ipsa vetuerit. Sic nec frater tuus perditus, nec tu solus.

De morte Amici.

DIAL. LII.

Aurum ingens perdis, fidum si perdis amicum;
Quid facies, nam sic cuncta perire solent.

Do. AMisi amicum.

Ra. Si (ut debet) in amico virtutem amasti, illa certè non perditur, nec moritur: ideò veras amicitias immortales dicunt, quòd nullo unquam dissidio amicorum, nec ipsâ demum morte solvuntur, sic discordiam, vitiúmque omne vincit virtus, ipsa verò nullâ re vincitur.

Do. Amicum amisi.

Ra. Cætera cùm amiseris, non habes: amicos, carósve omnes, tum maximè habeas, dum videantur amissi: præsentia enim delicata, ne dicam

 fasti-

fastidiosa, itidem ac superba, minimis rebus offenditur: amicorum recordatio, jucunda, & suavis est, nil amarum retinens, nil dulce non retinens.

Do. Amicum optimum morte amisi.

Ra. Si commoditates perditas quereris, utilitatis mihi tu calculum, non amicitiæ quidem ponis. Si convictum, cogita, quàm parva pars temporis viventium quoque præsentiam exhibet amicorum, quantum curæ, quantum morbi occupant, quantum sopor ac voluptas; quantum quoque peregrinantium discursus, sollicitudinúmque diversoria, & secessus, quantum denique studia, quantum otia, quantúmque negotia, nunc aliena, nunc propria, & illa rerum multiformium jugis, atque invicta necessitas, cui nulla prosperitas eximitur, convictui detrahunt exoptato, quot congressus rari, quàm breves sollicitæque moræ, quàm duri digressus, quàm reditus seri, qui obices, quænam impedimenta, qui laquei: his, ac similibus vitæ difficultatibus, amicitiæque compedibus ad memoriam reductis, intelliges, quantulum est, quod tibi mors abstulerit. Nam si id in amicitiâ solùm libras, quod unum illi perpetuum, ac stabile fundamentum est, prorsus nihil ibi mors potuit auferre. Audisti apud Tullium, se solantem Lælium, ut illi Scipio suus vivit, ut in memoriâ ejus, nec extincti amici fama, nec virtus extinguitur. Quid Scipionem tuum tibi nunc vivere prohibet? Sed vos, quoniam Sciplones, & Lælii non potestis esse, nec viri quidem esse vultis: & quia summa non prehenditis, media desperatis, aut spernitis, quasi ut poësim, sic virtutem mediocrem, nec Dii, nec homines sint laturi.

Do. Amicum mihi mors eripuit.

Ra. Amici corpus eripere mors potest, non amicitiam, nec amicum. Sunt enim ex illorum genere, quæ nec morti, nec fortunæ subjacent, sed virtuti;

quæ

quæ una humanis in rebus libera, & quæcunque illi subsunt, libertate donare potens est; non esset tanti pretii amicus, si tam facilè perdi posset.

Do. Sine amico remansi.

Ra. Si ritè colis amicitias, nec tibi veteres desunt, nec novi unquam defuerint amici: quin ex hostibus tibi amicos, ea quidem reddet opinio. Nihil magis Augustum Cæsarem conciliavit Herodi, quàm quòd is hosti suo amicissimum, séque per illum, inimicissimum fuisse professus est, suâ dignum amicitiâ judicavit eum, qui tantâ fide, sui licet hostis, amicitiam coluisset. Tanta est virtutis, & amicitiæ pulchritudo, ut etiam in hoste delectet, cogátque illum quoque amare, qui se oderit.

Do. Amicus mihi fidissimus obiit.

Ra. In memoriâ tibi sepeliendus est tuâ, ubi clam sæpè tecum sit, & nunquam totus obierit: qui, si tibi fortè aliter, quàm morte perierit, non tu amicum, sed opinionem falsam amicitiæ perdidisti.

De absentiâ Amicorum.

D I A L. LIII.

Captus amicorum desiderio, memor esto,
Te totus mundus tam citò destituet.

Do. AMicorum torqueor absentiâ.

Ra. Solet id quidem evenire, sed qui amici mortem ferre didicerit, aliquantò faciliùs feret absentiam: nec franget abitus, quem non fregerit obitus.

Do. Abest mihi optatissimus amicus: dextra manus, dextérque oculus meus abest.

Ra. Et si irredituri abessent, nihil tamen non ferendum viro dicerem: nunc redibunt, & tua tibi restituetur integritas.

Do. Abest amicus dimidia mei pars.

Ra. Dimidium animæ suæ Vergilium vocat Horatius; quod à multis postea usurpatum, jampridem in proverbium venit. Sed si amicus non naturaliter tantùm, sed civiliter possidetur, quid amicitiæ nocet absentia, quo minùs tecum, ubicunque sit amicus, sedeat, ambulet, colloquatur, vel jocosa, vel seria: & quod præsens fortè non faceres, absens facias. Nam si nil aliud videretis, nisi quæ sunt ante oculos, & sola vos præsentia delectaret, brevis admodum visio, & angusta delectatio vestra foret.

Do. Amici absentis dulci desiderio laboro.

Ra. Atqui amaris soliti estis laborare, non dulcibus. Accipe verò nunc, quod vulgi aures vix capiant. Dici nequit, quàm tenera, quámque fastidiens præsentia sit interdum, etiam amicorum; sæpè parvis offenditur, ut quos valde dilexeris, quorumve præsentiam vehementer optaveris, non amicos modò, sed fratres, aut filios, quòd fortè sollicitudinis studio, vel occupationibus tuis obsient, abesse nonnunquam malis. In absentiâ nil amarum, nil quod pungat, præter desiderium, quod dulce tamen, ne tu ipse quidem negas.

Do. Dilecti absentia me affligit.

Ra. Est id, fateor, commune mulierum, atque omnium muliebriter amantium, quorum delectatio omnis in sensibus est. Nihilominus de his ipsis Poëta loquebatur, ubi ait:

Diligit absentem absens auditque videtque.

Id si ita est, cur non amicus absentem quoque amicum audiet, & videbit? nisi fortè purgatiores, ad hujusmodi visionem lasciviæ sunt oculi, quam virtutis, aut plus aliquid dignitatis insano, quam casto tribuitur amori, cui præter honestos, ac volucres cogitatus, quos pro libito vagari, & esse ubi velint, nulla distantia, nulla vis prohibet: epistolari quoque

que remedio consultum est, quo nescio an præsentia ulla sit gratior. Romæ quidem erat Marcus Cicero, dum ad Quintum Ciceronem, fratrem suum proconsulatum Asiæ administrantem, scribens: Cùm tua, inquit, lego, te audire, cùm ad te scribo, tecum loqui videor: & mox eum ad gloriæ excellentiam exhortans, efficacissimum id dicit in dictis factisque suis omnibus, fraternam sibi animo finxisse præsentiam. Nescio an Athenis, an ubi esset Epicurus, dum amico scribens: Sic fac, inquit, omnia, tanquàm spectet Epicurus. Certè in Campaniâ erat Annæus, dum Lucilium suum in Siciliâ degentem, literis alloquens, ut secum studeat, secum cœnet, secum ambulet, hortatur, quæ facere ille non posset: nisi animo fierent, & non oculorum, neque aurium, non manuum, neque pedum ministerio indigerent.

Do. Oculi mei absentem amicum anxiè requirunt.

Ra. Non possum negare quin oculis aliquid per absentiam detrahatur; animo autem nihil, immò nec oculis quodammodo (ut prædixi) si tamen amicitia vera est; unde & illud apud eundem Poëtam, & legimus, & laudamus: ubi de Evandro, ac Pallante ejus filio agit, quem senex Æneæ, comitem belli contra Turnum adjunxerat, atque abeuntem dimittens, Poëta infit:

Stant pavidæ in muris matres, oculisque sequuntur
Pulveream nubem.

quasi in ipsis omnia sunt oculis. Et Cicero ipse in epistolâ quâdam, Balbum amicum suum, in Galliis sub Cæsare militantem, non solùm in animo habere, sed in oculis ferre se, dicit.

Do. Amicus abest meus.

Ra. Interdum non cognoscitur amicus, nisi abesse cœperit. Sicut cunctis in rebus, sic amicitia, copia ingens gustum hebetat, penuria acuit. Quod

 si ma-

si magister amorum, intermissionem amantibus utilem dicit, quibus omnibus in præsentiâ est voluptas: cur non eadem utilis sit amicis? quorum in virtute jucunditas tota est, quæ absentiæ nullum sentit incommodum, cùm ubilibet præsens sit. Noli ergò desiderio succumbere, sed amicum mente complectere, quem tibi nec discessus eripiat, nec mors ipsa.

Do. Amici dulcis absentiam amarè fero.

Ra. Perfer modò, & molliores partes animi præsenti virtute consolida. Amariuscula enim hæc, quam defles, absentia, forsan in tempore cariorem tibi amicum, & amici præsentiam effecerit dulciorem.

De gravi Naufragio.

DIAL. LIV.

Naufragio si res periit, sed te superante,
Sperandum facilè est, quod reparare potes.

Do. GRavi naufragio jactatus sum.

Ra. Maris tu mihi memoras naufragium, animi autem siles: quasi verò vel gravius, vel crebrius ullum sit. Ibi est tempestas illa cupidinum, & affectuum, ceu ventorum repugnantia, quæ vos, tensis concupiscentiæ, spesque velis, gubernaculo mentis excusso, constantiæque anchoris in alto perditis, per omnes littorum fluxus, pérque omnia maria circumvolavit. Illud te naufragium in hoc traxit: tolle cupiditatem, navigationem ipsam, aut certè periculum navigandi, magnâ ex parte, sustuleris: illa non in naves solùm, sed in scopulos, & in mortem cogit miseros. Itaque ferè omnes, qui suis auspiciis in mari pereunt, priùs in animo perire, priusque illos avaritiæ demerserit unda, quàm pelagi. Rara est quidem sine præcipitatione

ratione cupiditas: quicquid enim vult, confestim vult, morásque omnes, & illarum comites, sumptus odit; ea brevis in exitium via, & crebri prima naufragii causa est.

Do. Magno naufragio vexatus sum.

Ra. Didicisti Deum orare, votáque facere, & pacisci multa: quorum, etsi metus causa fuit, tu tamen agnosce fidem, terræ redditus. Non impunè Deus luditur; odit ille fidefragos.

Do. Fœdum naufragium passus sum.

Ra. De naufragio non queritur, nisi qui evasit. Gaude igitur salvus, & doctior. Transacti periculi grata solet esse memoria: sicut ex diverso finitæ prosperitatis amara recordatio. Quanti verò olim faceres, vidisse Tritones æquoreos, & spumeos aquarum, atque assurgentes fluctus in nubila, & pelagi monstra natantia. Habes unde brumali nocte, ante focum, fabellas horrificas narres attonitis, trepidulámque familiam admiratione suspendas: jam quid sit poëtica tempestas intelligis, & qui malè credulus stupor fuit, jam notitia certa est, quem bene vel metu mortis, vel jactu mercium sis adeptus.

Do. Duro naufragio laboravi.

Ra. Sine labore nihil discitur, hoc, si sapis, perpetuum documentum tibi erit, ne quando amplius credere vitam ventis, in animum inducas.

Do. Passus sum triste naufragium.

Ra. Si primum, cave ne secundum adeas; si secundum, sile. Scitum est illud Pub. Mimographi:

Improbè Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.

Do. Terribili naufragio vix evasi.

Ra. Nescio quid terribilius adeò sit in aquis mori, quàm in terris, quandoquidem in alterutro moriendum est: seu quid optabilius vermium cibum esse, quàm piscium. Postquàm tamen enatasti, cura

ne iterum fracto vitam remo, aut laceræ credas tabellæ. Disce terrenum animal, terram pati, & cœlum potius ambire, quàm pelagus.

De Incendio.

DIAL. LV.

Si tua flamma vorax rapuit bona, fer patienter,
Namque animi multo flamma nocentior est.

Do. EX incendio vix abii.

Ra. An ne igitur evasisse, fortunæ trahis ad injuriam? sine queri Alcibiadem, qui hostili ex incendio non evasit: quanquam, ut terrestre prævideris, cœlestibus quis jam obstet incendiis? Romanus mihi Rex Tullus Hostilius, & Romanus respondeat Imperator Carus, quorum primus Romæ in regiâ, alter in castris, ad tygrim amnem, si communibus historiis est fides, igne arsit æthereo.

Do. Bonis meis omnibus amissis, nudus ex incendio, evasi.

Ra. Quando, precor, hoc diceret seu Bias (ut omnes volunt) seu Stilbon, ut vult Seneca; qui incensâ patriâ admonitus, seu increpitus, quòd nihil suorum bonorum ex incendio efferret, ut cæteri: Bona, inquit, mea omnia, mecum porto? Præclarè, sive horum alter, id dixerit, sive uterque; quamvis hæ voces, ex ore primi semper authoris, clariùs sonent; sed omisso authore, dicti veritas utique nota est. Hærent nempe præcordiis vera bona, vivóque nihil eripitur possessori, sed ne mortuo quidem. In animâ enim sunt, quò nec fortunæ, nec mortis dextra se porrigit: tu salvus & incolumis periisse tibi aliquid eorum, doles, quæ si tua fuissent, proculdubio tecum hodie salva essent. Mihi etenim crede, Vera bona non pereunt. Non est aurum

aurum virtute nobilius, ne par quidem, quod non igne consumitur, sed purgatur.

Do. Magnum me afflavit incendium.

Ra. Cæculus nescio quis famam divinitatis igne quæsivit: apud Vergilium, Julii comas flamma corripiens, primam dubiæ spem salutis attulit: Servio caput arsisse, non poëticum, sed historicum regni omen fuit. Constat ex flammis Iliacis prodiisse Romani Imperii fundatores. Denique, & Heliam incendio obiisse, Deúmque ipsum in flammam ignis apparuisse, sacræ loquuntur historiæ; ut non immerito vestris in urbibus index hic soleat esse lætitiæ, qui tibi materia est doloris.

Do. Domus igne subito conflagravit mea.

Ra. Et templum Dianæ olim arsit Ephesiæ, quo nil sæcula illa formosius viderunt. Arsit & templum, cœli Deo sacrum, Hierosolimis, ipsis etiam, qui illud incenderant, miserandum hostibus. Ex ætate hâc, Lateranensis arx illa religionis, ac decus eximium orbis terræ, bis flammis exusta est: evidens, & apertum, ut mihi videtur, iræ cœlestis judicium, non mirabile, fateor, sed tremendum. Ad extremum, ut minores taceam, Saguntum, Numantiam, & Corinthum innumerásque alias, & sæpè tentavit Romam, & nonnunquam penè ad ultimum, & Carthaginem semel, & bis Trojam flamma combussit: arsere urbes, arsurúmque mundum ipsum credimus. Tu in tuam domum ausum ignem, qui in cœlum, ac terras arsurus est, quereris?

Do. Ex incendio vix evasi.

Ra. Evasisti igitur, an id doles? nisi evasisses, siluisses. Nunc autem vivus cinis, cinerem fles extinctum.

De gravi negotio ac labore.

DIAL. LVI.

Divitiæ multo tibi sunt sudore parandæ,
Vis vacuus curis esse, relinque bona.

Do. GRavi negotio desatigor.

Ra. Nulla sine difficultatibus gloria. Nulla non virtus in excelso habitat, haud facilè adeunda: confragosum huc durúmque, & scrupeum est iter.

Do. Nimio labore fatigor.

Ra. Labor area est virtutum, requies voluptatum. Nil sine labore laudabile, nil excelsum. Proinde laudis Herculeæ fundamentum labor. Nullâ re magis Ulysses, quàm labore cognoscitur, quantalibet prudentia fingeretur, si otiosa fuisset, ignota esset. Labor Romuleos duces, Scipiadas, & Camillum, Labor Fabios, Labor Curios, Labor Fabricium, & Metellos, Labor magnum quoque Pompejum, Labor Hannibalem, Labor Julium Cæsarem illustravit: Labor Catonibus, Labor Mario famam dedit, Papirium Cursorem, ac Fescenninum Nigrum laboriosa militia claros fecit. Ut Philosophos, ut Poëtas sileam, quorum vita omnis, quid nisi clarus, ac delectabilis labor est? Quid de artificibus dicam, quibus ipsa quaiiscunque est gloria, quo studio quærenda sit, nosti; à quibus industriâ, & antelucanâ vigiliâ præveniri, déque hoc quæri solitum Demosthenem accepimus: qui profectò non parvus stimulus esse potest magna tractantibus, quando minima quoque sic animos acuunt, atque exercent. Proinde omne genus hominum percurre, ubi famæ multùm, & plurimùm est laboris, & omnino virtutum amatoribus amandus est labor, sine quo ad eam, quam amant, & quam cupiunt gloriam, pervenire fas non est.

Do. La-

Do. Labore exerceor continuo.

Ra. Parum profecerit magnus labor, nisi sit jugis. Nam & ipsa, quæ labore quæritur gloria, nisi sit perpetua, nec magna videbitur.

Do. Nimis crebris exagitor laboribus.

Ra. Nimium, & parum, pro varietate patientium accipitur. Ignavo labor omnis est nimius, nullus industrio.

Do. Multi me cruciant labores.

Ra. Non te cruciant, si vir es, sed acuunt, & exercent. Vis autem nosse quid inter laborem, & delicias intersit? Sardanapalum confer cum Alcide: Sergium Oratam cum Attilio Regulo: Apicium cum Cajo Mario.

Do. Labor me jugis extenuat.

Ra. Multis pro remedio labor fuit, & quos quies infecerat, defæcavit, detersitque. Nam curare illum animos constat, & orientibus vitiis obstare, & radicata convellere. Denique inter priscæ virtutis, ac sæculi exemplaris causas, hinc labor à scriptoribus ponitur, hinc paupertas, optabiles corporum molestiæ, quæ medentur molestiis animorum.

Do. Durus est labor.

Ra. Dura virtus, durus labor, mollis voluptas, mollis inertia: similia bene cohabitant. Inter diversa divortium est.

Do. Nimium laboriosa sors est mea.

Ra. Oneratum te, ingratè accipis. Nescis ut nocte mediâ, dum dicatæ Deo virgines stratis surgunt, algent, vigilant, & divinis obsequiis exercentur. Adulteræ suis interim perfruuntur illecebris: dum pro defendendâ patriâ miles in castris, pro augendâ dux in tabernaculo, pro ornandâ studiosus inter libros excubat; leno infamis inter suas acies, inque suis tentoriis conquiescit? quibus verò sit melius diffinire, nemo, cui vel modicum ingenui sit pudoris, hæsitet.

Do. La-

Do. Labore urgeor acerrimo.

Ra. Bene spera, causa, tantùm laboris honesta sit: honestus est labor, quóve uno claris asscribare nominibus. Omnes quidem, qui ad gloriam nituntur, laboriosus, atque arduus trames agit: ad ignaviam devexa, & facilis via est. Denique quisquis nascitur, ad laborem nascitur, nec regum filios excipio. Labor, & virtus, vestræ artes sunt: non otium, & voluptas, quibus, qui se applicant, hi demum à naturâ hominum degenerant, atque in pecudem se transformant.

Do. Gravi atteror labore.

Ra. Idem cedentibus gravis labor, qui nitentibus lenis est. Perfer modò forti animo, & assurge, præsentíque molestiæ finem confer. Multos quidem labor extulit, multos industria, sopor nullum.

De duro itinere.

DIAL. LVII.

Non puduit summum pedibus transire magistrum:
Inscendas baculum, si pudet ire pedes.

Do. Durum iter pedibus meis agò.

Ra. Quid tu igitur, alienis malles? atqui neque alienis manibus operari, neque alienis oculis videre, neque alienis auribus audire, neque alieno palato degustare, neque alienis naribus vultis olfacere: quid hoc unum singulare habet, ut tantùm pedibus ambulare delectet alienis?

Do. Pedes eo.

Ra. An verò in hunc mundum intrasti eques, an exibis? quid per mundum ire, nisi eques, doles? O principium humile, & ô finis humilior! quàm superba inter utrumque sunt media, & in brevi cursu, quanta prorsus oblivio terminorum! nec unde certè, nec quò pergitis, meministis,

Do. Iter

Do. Iter longum cogor pedes agere.

Ra. Cogi quidem durum fateor. Cogi autem volens nequit: indignatio, & dolor necessitatis pondus exaggerant: patientiâ & consensu animi, fortunæ cuspis obtunditur. Vis non cogi? fac sponte, quod cogeris. Vis, ut iter longum breve fiat, volens I.

Do. Equitare vellem, pedes ambulo.

Ra. An insaniæ parum est, unum ob quadrupedem, cujus usum nescis, quàm diu tibi fortuna concesserit, naturæ numerum oblivisci, quod multi faciunt, qui vilis, atque intractabilis, & caduci equi fiduciâ, dediscunt pedibus suis ire: quibus, quæso, quid aliud, quàm divitem cupias podagram, hoc est, pedes inutiles, equos multos?

Do. Longum iter pedes ibo.

Ra. Ibis pro libito: nemo te transvehet, nemo morabitur, nemo concutiet, nemo dejiciet, nemo aget in præceps; unus tibi labor viæ, unum opus ire, nil tibi tuo cum vectore negotii. Non cogeris enim equum frenare, non pungere, non adæquare, non substernere, non circumducere, non fricare, non pascere, non aut tergum ungere, aut arentem pedis ungulam, & tractare digitis ancipites clavos, aut nocturnos sudibus arcere concursus, & somno exciri trepidus, sempérque sollicitus, quid bellua pervigil cum vicinis agat; saltem noctibus quiesces. Nam qui equitant noctu, etiam laborant.

Do. Pedibus longum iter ago.

Ra. Calceatus forsitan. Sancti autem patres nudis pedibus deserta lustrabant. Nuncii Dei Omnipotentis Apostoli, mundi climata circuibant, hic ad orientem, ille ad occidentem; hic ad arcton, ille ad meridiem navigantes interdum, raro id quidem, neque aliter, quàm cogente locorum situ: sed quem, precor, equitem legis, præter unum ex omnibus

bus Joannem? neque id amplius, quàm semel, ídque perexiguo viæ spatio; dum, quod Clemens scripsit, & ecclesiastica habet historia, ad recuperandam perditi adolescentis animam, pia illum festinatio perurgeret: quomodo autem equitarent, quorum dominus pedes ibat? Vix asellum semel quidem ille, mox in crucem ascensurus, ascendit. Quod si sanctitate inaccessibili, hæc exempla te prægravant: at Romanæ legiones, quæ orbem terrarum subegere, magnâ ex parte pedestres fuisse noscuntur, in quibus non se solùm, atque arma suis pedibus quisque portabat, sed multorum panem, ac viaticum dierum; vallum quoque, quo in finibus hostium, castra in dies circumspecta, nocturnis ab insultibus tegerentur. Unde eleganter Cicero noster quodam loco de militibus Romanis agens, cùm fortibus viris cæterarum gentium arma non impedimentum, sed quasi vestimentum esse dixisset, hoc præcipuum illis dedit, ut diceret, Romanis solis arma, non vestem esse, sed ut humeros, ac lacertos: ut cùm eas quas dicebam, militares sarcinas subiissent, tum demum videri sibi esse vestitos: neu quis moderni sermonis consuetudine labi possit, militum appellatione pedites accipi, eósque ab equitibus, quamvis uterque militet, hoc secerni nomine solitos, multis Romanæ historiæ locis advertere est. Proinde magnum tibi lenimen, ac solatium laboris, horum recordatio præstare potest, non inermi tantùm, ac vacuo, & duro licet, tuto tamen calle pergenti: sed armato etiam, atque onusto, & periculoso tramite peditanti. Siquidem nihil ad tolerantiam asperarum rerum efficacius, quàm cogitare eadem multos, fortibus animis, fuisse perpessos. Pudet enim generosum spiritum, non posse unum, quod innumerabiles potuere: quæ cogitatio, non in laboribus modò, qui difficiles, sed in his quoque, qui miserrimi videntur cruciatibus

in do-

in doloribus corporeis, maximè in ipsâ demum morte profuerit.

Do. Longum ego, durúmque iter pedibus mœstus ago.

Ra. Nihil æquè durum iter, lenit, mœstúmque animum serenat, ut nobiles, ac suaves curæ, quæ nisi boni, ac docti viri pectus incolere, viásque omnes comitari nesciunt. Hic si grata societas amici læti, & eloquentis accesserit, non tantùm leve iter, sed & breve videbitur. Multos jucunda confabulatio sic affecit, ut & viæ duriciem non sentirent, & de brevitate, longi licet itineris quererentur, neque ivisse, sed vectos esse se crederent. Est & illud enim inter mimos Publii notissimum: Comes facundus in viâ pro vehiculo est.

De sterilitate annuâ.

DIAL. LVIII.

Reddit ager plus, quàm cepit, tu parcus egenis,
Dignus cui parco nil ferat ille tibi.

Do. Sterilitate premor annuâ.

Ra. Jam tibi fertilitas grata erit; optimè res omnis contrarii collatione cognoscitur.

Do. Fefellit ager in eam spem.

Ra. Non te ager fallit, sed improbitas cupiditásque animi: cuncta vobis ad nutum successura promittitis insolentes: vestro digni judicio, quibus ipsa rerum pareat natura: quæ si suum jus servare ausa, profundam semel avaritiæ vestræ, præruptámque voraginem, cui nihil est satis, inexpletam liquerit, insolens vobis & avara, atque injuriosa videbitur. Non sunt hæ autem justæ, nec modestæ spes, sed immodici figmenta desiderii, ea quidem fingitis eventura, quæ cupitis, si quid deest, damnum dicitur: tuus ager suum morem tenuit, & tu

tuum tenes. Terræ etenim ubertas, & ſterilitas alterna, ſed cupiditas veſtra perpetua eſt. Vos iniquiſſimi omnium interpretes, cùm illam gratè ac ſobriè, hanc patienter, ac fortiter ferre debueritis, illam contemnitis, hanc defletis. Illa tumidos facit, hæc querulos.

Do. Ager meliora pollicitus, me feſellit.

Ra. Terram bobus, ac raſtris, cœlum votis, ac precibus fatigatis. Ventorum ſpiritus, opportunitas imbrium, germinum decor, agri ſpecies, pulvis hybernus, lutum vernum, æſtivi ſoles, maturitas autumnalis, omnia cupidos in ſpecie trahunt, ut arentem ſtupam flamma omnis incendit, ut inanem pulverem flatus omnis impellit, ſic avarum animum, lucrum omne ſuſpendit, atque erigit, omníſque non rei modò, ſed vel tenuis ſpei jactura confundit, ac dejicit. Sed frenate, miſeri, motus inconditos, infinitam concupiſcentiam coërcete, & ſpem credulam, mille tandem deluſam ſucceſſibus, caſtigate: quid nunc cœlum, terrámque reſpicitis? Non aliunde fertilitas, quàm à Deo eſt. Illum, mortales, agere ſinite, & videte quod agitur, & laudate: ſinite, opificem operari, & unius artifici perito homini exhibendam reverentiam, non negetis Deo. Pudeat terrea vaſcula cœleſtem figulum arguere, ſed in omnibus illi voce, atque animo gratias, agite, qui neceſſitatum conſcius veſtrarum, neque cupiditatum neſcius, illis ſuccurrit, his occurrit. Utrobique miſericors, utrobique terribilis in conſiliis ſuper filios hominum: ut de illo ſcriptum eſt: Sperate jam tandem, non in agris veſtris, ſed in Domino, & facite bonitatem, & inhabitate terram, & paſcimini in divitiis ejus. Delectamini in Domino, & dabit vobis petitiones cordis veſtri, quæ, ubi cœperitis in Domino delectari, avaræ eſſe non poterunt, neque injuſtæ. Revelate Domino viam veſtram, & ſperate in eo, & ipſe faciet. Jactate ſuper

Domi-

Domino curam vestram, & ipse vos enutriet: quid cœlesti manu editi non nisi terram cogitatis, terrámque diligitis? Nolite has sacras voces, ut soletis, spernere. Nolite auras, pluviásque, & tempestates idoneas aucupari, aut precari. Nolite in terrâ spem habere, sed in illo, qui respicit terram, & facit eam tremere: qui de saxo durissimo fontes liquidos elicit: qui te denique ab angelo tuo falli passus est, ut in illo spem poneres, qui non fallit.

Do. Multum, solitâ de copiâ demptum est.

Ra. Id modò subducitur, quod plus æquo, vel dederunt anni præcedentes, vel sequentes dabunt: modestiæ, quantulumcunque sat est. Avaritia lucro crescit, eóque fit pauperior, quo plus habet. Magna vitiorum genitrix, magna nutrix, atque hortatrix est copia. Patere malis tuis demi aliquid, quò minus copiæ, minus erit insolentiæ, minúsque libidinis. Adde quòd hæc túi ruris injuria, apud multos beneficium, vel largitas haberetur, túque ipse si assuevisses inopiæ, ubertatem hanc, & copiam judicares: tamen in judicio rerum semper consuetudo præjudicat, tantamque vim habet: nunc quid mirum, si temperata fastidiunt, qui supervacuis assuevere: quâ nulla major procella modestiæ est.

Do. Sterilitas urget insolita.

Ra. Sæpè quidem fortiores viros plaga fert sterilis, fertilior molliores, neque fert modò, sed facit, atque alibi natos durat, aut mollit. Sic mollivit Gallos primùm, post Romanos, Asia; Alexandrum Babylon; Hannibalem Capua. Contrà verò Romanam indolem duravit, & Cotis in morem acuit illa arens, & scopulosa pars Ligurum; te quem copia molliebat, duret inopia. Sobrietatem te doceat ager tuus, & quod libri uberes nequivere, glebæ faciant aridulæ. Nemo despiciendus est magister disciplinæ utilis. Disce bene vivere, disce vel senex, disce vel nolens; disce denique vel indignans.

De Vil-

De Villico malo, ac superbo.

DIAL. LIX.

Cùm malè neglectos coluit tibi villicus agros;
Si potes, emenda, vix melior sequitur.

Do. Villicum insolentem patior.

Ra. Insolentem tantùm, & non furem? bene tecum agitur.

Do. Villicus malus est mihi.

Ra. Malum fer æquanimis: villicus, nisi pessimus, bonus est.

Do. Villicum durum ægrè fero.

Ra. Mollem, delicatúmque ferres ægriùs: duricies rusticorum epitheton est: duris cum bobus, cum stiva & vomere, cum ligonibus, & rastris, durâ denique cum tellure luctantur. Quidni ipsi etiam duri sint, si nil aliud est, quàm durus, bonus est villicus.

Do. Rusticum importunum ferre nequeo.

Ra. Atqui vel feras villicum, vel ipse villicus sis, oportet, vel incultum rus elige. Dura sunt omnia.

Do. Rusticus intractabilis, indigestus est mihi.

Ra. Nil horum impræmeditatum tibi esse debuerat, mox ut terram habuisti: labores varios præsagire, sterilitatem, & villici fastidia debuisti: dixi, dum rure gloriareris exculto, rusticos ultimos hominum, terris abeuntem justitiam reliquisse. Si unquam genus humanum revivisceret, eosdem illos, puto, ultimos reperturam, ita quos sequebantur, præcesserunt, malorúmque omnium pessimi facti sunt.

Do. Asperrimus villicus est mihi.

Ra. Ubi Veritas dixit, quòd terra homini spinas, & tribulos germinaret, subintelligendum fuit, & rusticos tribulis cunctis asperiores.

Do. Villicus est mihi nequissimus.

Ra. Aut

Ra. Aut villici nequitiam tolerare condisce, aut famem perpeti. Mutare enim villicum non proderit. Ad unum modum fermè omnes facti sunt, nisi quòd semper pejor est ultimus.

Do. Villicus fur est mihi.

Ra. Dixisti tandem, quod dicturum, præstolabar. Ita enim addicti sunt, ut eis aliquanto sit dulcius id modicum, quod furantur, quam quicquid ex omni justo labore percipiunt, & hoc ipsum tandem est ferendum: nec queri unus debet, quod omnibus est commune. Profectò autem, etsi poëta rusticos ultimos, à justitiâ derelictos faciat (ut bis dixi) apud vos tamen, hominem primum humano semine genitum, & agricolam fuisse constat, & parricidam, ut fuisse semper pessimi videantur: dum id recolis, non mireris fures.

Do. Villici culpâ rus perditum, ac desertum est.

Ra. Hoc quotidie multis clarioribus Anaxagoræ accidit, & Architæ, uterque, credo, doluit, neuter excanduit.

De Furtis.

DIAL. LX.

Furibus arcendis prodest custodia rerum:
Claude domum, firmâ clausa sit arca tibi.

Do. ID modicum, quod superest, à furibus vix defendo.

Ra. Rure te villicus tuus patientiam mali hujus edocuit, quam in urbibus exhiberes.

Do. Me fures infestant.

Ra. Contra hoc malum nil querelis agitur, suppliciis opus est. Interim custodia proficit vigilanti. Sunt, qui nihil custodiant, & accusent fures, cùm vetus sit proverbium, quòd occasio furem facit.

Do. Limen meum fures obsident.

Ra. Clau-

Ra. Claude ostium, obde seram, aperi oculos, atque intende: si negligis, temetipsum culpa, rarò fur intentis obfuit. Illi justiùs queruntur, quibus non sunt domus, quales sunt quidam populi sub meridiem, & sub arcton: & ideò apud Scythas, ut scriptum vides; nullum scelus furto gravius, & sequitur ratio: quid enim inter sylvas superesset, si furari licet.

Do. Fures mihi subtrahunt res meas.

Ra. Suas fieri volunt, nec tu vetas. Puta ergò negligentiam tuam plecti, rerúmque te tuarum custodiam, hoc pretio, doceri. Utilia non discuntur gratis.

Do. Mihi molestissimi fures sunt.

Ra. Importunum planè genus hominum, jure optimo bonis omnibus odiosum, non modò ut pestilens, sed ut vile. Sic enim habe: non aliter, quàm summâ animi vilitate aliquem ad hoc trahi. Haud immeritò igitur Aurelius Alexander, Princeps juvenis, sed bonus, tanto furum odio flagravit, ut de illo scribat Ælius Lampridius, si quem talium vidisset, paratum digitum habuisse, ut illi oculum erueret, tantique eum stomachi fuisse in furtorum infamia laborantes, ut si eos casu aliquo videret, commotione animi choleram evomeret, toto vultu inardescente irâ, ut nihil loqui posset. Nobilis prorsus indignatio generosi animi, verè ingens furum fœditas, quæ viro forti, & sublimi, sic subitò nauseam extorqueret. Quin imò, quum quidam ex honoratis aliquando furti reus, ambitiosè tandem favore quorundam amicorum regum ad militiam aspirasset, & statim in furto deprehensus esset (vix enim illi vitio assueti, desistere unquam sciunt) quæsivit Alexander à regibus, qui illum promoverant, quid apud eos paterentur fures: cúmque illi respondissent, crucem; illicò eum, de illorum sententiâ, crucifixit.

Do. Fur-

Do. Furtis infestor.

Ra. Contra furta bona est vigilantia, atque custodia, sed optima est paupertas: quamdiu aliquid erit, quod furibus dulce sit, eorum vel manus certè, vel oculos non evades: vis fures non metuere, pauper esto.

De Rapinis.

DIAL. LXI.

Omnia divino veniunt tibi munere, si quid
Fortè perit, domino res perit ipsa suo.

Do. A Prædonibus spoliatus sum.

Ra. Quamvis civili lege (nisi fallor) scriptum sit, quòd nullus fur improbior, quàm qui vi rapit: sunt tamen clandestini fures, me judice, viliores: illi enim fraude agunt, hi autem vi. Et ideo, juxta sententiam Ciceronis, illi vulpeculis: hi leonibus assimilantur. Adde, quòd fures rebus spoliant, ingerúntque suspiciones: at prædonibus spoliasse ferè sat est, suspicionibus non relinquunt locum.

Do. In prædones incidi, qui me nudũ reliquerunt.

Ra. Incidit in prædones Cæsar, à quibus non spoliatus modò, sed captus, magno se tandem pretio redemit, futurus rerum dominus: quamvis huic damno solatium ultio mox secuta præbuerit, non exiguum lenimen injuriarum. Incidit in manus hostium Regulus, toties jam victor, qui magno cum imperii vestri damno, atque discrimine eundem immani supplicio peremerunt. Incidit in hostes quoque Valerianus Imperator, qui eum multo cum imperii dedecore, fœdo senili servitio confecerunt. Tu si nihil ultra, quam spoliatus es, & fortunæ tuæ, & prædonibus gratiam habe: quia tibi libertatem, vitámque reliquere. Non est enim aliud beneficium latronũ, quam quod Cicero ait in Philippicis:

Ut commemorare possint, his se vitam dedisse, quibus non ademerunt. Fer tu igitur sortem tuam, communem tibi cum magnis his atque aliis claris viris: &, si comparetur, facilem etiam, atque optandam: neque felicior esse velis his, qui dicuntur felicissimi.

De dolo malo.

DIAL. LXII.

Deceptus fallis, sic fallis decipientem:
Alter ab alterius fraude perire solet.

Do. A Circumscriptoribus sum deceptus.

Ra. Miraris? Mirarer ego, si inter homines conversando, illæsus evaderes: quis homo enim hominem non decipit? Fides exulat, regnat fraus: hoc ne nunc noviter perpendis? non tanto studio, neque tot laqueis venatores, atque aucupes feras ac volucres captant, quot versuti homines alios quosque simpliciores. Quod si unquam verum fuit, vestrâ ætate verissimum est. Monstrantur digito fraudum magistri, & ille prudentior judicatur, qui peritior est fallendi. Vis ne igitur non decipi; aut morere, aut fuge hominum consortia.

Do. Dolo malo, unde non timui, circumventus sum.

Ra. Si timuisses, deceptus fortè tam facilè non fuisses: & nunc cogita, an tu quemquam aliquando fefelleris. Estis enim ferè omnes ad fallendum proni: feres autem faciliùs ab altero tibi fieri, alteri quod feceris. Sed vos, & quæ facitis aliis, non sentitis, & quæ ab aliis fiunt vobis, pati non potestis, rerum omnium iniquissimi judices.

Do. Dolo amici damnum tuli.

Ra. Erras ut in multis. Nullus in amicitiâ dolus est. Sed in hoc etiam vulgò erratis, amicos credi-

tis,

tis, qui non sunt. Amicitiámque rem inæstimabilem, atque sanctissimam facili probatis experimento, usque adeò rerum vilium curiosi, levi commessatione, aut brevi confabulatione quæritis amicum: nec citiùs quæritis, quàm perditis, si tamen, quod non habetur, perdi potest. Postea ab amicis vós deceptos dicitis, & hanc infamiam amicitiæ inuritis innocenti.

Do. Dolo damnificatus sum.

Ra. Multis profuit falli, eris cautior in reliquis: quidam parvæ rei damno, maximarum rerum pericula declinarunt.

Do. Circumscriptor iniquissimus me fefellit.

Ra. Immò tuum exercuit, atque excitavit ingenium, docuítque non fidere, nisi expertis, & probatæ fidei. Enumerarem exempla, quibus casum tuum solareris, nisi essent innumerabilia. Quis enim vivens non decipitur? Quicquid mali mortalibus accidit minus est, quàm quod homo patitur ab homine: & quoniam sequi omnia, nec possibile, nec necesse est: Memento Caninii qualiter Syracusis fuit dolo malo quondam à Phitio circumscriptus. Habet tamen Caninius, quo solari queat, eques Romanus ab extraneo, & vivente deceptus, cùm Augustus Cæsar Imperator Romanus a Romano cive moriente delusus sit: nota res est, ut Marius quidam, qui ipsius Augusti beneficio, ab infimo militiæ gradu, ad summos honores, atque opes ascenderit, semper publicè prædicare solitus, se illum unum hæredem habiturum, eíque bona sua omnia relicturum, à quo omnia percepisset: id ipsum, cùm pridie quam obiret, eidem affirmasset Augusto, fraudulentum spiritum emisit: tandem, nulla Cæsarei nominis, vel tenui mentione, in testamento habita. Dignus verè, cujus cadaver unco in Tiberim traheretur, qui dominum, ac benefactorem suum fallere, nec morte, dedisceret.

De habitatione angustâ.

DIAL. LXIII.

Sæpe viri parvos magni coluere penates;
Corpore in exiguo maxima mens habitat.

Do. Angustè habito.

Ra. Angustè domus ad multa est habilis; inter alia, contra fures utiles: de quibus paulò ante querebaris; qui in eâ latebras non habent, sicut ex diverso, de magnâ domo rectè dicitur, quod dominum fallit, & prodest furibus: arctam sanè, vel amplam domum, pro numero habitantium, accipio: tu nunc, ut tibi videris, angustè habitas. At quantò habitat angustiùs anima tua quantóque fœdius inter saniem, & cruorem: nec migrare illam inde, si fieri possit, unquam velis.

Do. Arcta domus est mihi.

Ra. Domus lutea cœlestem animum non angustat, sæpè parva domus magnæ gloriæ capax fuit; cùm magna interim multæ infamiæ plena esset: non format domus animum, sed ab illo formam accipit: ut læta igitur, atque honesta pauperum tuguria esse possunt; sic infames, mœstæque regum arces, divitúmque palatia. Nulla tam parva domus est, quam non amplificet magnanimus habitator, magnóque hospiti se præstet idoneam.

Do. Parva domus mea est.

Ra. Parva Evandri regia, magnum cœpit Alcidem: modicis ædibus, futurus mundi dominus, natus est Cæsar: pastorali casâ Romulus, ac Remus, tam magnæ urbis authores educati. Non amplis atriis habitavit Cato: volubili dolio Diogenes: angusto tugurio Hilarion: imis terræ specubus sancti viri. In exiguis hortulis magni philosophi, sub divo, modicis sub tentoriis, summi du-

ces:

ces: in stupendis palatiis Cajus, & Nero. Tu, cum quibus habitare velis, elige.

Do. Angusta est mihi domus, & humilis, & inculta.

Ra. Muri fures, ventósque submoveant: & utriusque pejora vulgi tædia, tecta, frigus, æstum, soles, imbres arceant: turres aëreæ volucribus, domus ampla superbiæ, ornata luxuriæ, referta cupidinis nullum virtus spernit habitaculum, nisi vitiis occupatum.

Do. Peranguste habito.

Ra. Vis ne tibi domus omnis amplissima videatur? sepulchrum cogita.

De Carcere.

Dial. LXIV.

Quocunque ingrederis solitis retinebere vinclis.
Totus enim mundus nil, nisi carcer, erit.

Do. CArcere claudor indigno.

Ra. Melior est indignus carcer, quàm indigna libertas: multóque satius immeritum pro justitiâ, mala pati, quàm, per scelus, bonis affluere; quamvis nec mala illa dici debeant, neque hæc bona, sed loquor, ut vulgus, quod dolorem, malum ingens; voluptatem, summum bonum judicat.

Do. Carcere clausus sum.

Ra. Quis non carcere clauditur, aut quis inde digreditur, nisi dum moritur? Vetus hæc tua, omniúmque sors est. Unde propriæ, unde novæ igitur querelæ? Ita enim scito, ex quo die natus es, & antequam nascereris, in carcerem, atque in vincula missum te, illius imperio, cui omnis cœli ambitus, exigua domus est: &, si quid summo creditur poëtæ, tenebrosum utique carcerem, & cæcum. Illius carceris exitum, si felicem cupis, hujus

alius custodum negligentiâ evasit, alius pretio, alius ingenio, & vel subterraneis cuniculis, vel per tenebras, amicæ noctis elapsus est, quibusdam patrum memoriâ, terræ motus, & ruina carceris viam fecit. Ad postremum quos nihil emiserit, mors absolvit. Nec minus varii evadentium eventus: Marium consulatui carcer dedit: Julium Cæsarem Pyratarum custodia summum misit ad imperium: hâc ætate quidam, de limine carceris, ad dominum transivere; & catenam sibi excussam, injecêre aliis. Denique Regulum, & Socratem, multósque alios non tam carcer extinxit, ut visus est, quam carcere clarus finis eripuit. Et ad summam, quosdam carcer ad insignem gloriam, ad eximiam fortunam: ad regnum alios, multos ad cœlum misit, ad sepulchrum omnes: nullum cœpit, quem non redderet.

De Tormentis.

DIAL. LXV.

Pœna gravis præsens animo fert sæpe salutem;
Infligit Deus hic, parcat ut inde magis.

Do. INjustè torqueor.

Ra. Quid nunc diceres, si injustè? Nullum nempe tormentum conscientia majus est; illa incolumi, hæc externa despicio: intra te est consolator tuus.

Do. Torqueor prorsus indignè.

Ra. Tortoris miserere tui, ille te graviùs torquetur: quamvis enim mundus obstrepat minus mali est pati injuriam, quàm inferre.

Do. Torqueor.

Ra. Novum mali veteris lamentum: nunquid enim non antea torquebaris? Inter tormenta natus, inter tormenta vixisti, inter tormenta moriturus: quid nunc novi accidit? mutantur tormento-

rum species, tormenta non desinunt: excute totum tempus ætatis, quem sine tormentis diem egeris, recordare. Aliqua falsis forsan gaudiis adumbrata, reperies; veris autem plena tormentis, quibus, si acriter æstimes, nullam vitæ partem vacare fateberis: unde non immeritò quibusdam, omnis vita supplicium visa est: sed vos nihilominus haudquaquam hæ philosophicæ voces tangunt, hærent quidem aurium vestibulo, mentis claustra non subeunt, hic ad omnem corporis offensiunculam ingemiscitis, animi juge, mortiferúmque supplicium non sentitis, illic impatientes, hic hebetes.

Do. In equuleum levor.

Ra. Quid refert in equuleum, an lectulum torquendus ascenderis? te carnificis nodus premet: at hunc febris, hunc podagra, hunc uxor, hunc filius, hunc amica, hunc divitiæ, hunc paupertas, hunc medici manus, hunc magistri ferula, hunc nequam servus, hunc dominus insolens, hunc infinita cupiditas, spésque anhela, hunc, tortore quolibet pejor, metus. Perquire mortalium status, vix ullum invenies non in equuleo pendentem. Sed cùm mille sint equulei, nisi ligneum, non timetis.

Do. Torqueor.

Ra. Aut innocentiâ in tormentis, aut justitiâ te ipsum consolare. Nam si injustè torqueris, gaudendum est: experimentum tibi, atque aliis, & fulgor quidam tuæ virtutis accesserit: attrectati, ac sublati fragrantior, ac notior fama erit: ut bene oleant, teruntur aromata: & pulcherrima rerum, ne lateant, attolluntur. Sin id justè pateris, acquiesce remedio: & concretæ sordes flammis, aut asperitatibus eluuntur: & magni mali medicina tristior sit, oportet: quem morborum tædet, amara non respuat: quem scelerum pœnitet, supplicia non recuset.

Do. In equuleum tollor.

Ra. Si

Ra. Si immeritus, habes unde ex alto sævitiam alienam despicias: at si meritus, est unde à terrâ divulsus, ipse tuum clariùs aspicias crimen, quódque commissum doles, non doleas plecti.

Do. Torqueor.

Ra. Aut tentatur virtus, aut punitur vitium: alterum sæpè utile, alterum semper expediens. Bona exercitatio justi est pessima nocentis impunitas.

Do. Torqueor.

Ra. Disce iter ad patientiam, & ad mortem.

De injusto judicio.

DIAL. LXVI.

Cùm fueris falsò damnatus, perfer, inique
Iudice qui vincit, vicerit ipse malè.

Do. INjusto judicio damnatus sum.

Ra. Unius judicis, aut paucorum voce testium damnatus, populi vocibus, aut tacito judicio: quódque est melius, conscientiâ ipsâ tuâ: quódque est optimum, divinâ sententiâ absolvendus. Siquidem ad tribunal æternum Judicis justi provocatio salva est: solet is perperam judicata rescindere.

Do. Injustè judicor.

Ra. Ut justitia injustos, sic injustitia justos premit. Ubi igitur injusta damnatio, ibi justus est reus. Nemo autem tam demens, nisi insaniat, ut hæc perverti, séque injusto judicio premi velit. Nemo tam pavidus, nisi sit pessimus, ut non potiùs damnari eligat injusto judicio, quàm absolvi. Tantò enim id satiùs, quantò est melior oppressa justitia, quàm imperiosa nequitia: quantòque est optabilior mens bona, quàm propitia fortuna: quamvis illa laboribus, hæc deliciis affluat. Plus dicam, tantò est melius, justè etiam damnari, quàm in-

justè absolvi: quantò est pejus impunitum, quàm punitum crimen: in hoc enim, sceleri juncta justitia est: malo quidem magno bonum ingens: in illo autem scelus, & impunitas: quæ, nescio, an scelere ipso pejor sit: una certè & justitiæ hostis, & multorum radix est scelerum.

Do. Judicio gravor iniquissimo.

Ra. Mens in solido fundata, & bene sibi conscia, humeros habet inexpugnabiles: superimpone quantumlibet damni, infamiæ, supplicii: nullo fasce curvabitur, & viribus suis, & multò maximè cælesti ope consistet. Erunt præterea, quorum sese paribus soletur eventibus, haud spernendi comites: Romæ Furius Camillus, ac Livius Salinator: Athenis Aristides, atque Miltiades, multíque alii, inter quos quidem (quod mireris) Cicero, & Socrates: an te horum alicui, an Publio Clodio similem fieri malis? atqui horum quisque civis optimus, & in suâ urbe clarissimus, sed judicio damnatus, & vel in exilium, vel in carcerem, vel in mortem actus. Ille verò sceleſtissimus, & inter multa flagitia, notissimi quoque convictus adulterii, violatarúmque religionum, concordibus omnium judicum sententiis absolutus est: quisquam ne adeò falsæ metuens infamiæ est, qui non illius absolutioni Ciceronis, hostis sui damnationem, atque exilium anteponat? Sed humana hæc, atque communia: sin altius aspicis, videbis pressum falso judicio cœli regem familiámque ejus electissimam, tanti vestigiis hærentem ducis: & qui hunc postea sequuti sunt, tanta innocentia, tantísque virtutibus in hos ipsos judiciarii turbinis incursus, ac scopulos incidisse.

Do. Falso judicio offendor.

Ra. Est, qui te judicet; is qui facit judicium injuriam patientibus, quique ait, Mea est ultio, & ego retribuam eis in tempore. Est & ubi non cogitas, ipso judicis, aut testis in pectore, magni ibi habitant

bitant ultores. Nullius belluæ morsus est acrior, quàm conscientiæ.

Do. Injusto judicio læsus sum.

Ra. Illatis injuriis bene uti, ars non ultima est: quâ instructo, sæpè profuit iniquitas aliena, cùm sua cuique semper noceat, profit nunquam.

Do. Innocens damnatûs sum.

Ra. Quid igitur: nocens malles? Sic enim Xantippe conjugi Socrates moriens, respondet mulie-briter lamentanti, quod is innocens moreretur Atqui etsi aliqui contrarium opinati sint, longe tamen est innocentem condemnari tolerabilius, quàm nocentem. Hic enim solum supplicium grave est illic & causa supplicii.

Do. Injusto populi judicio damnatus sum.

Ra. Expectas, ut populus in te rectum videat, quod nec in se, nec in alio unquam vidit? Magnum tuæ innocentiæ argumentum fuerit à nocentibus condemnari.

Do. Populus immeritum me condemnat.

Ra. Idem hercle non immeritum, sed multa & magna promeritum Camillum, de quo nunc loquebar, & Livium ipsum, denique Scipionem Africanum, aliosque Cornelios tales viros, injustis judiciis agitatos ad voluntarium coëgit exilium.

Do. A rege innocens condemnor.

Ra. Et regum plerumque sententiæ non justitiæ, sed vindictæ sunt: quisquis liberius verbum contra licentias regias emiserit, cuicunque in interitu libertatis frons obductior fuerit, is læta reus majestatis.

Do. Sed condemnor à judicibus.

Ra. Iniquo judice nullum venenosius est animal: à serpente læsos se dolent quidē homines, non queruntur. Fecit enim serpens quod suum erat quamvis non quod placitum patienti. Certi Judices erant, qui eos etiam de quibus dixi, Socratem condemna-

 runt,

runt, Clodium absolverunt: quorum utrum esset iniquius dubitari potest. Proinde in populis aut sub regibus atque judicibus degenti propositum animo esse debet, aspera quælibet, & injusta patienda, si veniant, non deflenda, cùm venerint.

De Exilio.

DIAL. LXVII.

Terra patris domus est nostri communis, & in quâ Sedibus à patriis exulat omnis homo.

Do. EXilio pellor injusto.

Ra. Quid tu igitur justo pelli malles exilio? Nempe quod ad injuriæ cumulum ais, in diversum trahitur: habes enim injusti exilii solacium comitem justitiam, quæ injustos cives destituens, te sequuta tecum exulat.

Do. Injusto exilio pulsus sum.

Ra. An te rex expulit, an tyrannus, an populus, an hostis, an tu ipse? Nam si rex, aut injustum exilium non erit, aut ipse non justus: atque ita nec rex quidem. Si tyrannus, ab illo te pulsum gaude, sub quo boni exulant, fures imperant. Si populus, moribus ille suis utitur; bonos odit, & hic quoque multiceps tyrannus nunquam sui similem pepulisset. Non te igitur patriâ, sed malorum cœtibus arceri, neque in exilium, sed in partem bonorum civium cogi putes. At si hostis, agnosce injuriæ levitatem: non hostiliter sæviit, qui omnia cùm possit, patriam abstulit, spem reliquit. Sin tu ipse, mores populi perosus aut tyranni, abitum elegisti, non modò ne doleas, sed etiam gloriare, virtutem patriæ prætulisse: non tu flebilem, sed honestam, & prorsus invidiosam, bonis atque optabilem, non jam exilii, sed absentiæ causam habes. Sponte Pythagoras Samon liquit; Athenas Solon; Romam Scipio.

Do. Exi-

Do. Exilio damnatus sum.

Ra. Multos exilium honestavit, multos acrior aliqua fortunæ vis, atque injuria, notos reddidit & illustres: quid te vetat illis inseri, qui, quasi ignem de silice, claram famam collusionibus quæsiere?

Do. In exilium agor.

Ra. Habes in historiis magnos rei hujus socios, quorum speciosissimus comitatus, non sensum modo doloris imminuat, sed oblivionem afferat. Non minor in exilio Camillus fuit quàm fuisset domi; quantus civis, quantus exul; qui victorias, ac triumphos non justitiâ minus, quàm prosperitate conspicuos in Capitolium duxit: mox hinc pulsus, pro acceptâ injuriâ, ingratæ salutem patriæ rependit. Non facilè aliud tam clari exulis exemplum fateor. Sed Rutilius, & Metellus, tam nihil exilio fracti sunt, ut Rutilius revocatus, ab illo, cujus nutui non parere capitale erat, exilium amplexus, reditum contempserit: seu ne ullâ in parte senatui, injustrisque licet legibus patriæ obstaret, seu, ne fortè exul iterum fieri posset. At Metellus eodem quo in exilio profectus erat, vultu, atque animo remearet. His Marcellus accedat. Hic ultimus, qui in belli civilis tempus incidit, pulsus nempe non solitam modò constantiam, honestarúmque artium studium non omisit, sed strinxit arctiùs, & publicis liber curis, uni excolendo animo, tam ardenter incubuit, ut ad scholas missus honestissimas, non ad exilium, videretur: quod quidem in Cicerone conspectius, operum splendor, & literarum copia major facit, non exilii modò, sed carceris, dulce solatium.

Do. Exilium patior.

Ra. Exilium breve citò te patriæ tuæ reddet, longum verò, aliam tibi patriam dabit, unde exulent, qui te exulem voluere, dedissétque nunc si ad naturam rerum, non ad opiniones hominum aspi-

ceres. Valde enim angustus est animus, qui sic ad unum terræ angulum se applicat, ut quicquid extra sit exilium putet. Multum abest exilii deplorator, ab illâ animi magnitudine, cui totus orbis carcer exiguus videtur. Interrogatus Socrates cujas esset, Mundanus, inquit, sum. Verè Socraticum responsum. Atheniensem se alius respondisset. Socrati autem patria omnium mundus erat; non hic solùm, quem vulgò mundum dicitis, cùm pars ultima mundi sit, sed cœlum ipsum, quod hâc rectiùs appellatione comprehenditur: illi patriæ destinati estis, ad quam si suspirat animus, quâlibet in parte terrarum peregrinum, atque exulem se noverit. Nam quis patriam vocet, ubi non habitet, nisi ad breve tempus? Illa verè cujusque patria dicenda est, ubi quisque perpetuò securus ac tranquillus deget. Quære hanc in terris, puto irrita erit inquisitio. Ut naturæ autem lex est data mortalibus ac præscripti fines, dum hic vivitur, terra omnis patria vestra est, infra quam qui se exulem facit, non tam rei quàm animi vitio laborat. Non habemus hic manentem civitatem, dixit Paulus. Omne solum forti patria est, inquit Naso. Omne homini natale solum, ait Statius. His te vocibus armatum velim, quibus ubique unus, & vel nunquam, vel semper in patriâ tuâ sis.

Do. Ire in exilium jubeor.

Ra. I sponte peregrinatio erit, non exilium: & memento, quibusdam reditum pro exilio fore. Sunt, quibus nunquam pejus, quàm in patriâ suâ sit.

Do. In exilium cogor.

Ra. Cupiendo quod cogeris efficies ne cogaris. Omne violentum patientiâ vincitur, & desinit esse violentum, quod volenti sit.

Do. Ire in exilium est necesse.

Ra. Tu fac volens, quod vel nolens faceres: fac lætus omnia, ne quid mœstus patiaris. Ita omnem vim

vim necessitatis, omnes clavos, quos adamantinos illi tribuunt, catenásque omne tædium, molestiámque discusseris: sed vos impossibilia cupitis, necessaria fugitis, utrumque nequicquam.

Do. In exilium eo

Ra. Immo forsan in requiem: sub obtentu falsæ miseriæ vera felicitas, jam saltem ab invidiâ tutus eris: propterea mixtámque cum gloriâ securitatem arripe. Tutis, & honestis latebris nihil est dulcius. Nulli his conferri possunt urbium plateæ.

Do. Depellor è patriâ.

Ra. Pulsum te pessimis, optimis insere, neque te patria, sed patriam te indignam rebus proba. Sentiat illa quid perdidit; tu nihil perdidisse te sentias: mali cives tui odio, simúlque præsentis odio ac suspicione careant, boni autem amore absentis ac desiderio teneantur, sequaturque oculis, atque animis abeuntem: illi se solos linqui doleant, tu te comitatum gaudeas proficisci, neque in tergum respicias, neque reditum cogites, neque cum illis esse cupias, qui te cupiunt abesse, neque demum, quod à te fieri debuit, ab alio factum ægrè feras. Debuisti cedere civium invidiæ utque illam fugeres, ultro in exilium ire. Hujus ego consilii dux eram, nec exempli duces deerant clarissimi. Nam in primis tres magnos Scipiadas id fecisse noveras, tamque perseveranter, ut patriam suâ præsentiâ, qua nil clarius habebat, spoliatam indignam quoque cineribus defunctorum, quidam insuper famoso dignam epigrammate judicarent. Nomina sunt immortali memoria, quæ tibi per famam, pérque omnis historiæ fidem ignota esse non poterant, Africanus, Nasica, Lentulus.

Do. Mittor in exilium.

Ra. Immo in experimentum tui: videris, quem te in exilio præbeas; si succumbis, exul vetus; si consistis, exilio clarus, ut multi olim, qui invicti & ful-

&. fulgidi per asperitates incesserunt, ut sequentibus rectum iter ostenderent. Sine tyrannos sævire, sine populum furere, sine hostes ac fortunam fremere. Pelli potes, capi, cædi, perimi, vinci autem, nisi manum extuleris, non potes, neque ornamentis tuis spoliari, cum quibus, quocunque ieris, & civis, & patriæ principum unus eris.

Do. Exulatum pergo.

Ra Perge alacer: id securus: nescis quàm longa sint brachia tui regis: nihil illi longè est: ubique te proteget, qui protexit in patriâ.

De Patriâ obsessâ.

DIAL. LXVIII.

Qui genus ob patriam, tandem quam flamma cremabit,
Cùm eorum mundum carpserit ignis edax.

Do. OBsessa est patria.

Ra. Obsessa fuit Troia, obsessa Tyrus, obsessa Carthago, obsessa Hierosolyma, obsessa Numantia, & Corinthus, eversæque omnes: quem jam pudeat obsideri? Ipsa urbium caput Roma, obsidione tentata est, sed cùm jam Roma esse desiisset. Quid Capuam? Quid Tarentum? Quid Syracusas? Quid Athenas? Quid Veios, minorésve alias loquar? Sunt & sua urbibus fata, & paucæ fatum obsidionis evasere? Sed longitudo temporum, notitiæ rerum obstat, ut ipsis etiam civibus, suarum fata urbium sint ignota: ut præsentem sentis obsidionem, nec futuras prævides, nec præteritas meministi. Sic est usus; quod te premit, defles. Valde sensibus dediti estis belluarum more.

Do. In patriâ sum obsessus.

Ra. Dicebam te in incommodum tuum flere, jam optabile videri possit exilium, eò quòd minùs officiat libertati: neutrum tamen officit, si liber-

tas animi vera est. Ille & inclusus egredi, & exclusus regredi, & ubi voluerit, esse potest.

Do. Obsessus in patriâ meâ sum.

Ra. Obsessus & Priamus: non civis, sed rex in patriâ suâ fuit; cum totâ illâ famosâ magis, quàm fortunatâ familiâ. Obsessus Argis Antigonus Macedonum Rex; & Eumenes Pergami obsessus: hâc ætate, intra urbem Genuæ, Rex Siciliæ Robertus, nullo veterum regum minor; si, quæ veros reges facit, vera virtus attenditur: tu homuncio sortem regiam lamentaris? Obsessus Ambrosius, obsessus Augustinus, ambo simul intra Mediolani ambitum. Obsessus ad ultimum, Augustinus idem, intra Episcopi sui muros; quo tempore, miseratus lachrymas suas, Deus à terrenâ illum obsidione, ad cœleste regnum transtulit.

Do. Obsideor.

Ra. Et quis, oro, non obsidetur? Hos peccata obsident, illos morbi: hos inimicitiæ, illos curæ: hos negocia, illos ocia: illos divitiæ, hos paupertas: illos infamia, hos laboriosa celebritas. Omnes corpus, quod tantopere colitis, & amatis: ille vos carcer arctissimus circumcingit, atque obsidet obsidione perpetuâ: ipse orbis terræ, ubi fremitis, & bellis assiduis insanitis: ubi imperiorum terminos, ac regnorum tanto studio prolatatis, quà à vobis incolitur, quid est aliud, quàm quod ait Cicero, quasi quædam parva insula, circumfuso illo mari, quod magnum, quod Oceanum, quod Athlanticum appellatur in terris? quod tamen tanto nomine, quam sit parvum, vides. Undique obsessi estis omnes: tu te obsessum, ut rem novam, narras. Vide potiùs, si quid in te opis, aut consilii est, quod possis ad tutelam patriæ conferre. Hoc fac potiùs, & memento Syracusii Archimedis operosi senis: querelæ enim, nec tibi, nec patriæ profuerint.

Do. Obsideor intra patriam meam.

Ra. Quid

Ra. Quid tu igitur, an alibi malles obsideri? posses, id fateor, malle, & quidem piè, quo scilicet te obsesso, illa esset immunis. Cæterùm quos ad te attinet an solamen exiguum videtur, quicquid sit in patriâ tuâ pati, ut quantum lædit adversitas tantum leniat locus ipse.

Do. Intra muros patrios coarctatus sum.

Ra. Ita hoc dicis, quasi nullæ majores vobis sint angustiæ, quam murorum. Quam multi ex iis, qui in urbibus habitant, si assidui in curiâ atque in foro sunt, ut vix toto, quàm longus est anno, semel portas urbis aspiciant, adde nomen obsidionis, erumpere gestient, & vincti sibi compedibus videbuntur arctissimis: nō hoc facit obsidio sed opinio, quâ nihil est in vestræ moralis vitæ fluctuatione potentius. Fabulam locus poscit. Decrepitum quendam senem fuisse nuper Aretii fama est, qui nunquam patrium limen excesserat: id cùm ad aures præsidentium venisset, ludendi studio, hominē ad se vocant, & sibi compertum dicunt, illum clam urbem egredi solitum, occulta cum hostibus habere colloquia. Ille autem per sanctos jurare, se non solùm tunc præsentis pelli tempore, sed nec unquam ullâ pace, per omnem, quamvis longam vitam, muros urbis egressum. Contra illi incredulitatem fingere, & suspectum eum Reip. dicere. Quid multa? Gravi, ni pareat, pœna imposita, ne egrediatur imperant. Illum ferunt, impatientiâ prohibitionis irritatū die postero, quod nunquā antea visum erat extra muros patriæ deprehensum. Sic in vetitū semper, pervicaciâ animos urgente, nitimini, & tu nunc te arctatum dicis, & tibi urbs tota non sufficit; cui nisi obsideretis fortè pars minima, domus forsitan una sufficeret, quod maximè studiosis evenire solet. Quid, quod ferè omnis obsidio, brevis est. Adest loci solamen, ac temporis æquanimitas. sola deest, ut lugeatis, & queramini, non natura rerū, sed mollicies vestra est.

De Pa-

De Patriâ eversâ.

DIAL. LXIX.

Fata solum patrium multò meliora sequuntur;
In cælo, non hic, invenienda quies.

Do. QUid, quod eversa funditus est patria?

Ra. An non fortunas quarundam ex his, quas paulò ante nominabam, & similes aliarum innumerabilium audivisti? Tyrum, & Thebas, & Persepolim, Persici regni caput, evertit Alexander Macedo (quod mireris) ad suggestum scorti unius, magnæ urbis tenuis fortuna est. Trojam evertit Agamemnon: Saguntum Hannibal; Carthaginem atque Numantiam, Africanus minor: Hierosolymam Titus: aliásque alii: Romam nullus in totum diruit, sed senectus attrivit, civilibus adjuta discordiis: & quid refert, quis everterit, quam constet eversam? Ruinæ Mediolanensis recentior fama est, sub Friderico Imperatore barbaro, & immani. Quid tu ergò tuam patriam rebaris exemptam imperio fortunæ, cui urbes maximæ atque imperia subessent? An usque adeò te fefellit amor, ut urbem unam, quod tu ibi natus esses, fingeres immortalem, cùm sit mundus ipse mortalis? Cœlum ruet, ac terra, montes, & maria movebuntur, & creata de nihilo, in nihilum redigentur: tu ruisse tuam patriam, aut miraris, aut quereris? Sunt, quòd paulò antè dicebam, ut hominibus, sic urbibus mortes suæ. Non tam crebræ illæ quidem, quòd & pauciores urbes, & diuturnioris ævi sunt morti tamen obnoxiæ: non sunt enim soli homines, sed, præter animos, humana cuncta mortalia.

Do. Patria ruit.

Ra. Resurget forsitan. Nam & aliquæ surrexerunt, & quibusdam cecidisse, materia fuit feliciùs resur-

resurgendi. Nempe hodie Saguntum, & Mediolanum sedibus suis stant. At Mediolano proxima Laus Pompeji, ultima (ut ajunt) mutavit locum, iisdem barbaricis manibus, & sub idem tempus eversa. Similiter & Hierosolyma, & Carthago. Spera ergò: si spes cecidit & de patriâ actum reris, cave tu succubuisse fortunæ: pejor est enim animorum dejectio, quàm murorum. Virilis, non fœminea virum decet pietas; quamvis doleas patriam cecidisse, noli tamen simul occumbere; quando tua nihil jam ruina reip. collatura est: quin te ipsum, & si quæ sunt civium reliquiæ, ad feliciora tempora, reservare satage: factis prius, non lamentis opus est, ubi sit etiam ipsa fuga laudabilis. Audivisti ut Terentio Varroni, cujus culpâ, ac temeritate penè ruerat Imperium Romanum, publicè ab omnibus gratiæ actæ sunt, quòd de Republ. non desperasset, quod facilè collega ejus, vir clarissimus, & culpæ omnis illius expers, videbatur. Si aliud nihil est reliqui, at tu saltem, cum Biante, bona tua tecum portans, quamvis nudus, muros patriæ tuæ cadentis egredere, & ad illam patriam aspira, cujus regni non erit finis: quò cùm tandem, Deo te vocante, conscenderis, non obsidionem metuas, nec ruinam, nec eorum aliquid, quæ vestris in urbibus metuuntur.

De metu perdendi in bello.

DIAL. LXX.

Si vinci non vis in bello, bella caveto:
Insideatque animo pax veneranda tuo.

Metus. BEllo vinci metuo.
Ra. Pacem quære.
Me. Valde vinci metuo.
Ra. Timor modestus cautionem, vehemens verò despe-

desperationem parit: quarum altera, nil in bello melius; altera pejus nihil in rebus omnibus.

Me. Magno prælii quatior terrore.

Ra. Quid bellantium timor mali ferat, atque ex timore oriens mœstitia, Flaminius ad Trasimenum, Crassus apud Curtas, Pompejus in Thessaliâ expertus est, quibus in locis, & sæpè alibi verum poëticum illud apparuerit:

Pessimus in dubiis augur timor.

Me. Eventum pugnæ nimis horreo.

Ra. Differ interim, dum spes redit, malè pergitur unde abstinendum, mens, terrórque denunciant: solet inesse animis præsaga quædam vis; cuique obstare fortassis, non sit usquequaque consilium. Non est exemplorum numero: seu veterum, seu novorum opus, clarissimis tribus uti satis habui.

Me. Instantis pugnæ casum metuo.

Ra. Excute res tuas, quas, te melius nemo est, qui noverit. Vide ne non res natura, vel virium defectus, sed præsagium sibi fingat ignavia, cui nihil usquam non formidolosum, ac difficile est. Hæc, si libertati igitur, si gloriæ, si saluti tuæ officit, virtutis auxilio comprimenda est, excitandúsque animus, & monstrandum illi sæpè pauciora esse, & leviora pericula, quàm pavores observari sæpè oculis falsas imagines rerum terribilium, quibus consternati quidam, sine ferro, paratam sibi victoriam, tradidere hosti. Non est enim falsus, atque inanis metus, vero lentior, sed eò sæpè vehementior, quò paventem majora omnia sibi fingens error, quoque præcipitat, atque ita, quod Poëta idem ait:

Malè cuncta ministrat
Impetus.

Si nec his attollere jacentem animum potes, campo abstine. Vix bene geritur, quòd pavidè geritur: sic affectus, in aciem si descendas, tecum erit, qui

qui contra te dimicet: tui enim ipsius, adversus te, melior pars rebellat. Malus semper hospes animi, pessimus in bellum comes metus.

De stulto, & temerario Collega.

DIAL. LXXI.

Collegæ mores, si non sunt convenientes,
Si prudenter ages, laus erit illa tua.

Do. Stultum habeo, ac temerarium collegam. *Ra.* Est aliquid causæ, fateor, ut timeas si ex adverso aliquid est ut speres, hoc enim, ut quibusdam calamitatis, sic aliis gloriæ præbuit materiam. Temeritas Terentii Varronis Æmelio Paulo mortem peperit. At L. Furii, & Minutii, temeritas M. Furio Camillo, & Q. Fabio Maximo singularem gloriam quæsivit, notæ sunt historiæ.

Do. Est mihi collega præceps & inconstans.

Ra. Esto tu constans, & modestus. Nusquam virtus clarior eminet quam sua admota contrario. Cur non tu potius illum regas, quàm te ille præcipitet?

Do. Est insolentissimus collega.

Ra. An tibi excidit, ut ipsi, de quo nunc diximus Camillo, tribuni, militum consulari potestate, quinque simul collegæ, imperio pares, ultro se submisere? Habet hoc virtus excellens, possessoribus suis authoritatem, miratoribus reverentiam, ac pudorem confert: nullo melius modo collegæ insolentiam represseris quàm industriâ, ac virtute. Sic efficies ut illum tibi parem dici pudeat, sicut puduit Minutium, & aut se sponte subjiciat honestiore suffragio, quàm si eum tibi populus subjecisset, aut omnes intelligant illum tibi, parem nomine, rebus imparem, & quidquid bene gesseritis, tuum esse, quicquid secus illius.

Do. Col-

Do. Collega mihi ſtultus obtigit, ac perverſus.

Ra. Quædam per contrarium diſcuntur. Solent magiſtri tardiuſculis diſcipulis incertum aliquid proponere, quod cùm reſpuerit diſcentis ingenium ad vera facilius retrahatur. Redit ad memoriam obſcuri hominis clarum verbum. Ante non magnum tempus cùm Florentia civitas ſtatum mutaſſet, quod crebrò nimis, ac libenter facit, atque ad imam plebem frena reipub. perveniſſent; unus ex inſolenti grege, qui diu tenuerat illam, & mœſtus amiſerat vicini inopis mechanici humilitatem ſpernens: Et te, inquit, qui neque literas noveris, neque unquam patrios fines exceſſeris, vilis ſemper artificio vitam trahens, cum paribus tuis, qualiter hanc tantam, & tam nobilem urbem reges? Ille autem nihil motus. Ecquid negotii, inquit, eſt? Quid vos egeritis, nullus ignorat: ſi per omnia contrarium agimus aberrare non poſſumus. O verbum dignum docti hominis ex ingenio prodiiſſe? Tu nunc igitur in collegâ tuo contrarium tibi ſtatuas exemplar, cui diſſimillimus fieri velis.

De inconſulto & præcipiti magiſtro militiæ.

Dial. LXXII.

Ignavus ſi ſit belli dux, arte regendus.
Ingenio major ſæpe cadit numerus.

Do. Est mihi magiſter militiæ inconſultus ac præceps.

Ra. Hoc aliquantò periculoſius non negem. Legiones noſtras interroga, jacentes ad Trebiam, & Traſimentum, & ad Cannas multíſque aliis in locis. Si remedium vis, dubiam linque militiam. Si id fortè non datur, at tu fortiter, atque induſtriè miniſterium tuum age, ut inter tui ducis errores, tua virtus emineat; nec te ruina opprimat

Vu 5 aliena;

aliena; sed tu potius, si qua est via, publicæ humeros subjicias ruinæ: rem difficilem, sed neque impossibilem, neque insuetam jubeo: ut enim sæpè multis militibus obfuit unius ducis ignavia, sic interdum unius viri virtus, & exercitum servavit, & ducem. Neu sim longior, quàm oportet; tu res suis in locis quæres, mihi nominum, & temporum commemoratio sola sufficiet. P. Decius bello Samnitico: Calphurnius Flamina bello Punico primo: Africanus minor bello Punico tertio: Tribuni omnes militum, ducúmque, & exercituum servatores: tanta esse tua virtus, ac felicitas potest, ut aliena infamia eximiam in gloriam tuam vergat. Anceps sanè negocium, sed extremâ in necessitate unicum. Proinde utcunque alios fortuna rotaverit, tu virtutis gubernaculum, si mihi obsequi volueris, nec in pace, nec in bello, nec in vitâ destitues, nec in morte.

De infausto prælio.

DIAL. LXXIII.

Sternentem sternit belli fortuna, fugantem
Sæpe fugat, dubiis statque, caditque viis.

Do. At prælio victus sum.

Ra. Jam timor evanuit, sperare incipies: hæc est horum series affectuum. Nam cùm spes, & metus de futuro sint, jam ut futurum potest esse, quod speres, sic futurum esse desiit, quod timebas.

Do. Magno prælio victus sum.

Ra. Tantùm ne animo victus sis: nempe ille si cecidit, actum est. Meministi ut Marcellus prælio victus, die proximo in aciem rediit, victorémque suum majore, quàm ab illo pridie victus erat, prælio vicit. Et Julius Cæsar ad Dyrrachium inferior, ad Phar-

ad Pharsalia mox ingente prælio victor fuit. Multi prælio victi bello, fuere victores. Non cadunt animi virorum fortium, unius lucis eventu; non magnanimi tantùm, sed longanimes sunt. Victus hodie, cras pugnabis cautiùs. Ducis artem, infausta prælia, quasi tristes fidíque edocent magistri. Atque, ubi sit erratum, plagis admonent. Sic agricolam sterilitas, architectum lapsus ædium, equitem casus crebri? nautam graves acuunt procellæ. Errando discitur.

Do. Victus sum.

Ra. Non est victus, nisi qui se victum credit, cujus spes obruta, & extincta est, cujus animus amata deposuit. Aspice Romanos animos, cùm semper, tum præsertim bello Punico secundo. Non tam defectione sociorum, non conspiratione regum, ac gentium: non tot infelicibus præliis, ac ruinis penè ultimis victi sunt. Nulla unquam apud illos mentio pacis, nullum diffidentiæ vestigium. Nulla denique, nisi alta prorsus, & invicta consilia. Hoc sanè quid est aliud, quàm virtute animi, fortunæ duriciem mollire, atque illam in pudorem sui, & amorem tui cogere: Tandem igitur, ut dignum erat, emersere, & mille strati, surrexere altius, ut non hostes tantùm suos modo tam formidabiles, sed totum mox, ex ordine, terrarum orbem, virtus illius ac fortuna subjiceret.

Do. Victus sum, fateor.

Ra. Nunc demum incipis nosse fortunam, & hoc saltem boni fugiens, invenisti. Nemo fermè res magnas gratis discit. Multos docet experientia, quos schola non docuit, & præceptoribus surdum caput, hausit oculis, quod auribus non valebat. Nulla rerum humanarum certior magistra, quàm adversitas. Nulla dissentiendis erroribus aptior.

Do. Magno fortunæ vulnere corrui.

Ra. Surge, ne jaceas. Nusquam clarius, quàm inter

inter fortunæ vulnera prominet animi magnitudo. Nunc nosce te ipsum, quantarúmque sis virium valde ictus intellige.

Do. Speratam victoriam amisi.

Ra. Si insperatam prudentiam quæsivisti, non spernenda rerum permutatio videri debet.

Ra. Victus sum bello.

Ra Bello victus libertatem retinet, ac vitam. Vitio autem victus, utramque amittit: quisquis igitur illis succumbit, verè vincitur.

Do. Victus sum.

Ra. Quid scis an illud magno Pompejo Thessalico dictum, dicere, & tibi conveniat,

Vincere pejus erat:

ut damni plus sic peccati minus solet habere qui vincitur. Lucrum ingens quod optantes quidam, non vinci modò, sed mori etiam elegerunt. Et profectò mercantur egregiè, qui morte corporis, quærunt animæ salutem; sed plerique malis suis gaudent, bonis anguntur; tanta hominum mentes habet cœcitas.

Do. Victus sum.

Ra. Potest id quidem tibi non scientiæ militaris inopiâ, sed fortuito contigisse. Nusquam enim fortunatior (ut ita dixerim) fortuna, quàm in prælio; cùm multa alibi, illic omnia posse illam, perhibent.

Do. Prælio victus excessi.

Ra. At non continuò nudus. Possunt arma victis auferri. Vera autem bona quæ sunt arma animi etiam qui videntur victi, retinent. Ea enim ut ex incendio, aut naufragio, sic adverso ex prælio efferuntur: nec illa tantùm, quæ in animis abdita ferro tangi nequeunt; sed illa quoque, quæ maximè periclitari in præliis ac ferro exposita videntur. Itaque non quisquis bello vincitur, bellicis simul spoliatur laudibus, licet armis amissis, ex acie fugientem, quodque est majus, in acie pereuntem, secum ducis

ducis eximii nomen ferre. Nam & ad Thermopylas Leonidam non tam victum, quàm vincendo fatigatum, inter ingentes stratorum hostium cumulos occidisse, cum suis, Græcæ memorant historiæ, quàm Deiphobo famam Maro applicat: & in campis Æmathiis (si Lucano creditur) stetit ordine certo infelix acies: & novissimo prælio, quod in Africâ cum Hannibale gestum est, nec meliús instrui aciem, nec acriùs potuisse pugnari, ut de victore victus, sic & de victo, itidem victor ipse confessus est. Uterque ingens rerum talium æstimator. Quid amisit autem, qui veram artis suæ gloriam, & bene gestæ rei conscientiam non amisit?

De Bello civili.

DIAL. LXXIV.

Civili bello nihil est damnosius unquam;
Curandum, ne sis tu quoque causa mali.

Do. BEllo quatimur civili.
Ra. Nomen hoc à civibus tractum: & tu unus es civium. Vide ergò, ne & tu unus sis huic malo fomenta præbentium, & virili parte culpæ non careas. Hic enim est mos; alter alterum inflammat, donec singuli furorem publicum excitaverint. Tum demum furor publicus singulos urget, ac præcipitat: nec unquam publicum malum à se incipit; quamvis accessione auctum, totam infecerit, sive etiam everterit civitatem: si primam tamen quæris originem, singulorum in erroribus radicatum est: hoc est autem, quod cavendum moneo, ne tu quoque unus fueris ex his, qui vel materiâ, vel flatu civile incendium aluerint. Multi enim faciunt, unde mox querantur, & quasi ab altero inflictum vulnus suis manibus factum lugent. Multi jam suo incendio periere. Quòd si tibi nihil

es conscius, pius est dolor, boni civis in calamitate publicâ; sed quem soletur innocentia. Humanis enim malis, nullum flebilius culpâ est: immò quidem, ut quibusdam maximis viris placet, nullum aliud est malum.

Do. Civili vexamur bello.

Ra. In furore civium te sequestrum pacis exhibe: si id frustrà est, at saltem pro libertate, vel solus pro justitiâ partes fac: quod etsi patriæ fortassis inutile, at tibi certè laudabile, utriusque rei exemplum, una tibi urbs dabit, Menenium Agrippam, & Portium Catonem hunc novissimum.

Do. Implacabile civibus bellum est.

Ra. Si nil opis in te est ambi alios, increpa, deprecare, obsta, castiga, obsecra, ingere, quibus potes, publicam ruinam, quæ privatas in se continet: & cum nullius propria videatur, est omnium. Denique hinc pietate, hinc terroribus animos placa. Si nil apud homines proficis, Deum ora. Opta civium resipiscentiam, & salutem patriæ, modisque omnibus boni civis officium imple.

Do. Bello civili respub. in extremo est.

Ra. Ne quid vel civilibus, vel externis bellis inopinum accidat, ne quis imparatum casus opprimat, semper hoc unum volve animo, non homines modò, sed præter animos, humana omnia esse mortalia: &, ut hominibus, sic urbibus, & magnis imperiis suos morbos nunc extrinsecus obrepentes, nunc ipsum intra corpus exortos, in quibus sunt successiones, & simultates, & discordiæ, & bella civilia, esse omnibus constitutum terminum; qui præteriri non poterit, suum finem cunctis, quæ videntur, instare, & si paululum differatur, affuturum tamen. Ubi sunt urbes clarissimæ, fuisse sylvas asperrimas, & futuras esse. Stultè, de se sperare urbem aliquam, quod assequi regina urbium Roma nequiverit. Hoc inter fata hominum atque urbium

bium intereſſe, propter innumerabilem, infinitámque frequentiam, & vitæ brevitatem, quotidie in oculis ſunt. Hæ propter raritatem, atque ævum longius, vix ſemel, multis in ſæculis, & cum ſtupore cernuntur. Hæc te cogitatio firmiorem contra omnes caſus, tam publicos, quàm privatos faciet. Hæc tibi demum, etſi non amænam, at utcunque tolerabilem viam ſternet ad inopiam, ad exilium & ad mortem, docebítque hoc proprium patriæ tuæ malum, quod omnibus eſt commune.

De diſcordiâ animi fluctuantis.

DIAL. LXXV.

Si dubitas animo, vitæ quæ fata ſequaris,
Elige, & obſerva, quod melius fuerit.

Do. ANimi diſcordiâ laboro.

Ra. Nullum hoc bellum pejus, ne civile quidem. Illud enim civibus inter ſe, hoc homini ſecum eſt. Illud inter partes populi in plateis urbium, hoc intus in animâ, intérque ipſas partes animæ geritur. Itaque cùm ſit belli quædam ſpecies, quæ plus, quàm civile bellum dicitur, ubi non ſolùm cives, ſed cognati etiam inter ſe pugnant, quale inter Cæſarem, & Pompejum fuit, de quo dictum eſt:

Ille locus fratres habuit, locus ille parentes:

Quantò hoc bellum juſtiùs nomen id vendicat, ubi non pater contra filium, nec frater adverſus fratrem, ſed homo ipſe contra ſe litigat, quo durante litigio, nulla quies animo, nulla poteſt eſſe ſecuritas.

Do. Diſcordat animus, & diverſis ſecum pugnat affectibus.

Ra. Diverſitatem illam abjice. Unum velle incipe, tunc compoſita erit, & immota pax animi; cùm diſcordes affectus, quaſi ſeditioſi cives, in unam converterint voluntatem. Alioqui, ut contrarii,

& corrupti humores febrem corporum, sic contrarii affectus febrem pariunt animorum: quæ tantò est periculosior, quantò & animus corpore est nobilior: & æterna mors terribilior temporali Utrobique tamen adhibitum temperamentum, & æqualitas quædam, ad salutem est via.

Do. Pugnat animus, nec quid velit, eligit.

Ra. Malum simul, malique causam stringis: quia nempe non eligit, ideò pugnat. Eligat, & confestim pugna cessabit. Eligat dico, bonum velle: Nam si malum, magis magisque certabitur. Vitia enim inter sese pugnant, Semper virtutum concordia summa est.

Do. Animus in partes scissus diffidet.

Ra Animum in tres partes distinxere Philosophi, quarum primam in arce, hoc est, in capite locavere, moderatricem vitæ humanæ, cœlestem, serenam, semper Deo proximam; ubi tranquillæ, honestæque voluntates habitant. Duarum reliquarum alteram in pectore, ubi iræ æstuant, atque impetus. Alteram subter præcordia, ubi concupiscentiæ, atque libidines. Duplex hujus pelagi tempestas: quid agendum igitur tibi sit, vides. Fac quod Menenius ille, cujus paulò ante memini, persuasit plebi, ut subesse patriciis in animum induceret: quo impetrato, urbem scissam in duas, ad unitatem, salubri consilio, reduxit. Et tu coge, vel consilio, vel vi, partes ignobiles parere nobilibus: tum demum, & non aliter, animi pacem spera: qua sublatâ, quid aliud, quàm vaga semper & propositi inscia, & fluctuans, & inconstans vita hominum est, & cœca prorsus, & misera? Multi prius ex hâc vitâ abeunt, quàm quid velint, sciant.

Do. Fluctuo in consiliis, nec quid velim scio.

Ra. Jam dixi, multis hoc accidere, non uno aliquo tantùm in tempore, sed in omni vitâ, & usque post vitæ finem: & profectò ex omnibus, quæ dixisti,

xisti, dicturúsve es, vix hoc malo pejus aliquid invenies.

Do. Fluctuo, & in diversum agor.

Ra. Maximum argumentum malè se habentis animi, fluctuatio est: ut enim corpus ægrum sæpè thoro volvitur, sic æger animus consiliis agitatur: de quo vix ulla mihi spes salutis. Parumper abest, quin melius sperem de homine, vitiis pertinaciter inhærente: qui, si conversus fuerit ad virtutes, in his forsitan constans erit, quàm de homine vario, nullis se consiliis applicante, qui & si boni aliquid incœperit, non consistet, neque perseverabit, indocilis stare: & fieri potest, ut de hoc intelligere liceat, Senecæ illud obscurum, quod tota vita elabitur, aliud agentibus: modò enim hoc, modò illud agentes, nunquam idem, semper aliud agere sunt dicendi, quamvis & alios sensus, locus ille recipiat.

Do. Inter varias curas jactor.

Ra. Quasi inter tumidos fluctus, vitæ tuæ puppis, consilii inops, & magistro destituta concutitur, naufragio proxima, ni tu illam, dum nondum manu clavus excidit, tuto aliquo, & salubri insistas in portu: jactisque anchoris conquiescas priùs, quàm te animi tempestas oppresserit.

Do. Fluctuo propositi incertus.

Ra. Hinc præter animæ pericula, quæ innumerabilia, & immensa sunt, ipse quoque oris habitus prodit, varius, & inconstans, similísque animo, a quo vultus fingitur, ut ait Cicero: dúmque hoc in statu fueris, nunc lætus, nunc tristis, nunc pavidus, nunc securus, nunc celer, nunc tardus incedes, insigni varietate conspicuus, quale aliquid traditur de Lucio Catilinâ. At ubi te primùm composueris, atque ad unum aliquid direxeris, unum velle cœperis, quod bonum utique sit, oportet: quoniam natura malorum semper varia est, ubi hoc, inquam, feceris, præter animi quietem, rerum

optimam uniformitas quoque vultus ac tranquillitas consequetur: nec spe ullâ, nec metu, nec mœrore mutanda, nec gaudio: res quidem venerabilis & paucorum hominum, quæ apud veteres Græcos in Socrate, apud vestros in Lælio laudata est. Postremò verò in principibus vestris, Marco Antonio, & Aurelio Alexandro.

De ambiguo statu.

DIAL. LXXVI.

Nescis, res hominum dubiis consistere rebus?
Et certam præsens vix habet hora diem.

Do. AMbiguo in statu sum.

Ra. Quid est, quæso, de quo ambigis? Moriendúmne mortalibus, an spernanda, quæ fugiunt, & nullam in prosperis spem habendam, an inevitabiles casus rerum esse, sed tolerabiles, nec flecti quidem, sed frangi posse fortunam? At hæc omnia certa sunt.

Do. Ambiguo in statu positus, quid de me futurum nescio.

Ra. Ubi, quando, qualiter moriaris, ambigere quidem potes; mori autem oportere; nec malè mori posse, qui usque in finem bene vixerit: nec citò mori, quibusvis in spaciis vitæ viri boni munus implevit: vel si id non licuit, at spem dedit; nec alibi, quàm in patriâ, qui mundum omnem sibi patriam fecit; nec alibi quàm in exilio, qui veram suspirat ad patriam, dubitare (ni desipis) nullo potes modo. Unde igitur istæ ambages? de fortunâ forsitan? an tibi fidem, quod vix illi unquam fecit, an suos potiùs mores servet, tanquam pelagus procellosum, nunc fictâ tranquillitate fallax, nunc fluctibus aliis minax, nunc horrenda naufragiis. Ne de hoc quidem ipso, si qua tibi experientia rerum est, dubitatio ulla supererit: quamvis enim eventus ambi-

ambigui, ipsa tamen ambiguitas, ipsa & virtus, quæ te inter incerta certum faciet, certa est; cui, cùm te totum dederis, provisa omnia, nihil erit ambigui.

Do. Ambiguus status est mihi.

Ra. At non ambiguus Deo; id sat est: illi te ipsum fidens crede, & dic ei: In manibus tuis sortes meæ. Id cùm piè feceris, pone metum, pone ambiguitatem, pone sollicitudinem. Ille scit, quid de te acturus sit, nullius rei dubius: parvâ quidem, sed firmâ in naviculâ, magnum sulcas mare: fidus, tuæque salutis amantissimus gubernator est. Quid refert, an viam vector ignoret, si magistro navigii nota est.

De Vulneribus acceptis.

DIAL. LXXVII.

Possunt sanari percussa vulnera carnis,
Sed graviora tibi vulnera mentis erunt.

Do. VUlneribus crucior gravissimis.

Ra. O si animæ tuæ vulnus aspicias, quàm tibi hæc levia videantur: sed vos delicatissima corpora, insensibiles penè animas habetis, alterâ vestri parte nihil: alterâ pati omnia parati; quódque est funestius, non sentire.

Do. Vulneribus inflictis afficior.

Ra. Hostilis mucro loricam penetrat, non animum: ille, nisi ultrò suis sese armis spoliet inviolabilis ferro est. Disputatum habes à magno quodam viro, parvo quidem, sed arguto volumine, neminem lædi posse, nisi lædatur à se ipso: cui sententiæ quamvis ab opinione hominum vehementer abhorreat, pro veritate subscripserim.

Do. Gravissimis, multísque vulneribus laniatus sum.

Ra. Nullum vulnus gravius esse potest, quam ad mor-

mortem: talia verò, uno in corpore, multa esse non possunt: si unum ergò gravissimum, reliqua omnia levia sint, oportet. Tribus & viginti vulneribus confixus Cæsar, unum, non amplius, lethale habuit: ut sanè fuerint cuncta lethalia, plus ne, quàm semel mori potuit? multa licèt, ac profunda sint vulnera, unus est vulnerum effectus, quorum sæpè etiam in corpus extinctum inhumana repetitio non vulnerati pœnam, sed sæviciam vulnerantis exaggerat.

Do. Vulneribus debilitatus sum.

Ra. Sit, utinam simul debilitata superbia, cum sororibus suis: & accesserit vulnerum comes humilitas, ne de nihilo scriptum sit: Humiliasti, sicut vulneratum superbum: bonum vulnus, & utile, quod plurium, ac majorum vulnerum medicina est.

Do. Vulneribus deformatus sum.

Ra. An adolescentis illius oblivisceris, cujus mentio bis in hoc sermone incidit? serò quidem sponte faceres, quod ab alio factum gemis.

Do. Transverso vulnere facies exarata est.

Ra. Non vulnus, sed causam vulneris attendo. Justo cicatrix bello parta, miris modis honestat faciem. Viri fortis speciosum, pro justitiâ, susceptum vulnus, multóque speciosior est mors.

Do. Vulnere accepto claudus sum.

Ra. Dictum tenes Horatii Coclitis, qui cùm die illo, quo mirabili magis, quàm credibili fortitudine, atque constantiâ, solus Thusci Regis exercitum, sublicio in ponte sustinuit, testudine suorum manibus à tergo fractâ, & collapsâ, hostibus clausum iter sentiens, utque erat armatus, & mille hinc, atque hinc missilibus circumventus, ex alto se in Tyberim projecisset, unóque cum vulnere, unde claudus mansit, inter ruendum accepto, nando ad suos, corpore reliquo incolumis pervenisset, idque vitium sibi, post tempus, in petitione hono-

ris,

tis, objiceretur, sic elusit adversarium: Minimè enim, inquit, claudico, sed ita Dii immortales voluere, ut per singulos passus meminerim triumphi mei: præclarum planè, factísque par dictum.

Do. Manum vulnere perdidi.

Ra. Si lævam, damnum levius: at si dexteram, Marci Sergii, viri fortissimi, remedio uti licet, qui hâc manu, bello Punico, amissâ, sibi ferream fabrefecit, cum quâ multis, ac trucibus præliis, non ociosus bellator interfuit. Id si parum successerit, dextræ officium in sinistram transfer. Nosti, ut Cæsareus miles Attilius, bello Massiliensi, cùm injectam puppi hostili dextram amisisset, læva prehensam tenuit, donec pelago mergeretur.

Do. Utraque manus ferro abscissa est.

Ra. Ubi plus licentiæ fortuna, ibi plus negocii virtus habet: fortunæ tamen omnis aculeus, virtute contunditur: hac armatus, etiam sine manibus fortis erit. Memento Ginigeri Atheniensis, qui post Marathoniam pugnam, opus immortale, Miltiadis hostibus ad naves profugis, imminens, obtruncatâ manu dextrâ, quâ unâ navim fugæ plenam strinxerat, sinistram mox adhibuit, quâ rursus abscissâ, feræ in morem, morsu post affixo, sic tenuit, quos aliter non valebat. Nec tibi miles ille Cannensis exciderit, qui vulneribus usu manuum privatus, contrà suis intentum spoliis victorem, quod unum sibi supererat, dentibus quidem pro manibus usus est, cervicémque ejus arreptam ulnis implicuit, nec laxavit priùs, quàm auribus truncis, ac naribus, os hostis lacerum tuens, séque ultus, moriens jam lætior expiraret. Ferocia hæc, illa suaviora, mitibúsque animis aptiora remedia; ut semper ceu rem fragilem, caducámque, téque velociter deserturam corpus aspicias: ut cùm id evenerit, nec concidas, nec mireris quidem. Sed exteriore membrorum ministerio amisso, in ipsos animæ sinus intimos te

convertas, ubi invenias aliquid magnificè loquendum, agendúmque, nec linguâ opus esse, nec manibus.

Do. Vulneribus deformatus sum.

Ra. Dixi jam, immò si causa vulnerum pulchra est, honestatus, ac insignitus: viri quidem fortis pro justitiâ, magnum aliquid aggressi, durúmque aliquid perpessi, non fœdis frons sulcata vulneribus videri debet, sed notis stellata fulgentibus: neque verò cicatrices, aut vulnera, sed virtutis sunt dicenda vestigia, & præclaris affixa frontibus signa meritorum. Proinde si Cæsareum illum quoque Centurionem, Cæsium Scævam miræ virum fortitudinis, sed justitiæ nullius, mille lacerum, perfossúmque vulneribus, hostes quoque venerati, & propter unius virtutis admirationem, vulnera ipsa deosculantes armorum fragmina, & sagittas, tepenti cadavere eductas, Deorum templis ceu sacrum aliquid affigebant; quid de fortis, justique viri pretiosis vulneribus sentiendum sit, intelligis?

Do. Vulneribus multis infirmus, ac deformis sum.

Ra. Curate, miseri, vulnera; nisi nunc sanentur, hæsura perpetuò. De his enim terra viderit, quæ illa conteget, consumétque, cicatricosáque corpora excipiens, plana restituet.

Do. Inflicto vulnere hâc, aut illâ parte corporis truncus sum.

Ra. De partibus litigas, totum illicò relicturus.

De Rege sine filio.

DIAL. LXXVIII.

Ne doleas, regnum non successore carebit;
Dant causam nati semper avaritiæ.

Do. Regnum est mihi, non filius.

Do. Parum ne tibi igitur sollicitudinum,

num, & curarum regni onus imposuit, nisi filii insuper pondus accesserit? sarcinis vestris delectamini, & dulce est vobis sub fasce succumbere. Nullum publicum pondus regno gravius. Nulla privata sarcina gravior, quam filius, etsi nulla carior.

Do. Cui regnum dimittam nullus est filius.

Ra. Dimitte civibus libertatem, nil illis gratius, nil te dignius, potes. Fuerunt, qui viventes, nec successore carentes, hoc ipsum facere meditati sunt; Hiero Syracusius, & Augustus Cæsar. Quantò verò satius fuerit multis benefacere (cùm possis) quàm optare, ut uni malè facias? Quid est autem melius, quid dulcius, quàm in libertate vivere? quid pejus, quid periculosius, quam regnare?

Do. Non est filius, quem hæredem regni faciam.

Ra. Non est tibi materia perpetuandæ tyrannidis. Nam quid sunt aliud regna, quàm vetustæ tyrannides. Non fit bonum tempore, quod natura est malum: Adde quod persæpè, qui in regna succedunt, à majorum suorum calle discedunt. Exemplo sunt Hieronymus Siculus tyrannus, & Jugurtha Numidicus, qui Romanorum amicitiam, tantâ fide ab avis, támque fideliter diu cultam, cum suâ uterque pernicie, alter insolentiâ, alter perfidiâ violarunt. Non habes igitur successorem regni, non habebis tuorum actuum eversorem; sed habebis populum tui nominis amatorem, & cultorem tui, memorem libertatis, tibi per sæcula debitorem. Bene tecum egisse fortunam credito, & meliùs multò, quòd filium tibi vel abstulit, vel negavit, quàm quòd regnum dedit.

Do. Sine filio Rex sum.

Ra. Nunc honestiùs, atque liberiùs regna. Sæpè amor filiorum ab amore virtutis animum deflexit. Legisti, ut apud Taprobanem insulam ingentem, quæ longè trans Indiam in Orientali sedet Oceano, per transversum diametrum objecta

Britanniæ rex, arbitrio populi consentientis, eligitur; vir ex omnibus optimus: nihil sanguis, nihil opes prosunt: omne suffragium de virtute oritur, ita ut nunquam judicio favor officiat. Sancta, & felix electio, quæ ad nostros reges utinam pervenisset, neque malis pejores, & pejoribus pessimi succedentes, orbem terrarum, tradita per manus nequitia, ac superbia, corrupissent. Illic tamen, quantumlibet optimus, ac perfectus vir, unanimi sententiâ omnium comprobatus, ad regnum tamen non perveniat, nisi & senex, & filiis carens, ne aut ætatis fervor, aut filii amor transversum, quo non expedit, animum agat. Ita qui & si filium habeat, ad regnum non assumitur, & si post regnum illi fortè filius natus sit, statim regno cecidit: neque enim prudentissimi viri, possibile opinati sunt, ut idem animus simul & populum curet & filium.

De amisso Regno.
DIAL. LXXIX.

Cùm regno curas abjecisti, reparabis
Sed libertatem, perdita quæ fuerat.

Do. Regno excidi.

Ra. Jam solatii genus est filium non habere.

Do. Regno excidi.

Ra. Utilis casus: in præcipiti sedebas: salvus in plano depositus, & periculosam altitudinem post terga respiciens, videbis te regni solio descendentem, ad privatæ vitæ requiem ascendisse; & si nulla est sine securitate jucunditas, nulla felicitas, aliquantò jucundiùs te, aliquantóque feliciùs, atque ita altiùs esse, quàm fueras, cognosces.

Do. Regno depulsus sum.

Ra. Habeto gratiam depellenti: durum auribus, animo liquidum, quod jubeo. Depulsus enim es,

es, unde erat abeundum; & quod sponte debueras, coactus facis. Optanda vis equidem, non deflenda. Nam quis pudor, hominem natum, aut regnum super homines optare, aut se parem factum hominibus indignari? Si excellere pulchrum, atque optabile? quidni omnium pulcherrimæ rei excellentia optanda sit? Non superbiæ igitur, neque licentiæ, sed virtutis, ex quâ vera diademata regum, non ex gemmis auróque fieri, nemo tam auri cupidus, aut gemmarum est, qui neget. Quis autem quæso hominum non videt, inter homines principatum humanitati debitum, non opibus, quæ opulentum hominem faciunt, non humanum magis; atque ita nec meliorem certè, nec hominibus altiorem: sed hic unus, ex multis erroribus vestris est, in excellentiæ appetitu, quam in suâ sede contentam, ubi non est, quæritis, non videntes consequentiam rerum veram, & causarum. Sicut enim inter divites divitiis, inter robustos viribus, inter formosos formâ, inter disertos eloquentiâ, sic profectò inter homines humanitate præcellitur.

Do. Regia de sede cecidi.

Ra. Si incolumis, perrarum: solent enim, qui sic decidunt, perire, regnóque simul, atque animâ spoliari: quibus illa relinquitur, tranquillior, gratiórque, si sapiunt, vita est; quod illos minimè latuit, qui non collapsi, aut depulsi, sed & stantes, & volentes, aut imperio cessere, aut pontificatum, jam sublimiorem regnis, & imperiis, reliquere. In quibus Diocletianus clarum nomen habet, qui dimissum ultrò ad imperium revocatus, sprevit opes turbidas, ancépsque fastidium: & quæsitum ab aliis, quærendúmque tantis cædibus, rursus oblatum expertus exhorruit; & philosophicè gravitérque cum amicis jocans, oleribus, quæ in hortulo suo, privatus, sibi ipse plantaverat, post habendum censuit.

Do. Re-

memoravi. Id, qui velle non poteſt, (ſunt enim pervicaces, & indomitæ voluntates) neceſſitati ſaltem, victoríque ſuo gratias agat, ad eum ſtatum vi redactus, quem optaſſe debuerit. Primum boni animi votum eſſe debet, honeſta conſilia libenter amplecti, proximum vel coactè. Quod magnum illum Syriæ regem non præterit Antiochum, qui omni, quæ cis Taurum eſt, Aſiâ privatus, Senatui, Populóque Romano gratias agebat, quòd eum magna nimis ſollicitudine liberatum, ad mediocria redegiſſent: facetè quidem ille, ſi fictè: Sapienter, gravitérque, ſi verè.

Do. Regni è ſolio deſcendi.

Ra. Dicebam ſuperbiæ impudentis, addam & amentiæ negligentis eſſe, conditionis oblitum, faſtidire, quod ſis; eſſe velle, quod nequeas. Non poſſunt omnes homines reges eſſe, ſit ſatis, eſſe homines: quid non, ſui regni avidis ſua ſordet humanitas. Quieſcite miſeri: bene ſecum agi putent hi, qui reges eſſe deſierint. Cùm enim dura omnium mortalium, tum duriſſima regum ſors: quorum & vita innocens labori, & ſcelerata infamiæ, atque utraque periculis expoſita, quocunque ſe verterit, difficultatum ſcopulos, rerúmque naufragia, circa ſe videt: hinc erupiſſe, tu miſerum ducis? nil unquam tibi felicius accidit, quàm quod miſerrimum arbitraris.

Do. Regnum meum, ad alium tranſlatum, doleo.

Ra. Non tuum certè, ſed fortunæ: quæ, ſi donare illud tibi potuerat, cur auferre, cùm velit, & transferre non poſſit? Vide autem ne præter transferentis voluntatem, quæ ſola ſufficiens eſt, aliæ etiam cauſæ fuerint transferendi. Illæ ſcilicet, quas quidam ſapiens vir expreſſit: Regnum, inquit, à gente in gentem transfertur, propter injuſtitias, & injurias, & contumelias, & diverſos dolos.

Do. Rex eſſe deſii.

Ra. Ho-

Ra. Homo esse incipis: ea est enim regum insolentia, ut quod Rex Regum Christus esse dignatus est, dici homines dedignentur.

De Proditione.

DIAL. LXXX.

Proditus es, quid tum? non primus & ultimus esto;
Proditus à Iudâ Christus & ipse fuit.

Do. PRoditus sum ab amicis.

Ra. Hostibus credo: si amici enim essent, non te proderent.

Do. A familiaribus sum proditus.

Ra. Ambiguum nomen, & familiaris amicus, & familiaris hostis dicitur, quo periculum majus vita hominum non habet.

Do. Proditus sum ab eis, quibus ante alios fidebam.

Ra. Vix fallitur, qui non fidit. Enimverò quò major quisque eo minus potest tutò fidere, eúmque plus fidere, ac pluribus est necesse. Unde fit, ut cùm commune, tum vel maximè regium sit, prodi, neque omnino ullum genus tam obnoxium huic malo. Proditus à suis (ut fama est) Priamus, proditus Minos, Nisus, Oëthes, Agamemnon, Alexander, & ante ipsum Darius. Proditi ex nostris, Romulus, Tarquinius, Priscus, Servius Tullus, Africanus minor, magnúsque Pompejus, & Julius Cæsar, & mille alii, vel reges, vel regibus altiores: & quid proditos loquor, quasi quærendi sint? Quis autem non proditur, & in parvis quotidie, & in magnis, nisi cui nullus est penitus, à quo prodi possit? Proditus ad extremum Christus, nec regum peste terrestrium cœlestis ille rex caruit.

Do. Proditus sum; magísque meorum fraudibus, quàm propriis tangor incommodis.

Ra. Piè

Ra. Piè id quidem, ac magnificè. Nam & Africanus ille, cujus proximè memini, se territum non tam mortis metu, quàm insidiarum, à suis apud Ciceronem dicit. Veruntamen neutro nimium tangi debes, quando enim ita jacta sors est, ut lucrum, ac perfidia, proditoris bona fides, damnúmque sit proditi, elige utrum malis.

Do. Proditor me fefellit.

Ra. Plus ille sibi nocuit, quàm tibi; te prodidit, se perdidit: te pupugit, se confodit: te dum spoliat, se perimit. Tibi enim regnum fortè, vel opes, sibi animam, famam, conscientiæ quietem convictúmque hominum eripuit. Nil sceleſtius proditore: nil turpius Sol videt; cujus obscœnitas tanta est; ut & qui artificio ejus egent execrentur artificem, & qui cæterorum scelerum famam quærunt, hujus infamiam reformident.

Do. Proditus sum.

Ra. Proderit forsan, nec tam facilè iterum prodi possis. Multi sæpè parvis damnis admoniti, magnis occurrere didicerunt.

De amissâ tyrannide.

DIAL. LXXXI.

Insidiis liber lætare, Tyrannide liber;
Curæ, odium, pectus deseruere tuum.

Do. TYrannidem amisi.

Ra. Si utile damnum est, amisisse regnum, quantò est utilius tyrannidem amisisse: Etsi enim (ut dixi) cùm de rege sine filio loqueremur, penè omnia regna tyrannides fuerint, tempore tamen quæsierunt robur, ac oblivione hominum, velum sibi justitiæ texuere; tyrannidis injustitia simul, ac novitas odiosa est.

Do. Tyrannidem deposui.

Ra. Sat-

Ra. Sarcinam reipub. gravem, tibi periculosam, nulli bono utilem, damnosam multis, omnibus odiosam.

Do. Tyrannidem exui.

Ra. Ne sis nudus, indue justitiam, modestiam, parsimoniam, honestatem, pietatem, clementiam, caritatem, vestes optimas, quibus comparandis, nullo opus est auro, sed solâ animi voluntate; vestes paratas bonis omnibus, Tyrannis vel incognitas, vel invisas, qui margaritis ac purpurâ obvoluti, humanitate interim, ac virtutibus nudi sunt.

Do. Cives mihi tyrannidem extorserunt.

Ra. Libertatem sibi debitam receperunt, vitam tibi iidem debitam reliquerunt. Tu hanc civibus tuis debes, qui tibi præter odium, nihil debent. Ita pro gratiarum actione, querimoniam instituis. At jam pridem mos iste percrebruit, ut, qui fecit injuriam queratur; qui passus est, sileat.

Do. Longâ tyrannide spoliatus sum.

Ra. Servierunt tibi, quibus forsitan te servire dignius fuit: nunc injuriam, longi, & injusti servitii finem vocas, cùm justitiæ principium, injustitiæ finis sit: ut si multorum calamitates populorum, unius hominis pavisse licentiam, turpe fuit: pulchrum sit pascere desiisse, déque hoc conqueri, impudentiæ sit extremæ.

Do. Longâ tyrannide sum dejectus.

Ra. Sponte descendisses melius, optimè verò non ascendisses. Nunc qualitercunque descendisse, bonum ideò, quia justum, meliórque coacta justitia, quàm voluntaria injustitia est. Audite impium tyrannum apud inferos exclamantem:

Discite justitiam moniti:

Audite & me apud Superos exhortantem: Discite justitiam vel coacti. Hæc enim tempestiva hic, utilisque, ni respuitur: illa ibi admonitio utique sera est. Frustrà enim discitur, quod fieri amplius non potest,

poteſt. Ponite vero jam tumentes animos, ſuperbúmque & ferox dominandi votum ponite : etſi non prius, ſaltem poſt tyrannidem amiſſam, tyranni eſſe deſinite : & optandi, quod jam aſſequi non poteſtis, finem facite; ſi non juſtitiæ, ſaltem verecundiæ, hoc præſtare, ut mutatis moribus, & novo habitu mentis aſſumpto, amiſſione divitiarum ditiores facti, quantum fortunæ detrahitur, tantùm animis addidiſſe videamini. Nunquamne igitur advertiſtis, ut non ſolus ille Rex regum, & Dominus dominantium omnipotens, à quo omnis poteſtas eſt in cœlo, & in terrâ, manum, muneribus ſuis plenam, & extendit, & retrahit, occultis ſæpè, juſtis ſemper ex cauſis : ſed temporalis quoque Rex regem, Tyrannus tyrannum, & gens gentem dejicit, atque peſſundat : an verò nec Prophetam illum querulum audiviſti ? Et, congregabit, inquit, quaſi arenam, captivitatem, & ipſe de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi ejus erunt. Coaptare animum fortunæ, ſeu divinæ potiùs voluntati, & cavere ridiculum, fœdúmque illud exemplum Dionyſii tyrannorum peſſimi, qui patriâ pulſus, in exilio, puerilium literarum ſcholas tenuiſſe dicitur, ut quam in cives non poterat, in pueros tyrannidem exerceret. Trux ingenium, affixúmque propoſito, honeſtíque inſcium, atque æqui juris impatiens.

Do. Tyrannide amiſsâ valde doleo.

Ra. Quantum dolores juſtæ poſſeſſionis amiſſionem, qui tam doleas injuſtæ ? quantum re propriâ ſpoliari, qui ſic doleas alienis ?

Do. Tyrannide me dejectum graviter fero.

Ra. Feres leviùs, ſi cauſam libres. Multi quidem tyrannorum, ſolo nominis odio ceciderunt. Plures tamen certas cadendi cauſas habuiſſe notiſſimum eſt, quotidie ſit notius. Apud Ariſtotelem quidem legis in politicis, quòd propter uxorum injurias, multæ

multæ tyrannides perierunt. Id quoquo modo, seu activè seu passivè acceptum fuerit, verum erit: hoc est seu propter injurias à tyrannis illatas uxoribus alienis seu aliis illatas ab uxoribus tyrannorum. Primi exemplum habes, non modo tyrannidum, sed regnorum Trojani scilicet, & Romani. Secundi verò, Agidem Lacedæmonum tyrannum, qui cùm ipse sibi subditos spoliasset, ad spoliandas eorum uxores amantissimam suam conjugem destinabat: quæ sibi causa non ultima esse potuit, maturandæ calamitatis, quamvis hic Aristoteli notus esse nequiverit: qui ætate floruit Alexandri, neque tam longævus fuit, ut ad hujus ætatem pervenire potuisse videatur: cùm tamen eisdem in libris, non sine admiratione quadam, Hieronis, ac Gelonis nomen inveniam, qui, qualiter sibi noti esse potuerint, attentâ ratione temporum, non satis expedio.

Do. Nec ego alienis injuriosus uxoribus, nec mea uxor alicui; tyrannide tamen excidi.

Ra. Sæpè se nocentissimi innocentes putant: sunt tamen & aliæ non minores causæ, præcipitandæ tyrannidis. Insolenti scilicet, quæ Julio Cæsari apud historicos objicitur: illa præsertim, quòd senatui se honorificentissimè adeunti, non assurrexit: quæ hodie nec causa quidem ulla esset. Crudelitas quoque quæ Mezentium, apud Virgilium, ad supplicium reposcebat. Cajum verò Caligulam, & Neronem, & Domitianum ad supplicium traxit, & invidia, qua majus tormentum non invenisse Siculos tyrannos Flaccus ait: neque vestros hodie majus invenire, res loquitur. Postremò nulla tyrannorum aut major pestis, aut crebrior, avaritiâ est. Itaque reliquæ singulorum, hæc est omnium. Reliquæ singulos cives afficiunt; hæ populum universum. Superbia, & invidia ipsos inter tyrannos regnant: Crudelitas inter paucos sævit: Avaritia inter omnes.

Quies-

Quiescit illa nonnunquam, ac minuitur: hæc semper crescit, ac vigilat. Qui præesse igitur in populis volunt, vitare imprimis hoc vitium decet, omnémque vitii hujus infamiam, omnemque suspicionem. Nihil est enim, quod odiosum æquè faciat tyrannum, æquè præsidentia, ac dominio indignum. Reliqua interdũ magnanimitatis aut justitiæ sese velo tegunt; hoc unum utilitatem animi, miseriámque non exuit; & contra communem humani moris errorem, ut nil miserius, nil vilius avaritia est, sic nil quoque miserius creditur, nil vilius, ideóque hoc vitio laborantes, indignissimi honore & imperio judicantur. Indignantur homines illi subjici, qui avaritiæ sit subjectus, atque illum alienum in corpus jus habere, quod suum non habeat in metallum. Velle sibi licitum, aliorum vitam, ne dicam pecuniam, extorquere, suam tangere non audenti. Prima quidem igitur ad securitatem, & quietem via est, non modò tyrannidis appetitum, sed omnem regnandi cupidinem abjecisse. Nam quid stultius, qui laboriosius, quidve periculosius, quàm totius in se unum populi sarcinas transferre, fragilem forsitan suis propriis perferendis. Sin eligere meliora; consuetudo veri hostis, & opinionum perversitas non permittit; illud est proximum, Aristotelici dogmatis meminisse, ut scilicet, non tyrannum quis se præbeat, sed reipub. curatorem: Introitus, inquit, & oblationes oportet videri colligere dispositionis gratia, &, si aliquando opportunum fuerit, uti ad bellicas opportunitates: Universaliter autem, exhibere seipsum custodem, & camerarium, tanquam communium, non tanquam propriorum: & iterum; præparare, inquit, oportet, & ornare civitatem, tanquam procuratorem existentem, non tyrannum: & rursus; oportet non tyrannum, sed œconomum, & regale videri esse subditis, & non suimet curantem, sed procuratorem mediocris vitæ per-

persequi, non excellentias. His quidem horúmque similibus (ut Aristoteli placet, & mihi) fit durabilior principatus. Ita tamen talem videri expedit, ut verè etiam talis sit. Simulatio enim, tot sub oculis hominum, quos res tangit, qualibet arte, vel ingenio, longa esse non potest. Vide non igitur, an in parte horum aliquâ erraveris, & queri desine, & mirari: neque enim tyrannidem his vitiis obnoxiam desinere, sed durare, mirabile est. Ad summam & reges, & tyranni omnes, & quicunque in potentatu aliquo sunt, debent, si regnare diu volunt, acriter excutere memoritérque dictum illud Catonis, apud Livium: Avaritia, & luxuria omnia magna imperia everterunt.

Do. Amissâ tyrannide, privatæ redditus sum fortunæ.

Ra. Hostis civium eras, factus es concivis; æquam disce civilitatem, & beneficium fortunæ humilioris agnosce; cùm honestiùs, tùm tutiùs inter cives bonos, quàm super omnes cives, vivatur. Jam tibi tranquillior rerum status, jam securior vita erit, sine metu, sine suspicionibus, sine excubiis, sine ferro, quibus in malis, quænam vitæ suavitas speranda sit, nescio.

Do. Tyrannide perditâ privatus dego.

Ra. Elige an lamentis acerbare fortunam malis, an æquabilitate lenire. Profectò enim, si non vulgi strepitum, sed animum ipse tuum, & in silentio, prætеritique memoriam interroges, multis te explicitum atque elapsum malis invenies. Jam tutus vivere, siccúsque jam mori poteris, nec sanguine madidus nec veneno.

De perditis Arcibus.

DIAL. LXXXII.

Arcibus infestis vicinia sæpe gravatur;
Est dignum, multis res inimica cadat.

Do. VAlidis arcibus spoliatus sum.

Ra. Adhuc ergò tyrannidis supererant semina, quæ, jam tandem amissis arcibus, abjecisti. Non est satis, venenosum stipitem præcidisse, ni radicem vulseris, qui arcibus fidit, tyrannus esse non desilt.

Do. Montanâ arce privatus sum.

Ra. Ubique arces sunt compedes libertatis. At in montibus nimbi etiam quidam sunt quodammodo, unde vestra superbia in subjectos tonet, ac fulminet: his privari, non modò non flebile: sed optandum est. Sunt enim aliqua ex his etiam, quæ bona vulgus appellat, quibus boni quoque, modestique animi teneantur, atque ad illicitum urgentur: quibus moribus si obstare, virtutis ope, non valeas, quid ni optanda sit amissio earum rerum, quæ hos pariunt motus.

Do. Arcem fortissimam amisi.

Ra. Tu fortissimam dicis, fragilem probat eventus. Amisisti potius rem usu ineptam, difficilémque custodiâ: rem inutilem tibi, vicinis omnibus odiosam: jam dormire noctibus incipies, & dormire alios sinear.

Do. Tutissima mihi arx diruta est.

Ra. Quomodo esset tuta, quæ periit, ipse tecum cogita. Ego autem tibi ostendam munitissimam, tutissimámque arcem sine muris, sine turribus, sine ullo prorsus operoso rerum apparatu. Si vis tutò vivere, bene vive, nil virtute securius. Bene autem vivere, non hoc dico, superbè, lautè, pompaticè, sed justè,

justè, sed sobriè, sed modestè. Nullis opus est arcibus, quæ non tutum te præstiterint, sed sollicitum, formidabilem, ac molestum. Quæ est autem hæc voluptas, metui, nec amari: An illud Laberii notissimum non audisti?

Necesse est multos timeat, quem multi timent:
hoc ille dixit in Julium Cæsarem: quanto id in alios, illo & minores, & formidabiliores rectius dici potest: nescio quidem, cur tam multi cupiant timeri. Nemo enim gratis metuitur, unà & metuit: & periculosius uni est, multos metuere, quàm multis unum. Nónne satius multò est, quòd nullus te metuat, & tu nullum; quàm quòd te multi metuant, & tu multos? Segregari enim ista nequeunt, sempérque metu metus quæritur. Poscis hujus dicti causam? Illa profectò est, quam Ovidius Naso ait:

Quia, quem metuit quisque, perire cupit;
dictum prius est ab Ennio:

Quem mutuunt

inquit,

Oderunt: quem quisque odit, periisse expetit.
Eras in tuâ arce metuendus, sed & metuens, & quos inquies, metuebam? Immò verò quis non omnes metuet, qui metui cœperit? sed illos imprimis à quibus ipse metuitur. Nam Cicero Ennium secutus: Qui se, inquit, metui volent, à quibus metuentur, eosdem metuant ipsi, necesse est. Sæpè idem repeto, quia ita se res habet; nec advertitis in hoc cæci, ut in reliquis, dum supra omnes esse nitimini, infra omnes estis: quid est timore depressius? sic conatus omnis vester in adversum desinit.

Do. Arcem mihi carissimam amisi.

Ra. Fac tibi cariorem aliam, quam non perdes. Circumvalla animum piis intentionibus, honestis vitam actibus, prudentiam ac fortitudinem ante

fores

fores loca; justitiam, atque modestiam in propugnaculis; humanitatem, ac mansuetudinem undique in muris: spem, fidem, caritatem arcis in medio: providentiam supremæ turris in vertice: bonam famam in circuitu: Dei atque hominum adsit amor, absit metus, dignos cole, cæteros præteri, neque cultos, neque offensos. Ita nec te alius, nec tu alium contremiscés: & in domo humili tutiùs vives, quàm in arce vixisti, hanc tibi arcem nemo usquam invadet, hanc tibi nemo poteris, aut volet eripere: hac malos in stuporem, bonos in amorem, imitandíque studium excitabis. O quàm facile erat tranquillam, serenámque vitam agere, ni vos eam inquietam ac turbidam fecissetis: omnia fermè & vestram, & proximorum in perniciem conquirentes; ad quid enim arces istæ, nisi ad vestram simul, alienámque modestiam: ut neque vos unquam scilicet quiescatis, & instar aranearum muscas captantium, prætereuntibus insultetis. Atqui cunctis animantibus lustra sufficiunt, ac nidi; solus homuncio arces quærit, quo nullum animal superbius, nullúmque timidius.

De Senectute.

DIAL. LXXXIII.

Optasti senium, quod cùm tibi contigit, optas
Esse puer; puer es; namque senes pueri.

Do. SEnui.

Ra. Vivere optabas, & vixisse te pœnitet: an quid aliud rei est?

Do. Senui.

Ra. Ibas assiduè, pervenisse te stupes: stupendum potiùs, nisi quo semper ires, aliquando pervenires.

Do. Senui.

 Ra. Quid

Ra. Quid ni vivendo ſenueris, & eundo proceſſeris? An tu ætatem retrogradam expectabas? ut velox, utque inſtabile, ſic & irremeabile tempus eſt.

Do. Velociſſimè ſenui.

Ra. Dicebam tibi tempus fugere, jam credere incipis: dici nequit, non modò inter opiniones hominum diverſorum, ſed unius ejuſdem hominis, quid interſit. Juvenis ante oculos ætatem habens, longiſſimam opinatur: hanc ipſam ſenior à tergo reſpiciens, videt eſſe breviſſimam. Semper futura præteritis longiora videntur, cùm vel æquè ſint brevia, vel eò etiam breviora, quò ad finem properantibus, naturalis motus ſolet eſſe vehementior.

Do. Senui.

Ra. Eſt unde gaudeas, ſi tamen non inter vitia ſenuiſti: aut ſi vel ad ultimum ſurrexiſti, bona tibi, & utilis eſt ſenectus, nec exiguum divini favoris indicium. Meminiſti, ut Ægyptium illum ſenem Cæſar alloquitur, nec ingratum Deis, ætatis aſſerit argumento,

Do. Senui.

Ra. Hâc in re ſaltem unus ex paucis: ex tot enim millibus millium eorum, qui naſcuntur, quota pars illorum eſt, qui ad ſenium uſque perveniant? Ex his ipſis pauciſſimi ſunt, quibus juſtum ſenectutis ſpacium explere datum ſit.

Do. Senui valdè.

Ra. Prodigium, ac ſtupor, valde ſenis occurſus; metienti animo, quod ille periculoſis paſſibus huc venerit. Inſignis quidem ſenum raritas, ingens caſuum vitæ mortalis argumentum eſt.

Do. Senui.

Ra. Durum, ac difficile ſtadium cucurriſti; mirum niſi jam feſſus, & quietis appetens lætè proximam metam ſpectes.

Do. Citò

Do. Citò senui.

Ra. Vitæ cursus nunc brevis, nunc brevissimus; longus nunquam, durus semper, aspérque & ambiguus: hujus ultima pars senectus, finis autem est mors. Quid hic habes querimoniæ singularis? Senuisti? Peregisse jam debes vitæ munus: venisti ad exitum, quiesce. Amens viator est, qui labore viæ exhaustus, velit ad initium remeare. Nihil fessis gratius hospitio.

Do. Senui.

Ra. Multùm tibi placuit vitæ labor si eum transisse fers graviter.

Do. Senui.

Ra. Si vivere delectat, en vixisti; si oportebat, paruisti. Et quis sanæ mentis, vel quod fieri optaverit, factum doleat, nisi malè se ōptasse sentiat; vel, quod neque omitti, neque sine multo labore agi poterat, actum esse non gaudeat? Undique igitur gaudendum tibi est, seu voti compos delectabilis, seu necessario, & gravi functus officio.

Do. Senui, & voluptates corporis fugavit ætas.

Ra. Utere animi voluptatibus, quæ nec minores, & profectò stabiliores sunt, nec unquam fugiunt nisi cum animâ: huic hærent, hanc sequuntur. At corporeæ voluptates, venientes culpam ferunt, abeuntes pœnitentiam, pudorísque, & doloris materiam relinquunt. His te explicitum ac liberum gaudere debes, & liberatrici tuæ gratiam habere, quæ te manibus tuorum hostium eduxit, tibique debitum munus: sed neglectum, dilatúmque suscepit.

Do. Senui, solitisque voluptatibus careo.

Ra Novis assuesce: habet & senectus voluptates suas, quas gustare ubi cœperis, quæ nunc doles amissa, fastidias, & reverti nolis.

Do. Senui, & incanui.

Ra. Boni senis verenda canities plus habet, non

modò authoritatis, sed honestæ etiam voluptatis quàm fœdæ omnes juvenum illecebræ. Neque verò mutati coloris te pœniteat. Nam quis tam corrupto sensu, támque obliquo potest esse judicio, ut non candidorum calathos liliorum, quàm nigrantium carbonum cistas aspicere, seque, si transformandus sit, cigno similem malit esse, quàm corvo?

Do. Senui, & squallentes arant vultum rugæ.

Ra. Et tellus arata fructum fert uberiùs, & vitæ maturiores fructus bene culta in senectute proveniunt. Rugæ te offendunt oris: vultum animi compone: non illum rugæ occupant, non variant anni, nisi ut formosior sit in dies. Denique semper te, si non tu eum neglexeris, honestabit.

Do. Senui, rugisque, & informi situ obsitus, vix me ipsum agnosco.

Ra. Hoc tibi jam ab initio eventurum dixi: minus quidem avidè speculo imminebis; minus tuis forsitan, minus, haud dubiè, muliercularum oculis placebis, quibus placere velle, major ne vanitas, an libido sit, nescio. At qui fidem, qui constantiam, qui gravitatem, qui prudentiam quærunt, certiùs inter has rugas, quam in planis ac mollibus maxillis, se, quod cupiunt reperturos sperent.

Do. Senui, meliórque post tergum ætas remanet.

Ra. Immò deterior. Non semper, quæ delectant magis, atque optantur, meliora sunt. Multi malum suum concupiscunt; quod non esset, nisi quia illud Satyrici verum est:

Pauci discernere possunt vera bona.

Do. Senui, & lætiores abiere dies.

Ra. Omnium fermè dies temporum inter se simillimi: animi hominum diversi: quin unus idémque animus secum discors: hinc juventæ furor, hinc impatientia senectæ, talibus vitam implevere judiciis, ut melius putet esse, quod pejus est, opti-

optimúmque, quod pessimum. Cæterum dies omnes in se boni. Bonus enim rex est & conditor sæculorum. Itaque hic fervidus, hic gelidus, hic siccus, hic humidus, hic nubilus, hic serenus, hic turbidus, hic tranquillus: si ad universi decorem, naturæque ordinem aspicias boni omnes. Ad vos autem, vestríq; judicium relati, ex æquo propè omnes mali, mœsti, dubii, solliciti, laboriosi, anxii, amari, queruli, flebiles, ærumnosi. In his tu mihi, nescio quos nominas lætos dies; qui dum aderant tristes, lamentísque suis pleni erant; nunc ut læti videantur, nihil est causæ, nisi quòd abierunt, quódque illis pretium, desiderium tibi auget, irredituri, multáque secum tibi olim segniùs forsan amata rapientes. Stultus enim nihil plenè amat, nisi quod perdidit.

Do. Senui. O si dilapsa redeat juventus.

Ra. O non minus stultum, quàm inane votum, ut tu sentis. At si altiùs aspires, non inefficax: redibit enim in tempore, & ut scriptum vides, renovabitur, ut aquila, juventus tua.

Do. Senui, & ætas bona retro est.

Ra. Omnis ætas, ut bona bonis, sic malè utentibus mala: utrisque autem brevis prorsus, & extremo proxima est; ubi vos manet, hinc bonorum merces, hinc supplicium malorum: quænam hæc igitur ætas bona ubique aspera, sempérque fugax, nisi quantum ad æternitatem via est? Alioqui, etsi dulce aliquid inesset, omnem fuga dulcedinem extinctura videretur. Quis enim fugiens degustat? Fugienti Dario, fœtidæ atque obscenæ potus aquæ suavissimus fuit. Sitis ut putat Cicero, ut ego sentio, gustum metus extinxerat, urgebat in tergum Alexander victor; Vos à tergo rapidum tempus premit: Anni celeres, præcipitésque dies, horæ volatiles. Ante oculos autem mors est: nec arctatis reditus, nec impulsis mora, nec præventis est trans-

itus. Vitæ hujus tot difficultatibus, tantiſque terroribus obſeſſæ, quænam, quæſo, pars bona eſt? ſed intelligo nempe ætatē probris, ac libidinibus aptiorem, bonam dicitis. Eſt hic quidem fandi mos, ut bonum dicatur, quod affectui intentis, aptiſſimum eſt, quamvis effectus ipſe ſit peſſimus. Sic catenam prædo captis inſontibus; ſic tyrannus arcem libertati plebis impoſitam: ſic veneficus præſentaneum aconitum: ſic ſicarius pugionem promptum cædibus, bonum vocat. Sic vos igitur ætatem bonam, quæ ad id ſcilicet, quod maximè cupitis apta eſt, vocatis. Itaque neminem iſtorum, qui annos irreduces deplorant, pueritiam quidem, vel infantiam videas optare: quæ profectò optimæ partes eſſent, ſi abeſſe quàm longiſſimè à ſenio, bonum eſſet, ut memorant: ſed nec adultam, ac ſolidam juventutem, nec incipientem, nec adhuc viridem ſenectam peſſimam omnes, & periculoſiſſimam vitæ partem, adoleſcentiam requirunt. O quintum & vigeſimum annum, dicunt: ubi te reliquimus? ne quem lateat, quàm vos præteritarum pœniteat fœditatum, qui non niſi tempus apprimè illis idoneum, exoptatis.

Do. Senui, cur non cum Virgiliano rege ſuſpirem?

O mihi præteritos referat ſi Iupiter annos.

Ra. At nil tale ſuſpirantem legimus Socratem, nil Platonem, nil Fabium, nil Catonem: & fuere ſenes. Sed ſunt, fateor, Sapientes regibus rariores. Itaque ſi rex Evander fuit ſapiens, non æquè ſanè illud Evandrium ſuſpirium, jam commune noſtris eſt ſenibus, vulgatúmque. Surdam, ſtulti ſenes, & profugam adoleſcentiam revocant, ac ſuſpirant: nec ſuſpiriis tantùm, ſeu tacitis votis, ſed medicaminibus irritis, atque inani artificio, naturæ vis affertur indomitæ: quâ in re, facetè admodum, luſit Hadrianus princeps, caneſcenti cuidam, cui aliquid negaverat, eundem poſtea, ad eaſ-

dem

dem partes, medicato interim crine, redeuntem, ita repulit: Vade, inquit, hoc jam patri tuo negavi.

Do. Senui: O si mea nunc redeat juventus.

Ra. Reversuram modò illam dixi: jam reversam dico. Si tam facilè veterum omnium compos fias, nihil in cassum voles: pauper certè divitias optare potest, libertatem servus, speciem deformis, sanitatem æger, fessus requiem, exul reditum; at juventam optare verus senex nequit. Puerile potiùs votum est.

Do. Senui; heu cur tam citò dulcis me juventa deseruit?

Ra. Nunquam non citò deseruit, quod juvabat: nunquam non properè affuit, quod angebat. Vanum autem est optare, quod haberi nequit, nocuitque habitum, & si redeat nociturum sit: sed jam parce suspiriis; dum hoc animo fueris, cito canus fieri poteris, senex nunquam: desiderium enim juventutis in sene, quid est aliud quàm quædam pueritia senectutis.

Do. Senui, incurvatúsque sum.

Ra. Jamjam terram aspice, unde venis, & quò pergis, cogita: hinc egressus, huc redis: natura te principii simúlque finis admonet: poteras aberrare, publicum tibi iter ostenditur: sanè id quidem est satis ingredi: vel curvatus intende: solent cæci in viâ manu retrahi.

Do. Subitò senui.

Ra. Immo sensim, pedetentim, paulatim, leniter: sed nihil cogitantibus omnia subitò eveniunt, sicut contra, cogitantibus omnia nihil est subitum: quòd si flenda tibi fuerat senectus, singuli dies vitæ flendi erant: illis enim passibus, ad hunc terminum ibas.

Do. Heu senui.

Ra. O votorum instabilitas! huc maximè anhelabas, huc pervenire optabas, huc non posse pertin-

gere formidabas, quò cùm perventum esset, ingemisceres: monstrum incredibile, nisi tam crebrum esset: senes fieri volunt omnes, senex esse vult nemo: immo verò senes esse, ad miseriam; senes dici, ad injuriam trahunt, quasi sit probrum senuisse: quod profectò nullis videri debet, nisi quibus dedecus sit vixisse, quæ ingens, non inficior, turba est, cui te tamen, exemplum esse oportet, ut nostro colloquio frui possis: Alioqui, ut auribus illabantur sana consilia, in animum non descendent.

Do. Tandem senui.

Ra. Et quos ager, & quos æquo, & quos bellum, & quos alea decipit, singula detrimenta dinumerant: tu unus in finem expergisceris, & tu queri incipis, dum juxta est querelarum finis omnium.

Do. Senui.

Ra. Stultum est senectutem non cogitare, nisi cùm venerit. Nam profectò si venturam, si assiduè venientem prospexisses, præsentem imperturbatus aspiceres.

Do. Heu mihi, jam senex sum.

Ra. Hoc ne igitur defles? durum, ac difficile munus impesse, dumosumque iter, ac scrupeum transisse, atque inamœnam hanc famulam peregisse? Atqui, comico more, plaudendum erat.

Do. Senex sum.

Ra. An oblitus es, ut nuper tibi persamiliariter notus unus modernorum, sententiam rei hujus, ex tempore protulit, non modernam, sed antiquis parem? Amico enim dicenti, Compatior tibi: nam, ut video, jam senescis? esses, utinam, qualis eras, quando te primùm novi: subitò ille respondit: Parúmne tibi ergò amens videor, nisi ampliorum mihi nunc etiam amentiam imprecceris? Noli, quæso mihi compati, quòd sim senex, sed compatere, quòd juvenis fui. O quantum sensum tegit brevis ista responsio, quòd metiri nequit, nisi qui ætatis

hujus bona probaverit, & illius mala meminerit. Bono tuo igitur gratulare, quanquam illud quoque verum sit, quòd sæpè bona invitis eveniunt, & mala nolentibus. Viro autem bono, & virtutum amico, & passionum hosti pluris est, haud dubiè, dies unus, hujus quod accusas temporis integer, quàm illius alterius integer annus.

Do. Heu mihi, nam senui.

Ra. Jam si perstas, tibi quoque, cùm vulgo, jure dicitur, non senuisse miserum, sed vixisse: ita ut hæc sub vitæ finem tam ineptè diceres. Parcite autem jam lamentis, querulum genus: & volentes ite sub imperium naturæ. Nihil flendum, quod illius immota lex statuit: quid naturale autem magis homini nato, quàm viventem senescere, senem mori? At vos conditionis immemores, utrumque respuitis, cùm vel alterum, vel utrumque necessariò obeundum sit. Quod si neutrum volebatis, & tertio abstinendum erat, nascendum mihi credite, non fuit. Patimini senescentibus statim membris, animos aliquando senescere: neque semper in vobis proverbium verum sit, posse unum animum corpora multa consumere: finite sine murmure corpus simul, atque animum ad extremum ferri; simul intravere, simul exeant: neque altero ad metam properante, alter retrorsum niti velit; alterúmque retrahere, frustrà tergiversamini: ire oportet, nec redire licet, sed subsistere. Idque vobis facilius debet esse, immortalitatem animæ, & corporis instaurationem exspectantibus, quàm cæteris quibuscunque, quibus, vel horum alterum defuit, vel utrumque. Frustrà, inquit, oblectamini, humanúmque jugum, quod nascendo subiistis, excutitis.

Do. Senui, & vires corporis imminutæ sunt.

Ra. Si auctæ sunt vires animi, bene est, feliciter permutasti. Majora enim gesta esse semper, & geri posse animi viribus, quàm corporis, nemo, nisi ani-

mi inops est, qui nesciat. Sin vires etiam animi (ut sæpè accidit) per ignaviam decrevere, fateor inutiliter vixisti, tuum crimen, non ætatis.

Do. Senui, & res meas agere nequeo.

Ra. Si quid animo sit agendum, tantò id à sene meliùs fieri constat, quantò & experientiæ illi plus est, rerúmque notitiæ, & passionum minus, ac malis vinclis expeditior animus. At res alias non agere, senem decet, sed egisse, cui corporeus labor omnis à tergo est: cui, si nunc etiam inhæret, nec avelli vult, ridiculum illud antiquum renovat Romani senis, qui jussus à principe, fori laboribus abstinere, quorum ferias imbecillis hinc ætas, hinc fortuna opulens merebatur: sic indoluit, ut se, quasi mortuum fleret, atque ab omni familiâ fleri vellet: mirus senex, qui quietem, ceu speciem mortis horreret, cùm nihil seni aptius quiete, nihílque sit turpius sene laborioso, ac sollicito; cujus vita omnis, tranquillitatis exemplar esse debet. Didicisse & potes à philosophis, quid est illud, quámque optabile senibus bonis vivere; vita, ut memorant, peractâ; qua maxima tamen pars mortalium inexpletâ moritur.

Do. Senui, & repente fugit ætas mea.

Ra. Forma, valetudo, velocitas, vires, vestra ferè omnia fugiunt, virtus manet, nec cessura senio, nec morti. Illi uni, bono stabili, ab initio insistendum erat, sed si neglectum fuit, difficiliùs esse ad extremum fateor: sed virtutis studium nulla ætas respuit, immò quò difficilior, eò clarior virtus: multi nosse seipsos, ac sapere, vix tandem in senio cœpere: serum quidem, at intempestivum minimè: etsi enim non jam vitæ desinenti, ac instanti, saltem morti utile. Cui hercle uni horæ, ut sine horrore, mœstitiáque transigi posset, si non ultimum modò, sed totum vitæ tempus impenderetur, bene (ni fallor) impensum esset. Nam nec frustrà nasci-

nascitur, qui bene moritur: nec inutiliter vixit, qui feliciter desiit.

Do. Senui, jam vicina mors est.

Ra. Mors æquè omnibus vicina esse potest, & sæpè ibi quoque vicinior est, ubi videtur absentior. Nemo tam juvenis, qui non possit hodie mori. Nemo tam senex, qui non possit annum vivere, si nil aliud, quàm senectus incidat.

Do. Prorsus senui.

Ra. Immò maturuisti, an hoc defles? an poma, cùm maturuerint, querantur, si sensus illis, ac sermo datus sit: & non potiùs gratulentur, se ad id pervenisse, ad quod nata erant? Est, & cæterarum rerum, sic ætatis maturitas quædam, quæ senectus dicitur: quod, ut ita esse videas, & ætas, & mors juvenum acerba quidem & dicitur, & acerba est. Acerbitati autem objecta maturitas: quæ cùm in pomis, ac frugibus bona sit, quid ni in homine, sit optima: non quòd nesciam antequam maturescant, multa marcescere, ea verò non ætatis culpa, sed perversitas est naturæ; non quidem omnium, sed multorum, qui ad bonum nati, magno nisu in adversum tendunt. Maturuisse igitur debes, si quid in te succi nobilis fuit. Jam messoris tui manum securus expecta. Non mors illa, quam metuis, sed laborum finis, ac principium vitæ est: non mors, inquam, sed difficilis vitæ terminus, ad quem pauci tranquillâ navigatione perveniunt, sed penè omnes nudi, flentes, ac naufragi. Tu per mediam senectutem, leve iter, in finem, prospero agens vento, è multis rerum fluctibus portum subis. Subducenda jam fessa puppis in terram tibi, & quocunque te flexeris, de fine cogitandum, idque utilius fuerit, quam ætatem bonam (quod stulti solent) & naturam, matrem optimam accusare.

De Podagrâ.

DIAL. LXXXIV.

Vis te languentem curvâ relevare podagrâ;
Mendicus fias, pauper, egenus, inops.

Do. TUrpi torqueor podagrâ.

Ra. Nesciebas senectutis morem? incomitata non venit; magnam sæpè morborum aciem ducit.

Do. Podagrâ crucior molestâ.

Ra. Extremâ, & ignobili parte corporis laboras: quid si nobilissimis laborares, corde, vel capite?

Do. Pigrâ coërceor podagrâ.

Ra. Vaga mens hominis freno eget: hunc paupertas tenet, illum carcer, aut gravior morbus. Ludens te pedibus alligat fortuna; non podagra, sed pedicæ sunt: jam disce consistere.

Do. Podagrâ inutilis factus sum.

Ra. Ad cursum credo, vel saltum, ad choreas, ad palæstram: an te autem ad hæc natum putas? ad alia si nescis, altiora quædam officia natus es, quæ, si caput non ægrotat, exequi nil prohibet. Studere licet artibus ingenuis, dare operam pietati, servare justitiam, & fidem; fragile corpus, & fugacem mundum spernere, odisse vitia, amare virtutes, colere amicitias, consilio patriam juvare. Hæc sunt viri boni munimina: quid hic pedibus loci est?

Do. Debilitatus sum podagrâ.

Ra. Pugnare cum hostibus forsitan morbus vetet, non cum vitiis: quod neque facilius, & certè crebrius est bellum, & quid scimus, an hic ipse dolor corporis, contra quem dimices, tibi ad exercitium animi datus sit?

Do. Pedibus consistere nequeo.

Ra. Vide, quam de reliquo ædificario spem habeas, cujus fundamentum tam invalidum sentis. Vigila, ne te incautum opprimat ruina. Contrahe sarcinulas, téque ad migrandum para.

Do. Podagra me ingens habet.

Ra. Solet hic morbus (ut perhibent) divitias comites habere. En tibi remedium aliud: bene spera, aut languoris amaritudinem, opum dulcedo solabitur; aut inopiæ pellet asperitas, ita vel solatium aderit, vel finis. Si hæc fallunt, veniat, quæ non fallet. Illa vitæ malis omnibus finem dabit.

Do. Pedum premor ægritudine.

Ra. Si salutem cupis, aut pauper sis, oportet, aut ut pauper, vivas. Multos hâc ægritudine liberasse traditur paupertas, vera defæcatrix corporum, quosdam verò frugalitas, quam voluntariam, seu fictam, & imaginariam paupertatem dixerim. Vidisti aliquos perpetua vini abstinentiâ curatos: ita fit, dolore dolor, clavus clavo pellitur, ut antiquo dicitur proverbio. Vix molestum aliquid sine molestiâ curatur, ut præterea cum hoc morbo, cúmque aliis multis pacem habeas, non Baccho solùm, sed & Veneri bellum indixisse profuerit. Sed quid agimus? animorum remedia promisimus, non corporum. Habes tamen, quam puto, unicam morbi hujus curam. Hanc si probas, utere: si minus, non te fallant opifices fomentorum. Patientia in adversis efficacissimum, atque optimum, & sæpè unicum remedii genus est.

Do. Podagræ vitio curvatus sum.

Ra. Ad iter inhabilis, minus idoneus ad laborem, non ineptus ad reliqua gerere, non rei modò familiaris, sed reipub. & summi, si ita sors tulerit, imperii curam potes. Itaque memorandum valde Septimii Severi, Romani Principis, dictum unum, qui senex, ac podagricus, dum conjurationem nobilium, qui se vivo filium ejus Augustum dixerant, depre-

deprehendisset, comprehensis authoribus seditionis, ac filio, omnibúsque ante solium ejus, affusis, metúque ultimi supplicii tremefactis, ac territis, ipse, manu ad caput relata: Tandem, inquit, sentitis caput imperare, non pedes.

Do. Podagrâ me miserum miris modis torquet.

Ra. Noli solas asperitates rerum flere: sed memento, si quid dulce, aut jucundum tibi obtigit, quo incommodum hoc solari possis. Unus, ex multis pessimis, vulgi mos est, ut in adversis querulum, atque impatiens: obliviosum in prosperis, atque ingratum sit: quo nihil iniquius fieri potest. Nam quis æquis auribus audiat exempli causa, vel Severum ipsum, quem diximus, de podagrâ, vel Domitianum de calvitio, quo ægerrimè dicitur tulisse: vel Augustum senem de sinistri debilitate oculi, vel Julium Cæsarem de timore nocturno, & quiete visis turbidâ: vel postremo alios fortunatissimos viros, de unâ, seu de alterâ naturæ (si dici licitum) aut fortunæ injuriâ, sic querentes, ut imperii, atque opum, victoriarum, ac tantorum ingrati, atque immemores sint bonorum, dum se homines meminerunt: quos plenam, perfectámque felicitatem hic sperare, dementiæ sit, amara dulcibus temperare modestiæ. Hoc podagræ proprium: hoc morborum omnium commune remedium invenies, sanûmque consilium, sanctúmque fateberis, senis illius læta multa adepti, dura multa perpessi, qui bonis de manu Dei licet lætè acceptis, mala quæque patienter suspicienda censebat: quamvis mali aliquid dare, vel facere, manus illa non noverit, sed humanam respexit opinionem.

Do. Podagra me in lectulo, nodis insolubilibus pressum tenet.

Ra. Te jacente, stare animus potest, cœlúmque & terras, ac maria permeare.

De Scabie.

DIAL. LXXXV.

Est mala res scabies, mulier mala pessima res est:
Illa cutem mordet, hæc animum cruciat.

Do. SCabie premor importunâ.

Ra. Jam non miror, si angores meros ægrè fers, quando id luges, cui dulce aliquid immixtum est.

Do. Gravi vexor scabie.

Ra. Sunt, qui hanc salubrem dicant. Ego autem, ne tam mœstæ rei lætum nomen tribuam, artam potiùs salutis, sive ad salutem viam dico. Mollis est, qui asperitatem viæ brevem respuit, cujus exitus sit jucundus.

Do. Arida me scabies exercet.

Ra. Jam horologio non egebis: erit tecum, quæ te noctibus excitet, téque honesto cuipiam fortassis officio, vigilem reddat: nemo tam piger, quem non scabies sollicitum faciat.

Do. Scabie torqueor.

Ra. Morbus ignobilis, sed nobilis cura est: labor, æstas, balnea, pervigilium, diæta. Si nec ista profuerint, ad patientiæ medicinam recurrendum erit. Illa omnibus morbis utilissima est.

Do. Scabie crucior tædiosâ & fœdâ.

Ra. Neutrum nego: ubi ergo Publius molestum ocium, podagrici pedes dixit: me sinente, potes addere, mœstum negocium scabiosi manus: sed quid dices, si quo fœdior morbus, eò pulchrior patientia est: quid, si parvo ex malo, bonum ingens elicis? hæc nimirum una est rerum, quæ contemptum corporis maximè pariunt, quo nihil est melius mortali.

Do. Totum me scabies occupat.

Ra. To-

Ra. Totum te, verum est; id quidem metuo: sed plus & forsitan, quàm quod dicere voluisti, totum enim corpus intelligis: sed est vobis invisibilis animorum scabies, cupiditas, ac libido, & pruritus quidam ulciscendi quærendique, qui quo magis scalpitur, acriùs æstuat: hunc nec tolli, nec leniri poscitis, nec sentitis quidem: tantò minor vobis est semper vestri cura, quàm corporis.

De Vigiliâ.

Dial. LXXXVI.

Excutiunt somnum morbi, cura atque senectus:
Curas, & morbos excute, dormieris.

Do. Dormire non possum.

Ra. Vigila, & gaude vitæ tibi tempus auctum. Inter obdormire enim, atque emori, quid interest, nisi quòd alter temporalis, perpetuus alter est sopor? Itaque nescio, an non satis propriè & somnus brevis mors, & mors somnus longus, sive æternus dici possit.

Do. Somnum perdidi.

Ra. Non vi quidem, sed blanditiis repetendus est: si incumbas, perdis operam, cogi nequit, age aliud, da requiem temporibus tuis, animo curas leves, improvisus aderit, facilè animus vagis, & corporibus fessis obrepit.

Do. Sæpè animi somnus interrumpitur.

Ra. Fac, quod solitus fertur Augustus Cæsar, lectoribus, aut fabulatoribus accersitis, interruptum redintegra: sin gravioribus curis, hoc accidit, pone illas, hunc receperis. De hujusmodi enim loquebatur Maro, ubi ait: Salubres curas somnos abrumpere.

Do. Somni requiem amisi.

Ra. Et terrorem somniorum, nocturnósque metus:

tus: quamvis enim sapientis meliora phantasmata Aristoteles opinetur, & verum sit: tamen & vir ille ingenio æquè magnus, & imperio: ille autem alter sanctitate, & patientiâ æquè insignis, de quibus paulò antè simul diximus, somniorum graves sensere molestias. Nam quid alii sentiant, quisque novit in se: & lectulum proprium suarum testem habet illusionum, atque ambagum, & formidinum. Certè horum alter, tempore extremo, per somnum exterreri solebat, sicut de illo scriptum est. Alter, ut dixisse dudum videor, dum de ocio, & quiete differerem, inter cæteras vitæ molestias, queritur, quòd terreant eum somnia, & visiones horrore concutiant.

Do. Solito minus dormio.

Ra. Solito igitur magis vivis. Nempe quòd doctis placet, mors, somnus, sic vita vigilia est.

Do. Somnum morbus expulit.

Ra. Sanitas reducet.

Do. Somnum amor exclusit.

Ra. Bis rem unam dicis. Morbus est enim amor, & morborum maximus,

Do. Somnum metus extinxit.

Ra. Securitas suscitabit.

Do. Somnum senectus eripuit.

Ra. Mors vicina restituet.

De inquietudine somniorum.

DIAL. LXXXVII.

Tristia cum trepidam terrent insomnia mentem;
Et luxum, & curas deme, solutus eris.

Do. SOmniis inquietor.

Ra. Si verum est, quod sapiens quidam ait: Multas curas sequuntur somnia: quod vestri quoque approbant authores. Radicem mali amputa,

puta, curas pelle, ſomnia quoque pepuleris: quo enim quæſo, tot curas, & tam nihil profuturas, in tam brevi vitâ, de quâ jam ab initio promiſſum eſt? quid torqueri juvat? & turbidam curis vitam, & infeſtam ſomniis quietem, veſtra vobis facit amentia: divinam providentiam, veſtro vultis ſuperare conſilio: neque ſentitis, ut ex alto veſtræ rideantur inſaniæ, veſtræque deliberationes, illo de tempore, quod non ſolùm extra veſtrum arbitrium, ſed etiam extra notitiam veſtram eſt. Neque auditis Flaccum exclamantem:

Prudens venturi temporis exitum
Caliginosâ nocte premit Deus,
Ridétque, ſi mortalis ultra
Fas trepidat.

Omne tempus in veſtram trahitis perniciem: de prætèrito mœſti, de præſenti anxii, de futuro pavidi, trepidíque, neque his curis ſupervacuis dignos metitis manipulos, laborem vigilantes, conſopiti ſomnia. Sin illud fortè verum eſt, quòd vacantem quoque curis animam, inquietam ſomniis eſſe, vel natura hominis, vel peccatum cogit. Nónne cùm ex mille ſomniis, nec unum verum eſſe, verum ſit, poſtquàm alterutro falli oportet, ſatius eſt inquietari ſomniis, quàm mulceri, & amara ſomniare, quàm dulcia: mœſti enim ſomnii fallacia læta eſt, læti autem mœſta.

Do. Somniis fatigor.

Ra. Sperne totam hanc ineptiam, & quieſces: ſi id nequis, his te ſolare comitibus, qui ſimilia paſſi ſunt: his duobus nominatim, quos modò dicebam, dum de vigiliâ querereris.

De ſe-

De celebritate nominis importunâ.

DIAL. LXXXVIII.

Auxilium pateat, lux, & sapientia cunctis;
Sic laudem meritò, qui benè fecit, habet.

Do. CElebrior sum, quàm vellem, notiórque.

Ra. An tu hoc spernis, quod maximi optavere duces, ac principes, philosophi, & poëtæ? quid enim tot laboribus, quid tantis bellis, ac studiis agitur? nec aliud insignes artifices moliuntur. Declarat Phidias in Minervæ statuâ, quod opus omnium, quæ hominum manibus facta sunt, primum, aut inter prima posuerim; nisi cùm aliquid inscribere vetitus fuisset, vultum suum clypeo statuæ, sic insculpsit, ut & ab omnibus nosceretur, & convelli inde, nisi toto opere dissoluto, nullo posset ingenio, nosci in præmium sui laboris optabat. Si quis enim non famam, sed pecuniam cogitare dixerit artifices, in communibus fortassis assentiar, in illustribus negem. Multa sunt rei hujus indicia, sic cum jacturâ temporis, damnóque etiam, sæpè operi insistunt, ac ne quid famæ excidat, lucrum spernunt. Comprobavit hoc maximè nobilis illa constantia eorum quatuor artificum, qui ad famosissimum illud opus, quod Arthemisia, Cariæ regina, dilectissimi conjugis memoriæ, extrui fecit, magno pretio acciti, cùm ante perfectum opus obiisset regina ipsa, unde operis pretium sperabatur; perstiterunt tamen unanimiter in finem: nil jam aliud, quàm suum decus, & facti memoriam cogitantes. Proinde omnes homines claritatem, famámque desiderant. Solus tu ne parvo illas tædio emptas velis?

Do. Immò & ego apud posteros clarus esse cupiam, inter coætaneos recusem.

Ra. Quid ita, cùm hoc majus, eóque difficilius, ac ra-

ac rarius sit, obstante, quæ præsentium famam interpellat, invidia?

Do. Quia inter absentes mera est gloria, nullus obstrepit, nullus obstat. Inter præsentes autem, & contradictio, & labor:

Magnus enim labor est, magnæ custodia famæ:
ut non ineleganter ait quidam.

Ra. Nimis aut delicatus, aut segnis est, qui sine labore, magnum aliquid speret, cùm pro minimis, tot se offerant labores.

Do. Ego verò non labores respuam, sed tædia. Nam quis ferat assiduè visitari, obsideri, posci, exagitari, & sui interim negligentem, totos dies, ac magnam brevis vitæ partem, aliis dare, ut tuâ necessitate posthabitâ, alienæ inservias voluptati: quod malum, si ab initio incidisset, nunquam ad hanc ipsam famam, quæ me cruciat, ventum esset: sed & nunc præclaros animi conatus, & egregia potens est impedire negocia importunum.

Ra. Id quidem ita esse, non nego: durum certè, sed tolerabile, immò & invidiosum, & optabile, cæterum, utcunque tuo judicio acceptum erit, penè inevitabile. Nam quæ ad evadendum via, nisi vel superbia, vel ignavia? Alterum honestum desiderium te petentium arcebit, altera & extinguet. Si quod est aliud remedium, urbium fuga est: quamquam si claritas vera sit, nec fuga sufficiet: sequitur claritas possessorem suum, quocunque perrexerit, & ubicunque constiterit, secum erit, nec rure unquam, nec in sylvis quidem desinet clarus esse, qui in urbibus clarus fuit. Non potest famæ fulgor abscondi; inter tenebras eminet, & ad se oculos, atque animos trahit. Nunquid non audisti Dandanum Brachmanorum senem præclarissimum, ab Alexandro Macedone, usque ad ultimas Indorum solitudines, Cynicúmque Diogenem ab eodem, usque ad illud suum dolium, quo pro volubili

bili utebatur hoſpitio, viſitatos? Nunquid non uſque ad ſqualidam, ac deſertam Linterni villulam à placatis, ſolâ virtutis veneratione latronibus, Scipionem Africanum, eundémque ab ipſis hoſtium ducibus, uſque tranſmaria? Nunquid non Titum Livium, ab ultimis Galliarum, extremâque procul Hiſpaniâ, uſque ad urbem Romam? Nunquid non denique ſanctos patres, uſque ad intimas, & horrendas heremi latebras à Romanis etiam Imperatoribus viſitatos? & ſileo Salomonem: immo verò quis unquam vir clarus, viſitationibus caruerit? Amici, & noti mutuis alloquiis, & confabulationibus delectantur: ignoti autem ſolo recreantur aſpectu. Habet enim virorum illuſtrium præſentia dulce aliquid, quod non ſentit, niſi ipſe, qui fruitur: hoc tu laborioſum ne dixeris: operoſum eſt, fateor, ſed & glorioſum.

Do. Celebritate nominis atteror.

Ra. Si hanc vis abjicere, virtus abjicienda eſt cujus è radice oritur. Id ſi meritò refugis, ferre hanc ſarcinam æquo animo eſt neceſſe, ad quam multi nequicquam omni ſtudio vitæque ipſius impendio aſpirant, & tu forſitan aſpiraſti. Patere te videri ab his, qui hoc niſi te tuumque nomen diligerent, non optarent.

Do. Multi me undique, uſque ad importunitatem faſtidiúmque concelebrant.

Ra. Quid tu igitur an contemni malles, atque abjici?

Do. Innumerabiles, uſque ad tædium, me honorant.

Ra. Tu verò Dei munus agnoſcito. Ille te honorat, ut te illum & honorare delectet, & inhonoraſſe pœniteat. Omnis honor, & omne quodcunque homini ab homine bonum fit, à Deo eſt.

Do. Permoleſta res eſt honor immodicus, & crebra viſitatio.

Ra. Et

Ra. Et hæc fateor: at prædulces sunt hujus molestiæ radices, amor, & veneratio. His, si animi gustum applicueris, benè sapere incipient, quæ molestant; amara dulcibus tempera, non in hoc tantum, sed in omnibus quæcunque fert præsens vita; in quâ, non facilè reperias mel, cui non sit admixtum fel, & sæpiùs amara præponderant.

Do. Celebritate nimiâ fatigor.

Ra. Sæpe id quidem accidit: de quo questum divum Vespasianum novimus triumphantem, dum solemnitate pomparum, expectatione, ac tædio esset affectus, increpantem seipsum, qui triumphum, nec sibi, nec majoribus suis, aut debitum, aut speratum, tam inaniter in senio appetiisset. Quamvis autem nō sit optanda celebritas per se ipsa, ferenda est tamen, & amanda. Causæ ipsius virtus, & industria, neque unquam, ut illa careas, deserendæ, multo est gloriosus labor optabilior, quam ignava requies.

Do. Salutatoribus obviis offendor.

Ra. Habes hujus quoque tædii participem Crispum philosophum. Immo, quem non habes, præter illos, qui popularibus auris (ut Maronis utar verbo) gaudent? Ille tamen insignis questus est. Credo ideò, quòd acutissimum virum (talis enim traditur) & suis studiis acerrimè deditum, salutatio crebra, & improvisa turbabat: utque idem ipse ait, producebat ad mortem. Nihil est autem quod queraris: quod optabas, accidit notus in populo ut esses, alioqui tot salutatorum incursibus non pateres. Poteras latere, poteras quiescere, poteras (quod ajunt) in gremio gaudere, quod optimum vitæ genus, aliqui diffiniunt. At vos magnis in urbibus noti, & clari esse vultis, & ociosi simul, & liberi, & tranquilli, quòd nihil est aliud, quàm in magnis pelagi tempestatibus, ut immobilis sis optare? denique superbi fuerit, obsequentium amicorum voces pati non posse æquo animo, cùm sint hostium patienda convitia.

De do-

De dolore, malis ex hominum moribus, concepto.

DIAL. LXXXIX.

Vt vivant alii, ne cures, inspice mores,
Et propriam vitam, nemo notandus erit.

Do. MAlos mores hominum ægrè fero.

Ra. Si caritate motus, laudo: si irâ, vel indignatione, non laudo. Quid ad te enim, quibus moribus sint alii, modò sis bonus. An nunc primùm intelligis vulgi mores? an tibi negocii parum sentis, vitam tuam componere, nisi invigiles alienæ, & illud aggrediare, quod nec ars unquam efficere valuit, nec natura, unde nihil unquam speres, nisi tædia, & labores? Fuerunt hæ tamen, & philosophis curæ, quorum alter in publicum egrediens, semper flebat, alter contrà mores hominum ridebat. Neutrum sine causâ, sed illud pietati, hoc superbiæ propinquabat.

Do. Quis enormes, ac subdolos hos habitus ferat?

Ra. Modo te per vim dehonestari ferres, si necesse esset, qui sponte suâ alios deformatos, pati nequeas, sine illos indui, ut libet, tu ut licet, atque ut decet, induere: atque ita te ulciscere: non minus lascivos oculos honesti habitus offendunt, quam modestos inhonesti. Illi igitur voluptatem consilio adhibeant suarum rerum, tu adhibeas honestatem. Nusquam alibi, quàm inter tenebras, gratior lux: nusquam alibi, quàm inter vitia virtus est clarior. Quid quereris? aliena fœditas tuo adjiciet decori.

Do. Quis hos morbos animorum atque hos perferat invidos?

Ra. Linque invidos sibi, neque illis alium cupias tortorem, satis ipsi se torquent, & suis malis & alienis aguntur, ac tabescunt bonis. Non est compatien-

patiendum sponte languentibus: non sunt autem contagiosi ut corporum, sic animorum morbi; non transeunt ad nolentes. Imò verò nobilis animus, vitiorum odio, ad amorem virtutis accenditur.

Do. Quis tot ferat insolentias?

Ra. Humilitas eò acceptior, quò pluribus est obsessa superbis.

Do. Quis tot fraudes, quis tot artes avaritiæ, quis tot species libidinum?

Ra. Quæ tibi meritò displicent, declina, & quæ in aliis damnas, ut in te damnent alii, caveto.

Do. Quis hoc gulæ regnum?

Ra. Maximè inter ebrios speciosa sobrietas: ubi æquè boni omnes, nullus excellit.

Do. Quis tam multa mendacia?

Ra. Si mendacio offenderis, veritati stude.

Do. Quis tot ubique tyrannides?

Ra. Non te hinc arma, nec opes expedient, sola virtus est libera.

Do. Totus orbis odio mihi est.

Ra. Misereri miseros magis decet, quam odisse, nisi, ut dixi, sponte sint miseri: quin tu mundo suos mores linque, tuos reformare stude, & ab aliis aversos, & in te ipsum oculos reflecte, sic & tædium evaseris, & cùm mundum nequeas, id, quòd potes, & debes, temetipsum corriges: non est, quo te frustrà natum credas, si hoc feceris.

De minutis tædiis rerum variarum.

DIAL. XC.

Est vecors animi, quem res vexare minutæ
Quæque solent, & quem territat aura levis.

Do. TUrbidos urbium clamores rerum variarum odi.

Ra. Re-

Ra. Ruris silentium, sylvâsque ama; quæ fieri, fugarique nequeunt, fugienda sunt.

Do. Vulgi contentionibus fessus sum.

Ra. Vulgo aures dum præbueris, non quiesces.

Do. Vulgi strepitu fatigor.

Ra. Vulgi verba despicito: penè enim quicquid vulgus loquitur, aut nihil, aut falsum est. At strepitum illum omnem, & confusas voces, si vitare vetitum, tantum auribus excipe, idque non aliter, quàm mugitus boum, aut balatus pecudum, aut ursorum murmur: quid enim, nisi belluarum voces sunt, vel inertium, vel ferarum?

Do. Vulgi fragore perturbor.

Ra. Finge animo, te aquarum exundantium, ac scopulis allisarum sonitum audire. Persuade tibi esse, vel ad fontem Sergiæ, ubi ingenti strepitu ex horrendo specu lucidissimus amnis emanat: vel ubi Reatini gurgites quos Nar in Tyberim convehit, alto de colle descendunt; vel ubi ad ea, quæ catadulpa nominantur (ut ait Cicero) Nilus se ex altissimis montibus præcipitat, vel ubi similiter (ut ferunt) Hister in Euxinum ruit. Denique ubi vel Ligusticæ rupes Ætneis fluctibus, furenti austro, vel Charybdis oblatranti Syllæ, Sicanis vorticibus torta, respondet. Consuetudo præstabit, ut quod tædiosissimum sentis, quâdam cum voluptate percipias.

Do. Latratibus canum vexor.

Ra. Qui vulgi latratus ferre didicit, nullos horrebit canes. Nam neque tam multi alii, neque tam rapidi, aut mordaces.

Do. Immitis equus, ac fremens: infidus servus, ac contumax, non tantùm tædio, sed periculo etiam mihi sunt.

Ra. De utroque animali quid sentirem, dixi olim, & nihil nunc muto. Addo aliquid, ut vitare quidem possis equi tædium, si nil aliud, pedes tibi,

 ut ser-

ut servi, aut manus, dare possunt: nec lamentis dignum, quo carere valeas, cùm velis.

Do. Muscarum tædio affectus sum.

Ra. Vide ne muscarum tædio, musca fias, & ab alio, quàm à Deo creatam muscam credens in illius, qui muscarum princeps dicitur, potestatem venias, quod affecto cuidam tædiis similibus accidisse, author est Augustinus, principium illud Johannis famosissimum exponens: Et musca, & pulex, & bruchus, & culex, & cinifex, & locusta, cæteráque hujusmodi, creata non sine certâ causâ sunt ab illo, qui vidit cuncta, quæ fecerat, & erant bona valde: &, si nulla esset alia, illa sola sufficeret, ut his armis humana superbia domaretur. Potuit enim Deus Ægyptiis Leones, Tigres, vel Dracones immittere; at minuta, & vilia immisit animantia, quò clarius, & cœlestis potentia, & terrena fragilitas nota esset.

Do. Pulicibus inquietor.

Ra. Sanis cogitatibus conquiesce. Cogita nihil mali, præter peccatum, homini contingere posse. Multis, non hæc modò facilia, sed quæ videntur gravissima, profuerunt: quid scis, an, si pulices abirent, sopor nimius, aut malæ libidines subirent. Crede, benè in omnibus tecum agi, benè erit.

Do. Nocturno pulicum prælio victus sum.

Ra. Quid superbis igitur, umbra, & cinis? quid erigeris, iners lutum, à pulicibus victus? Contra Deum calcitras, jumentum indomitum, ac stolidum.

Do. Offendor pulicibus.

Ra. Visne tu homines offendere? à pulicibus te defende; vilissimo impar animali, nobilissimum aggrederis, & pulicum cibus, homines voras.

Do. Pulicibus agitor.

Ra. Terrena omnia, hominis ad obsequium facta sunt. Pars ut pascat, pars ut vestiat, pars ut vehat,

alia,

alia, ut defendant, alia, ut exerceant, doceántque, & conditoris admoneant: quædam denique, ut delectent, fessumque rebus animum levent; quædam verò, ut delectationem noxiam frenent, ac salubribus tædiis, contentúmque hujus lucis, simúlque desiderium vitæ melioris incutiant. Quantum enim, quæso, mors timeretur, quantúmve, si tædiis vacua esset, placitura mortalibus erat hæc vita, cum tædiis plena, sic placeat, sic abitus timeatur. Nec vitæ jucunditas viventi, nec amœnitas viæ, semper est utilis viatori: expeditque nonnunquam, durum aliquid occurrere, quo optabilior finis sit.

Do. Nocturnæ aves flebilibus notis infestæ sunt.

Ra. Non (ut arbitror) Philomena, quæ apud Virgilium:

Flet noctem, ramóque sedens miserabile carmen
Integrat, & mœstis latè loca questibus implet.

Dulcis enim fletus, & suave carmen, & delectabiles sunt querelæ. Mœstior te forsitan strix offendit, neque tam proprio, quàm poëtarum carminibus infamis bubo: qui quibusdam tamen, quàm læti fuerit augurii, apud Josephum legis: quamvis utrumque ridiculum, hinc spem scilicet, metúmve concipere. Hujus enim, & multorum tristis aspectus, & lugubris cantus, at uterque naturalis, non sic canunt, ut vobis aliquid nuncient, sed quia canere aliter non norunt. Da illis Philomenæ vocem, flebunt dulciùs: nunc naturæ parent suæ: vos naturam ipsam, superstitionibus vestris, ut pareat, cogere, delirando nitimini.

Do. Proximâ in turre, per nox noctua importuna mihi est.

Ra. Noctuam inquietas noctes Augusto facere solitam, audisti: & quem, quæso, verebitur, quæ mundi dominum inquietat?

Do. Mures thalamum infestant.

Ra. Quid scis, an hoc ipso in thalamo exortí,

 quem

quem tu forsitan peregrinus inhabitas, de te justius queri possunt, qui natale illis, advena, solum turbas. Sed omissis jocis, horum omnium ratio una est. Idcirco equidem his infestam vitam agitis, ut discatis alteram optare: ac illic animum habeatis, ubi nec mures, nec fures, nec araneæ, nec tineæ, nec damna, nec tædia ulla sunt.

Do. Procaces ranæ ac strepidulæ tædium pariunt cicadæ.

Ra. Finge solatium parere, solatium erit. Opinio rem, quocunque vult, trahit; non ut verum mutet; sed ut judicium regat, & sensibus moderetur. Inventus est nuper, qui rure habitans, ad fugandas nocte luscinias, saxis armatus, fudibúsque consurgeret, quo cùm parum proficeret, circumfusas arbores juberet abscindi, ut vel sic, prærepto frondente domicilio, abirent: quibus manentibus, abire illum oporteret; jámque importunis cantibus pulsus sopor abiisset, is tamen proximæ paludis in ripâ, nocturnos strepitus ranarum, modulatissimam quasi fidium harmoniam intentissimus hauriebat: inhumanum, ferúmque hominem, vixque inter homines numerandum, & moribus quidem, qualem audis, forsitan & vidisti; vulgaribus tamen negociis, haud insanum: qui nunc ideò ad memoriam rediit, ut constaret, quantum in rebus omnibus possit opinio.

Do. Ranarum, & cicadarum strepitu offendor.

Ra. Non illæ quidem, ut offendant, strepunt; sed naturæ communis beneficio utuntur. At hoc ipsum superbam impatientiam vestram lædit, sicut reliqua quæcunque aliter fiunt, dicuntúrve, quàm exigit oculorum vestrorum, atque aurium voluptas. Sed ut fabulam vestri erroris ad antiquas fabulas remittam, cogita nunc, vel ranas suam veterem querelam, & ultricem Latonam raucis vocibus, vel cicadas, versum in suam speciem Titonem, stridulis

dulis plausibus memorare, finésque forsitan suum illas agere negotium, & tu tuum ages. Cur injusti naturæ semper accusatores, innocuis animantibus succensetis, nec advertitis, quantò majora sunt tædiâ, quæ vicissim ipsi vobis infligitis? Sileo raptoréfque urbium, & mille injuriandi lædendique artes, mille violentias, mille dolos, quorum pleni sunt vici omnes & compita. Taceo latrunculos toto orbe dispersos, & itinera interrupta prædonibus, quibus magna pars terrarum hodie invia est; spectacula mundi pulcherrima prærepta mortalibus; dissimulatum illud, & miserrimâ jam consuetudine roboratum, quis dignis questibus explicet; aut humanæ pondus ignaviæ, verbis æquet, quod, pacatis quoque regionibus, passim legitimus prædator occurrit, qui sollicitum viatorem, exhaustúmque laboribus, & onustum curis, ære suo spoliat, injustissimi nescio cujus juris obtentu; quo effectum, ut quod amœnissimum fuisset, orbem terrarum permeare, id alicubi periculosissimum, ubique sumptuosum, ac tædiosum sit. Sic vestri Principes, & patres patriæ, immo verò vestra patientia, vestri mores, libertatem publicam, parvo pretio vendiderunt. Quid custodias loquar supervacuas, & obstrusos passus, ac suspicionibus variis plena omnia, absentiæque solatium unicum, literarum commercium interdictum? Quod ipsum, quia mutari jam non potest, forti animo ferendum est. Verum, ut naturæ opera ferre non renuat, qui tot insolentias, tot immanitates hominum, tot tædia, tot rapinas pati solitus, didicisse debuit, quàm iniquè natura parens, levibus ex causis, quotidie laceretur; cùm tot acerba, & gravia pati hominem ab homine sit necesse.

Do. Magno torqueor calore.

Ra. Expecta hyemis tædium, hoc pulsura festinat.

Do. Frigore crucior importuno.

Ra. Ecce tibi æstas accelerat, hujus ipsius allatura desiderium.

Do. Frigoribus urgeor.

Ra. Vix incommodum invenies, cui non inveneris natura remedium. Et sæpè unius remedia multa sunt. Arcent frigus, tectum, vestis, cibus, labor, exercitium. Rarò quisquam frigore vincitur, nisi victus inertiâ. Piget ignem inter remedia numerare, magnum mortalis ignaviæ argumentum. Non tam facile vini è dolio immixtâ aquâ, linteo madente, detrahitur, quàm è turbâ hominum, hyeme accenso igne inertes à fortibus segregantur. Omnes eò confugiunt quibus nihil sanguinis, nervorúmque animi est. Videre licet, sed non libet juvenes nostros, ut formosi videantur, deformatos, abscissósque pube tenus, sese ignibus ingerentes: quanto erat honestius, pudenda contegere, quàm semiustis natibus inamœnum naribus nidorem respirare?

Do. Nunc tremo, nunc æstuo.

Ra. Credo id facilè; mores novi & te loquente, quod occurrit, dicam. Recens, at brevis historia est, Pater in Galliis, pro capitali causâ, cum adolescente filio comprehensus, & secundum ritum gentis, in ahenum missus, ac decoqui jussus erat. Cùm fortè igitur in aquam hyeme gelidam, nudi ac vincti pariter descendissent, cœpit adolescens tremere, & frigus magnâ dentium collusione testari: ubi, subjectis ignibus, cœpit aqua fervescere, ille lamentis, ac gemitu impatientiam caloris exprimere. Contrà immotus ad utrumque & torvo illum vultu respiciens senex: Vilissimæ, inquit, meretricis fili, nec frigus igitur, nec calorem pati potes? Verbum mali forsitan, sed constantis, solidíque animi, dignúmque quo illæsus è vase mortifero prosiliret. Cæterùm vestris nunc adolescentibus convenientissimum,

simam, quibus nihil effœminatius, nihil enervatius est, æstate Solem execrantibus, ut Athlantes solent, hyeme ignem adorantibus, ut Chaldæi.

Do. Nix me tædio afficit.

Ra. Delicati etiam jucunda fastidiunt. Atqui nivem sine ventis descendentem, quidam inter pulcherrima ponunt. Porrò si quid est nive pulchrius, nil certè candidius.

Do. Nunc æstibus, nunc frigoribus nimiis, nunc siccitate, nunc imbribus angimur.

Ra. Impatientissimum caloris Alexandrum ferunt, nempe qui & duræ & prosperæ fuit impatiens fortunæ. Contra verò caloris ac frigoris patientiam parem dant Hannibali. Cur non tu aliquam tibi, vel dissimilis, partem, laudis arripias? æquè ille utrumque potuit ferre, tu neutrum: hoc vobis primùm tribuit voluptas, quæ emollit, enervátque: &, ut verè dicam, castrat animos, ut non hostiles tantùm gladios, aut mortem, sed impressiones aëreas formidetis. Clamo autem, & sæpè, frustra quidem, quoniam surdis clamo: linquite suum officium naturæ; nihil sine æternis agit illa consiliis. Stulti, & ignari, ne una prorsus aquæ stillula, plus, minúsve, quàm expedit in terram cadit, etsi non singulorum libidini, ac saluti omnium consulitur.

Do. Hic luto, hic pulvere, hic nubibus, hic ventis, ac tonitru turbor.

Ra. Atqui terræ varietas, cœli varietatem sequitur. Udus aër lutum parit, siccus pulverem: sic de motu aëris venti, de vaporibus nubes, de ventis ac nubibus tempestates, ac fulmina prodeunt. Qui rerum causas novit, & naturæ se præbuit obsequentem, consequentiam defectuum non deflebit. Et de ventis, licet, apud quosdam magna sit quæstio, nonne tamen tibi aër omni carens vento, penè semianimis videatur? ut non ineptè quidam ventum, animam dicant, sive spiritum. Pulverem certè, apud

multos, viris fortibus dulcem vides, idque ut de luto etiam eredi possit, diversorum operum una virtus efficiet. Tonitrua verò, & concitatiores cœli motus, quid nisi comminationes, & monitus miserantis Dei sunt: qui certè non minaretur, nisi amaret hominem, sed feriret, quum multæ & graves nunquam desint feriendi causæ. Ad terrorem verò hæc, formidinémque mortalium spectare, sed ante alios, illorum, qui rebellant Deo, non solum naturæ gnarus meminit poëta, sed vates illa etiam divini conscia consilii, quæ ait: Dominum formidabant adversarii ejus, & super ipsos in cœlis tonabit. Formidate verum tonantem adversarii, enitimini in gratiam redire, ut amici Dei effecti nihil omnino nisi ejus offensionem timeatis. Hoc potiùs agite, & querelas mittite.

Do. Fusco & nubilo contristor aëre.

Ra. Nulla tempestas durat, & sereno nubes succedunt, & serenum nubibus: frequens, imo jugis alternatio, & ferendum sine questibus, quod tam breve est.

Do. Offendor nubibus.

Ra. Offensio admonitio quædam est, ut jam hinc tibi provideas, ne tenebras, quas momentaneas ægrè fers aliquando, perpetuas patiaris.

Do. Igne cœlesti turbor, & grandine, & procellis.

Ra. Hæc, & his similia, ad timorem salutiferum, vel, si spernitis, ad vindictam sunt. Audi unum: ignis, sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum. Audi alterum: ignis, grando, fames, & mors, hæc omnia ad vindictam.

Do. Tempestatibus turbor æquoreis.

Ra. Noli hic naturam, sed tuam vel stultitiam, vel avaritiam accusare: quis huc te cogit?

Do. Tenebrosis nubibus, & contrariis ventis afficior..

Ra. In tenebris natus, & in tenebris moriturus, inter

inter rerum contrarios ventos vivis. Disce quod semper pateris, tandem pati.

Do. Tonitru, ac fulmine quatior.

Ra. Plus hic aliquid, quàm tædium est: in primo equidem metus ingens, nisi stultis quibusdam contemptoribus: in secundo autem mors. Itaque quibusdam visum est de fulmine, non nisi inexpertum, queri. At quis, oro, nisi amens, hæc non metuat, cùm cautum apud fortissimos hominum Romanos, videat, veteri statuto, ut Comitia populi Jove tonante, non habeantur. Cæterùm metus hic, nisi ad emendationem vitæ spectet, inutilis est: Quid prodesse enim potest timor, ubi nullum est remedium formidatæ rei? Huc vertenda res igitur, ut licet naturalibus causis tonet, ac fulminet, nihilominus commonitorium existimetur illius, qui nullis adstrictus causis, ipse fons omnium causarum est. Ille quidem ideò tonat in cœlis, ut tu in terris benè vivas, & oblivione discussâ, irascentem dominum recognoscas, quódque amore debueras, saltem metu facias. Nolite queri, omnia, æquè bona, & mala, expedit vobis (mihi crede) ut sæpius tonet: & quàm sæpè tonuisse, memoriæ traditum est, eo anno, quo verus Dei adversarius, ac pietatis hostis Domitianus interiit, non ut exclametis, sicut ille, feriat jam quem volet, sed ut iram Dei piis lachrymis, ac humili prece vincatis.

Do. Ebriorum congressibus, lætitiâque contristor.

Ra. Vinum lætificare cor hominis, & Bacchum lætitiæ datorem, etsi David, Virgiliúsque non dicerent, notum est. Et quamvis illud quoque verum sit, quod horum non facundior, sed sanctior Vates ait: Fluminis impetus lætificat civitatem: plus tamen fervidi gaudii seu lætitiæ gestientis, ut philosophi vocant, pauca potentis vini dolia, quàm multa nitentis aquæ flumina continent. Fateórque,

ebriorum lætitiâ, nil tristius. Nihil opificibus, & tabernariis, quos meritò civitatum fæcem Cicero vocat, ineptius: vel ferendum tamen, vel urbibus abeundum, vel foro saltem, ac plateis, & tabernarum scenis, tanquam scopulis abstinendum.

Do. Turbis premor, frequentiâque civium importunâ.

Ra. Trux, & inhumanum votum est, optare patriæ solitudinem, quò ipse sis laxior: ob hoc enim illa olim, ut nosti soror Appii Claudii mulctata, & illa innocens ultimo apud scriptores celebrata est: Ut verò istud iniquum & supplicio dignum, sic vitandi studio fastidii se turbis eripere, & si res poscat, urbi cedere modestum, ac Sapientibus usitatum est.

Do. Longo & segni judicio laboro.

Ra. Ad quid inventa transactio est, nisi ut litem finiat, & tarditatem judicii antecedat?

Do. Mœsto & turbido atteror litigio.

Ra. Pro te aptis epithetis usus es: ubi enim lis, ibi nec gaudium, nec tranquillitas esse potest. Tu, si litibus vis carere, litium contemne materiam. Avaritia lites parit, & portas alit.

De terræmotu.

DIAL. XCI.

Auxilium non est pro terræ motibus ullum;
Cùm ruet immensus, quis metus, orbis, erit?

Me. TErræmotum timeo.

Ra. Magnum, fateor, naturæ parentis incommodum, nec immeritò à parentibus segregatum, nempe cunctis gravius, sed rarius, idque remedii loco sit. Sæpè quidem instans fulmen & tonitru, cœli facies mœsta prænunciat, terræmotus præsagium nullum est, etsi eum Pherecides, aquâ putei

putei haustâ, prædixisse feratur. Adde, quòd adversus cœli minas, aliquod fortasse refugium subterraneæ offerunt cavernæ, quale illud legitur Augusti Cæsaris, fulgura metuentis, quod adhuc Romæ viâ cernitur flaminiâ, & nomen servat authoris. Contra terræmotum nullæ sunt latebræ, nulla fuga: quò enim extra terram fugiat terrenus homuncio? aut quid fiet, si & supra verticem cœlum tonat, & sub pedibus terra tremit? nisi forte quis in pelagus fugiendum dicat, quod & cœlestis, & terrestris varietatis est particeps, & suis insuper motibus inquietum.

Me. Non tu mihi remedium das, ut soles, sed periculum exaggeras.

Ra. Sentiebam ita tibi visum iri; & sic, haud dubiè, se res habet. Sunt quæ dissimulari queunt, & verbis extenuari, ut quæ famâ terribilia visa erant, re ipsâ nunc tolerabilia, nunc & contemptibilia videantur. Id sanè, de quo agitur, tale est, ut suâ quâdam vi humani eloquii argumenta discutiat, unum est solamen, ut dicebam, raritas. Vidisti ætatem penè integram terræmotibus vacantem: quo in spatio innumerabiles obiisse, non est dubium, qui in vitâ solùm rei terribilis nomen audierint, nullum res visa terruerit: non alioqui, quem non conspecta permoveant, vel antiqua illa, vel hæc nova, quorum vel in libris, vel in animis hominum, qui viderunt memoria recens est? quando & olim, uno eodémque die, motu horrifico, & concussa Rhodus, & novæ insulæ profundo maris emerserunt, & vetustæ urbes Asiæ duodecim corruerunt nonnullæ etiam terræ hiatibus haustæ sunt. De hinc eadem pestis in Achajâ, Macedoniâque desæviit. Demum in Campaniâ, illâ pulcherrimâ, non Italiæ tantùm, sed totius etiam mundi parte, circa Senecæ ætatem, qui inter quæstiones naturales rei hujus meminit, quando & Herculanum, & Pompejos, urbes

tractus illius nobilissimas, ipsam quoque Parthenopem, eâ peste vexatam legis. Ac ne cuncta sequar, quæ infinita materia est? nuper Alpes aëreas, quæ Italos à Germanis separant, quarum motus insolitos, Maro ait, & motas & multis in locis disjectas cernere potuisti. Et confestim postea, ipsam urbium reginam, graviter agitatam, usque ad ruinam turrium, ac templorum: aliquotque alias humi stratas, móxque, velut perpetuo malorum ordine, Germaniæ partem illam (quæ nobilior habetur) totam scilicet Rheni vallem tremuisse, atque in ripis, Basileam urbem funditus, & octoginta, eóque amplius, castella uno simul temporis momento, corruisse notum est. Horrendum plane negotium, nisi arcem terribilium mors teneret. Hanc qui timere desierit nil timebit, utque eleganter ait Flaccus:

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Nam quid refert, an in te lapis exiguus sic descendat, ut perimat, an te ingens obruat Apenninus, seu potiùs fractus orbis, ut est dictum: si utrobique nil amplius est, quàm mori? nisi quia quibusdam fortasse mors clarior videri potest, quo majore infligitur instrumento. Hæc tandem nostri consilii summa est, quando & adversus fulmen aliquid diximus esse remedii, & utrumque vel obstando, vel cedendo, reliquis malis occurritur: contra hoc unum, nec fuga valet, nec ingenium, nec vis ulla; sed, qui unus horribilia cuncta facit, ponendus antè omnia metus mortis: aliquandò, non inficior factu difficilius, quàm dictu, sed nequaquam impossibile. Et quoniam ab hâc peste, nec tempus ullum, nec locus immunis est, omnibus locis, atque temporibus, ad omnium, quæ vel naturaliter, vel fortuitò evenire possunt, tolerantiam præparandus armandúsque animus, quod, nisi virtutis amor, vitiisque odium

odium accesserit, utique fieri nequit. Denique quoniam, non cœlum modò quod in continuo motu est; & elementa undique comminantur; sed & terra, cui insistitis, & quæ periculorum omnium firmissimum præsidium sperabatur, ipsa quoque concutitur incolásque suos fallit, ac territat, ad cœlum animi volatibus ascendendum. Intérque hos rerum motus atque hominum, omnis in illo spes habenda, qui respicit terram, & facit eam tremere, de quo scriptum est: Ego Dominus, & non mutor. Quisquis in illo vestigia devotæ mentis affixerit, jam in solido, & in tuto erit; neque amplius, aut ipse movebitur, aut ullos metuet terræ motus.

Me. Non possum terræ motibus non moveri.

Ra. Potes autem à terrâ omnem spem, atque omne desiderium removere. Hoc fac, ut securus vivas, eáque vel tremente, vel ruente consistas. Stultum est, firmam, in re tremulâ, spem habere.

De Peste latissimè sæviente.

DIAL. XCII.

Divinæ pestis clemens est nuncia Virga;
Quam, licet effugias, sed moriere tamen.

Do. PEstem latissimè sævientem horreo.

Ra. Et hic quoque nil amplius, quàm mortis est metus, quo deposito, plena securitas parta erit; cum non is magnis, non depositus modò, sed ne admissus quidem esse debeat. Nam quid minus viri est, quàm horrere communia.

Do. Pestem timeo.

Ra. At quid aliud tibi, si moreris, ad usitatum genus moriendi, pestis addiderit, quam ut comitatior moriare: sin evaseris ut dulcior vita sit, tot circumfusis erepta periculis, si mori periculum, non natura est: neque enim omnes pestis perimit. Alioqui,

quin ex hâc peste novissimâ, cui par à sæculis non fuit, nullus hominum evasisset. Evaserunt multi qui melius obiissent: hinc, ut vides fæce solitâ, nunc etiam mundus exuberat, quam nulla unquam pestis, nulla mortis manus exhauriet, tam concreta est.

Me. Pestem metuo.

Ra. Dic (quod est verius) mori times, de quo nobis, ut te video ideo in querelas pronum, antequam res desinat, disceptandum reor: præter hoc enim, quid est, quòd pestis nomen exhorreas, cùm potiùs (ut est dictum) solatii genus sit perire cum plurimis?

Me. Pestem horreo.

Ra. Si ad hoc te humani generis charitas quædam trahit, est quod laudem. Nihil est magis hominis, quàm humana incommoda miserari: sin tui tantùm, est quod arguam. Nam quid pestis nocitura mortali, nisi, ut facias, quod facturus es; nisi illud inter damna connumeres, non lugeri: quod in talibus accidit, & feliciores censes, qui multum fleti ad superos evasisse, apud Virgilium memorantur.

De Tristitiâ, & Miseriâ.

DIAL. XCIII.

Adversas res est animus firmandus ad omnes;
Pugna, dolor, vita hæc, perpetuúsque labor.

Do. Tristis sum.

Ra. Refert, quâ ex causâ tristis sis, aut lætus. Ista enim, ut alia multa indifferentia dixerim, quæ levi momento possunt esse bona, vel mala. Tristitia nempe de peccato, utilis: modò ne desperationi surrepenti clanculum manum det. At gaudium de virtute, déque memoriâ bonorum operum, honestum; modò ne ingerenti se superbiæ

biæ fores pandat. Harum igitur passionum permittentur causæ, ut cùm vituperatio illico locum laudis invaserit, nunc tu quod sis tristis cogita.

Do. Hujus vitæ miseriâ mœstus sum.

Ra. Felicitas te lætificet alterius vitæ. Neque enim tam hæc misera, etsi profectò miserrima sit, quàm ista est fœlix.

Do. Mœstus sum.

Ra. Mali hujus tot radices, quot sunt quæ uno nomine, Adversa dicitis: de quibus & multa jam diximus; &, ut te pronum in querelas video, multa nunc etiam sunt dicenda. Est autem quando nulla prorsus apparens causa, non morbi, non damna, non injuriæ, non ignominiæ, non carorum mortes, neque ullus omnino rerum talium inopinus rumor, sed dolendi voluptas quædam, quæ mœstam animam facit. Pestis eò funestior, quo ignotior causa, atque ita difficilior cura est. Itaque hanc, ceu animæ scopulum, omni velorum, ut dici solet, ac remorum auxilio, fugiendum censet Cicero. Cui in hoc quidem, ut in multis, assentior.

Do. Præsentis me miseriæ cogitatio mœstum facit.

Ra. Miseriam conditionis humanæ magnam multiplicémque, non nego; quam quidam integris voluminibus deflevere. Sed in diversum aspicias, multa itidem, quæ felicem vitam, ac jucundam faciant, videbis. Etsi de hoc nemo hactenus (ni fallor) scripserit, aggressique aliqui destiterint: quòd difficilem & contrariam scribentibus steriliorémque ac longè imparem materiam se sortitos, intelligerent, eò quò humana miseria nimis multa. prorsus evidenter emineat. Felicitas parva, & latens, stilo altiùs fodienda sit, ut ostendi possit incredulis. An autem, ut ex multis summa delibem, parva vobis gaudii causa est? Imago illa, & similitudine Dei creatoris, humanâ intus in animâ,

inge-

ingenium, memoria, providentia, eloquium, tot inventa, tot artes huic animo famulantes; huic corpori, quibus necessitates vestræ omnes, divino beneficio comprehensæ sunt: tantæ quoque opportunitates, & tam variæ rerum species, non necessitati tantùm vestræ, sed oblectationi servientium miris & ineffabilibus modis: tanta vis radicum, tot herbarum succi, tot florum, tam jucunda varietas, tot odorum, & colorum, & saporum, & sonorum, ex contrariis orta concordiâ; tot animalia cœlo, terris ac pelago, non nisi vestris usibus dedita, hominisque solius ad obsequium creata. Nisi enim peccati jugum sponte subiissetis; omnium, quæ sub cœlo sunt, dominium haberetis. Adde collium prospectus, apricationes vallium, umbrosos saltus, algentésque alpes, & tepentia littora. Adde tot salubres scatebras aquarum, tot sulphureos fumantésque, tot nitidos & gelidos fontes, tot infusa & circumfusa terris maria, tot amnes assiduè mobiles, & immobili stabilitate certissimos regnorum fines. Adde lacus, maris æmulos, & stagna jacentia, & rivos inter montium convexa præcipites, & floreas ripas,

Riparúmque thoros, & prata recentia, rivis,

ut Virgilius ait. Quid sonoris littoribus spumantes scopulos, antráque roscida, & flavescentes agros, & vineta gemmantia, & commoditates urbium, ruris otia, & solitudinum libertatem: Quid spectaculorum omnium lucidissimum, & augustissimum stellantis cœli ambitum, incomprehensibili celeritate volubilem. Inque illo fixas, & errantes, quas dicitis, seu vagantes stellas, Solem in primis, ac Lunam clarissima mundi lumina (ut Maro ait) seu lucidum cœli decus (ut Flaccus ait) hinc terræ fruges, hinc vigor animantium, hinc varietas tempestatum: hinc nos annum, hinc menses, & dies, & noctes, & momenta metimur, sine quibus vita fastidio non

careret. His accedit corpus, licet caducum & fragile, imperiosum tamen aspectu, serenúmque & erectum, aptúmque cœlestibus contemplandis. Accedit immortalitas animæ, & ad cœlum iter, ac pretio exiguo, merces inæstimabilis : & quæ in finem, sciens distuli : quia tam magna erant, ut per me illa non capere, nisi fidei magisterio didicissem : & resurgendi spes, & hoc ipsum corpus, post interitum, agile quidem, lucidúmque, & inviolabile, multâ cum gloriâ reassumendi : &, quod omnem non humanam modò sed angelicam dignitatem supereminet, ipsa humanitas sic conjunctâ divinitati, ut, qui Deus erat, homo fieret : idémque unus numero, perfectè duas in se uniens naturas, inciperet esse Deus & homo ; ut hominem Deum faceret, factus homo : ineffabilis Dei pietas, atque humilitas ; summa hominis felicitas, ac gloria : altum undique, occultúmque mystérium : mirum & salutare commercium ; quod, nescio an cœlestis, sed profectò mortalis lingua non æquat. Parumne tibi autem vel hoc uno, nobilitata conditio humana parúmque expurgata miseria videtur ; seu quid, oro, altius, non dicam, sperare, sed optare, sed cogitare homo potuit, quàm, ut esset Deus ? ecce jam Deus est. Quid jam restat, oro, quò vota vestra suspirent ? nedum reperire quidem, sed nec fingere majus aliquid relictum. Certè cùm ad salutem vestram se divinitas inclinaret, non aliud, cùm posset, nisi humanum corpus, humanámque animam assumpsit ; nec angelicæ speciei asscribi voluit, sed humanæ ? ut sic, quantum te dominus tuus amat agnoscas, & gaudeas. Ita enim, ut præclarè ait Augustinus, demonstravit carnalibus, & non valentibus intueri mente viritatē, corporeísque sensibus, deditis, quam excelsum locum, inter creaturas, habeat humana natura. Quid, quòd idem ipse, qui vos, hâc suâ dignatione tam mirificâ, angelis quoque prætulerat,

tulerat, ipsos vobis angelos custodes adhibuit, ut modis omnibus vestram inter creaturas excellentiam demonstraret? Ait nempe Hieronymus, tantam dignitatem esse animarum, ut una quæque ab ortu suo, habeat angelum sibi ad custodiam deputatum. Paterna verò, & plusquàm paterna de vobis Deo cura est. Et ut dictum Satyrici parùmper inflectam: Verè carior est illi homo, quàm sibi. Quis hic tristitiæ locus, aut querelæ? Non natura igitur vestra, sed culpa mœstos vos & querulos facit.

Do. Mœstum me originis vilitas, & naturæ fragilitas, nuditásque & inopia, & fortunæ asperitas, & vitæ brevitas, & finis incertus facit.

Ra. Multa studio conquiris, ut mœstus sis: contrario instandum erat, ut honesto gaudio lætus esses. Novi autem mores, cupidè malis vestris incumbitis. Proinde quod ad vilitatem originis attinet, aut corporis fœditatem, quicquid quorumlibet ingeniis acervatum est, non solum admotâ resurrectione illâ, quam vera mortalium fides sperat, & glorificandorum corporum nobilitate delinitur, sed præsenti etiam decore minuitur: intérque omnia divinæ manus operâ singulari quâdam hominis majestate. Nam quid ortus obscœnitas humanæ detrahit dignitati? nonne fœda è radice, proceræ, frondentésque arbores, herbosum solum gratis umbris vestiunt? Nonne è fœdissimo fimo segetes lætæ fiunt? nec fastiditur origo vilissima rei optimæ: Vos segetes Dei estis, in arcâ judicii ventilandæ, summíque patrisfamilias in horreo reponendæ: terrestris fuerit origo (quamquam nobilis ac cœlestis ex parte sit) sed fuerit qualiscunque ortus, quantumlibet difficile incrementum, sedes ultima cœlum sit. Quid illa nuditas, imbecillitásque corporea, multarúmque rerum gravis indigentia, quæ humanæ conditionis infamiæ ascribuntur? Variarum nonne artium ac multiplici remediorum suppletur auxilio?

lio? non magis ad gloriam hominis, quàm miseriam trahi possit, quòd animantibus cæteris ratione carentibus prævalidam cutim, unguésque, & villos mater natura providerit, homini unum, repertorem omnium contulerit intellectum: ut illa scilicet alieno, hic suo quodam proprio & interno præsidio tutus esset: cætera quantum nascentibus obtigisset, & non amplius, unus hic tantum haberet, quantum vivendo, meditandóque, sagaci assequi possit ingenio. Sic servis, dominus, ac bubulcis si quid fortè cibi nobilis largiatur, suam cuique portiunculam assignat; uxori nihil, aut filio; ut illi hoc tantùm, hi pro eorum captu, plus minúsve percipiant; sic illis frenum præponitur, his libertas. Animantibus igitur, quæ vel senio, vel scabie depilatâ, aut caligantiâ oculis, aut pede claudâ conspicimus, remedii nihil est, nisi ab homine conferatur. Homo autem per se nudus, ingenio vestitur atque ornatur, &, si res poscat, armatur: claudus, atque debilitatus, equo aut navi fertur, aut vehiculo, aut auxiliantibus bacillis innititur. Denique, modis sese omnibus adjuvat, attollítque: quin, amissis artubus, pedes ligneos, manus ferreas, nasos cæreos fabricari didicit, & fortuitis casibus obstare. Valetudinem fatiscentem medicaminibus erigit, gustúmque torpentem saporibus excitat, visum languidum ocularibus resovet: quâ in re, majoribus vestris acutiùs cogitastis, qui vasculis vitreis aqua plenis (ut Seneca meminit) utebantur, propè delectabilis naturæ ludus, blanda parens ac benigna, quòd hinc filio eripit, inde restituit, & cùm tristem fecerit, consolatur. Quid, quòd equus, bos, elephas, camelus, leo, tigris, pardus, & similia quantumlibet virium, cùm senuerint, contemnuntur; cùm obierint, non sunt: cedunt senio, succumbunt morti: solum hominem virtute præditum, quæ hominis solius est propria, & venerabilem senectus, & mors gloriosum

ac se-

ac felicem facit, transferens non extinguens. Et ad summam, animalia quædam robustiora sunt homine, quædam velociora, quædam sensibus vegetiora, nullum dignitate præstantius: nullum, cujus par cura creatori fuerit. Dedit sphæricam capitis figuram, effigiémque sydeream.

Pronáque cùm spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlúmque tueri
Jussit, & erectos ad sydera tollere vultus:

(ut præclarè ait Naso) licet dictum priùs à Tullio. Dedit oculos, dedit frontem, in quibus secreta animi relucerent: dedit rationem, dedit orationem, dedit lachrymas, dedit risum, affectuum signa latentium; quæ quamvis ad argumentum miseriæ quidam trahant, quòd fletus præcox, risus serus sit, (Ortus enim statim flet; ante diem quadragesimum non ridet) id vel maximè prudens animal arguit, venturíque præscium, non equidem finis, quem virtutis gubernaculo felicem dico, sed difficilem, quòd ingressus est stadii atque instantium laborum. Denique, quòd quodcunque robur est aliis, quæcunque velocitas, quæcunque opportunitas, quæcunque commoditas, tota homini deservit. Ille indomitos boves ad jugum, & feroces equos ad frenum cogit. Ursos unguibus, apros dentibus, cervos cornibus metuendos, decus fecit ille mensarum: Lynces, vulpes, & infinita id genus, quia esui non erant, usui pellis ac corii reservavit: retibus maria, canibus sylvas, volucribus cœlum omne lustravit; & quibus cùm nullum erat homini commercium, humanas voces intelligere, & humanis nutibus obsequi docuit, sic ex omni naturæ parte partum aliquid. Non est tibi bovis robur, at tibi bos arat. Non est tibi equi celeritas, tibi tamen equus ambulat. Non est tibi Herodii volatus, sed Herodius tibi volat. Non est tibi elephantis, aut cameli

meli moles, sed ille tibi turrem vehit, hic sarcinam. Non est tibi cervi corium, non agni pellis, aut vulpeculæ, sed illi hæc tuo nomine possident. An ne igitur his, qui vos inopes talium dicunt, haud inelegans responsum illud sit Romani ducis: Habere ista hominem nolle, sed hæc habentibus imperare. Et hæc quidem modò breviter, partim philosophicè, partim catholicè dixerim. Ad ægritudinem verò animi (ita enim hanc philosophi appellant) & depellendam, & tranquillitatem revehendam, proderit nosse, quid de primo, Cicero in Tusculano suo, tertiâ luce disseruit; quid de secundo, Seneca in eo libro, quem de animi tranquillitate composuit. Festinanti quidem ad alia, & spectanti metam, non vacat universa complecti. Pro tempore igitur alligatum vulnus, ostensique medici animorum, quibus, si hæc non sufficiunt, uti queas. Jam tria illa, quæ ultimo questus es, ne responso quidem digna credidi, quando & asperitas fortunæ ipsa est, de quâ magna pars hujus secundi colloquii nostri fuit, & futura est, & asperitatem ipsam brevitas lenire debet, ac minuere, & incertum vitæ finem statuit natura, ut præsens semper, aut proximus crederetur.

De ægritudine dentium.

DIAL. XCIV.

Multa premunt senium, senio sunt multa ferenda:
Si modò digna tibi gratâ senectâ venit.

Do. DEntium vexor ægritudine.

Ra. Quantum fidas intestinis, vide, ossa te ipsa destituunt.

Do. Tremere dentes incipiunt.

Ra. Quid mollibus spei est? duri, & solidi nutant artus.

Do. Dentibus æger sum.

Ra. In-

Ra. Invalidum & caducum animal homo, cui etiam quæ prævalida videbantur, infirma sunt.

Do. Magnus me dentium dolor habet.

Ra. Et quæ ad decus, præcipuûmque oris robur obtigerant, doloris in materiam verti vides, ut intelligas, quàm mansura sit hæc, cui tam securus insides mortalis compago domicilii.

Do. Jam mihi unus altérque dens cecidit.

Ra. Jam ergò vel hinc existima quantum Deo debeas, tot, tantísque muneribus, quorum paucissimis ac minimis caruisse, supplicium, & flebile damnum ducas: digna ingratitudinis pœna est. Servus ut domini largitatem, quam præsentem spernit, absentem lugeat, & quam lucris intelligere noluit, damnis intelligat.

Do. Jam dentibus exarmatus sum.

Ra. Jam inermis cum voluptate luctaberis: minus comedes, parciùs ridebis, lentiùs mordebis alienam famam. Loqui parantem, fracta sepes dentium frœnabit: si non castitas, saltem pudor, ab illicitis osculis senilem petulantiam cohibebit.

Do. Jam mihi senectus dentes fregit.

Ra. Jure suo illa usa est. Tu naturæ gratias age, quæ tibi hoc suo dono uti permisit in senium, quod à multis in juventute repetiit, qualis fuit apud vos, ille modò regum maximus, qui adhuc virenti ævo, penè dentibus caruit, etsi juvenilem hanc jacturam, senili postmodum eximio oculorum (ut ipse ajebat, quódque ipse tacebat) ingenii, atque animi vigore solabatur: exemplum utile omnibus, aliquo vel naturæ, vel ætatis incommodo affectis, ne singula defleant, néve omnem solutum teporem, munificentiæ cœlestis injuriam vocent; sed servatis perdita mulceant, aspera lenibus, dulcibus acria.

Do. Dentes mihi rapuit senectus.

Ra. Hos si illa non raperet, raptura mors fuerat: plenam ossium sepulturam inspice, testarum dentes

arentium primum quidem terrificè albicantes, mox ruptis vulsos radicibus, atque effusos videas: non hic numerus, non hic robur, decórque valuerit. Filia Mithridatis Ponti regis, utroque gemino ordine dentium fuisse legitur. Prusiæ verò Bithyniæ regis filius, pro superiori ordine dentium, unum inferioribus cunctis parem, hoc est, unum os ab unâ in alteram maxillam nec invenustè, nec incommodè protentũ habuisse. At Zenobia Regina Orientis, inter cæteras formæ laudes, tanto dentium nitore describitur, ut inter loquendum, ridendúmque, non dentibus, sed candidis Margaritis plenum os habere videretur. Horum quoque nunc busta perquire, singulare nihil invenies, cuncta pridem, æqua omnibus sparsit, & attrivit mors. Nimis corpus amatis, ac membra mortalia, nimis animum immortalem, ac virtutem spernitis. O cœci semper, & iniqui rerum æstimatores.

Do. Jam sine dentibus sum.

Ra. Jam ergò dentium dolor nullus, sed nullum quoque præsidium, nullus usus: sine dentibus cum labore præmolendus cibus, & nisi dissimulas, cogitandum eò tibi iter instare, ubi nil editur, atque ubi solo gaudio, cibísque animæ vivitur.

De ægritudine tibiarum.

DIAL. XCV.

Forte pedes scelerum quandóque fuêre ministri,
Discant ergo pedes vulnera sæva pati.

Do. Tibiarum vexor ægritudine.

Ra. In omni ædificio periculosissimum est illud vitium, quod fundamentis insidet. Cætera enim utcunque corrigas, hoc ruinam trahit, quâ instante, quid est reliquum, nisi quàmprimùm ex satiscendi migretur hospitio?

Do. Ti-

Do. Tibiarum ægritudine sum affectus.

Ra. Hujus ægritudinis, ut multarum causa ferè omnis non aliunde, quàm ex vobis ipsis est. Jure igitur in vos, ex vobis orta reflectitur: obliti enim illud consilium Sapientis: Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Et illud alterius: Primum argumentum compositæ mentis existimo, posse consistere, & secum morari: neque consistere potestis, neque vestros gressus attendere, sed ut cœci præcipites, hâc illâc palpitando discurritis. Quid miri igitur, si nunc ad lapidem, nunc ad lignum offenditis. Illud planè mirabile est, quòd culpas vestras insonti tribuitis naturæ; quin etiam voluptas mira dementiæ, equorum vos frementium turbis ingeritis, unde sæpè ferratorum calcium vestigia reportatis. Nonne tibi videtur, quod apud Ciceronem uni dicitur, penè omnibus convenire? Hæc mala, inquit, stultissime, tota ipse tibi addidisti. Sic est hercle. Nolite vos fallere, mala vestra, magnâ ex parte, vobis ipsi facitis, quæ postea deploretis. Tu, si domi perstitisses, hoc est tecum, neque hanc forsan ægritudinem, neque harum querelarum materiam invenisses. Vaga vita, & instabilis, quòd variis afficiatur incommodis, non injustum est.

Do. Tibiæ doloribus agitor.

Ra. Si tu causam doloribus præbuisti, gaude culpam plecti; si minus, exsortem culpæ animum solare. Et, si doles, molestiam adesse, at abesse culpam gaude. Utcunque se res habeat, dolorum cuspidi patientiæ clypeum oppone; perpetuum in omni anxietate documentum, quo nulla unquam medicina salubrior reperitur.

Do. Tibiæ doloribus prægravatus sum.

Ra. Consulent Medici, ut jaceas, nec te lecto moveas; haud ineptè illi quidem, ut post damnum facias, quod ante debueras. Ego autem de illorum consiliis nil amplius dicam, sed tu ipse, quanti ea

fiat

sint pretii, tuo disces impendio. Idem tamen consulam, quod medici, sed respectu alio: illi enim te jacentem fomentis adhibitis instaurari posse faciliùs, opinantur, dum ad locum dolentem, nec spiritus adeò confluunt, nec humores ut stanti confluerent, aut eunti. Ego te in tuo lectulo compositum, quicquid de salute corporeâ eventurum sit, sepositis interea curis omnibus, tranquillo tantisper accubitu mitigatis angoribus, de sepulchro aliquid cogitare, qualitérve ibi sis jaciturus, & præsentis status tui conditionem metiri velim, mortémque ipsam antequam veniat, tam familiarem tibi efficere, ut non horreas venientem. Mors enim sola est, quæ possit mortale corpusculum ab omni ægritudine liberare.

De Cœcitate.

DIAL. XCVI.

Gaude, quòd cæcus non cernas crimina mundi;
Fac animi posthac luminibus videas.

Do. OCulos perdidi.

Ra. O quot simul vitæ fastidia perdidisti, quot fœda spectaculorum ludibria non videbis!

Do. Amisi oculos.

Ra. Frontis fortasse, non pectoris: hi, si supersant, bene habet, salva res est.

Do. Cæcus sum.

Ra. Non videbis Solem amplius, sed vidisti, & qualis sit, animo tenes; aut si non vidisti, ut in parte sors durior, sic desiderium levius ignotæ rei.

Do. Oculis careo.

Ra. Cœlum terrámque non aspicies, sed cœli terræque dominum spectandi facultas non eripitur. Multum illa clarior est visio.

Do. Cœcitate perpetuâ damnatus sum.

Ra. Non videbis amodo frondosas valles, aëreos montes, floreos cespites, umbrosos specus, lucidos fontes, vaga flumina, prata virentia, quódque pulcherrimum visu dicunt, humani oris effigiem. Sed nec cœni cumulos, nec undantes cloacas, nec laniata cadavera, & quicquid aspectu fœdo stomachum lædit.

Do. Oculorum luce privatus sum.

Ra. Ut malo huic nil aliud boni insit, quàm quòd hos ludos enormium, penitúsque deformium habituum non spectabis, optanda cœcitas, quam, etsi optabilem fuisse sæpè olim fatear, æquè unquam nego: quandoquidem spes fugæ nulla est, quocunque terrarum verteris, par insaniæ regnum, par virtutis exilium: hoc in statu perdidisse oculos, fugæ, & solatii genus est.

Do. Visum perdidi.

Ra. Et fœminei vultus aspectum. Gaude igitur; clausæ, unde mors intrabat, sunt fenestræ, multísque vitiis obstructum iter: avaritia, gula, luxuria, pestésque aliæ, suos ministros, ac satellites amisere, quantum animæ tuæ hostibus demptum est, tantum accrevisse tibi credito.

Do. Perdidi oculos.

Ra. Perdidisti duces malos, qui in præcipitium te ducebant. Mirum dictu: sæpè quidem lucidissima pars corporis, totam animam in tenebras trahit: jam vocantem ad meliora spiritum sequi incipe, & veritati præbe aures clamanti. Nolite quærere, quæ videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna.

Do. Luminibus careo.

Ra. Culpis tu careres plurimis, si his perpetuò caruisses: nunc venturis malis occurrant virtus ac cœcitas; præterita deleant, dolor ac pœnitentia; neu lugeas cœcitatem, mentis oculos aperturam;

curam; lugendum forsitan, quòd dilata est.

Do. Lumen oculorum perdidi.

Ra. Lumen animæ verum serva. Solent, qui alterum oculum amiserunt (ut ajunt) acutiùs videre. Id si ita est, quid rear, nisi ut duobus perditis, duobus aliis acutissimè videas? & tuum facias illud Tyresiæ cœci vatis, sed famosi?

Obruit ora Deus, totámque in pectore lucem
Detulit.

Infelicem te, veréque cœcum, & prorsus exoculatum, si hanc etiam perdidisti: quod, ut suspicer, tuæ, si pergis, facient querelæ: perditur nempe flebiliùs, quod unicum est habenti.

Do. Oculos mei capitis perdidi.

Ra. Purga igitur, & absterge, quos non perdas, & externis pereuntibus, ad interna reflectere. Illic, mihi crede, non in oculis habitat felicitas illa, quam quæritis.

Do. Lumen oculis non video.

Do. Disce vel in tenebris gaudere. An tibi Antipatri Philosophi responsum excidit, lascivum fortasse, sed proprium? cujus cœcitatem, cum amicæ mulierculæ deplorarent, jocans; Nullane, inquit, vobis videtur voluptas esse nocturna. Facetè ille quidem, brevitérque. Multa enim sunt in obscuro gaudia, sicut & in luce dolor multus. Ego autem tibi honesti solitus hortator sum.

Do. Amissos oculos queror.

Ra. Si usurus malè, gaudendum potiùs prærepta tibi nequitiæ instrumenta. Sin bene, nec sic quidem est, quod doleas: rem decoram visu, sed pietati, ac sancto proposito minimè necessariam amisisti, non membra, sed animum quærit Deus. Purum illi, totúmque ei offer, quem, ubi acceperit, quicquid est reliqui, acceptum feret, nil retinuit, qui animam dedit.

Do. Corporeos amisi oculos.

Ra. Si ad cœlum niteris, consolare te cum Didymo, quem cœcum ab infantiâ, inque hâc cœcitate usque ad exitum, summo virtutum exercitio insignem, sacer Antonius senem visens, nihil moveri debere, ait, eò quòd oculos amisisset, communes sibi cum muscis, & muribus, & lacertis, sed gaudere, quòd oculi, communes illi cum angelis, salvi essent. Antonianum verè, cœlestísque magistri discipulo dignum verbum. Sin ad liberalium studiorum decus aspiras, Homerum, ac Democritum contemplare, quorum alter (ut fama est) dum mira illa ac divina dictaret, oculis non videbat, animo lynceus. Alter sibi oculos erui, ne videret multa, quæ, ut ipse arbitrabatur, veri visus aciem impedirent: cujus factum, quàm vel laude, vel vituperio dignum fuerit, non disputo, sed invenit imitatores. Quòd si picturam fortè, sculpturámve Apellis, aut Phydiæ artem tibi mente delegeras: amisisse te aliquid, non negem, nisi hoc ipsum lucrum est, ab incœpto humili retractum, cogi altiùs.

Do. Cœcitate inops, & inutilis sum.

Ra. Quid te ipsum, cœce, deseris? Nam Tyresias, de quo suprà diximus; cœcus visu, vaticiniis clarus fuit. Et Diodorus Stoicus, familiaritate Ciceronis, quàm sectâ notior suâ, visum perditum, auditus solatio leniebat; cùm ei, ut Cicero ibidem ait, libri per noctes, & dies legerentur: quibus in studiis oculis non egebat. Hic & philosophiæ simul, & fidibus: quódque sine oculis fieri posse, vix crederes, geometricis quoque descriptionibus operam dabat; & alienis manibus lineas protrahi jubens suo de illis ingenio differebat. Cajus Drusus absque oculis, sed juris civilis notitiâ tantâ fuit, ut domus ejus, consultorum frequentia, quotidie repleretur. Et videbant illi, quà iretur ad forum, rectiùs: quà iretur ad causæ victoriam, non videbant, atque ideò

ideò cœci ducis patrocinium implorabant. Sed clarissimus omnium, quos famosos cœcitas habuit, Appius Claudius, & re cœcus, & nomine: qui cœcitate pressus, ac senio, non privatis modò consiliis à populo noscebatur, quisquis in jure, vel in facto scrupulus incidisset, sed authoritate, ac sententiâ senatum regebat, universámque Rempub. gubernabat. Tu confestim, uno destitutus sensu, reliquos omnes, atque insuper mentem ipsam abjicis, haud aliter, quàm qui unius damni levis impatientiâ, & vitam, & vitæ instrumenta projiciunt desperatione præcipiti.

Do. Cœcus sum, nec, quò pergam, video.

Ra. At dux tuus videt; sive is est animus, sive unus aliquis ex more, cœci gressum dirigens: cujus ductu, non modò rectum iter invenias, sed ad contemptum vitæ, nobilem, & præclaræ virtutis actus ultimos, ad fastigia summa pervenias: neque, nisi vis animi defuerit, generosum facinus lux amissa præpediet. Meministi, quid sacris Samson in literis; quid civili bello apud Lucanum Massiliæ Tyrrhenus agat in æquore: de quo quidem, si poëticæ tubæ minus est fidei, illud certius, atque recentius recordare, quod ætate gestum tuâ, videre oculis potuisti. Ut Joannes Rex Bohemus, duorum, sine medio, Romanorum principum, alterius filius, alterius pater, oculis semper infirmus, multos ad extremum annos cœcus, bello hoc, quod inter Gallum, cui ille favit, ac Britannum regem, sex jam lustris agitur; dum pugna illa omnium asperrima, cui ambo reges intererant, inclinare fortunam suæ partis intelligeret, duces suos clarâ voce compellans: Dirigite me, inquit, ocyùs in eam partem, ubi rex hostium est, atque omne robur exercitus sui; quod cùm mœsti ac trepidi fecissent, ille equo stimulis adacto, eò se præcipitem dedit, quo spectare alii, cœcúmque oculis prosequi vix audebant,

ubi confertissimâ hostium in acie, non fortiter modò, sed horrificè pugnans ruit, ipsis mirantibus, & laudantibus, qui vincebant. Rem narro notam omnibus, sed, nisi mandata sit literis, oblivione perituram: & quid, oro, gloriæ viri fortis obfuit, visu caruisse? nisi, ut quem virtus & natura mirabilem fecerant, stupendum cœcitas faceret.

Do. Cœcus sum.

Ra. Jocari incipiam, ni desistas queri. Nam quid aliud si vir es, attulisse tibi cœcitas quivit, quàm quòd de se, ipso cœcus effectus Asclepiades ait: uno, scilicet, ut puero comitatior gradiare?

De Auditu perdito.

DIAL. XCVII.

Denegat auditus voces audire Sonoras,
Nec dictu, quæ sunt turpia, percipies.

Do. PErdidi auditum.

Ra. Iter ecce aliud tædio præclusum est. Multa oculis, multa auribus hauriuntur tædia, multa utroque calle fastidia in animum penetrant: quibus evitandis, ex æquo penè optabiles videantur cœcitas, surditásque: habent tamen hæ suas incommoditates, ut reliqua ferè cuncta mortalium, amarúmque aliquid, non nego, sed patientiâ mollius, ac virtuti impar. Ubi, quænam sit, has inter, proportio incommodorum, haud facilè dixerim, nisi quòd illa periculosior, ista ridiculosior. Nam quodammodo amentes videri solent, qui surdastri sunt: cœci verò magis miseri judicantur. Itaque surdos risu, cœcos miseratione prosequimur. Sapiens utrumque contemnit; nec quid aliis videatur, æstimat, sed quid sit.

Do. Auditum perdidi.

Ra. Adulantium jam susurros, atque obtrectantium

tium jurgia evasisti: diversimodum, sed par malum: nisi quòd aliquantò virilius est jurgiis, quàm blanditiis adhibere aures. Illis námque medicamentum aliquando, his venenum inest semper. Illud ergò sæpè mordendo sanat, hoc mulcendo inquinat; atque ita pejor est falsus amor vero odio.

Do. Amisi auditum.

Ra. Jam quòd ars Ulyssi præstitisse fertur, tibi jam vel natura præstitit, vel casus aliquis, ut Sirenum cantus, surdâ tutus aure pertranseas. Felicem te, si æstimas quod inde pericula penetrare in animum potuissent, quótque olim inde mendacia, quot errores, quot demum molestiæ subiere?

Do. Auditum amisi.

Ra. Philomenam credo, vel citharam tibiásque non audies; sed nec rudentes itidem asellos, nec grunnientes sues, nec ululantes lupos, nec latrantes canes, nec sævientes ursos, nec rugientes audies leones, nec gementes pueros, nec altercantes aviculas, nec postremò his omnibus graviores undique personantes stultorum risus ineptissimos, & inconditos fletus, & confusas voces, quo nullus usquam sonus inamœnior.

Do. Auditu careo.

Ra. Multiplicibus ereptus es fraudibus. Nullâ re crebriùs falluntur homines, quàm verbis. Nihil hinc periculi est surdo.

Do. Obtorpuere aures mihi.

Ra. Periculosa pars corporis, præcipuéque principibus, qui per illam adulatorum flatibus tumefacti, sæpè cum populorum risu suâque pernicie crepuere.

Do. Auditus hebet.

Ra. Si cum aliis loqui prohibitum est, tecum loquere, Ciceroniani memor illius: Qui secum loqui potest, sermonem alterius non requiret; quamvis & colloqui surdo quoque permissum, legendo

scilicet, scribendóque, cum antiquis nempe loquitur, qui legit; at cum posteris, qui scribit: ad hæc, cœlestis philosophiæ libros, & qui legit, Deum audit, & qui orat, alloquitur. In hoc quidem gemino colloquio, nec linguâ, nec auribus opus est, sed oculis, digitísque, ac devoto animo. Et hic igitur, ut in multis, nostri consilium Ciceronis amplectemur, ut sicut cœcus aurium, sic se surdus oculorum subsidio consoletur. Tu proinde: si audire homines non potes; scriptos ab hominibus libros lege, & legendos ab hominibus libros scribe. Cœlum præterea, ac terras, & maria respice, horúmque omnium authorem in silentio contemplare. Nil ad hoc surditas ista nocuerit, multum fortasse profuerit.

Do. Auditus me destituit.

Ra. Quibus tonis, aut numeris, aut diapente constet, aut diapason; quibúsve proportiones aliæ, quæ tractantur à musicis, nosse, vel surdus potest. Et quamvis humanæ vocis, fidiúmque, vel organi modos, auribus non audiat; si tamen causas animo tenet, delectationem intellectus, haud dubiè, præferet aurium voluptati. Finge, & hos ipsos musicos numeros surdo ignotos, modò virtutis numeri noti sint, séque in illis exerceat, bene est. Nil hic quoque surditas nocet. Meliùs enim multò est, bonum fieri, quàm doctum, etsi abundè doctus, ac sapiens sit, quisquis abundè bonus est: at qui malus, idem, & insipiens, & indoctus, omnium licet, quæ sub cœlo sunt, eruditissimus literarum.

Do. Auditus elanguit.

Ra. Bene, quòd hoc tibi non prius accidit, quàm fidem, quæ auditu maximè constat, acciperes: illam habens, quid quereris, seu quid quæris? Si hominum cantus, aut volucrum non percipis, cantibus cor intende cœlestibus, internámque aurem Deo applica.

Do. Non

Do. Non audio.

Ra. At cogita, & dic tibi: Si non audio, quid, seu ad me, seu de me homines loquantur: audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Illi enim sæpe bellum, hic loquitur pacem semper.

Do. Nil penitus audio.

Ra. Multi silentium appetentes, longis peregrinationibus fatigati sunt, ut aliquibus abditis & semotis in locis, quod cuperent, invenirent. Tu, quod ab aliis operosè quæritur, ubi libet, tecum habes: disce jam bono tuo uti, & transacti memor strepitus, veterúmque tumultuum, tandem incipe silentio delectari.

De tædio vitæ.

Dial. XCVIII.

Quos vitæ tædet, sperando vivere discant,
Lectio, scripta, labor, tædia cuncta fugant.

Do. Vitæ me tædium ingens tenet.

Ra. Ex præmissis ortum malum, quo nescio, an vix aliud periculosius: quippe molestissimum per se, desperationi quoque contiguum, atque ad illam via est; pro quo nominatim institutum est, vestris in templis, auxilium implorare felicium animarum, quæ terrenis tædiis vinclísque corporeis resolutæ, cœlestibus perfruuntur gaudiis, ac securitate mentis æternâ.

Do. Multa me undique vitæ tædia circundant.

Ra. Propellanda tædia cogitationibus lætis, ac spe bonâ, & amicorum solatio, & librorum, & delectationum honestarum alternâ varietate, atque exercitiis jucundis: inertiæ fugâ, sed imprimis patientiâ rerum, longanimitate invictâ; neque vel præsentium odio, vel futuri desiderio, nec metu denique, nec spe ullâ anticipandus vitæ finis, quod

ſtulti quidam, ac miſeri fecerunt: qui dum paupertatem, vitæque tædia ac labores temporales fugiunt, in æternos incidunt. Sine Ciceronem noſtrum loqui, mortem Catonis hujus ultimi, ſuis in libris officialibus, excuſantem. Sine loqui Senecam, & hanc ipſam miris laudibus celebrantem, & multis in locis diſputantem certis ex cauſis arceſſendam manu mortem: verior altera, multóque melior Ciceronianâ ſententiâ; quâ & tibi, & piis omnibus retinendus eſt animus in cuſtodiâ corporis, nec injuſſu ejus, à quo ille vobis eſt datus, ex hominum vitâ migrandum, ne ſcilicet aſſignatum munus diffugiſſe videamini, quin & illud è cœlo tibi etiam dictum crede: Niſi te Deus is, cujus eſt templum hoc omne, quod aſpicis, iſtis te corporis cuſtodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non poteſt: & ad ſummam, cave, ne aut ullo unquam vitæ tædio ita mortem cogites, ut occupare illam tibi licitum putes: aut ullo gaudio ita non cogites, ut incautum illa animum improviſa dejiciat.

De gravitate corporũ.

Dial. XCIX.

Crapula vitetur, moderatè ſumito cœnas,
Sic craſſum tenui ventre levabis onus.

Do. GRavis ſum corpore.

Ra. Quæri poſſes, ſi, ut volucris ad volatum, non ut vir ad virtutem natus eſſes.

Do. Grave corpus, & inhabile eſt.

Ra. Hanc querelam Roſcio dimitte, atque Æſopo. Tu, ſi vel per arctum circulum flecti, vel per funem aëreum labi nequis, quid ad rem? Ito cum viris bonis greſſu ſobrio. Geſtus, ac ſaltus hiſtrionum ſunt. Sapientem, ut in actibus, utque in ver-

in verbis, sic in incessu gravitas decet, atque modestia.

Do. Gravi corpore sum.

Ra. Hæc gravedo una comitum senectutis esse solet, ne qui illam amiserit, hanc excludat, quamvis interdum non ætatis, sed naturæ comes inveniatur. Unde fit, ut & juvenes graves, & seniculos agiles videamus. Cæterùm, & gravi sub corpore, sæpè animus levis, & sub levi gravis habitat; corporis tamen, atque animi proportio quædam, parilitásque si obvenerit, haud spernenda est.

Do. Moles corporis ingens est.

Ra. Non minor, quamvis invisibilis animi moles, & constantia: hinc illi objice, nihil grave erit.

Do. Mole corporeâ demergor.

Ra. Agilitate mentis emerge, & illam extenuare, ac discutere laborando stude: circumeundo res multas, & difficiles agendo, exercitio mentis, & corporis exilio voluptatum, pelle otia, arcesse negotia, sperne libidines, odi inertiam, curas ama, molliciem abjice, sectare duriciem, asperis delectare: cibo, potu, accubitu, sessione, intentione perpetuâ, somnó brevi, ac sollicito.

Do. Mole corporeâ laboro.

Ra. Alius contrario, alius alio laborat. Nullius sine labore vita agitur; sed quisquis suum novit, alienum vel despicit, vel ignorat.

Do. Multum corporeæ molis excrevit.

Ra. Si hominis nomen, quod mortale est animal, ab humo dicitur: sic maximè homo erit, multa humo obsitus: non potest tamen sic cœlestem naturam terrestris obruère, quin assurgat; nisi se surdam virtuti, & male suadenti credulam præbeat voluptati.

Do. Grave corpus animam premit.

Ra. Ipſum collige animum, & enormem ſarcinam magno niſu perfer, ac cogita, ſæpe cœleſtia ingenia ex hoc faſce corporeæ molis erumpere, & miram ad altitudinem pervenire.

Do. Corporis onere prægravor.

Ra. Etſi vinci nequeat natura, omni tamen ſtudio enitere, ut indies, & viribus tuis accedat aliquid, & ſarcinæ detrahatur.

De gravis ingenii tarditate.

DIAL. C.

Obtuſum ingenium ſtudiis molleſcet, & arte,
Omnia cura frequens vincit, & ipſe labor.

Do. At gravi, duróque ſum ingenio.

Ra. Gravedo moleſtior, ſed hæc quoque minuitur, ſi diligenter intenderis.

Do. At pigro obtuſoque ſum ingenio.

Ra. Quid tu igitur, huic morbo indignatione, an lamentis ſuccurrendum putas? Longè alio remedio res eget, non eſt indulgendum ſomno, non libidini, non cibo, non vino, non inanibus fabulis; non captandæ excuſationum cauſæ, & reflexâ in naturam culpâ inertiæ ſuccumbendum, ſed vigilandum, cogitandum, ſuſpirandum, anhelandum, enitendum, aſſurgendum, incitanda vis animi, excutiendus torpor, propellanda ſegnities, abſtinendum voluptatibus, incumbendum ſtudiis. Nil tam grave, quod non levet; nil tam durum, quod non leniat; nil tam obtuſum, quod non acuat; nil tam pigrum, quod non urgeat; nil denique tam defoſſum, támque obſtruſum, quod non eruat: tam ſopitum, quod non excitet intentio.

Do. Ingenio tardo ſum.

Ra. Qui velocitatem ingenii, laudem dicunt, tarditatem dicturos infamiam, certè ſcio. Malim

tamen

tamen ingenium tardum, ac modestum, quàm velox & præruptum. Nam ut inde non insignis gloria, nec spes operum magnorum, ita hinc errorum gravium, & turpis ignominiæ metus est: tolerabilius autem multò est, fieri inglorium, quàm infamem.

Do. Ingenio segni sum.

Ra. Quod equis segnibus fieri solet, stimulos adhibe: non hinc tibi corporis excusatio, sed laboris occasio data est. Sunt qui statim, quod non ultrò provenerit, deserendum putent, at tu preme, insta, contende. Generosum animum difficultas erigit, alit labor, illic maximè nititur, idque pluris æstimat, ubi resistentiæ plus invenerit. Factum studio ingeniosum Socratem legis, disertúmque Demosthenem: & quàm multis idem accidit: singulare quidem nomen, pauci occupant. Rarior est fama, quàm meritum.

Do. Ingenio hebes sum.

Ra. Non tibi profectus ideò spes erepta, sed industriæ inventa necessitas. Gloriosius autem tantò est, studio provehi, quàm naturâ: quanto satius proposito boni aliquid agere, quàm casu.

Do. Ingenio tardo prorsus & invalido sum.

Ra. Si literis non potes, at virtuti stude. Nemo non ad illam satis ingeniosus, ubi non acumen quæritur, sed voluntas, ad quam quidam literas nil prodesse, alii obesse etiam opinati sunt: ideóque desertis studiis in solitudines abire, & eximiæ illis scientiæ loco fuit, ignorantia literarum: de quorum judicio pronunciare difficile est. Idem (de quo constat) extremum accipe. Nemo te fallat, non te vulgi stupor, nec stultorum voces moneant. Majus, tutiúsque est virtute, quàm literis clarum fieri. Itaque semper illud optabile, sæpè illud formidabile, res ostendit: quod si ad virtutem animi, literarum lux accesserit, tum demum consummatum quid-

dam,

dam, atque perfectum est ea quidem, si quâ in rebus humanis potest esse perfectio.

De inopi & infirmâ memoriâ.

DIAL. CI.

Prospice nunc domui, comes est oblivio mortis;
Colla libens subeat tarda senecta Deo.

Do. SEd memoriâ inopi, & infirmâ sum.

Ra. Est hæc alia senectutis infamia haud verior, quàm reliquæ; sed ut vera sit, huic quoque studii ope subvenias.

Do. Memoria labascit.

Ra. Adesto, ne corruat, & labentem jugi exercitatione sustenta. Fac, quod muro ruinam minantis, adhibe repagula opportunis locis, & fragilem crebris ac validis adminiculis circumvalla.

Do. Memoria fluxa est.

Ra. Diligentiâ, & artificio illam stringe: cunctis ingenii, memoriæque defectibus occurrit industria. Nil patitur industria perire, nil minui. Hæc est, quæ Philosophos, & Poëtas senes, virentissimo ingenio ac stilo; hæc est, quæ decrepitos Oratores voce solidâ, validisque lateribus, ac tenaci memoriâ servare potest: quod, nisi sic esset, nunquam Solon, & quotidie discens aliquid senesceret, & supremum agens spiritum, ad colloquium assidentium amicorum, ex ipsâ jam quasi morte consurgeret: non Chrysippus acutissimum illud ac profundissimum volumen cœptum juveni, in extremâ perficeret senectute: non Homerus illâ ætate divinum & cœleste opus excuderet non Simonides octuagesimo vitæ anno Pierium in certamen, juvenili fervore animi, senili autem maturitate descenderet: non quarto & nonagesimo Isocrates ardens illud opus ac mirabile: & propè centesimum

Sopho-

Sophocles, tragici summum stili decus, suam compleret Oedipoden. Non octogenario major Cato, nullâ mutatione vocis, aut laterum, nullo memoriæ lapsu, vel in gravi se ipsum accusatione defenderet, vel clarissimos oratores ultrò ipse ad judicium evocaret.

Do. Infida memoria est.

Ra Noli ergò illi fidere; sæpè calculum secum pone: quicquid credideris, confestim exige: & quod cras facturus fueras, nunc facito. Non est tuta dilatio. Si ex malis si quid boni potes, elice. Fides socii desidiam parit, diligentiam perfidia.

Do. Memoriâ sum penè nullâ.

Ra. Ea est rerum conditio humânarum, ut qui pauciora meminerit, minor illi fletuum causa sit: ubi nec emendatio, nec pœnitentia ùtilis locum habet, quid superest aliud, quàm oblivionis auxilium?

De eloquentiæ defectu.

DIAL. CII.

Invidiam sermone paras, hominumque favorem,
Prodest apta loqui, non tacuisse nocet.

Do. ELoquium deest.

Ra. Altero quærendi odii instrumento cares: naturæ beneficium agnosce: quæ, ut magnum tibi in ancipites reos, sic in te non parvum fortunæ jus eripuit: multi propter eloquentiam periere: si hinc dubitas, utriusque eloquii principes interroga. Nam minorum, ob hanc causam passim pereuntium plena sunt omnia. In quibus idem ipse periculo, qui excellentia est proprior ac notior fama, Sunt quibus obscurum nomen propugnaculum est salutis. Finge autem abesse periculum; disertis nunquam abest labor. Nihil est in rebus tam inane,

pro-

pro quo tanti labores, tantæque vigiliæ ultrò suscipiantur: flatus volatilis sic exercet animum: solida quasi virtus in verbis.

Do. Eloquentiæ nihil est mihi.

Ra. Fortasse multum securitatis, quod non esset, si eloquentiæ multum esset, multorum quoque, in quibus & tuta forsitan ut vita, sic & tutior fama erit.

Do. Nihil est eloquentiæ.

Ra. Cura ut sapientiæ sit aliquid, ut innocentiæ, ut virtutis. Illa enim paucorum, hæc sunt omnium. Non te insignis poëtarum, non te major oratorum raritas trahit. Imo verò vide, ut subitò dictum mutem: sit te raritas allicit, hoc age; hâc ad illam itur viâ. Indignum quidem, ut nihil melius, sic nil rarius virtute. Eloquentia ipsa, quam paucorûm dixi, multò est crebrior, quàm virtus: adeò, quod omnes possunt, omnes negligunt: quod pauci possunt, omnes appetunt, omnes experiuntur.

Do. Verborum inops sum.

Ra. Rebus intende animum. In verbis enim flatus, & labor, & eloquium, in rebus quies, virtus, ac felicitas.

Do. Loqui nescio.

Ra. Multi, quæ minus sciunt, magis agere gestiunt. Equitandi inscium, equo impone, vix illum indè divulseris: te loquendi ignarum, saltem pudor ad tacendum cogat: &, si loqui nescis, quod alii audiant, disce loquentes alios audire. Non est minus artificium tacere, quàm loqui, cùm sit tutius, atque facilius.

Do. Non possum exprimere quod in corde est.

Ra. Si intellectu polles, magnisque & altis, qui in animo sunt, sensibus: jucunda vox, & volubilis lingua non suppetit, quiesce. Noli quod infeliciter succedit, retentare. Qui ergo? bono tuo non tantùm æquanimiter, sed lætè utere. Alienum linque

aliis,

aliis, neu linguam, stilúmque supervacuo atteras. Sine, inquam, loqui alios, tu intellige: cùm secretior, tum major ex ingenio voluptas, quàm ex eloquio percipitur, magísque continua, & plus quietis & invidiæ minus habens.

Do. Coram multis loqui, pudor impedit.

Ra. Magnis hoc viris accidisse notum est: frontis imbecillitate, non vitio linguæ, vel ingenii: quod, si cum multis, refugis, at cum paucis, at cùm uno loquere: ut clariores fatear conciones, dulciora eloquia non negabis: si ne id ipsum potes, ad te redi, tecum loquere, quod jam suprà monui, tuúmque domesticum collocutorem excita. Semper ille quidem præstò est, non insidiatur, non irridet, non invidet, non fastidit, non exactam atque laboriosam quærit eloquentiam, confabulationibus gaudet familiaribus, interruptísque sermunculis, quia & multa sæpè loquenti silentio acquiescit. Disce tu, illo teste, contentus esse, qui non qualiter, sed quid dicas, seu potiùs dicere velis, attendit. Disce tibi theatrum honestissimum medio pectoris extruere. Disce non hominum, sed veritatis applausum optare, & aliquando sine strepitu gaudere, contemnátque modestia, quem perfecta nonnunquam extinguit eloquentia. Disce denique non ad pompam loqui, quo vix majus malum vita hominum habet.

Do. Blæsi oris sum.

Ra. Fles ne aliquid tibi commune cum Moyse, tali viro, & tam Dei amico? Atqui seu antiqua repetis, seu moderna circumspicis, ut multi occurrent blæsi viri optimi, multíque disertissimi, scelerati sic perrari, quibus utrumque contigerit, singularis eloquentia, & excellens virtus.

De amis-

De amiſſione linguæ & loquelæ.

DIAL. CIII.

Ingentes pecudes atque effera monſtra domantur;
Exiguum membrum nemo domare poteſt.

Do. QUid quòd linguam & loquelam perdidi?
Ra. Quid ſi ſecuritatem & requiem inveniſti? quàm multos manu innoxios, lingua peſſundedit? eſt voluptas ſtulta quidem, ſed communis volentium videri feciſſe, quæ non faciunt, nec poſſunt. Mentitus eſt qui Iſraëliticum regem, filiumque ejus occidiſſe ſe dixit; & facti innocens, mendacii pœnam luit. Ut periculum ceſſet, quantus eſt labor loqui, reſpondere, fabulari, fingere, comere verba, ſententias librare, cogitare quid, & qualiter dicas, quámque ſuaviter aërem verberes (ita enim vocem ipſam diffiniunt) qualiter quoque non linguam modò, ſed reliquum corpus moveas. Nam & huc ſe porrigit pars una rhetoricæ: qualiter meditabundus humi frontem defigas, quam quorſúmve manum porrigas, quo terram ferias pede; an non ſatis hæc operoſa concinnitas, & prærepta penè muſicis opera, ut dulciter ſones, angi; an non verè loqui labor, & ſilentium quies?

Do. Nullatenus loqui poſſum.

Ra. Quæ de deficiente eloquentiâ dicebam, multò dignius perditâ repetuntur linguâ. Quando igitur loqui nequis, tace, & quod neceſſitas jubet, volens facito. Quid ipſi, qui loqui poſſunt, ſæpè utiliùs facerent; ſæpè dolent non feciſſe. Tace, inquam, neu te damnum pati putes, tacens cogita, & quieſcens tecum loquere, quæ meliora eſſe, quàm perorare, ne diſerti quidem negent.

Do. Mutus factus ſum.

Ra. Si

Ra. Si muti fuissent Cicero, & Demosthenes, diutiùs vixissent, & leniùs obiissent.

Do. Linguæ usum omnem perdidi.

Ra. Et mentiendi consuetudinem, & fallendi artes, & inimicitiarum, quærendæque infamiæ instrumentum. Plures enim linguâ sunt, quàm factis infames. Nulla pars corporis ad nocendum promptior, ad frenandum difficilior. Meritò ergò quasi magnum aliquid atque rarum protulit ille, qui dixit: Custodiam vias meas, ne delinquam in linguâ meâ. Quod cùm sanctus quidam vir, qui ad discendum sacras literas accesserat, audivisset, abiisse dicitur, nec amplius audire voluisse. Cúmque post longum tempus præceptor suus, illum admirans, sciscitaretur, quid tamdiu absens cœptum opus omisisset, respondisse dicitur: quod primum illud ei verbum sat, supérque negotii attulisset, nec dum illud unum omni studio posset implere: hanc tibi custodiam, & hoc frenum, seu à naturâ quidem, seu à fortunâ oblatum, ne contempseris, libénsque te regendum præbe, néve contra tuam sortem calcitres.

Do. Linguam amisi.

Ra. Nunc maximè, quod sapiens jubet omni custodiâ serva cor tuum, à duabus custodiis ad unam redactus: & dimidiâ laboris parte liberatus, faciliùs pauca custodies, & preciosa vigilantiùs.

Do. Linguam perdidi.

Ra. In quibusdam paucis, nobile, & argutum membrum; in magnâ autem parte hominum, nocens, atque pestiferum, & quo multis caruisse sit melius. Sic non solùm in servo verum cernitur, quod Satyricus ait:

Lingua mali pars pessima servi:

sed in plerisque etiam liberis, quibus nihil pejus dedit natura, quàm linguam. Bella, doli, adulteria,

cor-

corruptelæque omnes penè cessarent, nisi lingua malum semen, & spargeret, & foveret.

Do. Linguam perdidi.

Ra. Si malam, lucratus es plurimùm. Magnæ enim divitiæ sunt, esse inopem malorum. Hæc, qui non habet, dives nascitur, at qui perdidit, dives fit, & novo auctus censu, perdendo invenit, quod inveniendo perdiderat. Quod si bonam perdidisti, dico iterum: Cor conserva, amisisti quidem, quo placeres hominibus, serva quo placeas Deo. Cui si lingua non potes, corde loquere. Si enim de malis scriptum est: Labia dolosa in corde, & corde locuti sunt. Cur non piorum in corde, pia labia esse, & ipsi corde etiam loqui possunt, ubi sint aures Dei? Verumque sit, quod alibi scribit idem? Non occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto. Nulla enim secretissimarum quoque cogitationum abscondita est Deo, nec tacitos minus, quàm clamantes audit. Imò non est apud illum clamor altior, vehementiórque, quàm cordis clamor, ille silentio delectatur. Hunc clamorem, compressis labiis, promebat ille gregis primùm, postmodùm populi pastor famosissimus, qui audire meruit vocem Dei, dicentis sibi; quid clamas ad me? non loquebatur, & clamabat, immo quidem loquebatur sed corde. Sicut autem, qui Deum audit, surdus non est: sic quem Deus audit, non est mutus.

De virtutis inopiâ.

DIAL. CIV.

Virtutum dator est solus Deus, hunc pete; nulli,
Quisquis opem poscet, denegat ille suam.

Do. AT virtutis inops sum.

Ra. Verum damnum, justus dolor: nisi quod aliæ omnes inopiæ naturales, aut fortuitæ, ac vio-

ac violentæ esse possunt, hæc una proculdubio voluntaria est. Cæteræ enim, vel in corpore, vel ingenio, memoriâque, vel eloquio, seu vel externis in rebus sunt: quæ quidem omnia, non qualia exoptantur, obveniunt, sed qualia cujuscunque sors tulerit: hæc unâ autem in voluntate consistit, quam pro arbitrio sibi quisque moderatur, atque efficit. Neque verò alia potest homini voluntas esse, nisi quam vultis, cujus illa est, qua & hoc ipsum vult, & quæcunque vult alia. Alioqui, si ut virium, utque ingenii, sive eloquii, sive opum defectus invito accidit, sic accideret voluntatis: nec præmio digna virtus, nec supplicio digna esset iniquitas. Nunc autem non voluntas vobis hæc, aut illa, sed hujus atque illius electio ac libertas nascentibus data est, quæ in bonum flexa bonos facit, in adversum malos: uti licet hac, ut libet, & si libet bene uti libeas: haud dubiè Dei donum: ut malè autem, perversitas sit volentis: illud penitus non licet, ut non & voluntas bona virtutis & mala vitii radix sit: atque ita virtutis inopiam non patitur, nisi qui vult: quoniam prima, & maxima pars virtutis est, velle.

Do. Quid quòd virtutem volo, nec assequor.

Ra. Multi se id putant velle, quod nolunt: id nolunt, quod volunt: sic quisque se fallit, séque boni avidum non modò aliis, sed sibi etiam persuadere nititur: nec cuiquam faciliùs persuadet, quàm delectabilis vera virtus, falsa virtutis opinio sic delectat, ut populum & amicos fallere, & falli insuper dulce sit.

Do. Scio me velle, nec posse ideò bonum fieri.

Ra. Ut sit ita, velle non sufficit, desiderio opus est, cóque non modico, sed vehementi. Vos autem mala vestra ferventissimè cupitis, bona vultis tepedissimè, unde fit, ut divites multi sint, boni autem paucissimi. Nam quid miri est, si citiùs ad optatum

tum ardens intentio, quàm voluntas lenta provohitur?

Do. Vellem bonus esse, si possem.

Ra. Stude, nam poteris, & si bonâ fide vis esse, jam incipe; sed segniciem vita. Si enim minima rerum non habentur gratis, quid de virtute speres, quâ nil in rebus hominum majus est, nil altius? Non tu illam quasi diverticulum curarum, sed ut rectum, atque unicum iter ad felicitatem cogita. Vaca illi, & insiste summo nisu, totóque animi pondere: neque vero temporis particulam, ut jucundo cuidam exercitio, sed ut ordinario vitæ officio, quod te beatum, & nullius egentem rei faciet, universum tempus omne studium impende, quod rebus sæpè vilissimis impendisti, & ad memoriam referri illud sanum, magísque efficax, quàm comptum verbum Marci Varronis, ex Satyrarum ejus libro: Si quantum operæ sumpsisti, inquit, ut tuus pistor bonum faceret panem, ejus duodecim philosophiæ dedisses, tempore bonus jampridem esses factus: quod sic accipias velim, non ut terrenæ philosophiæ, quæ ex frequentatis actibus habitum spondet, cujus quanta sit promissi fides, experti sciunt, sed cœlesti sapientiæ sospitatrici optimæ, suísque consiliis, atque auxiliis te virtutis, quæve per hanc quæritur salutis debitorem statuas, sentiásque piâ confessione, grato animo quodque est scriptum. Nemo potest esse continens, nisi Deus det: & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum, tibi nominatim dictum credas, atque ad omnem virtutem intelligas referendum.

Do. Valde quidem esse cupio, nec sum bonus.

Ra. An valde cupias res docebit. Intensæ voluntatis judicium, perseverantia est, Sive autem gratuitum Dei donum virtus, & profecto eam largitor ille Sidereus nisi constanter optantibus, instantérque precantibus vix tribuit: sive tantâ in re ullæ

sunt, partes ingenii humani, & cùm intentione fervidâ res egeat, tum & continuâ eget diuturnâ. Nam quod studio quæritur, repentè non provenit: sic quocunque te verteris, perseveranti opus est animo: omissis ergò neglectísque omnibus, hic incumbe idque fiet alacrius, si memineris, sempérque descriptum ante oculos habueris, ad hoc unum, atque ad nihil aliud, te venisse in hanc terrenam habitationem, & hoc à te unum exigi, ut virtutum gradibus cœlum petas: ita quidquid agis aliud, vel supervacuum, vel damnosum sit.

De Avaritiâ.

DIAL. CV.

Nomen avaritiæ si vis amittere, fias
Munificus, perdes nomen avaritiæ.

Do. Avaritiæ stimulis urgeor.

Ra. Benè ais, stimulis. Nam & quærendarum opum cupiditates, stimuli quidam, & quæsitæ opes spinæ sunt. Ita enim illas vocat, qui mentiri nescit. Præclaræ vero divitiæ, quæ & quærendæ torqueant, & quæsitæ. At si corpusculum, si naturam, si vitæ respicias brevitatem, videbis te frustra supervacuis curis angi, & paucorum egentem, multa desiderare. Insupérque dum quærendis inhias, parta non cernere, atque ita quodammodo quærenda perdere, quo nihil est stultius.

Do. Multa quærendi urgeor appetitu.

Ra. Nec advertis, quòd inter quærendum tempus, & vita, cui illa quærebantur, elabitur. Sic mira perplexitas incidit, dum vita abundare videmini, divitiis indigetis: dúmque indigentia illa præteriit, supervenit altera, & divitiis abundantes, indigetis vitâ. Non hæc ignorabat ille Sapiens, ubi loquitur de eo parsimonizante, qui dicit: Inve-

Inveniam requiem mihi, & manducabo nunc de bonis meis solus: & nescit, quòd tempus prætereat, & relinquit omnia aliis, & morietur. Et idem alibi: Qui acervat injustè, aliis congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur. O terrebile dictum, sed commune, quotidiéque se oculis ingerens, nec idcirco proficiens in animis Avarorum. Idem rursus: Avaro, inquit, nihil est scelestius: & nihil est iniquius, quam amare pecunias. Et tu scias, quoniam vero omnia consonant, ut ait Aristoteles: ecce ut ecclesiastico Sapienti consonat? Secularis pecuniæ, inquit Cicero, fugienda cupiditas. Nihil est enim tam angusti animi, tàmque parvi, quàm amare divitias.

De Invidiâ, & Livore.

DIAL. CVI.

Hic verè pius est, odium qui vincit amore,
Invidus ipse sibi, non aliis oberit.

Do. INvideo.

Ra. Superior affectus, ut bene tibi esset, optabat: hic, ut male sit aliis; tantò hic illo, & avaritiâ pejor livor. Bene ergò Sapiens idem, de quo modò dicebam: Nequam, inquit, est oculus invidi, insatiabilis oculus cupidi.

Do. Invidiâ torqueor.

Ra. *Invidia Siculi non invenere tyranni*
Majus tormentum:

Flaccus ait. Idque ad vestros tyrannos, pestilentiæ austro impellente, translatum est.

Do. Invidiâ crucior.

Ra. Simul & peccas, & plecteris expeditâ justitia.

Do. Felicitas vicini mihi parit invidiam.

Ra. Credo hercle; nemo vestrûm Regi Partho-

rum,

rum, aut Persarum invidet, ne illi quidem vobis: fuit quando vicissim invidebatis, quia vicinitatem faciebat imperii magnitudo. Sed an non satis est propriis malis angi, quæ tam multa sunt, nisi & aliena bona nos crucient undique miseri & insani?

Do. Vicinis invideo.

Ra. Tritus mos; Invidia lippa est, longinqua non videt; vicinitas atque prosperitas invidiæ sunt parentes.

Do. Invideo alienis bonis.

Ra. Si es invidus, & pusillanimis sis oportet; omnibus ex vitiis, nullum pigrius invidiâ, altos in animos non ascendit. Nullum quoque miserius. Itaque reliqua omnia bonum aliquod, licet falsum præsupponunt. Hæc solis malis pascitur, & torquetur bonis: & quod aliis optat, jam sibi habet malum. Alexandri ergo Macedonis dictum placet: Invidos homines nil esse aliud, quàm tormenta seu tortores suos proprios: levis adolescentis verbum grave.

De Irâ.

DIAL. CVII.

Ira pone modum, gremio stulti ira quiescit,
Iratus sensu cum ratione caret.

Do. SEd irascor.

Ra. Ego adversis opem polliceor, non vitiis: non fortuita enim illa, sed voluntaria sunt, & in vestrâ potestate: quis te igitur cogit irasci?

Do. Irascor offensus.

Ra. Is fortasse, qui offendisse te arguitur, se offensum abs te queritur, Non tantum est offensarum, quantum insolentiæ.

Do. Irâ æstuo.

Ra. Furis ergo.

Ira furor brevis est,
inquit Flaccus: fit autem à plerisque malâ consuetudine & impatientiâ longus furor. Ennius autem iram initium dixit insaniæ, cùm plerisque nimis illam sequentibus, finis & insaniæ sit & vitæ. Si quidem hæc etiam pestis, ut superior, etsi sæpè alios, semper tamen ante alios possessorem suum torquet & cruciat: ut mirer unde quibusdam videri potuerit, huic nescio quid melle dulcius inesse: habet fortasse ultio dulce aliquid, efferum, inhumanum. Ita nihil nisi amarum habet.

Do. Irascor ob injurias.

Ra. Vix iracundus unquam adeò quisquam fuit, ut nullâ te lacessitus, irasceretur, nisi fortè Cœlius senator, iracundissimus ille mortalium, qui clienti suo in omnibus sibi consentienti, atque omnia confitenti, irascens exclamavit: Dic aliquid contra, ut simus duo. Durum caput, qualiter tulisset injurias, qui obsequium non ferebat?

Do. Irascor, quia offendor.

Ra. Hâc in parte vulgò plurimum erratur. Quæruntur causæ, finguntur offensæ, inque his ipsis quæ veræ sunt causæ, iræ modus exceditur. In omnibus peccatis, velum aliquod excusationis obtenditur, & est excusatio ipsa peccatum. Tu, quia non tibi ut Deo paretur, irasceris: & tamen Deus ipse quotidie verbis ac rebus offenditur, nec semper irascitur: vos omne verbulum casu elapsum, ad injuriam capitalem trahitis. Impatiens genus.

Do. Irascor sic meritis.

Ra. Si de te quidem, malè: si de republ. modò non ira, sed justitia illa sit, optimè. Et ad summam mordicus, ut dici solet, Ciceronianum illud est tenendum: Irâ procul ut absit, cum quâ nihil rectè fieri, nihil consideratè potest. Jure ergò laudatur Architæ Tarentini dictum, & Platonis amici sui factum: quorum primus, dum se studiis dedito,

dito, possessiones suas, culpa villici, destructas aspiceret in eum versus: Sumerem, inquit, ex te debitas pœnas, nisi tibi iratus essem. Alter iratus servo, non impunem dimisit, ut Architas, sed amico commisit ut supplicium exigeret: veritus ne se iræ impetus, quo non deceret impelleret: hæc horúmque similia frenare iram debent, ne sequaces suos, ut solita est, in infamiam cladémque præcipitet.

De Gulâ.

DIAL. CVIII.

Corporis atque animi mors est impletio ventris,
Liberat à morbis sobrietas variis.

Do. GUlâ vellicor.

Ra. Dixi jam his medemur, quæ invitis accidunt. Nam quis sponte ægrotantibus medeatur?

Do. Gulâ sollicitor.

Ra. Propriè id quidem. Nulla res tam vilis, tam sollicitos vos habet. Stupor & pudor est cogitare, quo se humanum inclinat ingenium ad majora creatum, nisi respueret terrarum tractus, cœlique & maris abdita penetratis. Meditati estis retia & hamos, & viscum, & laqueos, & rapaces volucres imperio parere & prædari vobis docuistis, ad nil aliud, nisi ut gulæ satisfiat: quam non modò explendo, sed onerando fatigatis; & angustum ventrem variâ arte laxatis, ac premitis obsequendo; cui aliquando utilior fames esset: utilissima verò sobrietas, & fœdo illi ac misero sæculo simul in sylvis, & nubibus, & fluctibus pacem linquens. Ita tamen eunt res. Hic est mos nobilium ante alios: hæ sunt artes, quæ liberales fuerant, mechanicæ evasere, ipsique qui bellorum duces, ac philosophi, ac rectores urbium, ac patres patriæ esse solent, venatores atque aucupos

facti sunt, utque intelligas nullam esse reliquam spem salutis. Nobilitati tribuitur, quod est gulæ, aut proculdubio vanitatis. Hoc malum nullo melius modo, quàm generosâ quâdam indignatione, & rei ipsius æstimatione contunditur, vel sensim, ut Ciceroni placuit, vel repentè, ut Aristoteli visum est. Multum confert cogitatio exitus, quod cùm omnibus vitiis sit commune, tamen huic proprium atque luxuriæ.

De torpore animi.

DIAL. CIX.

Emollit vires ignava socordia mentis,
Pellunt torporem cura, labor, studium.

Do. TOrpeo in agendis.

Ra. Quis miretur, si post gulæ studium, prægravatúmque corpusculum, animi torpor obrepat?

Do. Animi gravor torpore.

Ra. Torpor hic ex imperfectâ voluntate oritur: mox ut bonum velle cœperis, ardor erit, atque impetus; qui cùm ad multa sit pessimus, est optimus ad virtutem.

Do. Torpeo, & ad bona opera lentus assurgo.

Ra. Est torpor quidam animis obsitus, nec minus ardor quidam generosa pars animæ: sed & hic ardor accenderetur, & ille torpor excutitur, fuga temporis intellecta, quæ tanta est, ut vix metiri eam quamvis celer animus possit: & specie virtutis adamatâ, quæ talis est, ut si corporeis oculis cerni posset (quod vult Plato) mirum sui amorem paritura esset. Hinc te amor igitur, illinc metus excitet; utraque res in omnibus: neque qui amat enim, neque qui metuit, torpere solet, & tamen hoc ipsum, ne torpor, sopórque vox noxius præmat, ad divi-

divinas laudes surgentes nocte precamini: non est somno locus, aut inertiæ, ubi vos hinc mors territat, hinc honestas allicit. Quis enim inter magna pericula, magnáque præmia consopitur? ubi ad ista respexeris, redibit vigor ad animum, fugiet somnus ab oculis cogitantis, quantum nunc etiam superest imperfecti, quantum transierit ociosi: quod, quia non fit, longas ætates inutiles effluxisse, conspicimus, & senes attonitos ac stupentes dicere: Quid hic in tot annis egimus? Comedimus, bibimus, dormivimus; sero tandem experrecti sumus, cujus mali præcipua causa est torpor iste, quem quereris; abigendus in tempore stimulis industriæ, freno providentiæ, ne cunctando, ad inglorium finem, cum multitudine rapiaris.

De Luxuriâ.

DIAL. CX.

Ocia si tollas, periere cupidinis arcus,
Contemptaque jacent, & sine luce faces.

Do. ÆStu quatior libidinum.

Ra. Atqui libidinem torpor gignit: gula autem illam parit. Quid miri igitur, filiam post parentes sequi? gulam certè & luxuriam, communes vobis esse cum belluis, maximéque bestialem vitam vestram facere, sapientibus visum est. Itaque cùm sint alia graviora malâ, nullum vilius.

Do. Libidine rapior.

Ra. Quonam verò, nisi ad mortem animæ & corporis, & infamem notam, serámque pœnitentiam & fortasse inutilem? I nunc igitur & raptantem sequere, quæ te tales raptet ad exitus. Cogita autem innumerabilium casus miserabiles ac famosos, non modò singularium hominum, sed urbium & regnorum, qui tibi partim visu, partim auditu,

 & ma-

& maximè lectione debent esse notissimi, raptanti nequaquam, ut arbitror, manum dabis. Audi enim quid hinc doctissimi viri senserint ac scripserint. Voluptates, ait Cicero, blandissimæ dominæ, majores partes animi à virtute detorquent. In hoc, inquit Seneca, nos complectuntur ut strangulent: non aliter ergò, quàm latrunculi viatoribus insidiantes, eósque seducentes, ac perimentes declinandæ sunt. In quòd valde proderit, si illud præclarissimè apud Livium à Scipione Africano Masinissæ dictum, quod & sibi quisquis hâc peste laborabit, accipiat dictum. Vince, inquit, animum, cave deformes multa bona uno vitio, & tot meritorum gratiam majore culpâ, quàm causa culpa est, corrumpas. Idque faciliùs fiet, si quis acriter rei vilitatem, obscœnitatem, brevitatē, finem cogitet: at longum dedecus, horæque fugacis forsitan, aut momenti unius illecebras, multorum annorum pœnitentia, vel externo fortasse supplicio puniendas.

De Superbiâ.

DIAL. CXI.

Luciferum pepulit de sede superbia cœli,
Luciferi saltus te faciet socium.

Do. Superbia extollor.

Ra. Quid superbis autem terra & cinis? tunc tantorum malorum fasce obrutus atque oppressus extolleris? qui si te omnibus malis explicitus, virtutum omnium alis evectus attolleres, hoc uno, bona omnia corripuisses. Nihil est enim odiosius Deo, quàm superbia. Per hanc enim ille pulcherrimus creatus raptim corruit, per quam tu peccator vis ascendere. Si sic illi ob id unum accidit, quid per hoc aliis culpis adjunctum, tibi eventurum arbitraris: malum sarcinis tuis cumulum superimposuisti.

Do. Su-

Do. Superbiâ vehor.

Ra. Cur quæso, an non te mortalem, an non assiduè fatiscentem, an non peccatorem, an non mille casibus expositum, an non morti obnoxium incertæ, an non denique te miserum meministi, & non famosissimum illud Homericum audivisti? Nihil miserius terra nutrit homine. Scire velim, quid te horum potissimè ad superbiam cohortatur, an fragilitas membrorum, an vitæ brevitas, an cœcitas animi inter spes vanissimas, metúsque perpetuos fluctuantis; an præteritorum oblivio, an ignorantia futurorum ac præsentium, an hostium insidiæ, an mortes amicorum, an adversitas perseverans, an fugitiva prosperitas? hæc non aliæ vobis sunt quàm ad superbi scalæ: his ascenditis ad ruinam. Atqui cætera hominum pericula, etsi injustam aliquam tamen excusationem, superbia & invidia nullam habent.

Do. Doleo me superbum.

Ra. De peccato dolere, primus ad salutem gradus est: & sicut superbia est extollere, sic humilitas est dolere, séque submittere: facilè factu, quod quidem erit, mox ut oculos in te ipsum totâ intentione reflexeris: quod cùm ita sit, nolo tibi, nec oportet librorum partes scriptas adversus peccata congerere: hoc satis est cuncta arbitrii tui esse, desitura illico, ut bonâ fide volueris, utque ajunt, receptui cecineris, téque ad tua signa converteris: quod ad præsens malum attinet, unum illud adjecerim: Superbiam esse ægritudinem miserorū ac stultorum: tales nempe sunt haud dubiè qui superbiunt, neque enim aliter superbirent: neque verò sine causâ in libro sapientiæ scriptū est: Omnes insipientes & infelices, supra modum animæ suæ superbi sunt. Certè animæ suæ si saperent, modus erat humiliari, condicionis imbecillitate cognita. Sic enim codē libro scriptum legis: Rex hodie est, & cras morietur. Cùm enim

morietur homo, hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. Initium superbiæ hominis apostastare à Deo, quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit: quoniam initium omnis peccati est superbia. Nota sunt reliqua, quibus acriter circumspectis, monstrum est superbus homuncio.

De Febribus.

DIAL. CXII.

Sæpe ferunt animæ morborum turba salutem,
Ægrotus melius discit amare Deum.

Do. FEbribus æstuo.

Ra. Æstus hic, aut tempore finiendus, aut frigore; utrumvis fecerit, bene erit.

Do. Febribus urgeor.

Ra. Omnis hic contra naturam motus plus habet impetus, quam diuturnitatis: & sæpè duorum facit alterum, aut corpus expurgat, aut animam absolvit.

Do. Febribus teneor.

Ra. Non longum teneberis, expecta. Citò te vel sanum oportet esse, vel liberum, utrumque optimum.

Do. Febribus laboro.

Ra. Illico requiesces. Natura cum morte confligit, operire exitum duelli: prope est hora, vel hinc te morbo, vel omnibus exemptura.

Do. Febribus ardeo.

Ra. Minus mali est, corpus ardere, quam animum, de quo præcedentes tuæ septem proximæ sunt querelæ. Quid si ardor alterius, salubris est alteri? Quid si hic ardor, quamvis asper, optabilis est? quantum denique boni est, præsentis vitæ mala, brevi gustu, perennis admonere supplicii: ut infinitas amaritudines declinare studeant, qui tam gra-

graviter paucis horis amariuscula tolerant: atque his angustiis discant illas evadere, quibus nec physicus, nec herba medebitur, nec dies criticus, nec mors quidem.

Do. Febribus uror.

Ra. Vermium cibus excoquitur. Fer te aliis uti, cui toties alia usta sunt? & de supplicio consilium cape: ex quibusdam malis remedia conflantur. Sæpè parvus dolor ac præsens, ut venturis ac gravibus occurreretur, admonuit, fuitque utilis, qui molestus erat. Felix incendium breve, quod æterni refrigerii causa est.

Do. Febribus exerceor.

Ra. Eris jam bonæ valetudinis æstimator idoneus: vos homines Dei dona, nisi amissa, vel intermissa, non noscitis; ingratum genus.

Do. Febre vexor importunâ.

Ra. Diu simul esse non potestis. Nemo diu ardet, aut illa te deseret, aut tu illam.

De dolore Iliaco.

Dial. CXIII.

Quem dolor invisum cruciat, vel tormina ventris,
Sit patiens, quoniam fit brevis ille dolor.

Do. ILiacum patior dolorem.

Ra. Sperare incipe, quandoquidem quod jam tristius metuas, nil est. Sicut autem ad extrema gaudii pervenisse, principium est doloris; sic extremitas doloris, principium gaudii sit, oportet. Contrariorum hæc est lex: Alterum ex alterius fine oritur.

Do. Dolore torqueor iliaco.

Ra. Spes est, fateor, acerba solatii, nil acerbius pati posse.

Do. Iliaco crucior dolore.

Ra. Qui dolet ac metuit, ille miser est: undique sibi pars altera miseriæ, metus eripitur. Nam quid oro, metuat, qui ipsam, quæ ab omnibus præque omnibus metuitur, mortem sperat?

Do. Iliaco dolore discrucior.

Ra. Disce vivens mori, quódque non nisi semel fit, sæpius experire: facies securus tandem semel, quòd tam sæpè tentaveris: nihil enim novi facies, simillimus dolor iliacus morti est, nisi quòd mors facilior breviórque, ut qui hunc fortiter tulit, nisi metus alter interveniat, multò illam fortiùs sit laturus.

Do. Dolore rumpor iliaco.

Ra. Magnitudo ipsa doloris finem spondet. Nemo enim diu moritur.

Do. Quid, quòd dolor extasim parit?

Ra. Longos febrium dolores brevi transigis suspirio.

Do. Adventare extasim intelligo.

Ra. Vix id quidem intelligere est. Nam & repentè advenit, & præsens intellectum viribus suis privat.

Do. Linqui animo incipio.

Ra. O felix, qui rem necessariam (utque ajunt) durissimam, sine sensu sis obiturus.

Do. Sæpè extasim incurro.

Ra. Sæpè mortuus revivifcis.

Do. Sæpè extasim mortiferam experior.

Ra. Hanc plus quàm semel experiri nequis. Nemo enim plus quàm semel moritur. Quod autem optimum mortis genus esset inter doctos ac præclaros viros aliquando quæsitum est, ubi Julius Cæsar interfuit, summus vir, & imperio, & doctrinâ: qui & ipse, tempore extremo, ut de illis scriptum est, repentè linqui animo solebat: quam quæstionem ille sic absolvit, ut repentinum atque inopinum interitum commodissimum diffiniret: quæ sen-

ſententia, etſi pietati, veræque religioni fortaſſis aſperior videatur, ſic tamen & cuilibet ſapienti, & præſertim pio, veréque religioſo vivendum eſt, ut ſibi nil repentinum aut ſubitum eſſe poſſit, & ſi quid tale incidat animo, celeritas ipſa non noceat, & proſit corpori.

De totius corporis dolore.

DIAL. CXIV.

Si corpus morbi totum invaſere moleſti,
Crede ſalus animo certa parata tuo eſt.

Do. TOto corpore langueo.

Ra. Si non languet hoſpes corporis, animus bene eſt: quicquid tugùriolo ſuo eveniat, ſalvus eruperit.

Do. Toto corpore crucior: ingens malum.

Ra. Stoici unum in rebus omnibus humanis bonum dicunt virtutem. Et quamvis alii aliter, hæc verior tamen viriliórque ſententia viſa eſt: cui conſequens eſt, unum quodque quod huic bono objicitur malum, eſſe vitium: quo fit, ut dolor corporis moleſtiſſimus ſit, malum tamen utique non ſit.

Do. Hei mihi miſero, ego torqueor, tu diſputas: philoſophicæ fabellæ.

Ra. Jure te miſerum dicis, vel hoc ipſo, quòd humanæ vitæ regulas, fabellas vocas.

Do. Sonora hæc in ſcholis, famoſa per libros, ſed nec eculeos, nec ægrotantium aſcenſura grabatulos dicuntur, ſcribuntúrque faciliùs, quàm probantur.

Ra. Immò verò & ad dolorem, & ad ægritudinem, & ad mortem proſunt, ſed non omnibus; quippe quæ non omnibus inſedêre pectoribus: & profectò quibus credita non ſunt, ſalubria eſſe non poſſunt.

Do. Heu ego crucior, tu diſputas.

Ra. Iste tuus dolor necessariò, aut lentus erit, aut intensus: atque ita, vel facilem, vel brevem patientiam requirit.

Do. Hei mihi, summo crucior dolore.

Ra. Si summus, nempe brevis est dolor: parce gemitibus, aut fugiet, aut fugat, est necesse. Sic utrinque libertas in foribus. Interim forti animo ferre mortalia speciosum ac virile est.

Do. Speciosum dictu fateor: factu ne possibile quidem reor.

Ra. Non impossibilitas rerum est, sed mollicies hominum, quæ virtutis innumeros desertores fecit, & faciet; dum omne difficile, tanquam impossibile, respuitur: virtus periit, cujus materia difficultas quidem, sed honesta est.

Do. Sumus homines, non Dii, & moribunda corpuscula, vim doloris ferre non valent.

Ra. Fragilia corpora humana non negem, sed non usque adeò, quin usque ad tolerantiam omnis adversi, sat virium habitura sint: nisi major multò esset infirmitas animorum. Illa est, quæ viro indignos ejulatus, & muliebres atque humiles voces elicit. Quid est enim, oro te, cur impossibile homini censeas, quod sæpè olim, & potuisse vides hominem, & fecisse?

Do. Heu mihi, rursus ad historias vocor, & in medio dolorum æstu, vix præsentium, vix mei ipsius memor, in memoriam protrahor antiquorum.

Ra. An non ergo clarorum recordatio virorum, qui similia fortiter passi sunt, magnum affert in omni rerum asperitate, solatium & lenimen?

Do. Sentio, ad imitandum rarissimos hortaris: gloriosa consilia, sed alta nimium, supraq; hominem.

Ra. Quid supra hominem dicis? non Deorum tibi, sed hominum rationes, hominumque exempla proponimus.

Do. Hominum fateor, sed paucorum: estque

ultima

ultima & exacta raritas, nullitati proximâ. Non multum inter phœnicem & chimæram interesse dixerim: illos sequor, qui chimæram nihil esse volunt: apud alios namque Siciliæ mons est.

Ra. Quasi verò imitandus tibi proponatur phœnix, & non acies virorum: quæ, quò rarior, eò dignior, cui similis fieri velis: quisquis raros sequi negliget, rarus esse vir non poterit.

Do. Video: unum ex paucis fieri jubes, unus ex multis sum.

Ra. Propè nullum te maluerim, quàm ex multis unum: nescio enim an non esse, an stultum esse, sit melius. At qui plurimorum, idem & stultorum è numero sit oportet.

Do. Ego verò nil pejus esse, quàm nil esse, scio.

Ra. Nescis quid mali sit, esse aliquid, nec esse quod debeas.

Do. Ita hoc dicis, quasi, quod uni fortè accidit, debitum sit omnibus, idque ad omnes trahi velis.

Ra. Malè ais fortè: virtus enim non fortuita, sed deliberativa prorsus & electiva est: non casu equidem quærenda, sed studio. Neque ego, quod uni casus dedit, ad cunctos, sed quod virtus multis tribuit, ad unum traho, ad omnes tractura libentius, sed in uno etiam defatigor.

Do. At non omnia possumus omnes.

Ra. Non poëticum modò, sed pastorium est verbum. Scio: sed te posse aliquid quod non omnes possint, immo jam potes velle, cupio.

Do. Quid, heu miserum, inquietas: nonne satis igitur torquet dolor?

Ra. Quietem potius afferre, & hunc tibi terrorem auferre meditor: quod, nisi tu, qui potes, manum dederis, sola non possum.

Do. Papæ, quid hoc est; quod me posse ais: an possum dolorem non sentire; quem sentio, aut malum negare, quod pessimum experior?

Ra. Pri-

Ra. Primùm non requiro: obstat enim natura, alterum ne impetrem: non natura, non veritas, error solus obstiterit.

Do. Proh superi! quorsum hæc inania, quæ philosophica dicitis! scio planè dolorem non esse animi vitium, sed corporis. Scio dolorem aliud esse quàm perfidiam: dolere aliud, quàm furari: hæc me, ut nova ne doceas, satis magnum, etsi nil addideris, per se dolor, malum: cujus ego non noscendi consilio, sed ferendi, seu, quod malim, depellendi egeo: novi enim, nossémque utinam minus, quid est dolor.

Ra. Et ego dolorem rem acerbam scio, immitem, horridam, amaram, tristem, naturæ adversam, sensibus odiosam: sed quæ virtutis ope, non dico dulcescere, quod Epicurus dixit, secum ipse dissentiens, sed leniri, frangíque, fórsque etiam, si vera animum virtus amaverit, aut sentiri partius, aut quodammodò nec sentiri quidem possit.

Do. Armatus an inermis ego dolorem valde sentio, & malum grande profiteor.

Ra. Professionem aliam ex te optabam.

Do. Heu rursus ad speciosa retrahimur: delectant aures verba magnifica, sed vera animum. Quid si dolor enim corporis, animi patientia major sit?

Ra. Quid si nullæ corporis vel illecebræ, vel molestiæ, nulli angores, stantis atque obstantis animi viribus pares sunt? Quid si in omni luctamine, modò non volens terga dederit, sed toto nisu ac bonâ fide restiterit, semper animus superior fuit, semper abiit victor?

Do. Quid verò, si doloris intolerantiam morbi fœditas gravat, & fastidium, & pudor? Quid si lepra putre corpus ac miserum invasit, quid hic mihi sermo tuus iste contulerit?

Ra. Multum sanè, ni respuis, ostendet tibi te, qui cuncta respiciens, te non vides: jubebit meminisse

ter-

terreum & mortale corpusculum tibi esse, non aëreum, neque æternum: nec mirari quidem oportere, nec indignari, si putredo in terram suam, si in sedem fluxerit, esse hominis mentem, & suprema ejus, ni rebellent, ad felicitatem, perpetuitatémque dispositam; ejusdem partes infimas, & morti obnoxias, & omnis miseriæ capaces. Seu lepra igitur, seu epilepsia, seu quid his turpius aut tristius inciderit, cogitandum tibi acriter in miseriarum vasculum descendisse, quod suum erat, destinatúmque illi figulo ab æterno, contra quem lutea vasa ne murmurent, admonentur, quod illud in honorem, hoc in contumeliam, verum cuncta fragilia finxerit atque mortalia.

Do. Ergò ego, te consule, sine murmure & gemitu lepram feram?

Ra. Planè me consule atque authore, cui, si ostenderis murmur, aut gemitum utilem tibi levaménque aliquod mali esse, versis ultrò consiliis, utrumque permiserim, seu jusserim. Quòd si indignatio & querelæ nil aliud quàm accessio mali sunt, quid morbo corporis addere animi morbum juvat, téque miseriorem flendo facere, & illum tibi forsan infestiorem, qui labores hominum ex alto videt, patientiámque considerat, quam aut remedio compenset, aut præmio? An verò adversus omnes corporeas pestes, seu quoniam nominatim unam defles, parum solatii contra hanc ipsam est, nosse lepram superficiei vitium, vel coloris esse, non valetudinis aut integritatis sensuum atque membrorum? ut Augustino visum scimus, nec physici contradicunt. Sed ut cutem penetret, artúsque dilacerans, in præcordia ima descendat; quod fecisse legitur Plotino ingenti Platonico: in animam certè descendere, nisi ipsa consenserit, non potest, quâ incolumi, non pluris extrinsecus corporis sui habitus apud illam erit, quàm bene valentem apud hospitem,

hospi-

hospitii fortè paries extimus ventis ac imbribus scaber sit. Quid, quòd lepra possessorem suum vulgò eripit, consortióque hominum sæpè eorum, quos ut fugeres, recusandum nihil nulliusque non auxilium implorandum erat. Ut ad calculum res redeat, multis illa corpus tædiis implicans, multis animum explicuit.

Do. Heu quid credam, rerum pessima laudanti?

Ra. Rerum pessima, non corporis, sed animi vitia, morbique sunt: nec idcirco ego lepram, sed æquanimitatem & patientiam laudo, nec indignanter, nimiúmque flebiliter ferre suadeo, humanarum tuam propriam rerum sortem, cum summo tibi præsertim Imperatore, ac Philosopho, Constantino scilicet, ac Plotino, de quo modò diximus, communem. Postremò antè oculos habere cœli dominum, non lepram odisse, sed vitium: eúmque ipsum Angelorum judicem atque hominum, de quo scriptum est: Neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos: non tamen leprosos horruisse, seu fugisse, sed illorum domos adiisse, atque conviviis interfuisse.

Do. Tu me verbis superas, dolor rebus: ego autem non philosophorum nugis hâc in re, sed sensibus meis credo; illi mihi quid renuncient, scio.

Ra. Primum quidem propter Philosophorum aliquot, ut verè ais, nugas, quas nec excusare possum, nec negare, philosophiæ totius gravitas non perit, quæ in eo quod nunc agitur, ut in multis, laboranti animæ, una in terris tuta procul dubio arx est. Deinde nihil absurdius inter mihi amicos, quam sensuum fallaci judicio verum quæri: ingenio ac studio veritas est quærenda, non sensibus.

Do. Heu quid me crucias, & dolori meo addis tædium? proferas remedium: jam nunquam tu, nunquam philosophia tecum faciet, ut non sentiam, quod sentio.

Ra. Mos

Ra. Mos gerendus delicato ac fastidienti agro, permittendúmque aliquid interdum quod per se nocivum, sed utentis desiderio fit utile.. Itaque facilè patiar, ut si langor, si supplicium, si offensio, afflictióque corporis mala sunt, quæ incommoda Stoicis dici videntur honestiùs, ipse quoque dolor hinc oriens, dici, viderísque malum, & si ita vis, ingens possit, sed virtute superabile; utque jam litigio verbi cedam, amicus noster Cicero, nos reducet in gratiam: Non enim dolorem, inquit, dolorem esse nego. Cur enim fortitudo desideraretur? Sed eum opprimi dico patientiâ, si modò est aliquid patientia: si nihil est, quid exornamur philosophiâ, aut quid ejus nomine gloriosi sumus? Hæc Cicero. Multa tibi præterea divinè contra hoc, seu incommodum, seu malum, in Tusculano suo, scilicet secundâ luce disseruit; quinque dierum disputationes, pari librorum numero, complexus, quem signasse tibi locum volui: valet enim miris modis, ad id quo nunc eges, maximè patientiam, robúrque animi: quo enervato atque amisso falsæ vulgi subeunt sententiæ, & indigni viro gemitus erumpunt.

Do. Nunc langori meo propius adhibes manum, docens, ubi illa reperiam, quæ in statu hoc, Stoicorum opinionibus inhumanis ac saxeis potiora & mihi opportuniora confido: quamvis & confidendo diffidam: quia dum remedii avidus, sæpè locum illum repeto, ad tolerantiam doloris, nunquam mihi per me, nunquam vel Ciceronis ipsius, vel cujusquam ope, virium satis inveni.

Ra. Ego hanc diffidentiam non reprehendo, sed laudo: nemo sibi multum fidat, inque omni difficultate, non ab homine, sed à Deo speret auxilium: at non ita, ut armatos venturos sibi de cœlo Deos credat: malis forsan interdum, nunquam certè divinitas inertibus favit, ut subsidio dignus sis quod

in te

in te eſt, facito: excitandus, attollendus, & armandus eſt animus, contráque ſuos hoſtes in aciem educendus.

Do. Reliqua (niſi fallor) intelligo, unum quæro. Quænam ſunt hæc arma animi, quæ memoras?

Ra. Bene habet: jam concipio ſpem ſalutis tuæ. Inter aſperitates enim rerum, flere muliebre eſt: conſultare autem viri, obſtare, implorare conſilium atque auxilium, id virile eſt, & ad vincendum efficax. Arma quidem animi, & bellandi artes, pro diverſitate hoſtium, multæ & variæ ſunt. Nec ullum philoſophiæ munus utilius aut ſanctius, quàm de his agere, quæ (ut reor) aliquantò magis ad vos pertinent, quàm noſſe quid agant aſtra, quid natam Jupiter intuens, promittat: quid Saturno junctus Mars minetur, quos Mercurius interpres vagus à patre, fratréque mores capiat, quos ab obviis quibúſque: unde imber & æſtus: unde tremor terris: quâ vi maria alta tumeſcant: & non noſce, unde æſtus ac tumor, tremórque, ac debilitas animorum: quibuſve remediis temperetur æſtus, compeſcatur tumor & tremor, & debilitas roborentur ac firmentur: quo in ſtudio, etſi Socratem ludat Ariſtoteles, idem tamen, mutato fortaſſe animo, huic rei non mediocrem operam dedit: ſed hæc paſſim in philoſophorum voluminibus ſparſa ſunt, quæ ignaris ingerere operoſum nimis: neque compendii hujus eſt. Scienti verò ſupervacuum, cui non doceri expediat, ſed moneri.

Do. Scio ita eſſe, neque de omnibus quærebam, ſed hoc unum, quæ tu mihi contra hunc hoſtem, cui nunc congredior, dolorem, arma monſtrares.

Ra. Ad id tibi, nec meliùs poſſum, nec brevius reſpondere, quàm Cicero: quærit enim ut tu: Et quæ ſunt, inquit, iſta arma, reſpondétque illico: Contentio, confirmatio, ſermóque intimus.

Do. Ediſſere, oro, ſingula: legi quidem hoc ſæpe olim;

olim; tamen vereor, ne mihi accidat, quod multis solet, qui apud se legentes intelligere sibi omnia videntur, apud alios locuturi, tum demùm nihil intellexisse se, intelligunt. Dic, si libet, quænam ista contentio est?

Ra. Satis id quidem, si parum ultra progrediare, in ipsius Ciceronis verbis apparet. Sed ne quid me frustra poposceris, dicam idem aliter. Multa sunt animis, corporibúsque similia: & ut nullum tantum corporis robur: sic nullus animi tantus est vigor, qui non improviso & gravi fasce curvescat. Fac provideant, erigentur, ne utrumque sua moles opprimat, sed deprehendat intentum, sæpe ad subitum magni hostis occursum, vir fortissimus licet, expavit: da spacium colligendi sese, inque instans discrimen animum intendendi, venientem hostem securus excipiet: visis cæstibus, pugnaturi athletæ, brachia; viso onere subituri, illuc cervix intenditur, & illam pugnam firmius obeunt, & hoc pondus intenta fert levius, cui negligens ác remissa succumberet. Ad hunc igitur modum, insigni difficultate conspectâ, animus contra illam intendendus est; quod, si ad plenum fiat, terribilium omnium victor evadet. Alioqui (incredibile dictu est) lentus atque imparatus animus, parvis sæpè dejicitur. Hæc est illa animi Ciceroniana contentio, seu sic dici mavis, intentio: ad hoc enim duobus his vocabulis, sensus idem, & origo, quæ vides: apud illum in promiscuo usu sunt, déque unius verbi fonte descendunt.

Do. Video, téque libens audio: sed quid est confirmatio?

Ra. Dicam: est in ipsis quoque fortissimis animis, nescio quid admixtum diffidentiæ: & veris imbutos falsa circumsonat: tantúmque coïterrorū popularium ad arcem mentis expugnandā, ut judicium tenere difficile sit. Subit interdum torpor quidam, subit dubitatio, an vera sint quæ à doctissimis atque sanctis-

ſanctiſſimis viris, de virtute patientiæ, de honeſti ſpecie, de ſplendore gloriæ dici ſolent: an id verius quod ab aliis diſputatum, vulgus probat, vacuitatem, doloris optimam, peſſimum dolorem, voluptatem boni finem: & illæ quidem paucorum, hæ fermè omnium voces ſunt: quarum ſæpè tantus eſt ſonitus, ut paucæ illæ voces adhortantium audiri nequeant, & cuſtodes arcis exterriti, omiſsâ defenſione fugam cogitent; in hoc ſtatu dubium nutantémque præſidiis firmare animum oportet, ne de ſententiâ excidat: ut olim Dionyſius Heracleontes, qui cùm Zenonis præceptoris ſui de dolore ſententiam, dolore victus abjiceret, à Cleanthe condiſcipulo irrideri meruerit. Non, inquam, excidat, ſed reſiſtat, inque arrepto veſtigio ſedem figat, intelligens, quid in rebus verum, quid umbracile: neque larvas horreat, neque clamoribus moveatur; certus, dolorem nihil niſi ignaviam; virtute autem, & ignaviam, & dolorem, & mortem, & dura omnia vici poſſe. Inque hâc ſententiâ fixus & immobilis perſeveret: promptus pro virtute pati fortiter, quod multis cogitare terrebile eſt; quódque nunquam ab homine fieri poſſet, qui non ſuper auri ac gemmarum ſpeciem, ſuper muliebrem formam, & ſuper omne concupiſcibile, virtutis pulchritudinem adamaſſet. Hâc confirmatione animi, & falſæ opiniones, & vani metus infirmantur, & acies doloris obtunditur. Fitque, quod Cicero idem vult, ut, ſicut in prælio pavidus miles abjectiſque armis, viſo hoſte diffugiens, ſæpè ipſe ſibi periculum fecit; impavido periculum non fuiſſet; ſic ignavum animum, & ſenſibus obſequentem, ſola cogitatio doloris exanimat, qui virtute firmatus atque armatus incolumis, ac doloris victor, & propè nil moleſti ſentiens, evaſiſſet. Patientiâ enim non modò animi vim augeri, ſed aſperitatem ipſam doloris imminui, & pene ad nihilum redigi, atque hinc eſſe, ut acer-

rimo

rimo in dolore recti quidam & immoti, alii etiam læti sint: quod fieri non posset, nisi animus à sensu doloris aversus, ipsam de quâ loquimur, firmitatem atque constantiam induxisset.

Do. Intelligere videor, sed perge, quod est sermo intimus?

Ra. Et hoc dicam. Generosa mens æquè voluptatum, dolorúmque contemptrix, & utrisque pariter cedere nescia; ubi adesse periculum, séque circumventam hostibus suis videt, arma capit, obviámque progrediens, séque in prælium cohortans, multa secum, multa cum Deo suo loquitur, quamvis hoc ultimum Cicero vel nescivit, vel non ritè scivit, non defectu ingenii, sed gratiæ. Tali sanè colloquio, ad decoris observantiam, atque ad illa quæ diximus, ad incendendas vires, ad consumanda consilia nullum efficacius. Aliis tamen verbis contra voluptatum blanditias, atque aliis contra dolorum minas esse utendum, quibus, utrobique pronum est, advertere scienti, quænam vel hæ blanditiæ, vel hæ minæ, quamque impares sint virtuti. Sed quoniam horum de altero sermo erat, exemplo agam unico, sed insigni, quo in reliquis omnibus instructior fias. Quis est hic in dolore sermo intimus? Meministi, quibus verbis Lucanus Magnum Pompejum, inter carnificum gladios, usum facit: sed quia hoc, pro qualitate personæ à poëta fictum, & secundum verisimilitudinem, animo viri illius, in quo statu convenientibus verbis expressum est: Exemplum verum, recénsque alterum adjiciam. Hâc ipsâ ætate superant, qui viderunt adhuc multi, Samnitem illum imperterritum & invictum senem: qui, dum jussu illius, cujus nomen suppressisse silentio melius fuerit, curru per civitatem duceretur, nudus inter duos carnifices, candentibus forcipibus hinc illinc membra carpentes, populo ad tam miserum, tamque indignum spectaculum lachrymante

mante, ſiccis ipſe oculis gravi & conſtanti voce ſeſe alloquens dicebat: Quid facimus anime? noli,oro, ſuccumbere: nihil aut iraſcaris, aut metuas: gravia ſunt iſta, ſed brevia, & pro noſtrâ æternâ, ne dubites ſalute: graviúſque ſupplicium, hoc jubenti fuerit, quàm ferenti. Erige te anime, & depelle formidinem; ſpera in Deo, ſtatim erit finis. Quibus verbis, quantum ſibi conſolationis, certè pectoribus audientium incredibile dictu eſt, quanta cum miſericordiâ firmitatem, conſtantiam, ſecuritatem, patientiam infuderit: etſi arctiùs æſtimanti, non ille intimus, de quo agimus, ſed extimus ſermo eſſet; nempe qui (ut dixi) à multis exterius audiretur. Sed hæc, & his ſimilia, & ab aliis in ſilentio dici poſſunt, & ab hoc ipſo forſitan dicebantur. Viciſſim enim nunc tacebat, nunc in voces, quas diximus, erumpebat. Poteſt & aliter ille idem ſermo intimus videri, unde non quo prodeat, cogitanti. Et hujus quidem ſecum ac cum Deo loquentis, in doloribus, inque periculis, nullum clarius exemplum, quàm Job primi, Theodoſius ſecundi; ille manu Dei tactus atque ulceribus obſitus, quantâ Deum libertate, jurganti ſimilis compellet; ſéque ardenti & quærulâ devotione in Deum erigat. Hic cum paucis, innumerabili ac barbarico circumventus exercitu, quo fervore, quibúſve ſuſpiriis ceu præſentem Deum invocet, audiviſti.

Do. Audivi plane, & memini, & exemplis doceor, quid velis, gratiámque non mediocrem Ciceroni habeo, de cujus tribus exiguis granis tres ingentéſque ariſtas meſſui: ex quibus cultu adhibito, meſſis uberior naſci queat.

Ra. Ita ſe res habet, doctorum hominum verba prægnantia ſunt, plus continent ſenſuum, quam prætendunt: ut nihil aliud, me loquente, viſus es mihi dolorum & querelarum tantiſper oblitus: unde eliſis, vehementem quoque cogitationem rei cujuſ-

cujuspiam honestæ, atque in illam ac rebus aliis quibuscunque animi totius abstractionem multum & dolori, & molestiis omnibus posse remedium afferre.

Do. Potest esse, ut dicis, sed mihi nunc etiam multum deest ad salutem illam, quam intendis animi: magnóque sum in dubio an his omnibus leniatur, seu tollatur dolor, an verba sint, animos occupantia, auréſque mulcentia, ad dolorem nihil.

Ra. Verba corporibus non medentur (fateor) nisi forsitan incantationes & anilia carmina fidei aliquid merentur: at medentur morbis animorum, quorum profectò sanitas corporeum dolorem aut extingit, aut mitigat. Nunquam, si patientia nulla esset, tam multi de illâ viri doctissimi disseruissent. Nunquam tot hujusce rei argumenta animo, oculisque & auribus hæsissent, quot memoriâ imagines rerum tenes: quàm multa vidisti aut legisti, quot historias audisti, quibus non probatum tibi, sed demonstratum esse debeat, ita esse ut dico, etsi non doloris omnem sensum patientiâ eripi: quod ipsum tamen & fieri posse, & factum esse contendimus: at doloris certè victoriam, ferendíque viriliter vires dari. Quid verò te plus habuit C. Marius, vir litterarum inops, sed virtutum dives militarium: an non ipse carneus atque osseus fuit? Quid plus Mutius, Pompejúsque? Quid plus habuit Zeno? Quid Theodorus? Quidve Theodatus? Possidonius? Anaxagoras? innumerísque alii, quorum quidam servili conditione, sed animorum ingenuitate mirabili, omne supplicium pertulerunt, non modò fortiter, sed jucundè. Quid si ad vestros animum memoriámque reflexeris, invenies in hoc numero pueros etiam ac puellas, tulisse cum gaudio, quod vos viri sine fletu & quæstibus non ferretis. Sed jam de re (ut ajunt) omnium asperrimâ, plura quàm

quàm pro consuetudine, diximus; desinendum est: dolorem enim, si non lenit virtus, verba non lenient.

Do. Heu, hinc tu me urges? hinc dolor, & cui credam, nescio.

Ra. Crede nobiliori: in quod illud quoque plurimum adjuverit, meminisse summum illud, & eximium mundi decus, cùm scilicet, qui divinam atque humanam in se uniit naturam, tot tantósque pro te passum cruciatus, ut quæ pateris, illorum collatione facilia, immo verò dulcia, longéque suavia judicari possint. Validissimum hoc remedii genus, scrutantes cuncta philosophi nesciverunt.

De Furore.

Dial. CXVI.

Stulta piis animis insania nulla nocebit,
Et peccare minus mentis inops poterit.

Do. Nimius dolor, ne furorem pariat, metuo.

Ra. Obsta illi, cogitationibus bonis & placidis. Quidam furori viam passionibus faciunt: ex multis affectibus non sanis vera tandem prodit insania: sicut ex contrariis vera virtus, frequentatis actibus quæri habitum, philosophicum dogma est.

Do. Furere metuo.

Ra. Si animi vitio, ille tibi armandus: armatura animi, virtus est: at si corporis, consulendum succurrendumque illi est: si qua rei hujus ars est ipsos apud corporum magistros, qui physici nuncupantur, quæ, si in hoc, ut in multis aliis, aut nulla est aut professoribus suis incognita: ego artem hanc unam tibi præscripserim, abstinentiam, & omnis excessus fugam. Notum illud atque antiquum: Viri sancti virtutibus corpus ædificant: multum conferunt

ferunt animo simul, & corpori, fræna libidinum, ac gulæ. Multos stravit luxuria, multos oppressit crapula, multos somnus, multos ebrietas scpelivit: multorum vitæ fervor, atque impetus, & furibunda licentia verum abiit in furorem.

Do. Timeo naturaliter in furorem agi.

Ra. Quod natura infert, durum potest esse, non miserum: culpa enim caret quæ miseriæ est radix. Quando autem providendi obtigit facultas, unum facito, ut te furor, si vitari nequit, in securo saltem statu animæ reperiat. Innocens si furere cœperis, aut innocens resipisces, aut innocens morieris. Nulla ætas, nulla sanctitas, nulla custodia, sic innocentiam conservat, ut furor: qualem invenit, talem reddidit.

Do. Furere metuo.

Ra. Heroas comites ac reginas metuis. An fastidis Herculem, & Ajacem, Hecubam, & Cassandram? An ex alio genere, Lucretiam spernis, & Empedoclem?

Do. Furere pertimesco.

Ra. Multa vaticinari solitos furentes, accepimus: sic, quo nullum acumen sani capitis pervenisset, vagus & rapidus furor venit: atque hinc Graji, quam vos divinationem dicitis, à furore Manticen dici volunt.

Do. Horreo vim furoris.

Ra. Et sanos mœstos, & furentes lætos vidimus, falsâ quamvis opinione. Habet & error voluptatem suam.

Do. Furendi pavor animum exagitat.

Ra. Laborum ferias quidam simulato furore quæsiere. Verus furor, ferias veras dabit.

De Veneno.

DIAL. CXVI.

Poecula divitibus sunt sæva timenda veneni,
Paupertas sola hâc suspicione caret.

Do. VEnenum timeo.

Ra. Potu abstine cibóque promiscuo, expertorum fides amicorum excubet, suspectos limen arceat, vina turbida, fusca exulent, pulmenta, dapúmque permixtio, cautio adsit, & sobrietas, & tarditas. Præcipitatio autem absit, quæ & aliis, & præsertim genere hoc mortis, multos perdidit. Si ad mensam lenta manus, oculus celer, animus vigil, memórque discriminis: nec tuis tantùm, sed tuorum oculis atque animis obnixus invigila. Magnis periculis magna obstat intentio: nihil non turbat incautum.

Do. Venenari metuo.

Ra. Operosum remedium audisti. Vis audire facillimum. Pauper esto; veneni metum periculùmque discusseris. Hoc siquidem mali genus humilior fortuna non recipit, una securitatis parens, & terrorum omnium extirpatrix, medicina illa quidem optima atque promptissima, nullique hominum negata, multis etiam ingesta nolentibus: neque verò efficax minus, quam parabilis; tuta hercle, quamvis amariuscula atque horridula. Comprimit animi tumores, livores diluit, bilem purgat, curat hydropisim: vestræ opes plenæ insidiarum, plenæque formidinum, non minus cyathos metuunt, quam gladios; nec minus paropsides, quàm sagittas: non mensa, non domus, non cubiculum periculis suis vacat. Dubia quælibet atque suspecta.

Præsentémque viris intentant omnia mortem:

quod in tempestate ait Maro, in tranquillo vobis acci-

accidit: & hoc vestræ illæ tam dilectæ vobis afferunt divitiæ, Paupertas verò, præter immerito, apud vulgus, infamati nominis notam, tuta habet omnia: & si quando turbæ insciæ pulvis ac strepitu conquiescat; optabilia ac suavia penitus & tranquilla. Tandem ergò fictilibus & vitreis vasculis terreni homines bibite, atque edite, si securi bibere vultis atque edere: aureis vasis ac gemmatis venena miscentur. Quorsum pergis avaritia? Ipsum quoque jam venenum gemmas amat atque aurum. Contra hanc pestem, neque Pontici Regis, neque alterius efficacius Antidotum, quàm paupertas.

Do. Venenum hausi, non præcordiis innatat.

Ra. Ubi semel moriendum esse decreveris, quod decretum esse debet omnibus, qui se meminerint mortales, quid refert, an id silentio facias, an bibendo, an tuo sanguine madidus, an vino. Magnos compotores, factique hujus habes comites Alexandrum, Hannibalem, Philippomenem, Mithridatem, ipsum Claudium, Theramenem, Socratem.

De metu mortis.

DIAL. CXVII.

Cur mortem metuis, finis quæ sola laborum est;
Omnibus est tandem lex data certa mori.

Me. MOri timeo.

Ra. Hic non timor, sed cogitatus esse debet: qui, si novus incipit, nec à primâ ætate tecum crevit: si per intervalla rediens, non assiduus fuit, improvidè vixisti. Inhæsisse medullitùs utilissimum illud Flacci carmen debuit,

Inter spem curámque, timores inter, & iras,
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:

 ut is

ut is esses de quo idem alibi:

Ille potens sui
Latúsque deget, cui licet indies
Dixisse vixi, Cras vel atra,
Nube polum pater occupato
Vel Sole puro:

hoc est, nempe illud à Philosophis laudatum, sed perpaucis datum, vivere vitâ peractâ.

Me. Mori timeo.

Ra. Nasci timuisses, & vivere. Vitæ limen initium mortis est; vita ipsa cursus ad mortem, seu veriùs, mors quædam: vivendo ad moriendum ibas, vel (quod sapientibus visum est) in horas certè moriebaris. Quid nunc igitur times, si mors vitam vel comitabatur assiduè, vel necessariò sequebatur? Illud quidem docti tantùm; hoc etiam vulgus intelligit? Quicquid natum, moritur: quicquid moritur, natum erat.

Me. Timeo mori.

Ra. Mori times animal rationale, mortale. Atqui si primum, verè esses: secundum, ut arbitror, non timeres: humanam quippe naturam duo hæc in unum juncta perficiunt: Ratio scilicet & mors. Illa animum concernit, hæc corpus: sed inopia rationis metum mortis induxit.

Me. Mortem metuo.

Ra. Nihil est metuendum, quod affert necessitas naturæ. Qui naturalia enim odit aut metuit, naturam ipsam oderit oportet, aut metuat: nisi fortè partem ejus alteram amplecti licitum, & laudare, respuere alteram ac damnare: quo nihil est insolentius, non solùm homini cum Deo, sed hominibus inter se. Itaque vel totum recipis, vel totum rejicis amicum: ne, si tantum grata decerpseris, non æquus amicitiæ cultor, atque arbiter videare.

Me. Mortem horreo.

Ra. Si quid in morte mali est, id ipsum metus mortis

mortis exasperat. At si nihil, magnum ipse metus, malum est. Stultitia est malum suum vel augere, vel facere.

Me. Nomen ipsum mortis exhorreo.

Ra. Nomen mortis infame, mortalium fecit infirmitas. Si quid animi virium inesset, nihilo plus terroris esset in morte, quàm in cæteris, quæ per naturam fiunt. Quid enim magis mori timeas, quàm nasci, adolescere, senescere, esurire, sitire, vigilare, consopiri? quod ultimum planè simillimum morti est. Atque ideò somnum, alii consanguineum, alii verò mortis imaginem dixere. Néve, seu poëticus lepos æstimetur, seu philosophicum acumen, ipsa Veritas amici mortem, somnum dixit: & semel facere metuis, quo quotidie delectaris? Inconstantiam quidem hanc docti mirantur, atque arguunt.

Me. Tria hæc apud philosophos, ac vulgata sunt, delectántque, dum resonant, interpone silentium, timor redit.

Ra. Imo equidem manet, nam si abiisset, non rediret, & est, non inficior, vulgi præcordiis timor mortis innatus. Sed eruditum virum vulgaria sapere, deforme est, quem deceat, ut modò dicebam, non turbæ vestigia, sed paucorum sequi. Nam quod de philosophis dicis, miror quid ita, cùm à nautis navigandi, vel ab agricolis serendi, à ducibus bellandi consilium capiatis, vivendi consilia à philosophis sumpta, contemnitis, & pro corporis curâ, medicos evocatis, pro curâ animi philosophos non aditis, qui, si philosophi veri sunt, utique & animorum medici & artifices sunt vivendi. Nam si falsi & solo philosophiæ nomine tumidi, non modò non consulendi, sed vitandi sunt, quibus nihil est importunius, nihil insulsius, quorum abundantior est, quàm vellem, ætas hæc, cùm egentissima sit virorum. Et quoniam à præsentibus præter meras

 nugas,

nugas, nihil est quod speres, si ad priscos reditum, inventúmque aliquid apud illos fuerit, quod ægritudinem tuam levet, noli spernere & dicere quod indocti dicunt, à philosophis ista sumis. Respondebo enim tibi cum Cicerone: Metuebam ne à lenonibus diceres. Et re verâ, ubi nam piscari, venarique, nisi ubi pisces feræque habitant, in aquis atque nemoribus? ubi fodi aurum? ubi gemmas legi, nisi ubi hoc nascitur? Illæ scatent in terræ venis marísque littoribus: unde nisi à mercatoribus merces? unde statuas & tabulas pictas, nisi à statuariis atque pictoribus? Unde demum philosophica, nisi à philosophis peti jubes? quæ etsi apud illos pro thesauris abdita atque ab illis inventa sint, eadem tamen ab aliis in apertum erui, & vel acervatiùs, vel clariùs atque expressiùs, vel breviùs, postremò, vel aliter dici possunt audiendi similia omnibus spem datura, successum paucis, ea est vis ordonis ac juncturæ: quod in poëticis elegantissimus Flaccus docet; & sæpè aliter atque aliter, & aliquando potentiùs affectura animos, tanta est gratia, vel notissima renarrantis; tanta vetustis novitas, tanta lux fulgidis, tantus formosis decor additur: quod non hic ideò dixerim, quin alibi non possem, sed quia tu hic materiam obtulisti. Nolo enim (quia ignaræ superbiæ mos est) semel audita, nec fortè intellecta, dum repetuntur, quasi trita & vulgata fastidias.

Me. Acquiesco; rectè quidem in his monitis te versatum video, etsi ab incepto procul, adhuc enim mortem nihilominus horreo.

Ra. Sunt quædam nomine & opinione hominum majora, quàm re: multa horrori eminus fuerant, quæ vicina sunt risui: temerè creditur inexpertis. Nemo ex his mortis infamatoribus comperti aliquid loqui potest. Nihil ipse expertus, nihil ab experto didicit. Mortuum quemvis interroga silebit, cui jam

rei

rei veritas nota est: garrient quibus incognita & vanis auguriis astruent, quod ignorant: hinc apertissima, hinc occulissima rerum mors: arcanum & conjecturale negotium suspicionibus agitur: in dubio, bonis opinionibus inhærendum, tenendúmque potiùs quod jucundum faciat, quàm quod mœstum animum.

Me. Animus mortem timet.

Ra. Si sibi supervacuus timor, immortalis est enim ipse: si corporis sui hostis curam gerere pietas indebita. Sin dissolvi metuit, nimis carcerem & compedes suas amat stultus amor.

Me. Timore mortis exagitor.

Ra. Stulti omnes mori metuunt, neque id miror, quibus felicitas omnis in corpore est, quod extingui morte, non est dubium. Jure igitur boni sui finem pavidi cogitant, mœsti vident. Natura enim hominis hæc est, ut felix esse nolle nequeat, virum doctum, cui non alia corporis quàm vilis mancipii cura est, cui in cultu animi omne studium semper fuit, omnis amor; omne desiderium, omnis spes, mortem corporis non aliter quam digressum matutinum è nocturno quodam inamœno & incommodo prorsus hospitio spectare decet.

Me. Mortem non timere non possum.

Ra. Posses vitæ hujus exitum non timere, si alterius ingressum sperare posses aut optare: tuus hic timor inde oritur. Quamvis enim formidati vulgò exitus multæ tradantur causæ: omnes tamen vitæ illius spe proposita evanescunt.

Me. Mortem metuo.

Ra. Metum hunc parit impræmeditatio maximè, & inopina necessitas moriendi. In viro docto ac sapiente turpissimum, & præsertim sene; cujus, si ritè doctus, veréque est sapiens, vita omnis meditatio mortis est: quod si philosophiæ visum fuit antiquæ, quid nunc novæ pietati, quæ summa phi-

losophia, & vera est sapientia, videatur? Aspice, ut qui alieno imperio parent, subito longum iter jussi agere, solliciti & tristes, raptim complicandis sarcinulis inhiant ut queruli, quod prædictum eis antè non fuerit, indignantésque abeunt, ut sæpe in tergum versi, & nunc quoque hoc, nunc illud obliti, murmurant. Atqui nulla via est longior, quam mori; nulla durior, ut perhibent infestiórque latrunculis: nulla denique obscurior suspectiórque, & incertior, quæ ut cuncta cessarent, certè irremeabilis via est, quo attentiùs providendum, ne quid obliviscamini, quoniam hinc digressis, non licebit, quod viantibus cæteris, atque aliud quodcunque iter agentibus; literis scilicet aut amicis, oblita committere, quæ ad suos perferant; nec remandare aliquid, nec subsistere quidem, nec divertere licitum, nec reverti; iter necessarium, impossibilis reditus: ire illò necesse est milites, unde redire non est necesse. Hoc militibus suis dux Romanus apud Senecam: hoc dux vobis vester edicit. Itaque cùm oporteat ire, nec liceat redire, cúmque itineris sit certa necessitas, hora autem mortis incerta, unum est remedium, ut parati animo sitis semper, & vocati respondere, & jussi obtemperare, compositisque omnibus, ad primum ducis Imperium, iter illud alacriter agere, quod utique vobis aut lætis aut tristibus peragendum est. Ea res maximè & metum mortis imminuet, & dolorem; nec securos modò, sed cupidos hinc abire vos faciet. Alioqui improvisis & incautis eveniet, quod Bruto suo, in epistolis, verè olim vaticinatus est Cicero: Opprimemini mihi crede, Brute, inquit, nisi provideritis: sic est, inquam, sic illi accidit: sic omnibus qui ventura non provident. Sed, cùm cunctis in rebus, providentia necessaria sit, tum in his maximè, quæ amplius quàm semel fieri nequeunt: in quibus error unus sufficit, ubicunque pes lapsus fuerit, actum est.

Me. Val-

Me. Valde nunc etiam mortem horreo.

Ra. Altè radicata non facilè divelluntur. Scio, ut dixi, metum mortis sensibus insitum, præcipuéque vulgarium: Philosophi vero mortem, neque malum, neque bonum, eóque per se ipsam nec timendam diffiniunt, nec optandam, inter indifferentia numerantes: quæ, pro qualitate fruentium, nunc mala, nunc bona fieri volunt. Quod illi etiam ex vestris video probari, qui peccatorum pessimam, pretiosam verò sanctorum mortem ait.

Me. Mortem metuo, mortem odi.

Ra. Equidem, unde hic mortalibus metus mortis, unde hoc odium, miror: nisi mollicies animorum nóta sit, qua hunc scilicet, aliósque degeneres augetis, atque alitis pavores: an non vides, ut magna pars mortalium ipsum nomen mortis exhorreat? Quod, quid est aliud, quam naturam propriam horrere, atque id odisse, quod natus sis? eò nihil inter homines stultius, nihil ingratius in Deum. Quàm multi autem nomen illud ægrè audiunt, quod semper internam aurem pulsare debuerat. Nempe sine quo non est, qui se ipsum cogitare possit: quid namque se cogitet, nisi quod est animal mortale? Quoties in se quisque reflectitur, nonne sibi illico nomen mortis occurrit. Sed refugitis, quasi per aurem mors irrumpat: & avertitis animum, atque id cogitis oblivisci, quod mox sui memoriam vel invitis ingeret. Recusatis ecce mortem cogitare, quam confestim & cogitare oportebit, & pati, cujus passio facilius sequeretur, si cogitatio præcessisset. Nunc simul in angustiis altera alteram exasperat. Omne enim inopinum ac subitum animam quati. Æquè stultum est, vel appetere aliquid frustra, vel vitare velle, quod nequeas: eóque stultiùs utrumque, quò damnosius futurum implesse, quod cupias: atque nil damnosius in humanis malis, quàm Dei, suique ipsius, & mortis obli-

oblivio: quæ tria numero sic connexa sunt, ut vix valeant dissolvi. At vos vestri memores videri vultis, & principii & finis immemores. Observasti hos, qui domui suæ disponunt, vix est qui dicere audeat, cùm moriar, sed, si moriar: quasi in dubio ponitur, quò nihil est certius. Neque id ipsum, si moriar, clarè sonat, sed, si quid de me esset aliud: quidnam est hoc aliud, quæso, & non potius idem, ipsum quod de omnibus fuit, eritve, vel qui nati, vel qui nascituri sunt? quibus ut vitæ, sic & mortis multa sunt genera, necessitas una moriendi. Hanc tu cupis excutere, quam nec patres tui, nec ulli unquam reges gentium excussere, nec excutient quidem. Tergiversamini, ut libet, ita vobis eveniet, ut his, qui contra hostilis ferri aciem oculos claudunt, quasi periculum quod non vident, nec sensuri sint. Feriemini, Moriemini, Sentietis: an cœci autem, an videntes, id in vestrâ manu est. Optate igitur bene mori, quod ipsum nisi bene vixeritis, frustra est; optate, inquam, & enitimini, & quod in vobis est, facite: reliquum illi committite, qui vos in hanc vitam ultrò, non vocatus intulit: egressuris, non nisi vocatus & rogatus manum dabit. Non mori autem nolite optare. Non modò enim non impudens, arrogánsque, sed inefficax etiam & inane votum est. Assuescite, ô mortales, naturæ legibus & ineluctabili jugo colla submittite. Et si vos ipsos amatis, quòd nati estis, amate, non quòd nati non esse velletis. Neque enim naturam vobis, sed vos illi obsequi par est.

Me. Pavorem mortis abjicere diu quidem frustra nitor.

Ra. Miror quid tam diu frustra niteris, quò te debuit cogitatio prona perducere. Turpis est enim tam brevis periculi (si periculum non natura & periculorum finis, est mori) turpis est, inquam, viro, tam momentanei discriminis, tam longævus pavor,

& tot

& tot anni anxii atque suspensi, ad horæ seu suspirii unius eventum. Visne autem mali hujus ultimum remedium, vis mortis metu perpetuò liber esse? Bene vive, vita laudabilis mortem spernit, sæpè etiam cupit: denique hæc terribilium omnium summa est, siquidem labor, dolor, adversitas, infamia, carcer, exilium, damnum, bellum, servitus, orbitas, paupertas, senium, ægritudo, & mors: fortibus viris nil sunt aliud, nisi experientiæ schola, campus patientiæ, gloriæ palæstra.

De voluntariâ in seipsum manuum injectione.

DIAL. CXVIII.

Quid tibi præscriptam properas abrumpere vitam?
Quæ tamen ipsa brevi sponte suâ fugiet.

Do. MOrtem mihi consciscere propositum est.

Ra. Rem unam nunc metuere, nunc optare, hæc tota constantia vestra est. Nunc tu mortem muliebriter formidabas, nunc eandē inhumanè appetis: rogo, quænā subita mutandi animi causa est?

Do. Cogor ipse mihi manus injicere.

Ra. Si cogeris, jam non voluntaria manuum injectio est, quamvis dicatur, quòd coacta voluntas voluntas est, sed profectò non libera, nec voluntas propriè, quæ nolendo fit. A quo autem cogeris, nosse velim. Injici autem manus, vel invito possunt, tu tibi illas injicere, nisi volens, nequis.

Do. Magnæ sunt causæ, quæ me mōri velle cogunt.

Ra. Magnæ fateor, si cogunt: sed non cogerent, si vir esses: nunc in vestram animi molliciem nihil est invalidum. Vide autem, an quæ sint hæ causæ, ritè præsagiam: ira, indignatio, impatientia, furor quidam in se versus, oblivio denique tui ipsius. Nam si te hominem meminisses, humana omnia æquo

animo toleranda cognoſceres: neque parvi mali, immo ne mali quidem odio, maximum in malum velles incidere.

Do. Injicere mihi manum cogor extremis malis.

Ra. Non ſunt extrema, quæ te premunt mala. Summum illud & extremum malum, quod te urget, deſperatio: cæteris enim malis aliquid, huic uni, nihil poteſt eſſe remedii. Quæ ſunt autem hæc extrema, quæ dicis, mala? niſi labor forſitan, & paupertas: hæc ſunt enim, quæ poëta commemorat, de his agens:

Qui ſibi lethum
Inſontes peperere manu, lucémque peroſi
Projecere animas:

de quorum ſerâ pœnitentiâ, mox adjecit;

Quàm vellent æthere in alto,
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores?

Súntne autem tam gravia mala hæc, quorum primum boni omnes, forti atque æquo animo tulere, de quo ſuo loco diximus: quidam ſponte inſuper elegerunt, átque hinc glorioſi ac in æternum divites facti ſunt. Sæculum viris convenire apud Criſpum; atque ad id naſci hominem, apud ſanctum illum & afflictum ſenem legimus. At vos inquietiſſima animalia, quicquid non ad nutum avaritiæ veſtræ fluit, veſtræque libidinis; juſtam voluntariæ cauſam mortis opinamini. Tam delicata, tam præceps luxuria veſtra eſt, ut levibus ex cauſis, non fortunæ tantùm, ſed vobis ipſis iraſcamini: inque ipſum Deum calcitrantes, impia ora laxetis; quaſi quicquid id eſt, in quo non vobis dominus videtur obſequi, injuria gravis ſit.

Do. Magnis malis victus, mori eligo.

Ra. Tædio vitæ, credo, familiari vitio ſtultorum omnium. Sapientibus enim omnis vita jucunda eſt: lætam libenter, triſtem ferunt patienter; & ſi in

rebus ipsis nequeunt, patientiâ delectantur. Nil in rebus lætius, nil dulcius est virtute. Illa est, quæ molesta lenit, obliqua dirigit, dura mollit ac mitigat: ardua atque aspera quæque complanat: cessant querimoniæ, cessant præcipitia. Et ad summam, sapientis vita nil serenius, neque tranquillius: hi autem animorum fletus atque angores, hæ nubes ac procellæ, quæ in scopulos fragilem vitæ cimbam trahunt, è solâ stultitiâ oriuntur.

Do. Morbi impatientiâ, mori eligo.

Ra. Stultè eligis, ac superbè: sine dominum de corpore tuo, quod ipse fecit, suo arbitrio statuere. An quid tibi tuo in ædificio vis licere, in quo non ligna, non lapides tu fecisti; in quo denique præter structuram, nihil est tuum, id in suo licitum domino omnium non vis: qui non in illo tantùm carnem, & ossa, & sanguinem, & spiritum; sed cœlum, & terras, & maria, & omnia quæ in eis sunt, creavit ex nihilo: nec dicas apud temetipsum, corpus meum gravi dolore angitur: nec tu dominium, sed usum corporis accepisti, breve ad tempus. An tuæ luteæ te dominum domus credis? Inquilinus es. Qui fecit omnia, is est omnium Dominus.

Do. Dolore cogor, ut mori velim.

Ra. Fortassis ad experientiam dolor datur: qui, si molestus est, esse poterit utilis: si intolerabilis, longus certè non erit. Expecta Domini revocantis edictum. Cúmque vocatus fueris, responde, & non prius. Fixa est dies tua, quam nec anticipare fas est, nec differre possibile: præoccupaverunt tamen hanc multi, & dum parvam fugiunt, brevémque molestiam, in æternas se, atque irremeabiles demerserunt: habuitque hæc opinio magnos authores, Annæum Senecam in primis, qui ad eam tam constanter, & tam sæpè revolvitur, ut mihi quidem veriùs videatur, ne non propria sua sit: mirarique cogat interdum, unde tam tristis sen-

tentia

tentia tanti viri pectus invaserit. Utque alia sileam, quæ prosequi longum est, quadam ad Lucilium epistola: Si inutile, inquit, ministeriis est corpus, quid ni oporteat educere animam laborantem? Dehinc paucis interjectis: Prosiliam, inquit, ex ædificio putrido ac ruenti. Male ais, ô Seneca: & multa benedicta, uno polluis male dicto. Non migrandum nempe, sed expectandum est. Sine ædificium tuum ruat, ut, antequam fugias, opprimaris.

Do. Non possum pati quæ imminent, mori malo.

Ra. Ab hoste forsitan inferendam mortem: quæ si fortiter lata sit, turpis esse non potest: cùm hæc voluntaria non possit esse non turpis, quia contra domini superioris imperium est, contra quod nihil bene fieri potest.

Do. Mori malim; quàm quæ instantia sunt, videre.

Ra. Non est viri non posse erectis oculis utramque fortunæ faciem spectare: muliebre est trepidos oculos avertere. Quid est autem quod te turbat usque adeò, ut solius opem mortis implores? Tua ne forsitan, an tuorum, an patriæ laborantis adversitas? Lenta illa duo quidem: nihil enim potest fortuna, cui non possit virtus obstare. Tertium hoc pium, sed pietate languidâ & inerti. Siquidem patriæ servitus, & tyranni facies, morte potius repellanda, quàm declinanda sunt. Idem enim viri opus, hoc fœminæ. Quâ tamen in re Catonis mortem miris laudibus Seneca idem effert suâ illâ peculiari opinione, de quâ diximus. Non sic Cicero; excusasse contentus, laudibus abstinet. Ait enim Catoni incredibili gravitate naturæ, perpetuâque constantiâ, moriendum potius quàm tyranni vultum aspiciendum fuisse; quem tamen Brutus aspexit, & illius potius morte tollendum, quàm suâ morte fugiendum censuit; quod quàm bene, seu

quàm

quàm male fecerit, non laboro: fecit tamen. Cicero autem, dum Catonem excusat, suæ illius sententiæ melioris obliviscitur, quam ante annos plurimos, libró sexto Reipub. posuerat. Ea verò est hujusmodi: Dum P. Africanum minorem in cœlo, cum patre atque avo colloqui somniantem, & auditâ immortalitate animæ, ac felicitate vitæ alterius, moriendi avidum induxisset; patrem mox inutile desiderium castigantem fecit, his verbis: Non est ita, inquit ille, nisi enim cùm Deus is, cujus hoc templum est omne quod conspicis, istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non potest: homines enim sunt, hâc lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, qui terra dicitur: quare & tibi Publi, inquit, & piis omnibus retinendus est animus in custodiâ corporis, nec injussu ejus, à quo ille vobis est datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus assignatum à Deo diffugisse videamini. An non satis Ciceroniana hæc excusatum arguunt Catonem? Et planè, si ab imperatore terreno, ad custodiam loci cujuspiam deputatus, non auderes injussus te removere, ferrétque ille hoc graviter, si contrarium fecisses: quid cœlestis putas Imperator, cui tantò plus obedientiæ debetur, quantò major Deus est homine. Fuit nuper priscæ virtutis Stephanus Columnensis, non hâc solùm, sed omni ætate vir clarissimus futurus: hic ab ingenti illo suo hoste, cui potentiâ impar erat obsessus, turrim ubi plurimum periculi videbatur, uni suorum conservandam, certus de illius fide, commiserat: quæ, dum cuniculis suffossa latentibus tremeret, ac ruinam minaretur, fugientibus sociis, atque hortantibus, ut saluti suæ descendendo consuleret, cùm jam nihil utilis mora esset, sibi verò periculosa etiam & funesta: Non descendam, inquit, nisi ille me revocet, à quo hic positus fui. Id dum Stephano nunciatum esset, & ipse illi metuens,

atque

atque illum revocaturus, accurreret: turris fundamentis fatiſcentibus, magno corruit fragore. Sic fidelis cuſtos oppreſſus eſt, quem vix erutum ruinis, dominus ſuus mœſtus ac lachrymans ſepelivit. Eúmque, dum vixit, & piè deſideravit, & fidem ejus ſæpè meritis laudibus, in familiari colloquio proſequutus eſt. Quid his verbis velim, vides. Talis enim tibi commiſſi corporis cuſtos eſſe debes Deo, qualis hic, creditæ ſibi turris, domino ſuo fuit. Fuiſſe tamen nihilominus, non me latet, mortem Catonis, illa ætate, laudatam à multis, ac opinione hominum glorioſam. Notúmque eſt illud Julii Cæſaris, qui dum victor Uticam properaret, ubi ille ſe peremerat; auditâ ejus morte, Cato meæ gloriæ, inquit, invidit: & ego ſuæ invideo. Præclarum aliquid haud dubiè videbatur, cui vir maximus, & glorioſiſſimus invideret.

Do. Quid igitur obſtat mihi, aut quid prohibet Sapientis viri mortem, invidioſam ſummo hominum, & excuſatam Sapientibus, ac laudatam ſequi, vitæque difficultates innumeras, auxilio ſpontaneæ mortis evadere? Mori volo.

Ra. Vide ne te inanis ſpes rerum fallat. Sunt nempe alii, quàm pares eloquio, nihil ad rem, at certè ſententia potiores, qui Catonis hanc mortem, neque laudent, neque excuſent, ſed graviſſimè reprehendant. In quibus Auguſtinus, ſcrutator veritatis acerrimus, non hanc fuiſſe illi arceſſendæ mortis cauſam diſputat, ne ſub Cæſaris Imperio veniret, cum filio ſuo, cùm ipſe author fuerit ad Cæſarem confugiendi, déque illius clementia ſperandi omnia, nec fefellit: quod ſi turpe crediſſet, cur non filium ſecum, vel veneno, vel ferro, vel morte quâlibet, ab ejuſmodi turpitudine liberaſſet? cùm Manlius Torquatus ſit laudatus, quòd filium ipſe ſuum, qui contra patris imperium pugnaſſet ac viciſſet, occiderat. Neque enim turpius dici poteſt,

pro-

procacis hostis esse victorem, quàm superbo parere victori. Quid ergò? Cæsarem dignum judicavit, qui filio vitam daret, atqui sibi vel indignum censuit, vel invidit. Et ad summam, mortis illius solam causam fuisse deprehendit invidiam, quod nec Cæsar ipse dissimulavit, ut modò diximus. Aliud enim timere quid poterat? aut quid principem non tulisset, à quo pridem consule curiâ ejectus fuerat, & conjectus in carcerem: & qui se tanta, támque præsenti injuriâ, non occidit, quo inani metu, quâve falsâ opinione superbiæ aut crudelitatis occideret. Quid tam horrificum vultus Cæsaris habuit, ut esset morte etiam fugiendus, viri omnium, non tyrannorum modò, sed principum clementissimi atque mitissimi, etsi potentiorem nullum, multos certè ferociores, suâ ille viderat ætate; imò verò nullum viderat mitiorem. Jure igitur alter quidam scriptor egregius, & fide clarus, & eloquio: Mihi, inquit, Cato videtur causam quæsisse moriendi, non tam, ut Cæsarem fugeret, quàm ut Stoicorum decretis optemperaret, quos sectabatur, suúmque nomen grandi aliquo facinore clarificaret. Cui quid mali potuerit accidere, si viveret, non invenio. Cujus enim Cæsar, ut erat clemens, nihil aliud efficere volebat, etiam in ipso belli civilis ardore, quàm ut bene mereri de Republicâ videretur, duobus optimis civibus Cicerone ac Catone servatis. En tibi alia præter invidiam, causa moriendi, vanitas stulta, utraque nec Catone digna, neque illa prorsus anticipandæ mortis sufficiens causa est.

Do. Mori malim, quàm sic vivere.

Ra. Quid scis, an hæc tibi tam tristis vita, multis optabilis, multis invidiosa sit? Sed impatientia res cunctas exasperat.

Do. Mori opto.

Ra. Ut timidis metum mortis, sic desperatis vitæ odium extorquere difficile est: vitam tamen æquanimi-

nimiter perferendam, mortem fortiter exspectandam: hæc nostri remedii summa sit.

De Morte.

Dial. CXIX.

Debita naturæ solvis, lætare triumpho,
Corporeo tandem carcere liber abis.

Do. Morior.

Ra. Ad extrema perventum est. Jam nec mortem metues, nec optabis: de quibus duobus, totidem me proximis tractatibus fatigasti, jam præterea nec dolebis, nec corporis animique defectibus subjacebis, nec rerum tædiis aut morbis, aut senio, aut hominum dolis, aut fortunæ varietate lassabere; quæ si mala sunt, mali finis utique bonus est. Tu paulò antè de his omnibus querebaris, nunc eorundem de fine conquereris: vide ne sis iniquus, unam rem qui simul doleas esse, & finiri.

Do. Morior.

Ra. Iter patrum, immo omnium: latum, tritúmque iter gradieris. Solusne tibi nescio quid aliud demum maluisses? Perge autem, non est aberrandi metus tot sunt viæ duces, comitésque.

Do. Heu morior.

Ra. Si quis est, quem flentem mori deceat, ridere dedecuit viventem, cùm instare sempérque supra verticem videret, unde mox flendum sciret. Risum illum haud dubiè fletus hic non longo sejunctus spacio sequebatur.

Do. Morior.

Ra. Non est ferendus, qui sui generis sortem luget; non morereris utique ni mortalis esses. Sin id defles, quòd mortalis sis, non est flendi locus, ubi esse desinis, quod invitus es: flendum erat ab initio, dum inciperes esse, quod nolebas: nunc gaudendum: esse enim incipies immortalis.

Do. Mo-

Do. Morior.

Ra. Omnes hi, qui lectulum tuum modò ambiunt, omnes prætereà, quos vidisti unquam, omnes de quibus audisti aliquid aut legisti, & quantula ea pars hominum est, quam nosse potueris, omnes omnino qui vel olim nati sunt, vel omnibus terris ac sæculis nascentur, iter hoc egerunt, acturique sunt. Cerne animo longam præcedentium, longámque sequentium catervam, comitúmque, & hac ipsâ horâ tecum simul obeuntium, non parvum numerum: pudebit, credò, sortem publicam privatis urgere querimoniis, dum ex omnibus vel unum cui invideas, non videbis.

Do. Morior.

Ra. Hoc est impassibilem fieri, & jugum fortunæ pariter ac mortis excutere. Geminum ingens bonum, quod viventi nulla unquam prosperitas largiretur. Cogita autem quæso, quot tibi & quàm graves curæ, quíque superessent labores, si non dicam infinitam, sed annorum mille (qui unius jam præteritæ diei spacio comparantur) certam vitam accepisses: quod optimè æstimabis, si hujus brevis ac fugacis, & incertæ vitæ tædia, próque hac toties susceptos labores, molestiásque memineris.

Do. Morior.

Ra. Ita mortem fletis, O mortales, quasi magnum aliquid vita esset: quod si esset, magnum aliquid etiam muscæ haberent, & araneæ, & formicæ, si semper beneficium vita esset, semper maleficium esset mors: quæ magnum beneficium est interdum, dum vel ab intolerabilibus malis, vel ab his quæ summa sunt mala, peccatis instantibus animam eripit, præservátque. Atqui ut magnum aliquid inter vos sola est virtus: sic, si per se spectetur, vita hæc miseriarum innumerabilium officina est, quam qui claudi dolet, is ferias respuit malorum, & quietem odit: quam, qui appetit, laboriosæ finem vitæ

vitæ cupiat, necesse est. Quando nullus alius est, vel laborum vel malorum finis, quid fles igitur? Dies adest, qui si traheretur, votis erat optandus: & fortassis ut res hominum sunt, & fortunæ vis immensa, & insultus varii, sæpè etiam votis optatus est tibi.

Do. Morior.

Ra. Immo ex terreâ & caducâ domo, ad æthereum atque æternum migras habitaculum: & in limine pedem habens, mœstus avelleris atque invitus, & nescio quid retro anxiè respectans, an sordium, quas dimittis, oblitus, an bonorum, ad quæ pergis, incredulus? Profectò, si quod paulò antè dicebam, & quod magni dixerunt viri, vestra, quæ dicitur vita, mors est: illud est consequens, ut ejus finis, quæ mors dicitur, vita sit.

Do. Morior.

Ra. Rex te tuus carcere liberat; jam vincula franguntur, quæ fecisse mortalia primum patrem libuit. Idque vel maximè ad illius misericordiam pertinere, & Plotino visum, & vestris approbatum sciens, quid queraris, nescio.

Do. Morior.

Ra. Vocat te Rex tuus, felix nuncius. Sæpè est enim, nec videtur faustum, quod invitis acciderit. Consensum adhibe, tunc sentire incipies, quàm benè tecum agitur: hic quem metuis, carceris exitum, & mala vitæ reputans, & mortis bona præsagiens, quasi olor ille Socraticus, divinationis particeps, & ob id sacer Apollini moriendo cantabis: si non voce, saltem animo: & nisi, quod absit, grave nimis inexpiatorum te criminum pondus premit, quod fecisse Vespasianus corpore legitur, tu facies mente ut assurgas moriens, nec te dignum censeas jacentem mori. Neque minus hâc in parte tibi tribuas, quàm ille sibi, quòd non ut ille, sis princeps: Mors enim nescit imperium: Princeps non agnoscit adæqua-

adæquatrix optima, multa forsan in vita, certè in morte nihil illi licuit, quod non liceat tibi: quin & plusculum divinæ opis tibi, ni respuis, affuturum spero. Non quia tu melior, sed quòd gratuito Dei amore felicior, qui negata magnis & sapientibus abscondita, concessit parvulis, & revelavit indoctis. Adde, quòd cùm utiliùs, cùm faciliùs tuum erit assurgere. Illius enim conatus corporeis viribus egebat, quas morbus extenuat, mors extinguit: tibi ad assurgendum non nisi animi viribus est opus, quæ viciniâ sæpè mortis augentur.

Do. Morior.

Ra. Quid in tuto trepidas? quid in plano cespitàs? quid in prono hæsitas? Non tibi ingeram, quæ hoc loco disputant philosophi. Multa sunt enim, quæ morientis occupatio & angustiæ temporis non admittunt: debuit tibi profundè admodum hæsisse, quicquid ubique de hâc re ab antiquis philosophis disputatum est. Ut enim ipsi idem volunt, asperarum rerum omnium remedia supervacua facere potest, rara quidem, sed in finem rara prosperitas: quæ adversus mortem differuntur, ea semper utilia, sempèrque necessaria ut sint, moriendi non fortuita, sed naturalis & invicta necessitas facit. Inter cæteros sanè multa & valida in Tusculano ipso, cujus suprà memini, primâ luce recolligit Cicero: quæ nisi olim didiceris, nunc docendi spacium non est: quibus efficit, sive in malis sit, qui moritur, sive in bonis esse videatur: quia tamen, ex quo fortunæ jaculis patet omnis hominum status, à malis eum, non à bonis, morte discedere: quod acer quisque humanarum observator rerum, haud dubiè verum sentit. Morte igitur non offensum se, sed sibi consultum iri existimat, jam lætè illam cogitans, & cùm venerit visurus, ut liberatoris sui nuncium seu ministrum, & cùm transierit, respecturus, ceu fenestram, unde mundi laqueos & carcerem carnis

carnis evaserit. Illud Cicero idem disputando consequitur, seu perit animus, seu transfertur, ut vel mali nihil, vel boni plurimum sit in morte, argutè fortassis apud suos; apud nos nempe non philosophis modò, sed ne vulgò dubium, credo hercle, nec apud eum ipsum, de quo sæpè loquimur, Ciceronem, quod magnificentissimè multis testatus est locis: sed vel sui collocutoris, vel illius ævi diffidentiæ serviebat. Ad summam igitur, sic teneto, ut scias immortalem esse animam, quod non solùm concors vestræ gentis opinio, sed philosophorum omnium excellentissimi tenuerunt. Nulla tibi spes in occasu animæ, cui naturale est ut mori nequeat; neque hinc fidas nil mali superesse post obitum, quòd nulla sit futura anima quæ pati possit, sed quia creator animæ ipse est mitis, ipse pius ac misericors, opus suum non despiciet, séque veraciter invocantibus prope erit. In illum preces, in illum vota, in illum spes ultimæ ferantur, in illius nomen extrema desinant suspiria. I securus, nil timeas: natura parens benignissima, nihil fecit horrificum: mortem formidabilem error facit hominum, non natura rei providæ: si quid magnum volvis animo, si quid altum struis, humiles & ineptas vulgi voces actáque despice: verùm illos suspice, quorum imitatio ad veram gloriam via est. Apud nostros quidem lætè feliciterque morientium innumerabilia sunt exempla. Sin antiquiora perquirimus, multi occurrent, qui mortem non modò ferant fortiter, sed accersant: quod in Marco Catone, sicut modò diximus, Cicero excusat, Seneca autem & laudat? Nobis verò neutrum sat probatur, sed secundum minus, quia tolerabilius est errorem excusare, quàm laudare. Nos utrumque rejicimus, quoniam ut vocatum respondere & reverenter parere laudabile: sic imperatoris injussu, commissâ de custodiâ & corporis statione discedere,

dere, capitalis est habenda defectio, & vel exilio gravi, vel summo plectenda supplicio. Sciens repeto, ut altiùs imprimam. Abundè enim (nisi fallor) hæc omnia superior tractus explicuit.

Do. Morior.

Ra. Immo carnis tributum, naturæ debitum persolvis, mox futurus liber: fac libens, quod vel nolens faceres; & ut bene ait quidam mortis hortator:

Cupias quodcunque necesse est.

Non est utilius, immo quidem non est aliud in necessitate consilium, quicquid fit à volente, fit levius, & definit esse necessitas, si voluntas accesserit.

Do. En morior.

Ra. En te dominus præstolatur. Accelerat, ne titubes, ne cuncteris, pone suspicionem; non tu tibi cariores quàm illi? Quis vocatus ab amante diffidit? Adhuc fortè miraberis timuisse, quod optandum esset. Multa enim solutus scies, quæ vinctus nullo unquam studio didicisses, usque adeò, ut arcana rerum nosse volentibus, ad quæ mortali vel obsita acies vestra non penetrat, quæ profectò cupiditas naturalis est homini; sed vehementior studioso, nil morte melius putem, nilque quod brevius ad optatum ferat.

Do. Morior.

Ra. Imo obdormis, vitæque fessus, ut arbitror, requiescis.

Do. Morior.

Ra. Vade in æternam requiem, nunc primùm vivere incipis. Bona mors, initium est vitæ.

De morte ante diem.

DIAL. CXX.

Tardius an citius, nil refert, si moriare,
Semper enim justo tempore mors veniet.

Do. QUid quod ante diem morior?

Ra. Ante diem nemo moritur, sed non omnibus dies idem. Imo, ut vates ait, eximius.

Stat sua cuique dies:

ad quam quisque cùm venerit, metam attigit. Et quoniam nec redire datum nec subsistere, transeundum est.

Do. Ante diem morior.

Ra. Posset id verum esse, si in diem debitor fuisses: purus debitor semper debet: semper itaque nutum sui creditoris observet & semper in numerato habeat quod debet. Habet autem semper, dum mortale corpus habet; nullo mutuo, nullo opus est fœnore: domi habet, imo quocunque ierit, secum habet, & ut dicitur, in manu habet unde se liberet, quo soluto, nil naturæ amplius, & nil jam cœlestibus ullis debet, ut Virgilius ait. Pone igitur hanc querelam. Ante diem non reposcitur, quod omni debetur die: quin pro eo quod dicebam, gratias age, quia scilicet ad id debitum, nec prece, nec possessione, nec pignore, nec usurâ indiges: quod ultimum dixisse fertur Spartanus ille vir fortis incognitus, sed dignus agnosci, cùm ad mortem ductus, ob hoc ipsum imperterritus iret atque alacer, quòd capite suo satisfacere Licurgis legibus posset.

Do. Morior ante diem.

Ra. Non intelligo quid sit, ante diem mori, nisi quod vulgò dicitur, ante lucem, seu cùm primum elucescit: quæ exercitiis ejus, quam nunc agis animæ, aptissima hora est. Alioqui quis omnino hominum

num ante suum diem moritur, cùm ille sit suus dies, in quo moritur, non alius?

Do. Ante tempus morior.

Ra. Neque ante tempus, neque post tempus, sed in tempore morieris: nisi sit forte tempus accipis, quod tu tibi, non natura seu fortuna præfixerat. Ante illud enim sic non mori potes, sicut neo post illud vivere.

Do. Morior ante tempus.

Ra. Quis, nisi amens, queritur ante tempus absolvi vinclis, & carcere relaxari? Lætandum mediusfidius, si ante tempus accidisset, sed neç accidit, nec accidere potuit: suum tempus habent omnia: hic te terminus manebat, hic metam fixerat, qui te in hoc vitæ stadium induxit. Si de hoc fine quereris, & de alio quolibet queri posses.

Do. Citò morior.

Ra. Citò natus eras. Non moritur citò, qui jam senuit. Quod si non senueras, cessat altera pars querelæ: quamvis, si portio vitæ ultima est senectus, non senuisse non potest, quisquis moritur. Sed intelligo senectutem ut vulgus annorum congeriem multorum, cui non, ut reliquis, finis est alius, quàm mors: de initio discrepatur variis sententiis, sed pro viribus senescentium, próque valetudine corporum, atque animorum habitu, ad concordiam redigendis. Tota denique res huc redit, ut vel mortis incusare celeritatem desinas, vel molestias vitæ prolixioris, quæ de mortis ipsius tarditate proveniunt. Sed vos vobiscum diffidentes, nec mori vultis, nec senescere: cùm utrumque certè, vel alterum sit necesse.

Do. Amplius vivere poteram.

Ra. Immo certè non poteras. Nam si posses, puto viveres: sed hoc dicere vis, volebam, seu sperabam; &, ut est animus mortalium vitæ avidus, spei credulus, utrobique perfacile tibi assentiam:

at si dicere vis, dicebam, quia pauculos adhuc dies vivere ætati non indebitum videretur, non æquè consenserim. Quidam enim serius obeunt, multi ocius, nunquã nullus: hæc inter nihil in commune provisum, nisi ut omnes mortales una lex teneat, unum mortis imperium, alio tamen atque alio moriendi genere; diversisque vitæ spaciis. Sic rei unius modus multiplex, tempúsque pervarium est. Æquo animo igitur quisque suum mortis genus, suum diem mortis expectet; nec aviditate vitæ, nec fastidio, quod indocti ingratique omnes faciunt, de naturæ legibus queratur aut litiget.

Do. Modicum vixi.

Ra. Nullus tamen vixit, ut non sibi modicum vixisse videretur, & est planè modicum, quicquid hic vivitur: itaque si diu vivere delectat, vitam illam quærite, ubi semper vivitur; quæ, etsi hic non sit, tamen hic quæritur.

Do. Vixi modicum.

Ra. Quid si diu vixisses, nunquid ideò, non vixisses modicum? Spacia vitæ hujus imparia, & incerta sunt; unum omnibus est commune; cuncta sunt brevia: vixit aliquis octuaginta annos, quid hic, quæso, plus habet quam qui octo; verte acriter te in te, nec te fallat vulgi furor. Quid plus, inquam habet, qui diutius vixit, nisi forte curas, laboresque & dolores, & tædia, ac peccata in lucro ponitis. Aut quid plus haberet, si vixisset octingentos. Est in expectatione, fateor, plusculum aliquid. At cum spacium utrunque transierit (mihi crede) nihil invenies, quo plus vixisse felicius sit.

Do. Morior, dum bene agere cogitabam.

Ra. Quid agere cogitabas, nec agebas? sic forsitan in perpetuum cogitasses. Sunt qui bene agere semper cogitent, nunquam tamen incipiant. Quod si bene agere cœperas, ne dubites, quamvis boni operis finem, mors prævertat: apud cœca hominum

num judicia, fortasse aliquid, sed spernendum; apud infallibilem rerum æstimatorem, nil tibi subtrahitur, integra merces tua est, non actuum modò, sed votorum.

Do. In medio rerum apparatu morior.

Ra. Hæc non mortis, sed morientium culpa est, qui brevissimam vitæ telam, tum maximè ordiuntur, dum præcidenda erat: quod nisi sic esset, non tam sæpè inexpletis vitæ muneribus morte prævenirentur, seu expletis ac transactis viverent, quâ profectò nulla dulcior vita est. Hanc tamen dulcedinem non tam vitæ brevitas, quam viventium torpor hominibus eripit, quibus nulla ideò longa est vita, quia quantumcunque sit temporis, nunquam vivunt, semper vivere meditantur, & jam senes inter nova vitæ consilia fluitantes, celeri fine, serum principium antecedunt.

Do. Morior, dum magna pararem.

Ra. Hoc multis magnis viris, feréque omnibus accidit. Falluntur homines, cùm in multis, tum in morte præcipuè, quàm venturam nemo est qui nesciat, dilaturam sperant, & abesse procul fingunt sibi, quam vicinam semper, hinc vitæ brevitas, & fuga temporum facit: hinc fortunæ vis, & casuum humanorum circumfusa varietas. Et ô cæcitas mira, quòd quid vobis sit sperandum, in aliis saltem aliquando non discitis. Sed sic est: ægrè ad amaras cogitationes animus redit, itaque dum sibi quisquis longissimum vitæ spatium spondet, dúmque vel ævum Nestoris, vel (ut ait Cicero) Metelli fortunam sperat, denique dum se quisque prædilectum naturæ filium credit, de primordiis agitantes, finis occupat, & multa deliberantes, improvisa repente mors aggreditur, mediósque intercipit apparatus.

Do. Viridi morior ætate.

Ra. Ut nil in hoc aliud boni sit provisum, tibi est

ſaltem, ſenio ne marceſcas. Senectus enim quamvis non ſit gravis, ut apud Ciceronem ait Lælius, utque à nobis ſupra diſputatum eſt; aufert tamen eam viriditatem, in quâ quidem, ut Scipionem ille, ſic tu nunc etiam & te fuiſſe commemoras: multis tu fortaſſe deſiderio, nulli jam faſtidio futurus ſis, quod in longâ ætate vitare, quantâlibet virtute, ſubdifficile eſt.

Do. Juvenis morior.

Ra. Noſti quid in vitâ paſſus fueris, quid paſſurus ignoras, & mihi crede in hoc tam vario támque immiti fortunæ regno qui præmoritur, comitem fallit.

Do. Morte præpedior ne cœpta perficiam.

Ra. Id juſtè quidem: agitis enim ſemper, quæ peregiſſe pridem decuit, peractíque nihil eſt: hoc maximè vobis gravem mortem facit, ac miſeram: & ſi quidem abſque tuâ culpâ, cœpta peragere nequiviſti, ſufficiat voluiſſe: ſin per ignaviam diſtuliſti, diſpliceat, neglexiſſe. Quod ſi forſan hæc lamentis cauſa prætenditur, verè autem nihil aliud quàm vitæ prolixitas, & dilatio mortis optatur inanis, licet publici voti, tandem te vel ſerò pudeat. Audite enim me mortales uſque adeò vitæ cupidi; quæro ex vobis, ſequeſtrato virtutum exercitio, quid omnino aliud vita hæc, quàm ſegnis & inutilis mora eſt? quæ, quantulacunque fuerit, nequit non eſſe breviſſima. Dictum ergò placet illius, cujus Auguſtinus meminit, quem in extremis agentem, cum amici ſolarentur, ac dicerent ex eo morbo minimè periturum eſſe, reſpondit, ſi nunquam, benè; at ſi aliquando, cur non modò?

Do. Interruptis rebus morior.

Ra. Si ad mentem redeunt aut rebus geſtis, aut ingenio clariores, magna pars inexpletis operibus obiere, paucis in hâc brevi vitâ contigit ut concepta, ſeu jam incœpta perficerent. Tu verò, quoniam com-

communi hominum more, has te in augustias impegisti, nec præterita retractari possunt, unam hanc emergendi viam arripe, non ut ad multa interrupta flebiliter inutilitérque respicias, sed ut viriliter, quod unum restat, expedias bene mori.

De morte violentâ.

DIAL. CXXI.

Vnicuique modum moriendi fata dedere;
Et bene qui vixit, non male obire potest.

Do. SEd violentâ morte pereo.

Ra. Si nolens moreris, violenta mors est: at si volens, nulla.

Do. Per vim morior.

Ra. Si quidem vitæ vis affertur, quid interest, febris, an gladius, dum liberè egrediare? quid refert, an ergastuli tui fores sponte pateant, an frangantur.

Do. Vi morior.

Ra. Multæ sunt species mortis, sed mors una: quæ an violenta sit, an non, morientis arbitrium est: vim vis major superat, consensus extinguit. Sapiens sic instructus est, ut quibus non potest obstare, consentiat: quid tu, inquies, percussori meo, ut consentiam, jubes? quidam non consenserunt modò, sed gratias egerunt: inventus est, qui percussorum suorum ignorantiam excusaret, & supremo illis anhelitu veniam precaretur. Neque ego te cruento consentire carnifici jubeo, sed invitæ sorti; cui, qui non sponte paruerit, vi parebit.

Do. Morior hostili manu.

Ra. Quid tu igitur amici manu mori posse, credideras? quando id tibi nisi ab ignorante contingeret?

Do. Hostili dextrâ pereo.

Ra. Hostiles evadis manus. Ille dum iræ suæ obsequitur, libertati tuæ consulit, potestati suæ detrahit, nilque amplius in te potest. Satius est sub injusto hoste procumbere, quàm sub justo rege. Illic enim occisoris est crimen, hic occisi.

Do. Hostili ferior manu.

Ra. Quid tua magis interest, qua dextera, quàm quo gladio feriare: Non de manu, sed de vulnere quæritur: quamvis & Pompejus manu Cæsaris feriri pro mortis solatio videatur, apud Lucanum optare, & apud Statium Capaneus Ipseum; apud Virgilium, Æneas Lausum; Camilla Ornithum, quod illorum manu occidantur, consolentur.

Do. Ferro morior.

Ra. Communis tibi cum maximis fortuna, cúmque optimis viris: bona pars eorum, quos vel præsens vita felicissimos habuit, vel æterna sanctissimos habet gladio perire; quos si numerem, non breviloqui monitoris, sed longi opus erit historici.

Do. Gladio pereo.

Ra. Alii aliter, quidam laqueo, quidam lapsu, quidam unguibus leonis, aut apri dentibus, multis ferri copia defuit, dum optarent gladio perire.

Do. Ferro ferior.

Ra. Quid scis, an majori exitio subtraharis, quódque miserrimum censes, gravioris miseriæ fuga sit? dixi supra, ut Plotinum, alterum à Platone philosophiæ decus, pestilens lepra percussit. Id non dixi, ut alterum ab Homero, poëticæ Grajæ lumen, Euripidem, canes morsibus lacerarunt: Lucretius vestrorum vatum primo proximus, cui tam multa Virgilium auferre non puduit, amatorio poculo accepto, in morbum, rabiémque compulsus, gladio ad postremum pro remedio usus est. Herodes rex Judææ, tam fœdo morborum agmine circumventus, interiit: ut compendiosior ferri mors, invidiosa sibi esse potuerit, utque auguror, fuerit. Romanus

Prin.

Princeps Adrianus morbi tædio victus, impatientiam doloris, ferro abrumpere, si licuisset, optavit. Magnum quendam virum, hâc ætate, vermes toto scatentes corpore: mures alium excedisse narrantur. Inter tam multa ludibria humani corporis, si electio tribuatur, quis imbecillis adeò, ut non ferrum ambiat?

Ra. Quidam animæ vim, naturámque igneam æstimantes id facillimum mortis genus odinati sunt.

Do. Flammis absumor.

Ra. Vermibus ereptum corpusculum, non putrescet.

Do. Fluctibus obruor.

Ra. Piscibus convivium, bustum tibi amplum, nobile, nitidum. Et quid refert corpus terrenum, terræ reddas, an pelago?

Do. In freto morior.

Ra. Non ubi, sed qualiter moriaris, ad rem pertinet; ubique bene mori licet, ubique malè. Non in loco, sed in animo est, quod felicem mortem facit, aut miseram.

Do. In mari pereo.

Ra. Persuasum multis scio, in mari miserum mori, quòd æthereus atque ardens spiritus, suo contrario videatur opprimi. Sed, ut dixi, nihil locus ad miseriam, animus totum. Itaque de hâc re nautæ nescio cujus responsionem probo; quem, cùm quidam interrogasset, ubinam pater ejus obiisset, in mari, inquit. Cúmque idem ille de avo & proavo, atque atavo nominatim quæsivisset ex ordine, responsúmque ille idem de singulis accepisset, intulit: Et nunquid tu, inquit, mare ingredi non times? Respondit, Nauta dissimulans; & ubinam tuus obiit pater? Suo, ait, in lectulo: ubi avus, inquit? & is ait & proavus, & majores mei omnes suis in lectulis obiere. Tunc nauta: Non tu inquit, tuum non times in lectulum ascendere? Eleganter

quidem, aliquandoque plus quàm nauticè. De morte igitur, natura viderit, quæ mortales fecit: at de genere mortis, de loco, de tempore, viderit fortuna.

Do. Veneno morior.

Ra. Comites tibi illustres pridem dum de hoc uno ageretur, exposui. Regia quidem mors est gladius, sed venenum magis. Et ad summam ridiculum valde est, ubi de morte decreveris, de instrumentis esse anxium.

De morte ignominiosâ.

DIAL. CXXII.

Si meruit, scelus infami te morte perire,
Æquo animo qui fers, sustine, salvus eris.

Do. SEd ignominiosa mors est.

Ra. Mortem ignominiosam facit, non genus, aut qualitas, sed causa supplicii.

Do. Ignominiosè morior.

Ra. Nemo bonus male moritur: Nemo malus bene: honestam mortem, non funeralia, non ministri, non purpureæ faciunt exuviæ, non inversi clypei atque enses, & flens dominum familia, & vulgi clamor ac lamenta, & mœrore uxor insignis, & pietate filius, & dejectâ cervice, ante feretrum nigro indutus, ac lachrymis grandibus humens, & non postremò funereus laudator homo, & imagines aureæ divitis sepulchri, defunctíque titulus, victurus in marmore, donec sua quoque (licet sera) lapidibus mors sit, sed virtus, & clarum meritis viri nomen, non vulgaris egens auræ, sed suâpte eminens majestate, quod non præceps & cœcus favor hominum, sed rerum series & innocens vita pepererit, atque usque ad mortem veritatis & justitiæ suscepta defensio. Intérque medias mortis minas imperterritus,

ritus, atque infractus animus ac generosa fiducia. Contra his decoribus honestam mortem, quis ignominiæ, quæso, locus est? aut quomodo turpiter mori potest, qui sic moritur? Servilem in modum virgas adhibe, & tortores, & laqueos, & secures, fige cruces, & rotarum radios attolle, & quadrigas in diversum age, lacera huc & illuc membra rapturas; adde ignes & craticulas prunis impositas, atque oleo vasa serventia, & ferarum dentes fame armatos, adde uncos & gæmonias ac tracta per vicos laniata cadavera, & quidquid injuriæ atque opprobrii, seu vivum, seu exanime corpusculum pati potest; dura mors fortasse videbitur, ignominiosa certè non fuerit. Imo verò nonnunquam eò clarior, quò durior. Itaque apparatus hic exterior, & tumultus, & tubæ, & carnificum truces vultus, & irati vox tyranni, nihil prorsus ad rem: intra te ipsum te reflecte, ibi te quære, atque excita. Omnibúsque quæ supersunt, animi viribus ad extremos casus accingere, aures ab inviso strepitu, à supplicii pompâ oculos averte, tacitúsque totam animam recollige, atque hortare, résque ipsas examina, non umbras rerum. Tu, si mortem ipsam, rectis oculis, spectare audes, nec ferrum, puto, nec restim, nec liventes calices, nec stillantes carnifices horrebis: vanum est enim, ipsum hostem cùm contempseris, ejus faleras aut signa metuere.

Do. Ignominiosâ morte damnatus sum.

Ra. Sæpè actor seu delator infamis, & obscœni testes, & obscurus judex, reus autem ipse clarissimus: sæpè ignobilis vulgò mors, nobilis verò gloriosusque, qui moritur. Jam, ut sileam reliquos, quòd & nimis multi, & multò impares sunt: quæ usquam ignominiosior mors, quàm crucis? in quâ pependit eximium illud, & prænitidum cœli decus, ac terræ; ne tale aliquid ignominiosum sibi censeat ulla sors hominis. Et quoniam summo nihil est al-

tius, in hoc desino. Omne genus mortis honestare potest virtus, virtutem nulla mors inquinat.

De morte repentinâ.

Dial. CXXIII.

Cùm mortis genus, & metam nescimus, & horam, Ad tempus mortis nos præparare decet.

Do. AT repente nimis morior.

Ra. Paulo antè, si recolo, senuisse te dicebas. Miror quomodo repentina mors seni est; qui, nisi non dicam delirat, sed insanit; semper ante oculos mortem habet. Námque cùm omni ætati salubriter sit consultum, ut omnem diem sibi ultimum credat, hoc amplius ritè consulitur senectuti, ut omnem horam sibi putet extremam, neque illud modò non audiat, quod est apud Tullium: Nemo tam senex, qui se annum non putet vivere. Sed ne id quidem, quod Seneca ait, diem.

Do. Subitò morior.

Ra. Quid hic dicam, nisi ut repetam, quod ille olim summus hominum, nec minor ingenio, quàm fortunâ, uno, ne integro quidem, ante suum obitum die, quasi jam verum, experientiæ vicinitatem præsagiens, dum de hoc ageret, repentinam atque improvisam mortem commodissimam judicavit: quod judicium ab eâ videbitur religione dissentiens, quæ ab hâc morte liberari, flexis genibus, Deum orat: neque ego hanc sententiam, ubi sit libertas, amplector; aliud tibi nempe cogitandum est; neque verò hanc optabilem, sed ubi sit, tolerabilem mortem dico. Siquidem sapienti, quique eminus cuncta præviderit, inopinum nihil accidere posse, non ambigitur. Unde fit, ut improvisa mors non sit, cujus provida vita fuit. Nam quo pacto rerum maxima negligat, qui parva, qui minima etiam librare

librare sit solitus? humanis autem in rebus, quid mihi majus morte monstraveris? quid par morti?

Do. Velocissimè morior.

Ra. Impræmeditata modò non sit mors, quò velocior, eò facilior: supplicium enim (si quod est) utique breve est, sensumque ipsum celeritate præveniens, & morti detrahitur, quod est in morte durissimum, metus mortis.

De ægrotante extra patriam.

DIAL. CXXIV.

Sæpe solum natale miser felicius extra
Ægrotat, quàm si viveret in patriâ.

Do. Alienâ in patriâ ægroto.

Ra. Quid refert, cujus sit patria: ægritudo utique tua est.

Do. Ludis me; ego extra patriam ægroto.

Ra. Qui extra unam patriam est, intra aliam sit, oportet: extra omnem patriam nec ægrotare, nec sanus esse quisquam potest.

Do. Diverticula verborum quæris. Extra meam patriam ægroto.

Ra. Unum hoc bonum huic inest malo. Nemo grabatulum tuum premet, non importuna uxor, aut filius, sui uterque sollicitus, negligens tui. Quoties putas viro uxor, patri filius, fratri frater, ultimis laboranti, pulvinar injecerint, & mori adjuverint, quem alienigenæ vetuissent? Sæpe ibi major est caritas, ubi minor creditur. Certè nullus astantium morbo tuo gaudebit, nullus tibi mortem optabit; quæris causam? Nullus hæreditatē tuam expectabit: omne in facinus spes & cupiditas impellunt: hæc tranquillitas non facilè tibi in patriâ contigisset. Multi stratum circumsisterent sub officii specie funeri inhiantes; quæ cogitatio, ægrotanti ægritudo

 (nisi

(nisi fallor) altera est. Obsessum hinc lupis, hinc vulturibus se cernenti, jam cadaver mente captantibus.

Do. Extra patriam ægroto.

Ra. Quid scis? forsitan nunc in patriam redis. Rectum & breve iter in patriam est mori.

Do. Extra patriam æger sum.

Ra. O supervacuæ semper & inanes hominum querelæ! Quasi verò ardentior extra patriam febris aut durior sit podagra. Malum hoc omne, quod videtur, voluntarium est: atque in vestrâ positum potestate, ut pestes aliæ, quascunque falsa animis invexit opinio.

De morte extra patriam.

DIAL. CXXV.

Sæpe solum natale mori felicius extra
Contigit ægrotis, quàm periisse domi.

Do. MOrior extra patrios fines.

Ra. An peregrino id accidit, an exuli? Jam, seu te in his terris visendi discendique studium, seu religiosa devotio detinebat & gaudendum, quòd honesto te mors reponit in actu, seu justa sententia, & ferendum non modò fortiter, sed libenter. Nullo enim melius modo injusti scelus hominis, quam justi supplicii spontaneâ ac tranquillâ perpessione diluitur. Sin potentioris injuria, neque id tamen ideò dolendum, sed satis (ut arbitror) de exilio disputatum est.

Do. Extra patriam morior.

Ra. Dicebam modò, hoc est in patriam redire, nullus rectior trames erat, nullus brevior. An tibi Eudemus ille Cyprius, familiaris Aristotelis, è memoriâ lapsus est? de quo & Aristoteles idem scribit, & Cicero? Qui cùm graviter in Thessaliâ ægrotaret, vidit in somniis, se quamprimum ægritudine libe-

liberandum, & post quinquennium in patriam reversurum. Tyrannum verò urbis illius, ubi tunc erat, Alexandrum Phæreum illico periturum. Cumque ipse paucis post diebus insperatæ redditus saluti, & tyrannus à cognatis esset occisus, atque ita veram per omnia visionem ratus, promisso tempore reditum in patriam expectaret, quinti anni ad finem pugnans Syracusis, occubuit; eóque illum modo in patriam suam rediisse somniorum interpretes dixere, nequa penitus pars somnii falsa esset. Ego, quid de somniis sentirem, dixi alibi: De hoc in patriam reditu, quid occurrerit, modo dixerim.

Do. Extra patriam mori cogor.

Ra. Dixi dum de exilio loqueremur, & repeto: aut nemo extra patriam moritur, aut omnes. Doctis quidem viris placuit, omnem mundi plagam patriam esse, & præsertim forti animo, quem non hujus aut illius partis amor astrinxerit. Aliis enim tantùm ubi bene esset: contra nullam hic esse homini patriam quibusdam visum: illa communis, hæc altior philosophia est.

Do. Morior procul à patriâ, in quâ natus sum.

Ra. Ubi moreris, illa demum verior patria tua est. Illa te diutius possidebit, nec vagari sinet, & proprium, perpetuúmque incolam, sinu amplexa, constringet: disce hanc terram pati, quæ te ortum alibi, transformabit in se.

Do. Procul à patriâ mors me manet, & sepulchrum.

Ra. Et cœlestes illi divinísque homines, quos una ætas, & eâdem mediâ mundi parte genuerat, toto orbe dispersi sunt mortibus ac sepulchris. Illum Ephesus, illum Syria, illum Persis, illum habet Armenia, illum Æthiopes, illum Indi, illum Achaïa, illos Roma, illum ultima servat Hispania: quosdam tamen ex his, loco mortis, ablatos esse, nunc in Italicis urbibus fama est, quâ terreni erant

pars quidem ætherea pridem, haud dubiè cœlum tenet.

Do. Extra patriam mori oportet.

Ra. Quid secundi ordinis viros loquar? Illum Stridoni Bethleëm prius, & post Roma? illum Galliа Pannoniæ, atque illum Athenis abstulit Parisius; hunc Græciæ, atque nunc Hispaniæ rapuit Roma; hunc Mediolanum Romæ vivum, hunc defunctum Africæ Sardinia: mox Sardiniæ Ticinum, occidentis duo lucida sydera æqua meritis, juncta animis, vicina corporibus; qui sunt, de quibus loquor, intelligis, atque ideò multo festinans transeo. Sed ne tertii ordinis exemplum desit. Illum Palestinæ Cyprus tulit. Illum Nursiæ Campania, hos Hispaniæ Italia, illum quidem Bononia, hunc Patavium.

Do. Intelligo planè singula. Sed adhuc invitus procul à patriâ morior.

Ra. Et ego planè causam rei hujus intelligo; quòd scilicet sanctissimis spiritibus, cœlóque semper hærentibus, nulla jam terrenæ patriæ cura esset, quæ nondum tibi deposita (sed mihi crede) si cœlo inhias, deponenda est. Attingam tamen de hinc alios virtutis amicos, cœli memores, nondum tamen cœli studio, terræ oblitos. Samii ossa Pythagoræ Metapontus texit: Ciceronem Arpini ortum, Romæ altum, Cajetæ sinus exanimem vidit: Plinium, quem infantem lavit Athesis, grandævum Vesevi cinis extinxit: Virgilium mundo dedit Mantua, Brundusium (sive ut alii perhibent) Tarentum rapuit, nunc Neapolis tenet: Ovidium Sulmo compegit, Ponticum solvit exilium: Terentium Comicum, ut fama est, Carthago genuit, Roma docuit, Archadia sepelivit: Flaccum Horatium Apulia: Ennium Calabria: Statium Provincia Narbonensis: Ausonium Vasconia: tres Annæos, sive (ut alii volunt) quatuor, duos Senecas, videlicet Gal-

Gallionem & Lucanum, misit Corduba: & hos omnes, & Plautum Arpinatem, & Lucilium Aruncum, & Pacuvium Brudusinum, & Juvenalem Aquinatem, & Propertium Umbrum, & Valerium Antiatem, & Catullum Veronensem, & Varum Cremonensem, & Gallum Forliviensem, & Actium Bisaurensem, & Cassium Parmensem, & Claudianum Florentinum, & Persium Volaterranum, & mille alios, Roma retinuit, ac magnâ ex parte humo condidit, Tito Livio Patavino vix serum, velut ad sepulturam, patriæ restituto; sicut ex diverso, multos Roma eadem genuit alibi morituros. Orbis terræ, quasi domus angusta est, & ipse quadrangularis, cujus ab extremo ad extremum transitus. Et hic vivere, illic mori, non pluris est fortibus animis, quam pro vario usu balneum triclinio seu brumali æstivum thalamum mutare. Trita est omnibus, maximéque illustribus, alternatio hæc originis & sepulchri.

Do. Scio sic esse, extra patriam tamen mœstus morior.

Ra. Nihilo lætior in eâ ipsâ, quam tuam dicis patriam, moreris; sed indulgetis fletibus, tanquam sua illis insit delectatio. Quod si animum vulgi erroribus circumventum, sanctæ, doctæque simul ac discretæ paupertatis exempla non adjuvant, fortunatioribus agam, si quod doles, Regibus ac Cæsaribus accidisse monstravero, ducúmque clarissimis, maximorum ne hominum fortunam sis recusaturus, videro.

Do. Quid dictura, quósve in medium prolatura sis, sentio. Sed quid opus est verbis, doleo extra patriam mori, mortísque molestiam locus gravat.

Ra. Medicam manum horres, video, pergam tamen, quàm feliciter tu videto, mihi verum dixisse, ac fideliter monuisse sat fuerit. Alexandrum Pella genuit, Babylon peremit; Alexandria condi-

toris

toris sui nomen ac cinerem custodivit. Alterum Alexandrum Epiri Regia paverat, Lucanus amnis obruit. Cyrum Persis Regem tulerat, Scythia truncum tulit. Marcum Crassum, magnúmque Pompejum Roma & Romanum Imperium omne suspexerat, quæ vivorum magnitudinem tolerasset, utique mortuorum (si sors sineret) suffectura cineribus. Sed alterum trans Euphratem tellus pressit Assyria. Alterum Ægyptiaci gurgitis unda contorsit. Catoni huic ultimo Roma principium ac nomen, finem cognoménque dedit Utica. Cornelios Scipiones Roma progenuit nobilissima, & Reipubl. saluberrima germina, quibus servanda sæpè esset, & ornanda, hos sic sua sors distribuit, ut duo hi, qui dicuntur magni, Hispania tellure obruti, Superior Africanus Linterni, Nasica Pergami, Lentulus intra Siciliam, sejunctis habitent sepulchris. Soli ex hoc numero Asiaticus, atque Africanus minor Romæ jaceant, melius quolibet in exilio jacturi. Ille carcere multatus, hic morte. Sic persæpè, ubique melius vivas, melius moriare, quàm in patrias. Nusquam durius jaceas, quàm domi: tres Decii, etsi duos tantùm fama celebret, extra patriam animosissimè ciciderunt. Cum latinis pugnans pater, cum Hetruscis filius, addidit Cicero, & cum Pyrrho nepos: quid nunc ex ordine occurrentes eximios duces sequar, omnes Romæ genitos, sed extinctos alibi? Attilium Regulum, pro servandâ patriâ simul, atque hosti fide, quò crudelius, eò gloriosus morientem vidit Africa, & sequenti bello, Gajum Flaminium Cortona, Æmilium Paulum Cumæ, Claudium Marcellum Venusia, Tiberium Gracchum Lucania procumbentem vidit. Nulli horum Romæ mori contigit, duæ spes ingentes Imperii Romani, in ipso ætatis flore succisæ Drusus & Marcellinus. Et ambo in patriam reversi, ambo tamen procul à patriâ, ille in Germaniâ obiit, hic Baione. Quid nunc,

tu ne Tarquinio superbior? tu ne potentior Sylla es? Atqui ille Cumis exul, hic dominus Puteolis expiravit. Quid minores loquor? Augustus Cæsar, pater patriæ, extra patriam obiit apud Campaniæ Nolam. Tiberius dispar moribus, imperio par, apud Campaniæ Misenum. Vespasianus ac Titus optimi Principes, ut patrem & filium decebat, unâ & eâdem villâ, quamvis prope, extra urbem tamen obiere: at Trajanus in Occidente natus, in Oriente defunctus est. Septimius Severus in Africâ humilem habuit originem, Romæ superbum imperium, Eboraci autem in Britanniâ sepulturam. Theodosium in Hispaniis ortum, defunctúmque Mediolani, Constantinopolis accepit, quæ jam prius aliunde editum sui nominis possidebat authorem. Quid de aliis dicam? Lycurgum Spartâ profugum, Creta suscepit. Eadem Creta Saturnum regem, pulsum à filio, abeuntem vidit: Italis finibus abditum humatúmque audivit. Africæ lumen, Annibalem tegit urna Bithynica. Theseum, Themistoclē, ac Solonem, tres Atheniensium coronas sic fortuna dispersit, ut primum Syria, secundum Persis, tertium Cyprus sepeliret. Imparia tantis cadaveribus sepulchra: dies me deficiet singulis immorantem, neque historiis obruere proposui, sed monere.

Do. Teneo: sed hos omnes, & quoscunque alios potes, extra patriam defunctos fateor, sed volentes nego, dolentésque arbitror.

Ra. Unde hoc tibi, nisi quod stulti omnes, secundum se alios æstimant; neque quòd sibi difficile est, cuiquam possibile suspicari possunt: Et fortasse illi veteri potius proverbio præbuisti aurem: Bonum est peregrè vivere, mori malum, cùm utrunque potius bonum sit, modò bene fiant longanimiter atque honestè; malum utrunque, si male, si flebiliter atque ignavè dicam, quod mireris, quódque proverbio penitus sit adversum; si qua locorum

rum querimonia justa est, hanc ego faciliùs viventi permiserim, cujus utcunque forsan intersit, quàm morienti, cui omnis loci cura supervacua est, jam locis omnibus abituro.

Do. Tangis animum adhuc, tamen in patriâ mori mallem.

Ra. Voluntas humana, nisi virtus ac sapientia illam firmet, per seipsam indomita & effrenis est. Quid si altiùs attendas, totum hoc ad te nihil pertinere, fatebere: quando neque hic amplius esse potes, neque ossibus tuis superesse sensus aliquis, quo discernant, ubi duriùs aut molliùs cubent: neque quò tendis, aliundè faciliùs pervenisses, aut breviùs. Eleganter Anaxagoras peregrè moriens, an in patriam referri vellet, amicis interrogantibus: Nihil necesse est, inquit: & adjecit causam: Undique enim ad inferos tantundem viæ est: quod responsum non minus convenit ad cœlum ascensuris, quàm casuris ad inferos.

Do. Utinam domi morerer.

Ra. Si illic esses, forsan alibi esse optares: sic enim habe, & quod vivens debueras, disce vel moriens: perdifficile est vobis ô mortales, morem gerere, delicati & queruli, quibus, quod habetis, omne vilissimum est semper, & solum id optatis, quo caretis.

Do. O si domi morerer.

Ra. Multa ibi forsitan videres, quæ mortem tibi efficerent graviorem: unde ideò te semotum crede, ut rejectis curis omnibus, Deum solum, atque animam cogitares.

De morte

De morte in peccatis.

DIAL. CXXVI.

Heu malè decedit, vitam qui crimine finit;
Orandus Deus est, det bene posse mori.

Do. MOrior in peccatis.

Ra. Hæc jam nec naturæ, nec fortunæ, sed tua propria culpa est..

Do. In peccatis morior.

Ra. Primùm, peccare quis te compulit? deinde quis vetuit commissa diluere? Postremò, quis nunc etiam, seram licet, pœnitentiam impedit? usque ad extremum spiritum liber est animus.

Do. Peccata mea moriens mecum fero.

Ra. Cave, ne id facias: venenosum, mortiferúmque viaticum depone, dum vacat, dúmque est, qui illud tollat ac deleat ut scriptum est, projiciátque post tergum suum in profundum maris, & quantum distat ortus ab Occidente, longè faciat abs te, hanc tu horam ne neglexeris, quæ semel elapsa, non redibit: quod licet horis omnibus est commune, ut eant semper, nunquam redeant: in unâ tamen omissum horâ, in alterâ forsan restaurari datum sit. At extremæ horæ negligentia prorsus irreparabilis est. Itaque, quod in arcanis animæ disputationibus inventum ferunt, vitæ hujus errores, quasi leves quidam lapsus, in plano sunt, unde facilè possis assurgere. At peccatum mortis, gravi, & ex alto præruptóque simillimum est ruinæ, unde facultas nulla sit resurgendi: huic tanto discrimini, cui post hac nunquam succurrere valeas, nunc occurre, dum vales, & memento, non modò quid vestri dicant, sed quod Cicero, qui de morientibus in divinatione suâ disputans: Tu, vel maximè, inquit, laudi stude: eos námque qui secus, quàm decuit, vixerunt, pec-

peccatorum suorum maximè pœnitet. Quid à quoquam quæso, religiosius, quid utilius dici potest? Fiat modò, quod dicitur, pœniteátque, vel serò: anceps fateor, ac periculosa dilatio, & quæ plurimos fallit, qui purgatione animæ, quæ festina nimis esse non potest, scientes, volentésque procrastinant, & in finem trahunt, quo tempore circunventi & arctati, viciniáque mortis attoniti, nihil de conceptis expediunt. De quo quoniam multa dicuntur à vestris, haud impertinens est audire, quid hic quoque Vergilius & ipse testis externus, dicat, quibus verbis hanc desidiam, neglectámque confessionem notet, ex illius ore mirabile; ubi apud inferos judicem illum facit justitiâ & æquitate notissimum, qui, ut ipse ait,

Castigátque, auditque dolos, subigítque fateri,
Quæ quis apud superos furto lætatus inani,
Distulit in seram commissa piacula mortem.

Sed quamvis hoc periculosum adeò sit, nihil tamen desperatione periculosius, nihil pejus vestræ salutis hostis invenit. Cætera enim suis cuncta remediis leniuntur, hoc malorum maximum atque ultimum, abeuntem ubi animam oppresserit, nullus jam remedio locus est: huic ergo, cùm semper, tum in fine vehementiùs obsistendum est, quod & tunc urgere acriùs solet, & jam nihil est reliqui, quo salutis consilia cunctando rejicias, neque verò te hinc metus arceat, nec te pudor, dolórque dilationis impediant: pejus est nunquam, quàm ad vesperam expergisci, & omnino quicquid malè differtur, pejus omittitur.

Do. Morior absque ullâ spe.

Ra. Malè ais; immo verò spem projectam recipe, & admotam pectori totis animæ ulnis amplectere, stringe, conserva.

Do. Magnum est peccatum meum valde.

Ra. Nul-

Ra. Nullum tam magnum peccatum hominis esse potest, quin multo major misericordia Dei sit.

Do. Quis poterit tot peccata dimittere?

Ra. Et quis putas, nisi ille, de quo sui hostes admirantes litigabant & quærebant? Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?

Do. Quis tantorum veniam merebitur peccatorum?

Ra. Nullus fortasse merebitur, aut meritus fuit; multis tamen data est gratis, & dabitur modò sit, qui illam fideliter ac reverenter imploret. Nullam quidem esse remissionem criminum ingentium, persuadere aliqui ut perhibent, Constantino Principi voluerunt. Ad id falsum esse, non modò apud vestros constat, apud quos remissio peccatorum per baptismum & per pœnitentiam nota est: sed apud paganos etiam fama fuit, falsa licet: quorum morbis ideò inefficax erat medicina, quòd eis nondum medicus cœlestis advenerat. Proinde, nisi mundari à peccato animus & deleri posset iniquitas, frustra id toties peccator ille primum maximus, postmodum vir sanctissimus precaretur.

Do. Peccati conscientia spem præcidit.

Ra. Peccati memoria pœnitentiam & dolorem animo afferre debet, non utique spem auferre. Sed vos omni ex parte fallimini: in peccato fervidi, post peccatum gelidi. Peccando quidem exultatis, memorando autem desperatis. Multi passim peccant sub spe veniæ. Contrà verò multi cùm peccaverint, veniam desperant. Et utrique errant. Nam & illis ab initio spem damnosam pellere; & his in finem salutiferam spem tenere consilium erat.

Do. Gravem culpis mors præcipitat: quid agam?

Ra. Quid, nisi quod egisse jampridem decuit, ut infaustam sarcinam festinanter abjicias, quâ levatus, ibis planè, non præcipitabere. Ibisque non curvus, non titubans; sed erectus, certo, ac stabili vesti-

vestigio, & spe bona. Age ergò, ne differas, neu diffidas: est, qui exoratus, ab humeris illam tuis transferat, qui graviora jam transtulit, cui nil grave, nil difficile est. Et quamvis pigra dilatio excusatione careat, laude tamen non caret emendatio vel dilata: satius est serò, quàm nunquam resipiscere. Confortare, respira. Multos à limine tartari, paucæ piæ lachrymulæ revocarunt. Stat dexter ad lectuli tui caput, qui non solùm infecto illi, se mundare velle, respondit, sed quadriduano jam fœtenti, ut surgeret, imperavit; téque etiam nunc expectat, ut mundari velis, ac surgere. Non minùs ipse hodie, quàm tunc pius: nec solito minus potens. Adhuc quo in statu mori velis, in te est. Adhuc sine peccatis mori potes, non quòd peccata non fuerint, sed non erunt. Etsi enim in præteritis nullum jus, nisi oblivionis, habere Deum, Plinius Secundus existimet; habet tamen, quod illo vir curiosissimus non vidit jus etiam abolitionis. Itaque facta licet, infecta esse non possint, ex facto tamen oriens peccatum, sic deleri potest, ut jam amplius non sit, ita, ut sicut scriptum est, quæratur peccatum, & non inveniatur, non quòd se peccati vinculis absolvere, potentiæ sit humanæ: sed quòd piæ hominum voluntati, contritóque cordi, divinum nunquam desit auxilium.

De moriente sollicito, quid de patrimonio ac liberis futurum sit.

DIAL. CXXVII.

Nil te sollicitent morientem commoda rerum,
Nil feret è mundo, qui nihil intulerit.

Do. QUid de patrimonio sperē, quid de liberis? *Ra.* Et patrimonium dominos inveniet, & liberis sua sors erit.

Do. Quid de tantis divitiis fiet?

Ra. Ne dubita, ne hæredi nimiæ videantur, nunquam tantæ erunt, quin aliquid desit: de his tamen illa viderit, quæ res vestras, hasque tam dilectas opes, huc illuc jaculatura contorquet.

Do. Quid facient filii?

Ra. A terreno patre desertos, in suam curam cœlestis pater accipiet, non relicturus, ut tu, neque orphanos facturus: ille eos nutriet, & docebit à juventute eorum, modò dociles se præbeant, & usque in senectam, & senium, usque ad mortem & sepulchrum non destituet. Spes nascentis hominis Deus est, non genitor, quamvis dives, quamvis ille Rex sit. Non est ædificandum in arenâ, sed in petrâ. Omnis spes de homine, brevis & caduca est. Filii igitur tuâ spe dilusi, ponent in Deo spem suam, & cantabunt cum David: Pater meus, & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me. Multorum indolem filiorum, & virtutũ semen mentibus insitum, parentũ blanditiæ extinxerunt, sicut ex adverso, molliciem sæpè discussit orbitas ac paupertas.

Do. Quò devenient opes?

Ra. Unde venerunt, revertentur: hoc est ad fortunæ manus. Inde rursus ad alios atque alios abituræ, apud neminem diu mansuræ. Vagæ sunt enim: stare nesciunt. Neque sine mysterio, rotundam nummi formam opinati sunt, quod volubilitatis indicium esse dixerunt quidam (facetè non inficior) sed non minus triangularis, aut quadra volubilis haberetur: quod attinet ad divitiarum fluxum: quarum natura est labi assiduè, ac volvi: odisse unius feras arculæ, crebris, ac variis possessoribus delectari: sive ut rubiginem motu vitent, sive ut fallant circuitione, quàm plurimos, sive ut cum dominis suis de instabilitate contendant: hanc tu igitur moriens vel viventi supervacuam curam pone: quin si locuples moreris, agnosce fortunæ fidem

Do. Quid de opibus meis erit, postquam meæ esse desierint?

Ra. Quid de eis erat antequam tuæ esse inciperent?

Do. Opes tantas linquo, nudus abiens.

Ra. Nudus intrasti, nudus egredere; non est quòd queraris, sed est unde gratias agas. Alieni usus medio tempore tuus fuit, nil tuum tibi præripitur; sed expleto usu reposcitur alienum: è viciniâ migrantes advenæ, ultrò, si quis est pudor commodata vasa restituunt.

Do. Heu, nil tantis ex opibus mecum fero.

Ra. Aufer quantum attulisti, vel si mavis, quantum reges auferunt.

Do. Quid impuberes nati agent?

Ra. Adolescent, si vixerint, ac senescent, & ipsi suas agent vias, fortunámque suam, & labores vitæ obibunt, interim sub tutelâ Dei erunt, & tu forsan sine patre impubes vixisti.

De moriente anxio, quid uxor, eo mortuo, sit acturâ.

D i a l. CXXVIII.

Ne quæras post te, tua quid factura sit uxor:
Discessu námque est libera facta tuo.

Do. QUid dilecta uxor post me faciet?

Ra. Nubet forsitan, quid ad te?

Do. Quid faciet chara uxor?

Ra. Tuo jugo absoluta, vel subibit aliud, vel liberâ cervice vagabitur, vel jam fessa subsistet, & quietem sola meditabitur.

Do. Quid aget uxor amantissima?

Ra. Quid cùm te evaserit, actura sit cogitas? cùm tibi subjecta quid egerit, nescias. Magna pars mortalium quid domi suæ fiat, nescia, quid in cœlo

agatur, quidve in terris sit agendum, quærit. Sanè, quid deinceps agat uxor ipsa eadem, vel maritus alter viderit, ad te amplius cura ista non pertinet.

Do. Vereor, ne post meum obitum, nubat conjunx.

Ra. Quædam viventibus viris nubunt. Fecit hoc apud Hebræos Herodias, apud Afros Sophonisba, apud Romanos Martia & Livia, quamvis has duas virorum consensus ac jussus excuset. Tuæ uni, viro licet mortuo, nubere non licebit? Atqui paucæ vivis conjugibus fidem præstant, tu gelido etiam cineri fidem poscis? si fida tibi usque ad diem vitæ ultimum uxor fuit, quid ni totum conjugalis fidei munus impleverit?

Do. Ne secundò uxor nubat, metuo.

Ra. Ne primò nuberet, magis forsitan metuendum erat. Id ad te pertinuit, hoc ad alterum pertinebit. Sic est autem, metuenda contemnitis, spernenda metuitis; nil in rebus justo pretio æstimatis. Maritalis thori duellum securus intrasti, non cogitans quid periculi adires, id intrare alium times?

Do. Nollem, fateor, uxorem alteri nubere.

Ra. Perfectæ quidem pudicitiæ secundæ nuptiæ, quantum licet (fateor) vitandæ sunt; sed vitanda magis periculosa viduitas. Est, ubi nubere non tantùm permittitur, sed oportet. Difficile est formosam solam castè vivere.

Do. Dulcis alteri conjunx nubet.

Ra. Raræ sunt, earum etiam, quas honestas dicunt, quibus non super præsentem conjugem, alter jam animo desponsatus sit. Mortalis mihi, inquiunt, vir est, quid si hic obeat? Num ille mihi, aut ille erit aptissimus, quem virtus, quem forma conciliet.

Do. Uxor mea nubet alteri.

Ra. Tua quidem uxor minimè, ne tua enim sit amplius, mors faciet; nec mirabere, si conjuges separat, quæ corpus atque animæ vincla dissolvit.

Do. Nu-

Do. Nubet iterum uxor mea.

Ra. Et Romanorum ducum nupsere iterum uxores; fer communem cum majoribus fortunam.

Do. Nubet uxor alteri.

Ra. Et Romani duces & principes viduas duxere: & sanctissimus rex David viduas duas in conjugium duxit, quæ minorum fuerant uxores? & fortasse te major aliquis tuam ducet, hanc tu illi cum linque sollicitudinem, qui eò pergis ubi non nubitur.

Do. Nubet alteri dulcis uxor.

Ra. Si meliori nupserit, gratulare prosperitati ejus, quam amasti. Sin pejori, gaude saltem, quòd tu illi jam notior, cariórque futurus sis. Multæ primos viros nosse ac diligere, secundo demum matrimonio didicerunt.

De moriente sollicito, quid post patriæ eventurum sit.

DIAL. CXXIX.

Fac patriæ casus peritura non moveant te:
Invenies aliam, sed sine morte domum.

Do. Quid post me de patriâ meâ erit?

Ra. Bonorum omnium patria una est, & malorum altera: harum cui te ascribi in civem feceris, videto. Tertia enim patria nulla est, sed diversorium aut transitus.

Do. Quid de patriâ meâ erit?

Ra. Patria illa quam petis, uno semper in statu est. Ista, quam deseris (quod sæpe jam diximus) non patria, sed exilium tuum fuit.

Do. Quid patria post me aget?

Ra. Regia cogitatio esse solet, quid post se regnis, atque urbibus eventurum sit: qualem fuisse legis, aut magno illi regi Assyriæ, aut Romano illi prin-

cipum maximo: privatam fortunam hæc cura supereminet. Quando verò ad ultimum sic affectus es, ut illam miseriæ officinam, atque illud hospitium doloris, ubi rapidum vitæ tempus, multis in laboribus, ne dicam gemitibus exegisti, patriam nunc etiam tuam voces, & vis scire quid actura sit, dicam: faciet nempe, quod fecit, & quod faciunt aliæ: at quid, inquis? Tumultuabitur, diffidebit, novarum rerum sectabitur & partium simultates, mutabit dominos, innovabit leges, utrumque sæpè in pejus, in melius rarò. Calcabit præterea egregios cives, attollet indignos, pellet immeritos, prædones ærarii colet, blandos diliget, veridicos oderit, bonos spernet, venerabitur potentes, libertatis hostes adorabit, defensores Reipublicæ persequetur, flebit, ac ridebit inaniter: aurum, gemmásque mirabitur, virtutes abjiciet, amplexabitur voluptates: hi sunt mores urbium, Nemo tibi non certus horum vates fuerit, nisi qui semper ruri vixerit, vel obtusis auribus ac oculis urbes intraverit.

Do. Quid post me patriæ accidet?

Ra. Quid sollicitus, quidve anxius es, quicquid patriæ acciderit, tua jam domus ab incendiis, à furibus, à ruinis tuta erit. Nihil ad te pestilens annus, nihil annus exuberans, nihil æstus, nihil siccitas, nihil imbres ac grandines, nivésque & glacies, & nimium gelu, nihil feræ vel volucres, nihil brucus aut locusta, nihil denique terræmotus ac fremitus procellarum, nihil annonæ caritas, nihil hostium incursus, aut bella civilia.

Do. O quis patriæ status erit, seu quis demum finis?

Ra. Quis putas? nisi qui maximarum urbium fuit, quique omnium erit, pulvis, cinis, sparsi lapides, nudum nomen: possem id innumeris argumentis ostendere, sed rem tenes. Ad summam, nihil ab homine fit æternum, nil humanum, præter

animam,

animam, immortale. Cœpta desinent, fata deficient, structa ruent: quid plus æquo angeris? quid æstuas? si in cœlo eris, & hoc ipsum & mortalia cuncta despicies. Nam qui ad inferos descendunt, caritate amissâ Deum atque homines, Deique opera simul atque hominum odisse, credibile est.

De studio Famæ in morte.

Dial. CXXX.

Si bene vis de te post mortem fama loquatur,
Illustrem reddant te benefacta tua.

Do. Quid de me, post fata, dicent homines?

Ra. Intempestiva sollicitudo: hoc à juventute provisum esse debuit. Qualis ferè hominum vita, talis est fama.

Do. Quid de me loquentur?

Ra. Quid respondeam, nisi illud doctissimi atque omnium eloquentissimi Ciceronis: Quid de te alii loquantur, ipsi viderint, sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille angustiis cingitur his regionum quas vides, nec unquam de ullo perennis fuit, sed obruitur hominum interitu, & oblivione posteritatis extinguitur.

Do. Quid de me dicent homines, qui post me nascuntur?

Ra. Dicerem aliter ista quàm Cicero, si meliùs dici posse crederem. Quid autem, inquit, interest ab his, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cùm ab his nullus fuerit, qui ante te sunt nati? Unum addidit, quod tunc forsan dubitabile, forsan falsum, nunc certissimum, & absque ullâ prorsus hæsitatione, verissimum est. Qui nec pauciores, inquit, & certè meliores fuerunt viri. Nam quis est (oro) jam qui dubitet, nunquam quales fuerint, futuros homines; ita in pejus inclinata omnia, rui-

næque proxima. Cura ergò mirabilis, ignotorum, atque imparium dicta metuere, cùm excellentium ac notorum opiniones ac verba contempseris.

Do. Quæ mihi fama erit extincto?

Ra. Facilè melior, quàm viventi, cùm siluerit livor. Raró enim vitæ hominum superstes invidia est: ut autem virtus radix est gloriæ, sic deceptrix invidia, utque lividus pollex præsens impedit, sic amotus veræ laudis restituit incrementum: itaque multis busti limen, invidiæ inaccessum, magnæ gloriæ vestibulum fuit.

Do. Quantum me longa manet fama?

Ra. Longa forsitan, ut vos longum dicitis: verè autem apud vos nihil est longum, ut verò non modò longa sint omnia, sed æterna, sola virtus efficere potens est, præcipuéque justitia, de quâ scriptum est: In memoriâ æternâ erit justus: quod, ut potuit, Poëta noster expressit (ubi ait)

Sed famam extendere factis.
Hoc virtutis opus.

Do. Quali post obitum famâ ero?

Ra. Quid refert quale sit, quod mox vel nescies, vel contemnes: quid ad te hominum flatus, dum tu flatu cariturus sis? Spirantem vesci, delectari auris, non miror: at defunctum, stupeo.

Do. Quid de me post obitum dicetur?

Ra. Et quid putas, nisi quod mereberis bonum, malum, multum, parum, nihil; in quibusdam mendax, sed in pluribus verax fama est, alioqui longa utique non est: diuturnitatis fundamentum, veritas. Ruinosum atque imbecille mendacium.

Do. Qualis mihi post exitum fama erit?

Ra. Qualis ante exitum fuit vita, nec minus exitu. De hoc ergò tempus omne præteritum, sed in primis præsens hora viderit. Sic enim habeto, quali quisque dignus sit fama post mortem, nullâ re me-

meliùs, quàm morte censeri, quippe cum multos per omnem vitam inglorios & obscuros, solâ (dictu mirabile) mors illustret.

De moriente sine filiis.

DIAL. CXXXI.

Mors levior multò sine natis, prole carentem
Natorum insidiæ, nec mala fama premet.

Do. SIne filiis morior.

Ra. Eò alacrior mori debes, atque expeditior proficisci, nil post tergum linquens, quod te vellicet. Ille ingens morientium dolor cessat, ex commiseratione oriens deserendæ prolis, immaturæ præsertim, & paterno præsidio indigentis, pérque ætatem, inopiámque consilii, & injuriis, & casibus multis expositæ.

Do. Natis, quos optabam sperabámque superstites, præcesserunt.

Ra. Habes ad quos ire cupias, non à quibus doleas abire, non exiguum solamen.

Do. Mors acerba filiorum orbus ut moriar, cogit.

Ra. Hoc si miserum censes, quid est, vel quod orbum mori cogat, vel vixisse coëgerit? Cùm, unde tibi filios eligas, ingenuorum juvenum tanta sit copia, eò fortassis obsequentiores, & tui amantiores habiturus, quàm, quos tuo de sanguine genuisses, quòd illos casu quodam hos certo judicio quæsivisti. Filii illi antequam noti, hi autem noti, & dilecti, & electi antequam filii: itaque totum illi hoc naturæ, hi beneficio tuo imputent, quòd filii tui sint: unde fit, ut sæpè hæc fuerit facta successio, cui tutò, non mediocrè tantum patrimonium, sed summum imperium crederetur. Nosti, ut Julius Cæsar, prole carens, sibi Augustum; ille Tiberium,

penè

penè invitus quidem: ut post Nerva Ulpium Trajanum, ille Ælium Hadrianum, ut is rursus Antonium pium, ille Marcum Aurelium sibi filium fecit, fecissétque ille alium quemcunque feliciùs quàm Commodum genuisset, nulli commodum, cunctis incommodum, unicum tanti patris infortunium, unúmque ex paucis, Romani imperii probrum ingens, atque apertissimum argumentum, quantò adoptio sit felicior geniturâ: quòd cùm primi ex ordine diu ac feliciter imperassent, hic tantorum vestigiis ducum spretis, iter devium ingressus, brevi & turpi non imperio, sed tyrannide cum Rempub. fœdasset, misero quidem, sed se digno fine procubuit; publicumque ludibrium in se vertit. Jam inde præterea ante hos, longè secundum illud fulmen belli Punici, malleúmque Carthaginis, Africani illius magni filius, in decus gentis assumpserat, hoc scilicet facto, ut quam urbem Avus concusserat, hanc nepos ejus everteret, ut Florus ait Historicus. Ex Æmiliâ in Corneliam familiam translatus, utriusque decus ultimum, fateor, non minimum. Ex his vides, quòd nec tibi, nec principi deesse filius potest, quódque est optimum. Bonis bona non desit electio: quæ, si adsit, talem tibi fortasse filium dabit, qualem non dedisset uxor, & votivum matrimonii effectum, conjugalibus expeditus vinclis, invenies: sic naturæ defectui lex providit.

Do. Quomodo nunc domui meæ disponam? orbus morior.

Ra. Magnam verò pietatis, magnam laudis oblatam tibi (ne respuas) materiam; & quod filiis forsan ingratis, ac vel male cumulaturis, vel quoniam uterque mos est in usus pessimos versuris, brevíque omnia profusuris, conferre decreveras: confer honestiùs, confer utiliùs, confer stabiliùs. Pergami quidem rex Attalus, populum Romanum, nec egentem

tem certè, & Asiaticis profectó divitiis corrumpendum, testamento sibi hæredem fecit. Ego tibi alium populum, quem instituas, ostendam. Hinc te amicorum, hinc egentium turba circunstant, ex utrâque tibi filios adoptare permitteris; quorum alii te digressum dulci secum commemoratione detineant, alii te, quò pergis, piâ precum festinatione præveniant, ut quæ hic erogaveris, illic centuplicata reperias, fœnus uberrimum, certissimúmque viaticum iter istud acturis.

Do. Morienti mihi nullus est filius.

Ra. Quid, si multi essent, an ex his tibi, seu custodem domus ac pecuniæ, quæ tua certè amplius non erit, eligeres? seu in prælio mortis Athletam, ipsum quoque mortalem? seu denique comitem ad sepulchrum? ultra enim nec te tui quidem comitentur, nec Metellum sui: brevis à lectulo mortis ad sepulchrum via est. Quid refert, an hic solus jaceas, an ibi? frivolæ prorsus & ineptæ causæ filios optandi. Nam si in illis, ut vulgò dicitur, servari, ac perpetuari tuum nomen optabas, ipse quoque vulgariter fallebaris. Siquidem filiorum obscuritas profectò creberrima, nec illustrare ipsa utique, nec servare paternum potest nomen. At perrara filiorum claritas, ut ipsos semper filios claros facit, sic parentes interdum vicinitate suâ contegit obscurátque, quasi minora Sol sydera: quod nusquam evidentius, quàm in Julii Cæsaris patre cognoscitur, quem penè ignotum filii splendor fecit. Et ad summam; quisquis in filio sui nominis spem reponit, rem pertenuem, labilémque in vase fictili locat, ac ruinoso, quódque est inconsultiùs, non suo; rem majoris apud vulgus, quàm apud doctos precii, neutris tamen contemnendam, sed cùm honestiùs, tum certiùs locandam, in suis incorruptibilibus vasis ac solidis, in virtute propriâ, in rebus gestis, in literis.

Do. Sine natis morior.

 Ra. Non

Ra. Non sunt, in quos tuæ sese spargant curæ, in te versæ omnes, quò instructior, liberiórque digrediare, te unum respiciens, te metiens, scis quàm miser & quàm felix moriare: nec incertus moreris, an vel miseriæ sit addendum, vel felicitati detrahendum tuæ, alienâ seu turpitudine, seu fortunâ. Etsi enim aliis aliter videatur, in quorum ego sententiam sum pronior, ut magnis tamen scimus visum esse Philosophis, filiorum eventibus imminuitur paterna felicitas. Imbecille bonum, quod in crastinum prominet & pendet ex altero: quòd si opinionem hanc admittimus, quid hinc fit, intelligis: dubitari enim nequit, quin multi feliciùs obscuri fuerint, si sine filiis obiissent.

De moriente, qui metuit insepultus abjici.
DIAL. CXXXII.

Non sis sollicitus, quo tu condare sepulchro,
Cùm tua sit tandem restituenda caro.

Do. INsepultus abjiciar.

Ra. Alitibus invides, an feris, an piscibus? Nam si metuis tibi, baculum seu custodem juxta te poni jube, quo à cadavere depellantur.

Do. Ludis in malis meis, nam profectò nil sentiam.

Ra. Quid igitur times, quod non sentias? Nam si sentias, probes: sentientem enim sepelire, necare est.

Do. Inhumanus jacebo.

Ra. Tu, nisi te tellus presserit, illam premes: te, nisi terra contegerit, cœlum teget. Notum est illud:

Cœlo tegitur, qui non habet urnam.

Illud quoque notissimum:

Facilis jactura sepulcri.

facilis inquam sic, ut nulla facilior

Do. In-

Do. Inhumatus ero, grave dictu.

Ra. Dictum nescio; re autem profectò levissimum, multóque tolerabilius sepulchro exui, quam domo, quàm lodice, quam sagulo.

Do. Inhumatus ero, fœdum visu.

Ra. Fœdum fortasse aliis, tibi autem nihil minus. Omnem quidem sepulturam non nisi vivorum causâ institutam esse, doctorum omnium authoritas, & res ipsa consentiunt. Idque sic esse sepulchrorum species indicio est, quæ introrsus inculta & horrida, rude incolis suis saxum objicit, exterius multa impensa, & artificum ingenio elaborata, marmoreas spectantibus, atque aureas prætendit imagines.

Do. Insepultus ero, turpe aspectu.

Ra. Parúmne, oro, negotii tui habes, ni suscipias alienum? provideant, quos res tangit, hanc tu enim turpitudinem non videbis.

Do. Insepultus linquar, miserum.

Ra. Et Magnus Pompejus tantus vir insepultus jacuit, imò nec jacuit, sed jactatus est fluctibus obrutúsque. Neque adeò te delirum reor, ut opinione tuâ factus ille felicior sit sepulchro, sicut nec collega ejus Marcus Crassus infelicior, quòd, qui eum sepeliri juberet, nemo affuit. In reliquis enim penè pares exitu fuere, nisi quòd Crassi caput ut ditissimum, avarissimúmque omnium decebat, auro gravius fuit servatum, tamen utrunque ludibrio, nisi fortè tertius horum collega, felicior, quòd altissimi atque pulcherrimi colossi situs in vertice ostenditur, celsa etiam templa despectans: bello quidem fortunatiorem fatear, busto negem. Sic hoc saxum illo pulchrius, fateri oportet, non felicius. Quæ enim ista felicitas non sentientis seu saxi, seu saxo abditi? Alioqui si sepulchro felix sit, nemo felicior Mausolo.

Do. Inhumatus ero.

Ra. Inhumati essent Paulus Æmilius, & Claudius

Marcellus, tales viri, nisi hostis illos infestissimus sepelisset, admiratione virtutis (nisi fallor) & verecundiâ victus, non pietate ullâ, quæ in illius viri præcordiis nulla fuit, ut sepulturam ego illam penè invisam futuram ipsis arbitrer sepultis, & si eis optio data esset, inhumatos se jacere maluisse. Insepultus quoque Cyrus jacuit, Persarum Rex, neque id sibi, neque uter Scythicus infamiæ fuit, sed cruenti mores, quibus acerrimam illam exprobrationem injuriámque promeruit. Quid vero nunc singula nuda cadavera colligo, & vel Romanos principes, vel externos reges, non solùm sepulchri ultimo & optato quidem, sed inani honore spoliatos? quin etiam laceratos, discerptósque, & membratim sparsos, ut invidiosum diceres: integro cadavere jacuisse, cùm observentur animis inhumatarum strages gentium, atque (ut ita dixerim) insepultus orbis? Nempe, cum ipso, quem dicebam, Cyro, ducenta Persarum millia, & cum Crasso sexdecim florentissimæ legiones, & ad Cannas Romanorum civium ac sociorum octuagintaquinque & eo ampliùs millia, quinquaginta ses millia Pœnorum, Hispanorum, Ligurum, & Gallorum, ad Metaurum amnem, ipso cum duce hostium; & ad aquas sextias (id est loco nomen) ducenta Theutonum haud procul ab Alpibus, utrobique duce Mario centum quinquaginta, ut quidam sunt authores, & qui minus dicunt, sexaginta non amplius Cimbrorum millia insepulta jacuerunt. Apud Philippos verò regum gentiúmque omnium auxilia, & Italici sanguinis flos, vigórque (sic placitum Superis) hoc sepulchro carentes, Campos Æmonios ferásque & vultures impinguarunt. Quid ad Ægates insulas deleta Carthaginensium classis? Quid Massiliensium ante portus sui ostia, inque ipso fidelis patriæ prospectu? Quid (ne semper Italos labores loquar) classis Atheniensium ante urbem Syracusiam demersa, quale habuit

buit sepulchrum? Sileo Salaminam, & Marathonem, trecentáque millia illic fusa Persarum, etsi alii duplo ampliùs dicant. Transeo Hebræorum conflictationes, Scytharúmque, & Amazonidum, Arabúmque, & Parthorum prælia & Medorum. Prætereo Alexandri Macedonis in Oriente victorias, stragésque illas inermium populorum. Pestes taceo, tales sæpe, ut cadaver, charum licet, abstraxisse parumper pietas fuerit. Incursus quoque serpentum atque immanium belluarum, quarum impetu Dicearchus docet (ut ait Cicero) quædam hominum genera esse consumpta. Tempestates præterea, & quotidiana naufragia. Nam qui flammis pereunt, non egentes busti dixeris. Omitto furores domesticos, intestinámque discordiam, de quâ dictum est: Bellum civile sepulturam vix ducibus præstare potest, quod de externo veriùs etiam est bello. Nec ruinas urbium sequor, Trojæ, Hierosolymæ, Carthaginis, Corinthi, Numantiæ, ac Saganti, aliarumque multarum, ubi magna pars civium muris oppressa labentibus, & sic patriæ consepulta est. Mitto denique terræmotus, quibus multi sæpè mortales obruti, pro sepulchro totum terræ matris uterum habuerunt: quod cùm olim nupérque crebrum malum fuerit, diversis in locis: nusquam tamen quàm in Asiâ insignius, ubi duodecim urbes, uno die horrificis terræ hiatibus haustæ memorantur: hic jam multa dixerim, ut ridiculum tibi metum eripiam, qui morte magis damnum metuis sepulchri, atque illud huic uni corpusculo deesse, fers graviter, quod tam multis hominum & bellatorum, & quod fuit indignius, sanctorum insuper millibus defuisse, compertum est.

Do. Defuncto mihi terra negabitur, prædurum.

Ra. Non id durum, sed tu mollis, qui nec sentiens lædi queas.

Do. Mortuo mihi terra negabitur, indignum.

Ra. Quid

Ra. Quid ita? Illáne tibi igitur, an tu illi debitus? Atqui terra tibi fortasse negabitur, non tu terræ: poterit bustum tibi casus aliquis, vel injuria hostilis eripere: tu è terrâ veniens, in terram redeas oportet: id tibi, domini tui ore prædictum falsum esse non potest.

Do. Non me gremio tellus teget.

Ra. At tu illam teges nudo corpore, quid ad te plus hoc post mortem pertinebit, quàm nunc pertinet? ubi olim unguium aut crinium excrementa, ubi febris erutum sanguinem: ubi denique pueriles tunicæ, seu fasciæ infantilis fragmenta dimiseris? An oblitus es Theodori Cyrenei apud Tullium, elegans responsum, cui cùm Lysimachus Rex mortem crucis (ut auguror) minaretur: Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, humíne an sublime putrescat. Te, nisi tellus sinu excipiat, at superficie sustinebit, hinc te gravamina vestient, hinc ornabunt flores, læti hospite, hinc te imbres madefacient, hinc Sol uret, hinc glacies stringet, hinc movebunt auræ, & fortasse naturalius fuerit, ut compactum ex quatuor Elementis, corpus in totidem resolvatur.

Do. Inhumatus linquor, horridum auditu.

Ra. In opinione horror, non in re: quandoquidem apud alios horridum terrâ tegi? pulchrum igne consumi, quod majoribus vestris visum scimus. Apud alios pulchrum à feris aut canibus laniari; innumeri de hâc re sunt gentium ritus, quos curiosius à Crispo collectos strinxit Cicero. Tu nudâ jacebis humo: & illum premet lapis horridus, illum putres glebæ obruent, illum mersum volent undæ, illum venti pendulum agitabunt: Grando feriet, lacerabunt corvi. Demum pretiosissimè conditos, ac velatos purpurâ, vermes rodent. Quid verò habet amplius, qui marmore tegitur atque auro, quàm qui flens apud poëtam ait:

Nunc

Nunc me fluctus habet, versántque in littore venti.

Etsi ille erroris publici morem sequens, injici sibi terram oret, nisi forte nunc etiam fabulis acquiescis anilibus, centum annos errare animas insepultorum hominum, circa tartarei amnis ripam, quas sana utique ac religiosa mens respuit.

Do. Bustum mihi patrium eripitur.

Ra. Patrius cespes si relinquitur, bene est: habes quod tibi Phocion, vir magnus, invideat, quem civem, de se aliter meritum, ingrata Athenarum urbs, defunctum quoque suis finibus expulit; inaudita crudelitas!

Do. Insepultus abjiciar.

Ra. Age res tuas, curam hanc relinque viventibus.

FR. PE-

FR. PETRARCHÆ V. C.

In Dialogos DE CONTEMPTU MUNDI.

PRÆFATIO.

ATtonito mihi quidem, & sæpissimè cogitanti, qualiter in hanc vitam intrassem, qualitérve forem egressurus, contigit nuper, ut, non sicut ægros animos solet somnus opprimere, sed anxium atque pervigilem, mulier quædam inenarrabilis claritatis & luminis, formáque non satis ab hominibus intellectâ (incertum quibus viis adiisse videretur, virginem tamen & habitus nunciabat & facies) me stupentem insuetæ lucis aspectu, & adversus radios, quos oculorum ejus sol fundebat, non audentem oculos attollere, sic alloqueretur: Noli trepidare, non te species nova perturbet, errores tuos miserta, de longinquo tempestivum tibi auxilium latura descendi, satis supérque satis, hactenus terram caligantibus oculis aspexisti, quos si usque adeò mortalia ista permulcent, quid futurum speras si eos ad æternas sustule-

ſtuleris? His ergo auditis, necdum pavore depoſito, Maroneum illud tremulo vix ore reſpondi:

O quam te memorem virgo: námque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat.

Illa ego ſum, inquit, quam tu in Aphricâ noſtrâ, curioſâ quâdam elegantiâ deſcripſiſti, cui non ſegnius, quam Amphion ille Dyrceus, in extremo quidem occidentis, ſummóque Athlantis vertice, habitationem clariſſimam atque pulcherrimam, mirabili artificio ac poëticis ut propriè dicam, manibus erexiſti. Age itaque jam ſecurus auſculta, néve illius præſentem faciem perhorreſcas, quam pridem tibi ſatis familiariter cognitam, argutâ circumvolutione teſtatus es. Vix dum verba finierat, cùm mihi cuncta verſanti, nihil aliud occurrebat, quàm Veritatem ipſam fore quæ loqueretur: illius enim me palatium Athlanticis jugis deſcripſiſſe memineram. at quânam ex Regione veniſſet ignorabam, niſi cœlitus tamen venire, nequiviſſe certus eram: itaque videndi avidus reſpicio, & ecce, lumen æthereum facies humana non pertulit, rurſus igitur in terram oculos dejicio, quod illa cognoſcens, brevis ſpatii interveniente ſilentio, iterum & iterum in verba prorumpens, minutis interrogatiunculis méque ut ſecum multa colloquerer coëgit. Duplex hinc mihi bonum proveniſſe cognovi: nam & aliquantulùm doctior factus ſum, aliquantóque

que ex ipsâ conversatione securior, spectare coram posse cœpi vultum illum, qui nimio primum me splendore perterruerat, quem postquam sine trepidatione sustinui, dum mira dulcedine captus inhæreo, circumspiciénsque an meæ solitudinis abdita penetrasset, virum juxta grandævum, ac multâ majestate venerandum video, non fuit necesse nomen percunctari, Religiosus aspectus, frons modesta, graves oculi, sobrius incessus, habitus sacer, sed Romana facundia, gloriosissimi patris Augustini quoddam satis apertum indicium præferebat. accedebat dulcior quidam, majórque quam nescio quid, hominis affectus, qui me sciscitari aliquid non sinebat. nec tamen ideò tacitus mansissem, jam interrogationis verba dictaveram, jámque in extremum oris limen vox egressura præcesserat, cùm subito ex ore veritatis, dulcisonum illud mihi nomen auditum est: ad eum siquidem conversa, ac meditationem ipsius profundissimam interrumpens, sic ait: Chare mihi ex millibus Augustine, hunc tibi devotum nosti. nec te latet, quàm periculosâ & longâ ægritudine tentus sit, qui eò propinquior morti est, quomodo æger ipse à proprii morbi cognitione remotior, itaque nunc vitæ hujus semianimis consulendum est, quod pietatis opus, melius quàm tu nullus hominum præstare potest. nam & iste semper tui nominis amantissimus fuit: habet autem hoc omnis doctrina, ut multo facilius in auditoris animum,

mum, ab amato præceptore transfundatur, & nisi te præsens fortè fœlicitas, miseriarum tuarum faciat immemorem, multum tu dum corporeo carcere claudebaris, huic similia pertulisti. Quod cùm ita sit, passionum expertarum curator optime, tametsi rerum omnium jucundissima sit taciturna meditatio. silentio tamen istud, ut sacrâ & mihi singulariter acceptâ voce discutias, oro tentes, si quâ ope languores tam graves emollire queas. Ad hæc ille: Tu mihi dux, tu consultrix, tu mihi consolatrix, tu domina, tu magistra, quid igitur me loqui jubes te præsente? illa autem aërem mortalis hominis, humana vox feriat, hanc iste feret æquanimius: aut tamen quicquid ex te audiet, ex me dictum putet? præsens adero. Parere, inquit ille, & languentis amor cogit, & jubentis auctoritas. Simul me benignè intuens, paternóque refovens complexu, in secretiorem partem, veritate præviâ parumper abduxit, ibi tres pariter conscendimus. Tum demum illa, de singulis in silentio judicante, submotis procul arbitris, ultrò citróque sermo longior obortus, atque in diem tertium materiâ protrahente productus est, ubi multa licet adversus sæculi nostri mores, déq; communibus mortalium piaculis dicta sint, ut non tam mihi quam toto humano generi fieri convitiũ videretur, ea tamen, quibus ipse vocatus sum, memoriâ altius impressi. Hoc igitur tam familiare colloquium, ne fortè dilaberetur, dum scriptis mandare instituo,

men-

mensuram libelli hujus implevi, non quem annumerari aliis operibus meis velim, aut unde gloriam petam, majora quædam mens agitat, sed ut dulcedinem, quam semel ex collocutione percepi, quotiens libuerit ex lectione percipiam: tuque ideò libelle conventus hominum fugiens, mecum mansisse contentus eris, nominis proprii non immemor. Secretum enim meum es & diceris, mihique in altioribus occupato, ut unumquodque in abdito dictum meministi, in abdito memorabis? ego enim, ne, ut ait Tullius, inquam, & inquit sæpius, interponerentur atque ut coram res agi velut à præsentibus viderentur, collocuturus egregiis meásque sententias non alio verborum ambitu, sed solâ propriorum nominum præscriptione discrevi, hunc nempe scribendi morem à meo Cicerone didici, hunc ipse prius à Platone didicerat, ac ne longius vager, his ille me primum verbis aggressus est.

FR. PE-

FR. PETRARCHÆ V. C. DE CONTEMPTU MUNDI, Colloquiorum liber, quem Secretum suum inscripsit.

Interlocutores.

D. Augustinus. Fran. Petrarcha.

DIALOGUS I.

Aug. QUid ais homuncio? quid somnias? quid expectas? an non te mortalem esse meministi?

Fran. Memini equidem, nec unquam sine horrore quodam cogitatio illa subit animum.

Au. Utinam meminisses, ut dicis, & tibi consuluisses: etenim & multum mihi negotii remisisses, cùm sit profectò verissimum, ad contemnendas vitæ hujus illecebras, componendíque inter tot mundi procellas animum, nihil efficacius reperiri, quam memoriam propriæ miseriæ, & meditationem mortis assiduam, modo non leviter aut superficietenus serpat, sed in ossibus ipsis ac medullis insideat, at multum vereor, ne hâc in re (quòd in multis animadvertit) te ipsum decipias.

Fr. Qualiter quæso? non enim clarè intelligo, quæ narras.

Au. Atqui omnibus ex conditionibus vestris, ô mortales, nullam magis admiror, nullam magis exhorreo, quàm quòd miseriis vestris ex industriâ favetis, & impendens periculum dissimulatis agnoscere: considerationémque illam, si ingeratur, excludatis.

Fr. Quo

Fr. Quo pacto?

Au. Putasné quempiam adeò delirare, ut morbo ancipiti correptus, non summè cupiat sanitatem?

Fr. Neminem tam dementem arbitror.

Au. Quid ergo? Putásne quempiam fortè tàm pigri remissique animi, ut non quod totâ mente desiderat, omni studio consectetur?

Fr. Ne istud quidem.

Au. Sed hæc duo inter me téque conveniunt, tertium quoque conveniat necesse est.

Fr. Quod est tertium hoc?

Au. Ut sicut qui se miserum altâ & fixâ meditatione cognoverit, cupiat esse non miser, & qui id optare cœperit, sectetur sic, ut quòd sectatus fuerit, possit etiam adipisci. Enimverò tertium hujusmodi, sicut non nisi ex secundi, sic secundum, non nisi ex primi defectu impediri posse, compertum est. Itaque primum illud, ceu radix humanæ salutis subsistat oportet, vos autem insensati, túque adeò ingeniosus in perniciem propria è pectoribus vestris, salutiferam hanc radicem, omnibus terrenarum blanditiarum laqueis (quod mirari me atque horrere dicebam) extirpare nitimini, jure igitur illius avulsione, & reliquorum eversione plectimini.

Fr. Hæc quidem ut auguror, longior est querela egénsque verborum plurium: ea ergo si libet in tempus aliud dilata, dum certior ad sequentia proficiscor, aliquantisper in præcedentibus immoremur.

Au. Tarditati tuæ mos gerendus est: ubicunque igitur visum fuerit, pedem fige.

Fr. Consequentiam istam non video.

Au. Quid caliginis intervenit? quidve nunc dubitatis oboritur?

Fr. Quoniam innumerabilia sunt, quæ ardenter optamus studioséque petimus, ad quæ tamen nullus labor, nulla nos diligentia aut provexit, aut provehet,

Au. In rebus cæteris id verum esse non inficior, at in eo, quod nunc agitur, contra est.

Fr. Quam ob causam?

Au. Quia, qui miseriam suam cupit exuere, modò id verè plenéque cupiat, nequit à tali desiderio frustrari.

Fr. Papæ, quid ego audio, pauci admodum sunt, qui non multa sibi deesse prævideant, quod quàm verum sit, quisquis ad seipsum conversus fuerit intelligit, atqui in eo sese miserum fateatur. Consequens si quidem est, ut bonorum cumulatissimus acervus fœlices facit, & quicquid inde decesserit, pro eâ parte necesse efficiat infœlices: hanc miseriæ sarcinam omnes quidem deponere voluisse, rarissimi autem potuisse, notissimum est.

Au. Quàm multi enim sunt, quos vel corporis adversa valetudo, vel charorum mors, vel carcer, vel exilium, vel paupertas perpetuis premit angoribus, aliáque hujusmodi generis? quæ sicut enumerare longum est, sic tolerare difficile atque miserrimum, quæ quamvis sint patientibus permolesta, tamen ut vides abjecisse non licet.

Fr. Dubitari igitur meo judicio non potest, quin multi quidem inviti, nolentésque sint miseri.

Au. Longius retrò revocandus es, & quod usus evenit, vagis tardioribúsque inventiunculis, sæpius à primis elementis dicendorum series retexenda est, provectioris te quidem ingenii arbitrabar, nec putabam adhuc tàm puerilibus admonitionibus indigere: & profectò si illas Philosophorum veras saluberrimásque sententias, quas mecum sæpe relegisti, memoriæ commendasses, si & cum bonâ veniâ loqui sinas, tibi non aliis laborasses, & lectionem tot voluminum, ad vitæ tuæ regulam, non ad ventosum vulgi plausum, & inanem jactantiam traduxisses, tàm insulsa & tàm rudia ista non diceres.

Fr. Quid

Fr. Quid pares ignoro: jam nunc tamen frontem meam rubor invasit, experiorque quod pædagogis objurgantibus pueri solent. Ut enim illi antequam admissi criminis nomen audiant, multa se deliquisse memorantes, primâ castigatoris voce confunduntur: sic ego ignorantiæ & errorum mihi conscius multorum, & si nondum intelligo, quorsum tua pergit oratio, quia tamen nihil mihi non objici posse præsentio, ante finem sermonis erubui: fare autem apertius quæso, quid hoc est, quod in me satis mordaciter arguisti?

Au. Multum, post hoc nunc unum illud, illorum indignor, quod fieri quenquam vel esse miserum suspicaris invitum.

Fr. Erubescere desii, quid enim hoc vero verius excogitari potest? aut quis tàm ignarus rerum humanarum, támque ab omni mortalium commercio segregatus est, qui non intelligat egestatem, dolores, ignominiam, denique morbos ac mortem, aliáque hujus generis, quæ putantur esse miserrima, invitis accidere plerunque, volentibus autem nunquam? ex quo verum sit miseriam propriam, & novisse & odisse facillimum, depulisse non, ita quod prima nostri duo arbitrii, tertium hoc sit in potestate fortunæ.

Au. Erroris veniam verecundia merebatur, Impudentiæ autem irascor gravius quàm errori. Quomodo enim omnes illæ tibi philosophicæ sanctissimæque voces exciderunt, neminem his, quæ paulo antè nominabas miserum fieri posse? Nam si sola virtus animum fœlicitat (quod & à Marco Tullio, & à multis sæpè validissimis rationibus, demonstratum est) consequentissimum est, ut nihil quoque nisi virtutis oppositum, à fœlicitate dimoveat, quod quale sit, nisi prorsus obtorpuisti, me licet tacente, recordaris.

Fr. Recordor equidem, ad Stoicorum præcepta me

me revocas, populorum opinionibus adversa, & veritati propinquiora quàm usui.

Au. O te omnium infelicem, si ad veritatis inquisitionem, per vulgi deliramenta contendis, aut cæcis ducibus ad lucem te perventurum esse confidis: calcatum publicè callem fugias oportet, & altiora suspirans, paucissimorum signatum vestigiis iter arripias, ut Poëticum illud audire merearis:

Macte novâ virtute puer, sic itur ad astra.

Fr. Utinam id mihi contingere posset ante quàm moriar, sed perge quæso, neque enim prorsus depuduit, & Stoicorum sententias, publicis erroribus præferendas esse non dubito: quid autem hic persuadere velis expecto?

Au. Et hoc inter nos convenit, Nisi vitio miserum non esse nec fieri: jam quid verbis opus est?

Fr. Quia multos mihi vidisse videor, inter quos & meipsum, nihil molestius ferentes, quam quod vitiorum jugum non liceret excutere, quamvis ad id, per omnem vitam, summis viribus niterentur: quamobrem stante licet Stoicorum sententiâ, tolerari potest, multos invitos ac dolentes optantésque contrarium esse miserrimos.

Au. Aliquantum evagati sumus, sed jam sensim ad primordia nostra revertimur, nisi fortè unde decesseramus oblitus es.

Fr. Oblivisci cœperam, sed incipio recordari.

Au. Id agere tecum institueram, ut ostenderem ad evadendum hujus vitæ mortalitatis angustias, attollendóque se altius, primum veluti gradum obtinere, meditationem mortis humanæque miseriæ: secundum verò desiderium vehemens studiúmque surgendi, quibus exactis, ad id quo nostra suspirat intentio, ascensum facilem pollicebar: nisi tibi fortè nunc etiam contrarium videretur.

Fr. Contrarium equidem videri, dicere non ausim, ea namque de te ab adolescentiâ meâ mecũ cre-

vit opinio, ut si quid aliter visum fuerit quam tibi, aberrasse me noverim.

Au. Cessent oro, blanditiæ: at quoniam, non tàm judicio quàm reverentiâ assensum dictis meis præbuisse te video, loquendi tibi, quicquid ex arbitrio tuo fuerit, libertas datur.

Fr. Trepidus quidem adhuc, sed licentiâ tuâ uti velim, atque ut de reliquis hominibus sileam, testis est mihi, hic qui cunctis actibus meis semper interfuit testis, tu quoque, quoties ad conditionis meæ miseriam mortémque repserim, quantisque cum lachrymis sordes meas diluere visus sim, verum id quod sine lachrymis narrare non possum, ut vides hactenus frustra fuit. Hoc igitur unum est, quod me super ambigendâ propositionis tuæ veritate sollicitat, quam conaris astruere: Neminem nisi spontè suam in miseriam corruisse: Neminem miserum esse, nisi qui velit, cujus rei contrarium in me tristis experior.

Au. Vetus est hæc & nunquam finem habitura querimonia, atque licet idem ne quicquam sæpè tentaverim, adhuc inculcare non desinam. Nec fieri miserum, nec esse qui nolit: sed esse, ut dicere cœperam, inanis hominum perversa quædam & pestilens libido, seipsos fallendi, quo nihil potest esse funestius in vitâ? si enim familiarium dolos jure pertimescitis, propterea quod & fallentium auctoritas remedium præripuerit cautelæ, & aures vestras assiduè vox eorum blanda circumsonat, quorum utrunque in aliis cessare videatur: quantò magis proprias fraudes formidare deberetis, ubi & amor & auctoritas & familiaritas ingens est, quod se quisquis plus æstimet, quàm valet, plus diligat quam oportet, nunquã propterea deceptus à deceptore separetur?

Fr. Sæpè his verbis hodie usus es, at ego me ipsum nunquam, quòd meminerim, fefelli, utinam non me alii fefellissent.

Au. Nunc

An. Nunc te maximè fallis, cùm nunquam teipſum feſelliſſe gloriaris, nec tàm tenuis tuæ indolis ſpes eſt mihi, quia ſi animum acriter attenderis, per teipſum videas, neminem in miſeriam, niſi ſponte corruere: ſuper hoc enim altercatio noſtra fundata eſt. Dic enim oro te (ſed cogita prius quàm reſpondeas, atque ad id animum indue, non contentionis, ſed veritatis avidum) dic mihi quem hominum putas peccaſſe coactum? cùm velint ſapientes peccatum eſſe voluntariam actionem, uſque adeò, ut ſi voluntas deſit, deſinat eſſe peccatum. Sine peccato autem nemo ſit miſer, quod mihi jam ſuperius conceſſiſti.

Fr. Video me nuper paulatim de propoſito excidere, & fateri cogor, quod initium miſeriæ meæ ex proprio proceſſit arbitrio, hæc in me ſentio, in aliiſque conjicio, modo tu mihi quoque verum fatearis.

An. Quid me fateri poſtulas?

Fr. Ut ſicut verum eſt, neminem niſi ſponte corruere: ſic illud etiam verum ſit: Innumerabiles ſponte prolapſos, non ſuâ tamen ſponte jacere: quod de meipſo fidenter affirmem, idque datum mihi arbitror in pœnam, ut quia ſtare dum poſſem nolui, aſſurgere nequeam dum velim.

An. Quanquam haud prorſus delirantis opinio iſta ſit, poſtquàm te tamen in primo erraſſe cognoſcis, idem in ſecundo fatearis oportebit.

Fr. Cadere igitur & jacere unum atque idem eſſe definis?

An. Immò verò diverſa noluiſſe tamen & velle, & ſi in tempore differunt, in re tamen ipſâ, inque animo nolentis unum ſunt.

Fr. Sentio quibus me nexibus involvis, nec tamen fortior luctator eſt, qui arte ſibi victoriam quæſivit, ſed profectò verſutior.

An. Coram veritate loquimur, cui ſimplicitas

omnis amica est, calliditas inimica quod ut clarè videas, cum quantalibet deinceps simplicitate procedamus.

Fr. Nihil possem audire jucundius: dic ergo quomodo de me ipso mentio fuerat, quânam ratione mihi monstraveris, hoc quod miser sum, id enim me esse inficior, nunc etiam meæ voluntatis existere ut fugiam, cùm ego contrà sentiam, nil me perpeti molestius, nil magis adversum propriæ voluntati, sed ultrà non valeo.

Au. Modo conventa serventur, ostendam aliis tibi verbis utendum fore.

Fr. Quænam conventa memoras, quibusve admones utendum verbis?

Au. Conventa sunt ut fallaciarum laqueis rejectis, circa veritatis studium, purâ cum simplicitate versemur: verba verò, quibus te uti velim hæc sunt, ut ubi te non posse dixisti, ultrà te nolle fatearis.

Fr. Nunquam erit finis, nunquam enim hoc fatebor, scio quidem, & tu testis es mihi, quoties volui non potui, quot lachrymas fudi nec profuerunt?

Au. Lachrymarum tibi testis sum multarum, voluntatis verò minimè.

Fr. Per superum fidem (hominem scire neminem puto) quid ego passus sim, quantumque voluerim, si licuisset assurgere.

Au. Sile, prius cœlum tellusque miscebitur, priùs astra concident à nervo, & amica nunc invicem elementa pugnabunt, quàm hæc quæ inter nos dijudicat veritas falli queat.

Fr. Quid ais igitur?

Au. Lachrymas tibi sæpè conscientiam extorsisse, sed propositum non mutasse.

Fr. Quoties dixi me ulterius nequivisse?

Au. Quotiésque respondi, immò verius voluisse, nec tamen admiror te, in his nunc ambagibus

obvo-

obvolutum, in quibus olim ego ipse jactatus, dum novam vitæ viam carpere meditarer, capillum vulsi, frontem percussi, digitósque contorsi, denique complosis genua manibus amplexus, amarissimis suspiriis cœlum aurásque complevi, largísque gemitibus solum omne madefeci, & tamen hæc inter idem ille qui fueram, mansi, donec alta tandem meditatio, omnem miseriam meam ante oculos congessit. Itaque postquam plenè volui, ilicò & potui, miráque & fœlicissimâ celeritate transformatus sum in alterum Augustinum, cujus historiæ seriem, ni fallor, ex confessionibus meis nosti.

Fr. Novi equidem illiusque ficus salutiferæ, cujus hoc sub umbrâ contigit miraculum, immemor esse non possum.

Au. Rectè quidem, nec enim myrtus ulla, nec hedera, denique nec dilecta, ut ajunt, phœbo laurea, quamvis ad hanc Poëtarum chorus omnis afficitur, túque ante alios, qui solus ætatis tuæ contextam ejus frondibus coronam gestare meruisti, gratior debet esse animo tuo, tandem aliquando in portum ex tàm multis tempestatibus revertenti, quàm ficus illius recordatio, per quam tibi correctio & veniæ, spes certæ prætenditur.

Fr. Nil adversor, sed incœptum perage.

Au. Hoc incœperam, ad hoc prosequor, contigisse tibi hactenus quod multis, quibus dici potest versus Virgilii:

Mens immota manet, lachrymæ volvuntur inanes.

Verum ego & si multa congerere poteram, unico tamen eóque domestico exemplo contentus fui.

Fr. Consultè: neque enim aut pluribus res egebat, aut aliud quodlibet in pectus hoc profundius descendisset, eò præsertim quia (licet pro maximis intervallis) quanto inter naufragium & portus tuta tenentē, tanta interque felicem & miserum esse so-

lent discrimina, aliquale tamen inter procellas meas, fluctuationis tuæ vestigium recognosco, ex puo fit, ut quoties Confessionum tuarum libros lego, inter duos contrarios affectus, spem videlicet & metum (licet non sine lachrymis interdum) legere me arbitror, non alienam, sed propriæ meæ peregrinationis historiam, deinceps autem, quoniam omne studium contentionis abjeci, ut libuerit perge: sequi enim, non obstare dispofui.

Au. Haud hoc postulo; sicut enim ut doctissimus quidam ait: Nimium altercando veritas amittitur, sic ad verum multos sæpè perducit modesta contentio: neque igitur, (quomodo pigri & torpentis ingenii mos est) passim omnibus acquievisse convenit, nec rursus apertè veritati studiosius obluctari, quod clarum litigiosæ mentis indicium est.

Fr. Intelligo, & laudo & consilio utar, perge modò.

Au. Recognoscisne igitur veram illam fuisse sententiam, graduúmque progressum, ut miseriarum suarum perfecta cognitio, perfectum desiderium pariat assurgendi, si desiderium potentiæ obsequatur.

Fr. Jam animum induxi, nihil tibi non credere.

Au. Sentio aliquid etiam nunc restare quod velis, licet, fare age, quicquid id est.

Fr. Nihil aliud nisi quod ipse mecum obstupeo voluisse hactenus, quod unum semper noluisse credideram.

Au. Adhuc hæsitas, atque ut his jam tandem sermonibus finis sit, fateor & ipse te voluisse nonnunquam.

Fr. Quid ergo dixisti?

Au. An non succurrit illud Ovidii:

Velle parum incipias, ut re potiaris oportet.

Fr. Intelligo, sed & desiderasse putabam.

Au. Fallebaris.

Fr. Cre-

Fr. Credo.

Au. Ut certus credas conſcientiam ipſe tuam conſule, illa optima virtutis interpres, illa infallibilis & verax eſt, operum cogitationúmque penſatrix, illa tibi dicet, nunquam te ad ſalutem, qua decuit aſpiraſſe, ſed tepidius remiſſiúſque, quàm periculorum tantorum conſideratio requirebat.

Fr. Cœpi quàm jubes conſcientiam excutere.

Au. Quid illic invenis?

Fr. Vera eſſe quæ dicis.

Au. Profecimus aliquantulum ſi incipis expergiſci, jam melius tibi erit, ſi quam malè olim erat agnoveris.

Fr. Si hoc vel noſſe ſatis eſt, non tantum benè, ſed optimè mihi propediem eſſe poſſe confido: nihil enim unquam clarius intellexi, quàm nunquam me ſatis ardenter optaſſe libertatem & miſeriarum finem, nunquam autem poſt hoc optaſſe ſufficiat?

Au. Quid enim?

Fr. Ut nihil amplius agam.

Au. Impoſſibilem proponis conditionem, ut qui quod cupit, ardenter cupiat & obdormiat.

Fr. Quid igitur ipſum optare profuit?

Au. Nempe per medias difficultates iter pandet, ad hoc ipſum per ſe virtutis deſiderium, pars eſt magna virtutis.

Fr. Magnæ mihi ſpei materiam præbuiſti.

Au. Idcirco te alloquor, ut ſperare doceam, & timere.

Fr. Timere, quónam modo?

Au. Immò verò qualiter ſperare?

Fr. Quia cùm hactenus non mediocre ſtudium geſſerim, ne peſſimus forem, tu mihi viam aperis, quâ optimus fiam.

Au. At quam id iter laborioſum ſit, fortaſſe non cogitas.

Fr. Quid novi terroris ingeminas?

Au. Quia hoc ipsum optare, verbum unum est, secundum quod innumerabilibus consistit ex rebus.

Fr. Terrificas.

Au. Atqui ut ea sileam desiderium istud constat, quàm multa sunt ex quorum eversione conficitur.

Fr. Quid dicere velis non intelligo.

Au. Nulli potest desiderium hoc absolutè contingere, nisi qui aliis omnibus desideriis finem fecit: jam intelligis quam multa & varia sunt, quæ optantur in vitâ, quæ prius tibi vilipendenda sunt, ut sic ad concupiscentiam summæ fœlicitatis ascendas, quam profectò minus amat, qui secum aliquid amat, quod non propter ipsum amat.

Fr. Agnosco sententiam.

Au. Quotus ergo fuerit, qui omnes cupiditates extinxerit, ne dicam extinguere, sed vel enumerare longùm sit, qui animo suo frænum rationis admoverit, qui dicere audeat, nihil mihi jam commune cum corpore, quæ videntur jucunda cuncta sordescunt, ad fœliciora suspiro.

Fr. Rarissimum genus hominum, & nunc difficultatem quam comminaberis, intelligo.

Au. His nempe cessantibus, desiderium illud plenum expeditúmque erit: necesse est enim, ut quantum animus ad cœlum propriâ nobilitate subvehitur, tantum mole corporeâ & terrenis prægravetur illecebris, ita dum ascendere, & imis permanere cupitis, neutrum impletis in alternâ distracti.

Fr. Quid igitur censes esse faciendum, ut integer animus discussis terræ compedibus tollatur ad superna?

Au. Ad hunc terminum profecti, meditatio illa producit, quam primo loco nominaveram cum mortalitatis nostræ recordatione continuâ.

Fr. Nisi & hic fallor, nullus hominum crebrius in has revolvitur curas.

Au. Novàlis labórque alius.

Fr. Quid?

Fr. Quid? egone etiam hic mentior?

Au. Urbanius loqui velim.

Fr. Hanc tamen ſententiam.

Au. Certè non aliam.

Fr. Ergo ego de morte non cogito?

Au. Perraro quidem, idque tam ſegniter, ut in calamitatis tuæ fundum cogitatio ipſa non penetret.

Fr. Contrà credideram.

Au. Non quæ credideras, ſed quid credere debueras attende.

Fr. Nunquam poſt hoc me crediturum ſcito, ſi & hoc falſo credidiſſe monſtraveris.

Au. Monſtrabo perfacilè, modo bonâ fide verum confiteri in animum inducas, utar in hâc re teſte etiam non longinquo.

Fr. Quonam quæſo?

Au. Conſcientiâ tuâ.

Fr. Illa contrarium dicit.

Au. Ubi confuſa præït interrogatio, certum reſpondentis teſtimonium eſſe vix poteſt.

Fr. Quid ad rem?

Au. Multum ſanè, quod ut clarè pervideas adverte: nemo tàm demens eſt (niſi ſit idem prorſus inſanus) cui non interdum conditio propriæ fragilitatis occurrat, qui non ſi interrogetur, reſpondeat ſe eſſe mortalem, & caducum habitare corpuſculum, id enim, & membrorum dolor & febrium tentamenta teſtantur, à quibus prorſus immunem vitam degere, quænam Dei unquam indulgentia præſtabit? adde quod & ex funeribus amicorum, quæ aſſiduè præter oculos veſtros eunt, ſpectantium animis terror incutitur, quia dum æquævum quiſque comitatur ad ſepulchrum, neceſſe eſt, ipſe etiam ad alieni caſus præcipitium contremiſcat, & de ſe incipiat eſſe ſollicitus. ſicut ubi flagrantio vicinorum tecta conſpexeris, de tuis ſecurus eſſe non potes, quoniam ut ait Flaccus:

Ad te post paulum ventura pericula cernis.
Eò autem vehementius movebitur qui juniorem, qui validiorem formosiorémque videat, repentinâ morte subtractum, sese ante circumspiciet & dicet: securius hic habitare videbatur, & tamen ejectus est, nec ætas profuit, nec forma, nec robur, mihi securitatem quis spopondit Deúsve, magúsve, mortalis sum profectò: quod si hoc idem Imperatoribus Regibúsque terrarum, si egregiis formidatísque personis evenerit, multò etiam acrius concutientur astantes, quoniam qui alios sternere solitum norant, subitò inde aut paucarum fortassis horarum anxietate, prostrantur, unde enim nisi ex hoc fonte procedunt. Illa quæ in mortibus summorum hominum stupentes faciunt populi, qualia multa (ut te tantisper ad historias revocem) in funere Julii Cæsaris meministi? hoc est illud commune spectaculum, quod mortalium oculos & corda perstringit, fatique sui memoriam ingerit aliena cernentibus: accedit belluarum furor atque hominum, rabiésque bellorum: accedunt & magnarum ædium ruinæ, quas benè quidam ait, tutelam hominum fuisse, nunc esse periculum: accedunt sinistro sydere motus aërei, & cœli pestilentis afflatus, & tot terræ marísque discrimina, quibus undíque circumsepti, non potestis oculos avertere, ubi non eis occurrat propriè mortalitatis effigies.

Fr. Indulge, quæso, amplius expectare non possum, nihil enim ad confirmandum rationem meam dici reor efficacius, quàm tu multa dixisti, ego ipse inter audiendum mirabar, quid tua vellet oratio, aut ubi defineret?

Au. Nondum quippe desierat, tu eam præcidisti, hæc enim conclusio restabat: quanquam multa volitantia circumstent, nil tamen ad interiora penetrare durius, longâ consuetudine pectoribus miserorum vetustóque velut calle salutiferis admoni-

tioni-

tionibus resistente, paucos invenies satis profundè cogitantes, sibi esse necessariò moriendum.

Fr. Paucis ergo Definitio nota est, quæ tamen omnibus in Scholis tam crebrò repetitur, ut nedum auditorum aures fatigasse, sed ipsas ædificiorum columnas jam pridem minuisse debuerit. ita quidem Dialecticorum garrulitas, nullum finem habitura, & definitionum hujuscemodi compendiis scatet, & immortalium litigiorum materia, plerunque autem, quid ipsum verum sit, quod loquuntur ignorant. Itaque si quem ex eo grege de definitione non tantum hominis, sed rei alterius interroges, parata responsio est, si ultra progrediare silentium fiet, aut si assiduitas differendi verborum copiam audaciámque peperit, mores tamen loquentis ostendet, veram sibi rei definitæ notitiam non adesse, contrà hoc tàm fastidiosè negligens, támque supervacuo curiosum genus hominum juvat invehi, quid semper frustra laboratis, ha miseri, & inanibus tendiculis exercetis ingenium, quid obliti rerum, inter verba senescitis, atque inter pueriles ineptias albicantibus comis & rugosâ fronte versamini? vobis utinam solis vestra noceret insania, & non nobilissima sæpè adolescentium ingenia corrupisset.

Au. Contra id fateor studiorum monstrum, nihil satis mordaciter dici potest, ut tamen intereà dicendi studio evectus, quod de definitione hominis incœperas, omisisti.

Fr. Abundè dictum rebar, sed agam expressius hominem quidem esse animal, immò verò animalium principem cunctorum, nemo tàm durus pastor invenitur, ut nesciat, nemo rursum puer si interrogetur, aut rationale animal, aut mortale negaverit. itaque omnibus Definitio nota est.

Au. Immò verò perpaucis.

Fr. Quid ergo? si quem videris adeò ratione pollentem, ut secundum eam vitam suam instituerit,

rit, ut sibi soli subjecerit appetitus, ut illius fræno motus animi coërceat, ut intelligat sese per illam tantum à brutorum animantium feritate distingui, nec nisi quatenus ratione degit, nomen hoc ipsum hominis mereri.

Au. Adeò primum mortalitatis suæ conscium, ut eam quotidie ante oculos habeat, per eam seipsum temperet, & hæc peritura despiciens ad illam vitam suspiret, ubi ratione superauctus desinet esse mortalis, hanc tandem veram de definitione hominis atque utilem sententiam habere dicito: hujus ultimi, quoniam de eo nobis sermo erat, dicebam paucos cognitionem aut meditationẽ idoneam sortitos.

Fr. Ego me hactenus ex paucis rebar.

Au. Et ego quidem non ambigo, tibi tàm multa per omnem vitam experientiâ magistrâ, tàm multa ex librorum lectione repetenti, crebras cogitationes mortis occurrere, sed quæ nec satis altè descendant, nec satis tenaciter hæreant.

Fr. Quid vocas altè descendere? & si ipsemet intelligere mihi videar, cupio ex te clariùs audire.

Au. Dicam, quamvis jam vulgò persuasum sit, atque etiam è medio grege Philosophorum clarissimi testes accesserunt, mortem inter tremenda principium possidere, usque adeo jam pridem nomen ipsum mortis, auditu tetrum atque asperum videatur, ne tamen vel similia hæc summis auribus excepta, vel rei ipsiùs recordatio compendiosa sufficiat, immò raro diutius oportet atque acerrimâ meditatione singula morientium membra percurrere, & extremis quidem jam algentibus media terreri, & in summo opportuno sudore defluere, ilia pulsari, vitalem spiritum mortis vicinitate lentescere, ad hæc defossos natantésque oculos, obtuitum lachrymosum, contractam frontem liventémque, labentes genas, lucidos dentes, rugentésque atque acutas nares, spumantia labia, torpentem squamosámque linguam,

guam, aridum palatum, fatigatum caput, anhelum pectus, raucum murmur, & mœsta suspiria, odorem totius corporis molestum, præcipuéque alienati vultus horrorem, quæ omnia facilius ac velut in promptu & ad manum collocata succurrent, si cui familiariter observari cœperit memorandũ aliquod conspectæ mortis exemplum. Tenacior enim esse solet visorum quàm auditorum recordatio, quam ob causam, non sine alto consilio, in quibusdam religionibus atque sanctissimis, usque etiam ad hanc ætatem, quæ bonis moribus inimica est, illa consuetudo perdurat, quod ad cernenda corpora defunctorum, dum lavantur præparantúrque sepulturæ, ejusdem rigidi propositi professores intersint, ut scilicet triste miserandumque spectaculum oculis subjectum, & memoriam semper admoneat, & animos superstitum ab omni spe mundi fugacis exterreat, hoc est igitur, quod satis altè descendere dicebam, nondum fortè consuetudinis causâ mortem nominatis, dum nil morte certius, nil horâ mortis incertius, cæteráque hujus generis usu quotidiani sermonis iteratis, prætervolant enim illa, non insident.

Fr. Assentior eò facilius, quia multa quæ mecũ tacitus agere soleo, nunc te loquente recognosco: signũ tamen aliquod memoriæ meæ si videtur imprime, quo admonitus post hoc, de me ipse mihi non mentiar, nec erroribus meis interblandiar: id enim est ut video, quod mentes hominum calle virtutis avertit, dum metã apprehendisse ratæ ulterius non aspirant.

Au. Libens hæc audio ex te, neque enim ociosi & à casu pendentis, sed multa circumspicientis animi verba sunt: signum igitur quo nunquam fallaris accipe; si quoties de morte cogitabis, loco non moveberis, scito te velut de rebus cæteris inutiliter cogitasse: at si in ipso cogitatu obrigueris, contremueris, expallueris, tibíque jam huic laborare visus fueris, medias inter mortis angustias, si cum hoc

& illud

& illud occurrat, animam illiciet, ut ex his membris exierit, sistendam in æterno judicio, totius vitæ præteritæ, actuúmque & verborum rationem exactissimam summam esse reddendam, nullam denique in formâ corporis, aut in mundi gloriâ, nullam ingenio eloquentiam, nullam in opibus aut potentiâ spem habendam, nec corrumpi posse, nec falli judicem, nec placari mortem ipsam, laborum non finem esse, sed transitum: hæc inter mille suppliciorum, mille tortorum genera, & stridor, & gemitus averni, & sulphurei amnes, & tenebræ, & ultrices furiæ, postremò adversa simul orci pallentis immanitas, quæ vobis omnibus præponderant malis, infœlix sine fine perpetuitas, terminandæque calamitatis desperatio, & in æternum mansura, non tam amplius miserantis ira Dei: si hæc omnia simul ante oculos venerint, non ut ficta, sed ut necessaria, inevitabilitérque ventura & penè jam præsentia, inque his curis non præteriens nec desperans, sed spei plenus, quod Dei dextera potens promptáque sit ex tantis malis eruere, tu modò te curabilem præbeas, surgendique avidus, & propositi tenax, assiduus versaberis, non frustrà te meditatum esse confide.

Fr. Graviter me, fateor, tantis ante oculis coacervatis miseriis terruisti, sed si mihi Deus veniæ largus sit, ut ego per dies singulos in has cogitationes immergar, præcipuèque noctibus, cum diurnis curis relaxatus animus, se in ipsum recolligit, cum corpus hoc in morem morientium compono, ipsam quoque mortis horam, & quicquid circa eam mens horrendum reperit, intentissimè mihi ipse confingo, usque adeò, ut in agone moriendi positus mihi videar, interdum Tartara, & quæ narras omnia mala conspicere, eáque tam graviter visione conturbet, ut exterritus tremensque consurgam, & sæpè usque horrorem astantium, hæc in verba prorumpam.

pam. Heu quid ago? quid patior? cui me exitio fortuna reservat miseriæ? Jesu fer opem:

eripe me invictæ his malis.

Da dextram misero, & tecum me tolle per undas,

Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.

Multa præter hæc alia, Phrenetici in morem, quocunque vagum animum paventémque tulit impetus, mecum loquor, multum quoque cum amicis quibus illachrymans, ipse nonnunquam cæteros in lachrymas cogam, licet utique post lachrymas revertar ad solita: quæ cùm ita erunt, quid ergo me retinet? quid latentis obstaculi est, ut nunc usque nil ista mihi cogitatio prætermolestias terroréique pariat? ego autem idem sim, adhuc qui fueram prius, quódque hi sunt, quibus fortè nunquam tale aliquod contigit in vitâ, eóque miserior, quo illi (quisquis sit futurus exitus) præsentibus saltem voluptatibus delectantur, mihi verò & finis incertus sit, & nulla voluptas, nisi talibus amaritudinibus respersa proveniat.

Au. Noli precor, ubi gaudendum est dolere: peccator enim quò majorem voluptatem & titillationem percipit ex sceleribus suis, eò miserior calamitosiorque judicandus est.

Fr. Forte ideò, quia nunquam ad virtutis semitam reflectitur, quem nusquam interrupta voluptas sui raptat immemorem. Qui verò inter carnis illecebras & blandimenta fortunæ durum aliquid experitur, toties conditionis suæ meminit, quoties illum delectatio præceps & inconsulta destituit: quod si unus esset amborum finis, non intelligo cur non fœlicior dici possit, qui nunc gaudet doliturus in posterum, quam qui nec sentit, in præsens gaudium, nec expectat, nisi te fortè moveat, quod in fine risus sit luctus acerbior.

Au. Illud magis, quoniam fræno rationis abjecto (quod quidem prorsus in illâ supremâ voluptate dese-

deserit) gravior casus est, quam eodem vel tenuiter retento, ex pari præcipitio corruentis, ante omnia tamen illud ad te prius dictum attendo, quod de alterius sperandum, de alterius conversatione desperandum est.

Fr. Istud quidem sic esse considero, sed ut interim, Nunquid non primæ quæstionis oblitus?

Au. Cujus?

Fr. Quid est quod me retinet? Hic enim quæsiveram, cur mihi uni cogitatio mortis intensa non profuit, quam miris modis fructuosam dicis?

Au. Primum quippe, quia de longinquo forsitan illa consideras, quæ tamen propter brevissimæ vitæ cursum, tum propter incertos & varios casus, longinqua esse non possunt. Omnes enim ferme in hoc fallimur, ut ait Cicero, quod mortem prospicimus, quem textum correctores quidam, at versus corruptores, immutare voluerunt, negationẽ verbo præponentes, & mortem non prospicimus, dicendum esse firmantes. Cæterum qui mortem omnino non aspiciat, sani capitis nullus invenitur, re autem verâ prospicere procul aspicere est, quod unum super cogitandâ morte, multos illusit, dum illam vivendi metam sibi quisque proposuit, ad quam si pervenire possit per naturam, tamen paucissimi pervenerunt. Ferè enim nullus moritur, cui non conveniat Poëticum illud:

Caniciémque sibi, & longos promiserat annos.

Hoc nocere tibi potuit: nam & ætas, & complexionis vigor, & vitæ modestioris observantia hanc tibi spem fortasse præbuerunt.

Fr. Noli quæso de me talia suspicari, avertat Deus hanc insaniam.

mene huic confidere monstro.

Quod apud Virgiliũ famosissimus ille magister maris ait. Et ego in mari magno sævóq; ac turbido jactatus, tremulã cymbam, fatiscentémque & rimosam, ventis

oblu-

obluctantibus, per tumidos flatus ago, hanc diu durare non posse, certè scio, nullam spem salutis superesse mihi video, nisi miserator omnipotens præbeat, ut gubernaculum summâ vi flectens antequam peream, littus apprehendam, qui in pelago vixerim, moriturus in portu. Huic opinioni debeo, quodo pum magnæq; potentiæ desiderio, quo multos non modo coætaneos meos, sed longævos homines, & communem vivendi modum supergressos, exæstuare vidimus, nunquā arsisse me recolo. Quis enim furor est, omnem ætatem in laboribus, & in paupertate traducere, ut inter tot curas coacervandis divitiis statim moriar? Sic itaque de his formidolosis rebus cogito, non ut longè distantibus, sed mox affuturis jámque præsentibus. Nec dum de memoriâ meâ excessit versiculus quidā, quem adhuc admodum juvenis, inter multa quæ ad amicū scripsi, hæc in fine subjungens:

Loquimur dum talia, forsan
Innumeris properata viis in limine mors est.

Quid si tunc dicere potui, quid modo dicam & experimento rerum, & ætate provectior? quicquid video, quicquid audio, quicquid sentio, quicquid cogito, ad hoc unum refero, quòd si in hâc cogitatione non fallor, adhæc quæstio illa superest, quid ergo me retinet?

Au. Humiles Deo gratias age, qui te tàm salubribus habenis frænare, stimulisq; tàm pungentibus sollicitare dignatur: vix enim possibile fuit, ut quem cogitatio mortis habet, tàm quotidiana, tàm præsens, hunc mors æterna contingat, sed quoniam deesse aliquid tibi sentis, nec immeritò, quid illud sit, aperire tentabo, ut eo (si Deus faverit) amoto, in cogitationes tuas totus assurgens, quo adhuc premeris, vetustum servitutis jugum possis excutere.

Fr. Utinam id tibi contingat efficere, & ego tanti muneris capax inveniar.

Au. Invenire si voles, neque enim res impossibilis est,

est, sed in actibus humanis duo versantur, quorum si deest alterum, præpedire constat effectum, voluntas igitur præstò sit, eáque tam vehemens, ut meritò desiderij vocabulum sortiatur.

Fr. Ita fiet.

Au. Scis quid cogitationi tui officiat?

Fr. Hoc est quod peto, hoc est quod tanto tempore desidero.

Au. Audi ergo, animam quidem tuam sic cœlitus benè institutam esse, non negaverim, sic ex contagione corporis hujus, ubi circumsepta est, multum à primævâ nobilitate suâ degenerasse non dubites, nec degenerasse duntaxat, sed longo jam tractu temporis obtorpuisse, factam velut propriæ originis ac superni conditoris immemorem. Nempe passiones & ex corporeâ commixtione subortas, oblivionemque naturæ nobilioris divinitus videtur attigisse Virgilius, ubi ait:

Ingens est illis vigor & cœlestis origo,
Seminibus: quantum non noxia corpora tardant.
Terrenísque hebetant artus, moribundáque membra,
Hinc metuunt cupiuntque dolent, gaudentque, nec auras,
Respiciunt clausæ tenebris & carcere cæco.

Discernisne in verbis Poëticis quadriceps illud monstrum naturæ hominum tàm adversum?

Fr. Discerno clarissimè, quadripartitam animi passionem, quæ primum quidem ex præsentis futurique temporis respectu, in duas scinditur partes, rursus quælibet in duas alias, ex boni malique opinione subdistinguitur, ita quatuor velut flatibus adversis humanarum mentium tranquillitas perit.

Au. Ritè discernis, atque verificatum est in nobis illud Apostolicum: Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum, multa cogitantem. Conglobantur siquidem spe-

ſpecies innumeræ & imagines rerum viſibilium, quæ corporeis introgreſſæ ſenſibus, poſtquam ſingulariter admiſſæ ſunt, catervatim in animæ penetrabilibus denſantur, eámque nec ad ingenitam, nec tàm multorum difformium capacem prægravant, atque confundunt, hinc peſtis illa phantaſmatum veſtros diſcerpens laceranſque cogitatus, meditationibus clarificis, quibus ad unum ſolum ſummumque limen aſcenditur, iter obſtruens varietate mortiferâ.

Fr. Hujus quidem peſtis ſæpè aliàs, cùm in libro de Verâ Religione (cui nihil conſtat eſſe repugnantius) præclariſſimè meminiſti, in quem librum nuper incidi, à Philoſophorum & Poëtarum lectione digrediens, itaque cupidiſſimè perlegi, haud aliter, quàm qui videndi ſtudio peregrinatur à patriâ, ubi ignotum famoſæ cujuſpiam urbis limen ingreditur, nova captus dulcedine locorum, paſſimque ſubſiſtens obvia quæque circumſpicit.

Au. At qui (licet aliter ſonantibus verbis, ſicut Catholicæ veritatis præceptorem decuit) reperies libri illius magnâ ex parte Philoſophicam, præcipuéque Platonicam ac Socraticam fuiſſe doctrinam: & ne quid tibi ſubtraham, ſcito, me ut opus illud inciperem, unum maximè Ciceronis tui verbum induxiſſe, affuit Deus incœpto, ut ex paucis ſeminibus meſſis optima conſurgeret, ſed ad propoſitum revertamur.

Fr. Ut libet pater optime. Antè tamen unum oro, ne mihi abſcondas verbum id, quòd tàm præclaro operi, ut ais, præbuit materiam.

Au. Cicero ſiquidem in quodam loco, jam tunc errores temporum peroſus ſic ait: Nihil animo videre poterant, ad oculos omnia referebant: Magni autem eſt ingenii revocare mentem à ſenſibus, & cogitationem à conſuetudine. Hæc ille, ego autem hoc velut fundamentum nactus, deſuper illud, quod tibi placuiſſe dicis, opus extruxi.

Fr. Te-

Fr. Teneo locum, in Tusculano est, te autem hic Ciceronis dicto, & illic & alibi in operibus tuis delectari solitum animadverti, nec immerito: est enim ex eorum genere, quibus cum veritate permixtus lepos ac majestas, inest, tu verò tandem jam ut videtur, ad propositum redi.

Au. Hæc tibi pestis nocuit, hæc te, nisi provideris, perditum ire festinat, siquidem phantasmatibus suis obrutus, multisque & variis ac secum sine pace pugnantibus curis animus fragilis oppressus, cui primum occurrat, quàm nutriat, quàm perimat, quàm repellat, exanimare non potest, vigórque, ejus omnis ac tempus parca quod tribuit manus ad tam multa non sufficit, quod igitur evenire solet in Augusto multa serentibus, ut impediant se fata concursu, idem tibi contingit, ut in animo nimis occupato, nihil utile radices agant, nihilque fructiferum coalescat, túque inops consilii, modò huc, modò illuc mirâ fluctuatione volvaris, nusquam integer, nusquam totus, hinc est quod quoties ad hæc cogitationem mortis, aliásque per quas iri posset ad vitam, generosus, si finatur, animus accessit, inque altum naturali descendit acumine, stare ibi non valens, turbâ curarum variarum pellente resileat. Ex quo fit, ut tàm salutare propositum nimia mobilitate fatiscat, oritúrque illa intestina discordia, de quâ multa jam diximus, illáque animæ sibi irascentis anxietas, dum horret, sordes suas ipsa nec diluit, vias tortuosas agnoscit, nec deserit, impendensque periculum metuit, nec declinat.

Fr. Heu mihi misero, nunc profundè manum in vulnus adegisti, illic dolor meus habitat, istic mortem metuo.

Au. Benè habes, torpor abscessit: sed quoniam jam satis hodiernū colloquium absque intermissione protulimus, reliquis si placet in diem proximum dilatis, nunc aliquantisper in silentio respiremus.

Fr. Per-

Fr. Peropportuna quidem languori meo quies & silentium.

DIALOGUS II.

Au. SAtisne feriati sumus?

Fr. Ut libet quidem.

Au. Quid tibi nunc animi est, quantúmve fiduciæ? præbuit enim non lene salutis indicium, spes languentis.

Fr. Quid de me sperem, non habeo, spes mea Deus est.

Au. Sapienter, nunc ad rem redeo, multa te obsident, multa circumstrepunt, túque ipse, quod adhuc, aut quàm validis hostibus circumsideris ignoras? Quod igitur evenire solet, condensam procul aciem cernenti, ut contemptus paucitatis hostium fallat, quò verò propius accesserit, quoque districtius subjectæ oculis cohortes affluxerint, perstringente oculos fulgore, metus crescat, & minus debito timuisse pœniteat, idem tibi eventurum reor, ubi ante oculos tuos hinc atque illinc prementia, téque circumfallentia mala conjecero, pudebit te minus doluisse, minúsve metuisse quàm decuit, partiusque miraberis, animum tàm multis obsessum per medios hostium cuneos erumpere nequivisse. Videbis profectò, cogitatio illa salubris, ad quam te nitor attollere, quot adversantibus cogitationibus victa sit.

Fr. Perhorresco graviter, quoniam si periculum meum magnum semper agnovit, túque illud tantum semper æstimationem meam esse ais, ut respectu ejus quod timere debui, nihil penè timuerim, quid jam spei reliquum est?

Au. Ultimorum malorum omnium desperatio est, ad quam nemo unquam nisi antè tempus accessit, ideóque hoc in primis scias velim, nihil esse desperandum.

Fr. Scie-

Fr. Sciebam, sed memoriam terror abstulerat.

Au. Nunc ad me oculos animúmque converte, & ut familiarissimi tibi vatis verbo utar:

Aspice qui coëant populi, quæ mœnia clausis
Ferrum acuant portis, in te excidiumque tuorum.

Vide quos tibi Mundus laqueos tendit, quot inanes species circumvolant, quot supervacuæ premunt curæ. Primum quidem ut inde initium faciam, unde ab initio creaturarum omnium illi nobilissimi spiritus corruerunt, tibique ne post illos corruas, summoperè providendum est: Quàm multa sunt quæ animum tuum funestis alis extollunt, & sub insitæ nobilitatis obtentu, toties ex parte fragilitatis immemorem fatigant, occupant, circumvolvunt, aliud cogitare non sinunt, superbientem fidentémque suis viribus, & usque ad creatoris odium placentem sibi, quanquam grandia, æqualia tibi fingis esse, non in superbiam tamen, sed in humilitatem inducere debuissent memorantem, nullis tuis meritis, illa tibi singularia contigisse: quid enim ne. dicam æterno, sed temporali domino obsequentiores fecerit subjectorum animos, quam in illo spectata liberalitas, nullis suorum meritis excitata? student enim benefactis subsequi, quàm prævenire debuerant. Nunc verò facillimè licebit quam pusilla sint, quibus superbis intelligere, fidis ingenio, & librorum lectione multorum gloriaris eloquio, & formâ morituri corporis delectaris, enimverò sentis ingenium, in quam multis te sæpè destituat, quot sunt artium species, in quibus vilissimorum acumen hominum, æquare non poteris? minus dixi, animalia ignobilia & pusilla reperies, quorum operâ nullo studio queas imitari. I nunc, & ingenio gloriare, lectio autem ista quid profuit? ex multis enim, quæ legisti, quantum est quod inhæserit animo, quod radices egerit, quod fructum proferat tempestivum? Excute pectus tuum acriter, invenies cuncta

quæ

quæ nosti, si ad ignorata referantur, eam proportionem obtinere, quam collatus Oceano, rivulus æstivis siccandus ardoribus, quanquam vel multa nosse quid relevat? si cum cœli terræque ambitum, si cum maris spatium & astrorum cursus, herbarúmque virtutes, ac lapidum & naturæ secreta didiceritis, vobis estis incogniti, si cum rectam virtutis arduæ semitam Scripturis ducibus agnoveritis, obliquo calle transversos agit furor, si cum omnis ævi clarorum hominum gesta memineritis, quid vos quotidie agitis, non curatis? de Eloquio quid dicam, nisi quod tu ipse fateberis, sæpè te quidem ejus fiduciâ fuisse delusum? quid autem attinet audientes forsan approbasse quæ diceres, si te judice damnabantur? quamvis enim audientium plausus non spernendus eloquentiæ fructus esse videatur, si tamen ipsius Oratoris plausus interior desit, quantulum voluptatis præstare potest strepitus ille vulgaris? quomodo autem alios loquendo mulcebis, nisi te primum ipse permulseris? Idcircò sanè nonnunquam speratâ eloquentiæ gloriâ frustratus es, ut facili cognosceres argumento, quam ventosa ineptiâ superbires. Quid enim quæso puerilius, immò verò quid insanius, quam in tantâ rerum omnium incuriâ, tantáque segnitie verborum studio tempus impendere, & hippis oculis nunquam sua probra cernentem, tantam voluptatem ex sermone percipere, quarundam avicularum, philomenarum in morem, quas ajunt usque in perniciem proprii cantus dulcedine delectari? & hoc quidem tibi sæpè contingit in rebus quotidianis & vulgaribus, quo magis erubesceres, quas tuo inferiores arbitrabaris eloquio, eas te verbis æquare nequivisse: quàm multa sunt autem in rerum naturâ, quibus nominandis propriæ voces desunt? quàm multa præterea, quæ quanquam suis vocabulis discernantur, tamen ad eorum dignitatem verbis amplectendam,

ante

ante ullam experientiam, sentis eloquentiam non pervenire mortalium? quoties ergo te quærentem audivi? quoties tacitum indignantémque conspexi, quod quæ clarissima cognitúque facillima essent, animo cogitanti, ea nec lingua, nec calamus sufficienter exprimeret? quæ est igitur ista eloquentia tàm angusta, tàm fragilis, quæ nec cuncta complectitur, & quæ, si fuerit complexa, non stringit? Græci vobis, vos vicissim Græcis verborum penuriam soletis objicere: Seneca quidem illos verbis ditiores æstimat, at Marcus Tullius in primordio operis, quod de Bonorum & Malorum finibus edidit: Ego, inquit, mirari non queo, unde hoc si tam insolens domesticarum rerum fastidium, non est omnino hic dicendi locus, sed ita sentio, & sæpè disserui, Latinam linguam non modo inopem, ut vulgò putarent, sed locupletiorem etiam esse quàm Græcam, & idem cùm sæpè aliàs, tum in Tusculano suo disputans, exclamavit: O verborum inops, quibus abundare te, semper putas Græcia! Dixit hæc vir ille fidentissimè, ut qui se Latinæ eloquentiæ Principem sciret, audirétque de hujus rei gloriâ, jam tunc bellum Græciæ movere, juxta id quod ab eodem Seneca, Græci sermonis miratori in declamationibus scriptum est: Quicquid, inquit, habet Romana facundia, quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit: magna laus, sed sine ullâ dubitatione verissima. Est ergo ut vides, de eloquentiæ Principatu, non tantum inter vos & Græcos, sed inter nostrorum etiam doctissimos magna contentio, inque his castris est, qui illis faveat, sicut in illis forsitan qui nobis, quod de Plutarcho illustri Philosopho quidam referunt: denique Seneca noster, & si Ciceroni deferat, ut dixi, coactus majestate tàm prædulcis eloquii, in reliquis tamen Græciæ palmam defert. Ciceroni contrarium videtur. Si verò meum his de rebus judicium exspectas,

ſpectas, utrumque veridicum pronuncio, & qui Græciam, & qui Italiam verborum dixit inopem. Quod ſi de his duabus tàm famoſis Regionibus rectè dicitur, quid poſſunt ſperare aliæ? quantum tibi præterea in hâc re, fidendum viribus tuis ſit, ubi toti provinciæ, cujus perexigua portiuncula es, hanc ſermonis vides eſſe penuriam, tecum ipſe conſidera, pudebit tantum temporis conſumpſiſſe, in eam rem, quam & aſſequi impoſſibile, & aſſecutum eſſe vaniſſimum ſit. Ut verò jam hinc ad alia pertractanda tranſgrediar, Corporis hujus bonis extolleris? nec quæ te circumſtent deinde pericula cernis? quid autem tuo tibi placet in corpore: roburne an valetudo proſperior? at nihil imbecillius, fatigatio ex levibus cauſis obrepens, & inſultus morborum varii, & vermiculorum morſus ſeu leviſſimus afflatus, atque hujus generis multa confirmant, an formæ forſan fulgore deciperis, & proprii vultus colorem, ſeu lineamenta conſpiciens, habes cui inhies, quod mireris, quòd mulceat, quòd delectet? Neque te Narciſſi terruit fabula, nec quid eſſes introrſus vilis conſideratio corporeæ fœditatis admonuit, exterioris cutis contentus aſpectu, oculóſque mentis ultrà non porrigis. Atqui hujus quoque caducum fore præcipitémque floſculū, & ſi alia, quæ innumerabilia ſunt argumenta, ceſſarent, ipſe tibi ætatis inquietus curſus, per ſingulos aliquis decerpens dies, luce clarius oſtendere debuiſſet. Et ſi fortè, quod dicere non audebis, adverſus ætatem & morbos, cæteráque formam corporis altercantia, tibi ipſe videris indomitus, at illius ſaltem cuncta ſubruentis extremi non decuit obliviſci, fixumque altâ ſub mente geri debuit illud Satyricum:

mors ſola fatetur,

Quantula ſint hominum corpuſcula,

Hæc ni fallor ſunt, quæ te ſuperbis flatibus elatum, humilitatē conditionis tuæ conſiderare prohibent,

mortisque reminisci, sunt & alia quæ jam hinc exsequi fert animus.

Fr. Subsiste paululum quæso, ne tantâ mole rerum obrutus, nequeam responsurus surgere.

Au. Dic age, subsistam libens.

Fr. In admirationem me non modicam coëgisti, multa mihi objiciens, quæ nunquam in animum meum descendisse sum conscius. Mene confisum ais ingenio? at profectò, nullum ingenioli mei signum est, nisi hoc unum, nullam me in eo posuisse fiduciam, ego ne librorum ex lectione superbior fiam, quæ mihi sicut scientiæ modicum invexit, sic curarum materiam multarum? An linguæ gloriam, sectatus dicor, qui ut tu ipse memorasti, nihil magis indigner, quàm conceptibus illam meis non posse sufficere, nisi tentandi propositum tibi sit, scis me parvitatis meæ mihi conscium semper fuisse, & si quid fortè mihi visus sum, potuit hoc interdum alienæ ruditatis consideratione contingere. Eò enim (quod sæpè dicere soleo) perventum est, ut juxta vulgatum Ciceronis dictum, potiùs aliorum imbecillitate, quàm nostrâ virtute valeamus. Quid autem, & si abundè contigissent ista quæ narras, quid mihi tàm magnificum contulissent, ut hinc superbiendum foret? non sum tàm mei ipsius immemor, neque tam levis, ut his meam aurem agitandam præbeam. Quantulum enim vel ingenium, vel scientia, vel eloquentia profuerit, nullum lacerantibus animum morbis afferens remedium? quam rem in Epistolâ quâdam me diligentius questum fuisse commemini. Jam quod de corporeis bonis quasi serio dixisti, penè in risum excitavit. Mene in hoc mortali & caduco corpusculo, spem posuisse, quotidianas ejus ruinas sentientem? Deus meliora: fuit hæc puero fateor cura pectendi capitis, vultus ornandi, verum hoc cum primis annis simul evanuit, réque ipsâ nunc experior, illud Domitiani

Prin-

Principis, qui in Epistolâ ad amicam de seipso scribens, quærensque corporeæ pulchritudinis præcipidam fugam: Scias, inquit, nil gratius decore, nil brevius.

Au. Copiosè possem adversus ista disserere, malo tamen tibi conscientia tua, quàm sermo meus incutiat pudorem, non agam pertinaciter, neque tormentis verbum extorquebo, quod generosi solent ultores, simplici negotiatione contentus precabor, ut pro posse ac omni studio declines, quod hactenus te non admisisse contendis. Si quando autem vultus tui species tentare animum fortè cœperit, occurrat, qualia mox eadem futura sint membra, quæ nunc placent, quàm fœda, quàm tristia, quàm tibi ipsi, si revidere posses, horrenda, tecúmque hoc inter Philosophicum illud frequenter ingemina: Ad majora sum genitus, quàm ut sim mancipium corporis mei. Profectò enim summa insania est hominum, sese negligentium, corpori autem in quibus habitant, membra gementium. Si quis in carcerem tenebrosum atque humentem olentémque pestiferè, ad breve tempus incursus sit, nonne si non desipiat, intactum se, quantum possibile fuerit ab omni parietum & soli contagione servabit, & jam egressurus, intentis auribus liberatoris sui expectabit adventum? quod si his curis abjectis, cœnóque & horrore carceris delibutus exire metuat, ac pingendis ornandísque circa se mœnibus, omnem curam studiosus impendat, loci stillantis naturam frustrà superare meditans, nunquid non meritò insanus videatur & miser? nempe vos carcerem vestrum & nostis & amatis: Ah miseri, & mox vel educendi, certè vel extrahendi hæretis, in eo exornando solliciti, quem odisse decuerat: Sicut tu ipse in Aphricâ tuâ Scipionis illius magni Patrem loquentem induxisti:

Odimus laqueos, & vincula nota timemus:
Libertatis onus, quod nunc sumus, illud amamus.

Præclarè quidem, modò quod alios dicere facis, ipse tibi diceres: Unum verbum, quod ex omni sermone tuo tibi fortassis humillimum, mihi autem arrogantissimum videtur, dissimulare non valeo.

Fr. Doleo si superbè aliquid dixi: at si factorum dictorúmve moderator est animus, nihil me arroganter dixisse, ipse mihi testis est.

Au. Multò quidem importunius superbiæ genus est, alios deprimere, quàm seipsum debito magìs attollere, longéque maluissem, cæteros magnificares, te quoque cæteris anteferres, quàm calcatis omnibus, ex alieno contemptu, superbissimè tibi clypeum humilitatis assumeres.

Fr. Ut voles accipe, ego nec mihi, nec aliis multum tribuo, piget referre, quid de majore parte hominum sentiam expertus.

Au. Seipsum spernere tutissimum est, alios verò periculosissimum atque vanissimum, sed progrediamur ad reliqua. Scis quid te aliud avertit?

Fr. Quicquid libuerit dicito, modò ne accuses invidiæ.

Au. Utinam non tibi magis superbia quàm invidia nocuisset: hoc enim crimine me judice, liber es, sed alia quædam dicturus sum.

Fr. Nullâ me deinceps accusatione turbaveris, dic ingenuè, quid est quod me transversum agit?

Au. Rerum temporalium appetitus.

Fr. Apage obsecro, nihil unquam absurdius audivi.

Au. Repentè turbatus, & propriæ promissionis oblitus es: jam invidiæ mentio nulla est.

Fr. Ast avaritiæ, à quo crimine nescio an remotior quisquam sit.

Au. Multum te justificas, sed mihi crede, non es ab hâc peste, ut tibi videris, alienus.

Fr. Egóne

Fr. Egóne ab avaritiæ labe immunis sum?

Au. Ne ab ambitione quidem.

Fr. Age jam urge, ingemina, accusatoris officium imple, quid jam novi vulneris infligere velis, expecto?

Au. Propriæ quidem veritatis testimonium, accusationem & vulnus appellasti? verum est enim illud Satyricum:

Accusator erit qui verum dixerit.

Nec minus & Comicum id:

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Sed dic oro, quorsum hæ sollicitudines & edentes animum curæ? quid necesse erat in tam brevibus vitæ spatiis tàm longas spes ordiri? vitæ summa brevis, spem nos vetat inchoare longam: legis semper ista, sed negligis. Respondebis, ut arbitror, amicorum te charitate compelli, & pulchrum errori nomen invenies. Atqui dementia quanta est, ut alteri sis amicus, tibi ipsi bellum & inimicitias indicere?

Fr. Non sum tàm illiberalis & inhumanus, ut non me contingat amicorum cura, eorum præsertim, quos virtus mihi vel meritum conciliat: sunt enim quos suspiciam, quos venerer, quos amem, quosve miserear amicos. Ex adversò autẽ nec adeò liberalis sum, ut propter amicos me perditũ eam, at quoad vixerim, pro victu quotidiano præparare aliquid mens optat, atque hoc in studio (ut quoniam Horatii jaculis me petis, Horatianus clypeus me tegat,)

Sit bona librorum, & provisæ frugis in annum
Copia, neu fluitem dubiæ spe pendulus horæ.

Et quia propositum est mihi, ut ait idem, nec turpem senectam degere, nec cytharâ carentem: Et quia multum vereor vitæ prolixioris insidias, longè in utrumque mihi ipse provideo, & Musarum studiis, rei familiaris curas intersero, verum id ago tàm segníter, ut evidenter appareat, me coactum ad ista descendere.

Au. Intelligo quàm altè in cor tuum ista penetrarint, quibus excusatio quæreretur amentiæ. Cur autem non æquè Satyricum illud precor Diis inhæsit:

Sed quò divitias hic per tormenta coactas,
Cum furor haud dubius, cum sit manifesta phrenesis,
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato?

Credo, quia præclarius æstimas purpureis stratis obsitum mori, sepulchro jacere marmoreo, linquere successoribus de opulentâ hæreditate certamen, illásque ideò, quibus ista parantur, divitias concupiscitis. Supervacuus labor, & si mihi credis, insanus. Jam si ad communem hominum respicis naturam, nosti eam paucis esse contentam: sin ad propriam cogitando reflecteris, vix natus est, cui pauciora sufficerent, nisi publicus error obstreperet. At populares mores vel ad ipsius fortè qui loquebatur animum, respexit Poëta dum diceret:

Victum infœlicem tellus, lapidosáque corna
Dant rami, & vulsis pascunt radicibus herbæ.

Tibi contrà fatearis oportet, nihil tali victu dulcius nilque suavius, si tuis & non insanientis vulgi legibus vivas. Quid ergo te crucias, si ad naturam tuam te metieris? jam pridem dives eras, sed ad populi plausum dives esse, nunquam poteris, semper aliquid restabit, quod sequens per cupiditatum abrupta rapiaris. Meministi quantâ cum voluptate reposto quondam rure vagabaris, & nunc herbosis pratorum choris accubans, murmur aquæ luctantis hauriebas, nunc apertis collibus residens, subjectam planitiem libero metiebaris intuitu, nunc in apricæ vallis umbraculo, dulci sopore correptus, optato silentio fruebaris, nunquam ociosus mente, aliquid altum semper agitans, & solis Musis comitantibus, nusquam solus denique Virgiliani senis exemplo:

Qui

Qui Regum æquabat opes animo seráque revertens
Nocte domum dapibus mensas onerabat inemptis.

Sub occasum Solis, angustam domum repetens, & tuis contentus bonis, nunquid non tibi omnium mortalium longè ditissimus & planè fœlicissimus videbaris?

Fr. Heu mihi, nunc credo, atque illius temporis commemoratione suspiro.

Au. Quid suspiras, aut quis tibi demens temporum præbuit materiam? nempe animus ipse tuus, quem puduit tàm diù naturæ suæ legibus parere, quique frænum non fregisse credit servitutis, is modò te raptat violentus, & nisi habenas contrahas præcipitaturus ad mortem, ex quo primum cœpisti, ramorum tuorum baccas fastidire amictúsque simplicior, & agrestium hominum sorduit convictus. In medios urbium tumultus, urgente cupiditate relapsus es, ubi quàm latè quámque tranquillè degas, frontis tuæ habitus & verba testantur, quid enim miseriarum non vidisti, pertinacissimus adversus infœliciter experta, & adhuc hæsitas? peccatorum forsan illigatus nexibus, ac patiente Deo, ut ubi sub alienâ ferulâ pueritiam exegisti, ibidem tui juris effectus miserabilem conteras senectutem? Certè ego præsens aderam, cùm adhuc adolescentulum te, nulla cupiditas, nulla prorsus tangebat ambitio, cum cujusdam magni futuri viri specimen præferebas: nunc mutatis moribus infœlix, quò magis ad terminum appropinquas, eò viatici reliquum conquiris & attentius: quid superest igitur, nisi ut in die mortis (quæ fortè jam juxta est: & profectò procul esse non potest) aurum sitiens, calendario semivivus incumbas? siquidem quod per dies singulos crescit, supremâ die necesse est ad summum & augeri, & ad vetitum provenire incrementum.

Fr. Senectutis pauperiem ante prospiciens, si fati-

gatæ ætati adjumenta conquiro, quid hic tàm reprehensibile est?

An. O ridiculas curas, insanámque negligentiam, id anxiè cogitare, quo vel nunquam forte perventurus certè, vel ubi brevissimo tempore permansurus sis, illius autem oblivisci, quò & pervenire necessarium sit, & irremeabile pervenisse: sed ille mos vester execrandus, transitoria curatis, æterna negligitis, in eo quidem, quod de senili paupertate clypeum quæris, errori inhæsit, credo tibi Virgilianum illùm:

Atque inopis metuens formica senectæ.

Itaque illam tibi vitæ magistram delegisti, excusabilior, dicente Satyrico:

frigúsque famémque,
Formicâ tandem quidam expavere magistrâ.

Ac si non tutus in formicæ magisterium abiisti, reperies nihil miserius, nihil amentius quàm semper pauperiem pati, ne quando patiaris.

Fr. Quid ergo? pauperiemne suades? optarem quidem minimè, tolerare summoperè, si sic res humanas miscens fortuna coëgerit.

An. Mediocritatem sanè in omni statu expetendam censeo, non igitur ad illorum statuta te revoco, qui ajunt: Satis est vitæ hominum panis & aqua, nemo adhuc pauper est, intra quæ quisque desiderium suum clausit, cum ipso Jove de fœlicitate contendet, nec medium vitæ hominum, fluvium Cererémque constituo: sunt enim ut magnificæ, sic auribus hominum importunæ pridem odiosæ sententiæ: itaque infirmitati tuæ morem geram, exinanire naturam non doceo, sed frænare. Sufficiebant tua quidem usibus necessariis, si tu ipse tibi suffecisses, nunc autem ipse, quam pateris, indigentiam peperisti. Cumulationem enim opum, necessitatem ac sollicitudinem cumulare, jam toties dispu-

disputatum est, ut amplioribus jam non egeat argumentis, mirus error & miseranda cœcitas, præclarissimæ naturæ ac cœlestis originis humanum animum, cœlestibus neglectis, metallis inhiare terrestribus. Cogita, quæso acriter, atque oculos mentis intende, ne eos circumradiantis auri fulgor impediat, quoties uncis avaritiæ tractus, ab altissimis curis adhæc inferiora diverteris, nonne de cœlo in terras præcipitem corruisse, remotísque sideribus in profundissimam voraginem demersum te esse cognoscis?

Fr. Cognosco equidem, & dici non posset, quàm graviter præcipitatus allidor.

Au. Quid ergo toties expertus non metuis, & cùm fueris erectus, ad superna non tenacius pedem figis?

Fr. Nitor quippe, sed quoniam humanæ conditionis concurrit necessitas, invitus avellor: nec enim sine causâ veteres Poëtas, geminum Pernassi collem duobus Diis dedicasse suspicor, sed ut ab Apolline (quem Deum ingenii vocant) interdum animi præsidium, à Baccho autem rerum externarum sufficientiam implorarent: in quam sententiam me non modò rerum experientia magistra, sed crebra etiam doctissimorum hominum inclinavit auctoritas, quos tibi quidem inculcare non attinet: Ita quamvis turba Deorum ridiculosa sit, hæc tamen vatum opinio, haud prorsus insensata est, quam ego si ad unum retulerim Deum, à quo omnis opportuna subventio, num me delirare quidem arbitror, nisi tibi aliter videatur?

Au. Ego ita esse non nego, sed quia tempus tàm iniquè partiaris indignor: universam enim ætatem tam honestis olim curis destinàveras, siquid in aliis coactus expenderes, id tempus perditum judicabas: nunc verò tantum honestati tribuis, quantum tibi reliquum fecit avaritiæ studium, quis non ad

ætatem proveƈtiorem perveniſſe cupiat, quæ ſic conſilia hominum alternat? ſed quis erit finis, aut quis modus? præfige tibi metam, ad quam dum perveneris ſubſiſtas, & aliquando reſpires: ſcis illud humano ore prolatum oraculi vim habere:

Semper avarus eget, certum voto pete finem.

Quis autem cupiditatibus tuis erit finis?

Fr. Nec egere, nec abundare, nec præeſſe, nec ſubeſſe aliis, finis eſt meus.

Au. Humanitatem exuas oportet, & Deus fias, ut tibi non egere contingat, an ignoras ex cunƈtis animalibus, egentiſſimum eſſe hominem?

Fr. Audieram ſæpiſſimè, ſed integrare memoriam velim.

Au. Aſpice nudum & informem, inter vagitus & lachrymas naſcentem, exiguo laƈte ſolandum, tremulum atque reptantem opis indigum alienæ, quem muta paſcunt animantia & veſtiunt, caduci animi, inquieti, morbis obſeſſum variis, ſubjeƈtum paſſionibus innumeris, conſilii inopem, alternâ lætitiâ & triſtitiâ fluƈtuantem, impotentémque arbitrii, appetitus cohibere neſcium, quid quantumve ſibi expediat, quis cibo potuique modus ignorantem, cui alimenta corporis cæteris animantibus in aperto poſita, multo labore conquirenda ſunt, quem ſomnus inflat, cibus diſtendit, potus præcipitat, vigiliæ extenuant, fames contrahit, ſitis areſacit, avidum timidúmque, faſtidientem poſſeſſa, perdita deplorantem, & præſentibus ſimul & præteritis & futuris anxium, ſuperbientem inter miſerias ſuas, & fragilitatis ſibi conſcium, viliſſimis vermibus imparem, vitæ brevis, ætatis ambiguæ, fati inevitabilis, ac mille generibus mortis expoſitum.

Fr. Coacervaſti miſerias infinitas, ut penè jam hominem natum pœniteat.

Au. In hâc tantâ hominum imbecillitate, tantâque penuriâ, tu tibi copiam auſpicaris ac potentiam,

tiam, quæ nullis Cæsaribus, nullisque unquam Regibus perfecta contigerit.

Fr. Quis nam his vocabulis usus est? quis seu copiam, seu potentiam nominavit?

Au. At quæ major copia quàm non egere? quæ major potentia quàm non subesse? profectò enim Reges Dominísque terrarum, quos opulentissimos reor, innumerabilibus rebus egent, ipsi quoque Duces exercituum, quibus præesse videntur, subsunt, & ab armatis legionibus obsessi, per quas metuuntur, vicissim metuant oportet. Desine jam impossibilia sperare, & humanâ sorte contentus, abundare & egere, præesse & subesse condiscas, non his moribus degens, fortunæ jugum, quo colla Regum premuntur, excutias, quod tamen demum excidisse tibi noveris, cum calcatis passionibus humanis, totus sub virtutis Imperium accesseris, liber illic futurus, nullâ egens re, nulli subjectus hominum, denique Rex & verè potens absolutéque fœlix.

Fr. Jam piget incœpti, cupióque nihil cupere, sed consuetudine rapior perversâ, sentióque inexpletum quoddam in præcordiis meis semper.

Au. Hoc est, ut ad propositum spectet oratio, hoc est, quod te à cognitione mortis avertit, dum terrenis sollicitudinibus implicitus, oculos ad altiora non erigis, quas quidem velut pestiferas animorum sarcinas, si quid mihi credis abjicies, nec abjecisse labor magnus fuerit, dummodo te ad naturam tuam composueris, eique potius quàm vulgi furiis, te vehendum regendúmque commiseris.

Fr. Fiet id quidem me volente, sed quod de ambitione loqui cœperas, jam pridem audire desidero.

Au. Quid à me expetis quod tibi ipse præstare potes? pectus tuum examina, reperies inter pestes cæteras non minimum ambitionum locum.

Fr. Nihil ergo mihi profuit urbes fugisse, dum licuit populósque & actus publicos despexisse, sylva-

rum recessus & silentia rura secutum, odium ventosis honoribus indixisse, adhuc ambitionis insimulor.

Au. Multa linquitis mortales, non quia contemnitis, sed quia desperatis posse consequi: excitant enim se alternis stimulis spes & desiderium, usque adeò, ut altero frigescente, tepescat alterum, & recalente refervcat.

Fr. Quid oro me sperare prohibeat, adeò ne cunctæ bonæ artes deerant?

Au. De bonis artibus sileo, at illæ deerant profectò, quibus hodie præsertim ad altos gradus ascenditur, ambiendi scilicet magnorum limina, blandiendi, fallendi, promittendi, mentiendi, simulandi, dissimulandique, gravia & indigna quælibet patiendi, harum & similium egenus artium, nec naturam vinci posse ratus, ad alia studia transivisti, cautè quidem & prudenter: quid est enim aliud, ut ait Cicero, gigantium more pugnare cum Diis, nisi naturæ repugnare?

Fr. Valeant magni honores, si his artibus acquiruntur.

Au. Benè ais, non tamen prorsus in auribus meis tuam innocentiam comprobasti: neque enim honores te non optasse concludis, tametsi quærendi molestiam perhorrescas, sicut nec Romam vidisse contempsit, quisquis viarum labore perterritus, pedem retulit ab incœpto: adde quòd nec pedem retulisti, ut tibi ipse persuades, mihíque persuadere niteris, neu te, ut ajunt, digito contexeris, quicquid cogitas, quicquid agis ante oculos meos est, & quod fuga urbium sylvarúmque cupidine gloriaris, non excusationem, sed culpæ imitationem arguit. Multis namque viis, ad unum terminum pervenitur, & tu mihi crede, licet calcatam vulgò deserueris viam, tamen ad eandem quam sprevisse te dicis ambitionem, obliquo calle contendis, ad quam otium, solitudo, incuriositas tantarum rerum humanarum, atque

atque ista tua te producunt studia, quorum usque nunc finis est gloria.

Fr. Ad angulum urges me, unde possem licet subterfugere, quia tamen tempus breve est, & in multa dispartiendum, si libet progrediamur ad reliqua.

Au. Sequere igitur ad præcedentem, gulæ nulla sit mentio, cujus studio nullatenus teneris, nisi voluptati favens, nonnunquam amicorum blandior convictus obreperet. Veruntamen nihil hinc metuo, quoties enim urbibus erepturus suum recuperavit incolam, omnes repentè diffugiunt insidiæ talium voluptatum, quibus amotis, ita te viventem, fatear, animadverti, ut & proprios, & communes amicos supergresſâ sobrietate ac modestiâ delectarer. Iram quoque prætervehor, quâ & si sæpè justo magis exardeas, confestim tamen naturæ bonitate mitigabilis compescere motus animi soles, memor Horatiani consilii:

Ira furor brevis est, animum rege, qui nisi paret,
Imperat, hunc frenis, hunc tu compesce catenis.

Fr. Aliquantulum mihi fateor & Poëticum hoc, & plurima hujus generis Philosophorum consilia profuerunt, atque in primis ævi brevis recordatio: quæ enim rabies est, pauculos dies, quos inter homines agimus, in hominum odium perniciemque consumere? aderit ecce dies ultima: Quæ has flammas in pectoribus humanis extinguat, & finem positura odiis, & si inimico nil morte gravius optamus, iniquissimi voti compotes factura. Itaque quid se, quid alios præcipitare juvat? quid opportunas partes brevissimi temporis amittere? & vel præsentibus honestis gaudiis, vel futuræ vitæ consiliis deputatos dies, vix sufferturos ad singula, summâ licet cum parsimoniâ dispensatis, auferre necessariis ac propriis usibus, inque alienam pariter & nostram tristi-

tristitiam mortémque convertere: verum hæc mihi meditatio, eousque profuit, ut impulsus non totus ruerem, & si corruissem, mox exurgerem, ne ullis autem iracundiæ flatibus agitarer, nullum mihi hactenus studium præstare quivit.

Au. At quia nullum ex hujus te flatibus, aut tibi aut alteri vereor naufragium, facilè patiar, ut si Stoicorum promissa non attingis, qui morbos animorum radicitus se vulsuros spondent, sis in hâc re Peripateticorum mitigatione contentus: his igitur in præsens omissis, ad periculosiora, & tibi multò diligentius providenda festino.

Fr. Deus bone, quid adhuc periculosiùs restat.

Au. Quantis luxuriæ flammis incenderis?

Fr. Tantis equidem interdum, ut graviter doleam, quod non insensibilis natus sum, immobile saxum aliquod esse maluerim, quàm tàm multis corporis mei moribus turbari.

Au. Habes igitur, quod te vel maximè ab omni divinorum cogitatione dimoveat. Quid enim aliud cœlestis doctrina Platonis admonet, nisi animum à libidinibus corporis arcendum, & eradenda phantasmata, ut ad providenda Divinitatis arcana, cui propriæ mortalitatis annexa cogitatio est, purus expeditúsque consurgat: Scis quid loquar, & hæc ex Platonis libris tibi familiariter nota sunt, quibus avidissimè nuper incubuisse diceris.

Fr. Incubueram fateor alacri spe, magnóque desiderio, sed peregrinæ linguæ novitas, & festinata præceptoris absentia, præciderunt propositũ meum: cæterum ista, quàm memoras, disciplina, & ex scripturis tuis, & ex aliorum Platonicorum relatione notissima est.

Au. Haud refert, quo verum monstrante didiceris, quamvis multum sæpè possit auctoritas.

Fr. Apud me præsertim, hominis illius, de quo altè mihi quidem insedit illud Ciceronis in Tusculano:

lano: Plato, inquit, & si rationem nullam afferret (vide quid homini tribuo) ipsâ auctoritate me frangeret, mihi autem sæpè divinum illud ingenium cogitanti, injuriosum videretur, si cum Ducem suum Analogistam facit Pythagoreum, vulgus reddendæ rationi foret obnoxius Plato. Sed ne à proposito longius eam, Platonis hanc sententiam mihi pridem adeo & auctoritas, & ratio, & experientia commendavit, ut nil verius, nilque sanctius dici posse non dubitem. Ita enim interdum Deo manum porrigente surrexi, ut incredibili quâdam & immensâ cum dulcedine, quid mihi tunc prodesset, quidve antea nocuisset agnoscerem, & nunc meo pondere in antiquas miserias relapsus, quid me iterum perdiderit, cum amarissimo gustu mentis experior. Quòd idcirco retuli, ne fortè mireris, hujus me Platonici dogmatis experientiam profiteri.

Au. Non miror equidem, laboribus enim tuis interfui, & cadentem & resurgentem vidi, & nunc prostratum misertus opem ferre disposui.

Fr. Gratias ago tàm misericordis affectus, quid autem operis superest humanæ?

Au. Nihil, at divinæ plurimum, continens equidem, nisi cui Deus dedit, esse non potest. Ab eo igitur munus hoc, & in primis humiliter, & sæpè cum lachrymis postulandum est: solet ille quæ ritè poscuntur, non negare.

Fr. Feci tàm sæpè, ut penè jam sibi molestus esse vereor.

Au. At non satis humiliter, non satis sobriè, semper aliquid loci venturis cupiditatibus reservasti, semper in longũ preces extendisti. Expertus loquor hic, & mihi contigit, dicebam: Da mihi castitatem, sed noli modo, differ paululum, statim veniet tempus, virentior adhuc ætas, suis eat semitis, suis utatur legibus, turpius ad juvenilia ista rediretur: tunc igitur abeundum erit, cum & minus ad hoc habilis

decursu

decursu temporis factus fuero, & satietas voluptatum metum regressionis abstulerit. Hæc dicens, aliud te velle precari, aliud non intelligis.

Fr. Quonam modo?

Au. Quia qui in diem poscit, in præsens negligit.

Fr. Ego in præsens sæpè cum lachrymis poposci, sperans simul & illud eventurum, ut effractis cupiditatum laqueis, & calcatis vitæ miseriis salvus evaderem, & velut aliquem salutarem portum, ex tàm multis curarum inutilium tempestatibus enatarem: at quoties postea inter eosdem scopulos naufragium passus sum, quotiesque, si destituor, passurus, intelligis.

Au. Crede mihi, aliquid semper defuit oranti, alioquin vel annuisset largitor ille supremus, vel quod Paulo fecit Apostolo, ad perfectionem virtutis & infirmitatis, experientiam denegasset.

Fr. Credo ita esse, precabor tamen assiduè, nec fatigabor, nec erubescam, nec desperabo, si fortè miseratus omnipotens labores meos, aurem precibus quotidianis accommodet, & quibus, si justæ fuissent, gratiam non negasset, idem ipse justificet.

Au. Consultè, tamen tu enitere, & (quòd prostrati solent) in cubitum erectus, ingruentia mala circumspice, ne ad repentinum cujuslibet modis incursum, jacentia membra dissiliant, nec segnius interim opem attollere valentis implora, aderit ille tunc forsitan cùm abesse credideris, unum semper ante oculos habeto, Platonis superiorem illam, haud spernendam sententiam: Ab agnitione Deitatis, nil magis quam appetitus carnales, & inflammatam obstare libidinem. Hanc igitur doctrinam assiduè tecum versa, hæc nostri consilii summa est.

Fr. Ut intelligas me hanc adamasse sententiam, non modò in atriis suis sedentem, sed peregrinis etiam nemoribus latitantem, avidissimè complexus sum:

ſum : at locum animo mutavi, ubi illa oculis meis occurrat.

Au. Quid dicere velis expecto.

Fr. Scis Virgilium, virum fortem, per quot pericula, in illa ſuprema & horrenda Trojani excidii nocte circumduxit ?

Au. Scio enim quid Scholis omnibus vulgatius, ipſum quoque caſus ſuos enarrantem facit :

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut poſsit lachrymis æquare labores.
Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos
Plurima pérque vias ſternuntur inertia paßim,
Corpora, pérque domos & religioſa domorum
Limina, nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri.
Quondam etiam victis, redit in præcordia virtus :
Victoréſque cadunt Danai, crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.

Fr. Atqui quamdiu Venere comitante, inter hoſtes & incendium erravit, apertis licet oculis, offenſorum iram Numinum videre non potuit, eáque illum eloquentem, nil niſi terrenũ intellexit : at poſtquam illa diſceſſit, quid evenerit noſti, ſiquidèm mox iratas Deorum facies eum vidiſſe ſubſequitur, & omne circumſtans periculum agnoviſſe.

Apparent diræ facies, inimicáque Trojæ,
Numina magna Deûm.

Ex quibus hoc excerpſi, uſum Veneris, conſpectum divinitatis eripere.

Au. Præclarè lucem ſub nubibus inveniſti, ſic nempe Poëticis intereſt veritas figmentis, tenuiſſimis rivulis adeunda, ſed quoniam rurſus ad iſta redeundum eſt, quæ reſtant ad ultimum reſervemus.

Fr. Ne ignotis me tramitibus agas, quæ nam te redditurum polliceris.

Au. Maxima tuæ mentis vulnera nondum attigi, & conſulto dilata res eſt, ut noviſſimè poſita hæreant

reant memoriæ: in illorum alterum appetituum carnalium, de quibus aliqua diximus, cumulatior aderit materia.

Fr. Progredere jam ut libet.

Au. Nisi impudenti pertinaciâ sis, nulla superest contentio.

Fr. Nihil gratius videre possem, quàm omnium contentionum causam oblatam ex orbe terrarum. Nihil denique tàm claré mihi cognitum fuit unquam, ut de eo non invitus altercarer, quòd inter amicos licet orta contentio, asperum quidem & hostile, & amicitiarum moribus adversum habet, sed perge ad hæc, quibus me statim assensurum putas.

Au. Habet te funesta quædam pestis animi, quam Accidiam moderni, veteres ægritudinem dixerunt.

Fr. Ipsum morbi nomen horreo.

Au. Nimirum, quia diù per hunc graviter vexatus es.

Fr. Fateor, & illud accidit, quod omnibus ferme, quibus angor, aliquid falsi licet dulcoris immixtum est: in hâc autem tristitiâ, & aspera, & misera, & horrenda omnia, apertáque semper ad desperationem via, & quicquid infœlices animas urget in interitum; ad hoc, & reliquarum passionum ut crebras, sic breves & momentaneos experior insultus. Hæc autem pestis tàm tenaciter me arripit interdum, ut integros dies noctésque illigatum, torqueat, quod mihi tempus non lucis aut vitæ, sed tartareæ noctis & acerbissimæ mortis instar est, & (qui supremus miseriarum cumulus dici potest) sic laboribus & doloribus pascor, arctâ quadam cum voluptate, ut invitus avellar.

Au. Morbum tuum nosti optimè, modò causam nosces. Dic ergo: Quid est quod te adeò contristat? temporaliumne discursus, aut corporis dolor, an aliqua fortunæ durioris injuria?

Fr. Non unum horum aliquod, si singulari certamine

tamine tentarer, ftarem utique, nunc autem toto fubruor exercitu.

Au. Diftinctius, quid te urgeat eloquere?

Fr. Quoties unum aliquod fortunæ vulnus infligitur, perfifto interritus, memorans fæpè me ab eâ graviter perculfum, abiiffe victorem, fi mox illa vulnus ingeminet, titubare parumper incipio, quod fi duobus tertium quartúmve fucceſſerit, tum coactus, non quidem fugâ præcipiti, fed pede fenfim relato, in arcem rationis evado. Illic fi toto rerum agmine incubuerit fortuna, méque ad expugnandum conditionis humanæ miferias & laborum præteritorum memoriam, futurorúmque formidinem congefferit, tùm demùm pulfatus undique, & tantam malorum congeriem perhorrefcens, ingemifco: hinc dolor ille gravis oritur, veluti fi quis ab innumeris hoftibus circumclufus, cui nullus pateat egreffus, nulla fit mifericordiæ fpes, nullúmque folatium, fed infefta omnia, erectæ machinæ, defoffi fuper terram cuniculi, tremúntque jam turres, ftant fcalæ propugnaculis admotæ, hærent mœnibus unci, & ignis tabulata percurrit, undíque fulgentes gladios minantéfque vultus hoftium, cernentéfque vicinum cogitans excidium, quidni paveat & lugeat, quando his licet ceffantibus, ipfa libertatis amiffio, viris fortibus mœftiffima eft?

Au. Quanquam confufiùs ifta percurreris, intelligo tamen opinionem tibi perverfam, caufam effe malorum omnium, quæ innumerabiles olim ftravit fternétque, malè tibi arbitraris.

Fr. Immò verò peffimè.

Au. Quam ob caufam?

Fr. Non unam quidem, fed innumeras.

Au. Idem tibi accidit, quod iis, qui ob leviffimam quamlibet offenfam in memoriam redeunt veterum fimultatum.

Fr. Nullum in me adeò vetuftum vulnus, ut oblivione

vione delectum sit, recentia sunt cuncta, quæ cruciant, & si quod tempore potuisset aboleri, tàm crebrò locum reperiit fortuna, ut hians vulnus nulla unquam cicatrix astrinxerit. Accedit & humanæ conditionis odium atque contemptus, quibus omnibus oppressus, non mœstissimus esse non valeo: hanc sibi ægritudinem sive accidiam, sive quid aliud esse definis, haud magnifacio, ipsâ de re convenit.

Au. Quoniam, ut video, altis radicibus morbus innititur, superficietenus hunc sustulisse non sufficiet, repullulabit etenim celeriter, radicitus evellendus est. Unde autem incipiam incertus sum, tàm multa me terrent: sed ut facilior sit distincti operis effectus, discurram per singula. Dic ergo: Quid in primis tibi molestum putas?

Fr. Quicquid primum video, quicquid audio, quicquid sentio.

Au. Penè nil ne placet tibi ex omnibus?

Fr. Aut nihil aut perpauca quidem.

Au. Utinam saltem salubriora delectent, sed quid apprimè displicet, responde mihi, quæso?

Fr. Jam respondi.

Au. Totum est hoc ejus, quàm dixi accidiæ, tua omnia tibi displicent.

Fr. Aliena non minus.

Au. Et hoc ex eodem fonte procedit, ut verò aliquis dicendorum ordo sit adeò ne tibi tua displicent ut ais?

Fr. Desine quæstiunculis, quater, plus etiam quàm dici posset.

Au. Ergo illa tibi sordescunt, quæ multis aliis invidiosum faciunt.

Fr. Qui misero invidet, necesse est ut sit ipse miserrimus.

Au. Quid autem magis displicet ex omnibus?

Fr. Nescio.

Au. Quid si ego dinumerem, fateberisne?

Fr. Fa-

Fr. Fateor ingenuè.

Au. Fortunæ tuæ iratus es.

Fr. Quidni oderim superbam, violentam, cæcam, & mortalia hæc sine discretione volventem.

Au. De communibus publica est querela, nunc proprias prosequamur injurias. Quid si injustè conquereris, velles ne in gratiam reverti?

Fr. Difficillima quidem persuasio, si tamen id mihi monstraveris, conquiescam.

Au. Parcius tecum agere æstimas fortunam.

Fr. Immò amarissimè, immò iniquissimè, immò superbissimè, immò crudelissimè.

Au. Non unus est apud Comicum Poëtam querulus, innumerabiles sunt, tu quoque adhuc unus ex multis es, mallem ex paucis: cæterum quia adeò trita materia est, ut vix novi quicquam possit afferri: Patieris ne morbo veteri vetus remedium adhiberi?

Fr. Ut libet.

Au. Age ergo, famemne an sitim, frigusve perpeti compulit paupertas?

Fr. Nondum eousque fortuna sævit mea.

Au. At quàm multis ista quotidiana sunt.

Fr. Aliud adhibe remedium, si potes, me quoniam ista nil adjuvant, non enim ex illis sum, quos in malis suis calamitosorum & circumlugentium delectat exercitus, nec minus interdum alienis, quàm propriis miseriis ingemisco.

Au. Nec ego, ut delectet: sed ut soletur expecto, doceatque alienas cernentem fortunas, suis esse contentum. Neque enim omnes primum tenere locum possunt. Alioquin, quomodo primus erit, nisi quem secundus sequitur? bene vobiscum agitur mortales, si non in extrema rejecti, de tàm multis fortunæ ludibriis, tantùm mediocria pertulistis, quanquam & extrema perpessis suis quibusdam acrioribus remediis succurrendum est, quibus tu po-

tu potens æger es minime mediocri læsus asperitate fortunæ. Sed hoc est, quòd vos in has præcipitat ærumnas, propriæ quilibet sortis oblitus, supremum mente locum agitat, quem quoniam ut dixi, nequeunt omnes apprehendere, elusis conatibus subit indignatio, quòd si summi status miserias agnoscerent homines, quem exoptant perhorrescerent, idque illorum probatur testimonio, quos ad summa rerum fastigia multis laboribus evectos vidimus, & votorum mox suorum nimis facilem exitum execrantes, quòd & si omnibus notum esse debeat, tibi tamen præcipuè, longâ cui experientiâ persuasum est, omnem status altissimi, laboriosam atque sollicitam & prorsus miserabilem esse fortunam, ita fit, ut nullus querimoniæ gradus vacet, dum & optata consecuti & repulsi, justam lamentandi causam præ se ferunt. Illi se deceptos, hi se neglectos æstimant: sequere igitur Senecæ consilium, cùm aspexeris quot te antecedunt cogita, quot te sequantur. Si vis gratus esse adversus Deum, & adversus vitam tuam, cogita quàm multos antecesseris, & ut eodem loco ait, idem & finem constitue, quem transire ne possis quidem, si velis.

Fr. Constitui pridem desideriis meis finem certum, & nisi fallor modestissimum, at inter procaces impudentésque sæculi mei mores, qui modestiæ locus est, socordiam atque segnitiem vocant.

Au. Potensne igitur est animi tui statum vulgaris aura convellere, quæ nunquam rectum judicat, nunquam res suis nominibus vocat, aut illam si ritè recolo, spernere solebas.

Fr. Nunquam, mihi crede, magis sprevi, non pluris facio, quid de me vulgus æstimet, quàm qui brutorum greges animantium.

Au. Quid ergo?

Fr. Molestè fero, quod cùm nullus ex coætaneis meis, quem ego noverim, modestiora concupiverit,

nemo

nemo difficiliùs ad concupita profectus est, summum nempe nunquam me locum exoptasse, testis hæc nostra simul & omnium spectatrix, quæ cogitationes meas semper introspiciens novit, quoties humani more ingenii, per omnes statuum gradus mente discurrerem, nunquam tranquillitatem illam ac serenitatem animi, quàm rebus omnibus præferendam arbitror, in supremo fortunæ culmine positam agnovisse. Ideòque & curarum, & sollicitudinum refertam vitam, exhorrentem mediocria, sobriè se semper judicio prætulisse, nec verbo solum, sed mente etiam Horatianum illud approbasse:

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti,
Sordibus tecti: caret invidâque
Sobrius aulâ:

Nec minus mihi ratio placuit, quam dictum:

Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus, & celsæ graviore casu
Decidunt turres feriúntque summos,
Fulgura montes.

Hanc profectò mediocritatem, nunquam mihi contigisse doleo.

Au. Quid si, quæ putas mediocria, suprà te sunt? quid si vera mediocritas jampridem contigit? quid si abunde contigit? quid si illam longè post tergum reliquisti, & multò pluribus invidiæ, quàm contemptus materiam præbes?

Fr. Et si ita esset, mihi tamen contrarium videtur.

Au. Perversam opinionem malorum omnium, sed hujus præcipuè causam esse non ambigitur, ab hâc igitur charybdi, omnium, ut ait Tullius, remorum ac velorum auxilio fugiendum est.

Fr. Unde me fugere, quóve proram tendere, quid denique opinari jubes, nisi quòd video?

Au. Vi-

Au. Vides ubi oculos intendisti, ac si retrò respicias, videbis innumerabilem turbam sequi, néque primo agmine, aliquando proximiorem esse quàm ultimo, sed timor animi rigórque propositi non permittunt oculos in tergum flectere.

Fr. Deflexi, cum interdum multósque post me venire perpendi, neque sortis meæ pudet:

Sed curarum piget ac pœnitet tantarum.

Quod ut ejusdem Horatii verbo utar:

Fluitem dubiæ spe pendulus horæ.

Si hæc anxietas tollatur, quantum habeo abundè sufficiat, dicámque æquanimiter, quod eodem loco ait:

Idem quid credis amice precari.

Sit mihi,

Quod nunc est etiam minus ut mihi vivam:
Quid superest ævi?
Si quid superesse volunt Dii.

Ego semper dubius futuri, semper animo suspensus, nullam ex fortunæ muneribus dulcedinem capio, adhuc ut vides hactenus aliis vivo, quod miserrimum ex omnibus est: atque utinam vel senectutis mihi reliquiæ contingant, ut qui procellosos inter fluctus vixerim, moriar in portu.

Au. Tu ne igitur in tanto rerum humanarum turbine, tantâ varietate successuum, tantáque caligine futurorum (& ut breviter dicam) sub Imperio positus fortunæ, solus ex cunctis hominum millibus, curarum vacuam ætatem ages? vide quid cupias mortalis? vide quid postules? quod verò non tibi te vixisse conquereris, non inopiæ, sed servitutis est, quam licet (ut tu idem asseris) miseriam esse confitear, tametsi circumspicis, paucissimos homines sibi vixisse reperies: nam & hi qui putantur fœlicissimi, & quibus innumerabiles vivunt, se ipsos simul

ſimul aliis vivere, vigiliarum & laborum aſſiduitate teſtantur. Quid enim (ut ſupremo te commoveri faciam exemplo) Julius Cæſar, cujus illud verum, licet arrogans dictum eſt: Humanum paucis genus vivit, nunquid poſtquam eò genus redegerat humanum, ut ſibi uni viveret, ipſe interim aliis vivebat, interrogabis fortaſſe quibus? iis nimirum, à quibus occiſus eſt, de Bruto vel Cimbro, cæteriſque perfidæ conjurationis auctoribus, quorum cupiditates explere non valuit, tanti munificentiâ largitoris.

Fr. Moviſti animum fateor, ut jam nec ſervum me, nec inopem indigner.

Au. Indignare potius te non eſſe ſapientem, quod unum & libertatem & veras divitias præſtare potuiſſet: cæterum quiſquis cauſarum abſentiâ æquo ferens animo, effectus non adeſſe conqueritur, nec cauſarum certam tenet ille rationem nec effectuum: exequere autem nunquid te premit, præter hæc quæ dicta ſunt, corporis ne fragilitas, an latens moleſtia?

Fr. Nempe corpus hoc oneroſum ſemper fuit, quoties me ipſum contemplatus fui, at cum alienorum gravedinem corporum reſpexi, ſatis obediens me mancipium habere fateor, poſſem idem utinam, & de animo gloriari, ſed ille imperat.

Au. Utinam rationis ipſe ſubditus Imperio. Sed ad corpus redeo, quod in eo moleſtum experiris?

Fr. Nihil equidem, niſi communia quædam, quod mortale eſt, quod ſuis doloribus implicat, mole prægravat, ſomnum ſuadet ſpiritu vigilante, aliiſque neceſſitatibus ſubigit humanis, quas enumerare & longum & inamœnum eſt.

Au Compone animum precor, téque hominem eſſe recordare, licet anxietas iſta ceſſaverit, ſi quid præter hoc angerit, exquire.

Fr. Illane tibi inaudita eſt fortunæ novercantis immanitas, cum uno die me, ſpéſque & opes

meas omnes, & genus, & domum impulſu ſtravit impio.

Au. Video oculorum tuorum ſcatebras, ideoque prætereo, neque enim nunc docendus, ſed admonendus es, unum igitur hic admonuiſſe ſufficiet. Si enim non privatarum modo familiarum, ſed notiſſimas tibi Regnorum ex omnibus ſeculis recoles ruinas, nonnihil tibi Tragœdiarum lectio profuerit, ut non pudeat tuguriolum tuum cum tot Regis ædibus conflagraſſe, procede modò, hæc enim partius dicta, ſpecioſius tibi ruminanda ſervabis.

Fr. Quis vitæ meæ tædia & quotidianum faſtidium ſufficienter exprimat, mœſtiſſimam, turbulentiſſimámque orbis terrarum omnium anguſtiſſimam atque ultimam ſentinam, & totius orbis ſordibus exundantem? quis verbis æquet, quæ paſſim nauſeam concitent gravem, olentes ſemitas permixta rabidis canibus, obſcœnas ſues & rotarum muros quatientium ſtridorem, aut tranſverſas obliquis itineribus quadrigas, tàm diverſas hominum ſpecies, tot horrenda mendicantium ſpectacula, tot divitum furores, illos mœſtitia devictos, hos gaudio laſciviâque fluitantes, tàm denique diſcordantes animos, artéſque tàm varias, tantùm confuſis vocibus clamorem, & populi inter ſe anxietatis incurſum? Quæ omnia & ſenſus melioribus aſſuetos conficiunt, & generoſis animis eripiunt quietem, & ſtudia bonarum artium interpellant? Itaque me Deus ex hoc naufragio, puppe liberat illæſâ, ut ego ſæpè circumſpiciens, in infernum vivens, deſcendiſſe mihi videor. I nunc, & honeſtis cogitationibus incumbe:

I nunc & verſus tecum compone canoros.

Au. Hic me Flacci vérſiculus, quid potiſſimum lamenteris admonuit, doles quod importunum ſtudiis tuis locum nactus es, quoniam ut ait idem:

Scriptorum chorus omnia amat nemus & fugit urbes.

Túque

Túque ipse in epistolâ quâdam, eandem sententiam verbis aliis expressisti:

Sylva placet Musis, urbs est inimica poëtis.

Quod si unquam intestinus tumultus tuæ mentis conquiesceret, fragor iste circumtonans (mihi crede) sensus quidem pulsaret, sed animum non moveret: at ne nota pridem auribus tuis ingeram, habes Senecæ de hâc re non inutilem epistolam, habes & librum ejusdem de Tranquillitate animi, habes & de totâ hâc mentis ægritudine tollendâ, librum M. Ciceronis egregium, quem hesternæ diei disputationibus, in Tusculano suo habitis ad Brutũ scripsit.

Fr. Singula hic haud negligenter legisse me noveris.

Au. Quid ergo; nihilne profuerunt?

Fr. Immò verò inter legendũ plurimum, libro autẽ è manibus elapso, assensio simul omnis intercidit.

Au. Communis legentium mos est, ex quo monstrum illud execrabile literatorum passim flagitiosissimos errare greges, & de arte vivendi multa, licet in scholis disputentur, in acta paucum converti: tu verò si suis locis notas certas impresseris, & fructum ex lectione percipies.

Fr. Quas notas?

Au. Quoties legenti salutares sese offerunt sententiæ, quibus vel excitari sentis animũ, vel frænari, noli viribus ingenii fidere, sed illas in memoriæ penetrabilibus absconde, multóque studio tibi familiares effice: Ut quod experti solent Medici, quocunque loco vel tempore, dilationis impatiens morbus invaserit, habeas velut in animo conscripta remedia. Sunt enim quædam sicut in corporibus humanis, sic in animis passiones, in quibus tàm mortifera mora est, ut qui distulerit medelã, spem salutis abstulerit; quis enim ignorat (exempli gratiâ) esse quosdã motus tàm præcipites, ut nisi eos in ipsis exordiis ratio frænaverit, animum, corpúsque & totum hominem

perdant, & ferum fit, quicquid post tempus apponitur. In quibus primum obtinere locum reor iram. Cui non frustrà rationis sedem superpositam esse diffiniunt hi, qui in tres partes animam diviserunt: Rationem in capite velut in arce, Iram in pectore, Concupiscentiam subter præcordia collocantes, ut scilicet præstò sit, quæ subjectarum pestium violentos impetus repente coërceat, & ex alto velut receptui canat, quod frænum, quia iræ magis necessarium erat, illi vicinior sita est.

Fr. Consultè equidem, quod ut me non tantum ex Physicis, sed ex Poëticis etiam scripturis elicuisse provideas, per illorum ventorum rabiem, quam Maro describit, speluncis abditis latitantem, superjectosque montes, & Regem in arce sedentem, atque illos Imperio mitigantem, iram atque impetus animi posse denotari, mecum sæpè cogitavi, in profundo scilicet pectoris deferventes, qui nisi coërceantur rationis fræno (ut ibidem legitur)

Maria ac terras cœlúmque profundum:
Quippe ferant rapidi secum verrántque per auras.

Per terras enim quid nisi terream corporis materiam, per maria quid nisi humorem quo vivitur, per cœlum verò profundum, quid nisi interiore loco habitantem animam intelligit? cujus (ut alio loco ait idem) igneus est vigor, & cœlestis origo: quasi diceret, corpus atque animam, & breviter totum hominem, cui dominabuntur, in præcipitium agent, ex adverso autem montes regémque præsidentem, quid nisi capitis arcem & rationem esse, quæ illic inhabitat? sic enim ait:

Hinc vasto Rex Æolus antro,
Luctantes ventos tempestatésque sonoras
Imperio premit & vinclis ac carcere frænat.
Illi indignantes magno cum murmure montis.
Circum claustra fremunt summa sedet

Æolus

Æolus arce,
Sceptra tenens.

Hæc ille. Ego autem singula verba discutiens, audivi indignationem, audivi luctamen, audivi tempestates sonoras, audivi murmur, ac fremitum, hæc ad iram referri possunt, audivi rursus Regem in arce sedentem, audivi sceptra tenentem, audivi imperio trementem, & vinculis ac carcere frænantem, quæ ad rationem quoque referri posse, quis dubitet? attamen ut de animo atque irâ animum turbante, dici omnia constaret, vide quid addidit:

Mollitque animos & temperat iras.

An. Laudo hæc, quibus abundare te video, poëticæ narrationis arcana, sive enim id Virgilius ipse sensit dum scriberet, sive ab omni tali consideratione remotissimus, maritimam his versibus, & nil aliud describere voluit tempestatem, hoc tamen de irarum impetu, & rationis imperio dixisti facere satis, & propriè dictum puto: sed unde discesseram revertar, & adversus iram, & adversus reliquos motus, præcipuéque adversus hanc, de quâ loquimur, pestem, aliquid semper excogita, quod cum intentâ tibi ex lectione contigerit. Imprime sententiis utilibus (ut incipiens dixeram) certas notas, quibus velut uncis memoriâ volentes abire contineas: hoc equidem præsidio consistes immobilis, tum adversus cætera, tum contra animi tristitiam, quæ umbra velut pestilentissima, virtutum semina & omnes ingeniorum fructus enecat. In quâ postremò, (ut eleganter ait Tullius) fons est & caput miseriarum omnium. Profectò autem si alios, téque diligenter simul excusseris (omissóque quod nullus hominum est, cui non multæ sint lugendæ causæ, omisso præterea quod dilectorum tuorum recordatio, jure mœstum & solicitum facit, quod unum mœstitiæ genus salutare est, modò desperatio non surrepat):

multa tibi divinitus concessa fateberis, quæ inter turbas quærulorum atque gementium, consolandi gaudendique materiam præstare queant. Nam in eo quòd tibi nondum vixisse quereris, quódve tumultus urbium, stomachorum & maximorum hominum similis querela, & illa cogitatio, quod tuâ sponte in hos incideris anfractus, tuâque sponte si omnino velle cœperis, possis emergere, non parum tibi conferrent solamen, ubi & consuetudo longior profuerit, si strepitum populorum velut cadentis aquæ sonitum, aures tuas edomuerit, cum delectatione percipere. Id autem, ut dixi, facillimè consequeris, si tuæ primum mentis compescueris tumultus, pectus enim serenum & tranquillum, frustrà vel peregrinæ circumeünt nubes, vel circumtonat extremus fragor, itaque velut insistens sicco littore tutus, aliorum naufragium spectabis, & miserabiles fluitantium voces, tacitus excipies, quantúmve tibi turbidum spectaculum compassiones attulerit, tantùm gaudii afferet propriæ sortis alienis periculis collata securitas, ex quibus omnem animi tristitiam, te jam jam depositurum esse confido.

Fr. Quanquam multa me vellicent, atque illud in primis, quod urbes relinquere, quasi rem facilem mei censes arbitrii, tamen quia in multis me ratione superasti, volo & hic prius quàm dejiciar, arma deponere.

Au. Potes ergo jam tristitiâ relegatâ, cum fortunâ tuâ in gratiam redire.

Fr. Possum utique si modò aliquid est fortuna. Nam ut vides, inter Grajum & nostrum Poëtas, hâc de re tanta dissensio est, ut cum ille fortunam in operibus suis nusquam nominare dignatus sit, quasi nil eam esse crederet, hic noster & sæpè eam nominet, & quodam in loco omnipotentem eam etiam vocet: cui sententiæ & Historicus ille nobilis favet, & Orator egregius. Nam & Crispus Salustius, dominari

minari profectò ait, in re quâlibet fortunam, & Marcus Tullius, humanarum rerum dominam asseverare, non timuit. Ego autem quid sentiam, aliud fortè tempus ac locus aliter fuit dicendi: quod verò ad incœptum attinet, eousque mihi profuit admonitio tua, ut me ipsum cum majore parte hominum conferenti, non tam miser (ut solebat) status meus appareat.

Au. Gaudeo, si quid tibi profui, cupióque prodesse cumulatiùs, sed quoniam satis hodiernum colloquium processit, poterúntne quæ restant in diem tertium differri, atque ibi finem statui.

Fr. Ego verò numerum ipsum ternarium totâ mente complector, non tàm quia tres eo Gratiæ continentur, quàm quia Divinitati amicissimum esse constat, quod non tibi solum aliisque veræ Religionis Professoribus persuasum, quibus est omnis in Trinitate fiducia, sed ipsis etiam gentium Philosophis, à quibus traditur, uti nos hoc numero in consecrationibus Deorum. Quod nec Virgilius meus ignorasse videtur, ubi ait:

Numero Deus impare gaudet.

De ternario enim loqui eum, præcedentia manifestant: tertiam igitur deinceps manibus tuis partem hujus tripartiti muneris exspecto.

Dialogus III.

Au. SI quid hactenus sermo tibi meus contulit, oro obtestórque ut te facilem hauriendis quæ supersunt, præbeas, contentiosúmque ac reluctantem animum deponas.

Fr. Factum puta, sentio enim me tuis monitis, magnâ solicitudinum mearum parte liberatum, eóque paratior ad reliqua audienda transgredior.

Au. Nondum intractabilia & infixa visceribus vulnera tua contigi, & contingere metuo, recolens

quantum altercationis expresseritque relatum levior contactus. Spero autem ex adverso, collectis viribus, animum fortiorem, asperiora deinceps æquanimius laturum.

Fr. Nil metuas, jam assuevi, & morborum meorum nomen audire, & Medici manus auxilium pati.

Au. Duabus adhuc adamantinis dextrâ lævâque premeris catenis, quæ neque de morte, neque de vitâ sinunt cogitare, has semper extimui, ne te in interitum agerent, nec dum quidem securus sum, nec prius ero, quàm te solutum ac liberum illis effractis abjectísque videro, neque enim reor impossibile, sed profectò difficile, alioquin frustrà circa impossibilia versarer. Est autem ut in adamante frangendo, hircinum dicunt (sic in hujuscemodi duritiâ curarum molliendâ) sanguis ille mirum in modum efficax, qui cùm cor asperum contigerit, frangit ac penetrat. Tamen id metuo, quoniam in hâc re, tuo simul opus est assensu, quem ne præstare possis, sive ut dicam verius, ne velis multum vereor, ne ipsa catenarum circumradians atque oculos mulcens fulgor impediat, ne fortè contingat, quod eventurum suspicor, si avarus quispiam aures catenis vinctus, in carcere teneretur, solvi etiam vellet, sed catenas nollet amittere, tibi autem ea carceris indicta lex est, ut nisi catenas abjeceris, solutus esse non possis.

Fr. Heu mihi, miserior eram quàm putabam, duæne nunc etiam illaqueant animum catenæ, quas ego non agnosco.

Au. Immò verò clarissimè, sed earum pulchritudine delectatus, non catenas sed divitias arbitraris, evenítque tibi (ut similitudine verser in eâdem) non aliter, quam si quis aureis manicis atque compedibus tentus, aurum lætus aspiceret, sed laqueos non videret: Tu quoque nunc captis oculis, quæ te vincunt, vides, sed ô cæcitas, ipsis ad mortem tra-

trahentibus vinculis delectaris, quodque est omnium miserrimum, gloriaris.

Fr. Quænam sunt, quas memoras catenæ?

Au. Amor & gloria.

Fr. Proh Superi, quid audio? has tu ne catenas vocas, has quoque, si patiar, excuties.

Au. Hoc molior, sed incertus de eventu: reliquæ enim omnes, quibus tenebaris, & fragiliores erant, & inamœniores: Ideóque dum confringerem favisti, hæ autem nocendo placent, ac fallunt quâdam spe decoris, ideoque plus negotii subest, reluctaberis enim ceu summis te bonis spoliare te velim, aggrediar tamen.

Fr. Quando ego de te talia merui, ut speciosissimas mihi curas velles eripere, & tenebris damnare perpetuis serenissimam animi mei partem?

Au. Ha miser, an tibi Physica illa vox excidit: tum consummatum fore miseriarum cumulum, cum opinionibus falsis, persuasio funesta succrescit, ita fieri oportere.

Fr. Haud quaquam excidit, sed proposito remota sententia est. Cur enim non ita fieri oportere arbitrer? atque nihil unquam rectius arbitratus sum. Quàm esse hos nobilissimos, quos mihi objicis, affectus.

Au. Segregemus hic tantisper, dum remediis conquirendis inhio, ne dum huc illuc distrahor, fragiliore impetu ferar ad singula. Dic ergo, quoniam prius amoris mentio facta est: Nonne hanc omnium extremam ducis insaniam?

Fr. Nequid veritati subtraham, pro diversitate subjecti, amorem vel deterrimam animi passionem, vel nobilissimam actionem dici posse censeo.

Au. Ne res egeat exemplo aliud in medium profer.

Fr. Si infamem turpémque mulierem ardeo, insanissimus ardor est, si rerum aliquod specimen vir-

tutis allicit, inque illud amandum venerandúmque molitus sum, quid putas, nullúmve tam diversis in rebus statuis discrimen, adeò ne pudor omnis evanuit? ego verò ut ex me aliquid loquar, sicut primum grave & infaustum animi pondus æstimo, sic secundo vix quicquam reor esse fœlicius, quod si tibi contrarium forsitan videtur, suam quisque sententiam sequatur, est enim ut nosti opinionum ingens veritas libertásque judicandi.

Au. In rebus contrariis, opinio diversa, veritas una atque eadem semper est.

Fr. Istud quidem ita esse fateor: sed hoc est quod transversos agit, opinionibus antiquis inhæremus pertinaciter, nec facilè divellimur.

Au. Utinam tàm rectè de totâ amoris quæstione sentires, ut de hoc sentis articulo.

Fr. Quid multa? tàm rectè sentire mihi videor, ut contra sentientes insanire non dubitem.

Au. Inveteratum mendacium pro veritate ducere, novitérque compertam veritatem æstimare mendacium, ut omnis rerum auctoritas in tempore sita sit, dementia summa est.

Fr. Perdis operam, nulli crediturus sum, succurrítque illud Tullianũ: Si in hoc erro, libenter erro: neque hunc errorem auferri mihi volo, dum vivo.

Au. Ille quidem de animæ immortalitatè loquens, opinionem pulcherrimam omnium, ac volens, quàm nihil in eâ dubitaret, quanquam contrarium audire nollet, hujuscemodi verbis usus est. Tu in opinione fœdissimâ atque falsissimâ, iisdem verbis abuteris. Profectò enim & si mortalis esset anima, immortalem tamen æstimare melius foret, errórque ille salutaris videri posset, virtutis incutiens amorem, quæ quamvis etiam spe præmii sublatâ, per se ipsam expetenda sit, desiderium tamen ejus, procul dubio propositâ animæ mortalitate, lentesceret. Contráque licet mendax futuræ vitæ pro-

missio,

miſſio, ad excitandum animos mortalium, non ineffi-cax videtur, tibi verò quid allaturus error iſte tuus ſit vides, nempe in omnes animum præcipitaturus inſanias, ubi pudor & metus, & quæ frænare ſolet impetus rationis, ac cognitio veritatis exciderint.

Fr. Dixi jam quod operam perderes. Ego enim nihil unquam turpe, immò verò niſi pulcherrimum amaſſe me recolo.

Au. Etiam pulchra turpiter amari poſſe certum eſt.

Fr. Nec in nominibus certè, nec in adverbiis peccavi, deſine jam amplius inſectari.

Au. Quid ergo, viſne, ut Phrenetici quidē ſolent, inter jocos & riſus expirare? animo miſerabiliter ægrotanti, adhuc aliquid remedii adhibere mavis.

Fr. Non reſpuo remedium quidem, accedat ſi me ægrum monſtraveris: bene valentibus autem remediorum inculcatio ſæpè funeſta eſt.

Au. Convaleſcendo tu quidem, quod multis accidit, te graviter ægrotaſſe fateberis.

Fr. Ad poſtremum ſpreviſſe nequeo, cujus & ſæpè aliàs, & his præſertim proximis diebus, ſana conſilia ſum expertus. Perge igitur.

Au. Primū ergo unam hanc mihi veniam tribui velim, ſi cogente materiâ, adverſus delicias tuas, aliquid fortaſſis infeſtus fuero. Jam enim hoc prævideo, quā graviter in auribus tuis ſonatura ſit veritas.

Fr. Antequam incipias, Audi paululum, ſciſne de quo loquendum tibi ſit?

Au. Diligenter mihi præviſa ſunt omnia, de muliere mortali ſermo nobis inſtituitur: in quâ admirandâ colendâque, te magnam ætatis partem conſumpſiſſe doleo, & in tali ingenio, tantam & tàm longævam inſaniam vehementer admiror.

Fr. Parce conviciis precor, mulier mortalis erat & Thais & Livia, cæterum ſciſne de eâ muliere mentionem tibi exortam, cujus mens terrenarum neſcia

curarum cœlestibus desideriis ardet. In cujus aspectu, si quid usquam veri est, divini specimen decoris effulget, cujus mores consummatæ honestatis exemplar sunt. Cujus nec vox, nec oculorum vigor mortale aliquid, nec incessus hominem repræsentat, hic quæso iterum atque iterum cogita, credo quibus verbis utendum sit, intelliges.

Au. Ha demens, ita ne flammas animi, in sextum decimum annum falsis blanditiis aluisti, profectò non diutius Italiæ famosissimus Hannibal incubuit, nec crebriores illa nunc armatorum impetus passa est, nec validioribus arsit incendiis, quam tu his temporibus violentissimæ passionis flammas atque impetus pertulisti. Inventus tamen est, qui illum tandem abire compelleret Hannibalem, tuum quis ab his unquam cervicibus avertet? Si tu eum & exire vetas, & ut tecum maneat sponte jam serius invitas, malo proprio delectaris infœlix, atque oculos illos, usque tibi in perniciem placentes, suprema clauserit dies, cum effigiem morte variatam, & pallentia membra conspexeris, pudebit animum immortalem, caduco applicuisse corpusculo, & quo nunc tàm pertinaciter astruis, cum rubore recordaberis.

Fr. Avertat Deus omen, ego ista non videbo.

Au. Equidem necessariò eventura sunt.

Fr. Scio, sed tàm inimica mihi sunt sydera, ut naturæ ordinem in hâc morte perturbent, prius intravi, prius ingrediar.

Au. Meministi credo temporis illius, quo contrarium timuisti, & quasi jam mortuæ amicæ funereum carmen dictante tristitiâ cecinisti.

Fr. Memini certè, sed dolui, & adhuc recolens contremisco, indignabárque me nobiliori velut animæ meæ parte truncatum, illi esse superstitem, quæ dulcem mihi vitam, solâ sui præsentiâ faciebat, hoc enim carmen illud deflet, quod tunc multo lachrymarum

marum imbre respersum excidit mihi, sententiam memini, si verba tenerem.

Au. Non hoc quæritur, quantum tibi lachrymarum mors illius formidata, quantúmve doloris invexerit, sed hoc agitur, ut intelligas, quæ semel concussit, posse formidinem reverti, eóque facilius, quod & omnis dies ad mortem proprius accedit, & corpus illud egregium, morbis ac crebris perturbationibus exhaustum, multum pristini vigoris amisit.

Fr. Ego quoque & curis gravior, & ætate provectior factus sum, itaque illa ad mortem appropinquante præcucurri.

Au. O furor, ex nascendi ordine ordinem mortis arguere: quid enim aliud orba senectus queritur parentum, nisi adolescentium filiorum festinatas mortes? quid lugent aliud nutrices, nisi infantium suorum anticipatum tempus,

Quos dulcis vitæ exortes, & ab ubere raptos,
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.

Si vero paucorum numerus annorum, quo illam præcedis, spem tribuit vanissimam, prius te quàm furoris tui fomitem esse moriturum, & hunc naturæ ordinem tibi fingis immobilem.

Fr. Non usque adeò immobilem, ut contrarium fieri posse sim nescius, sed assiduè ne idem adveniat precor, sempérque de ejus morte cogitanti succurrit iste versus Ovidii:

Tarda sit illa dies. & nostro serior ævo.

Au. Has ineptias amplius audire non valeo, quid enim quando præmori illam posse non ignoras, quid illa moriente dicturus es?

Fr. Quid dicturus aliud, nisi me præsente calamitate miserrimum? solamen verò ex recordatione transacti temporis habiturum, rapiant venti tamen ista quæ loquimur, & spargant augurium procellæ.

Au. O cæce! nec dum intelligis quanta dementia

tia est, sic animum rebus subjecisse mortalibus, quæ eum & desiderii flammis accendant, nec quietare noverint, nec permanere valeant in finem, & crebris motibus, quæ demulcere pollicentur, excruciant.

Fr. Si quid habes efficacius, profer, nunquam hoc me sermone terrueris: neque enim ut putas, mortali rei animum addixi, ne me tam corpus noveris amasse quàm animam, moribus humana transscendentibus delectatum, quorum exemplo, qualiter inter cælicolas vivatur admoneo. itaque si (quod solo torquet auditus) me prior moriens illa desererer, quid agerem interrogas, cùm Lælio Romanorum sapientissimo proprias miserias consolarer, virtutem illius amavi, quæ extincta non est, hæc dicerem atque alia, quæ illum dixisse audio, post ejus interitum, quem miro quodã amore dilexerat.

Au. Inexpugnabili erroris arce consistis, unde te dejicere non ociosus labor est, & quoniam ita te affectum video, ut multo sapientius sit, quicquid de te, quàm quod de ipsâ liberius dicetur, mulierculam tuam quam tallbus cumules licebit: nihil enim adversabor, sit regina, sit sancta, sit Dea certè,

An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una?
Ingens tamen ejus virtus, minimum tibi ad excusationem erroris conferret.

Fr. Quid novi litigii ordiaris, experior.

Au. Dubitari non potest, quin pulcherrima sæpè turpiter amentur.

Fr. Jam ad hæc suprà responsum est: si enim amoris in me regnantis facies cerni posset, ejus vultus (quem licet multum tamen debito parcius laudavi) non absimilis videretur, hæc mihi coram quo loquimur testis est, quod in amore meo nil unquam turpe, nil obscœnum fuerit, nil denique præter magnitudinem culpabile. Adde modum, nihil pulchrius excogitari queat.

Au. Pos-

Au. Possum tibi Tulliano verbo respondere: Modum tu quæris vitio.

Fr. Non vitio, sed amori.

Au. Et ille cùm id diceret, de amore loquebatur, locum tenes?

Fr. Quidni, in Tusculano hæc legi, verum ille de communi amore hominum sentiebat, in me autem singularia quædam sunt.

Au. Enimverò idem de se aliis, tum in hâc præcipuè passione; quod unusquisque suarum rerum est benignus interpres: nec ineptè illud, à plebeio licet quodam Poëta dictum laudatur:

Suam cuique sponsam, mihi meam,
Suum cuique amorem, mihi meum.

Fr. Visne, si tempus suppetit, pauca de multis exponam, quæ te in admirationem stuporémque compellant?

Au. Mene putes ignorare,

Quod qui amant ipsi sibi somnia fingunt?

Omnibus Scholis notissimum carmen est: cæterum ex ore ejus piget has insanias audire, quem decet altius & sapere & loqui.

Fr. Unum hoc (seu gratitudini, seu ineptiæ ascribendum) non sileo, me quantulumcunque conspicis, per illam esse, nec unquam ad hoc, si quid est nominis aut gloriæ fuisse venturum, nisi virtutum tenuissimam sementem, quam pectore in hoc natura locaverat, nobilissimis his affectibus coluisset. Illa juvenilem animum ab omni turpitudine revocavit, uncóque, ut ajunt, retraxit; atque alta compulit spectare, quid ni, certum enim est amorem in amatos mores transformare, atqui nemo unquam tàm mordax convitiator inventus est; qui hujus famam canino dente contingeret, qui dicere auderet (ne dicam in actibus ejus, sed in gestu verborum) reprehensibile aliquid

se vi-

se vidisse, ita qui nihil intactum liquerant, hanc mirantes venerantésque reliquerunt: minimè igitur mirum est, si hæc tàm celebris fama, mihi quoque desiderium famæ clarioris attulit, laborésque durissimos, quibus optata consequerer, mollivit: quid enim adolescens aliud optabam, quàm ut illi vel soli placerem, quæ mihi vel sola placuerat, quod ut mihi contingeret spretis mille voluptatum illecebris, Quod me ante tempus curis laboribúsque subjecerim, nosti, & jubes illam oblivisci, vel parcius amare, quæ me à vulgi consortio segregavit, quæ dux viarum omnium, torpenti ingenio calcar admovit, ac semisopitum animum excitavit.

Au. Infœlix, quantò satius fuerat tacere quàm loqui, quamvis enim vel in silentio talem te introrsus aspicerem, asseveratio tamen ipsa tàm pertinax, bilem stomachumque percussit.

Fr. Cur quæso?

Au. Quia falsum opinari ignorantis est: falsum impudenter asserere, ignorantis pariter & superbi.

Fr. Quid me tàm falsum vel sensisse vel pertulisse confirmas?

Au. Nempe universa quæ memoras: primùm omnium ubi ais, te quod es per illam esse, si sic intelligis, ut hæc esse illa dederit, mentireris haud dubiè: si verò sic ut non amplius esse permiserit, verum dicis. O quantum jurgium evadere poteras, nisi illa te formæ blanditiis retraxisset. Quod es igitur, naturæ bonitas dedit, quod esse poteras illa præripuit, immò tu tibi potius abstulisti. Illa enim innocens est, forma quidem tibi visa est tàm blanda, tàm dulcis, ut in te omnem ex nativis virtutum seminibus proventuram segetem, ardentissimi desiderii æstibus & assiduo lachrymarum imbre vastaverit, quòd autem te ab omni turpitudine illa retraxit forsan à multis, sed in majores impulit ærumnas. Enimverò neque variis sordibus obscœnam

viam

viam declinare monuit, si in præcipitium perduxit, nec quæ minutiora sanans ulcera, lætale interim jugulo vulnus inflixit: Liberasse potiùs quàm occidisse dicendum est, ita quoque quam tuam prædicas ducem, à multis te obscœnis abstrahens in splendidum impulit barathrum. Quod verò alta spectare docuit, quod segregavit à populo, quid aliud fuit, quàm præsidentem sibi, & unius captu dulcedine contemptorem rerum omnium, studiosèque negligentem reddidisse. Quo nihil in convictu hominum scias esse molestius. Jam quod innúmeris illam te laboribus implicuisse commemoras, hoc unum verè prædicas. Quid autem hic tàm magni muneris invenias cogita, cùm multiformes enim sint labores, quos declinare non licet, quanta dementia est novos sponte sectari? at quod famæ clarioris avidum, per illam te factum gloriaris, compatior errori tuo, siquidem ex animi tui sarcinis, nullam tibi funestiorem esse monstrabo, sed nondum eò pervenit oratio.

Fr. Promptissimus dimicator comminatur & vulnerat, ego autem & vulnere & comminatione promoveor, & titubare jam graviter incipio.

Au. Quantò gravius titubabis, cùm gravissimum vulnus inflixero? Ista nempe quam prædicas, cui omnia te debere asseris, ista te peremit.

Fr. Deus bone, quibus mihi persuadebitur modis.

Au. Ab amore cœlestium elongavit animum, & à Creatore ad creaturam desiderium inclinavit, quæ una quidem ad mortem pronior fuit via.

Fr. Noli quæso, præcipitare sententiam: Deum profectò ut amarem, illius amor præstitit.

Au. At pervertit ordinem.

Fr. Quonam modo?

Au. Quia cum creatum omne, creatoris amore diligendum sit, tu contrà creaturæ captus illecebris,

bris,

bris, creatorem non quomodo decuit amasti, sed miratus artificem fuisti, quasi nihil ex omnibus formosius creasset, cùm tamen ultima pulchritudinum sit forma corporea.

Fr. Hanc præsentem in testimonium evoco, conscientiámque meam facio contestem, me (quod superius dixeram) illius non tàm corpus amasse quàm animam, quod hinc percipies licebit, quoniam quò illa magis in ætate progressa est, (quid eò corporeæ pulchritudinis ineluctabile fulmen est) eò firmior in opinione permansi, & si enim visibiliter, in vere flos tractu temporis languesceret, animi decus amplius augebatur, quin sicut amandi principium, sic incepti perseverantiam ministravit: alioquin si post corpus abiissem, jam pridem mutandi propositi tempus erat.

Au. Méne ludis? an si idem animus in squalido & nodoso corpore habitaret, similiter placuisset?

Fr. Non audeo quidem id dicere, neque enim animus cerni potest, nec imago corporis talem spopondisset, ac si oculis appareret, amarē profectò pulchritudinē animi, deforme licet habentis habitaculum.

Au. Verborum quæris adminicula: si enim, non nisi quod oculis apparet, amare potes, corpus igitur amasti, nec tamen negaverim animum quoque illius & mores, flammis tuis alimenta præbuisse, nimirum cùm (uti paulo pòst dicam) nomen ipsum nonnihil, imò vel plurimum furoribus istis addiderit. Cùm enim in omnibus animi passionibus, in hâc præsertim evenit, ut ex minimis favillis, sæpè incendia magna consurgant.

Fr. Video quo me cogas, ut scilicet cum Ovidio fatear:

Animam cum corpore amavi.

Au. Hoc quoque quod sequitur fatearis oportet, neutrum te satis sobriè, neutrum amasse quomodo decuit.

Fr. Tor-

Fr. Torquendus tibi sum antequam fatear.

Au. Aliud quoque te propter hunc amorem, in magnas concidisse miserias.

Fr. Hunc quamvis aculeum sustuleris,nõ fatebor.

Au. Imò verò sponte tuâ mox utrumque fateberis, nisi rationes meas interrogationésque neglexeris. Dic ergo: Meministíne puerilium annorum, an verò præsentium turbâ sollicitudinum, memoria omnis illius ætatis evanuit?

Fr. Nempe infantia, pueritiáque non aliter ante oculos meos sunt, quàm dies hesterna.

Au. Meministi, quantus in illâ ætate timor Dei? quanta mortis cogitatio? quantus Religionis affectus? quantus amor honestatis?

Fr. Memini profectò, doleóque crescentibus annis decrevisse virtutes.

Au. Ego quidem semper extimui, ne illum tàm intempestivum florem vernalis aura discuteret, qui si integer illæsúsque mansisset, mirabilem fructum suis temporibus protulisset.

Fr. Ne à proposito divertas, quid enim hoc ad ea, de quibus sermo nobis incœptus erat.

Au. Dicam, percurre tecum tacitus, quando integram tibi sentis recentémque memoriam, percurre universæ vitæ tuæ tempus, & ubi tanta morum varietas incesserit, recordare.

Fr. En in ictu oculi, trepidantis annorum meorum numerum seriémque recensui.

Au. Quid reperis igitur?

Fr. Literæ velut Pythagoræ quam audivimus, legi non inanem esse doctrinam: Cum enim recto tramite ascendens, ad bivium pervenissem, modestus, & sobrius, & dexteram juberer arripere, ad lævam incautus dicam, aut contumax deflexi, neque enim mihi profuit quod sæpè puer legeram:

Hic locus est, partes ubi se via findit in ambas.
Dextera quæ Ditis magni sub mœnia ducit.

Hæc

Hac iter Elysium nobis at læva malorum,
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.

Hæc nimirum quanquam ante legissem, non tamen prius intellexi quàm expertus sum: Ex tunc autem obliquo sordidóque calle distractus, & sæpè retro lacrymans conversus, dexterum iter tenere non potui, quod cùm deserui, tunc profectò fuerat illa morum meorum facta confusio.

Au. At quanam hoc ætatis tuæ parte contigerat.

Fr. Medio sub adolescentiæ fervore, & si aliquantisper expectas, quotus mihi tunc ætatis annus ageretur, facilè recordabor.

Au. Non tam exactum calculum requiro, quin potius illud edissere: Quando illius tibi primum mulieris species visa est?

Fr. Id utique nunquam oblivisear.

Au. Junge igitur tempora.

Fr. Profectò & illius occursus, & exprobratio mea unum in tempus inciderunt.

Au. Habeo quod volebam, obstupuisti credo, perstrinxitque oculos fulgor insolitus. Dicunt enim stuporem amoris esse principium, hinc est apud naturæ conscium Poëtam:

Obstupuit primo aspectu Sydonia Dydo.

Post quod sequitur:

Ardescet amans Dydo.

Quæ quamvis, ut nosti optimè, fabulosa narratio tota sit, ad naturæ tamen ordinem respexit ille dum fingeret. Sed cùm obstupuisses ad illius occursum: cur ad lævam potissimum deflexisti? puto quia declivior videbatur & latior, dextera enim & ardua & angusta est, laborem igitur timuisti. At mulier ista celebris, quam tibi certissimam Ducem fingis, ad Superos, cur non hæsitantem trepidúmque direxit, & quod cæcis fieri solet, manu apprehensum non tenuit, quo & gradiendum foret admonuit?

Fr. Fecit hoc illa quantum potuit, quid enim aliud

aliud egit, cùm nullis mota precibus, nullis victa blanditiis muliebrem tenuit decorem, & adversus suam simul & meam ætatem, adversus multa & varia quæ flectere adamantium licet spiritum debuissent, inexpugnabilis & firma permansit. Profectò animus iste fœmineus, quid virum decuit admonebat, præstabátque, ne insectando pudicitiæ studio (ut verbis utar Senecæ) vel exemplum deesset, vel convitium, postremò cùm lorifragum ac præcipitem videret, deserere maluit quàm sequi.

Au. Turpe igitur aliquid interdum voluisti, quod supra negaveras, at iste vulgatus amantium, vel ut dicam verius, amentium furor est, ut omnibus meritò dici possit:

Volo nolo, nolo volo.

Vobis ipsis quid velitis aut nolitis, ignotum est.

Fr. Incautus in laqueum offendi, si quid tamen olim aliter fortè voluissem, amor ætásque coëgerunt, nunc quid velim & cupiam scio, firmavíque jam tandem animum labentem, contrà autem illa propositi tenax, & semper una permansit, quam cònstantiam fœmineam, quò magis intelligo, magis admiror: Idque sibi consilium fuisse, si unquam dolui, gaudio nunc, & gratias ago.

Au. Semel fallenti, non facilè rursus fides habenda est: tu prius mores atque habitum vitamque mutaveris, quàm animum mutasse persuadeas, mitigatus fortè, si tuus lenitérque ignis extinctus non est: tu verò qui tantum dilectioni tribuis, non advertis illam absolvendo, quantum te ipse condemnes, illam fateri libet, fuisse sanctissimam, dum te insanum sceleftumque fateare, illam quoque fœlicissimam, dum te ejus amore miserrimum, hoc enim, si recordaris, incœperam.

Fr. Recordor equidem, atque id ita esse negare non valeo, & quo me sensim deduxeris cerno.

Au. Ut cernas, apertius animum intende: nihil est

est quod æquè oblivionem Dei contemptúmve pariat, quàm amor rerum temporalium, iste præcipuè, quem proprio quodam nomine amorem, & (quod sacrilegium omne transcendit) Deum etiam vocant, ut scilicet humanis furoribus excusatio cœlestis accedat, fiatque divino instinctu scelus immane licentius. Nec mirari conveniat, tantum posse hunc effectum in pectoribus humanis, ad reliqua enim visa, rei species ac sperata fruendi delectatio, & propriè vos mentis impetus rapit. In amore autem, & hujus simul, & mutuus præterea succedit affectus, quâ spe prorsus amotâ, amorē ipsum lentescere oportet. Sicut cum alibi ametis duntaxat, hic etiam redamantiū alterńisque velut stimulis mortale pectus impellitur, ut non frustrà Cicero noster dixisse videatur, quod omnibus ex animi passionibus, profectò nulla est amore vehementior, valdè equidē certus erat, ubi addidit profectò, is qui jam libris quatuor Academiam vidit, de omnibus dubitantem.

Fr. Notavi sæpius illum locum, & miratus sum quòd ita vehementissimam hanc ex omnibus passionibus dixerit.

Au. Minimè mirareris, nisi quia animum invasit oblivio: cæterum brevi admonitione, ín multorum malorum memoriam revocandus es: Cogita nunc ex quo mentem tuam pestis illa corripuit, quam repente totus in gemitum versus es miseriarum, & pervenisti, ut funestâ cum voluptate, lachrymis & suspiriis pasceris, cùm tibi noctes insomnes, & pernox in ore dilectæ nomen, cum rerum omnium contemptus, vitæque odium, & desiderium mortis tristis & amor sollicitudinis atque hominum fuga, ut de te non minus propriè quàm de Bellerophonte illud Homericum dici posset:

Qui miser in campis errabat Alcis,
Ipse suum cor edens hominum vestigia vitans.

Huic pallor & macies, & languescens ante tempus

flos

flos ætatis, tum graves æternúmque madentes oculi, tum cónfusa mens & turbata quies in somnis, & dormientis flebiles querelæ, ac vox fragilis, luctu rauca, fractusque & interruptus verborum sonus. Et quicquid tumultuosius aut miserius fingi potest: Hæc ne tibi videntur signa sanitatis? quid, quod illa tibi festos lugubrésque dies inchoavit & clausit? illa adveniente Sol illuxit, illáque abeunte nox rediit, illius mutata frons, tibi animum mutavit, & mœstus pro illius varietate factus es. Denique totus ab illius arbitrio pependisti: scis me vera & vulgò etiam nota memorare, quid autem insanius quàm non contentum præsenti illius vultus effigie, unde hæc tibi cuncta provenerant, aliam fictam, illustris artificis ingenio quæsivisse, quam tecum ubique circumferens haberes, materiam semper immortalium lachrymarum, veritus ne fortasse arescerent irritamenta earum? omnia vigilantissimè cogitasti, negligenter incuriosius in reliquis, at ut omnium delirationum tuarum supremum culmen attingam, & quod paulo antè comminatus sum pergamus, quis dignè satis exercetur aut stupeat hanc alienatæ mentis insaniam, cùm non minus nominis, quàm ipsius corporis splendore captus, quicquid illi consonum fuit, incredibili vanitate coluisti? quam ob causam tantopere, sive Cæsaream, sive Poëticam laureã, quod illa hoc nomine vocaretur adamasti, ex eóque tempore sine lauri mentione, vix ullũ tibi carmẽ effluxit, non aliter, quàm si vel Penei gurgitis accola, vel Gyrrhei verticis sacerdos existeres, denique quia Cæsaream sperare fas non erat, lauream Poëticam, quam studiorũ tuorum tibi meritum promittebat, nihilò modestius, quam dominã Laurum ipsam adamaveras & cupisti, ad quam adipiscendam, quanquam aliis ingeniis subvectus, quanto tamen cum labore perveneris, tecũ ipse recogitans perhorrescces, nec me latet, quin responsioni paratum & adhuc

hiscere

hiscere meditantem, video, quid tibi nunc in animo verseur, cogitas nempe te his studiis aliquantò prius etiam quam arderes deditum fuisse, Poëticúmque illud tibi decus, ab annis puerilibus animum excitasse, quod ego quidem nec inficior, nec ignoro, verum enimverò & multis retrò seculis obsolefactus mos, atque hæc ætas studiis talibus adversa, & longarum diserimina viarum quibus usque ad limen non carceris modo, sed mortis accessisse, aliáque non minus violenta fortunæ obstacula propositum retardassent, seu forsitan irritassent, nisi prædulcis nominis memoria, jugiter animum interpellans, cæteris curarum sarcinis excussis, per terras & maria, inter tot difficultatum scopulos, Romam te Neapolímque traxissent, ubi tandem, quòd tanto ardore cupiebas, adeptus es: quæ omnia, si tui mediocris furoris argumenta videantur, ipse ego non mediocriter furere certus ero: jam verò sciens illa prætereo, quæ ex Eunucho Terentii imitari non puduit Ciceronem, ubi ait:

In amore hæc omnia insunt vitia: injuria,
Suspiciones, inimicitia, induciæ,
Bellum, pax rursum.

Recognoscis in illius verbis insanias tuas, præcipuéque zelum, quem sicut inter passiones amor, sic in hâc parte pestis primas partes obtinere non ambigitur: sed occurres forsitan & dices: Hoc ita esse non inficior, sed aderit ratio, cujus hæc vitia temperentur arbitrio. Jam ita te responsurum ille provideat, ubi addidit:

Incerta hæc si tu postules
Ratione certâ facere, nihilo plus agas,
Quàm si des operam, ut cum ratione insanias.

Hoc equidem dicto, quod absque dubitatione verissimum sentis, omnibus (nisi fallor) evasionibus tuis obviatum est. Hæ atque hujuscemodi sunt in amore

amore miseriæ, quarum accurata dinumeratio, nec experto necessaria, nec credibilis inexperto, illa tamen est omnium præcipua (ut ad propositum revertar) quòd Dei suique pariter oblivionem pariat: quomodo enim tot malorum molibus incurvatus animus, ad illum unum purissimúmque veri boni fontem reptando perveniet? quæ cùm ita sint, mirari jam desine, nullam vehementiorem animi passionem Tullio visam esse.

Fr. Victus sum fateor, quoniam cuncta, quæ memoras, de medio experientiæ libro, mihi videris excerpsisse: itaque libet, quoniam Terentiani Eunuchi mentionem fecisti, ex eodem loco sumptam inseruisse querimoniam:

O indignum facinus! me miserum sentio,
Et tædet, & amore ardeo, & prudens, sciens
Vivus vidénsque pereo, nec quid agam scio.

Libet & ejusdem Poëtæ verbis à te consilium flagitare:

Proin' dum tempus est etiam atque etiam cogita.

Ego quoque Terentianis tibi responsum verbis dabo:

Quæ enim res in se neque consilium, neque modum
Habet ullum, eam consilio regere non potes.

Fr. Quid igitur faciam? desperabimusne?

Au. Omnia prius tentanda sunt, quod autem nunc probati consilii mihi sit, breviter accipe. Nosti de hâc re non tantùm ab egregiis Philosophis singulares tractatus, sed ab illustribus etiam Poëtis, integros libros esse compositos, qui ubínam quærendi qualitérve sint intelligendi, tibi præsertim qui harum rerum magisterium profiteris, ingerere injuriosum fuerit, qualiter autem lecta intellectáque in salutem tuam vertenda sint, admonuisse, forsitan non erit alienum. Primum igitur, quòd ait

 Ci-

Cicero, nonnulli veterem amorem novo amore, tanquam clavum clavo excutiendum putant; cui consilio, & magister amoris Naso consentit, regulam afferens generalem: quod

Successore novo vincitur omnis amor.

Et proculdubiò sic est, disgregatus enim & in multa distractus animus, segnior fertur ad singula: sic Ganges (ut ajunt) à Rege Persarum innumerabilibus alveis distinctus, atque ex uno metuendóque flumine, in multos spernendósque rivulos secatus est, sic sparsa acies penetrabilis hosti redditur, sic diffusum lentescit incendium: denique omnis vis ut unita crescit, sic dispersa minuitur. Valde siquidem metuendum est, ne dum ex unâ eâque (si dici fas est) nobiliori passione subtraheris, dilabaris in plurima, & ex amante mulierosus, vagus & instabilis fias: meo nempe judicio, si inevitabiliter pereundum sit, nobiliori morbo periisse solatium est. Quid igitur consulam quæris? colligere animum & effugere, si possis, ac de carcere in carcerem migrare, non improbo, spes enim forsan in transitu libertatis fuerit, aut levioris imperii, ereptum verò uni jugo, collum per infinita sordidorum servitiorum genera circumferre, non laudo.

Fr. Paterisne medico perorante, ægrum morbi sui conscium aliquid interloqui?

Au. Quidni patiar? multi enim ægrotantis vocibus, quasi quibusdam indiciis, ad inquisitionem opportuni remedii penetrarunt.

Fr. Hoc igitur unum scito, me aliud amare non posse, assuevit animus illam adamare, assueverunt oculi illam intueri, & quicquid, non illa est inamœnum & tenebrosum dicunt: itaque si illam amare jubes, ut sic ab amore liberer, impossibilem mihi conditionem objicis, actum est, perii.

Au. Sensus hebet, & appetitus obtorpuit, nihil ergo cùm admittere valeas introrsum, exteriora

tibi

tibi remedia adhibenda sunt. Potésne igitur in animum inducere fugam exiliúmve, & notorum locorum caruisse conspectu?

Fr. Licet tenacissimus ancis trahar, non possum tamen.

Au. Si hoc potes, sanus eris. Quid ergo aliud dicam, nisi Virgilianum versiculum paucis immutatis:

Heu fuge dilectas terras, fuge littus amatum.

Quomodo enim unquam his in locis tutus esse poteris, ubi tàm multa vulnerum tuorum extant vestigia, ubi & præsentium conspectu, & præteritorum recordatione fatigaris? ut igitur idem ait Cicero, loci mutatione, tanquam ægroti jam convalescentis curandus eris.

Fr. Vide oro, quid præcipis? quoties enim convalescendi avidus, atque hujus consilii non ignarus, fugam retentavi, & licet varias simulaverim causas, unus tamen hic semper peregrinationum rusticationúmque mearum omnium finis erat, libertas, quam sequens per Occidentem & per Septentrionem, & usque ad Oceani terminos, longè latéque circumactus sum, quod quantum mihi profuerit, vides: itaque sæpè animum tetigit Virgiliana comparatio:

Qualis conjectâ cerva sagitta:
Quàm procul incautam nemora inter Cressca fixit.
Pastor agens telis, linquit volatile ferrum:
Nescius, illa fuga sylvas saltúsque peragrat
Dyctæas, hæret lateri lethalis arundo.

Huic enim cervæ, non absimilis factus sum, fugi enim, sed malum meum ubique circumferens.

Au. Quod à me nunc postulas, ipse tibi respondisti.

Fr. Quo pacto?

Au. Quia malum suum circumferenti locorum

mutatio laborem cumulat, non tribuit sanitatem: potest ergo tibi non impropriè dici, quod adolescenti, qui peregrinationem nil sibi profuisse querebatur, respondit Socrates: Tecum enim, inquit, peregrinabaris, tibi quidem in primis sequestranda vetus hæc curarum sarcina, & præparandus est animus, tum denique fugiendum? Hoc enim non corporibus modò, sed in animis quoque compertum est, quod nisi in patiente sit dispositio, virtus est agentis inefficax. Alioquin ad extremos Indorum fines penetrare quidem poteris, semper Flaccum vera locutum fateberis, ubi ait:

Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt.

Fr. Miro modo perplexus sum, tu enim cùm mihi curandi sanandíque animi documenta præbes, curandum prius, sanandúmque prædicas, ac deinde fugiendum, atqui de hoc ipso animus dubitat, qualiter sit curandus: si enim curatus est, quid ultra quæritur? si autem incuratus, ubi locorum mutatio? quod tu ipse astruis, non adjuvat, dic expressius, quibus remediis utendum est?

Au. Non curandum sanandúmque, sed præparandum dixi animum. Cæterum sive curatus erit, & poterit locorum mútatio perennem sanitatem conservare, sive nondum curatus, sed præparatus tamen, & ipsum eandem afferre potest: at si neutrum, quid nisi doloris irritamenta præstabit ista mutatio, & de loco in loca crebra jactatio. Non desinam Flacco teste uti:

Ratione inquit, & prudentia curas,
Non locus effusi latè maris arbiter aufert.

Et verè sic est: Ibis enim spe plenus & desiderio revertendi, omnes animi laqueos tecum trahens ubicunque fueris, quocunque te verteris relinque vultum & verba contemplaberis. Et quod est aman-

tium

tium infame privilegium, illam absentem absens audies & videbis, & putas amorem his subterfugiis extinguere? Mihi, crede, inardescit utrumque potius, hinc ab amoris auctoribus, inter multa præcipitur interponendas amantibus, nonnunquam brevis abstinentiæ morulas, ne vicissim fastidio fortè præsentiæ & assiduitate vilescant. hoc igitur moneo, hoc suadeo, hoc jubeo, edocendo animum deponere, quæ premunt, atque ita sinè spe reditus abeundum, tunc intelligis quid in sanandis animis possit absentia. Quod si locum corpori tuo gravem pestilentémque sortitus, perpetuis illic morbis inquietam vitam ageres: Nónne irrediturus effugeres? nisi forte (quod valde permetuo) quòd major est hominibus corporis cura quam animi.

Fr. De hoc quidem viderit humanum genus, de eo autem profectò nihil est dubii, qui si loci vitio in morbos incidissem, salubrioris eos loci mutatione depellerem, idémque vel multo magis de animi morbis optarem, sed hæc, ut video, difficilior cura est.

Au. Hoc utique falsum esse, magnorum Philosophorum consentit auctoritas, idque hinc liquet, quòd morbi animi omnes curari possunt, nisi æger obluctetur, corporei autem nullâ arte curabiles multi sunt, cæterum (ne nimis abstrahar ab incœpto) in sententiâ persisto, præparando, ut dixi, animum instruendum dilecta relinquere, nec in tergum verti, nec assueta respicere, ea demum amanti peregrinatio tuta est, idque tibi (si salvam cupis animam tuam) noris esse faciendum.

Fr. Ut quæcunque dixisti percepisse me sentias: Imperato animo peregrinationes nil conferunt, paratum sanant, sanúmque custodiunt. Hæcne triplicis tui dogmatis summa est?

Au. Profectò non alia, & bene diffusius dicta perstringis.

Fr. Atqui prima duo sic esse, si nullus ostenderet, ex me ipso perpenderem, tertium verò, quid sanato jam & in tutum producto animo absens, opus si non intelligo, nisi fortè recidivæ metus hæc suaserit ut diceres.

Au. Idne tibi modicum videtur, quod si in corporibus, quantò magis in animis formidandum est, multóque levius periculosiusque revertitur, adeò ut vix quidem secundum naturam, salubrius à Senecâ dictum sit, quàm quod in epistolâ quâdam ait: Si quis amorem exuere conatur, vitanda est omnis admonitio dilecti corporis: Et subjicit rationem: Nil enim facilius recrudescit quam amor. O verissimum & ex intimis experientiæ penetrabilibus erutum verbum: In quâ re nullum ante te testem citaverim.

Fr. Verum id esse fateor, at si advertis, non de eo qui jam exuit, sed de eo, qui exuere conatur, ista dicuntur.

Au. De eo dixit, ubi propius periculum est, in quocunque enim vulnere ante cicatricem, atque in morbo quolibet ante sanitatem, formidabilior est omnis offensio, nec tamen, & si ante periculosior sit postea in tuto contemnitur. Et quoniam altiùs in animos penetrant exempla domestica, quoties tu ipse, qui loqueris, in hâc ipsâ civitate, quæ malorum tuorum omnium, non dicam causa, sed officina est, postquam tibi convaluisse videbaris, & magnâ ex parte convalueras, si fugisses per vicos notos incedens, ac sola locorum facie admonitus veterum vanitatum, ad nullius occursum stupuisti, suspirasti, substitisti, denique vix lachrymas tenuisti. Et mox semisaucius fugiens dixisti tecum: Agnosco in his locis adhuc latere, nescio quas antiqui hostis insidias, reliquiæ mortis hic habitabant: Itaque si me audis quanquam sanus esses, à quo longissimè quidem abes, in his locis habitare diutiùs, non foret con-

consilium, neque enim convenit vinculis obsessum, circa carceris fores aberrare, cujus Dominus insomni studio circuit, laqueos disponens illorum pedibus, præsertim quos effugisse conqueritur:

Facilis descensus Averni:
Noctes atque dies patet atri janua Ditis.

Quæ si sanis etiam ut dixi, quantò accuratius providenda sunt his, quos adhuc morbus non deseruit. Hos Seneca dum hoc diceret respexit, majoréque periculo præbuit consilium: illos enim commemorare supervacuum erat, qui in mediis torrentur ardoribus, qui de salute non cogitant, proximum gradum attigit eorum, qui ardent adhuc, sed flammas exire meditantur, nocuit multis ad sanitatē redeuntibus parcissimus haustus aquæ, qui ante ægritudinem profuisset, sæpe fatigatum levis motus impulit, qui viribus integrum non movisset. Quam minima sunt interdum, quæ animum emergentem in summas miserias reimpellunt. Conspecta in alterius tergo purpura ambitionem renovat, visus nummorum acervus avaritiam integrat, spectata corporis species luxuriam incendit, levis oculorum flexus amorem dormitantem excitat. Hæ nimirum pestes, facilè in animos propter nostram dementiam, ac postquàm semel iter didicerunt, multò facilius revertuntur. Quæ cùm ita sint, non tantum locus pestiferus relinquendus, sed quicquid in præteritas curas animum retorquet, summâ tibi diligentiâ fugiendum est, ne fortè cum Orpheo ab inferis rediens, retróque respiciens, recuperatam perdas sanitatem: hæc nostri consilii summa est.

Fr. Amplector, & gratias ago, sentio enim languori meo consentaneum esse remedium, fugámque jam meditor, sed quo potissimum cursum dirigam incertus sum.

Au. Multæ tibi undique patent viæ, multi portus in circuitu, scio tibi in primis Italiam placere, & natalis soli insitam esse dulcedinem, nec immerito:

Nam neque Medorum sylvæ ditissima terra,
Nec pulcher Ganges atque auro turbidus Hermus.
Laudibus Italiæ certent, non Bactra neque Indi.
Totáque thuricremis Panchaia pinguis arenis.

Quod quidem ab egregio Poëta, non minus verè dictum quam disertè, nuper tu ad amicum scripto poëmate latiùs extendisti. Italiam igitur suadeo, quod moribus incolarum, cœlóque & circumfusi maris ambitu, & intersecantis oras Apennini collibus, & omnium locorum situ, nulla usquam statio curis tuis opportunior futura sit, ad unum verò ejus angulum te arctare noluerim: I modò fœlix, quocumque te refert animus, I securus & propera, nec in tergum deflexeris, præteritorum oblivifcens in anteriora contende, nimis diu jam & à patriâ, & à te ipso exulasti, tempus est revertendi, advesperascit enim, & nox est amica prædonibus, verbis tuis te commoneo. Restat unum quod penè jam oblitus eram, tam diù cavendam tibi solitudinem scito, donec sentias morbi tui nullas superesse reliquias: ubi enim rusticationes nihil tibi profuisse memorasti, minimè mirari decuit. Quid remedii quæso in rure solitario ac reposto reperire crederes? fateor sæpe dum solus esses fugeres, suspirans urbémque respectans, irrisi ex alto, & dixi mecum: En, ut huic misero letheam amor intulit caliginem, & pueris omnibus notissimorum versuum abstulit memoria. Morbum fugiens, currit ad mortem.

Fr. Rectè tu quidem: sed quorum versuum mentionem facis?

Au. Nasonis sunt,

Quisquis amas, sola loca nocent, loca sola caveto.
Quo fugis, in populo tutior esse potes.

Fr. Re-

Fr. Recordor optimè, ab infantiâ penè familiariter mihi noti erant.

Au. Quid multa nosse profuit, sed ea necessitatibus tuis accommodare nescivisti? ego quidem eò magis in sectandâ solitudine errorem tuum admiratus sum, quod & auctoritates veterum adversus id noveras, & novas addideras: nihil enim tibi prodesse solitudinem sæpe conquestus es, quod cum multis in locis, tum in eo præsertim poëmate, quod de statu tuo luculentissimè cecinisti, cujus ego dulcedine interim dum caneres delectabar, stupebamque, quid ita medias inter animi procellas, ex ore insani, tàm dulcisonum carmen erumperet, aut quis amor Musas cohiberet, ne à consueto domicilio tantis turbinibus offensæ, tantáque hospitis alienatione diffugerent. Nam quod ait Plato: Frustra poëticas fores compos sui pepulit. Quodque ejus successor Aristoteles: Nullum magnum ingenium sine mixturâ dementiæ. Aliò spectationes ad istas insanias referendum est. Sed de hoc aliàs.

Fr. Ego ita esse fateor, sed me dulce, aut tibi jure placiturum aliquid cecinisse non putabam, nunc amare carmen illud incipio: si quid autem alterius remedii habes, oro ne subtrahas egenti.

Au. Omnia quæ noris explicare, ostentantis se potiùs quàm amico consulentis est: neque enim tàm multa remediorum genera, interius & exterius morbis inventa sunt, ut in quolibet cuncta temperentur, quoniam ait Seneca ad Lucilium: Nihil æquè sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio, nec venit vulnus ad cicatricem, in quo diversa medicamenta tentantur, sed ut altero infeliciter succedente, ad aliud recurratur: itaque quamvis multa & varia morbi hujus medicamenta sint, pauca tamen inseruisse contentus ero, eáque potissimum, quæ tibi magis ex omnibus profutura confido, non ut aliquid novi te doceam, sed ut ex

notis & vulgatis omnibus quid mihi efficacius videatur, intelligas. Tria sunt (ut ait Cicero) quæ ab amore animum exterrent, satietas, pudor, cogitatio: possent plura, possent & pauciora numerari, sed ne à tanto auctore digrediar, tria esse fateamur. De primo supervacuum est loqui, quoniam impossibile judicabis tibi, ut res se habet, satietatem amoris ullam posse contingere: at si appetitus rationi crederet, & ex præteritis futura pensaret, facile fatereris, quantumlibet dilectæ rei non satietatem modo, sed fastidium & nauseam posse surripere. Verum quia compertum habeo, me hoc tramite frustrà niti, quòd & si satietatem fore possibilem, & ubi adsit amorem necare concedas, ab ardentissimo tamen desiderio tuo, quam longissimè hanc abesse contendes, egóque ipse consentiam. Superest ut de duobus reliquis attingam. Hoc mihi sicut arbitror, non negabis, ingenium quoddam & ponderosum animum tibi tribuisse naturam.

Fr. Nisi in propriâ causâ fallor, usque adeò id verum est, ut sæpe graviter tulerim, quod nec sexui satis convenirem, nec sæculo, in quo sunt, ut vides, impudentium omnia, honores, spes, opésque, quibus & virtutes cedunt & fortuna.

Au. Non vides igitur quantum inter se ista discordent, amor & pudor? dum ille animum urget, hic cohibet, ille calcar incutit, hic frænum stringit, ille nihil attendit, hic universa circumspicit.

Fr. Video nimirum multo cum dolore, distrahi tàm diversis affectibus. Ita enim alternis horis insultant, ut modò huc, modò illuc turbine mentis agiter, quem toto sequar impetu nondum certus.

Au. Dic precor bonâ cum veniâ, vidistíne te nuper in speculo?

Fr. Quid hæc quæso sibi vult quæstio? Et soleo quidem.

Au. Utinam neque crebriùs neque curiosiùs quàm

quàm satis est: quæro autem ex te, Nónne vultum tuum variari in dies vides singulos, & inter micantes temporibus canos animadvertisti?

Fr. Putabam te singulare aliquid velle dicere, ista verò communia sunt omnibus qui nascuntur, adolescere, senescere, interire: animadverti in me, quod in coætaneis meis ferè omnibus, nescio enim quo modo senescunt homines hodie citiùs quam solebant.

Au. Neque aliorum senectus juventutem tibi, neque aliorum mors immortalitatem tribueret, cæteris igitur omissis ad te redeo. Quid ergo? Mutavítne animum ullâ ex parte corporis conspecta mutatio?

Fr. Concussit utique, sed non mutavit.

Au. Quid autem tunc tibi animi fuit, aut quid dixisti?

Fr. Quid aliud putas, quàm illud Domitiani Principis: Forti animo fero comam in adolescentia senescentem. Tanto igitur exemplo pauculos canos meos ipse solatus sum, Cæsarique Regem adjunxi: Numa quidem Pompilius, qui secundum inter Romanos Reges diadema sortitus est, ab adolescentiâ canus dicitur fuisse. Nec Poëticum defuit exemplum, siquidem Virgilius noster in Bucolicis, quæ 32 ætatis anno scripsisse eum constat, sub personâ pastoris, de se ipso loquens ait:

Candidior postquam tondenti barba cadebat.

Au. Ingens tibi exemplorum copia est, tanta utinam eorum, quæ cogitationem mortis ingererent, hæc enim, quæ canos appropinquantes testes, senectutis mortísque prænuncios dissimulare docent exempla, non approbo. Quid enim aliud suadent quàm lapsum ætatis negligere & supremi temporis oblivisci? cujus ut semper memineris, totus nostri colloquii finis est. Tu verò cùm ad caniciem jubeo respicere, canorum illustrium virorũ turbã profers:

quid ad rem, utique si immortales illos fuisse diceres, haberes quorum exemplo caniciem non timeres: quod si tibi calvitiem objecissem, puto Julium Cæsarem protulisses in medium.

Fr. Non alium profectò, quid enim illustrius potuissem? est autem (nisi fallor) grande solatium, tàm claris septum esse comitibus: itaque fateor talium exemplorum, velut quotidianæ suppellectilis usum, non rejicio. Juvat enim non modo in his commodis, quæ mihi vel natura tribuit vel casus, sed in his etiam, quæ tribuere possent, habere aliquid in promptu, quo me soler, quod sequi non possum, nisi vel ratione vivaci, vel exemplo clarissimo. Si mihi igitur exprobrasses, quod adversus fulminis fragorem timidior sim. Quia id negare non possem (est enim hæc mihi non ultima causa lauri diligendæ, quòd arborem hanc non fulminari traditur) respondissem Augustum Cæsarem, eodem morbo laborasse. Si cæcum dixisses, & id verum foret Appii cæci, & Homeri Poëtarum Principis: si monoculum, Hannibalis Pœnorum Ducis, aut Philippi Macedonum Regis clypeo usus essem: si surdastrum, Marci Crassi: si caloris impatientem, Alexandri Macedonis. Longum est per cuncta discurrere, sed ex his cætera colligis.

Au. Apertè quidem neque suppellex hic exemplorum displicet, modò non segnitiem afferat, sed metum memorémque diu discutiat, laudo quicquid id est, propter quod nec adventantem metuas senectutem nec præsentem oderis: quicquid verò non esse senectutem hujus lucis exitum suggerit, nec de morte cogitandum summopere detestor, atque execror. Rursus præcipitatam æquo animo tolerare caniciem, bonæ indolis indicium est, legitimæ autem senectuti morulas nectere, annos ætatis subducere, canos nimiæ celeritatis arguere, eósque vel occultare, vel vellere, dementia, quamvis communis, tamen.

men ingens est. Non videtis ô cæci, quantâ velocitate volvuntur sydera, quorum fuga brevissimæ vitæ tempus devorat atque consumit, & miramini senectutem ad vos venire, quam dierum omnium rapidissimus cursus vehit. Duo sunt, quæ vos in has ineptias cogunt: Primum, quod angustissimam ætatem alii in quatuor, alii in sex particulas, alii in plures etiam distribuunt. Ita rem minimam, quia quantitate non licet, numero tentatis extendere, quid autem sectio ista confert? finge quaslibet particunculas, omnes in ictu oculi propè simul evanescunt:

Nuper erat genitus, modò formosissimus infans.

Jam juvenis, jam vir, vide quanto verborum impetu, subtilissimus Poëta lapsum vitæ fugientis expressit: Nec quicquam igitur laxare nitimini, quod lex naturæ omnium parentis angustat: Secundum est, quod inter jocos & falsa gaudia senescitis, itaque sicut Trojanos, quæ supremam noctem inter talia traduxerunt, latuit:

Dum fatalis equus saltu super ardua venit,
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.

Sic vos senectutem, quæ secum armatam & indomitam mortem affert, incustoditi corporis mœnia transcendentem, non sentitis, nisi tum demum, quando

dimissi per funem hostes,
invadunt urbem, somno vinóque sepultam,

non minus enim vos

& mole corporum & dulcedine rerum.

temporalium sepulti estis, quam illos somno vinóque sepelivit Maro: Hinc Satyricus non ineleganter:

Festinat, ait, decurrere velox
Flosculus angustæ miseræque brevissima vitæ
Portio dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas
Poscimus, obrepit, non intellecta senectus.

Hanc

Hanc tu igitur (ut ad propositum redeam) obrepentem, & jam foribus insultantem tentas excludere ? causarum non servatis naturæ gradibus ante diem festinasse, gratúsque tibi esse quisquis non senex occurrit, qui te infantulum vidisse testetur, præsertim si more communis sermonis, id heri haud nudiustertius sese vidisse contendat : Nec advertis idem & decrepito cuilibet dici posse : Quis enim non heri, immò verò, quis non hodie puer est ? Nonagenarios pueros videmus passim de rebus vilissimis altercantes, pueriliáque nunc etiam sectantes studia, dies nempe fugiunt, corpus defluit, animus non mutatur, putrescant licet omnia, ad maturitatem suam ille non pervenit, Verum est quod vulgò ferunt, animum unum corpora multa consumere, pueritiam quidem fugit, sed ut ait Seneca puerilitas remanet, & tu mihi crede, non adeò ut tibi videris forsitan puer es, cùm major pars hominum, hanc, quam tu nunc degis ætatem, non attingit. Pudeat ergo senem amatorem dici, pudeat esse tàm diu vulgi fabulam, & si te nec verum gloriæ decus allicit, nec deterret ignominia, alieno tamen pudori vitæ tuæ mutatio succurrat, etenim famæ consulendum propriè ni fallor, & si ob aliud nil, saltē ut amici liberentur ab infamia mentiendi : Quod cum omnibus providendum sit, tibi aliquantò diligentius, cui tantus de te loquentium populus absolvendus est.

Magnus enim labor est magnæ custodia famæ.

Hoc si Scipioni tuo truculentissimum hostem consulentem facis, ut Aphricæ tuæ libris, patere nunc ex ore pii patris, idem tibi consilium prodesse, ineptias pueriles abjice, adolescentiæ flammas extingue : noli semper cogitare quid fueris, quid sis aliquando circumspice, neu tibi frustra propositum speculum arbitreris, memento, quid in quæstionibus naturalibus scriptum est. Ad hoc enim inventa sunt specula, ut homo ipse se nosceret, Multi ex

hoc

hoc consecuti sunt, primo quidem sui notitiam, deinde etiam consilium aliquod formosus, ut vitaret infamiam, deformis ut sciret virtutibus esse redimendum, quid corpori deesset, juvenis ut sciret tempus illud esse discendi, & virilia aggrediendi: senex ut carnis indecora deponeret, & de morte aliquid cogitaret.

Fr. Memini semper ex quo primum legi, memoratu enim digna res est, sanúmque consilium.

Au. Quid vel legisse vel meminisse profuit? excusabilius erat ignorantiæ clypeum posse prætendere. Nonne enim pudet hæc scienti; canos nil mutationis attulisse?

Fr. Pudet, piget, & pœnitet, sed ultrà non valeo, scis autem quid hic mihi solatii sit, quod illa mecum senescit?

Au. Inhæsit credo tibi vox Juliæ, Cæsaris Augusti filiæ, quam cum genitor argueret, quod non gravis sibi conversatio esset ut Liviæ, illa patris monitis illusit facetissimo responso: Et hi mecum, inquit, senescent. Sed quæso, nunquid honestius judicas, si jam senior anum illam ardeas, quàm si adolescentulam amares? Immò verò eò fœdius, quò amandi minor est materia. Pudeat ergo, animam nunquã mutari, cùm corpus mutetur assiduè. Et hoc est quod de pudore dicendum tempus obtulerat, cæterum, quia ut Ciceroni placet, valde est absonum, cùm in locum rationis pudor succedit ab ipso fonte remediorum, id est, ab ipsâ ratione auxilium imploremus: Itaque intenta cogitatio præstabit, quàm ex tribus animũ ab amore deterrentibus ultimam collocavi, nunc autem ad illam arcẽ te vocari noveris, in quâ solâ tutus esse potes ab incursibus passionum, & per quam homo diceris. Cogita igitur in primis animi nobilitatem, quæ tanta est, ut si de eâ velim differere, mihi liber integer retexendus sit. Cogita fragilitatem simul ac fœditatem corporum, de quâ

de quâ non minus copiosa materia est. Cogita brevitatem vitæ, de quâ magnorum hominum libri exstant. Cogita fugam temporis, quam nemo est, qui verbis æquare possit. Cogita mortem certissimam, atque horam mortis ambiguam, omni tempore, omnibus locis impendentem. Cogita in hoc uno falli homines, quòd differri non potest. Nemo tam sui ipsius immemor est, quin interrogatus, se quandoque moriturum esse respondeat. Itaque ne te spes vitæ longioris ludat, obsecro quæ innumerabiles circumvenit, quin potius velut ex cœlesti quodam oraculo prolatum carmen amplectere:

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

Quid enim aut supremus est, aut profectò supremo proximius, omnis qui mortalibus illuxit dies? ad hæc & illud cogita, quàm turpe sit digito monstrari, & in vulgi fabulam esse conversum. Cogita quantum professio tua discordet à moribus: cogita quantum illa tibi nocuerit animo, corpori, fortunæ: cogita quam multa propter illam nullâ utilitate perpessus es: cogita quoties illusus, quoties contemptus, quoties neglectus sis: cogita quot blanditias in ventum effuderis, quot lamenta, quot lachrymas: cogita illius, inter hæc altum sæpe ingratúmque supercilium, & si quid humanius quam id breve aurâque mobilius æstivâ. Cogita quantum tu famæ illius addideris, quantum vitæ tuæ illa subtraxerit, quantúmve tu de illius nomine solicitus, quantum illa de statu tuo semper negligens fuerit. Cogita quantum per illam ab amore Dei elongatus, in quantas miserias corruisti, quas sciens sileo, ne arguar à quoquam, si quis fortè aurem in hos sermones nostros intulerit. Cogita quàm multæ occupationes te undique circumstent, quibus utilius & honestius incumberes. Cogita quàm multa inter manus tuas inexpleta sunt opera, quibus jus suum reddere multo æquius foret, nec tàm iniquis por-

tio-

tionibus, hoc brevi punctum temporis partiri. Postremò quid est quod tàm ardenter expetis, verum hoc acriter viriliterque cogitandum est, ne fugiendo forsitan arctius illigeris, quod multis sæpe contingit, dum exterioris formæ dulcedo per angustas, nescio quas rimulas subit, & malis remediis alitur. Pauci enim sunt, ex quo semel virus illud illecebrosæ voluptatis imbiberint, fœminei corporis fœditatem, de quâ loquor sat viriliter (ne dicam satis constanter) examinent, facilè relabuntur animi, & urgente naturâ in eam potissimè partem recidunt, in quâ diutissimè pependerunt, id ne accidat, supremo studio providendum est. Pelle omnem præteritarum memoriam curarum, omnem cogitatum, qui statum seu cursum transacti temporis admonet, excute, &, ut ajunt, ad petram parvulos tuos allide, ne; si creverint, ipsi te cœno subruant. Inter hæc cœlum devotis orationibus pulsandum, aures regis ætherei piis precibus fatigandæ, nulla dies, nulla nox sine lachrymosis obsecrationibus transigenda est, si fortè miseratus Omnipotens finem laboribus tantis imponeret. Hæc agenda tibi cavendáque sunt, quæ diligentius observanti, aderit divinum auxilium, ut spero, & invicti Liberatoris dextra succurret. Sed quoniam jam (& si pro necessitate tuâ pauca quidem, pro brevitate autem temporis satis) multa de uno morbo dicta sunt: Ad alia transeamus. Restat ultimum malum, quod in te curare nunc aggrediar.

Fr. Age pater mitissime: nam reliquis etsi non plenè liberatum, magnâ tamen ex parte me levatum sentio.

Au. Gloriam hominum, & immortalitatem nominis plus debito cupis.

Fr. Fateor planè, neque hunc appetitum ullis remediis frænare queo.

Au. At valde metuendum est, ne optata nimium

hic

hic inanis mortalitas, veræ immortalitatis iter obstruxerit.

Fr. Timeo quidem hoc unum inter cætera, sed quibus artibus tutus sim, à te potissimum expeto, à quo majorum mihi morborum remedia suppeditata sunt.

Au. Nullum profectò majorem tibi morbum inesse noveris, & siquidem fortè fœdiores sunt, verum, quid esse gloriam reris, quam tantopere expetis, edissere.

Fr. Nescio an definitionem exigas, at ea cui notior est quàm tibi?

Au. Tibi verò nomen gloriæ notum, res ipsa, ut ex actibus colligitur, esse videtur incognita: nunquam enim tàm ardenter, si nosses, optares, certè sive illustrem & pervagatam, vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus omnium meritorum famam, quòd uno in loco Marco Tullio visum est, sive frequentem de aliquo famam cum laude, quòd alio loco ait idem, utrobique gloriam famam esse reperies, scis autem quid sit fama.

Fr. Non occurrit id quidem ad præsens, & ignota in medium proferre metuo: ideóque quod esse veritus opinor, siluisse maluerim.

Au. Prudenter hoc unum & modestè: nam in omni sermone, gravi prætertim & ambiguo, non tam quid dicatur, quàm quid non dicatur attendendum est. Neque enim par ex bene dictis laus, & ex maledictis reprehensio est: scito igitur famam nil esse aliud, quàm sermonem de aliquo vulgatum, ac sparsum per ora multorum.

Fr. Laudo, seu definitionem, seu descriptionem dici mavis.

Au. Est igitur flatus quidam atque aura volubilis, & quod ægrius feras flatus est hominum plurimorum, scio cui loquor, nulli usque odiosiores esse vulgi mores ac gesta perpendi. Vide nunc

quanta

quanta judiciorum perversitas, quorum enim facta condemnas, eorum sermotiunculis delectaris, atque utinam delectareris duntaxat, nec in eis tuæ fœlicitatis apicem collocasses. Quo enim spectat labor iste perpetuus, continuæque vigiliæ, ac vehemens impetus studiorum? respondebis forsitan: Ut vitæ tuæ profutura condiscas. At verò jampridem vitæ simul & morti necessaria didicisti: Erat igitur potiùs quemadmodum in actum illa produceres, experiendo tentandum, quàm in laboriosâ cognitione procedendum, ubi novi semper recessus, & inaccessæ latebræ, & inquisitionum nullus est terminus. Adde, quod in his, quæ populo placerent, studiosius elaborasti, iis ipsis placere satagens, quæ tibi præ omnibus displicebant, hinc poëmatum, illinc historiarum, denique omnes eloquentiæ flosculos carpens, quibus aures audientium demulceres.

Fr. Parce, quæso, hæc tacitus audire non possum: Nunquam ex quo pueritiam excessi, scientiarum flosculis delectatus sum: multa enim adversus literarum laceratores eleganter à Cicerone dicta notavi: Et à Senecâ illud in primis: Viro captare flosculos turpe est, & notissimis se fulcire vocibus ac memoriâ stare.

Au. Nec ego dum hæc dico, vel ignaviam tibi, vel memoriæ angustias objeci, sed quod ex his, quæ legeras floridiora, in sodalium delicias reservasti, & velut ex ingenti acervo, in usus amicorum elegantiora consignasti; quod totum inanis gloriæ lenocinium est, & tandem quotidianâ occupatione non contentus (quæ magnâ licet temporis impensâ, non nisi præsentis ævi firmam promittebat) cogitationes tuas in longinqua transmittens, famam inter posteros concepisti, ideóque manum ad majora jam porrigens, librum Historiarum à Rege Romulo in

Titum

Titum Cæsarem, opus immensum, temporisque & laboris capacissimum aggressus es, eóque nondum ad exitum producto, tantis gloriæ stimulis urgebaris, ad Aphricam Poëtico quodam navigio transmisisti, & nunc in præfatos Aphricæ libros sic diligenter incumbis, ut alios non relinquas, ita totam vitam his duabus curis (ut intercurrentes alias innumeras sileam) prodigus pretiosissimæ irreparabilisque rei, tribuis, déque aliis scribens, tui ipsius oblivisceris, & quid scis, an utroque opere inexpleto mors calamum fatigatum è manibus rapiat, atque ita dum immodicè gloriam petens, gemino calle festinas, neutro pervenias ad optatum.

Fr. Timui hoc fateor, interdum gravi enim morbo correptus, vicinam mortem expavi. Nihil in eo statu sentiens molestius, quàm quod Aphricam ipsam semiexplicitam linquebam: itaque alienam dedignatus limam, ignibus eam propriis manibus mandare decreveram, nulli amicorum satis fidens, qui post omissum spiritum id mihi præstaret, propterea quòd Virgilium nostrum, ab Imperatore Cæsare Augusto hâc in re solâ non exauditum esse memineram, quid te moror, parum absuit, quin Aphrica præter vicini solis ardores, quibus æternum subjacet, ac præter Romanorum faces, quibus ter olim longè latéque perusta est, meis etiam flammis arderet? sed de hoc aliàs. Est enim amara recordatio.

Au. Adjuvas sententiam meam narratione hâc, dilata parumper solutionis dies, sed non cassa ratio est. Quid autem stultius, quàm in rem exitus incerti, tantos labores effundere? scio tamen quid tibi (ne cœptum destituas) blanditur, spes una peragendi, quam quoniam facilè (nisi fallor) extenuare non possem, verbis eam amplificare tentabo, ut eam vel sic longè imparem tantis laboribus tuis ostendam. Finge igitur esse tibi & temporis & ocii & tranquillitatis abundè, evanescat omnis torpor ingenii,

genii, omnis corporis languor, eccessent fortunæ impedimenta omnia, quæ interrupto scribendi impetu, sæpè properantem calamum averterunt, fœlicius tibi & suprà votum cuncta perveniant. Quid tamen grande facturum esse te judicas?

Fr. Præclarum nempe rarúmque opus & egregium.

Au. Nolo nimis obluctari, præclarum opus concedatur. At quanto præclarioris impedimentum si cognosceres, quod cupis horreres: hoc enim dicere ausim, vel in primis animum tuum ab omnibus melioribus curis abstrahit, adde quod hoc ipsum præclarum, nec latè patet, nec in longum porrigitur, locorúmque ac temporum angustiis coarctatur.

Fr. Intelligo istam veterem & tritam jam inter Philosophos fabellam, terram omnem puncti unius exigui instar esse, animum unum infinitis annorum millibus constare, famam verò hominum, nec punctum implere, nec animum: cæteráque hujus generis, quibus ab amore gloriæ animos coarctantur. Sed, quæso, si quid habeas validius, profer, hæc omnia relatu magis speciosa, quam efficacia sum expertus. Neque enim Deus fieri cogito, quòd vel æternitatem habeam, vel cœlum terrásque complectar, humana mihi satis est gloria, ad illam suspiro, & mortalis non nisi mortalia concupisco.

Au. O te, si vera memoras, infœlicem, si non cupis immortalia, si æterna non respicis, totus es terrenus, actum est de rebus tuis, spei nihil est reliquum.

Fr. Avertat Deus hanc insaniam, semper æternitatis me amore conflagrasse, testis est mihi curarum mearum mens conscia. Sed hæc dixi, vel forsitan lapsus sum, hoc dicere volebam, mortalibus utar pro mortalibus, nec immodico vastóque desiderio naturæ rerum vim afferre molior. Itaque gloriam huma-

humanam sic expeto, ut sciam, & me, & illam esse mortales.

Au. Ut hoc prudenter, sic illud insulsissimè, quòd propter avaram, inanem, jámque ut ipse asseris, perituram, semper mansura destituis.

Fr. Haud equidem destituo, sed fortassis differo.

Au. At quam periculosa dilatio est, in tantâ dubii celeritate temporis, tantâque vitæ fugâ? Ad hoc velim mihi respondeas, si ab eo fortè, qui solus vitæ mortísque metam statuit, unus duntaxat præfixus hodie foret annus, integer vivendi, idque tibi sine ullâ dubitatione constaret, qualis esse inciperes hujus anni temporis dispensator.

Fr. Equidem parcissimus ac diligentissimus, summóque studio providerem, ne quid nisi seriis impenderetur, víxque aliquem tam vesanum insolentémque reor, qui non idem responsurus sit.

Au. Responsum probo, sed stuporem quem mihi furor hominum parit in hâc re, non modò meus, sed nec omnium, qui unquam eloquentiæ studuerunt stilus explicet, omnium licet in hoc unum ingenia laboréque conveniant, citra verò facundia fessa subsistet.

Fr. Quæ tantæ admirationis ratio est?

Au. Quia rerum certarum avarissimi estis, incertarum prodigi, cujus contrarium ni prorsus insaniretis, esse debuerat: profectò enim anni spatium, & brevissimum sit, ab eo tamen, qui nec fallit, nec fallitur, promissum, & in partes distributum licentius spargi poterat, extremis periculis ad salutis consilia reservatis, illa omnium inexecrabilis & horrenda dementia, quod nescitis utrumque supremis necessitatibus suffecturum sit, in ridiculas vanitates, ceu superabundet, effundere, qui annum habet ad videndum, certum quoddam habet ille, sed modicum, qui verò sub ambiguo mortis imperio est (sub quo quidem omnes degitis mortales) nec anni,

nec

nec lucis, denique nec horæ integræ certus est. Annum victuro sex licet mensibus emensis, adhuc semestre superest spatium, tibi verò si hic perditur dies, quis sponsor est crastini? Verba sunt Ciceronis: Moriendum esse certum est, & hoc ipsum incertum, an hæc eâdem die, nec est aliquis adeò juvenis, cui compertum sit, se usque ad vesperam esse victurum: Quæro igitur ex te, quæro itidem ex cunctis mortalibus, qui venturis inhiantes præsentia non curatis,

Quis scit an adjiciant hodiernæ crastina vitæ
Tempora Dii superi.

Fr. Nullus profectò, ut pro me ipso & pro cunctis respondeam, sed speramus annum saltem, quem nemo tam senex est, ut non superesse sibi speret, quod Ciceroni placet.

Au. At ut eidem videtur, non modo senum, sed adolescentium quoque spes stulta est, sibi pro certis incerta promittentium. Sed detur, quod omnino impossibile est, & amplum simul, & certũ vitæ spatium contigisse, quanta tibi videtur amentia, meliores annos atque optimas ævi partes, vel in placendo oculis alienis, vel in auribus hominum demulcendis expendere? deterrimas autẽ atq: ultimas penè, ad nil utiles vivendique simul & finem & fastidium allaturas, Deo tibique reservare, ut animæ tuæ libertas extrema omnium cura sit, certo quamvis in tempore, nónne tibi ordo transversus videtur meliora postponere?

Fr. Est autem aliqua propositi mei ratio: eam enim quam hic sperare licet gloriam, hic quoque manenti quærendam esse persuadeo ipse mihi, illa majore in cœlo fruendum erit, quo qui pervenerit, hanc terrenam ne cogitare quidem velit. Itaque istum esse ordinem, ut mortalium rerum inter mortales prima sit cura, transitoriis æterna succedant, quod ex his ad illa sit ordinatissimus progressus, inde autem regressus ad ista non pateat.

Au. Stul-

Au. Stultissime homuncio, sic igitur quicquid voluptatum cœlum habet, aut tellus, & utrobique ad nutum fluentes, ac fœlicissimos tibi fingis eventus. At mille hominum mille & totidem spes ista fefellit, innumerabiles animas orco demersit: dum enim alterũ pedem in terrâ tenere putant, alterum in cœlo, neque hic consistere, neque illuc ascendere potuerunt. Itaque miserabiliter lapsi sunt, subitóque illos, vel in ipso ætatis flore, vel in medio rerum apparatu vegetabilis aura destituit, & hoc tibi quod tàm multis contigit, contingere posse, non cogitas? Heu si fortè interim (quam Deus prohibeat) ruinam multa molliens patereris, quantus dolor, quantúsque pudor, & quàm sera pœnitentia, quod in diversa distractus, evanuisses in singulis.

Fr. Misereatur altissimus, ne ista contingant.

Au. Misericordia divina liberet, quamvis humanam tamen non excusas insaniam, nolo autem de misericordiâ nimium speres: sicut enim desperantes odit Deus, sic inconsultè sperantes irridet. Illud equidem ex ore tuo auditum esse doleo, Philosophorum in hâc re veterem, ut ais fabellam posse contemni, eane quæso fabula est, quæ Geometricis demonstrationibus terræ totius designat angustias, ac Cretam quam longiusculam licet Insulam esse confirmat? An ea, quæ asserit, ex omni terrâ quandóque distincta, ita vocent, zonis, maximam illam mediamque solis ardoribus, duas autem dexterâ lævâque importunis frigoribus, perpetuâque glacie oppressas habitaculum hominibus non præstare, duas reliquas inter mediam & extremam incoli? an ea, quæ bipartitæ hujus habitabilis, alteram partem objice magni maris inaccessibilem vobis sub pedibus vestris locat (quam verũ homines teneant scis, quanta dissensio inter doctissimos homines olim sit, ego autem quid sentirem, absolvi in libro de Civitate Dei, quos te legisse non dubito) alteram verò

vel

vel totam vobis linquit habitabilem, vel ut quibusdam placet in duas partes subdividens, unam visibus vestris attribuit, aliam septentrionalis oceani reflexibus circumcludit, atque aditum intercidit. An ea, quæ hanc ipsam vobis habitabilem quantulacunque sit, freto paludibusque & desertis locis imminuit, penéque ad nihilum redigit, hoc telluris exiguum in quo tantopere superbitis? An ea fortè, in hoc ad extremum artatóque habitaculi vestri situ diversos vivendi mores, adversúsque Religionum ritus, dissonas linguas dissimilésque habitus edocet, atque hoc modo propagandi latè nominis præripit facultatem. Sed hæc tibi fabulosa sunt, fabulosa quoque sunt omnia, quæ de te mihi promiseram, nulli enim fermè notiora hæc rebar esse quàm tibi: Nempe ut omittam & Ciceronis & Maronis disciplinam, cæteráque Physica vel Poëtica, quibus hâc de re instructissimus videbaris, sciebam te nuper in Aphricâ tuâ, hanc ipsam sententiam præclaris versibus descripsisse, ubi dixisti:

Angustis artatus finibus Orbis
Insula parva situs est: curvis quàm flexibus ambit
Oceanus:

Aliáque deinceps addidisti, quæ si falsa putabas, miror ut ea per te tàm constanter asserta sunt. Quid nunc de famæ mortalium brevitate, déque temporalibus angustiis loquar, cùm scis, quorum vetustissima memoria est æternitati collata, quàm brevis quámque recens sit: Non ego te ad opiniones illas veterum revoco, qui crebra terris incendia diluviáque denunciant, quibus & Platonicus Timæus, & Ciceronianus, Reipub. Sextus Liber refertus est: ea enim quanquam multis probabilia videantur, veræ tamen Religioni, cui initiatus es, aliena sunt profectò, ac præter hæc quàm inuita sunt, quæ diuturnitatem (ne dicam æternitatem) nominis impe-

diunt? Mors in primis hominum illorum, quibus cum vita transacta est, oblivióque naturale senectutis malum: Semper quoque succrescens novarum laus hominum, qui flore suo nonnihil interdum veteribus titulis derogat, quantúmque majores deprimit, tantum ipsa sibi videtur assurgere: Huc accedit invidia, quæ gloriosa morientes absque intermissione persequitur, accedit odium veritatis, & invisa plebibus ingeniosorum vita: adde judiciorum vulgarium inconstantiam: adde ruinas sepulchrorum, ad quæ discutienda,

Valent sterilis mala, robora, ficus,

Ut Juvenalis ait: quam non ineleganter in Aphricâ tuâ secundam mortem vocas, atque ut in eisdem te hic verbis alloquar, quibus tu illic alium loqui facis.

Mox ruet, & bustum titulúsque in marmore sectus
Occidet: hinc mortem patieris nate secundam.

An præclara & immortalis gloria, quæ saxi unius mutatur impulsu? adde librorum interitum, quibus vel propriis vel alienis manibus vestrum nomen insertum est, qui licet eo serior videatur, quo vivacior est librorum quàm sepulchrorum memoria, tamen inevitabilis casus est propter innumerabiles pestes, naturæ fortunæque pariter, quibus ut cætera, sic & libri subjacent, quæ si cuncta cessarent, senium suum suaque illis mortalitas annexa est: Mortalia namque esse decet, quæcunque labor mortalis inani edidit ingenio, ut tuis potissimum verbis, tuus tàm puerilis error convincatur: Quid ergo adhuc ingerere tibi non desinam versiculos tuos?

Libris autem morientibus, ipse
Occumbens etiam, sic mors tibi tertia restat.

Habes de gloriâ judicium meum, pluribus certè, quàm me vel te decuit verbis explicitum, paucioribus

bus verò, quàm rei qualitas exigebat, nisi fortè nunc etiam fabulosa tibi, hæc omnia videntur.

Fr. Minimè quidem, neque mihi more fabularum affecerunt animum, quin immò veteris abjiciendi novum desiderium injecerunt. Quamvis enim fermè omnia jam pridem nota mihi forent, auditáque sæpius: quoniam ut Terentius noster ait:

Nullum est jam dictum, quod non sit dictum prius:

Tamen & verborum dignitas, & narrationis series, & loquentis auctoritas multum valet. Cæterum de hâc re sententiam tuam ultimam audire velim, jubeásne ut omissis studiis meis omnibus, inglorius degam, an verò medium aliquod tibi sit consilium?

Au. Ut inglorius degas, nunquam consulam, ac ne gloriæ studium virtuti præferas, identidem admonebo: nosti enim gloriam, velut umbram quandam esse virtutis. Itaque sicut apud vos impossibile est corpus umbram sole fervente non reddere, sic fieri non potest, virtutem ubilibet radiante Deo gloriam non parere. Quisquis igitur veram gloriam tollit, virtutem ipsam sustulerit necesse est, quâ sublatâ relinquitur vita hominum nuda, & multis animalibus simillima, vocantémque sequi præceps appetitum, qui unus belluis amor est. Hæc igitur tibi servanda lex erit, virtutem cole, gloriam neglige, illam tamen interea quod de M. Catone legitur, quò minus appetes, magis assequeris. Nondum possim mihi temperare, Quò minus tecum tuis agam testimoniis.

Illa vel invitum, fugias licet, illa sequetur.

Agnoscisne versiculum? tuus est, insanus profectò videatur, qui die medio per Solis ardorem, ut umbram cerneret, ostenderétque aliis, cum labore discurret, atque nihilò sanior est, qui inter æstus vitæ, multo cum labore circumfertur, ut gloriam suam latè diffundat, quid ergo, eat ille ut terminum teneat, euntem cum umbrâ prosequitur? astat iste,

ut virtutem apprehendat, agentem gloria non deserit. Et de eâ, quæ veræ virtutis comes est. Illa verò, quæ captatur ex aliis, sive corporis, sive ingenii artibus, quas humana curiositas innumerabiles facit, nec gloriæ cognomine digna est. Itaque tu, qui conscribendis libris ætate istâ præsertim tantis te laboribus maceras (pace tuâ dixerim) procul eras, oblitus enim tuarum, alienis rebus totum incumbis, ita sub inani spe gloriæ brevissimum hoc vitæ tempus, te non sentiente, dilabitur.

Fr. Quid faciam igitur? laboresne meos interruptos deseram? an accelerare consultius est, atque illis (si Deus annuat) summam manum imponere, quibus curis exutus expeditior ad majora proficiscar, tantum enim actum, sumptuosum opus, vix possum æquanimiter medio calle deserere.

Au. Quo pede claudices agnosco, te ipsum derelinquere mavis quàm libellos tuos. Ego tamen officium meum peragam, quàm fœliciter tu videris ac certè fideliter: Abjice ingentes historiarum sarcinas, satis Romanæ res gestæ; & suâpte famâ & aliorum ingeniis lustratæ sunt: dimitte Aphricam, eámque possessoribus suis linque, nec Scipioni tuo, nec tibi gloriam cumulabis, ille altius nequit extolli, tu post eum obliquo calle niteris: his igitur post habitis, te tandem tibi restitue, atque ut unde venimus revertamur: Incipe tecum de morte cogitare, cui sensim & nescius appropinquas, rescissis velis tenebrísque discussis, in illam occurrat, quicquid vel oculis, vel animo cogitantis occurrit, ad hoc unum refer: cœlum, terra, maria mutantur, quid homo fragilissimum animal sperare potest? vicissitudo temporum, suos cursus recursúsque peragit, nunquam permanens, si te posse permanere putas, falleris: at ut eleganter ait Flaccus:

Damna tamen celeres reparant cælestia
Lunæ, nos ubi decidimus.

Quo-

Quoties igitur floribus vernis æstivam segetem, quoties æstivis salubris autumni temperiem, quoties autumni vindemiis hybernam successisse nivem vides, dic tecum ita, prætereunt, sed sæpius reversura: Ego autem irrediturus abeo; quoties vergere ad occasum Sole umbras montium crescere conspicis, dic nunc vita fugiente, umbra mortis extenditur, iste tamen Sol cras idem aderit, hic autem mihi dies irreparabiliter effluxit, quis pulcherrima spectacula sereno noctis enumeret? (quæ sicut malè agentibus peropportuna, sic bene agentibus devotissima pars temporis est) quamobrem non securius quàm magister Phrygiæ classis, neque enim tutius fretum navigas:

Mediâ nocte consurgens,
Sydera cuncta nota tacito labentia cœlo.

Quæ dum ad Occidentem festinare circumspicis, scito te cum illis impelli, nullámque nisi in eo quàm non movet, quísque Occasum nescit, superesse fiduciam subsistendi. Ad hæc dum occurrunt, quos modo pueros vidisti, ascendentes ætatum gradibus, recordare te interim alio calle descendere, cóque celerius, quò secundum naturam, sic omnium gravium casus, vetusta cernenti mœnia succurrat, in primis ubi sunt, quorum illa congesserunt manus recentia tuenti, ubi mox futuri sunt idem de arboribus, ex quarum ramis sæpe fructum non legat ipse qui coluit ac plantavit. In multis enim observatum est illud Georgicum:

Tarda venit seris, futura nepotibus umbra,

Flumina velocissima miranti semper, ne te ad alienos evocem, versiculus quidam tuus in promptu sit.

Flumina nulla quidem cursu leviore fluunt, quàm
Tempus abit vitæ.

Nec te fallat dierum pluralitas, & ætatis operosa di-

ſtinctio, tota hominum vita, quantumlibet intendatur, diei unius inſtar habet, ejúſque vix integri. Crebro ante oculos revoca Ariſtotelicam quandam ſimilitudinem, quam animadverti admodum tibi placere, víxque unquam ſine gravi mentis impulſu legi ſolere, vel audiri, quàm clariori eloquio & ad perſuadendum aptiori (in Tuſculano quidem à Cicerone relatam invenies) ait his verbis, aut profectò ſimilibus. Neque enim libri nunc illius copia eſt: Apud Hypanim, inquit, fluvium, qui ab Europæ parte in pontum influit, beſtiolas quaſdam naſci ſcribit Ariſtoteles, quæ unum diem vivant: quæ oriente Sole moritur, juvenis moritur, quæ verò ſub meridie jam ætate provectior, atque Sole occidente ſenex abit, eóque magis ſi ſolſtitiali die. Confert univerſam ætatem noſtram, ſin eâdem propemodum brevitate reperiantur. Hæc ille, quæ quidem aſſertio, meo judicio tàm vera eſt, ut ex ore Philoſophorum jam pridem in vulgus effuſa ſit. Nunquid enim rudes etiam & ignaros homines, in quotidiani ſermonis uſum deduxiſſe vides, ut puerum aſpicientes, dicant, huic Sol oritur, virum autem, hic meridiem attingit, hic nonam, ſenem verò decrepitum, ad veſperam atque ad Solis occaſum, iſte pervenit. Hæc igitur fili chariſſime tecum volve, & ſiqua hujus generis occurrunt alia, quæ multa eſſe non dubito, ſed hæc erant, quæ ex tempore ſeſe obtulerunt. Unum præterea obſecro, ſepulchra veterum, ſed eorum qui tecum vixerunt, diligentius contemplare, certus eandem tibi ſedem ac perennem aulam fore præparatam. Tendimus huc omnes, hæc eſt domus ultima, tu quoque qui nunc ætate ultimâ floridâ ſuperbis, alios calcas, mox ipſe calcaberis: hæc cogita, hæc diebus ac noctibus meditare, non ſolum ut hominem ſobrium, ac naturæ ſuæ memorem, ſed ut Philoſophum decet, atque ita teneas intelligi debere quod ſcribitur: Tota Philoſopho-

losophorum vita commentatio mortis est. Ista, inquam, cogitatio, docebit te mortalia facta contemnere, aliámque vivendi viam, quam arripias, monstrabit. Interrogabis autem, quænam hæc via est, seu quibus adeunda tramitibus? Respondebo tibi: Longis monitionibus te non egere, audi modò vocantem jugiter, hortantémque spiritum, & dicentem: Hoc iter est in patriam. Scis quæ ille tibi suggerit, quas vias & quæ devia, quid ad sequendum vitandúmve pronunciet. Illi patere, si salvum te vel liberum esse cupis, non longis deliberationibus opus est, factum exigit natura periculi, hostis instat à tergo, & in faciem insultat, parietes tremunt, in quibus obsessus es, non est ulterius hæsitandum. Quid tibi prodest dulciter aliis canere, si te ipse non audis? Finem faciam, effuge scopulos, eripe te in tutum, sequere impetum ánimi, qui cùm sit turpis ad reliqua, ad honesta pulcherrimus est.

Fr. Utinam hæc mihi ab initio dixisses, priusquàm his animum studiis addixissem.

Au. Dixi equidem sæpè, & in ipsis primordiis, ubi te calamum arripuisse vidi, præfatus sum, quod vita brevis & incerta, quod longus & certus labor, quod opus grande, quod fructus exiguus foret. Sed aures tuas obstruxerant populorum voces, quas odisse simul & securum esse te stupeo. Cæterum quia satis multa contulimus, quæso, si quid ex me gratum accepisti, ne patiaris situ desidiâque marcescere: si quid autem asperius, ne molestè feras.

Fr. Ego verò tibi cùm pro aliis multis, tum pro hoc triduano colloquio magnas gratias ago, quoniam & calligantia lumina detersisti, & densam circumfusi erroris nebulam discussisti. Huic autem quas refero grates, quæ multiloquio non gravata, vel quæ nos ad exitum expectavit? quæ si usquam faciem avertisset, operti tenebris, per devia vagaremur, solidúmque nihil vel tua continere oratio, vel

intellectus meus exciperet. Nunc verò, quoniam ſedes veſtra cœlum eſt, mihi autem terrena nondum finitur habitatio, quæ quorſum duratura ſit neſcio, & in hoc pendeo anxius, ut vides, obſecro, ne me (licet magnis tractibus diſtantem) deſeratis: ſine te enim Pater optime, vita mea inamœna eſt, ſine hâc autem nulla foret.

Au. Impetratum puta, modo te ipſum non deſeras, alioquin jure optimo deſereris ab omnibus.

Fr. Adero mihi ipſe quantum potero, & ſparſa animæ fragmenta recolligam, moraborque mecum ſedulò, ſanè nunc licet dum loquimur, multa me magnáque, quamvis adhuc mortalia negotia expectant.

Au. Majus fortaſſe vulgò aliquid videtur, ac certè utiliùs nihil eſt, nihilque quod poſſit fructuoſius cogitari. Reliquæ enim cogitationes poſſunt eſſe ſupervacuæ, has autem neceſſarias, inevitabilis probat exitus.

Fr. Fateor, neque aliam ob cauſam propera nunc tàm ſtudioſus ad reliqua, niſi ut illis explicitis, ad hæc redeam, non ignarus (ut paulo ante dicebas) multo mihi futurum eſſe ſecurius, ſtudium hoc unum ſectari, & deviis prætermiſſis, rectum callem ſalutis apprehendere, ſed deſiderium frænare non valeo.

Au. In antiquam litem relabimur, voluntatem impotentiam vocas, ſed ſic eat, quando aliter eſſe non poteſt. Supplexque Deum oro, ut euntem comitemur, greſſúſque (licet vagos) in tutum jubeat pervenire.

Fr. O utinam id mihi contingat, quod precaris, & ut duce Deo integer, ex tot anfractibus evadam, & dum vocantem ſequor, non excitem ipſe pulverem in oculos meos, ſubſidantque fluctus animi, ſileat mundus, & fortuna non obſtrepat.

F I N I S.

Index

Index Rerum memorabilium quæ in his libris continentur.

A.

Cani-

Con-

D.

Dentes

I.

Lusci-

Omen,

Nn bonos

Stul-

V.

X.

Z.

FINIS.

30
30
33
12
10
115